

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

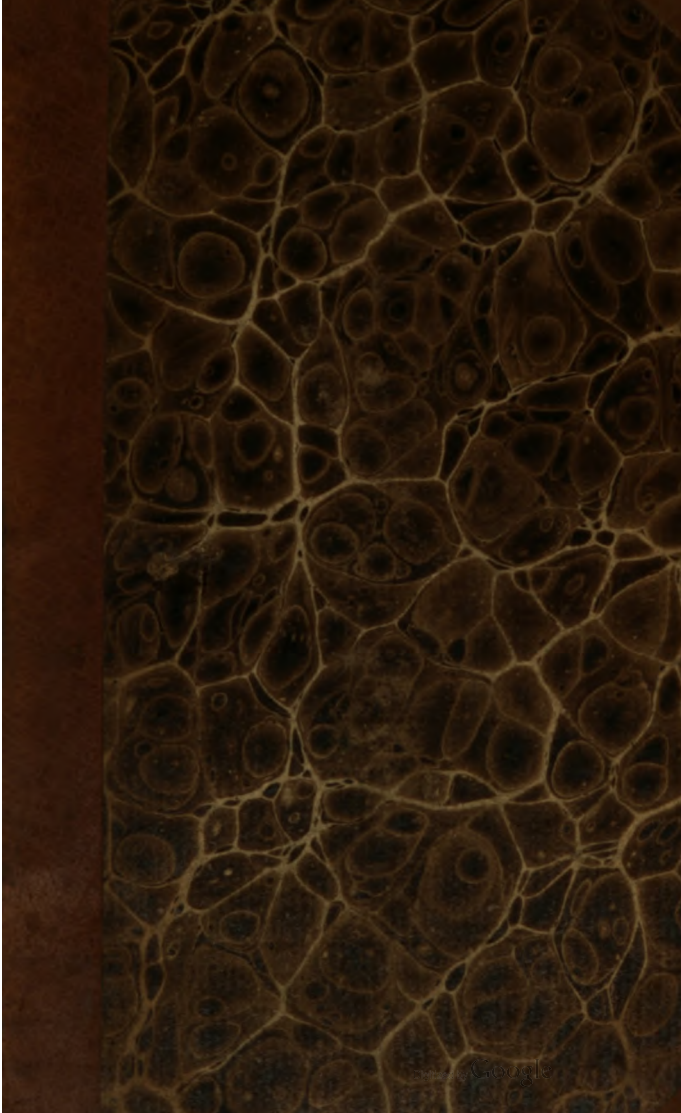
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Fr. or. 2300

(4)

Plutarch

**BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.**

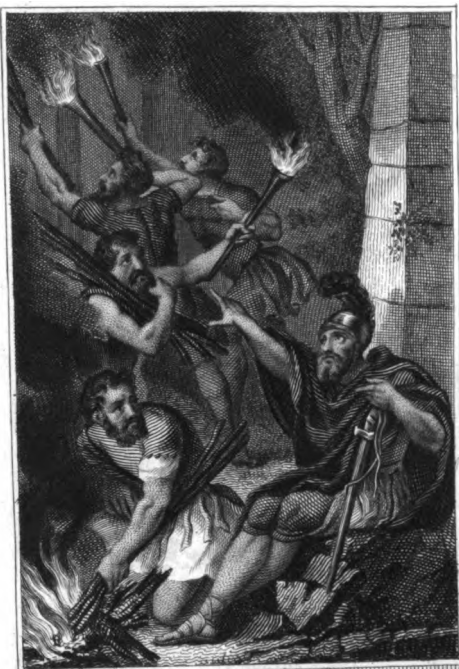
ՊԼՈՒՏԵՐԻԵՆՅԱ

ՔԵՐՈՎԷԱՑԻՈՅ

ԶՈՒԳԱԿՇԻՌՔ

ՀԱՏՈՐ Դ.

*In un luogo deserto si offre a spargere i proprii
 sangue in un luogo dove si ha perduto la vita*

Rizzardini inv. e dis.

A. Viviani inc.

ST. PETER'S
Unquishin

4th H. 7.

W. H. W. inc.

br. 76.

St. Peter's Unquishin
— 1834 —

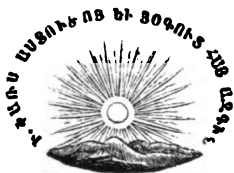
ՊԼՈՒՏԵՐՓԵԼՅ

ՔԵՐՈՎԼԱՑԻՈՑ

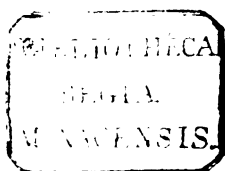
ԶՈՒԳԱԿՇԻՌՔ

ԹԱԳՄԱՆԵԱԼ Ի ԲԵԱԳՐԷՆ
Հ. ԵՂԻԱՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԹՈՄԱՃԱՆ
Ի ՄԻՒԹԱՐԵԱՆ ՈՒՆՏԷՆ

ԱՐԴԵԱՄԲՔ ՔԱԶԱՓԱՅԼ ԱՊԵՏԻ
ՊԱՐՈՆ ԱՂԵՔՄԱՆԴՐԻ ՌԱՓԱՑԷԼԻ
ՂԱՐԱՄԵԱՆ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ
ՌՄԶԳ

Պ Լ ՈՒ Տ Ա Ր Ք Ե Ա Յ

ԶՈՒԳԱԿՇԻՌՔ

ՆԻԿԻԱՍԱՅ

ԵՒ

ՄԱՐԿՈՍԻ ԿՐԱՍՍՈՍԻ

ՆՒԿԻԱՅ

ՎԱՅՆԻ ոչինչ անտեղի համարեցաք
 ընդ Նիկիտայի զնորաստու ձգել 'ի կշիռ , և
 զՊարթևական հարուածսն ընդ Սիկի-
 լեանցն , աստասին ասպա պարտ անձին հա-
 մարիմ աղջ առնել ընթերցանելեացն ալ
 ձանադրութեանց իմոց , մի կարծել ե-
 թէ 'ի պատմութիւնսն յայնուիկ՝ յորս
 Թուղիգիգէս ինքնին գերազանցեալ քան
 զինքն 'ի գորովս կրկն և 'ի կորովս բանից և
 'ի զարգս գումակ գումակ՝ անզուգական
 գտաւ , մէք զՅիմէոսին նմանատիպ յօժա-
 րեսցուք կրել կիրս : Այն՝ որ յանձնապառ-
 տան եղեալ գերազանցել պերճաբանու-
 թեամբ քան զԹուղիգիգէս , իսկ զՓիղիս-
 տոս առակել գլխովն իբրե գահիկ զոմն
 առանց գարութեան , ինքն գիմադրաւ
 յառաջ խաղայ 'ի պատմութեան մրցա-
 նացն և նաւամարտութեանցն և հրապա-

բաղախօսութեանցն՝ յորս նահատակեցան
նորա . առ որովք նա՝ օն և օն Արամազդ,
Աւ Լիւդաղի Իսաօփն՝ և ուր Կեփեռի անգամ
ընկանայ, ըստ Պենդարտինն առասացու-
թեանն . այլ համբուն անուառ ժամ յանդի-
մանի յայնոսիկ և անտիական խակութի:
Եւ ըստ Դիմիդեայն բանին, Գեդ և յոյ՛՛ր՝
Սիկիւիտի ճարպով պարարեալ: Իսկ է բա-
ղում անգամ՝ զի և զհետ անհամութեցն
կրթի Բաննաբքեայ . որպէս յորժամ չա-
րագուշակ կարծէ նա վանն Աթենացոցն,
զի՛ ի յաղթութենէ անուանակոչեալն զ-
րաւար Նիկիաս 1, յանձն չեառ զգործ
զօրավարութեանն: Եւ թէ՛ ի ծայրակո-
տոր լինելոյ անտի Հերմեան արձանացն՝
նախագուշակութիւն իմն գից իցէ առ նո-
սա, հարուածս ապա անհնարինս առնու-
նոցա ի մարտին ի Հերմոկրատեայ որդ-
ւայն Հերմոլին: Եւ թէ՛ ի գէպ իցէ կար-
ծել, Հերակլեայ զօրավարն լինել Սիրա-
կուսացոց ի շնորհս Օրիորդին (Պերսե-
փոնեայ), յորմէ էառ նա զկերքերոս . և
ցասնուլ ընդ Աթենացիս՝ զի ապրեցուցին
զԵգեստեանսն՝ որ ի սերնդոց անտի Տը-
րոյացոց . ուր ինքն անիրաւեալ ի Լառ-
մեդոնտեայ՝ հիմն ի վեր քանդեաց զքա-
ղաքն նոցա:

Այլ սա այս Տիմոքոս Թերես ի նոյն
խելացն շարժեցաւ գրել զայսոսիկ, յորմէ
և զՓիլիստեայ զբարբառն գրեցաւ գա-
րեւ, և զՊլատոն գլխովն և զԱրիստոտէլ
Թշնամանել: Իսկ մրցել և ելելն առնել

զնորքը յոճ՝ բանիցն, ինձ թուի այս համ-
բուն փոքրիմաց և խնամասկ ոգւոյ գործ .
ապա եթէ և յանզուգական արձանագրու-
թիւնս բանիցն, յայնժամ գլխովին և
ծանծաղամիտ ոգւոյ: Արդ զգործս նահա-
ռակութեան զՆիկիասայ՝ զոր Թուկիդի-
դէս պատմեաց և Ֆիդիատոս, քանզի զանց
առնել զնորք օրէնն ո՛չ է, մանաւանդ որ
յայտարարքն են վարուց և բարուց առն՝
քաղաքիեալ 'ի բազմագէտ' և 'ի մեծաց ա-
ղետից, սղագունիւք անցեալ պատմեցից
դիարեարացն, զի մի խալառ յոյլ երեւ-
ցայց և անգործ . իսկ որ ինչ միանգամ ան-
ծանօթք բազմաց, և որ ինչ ցիր և ցան ա-
սացեալք այսր անգր յայլոց անտի, և որ
ինչ միանգամ գտեալք 'ի Յիշատակարանս
և 'ի վաղնջուց Հրովարտակս, աստէն ժո-
ղովեալ ամբարեցից . պատմագրելով ո՛չ
յուսմպէտս ինչ պատմութիւն, այլ որ զայս
բարուց զառնն ճշգրիտ 'ի գէմս բերցէ:

Արդ նախ առաջին 'ի գէալ համարիմ
ասել վասն Նիկիասայ զԱրիստոտելին, որ
գրեաց՝ երբից կացեալ լաւ և քաջ քաղա-
քացեաց, որ բարեկամութիւն և սէր գլխո-
վին հայրական կալան առ ժողովուրդն .
Նիկիաս Նիկերատեան, Թուկիդիդէս Մի-
լետեան, և Թերամենէս Աքնովեան . առ-
կայն նուազեալ վերջինք քան զառաջինն .
քանզի խոտեալ հեգնեցաւ նա յաղաղս
ձախողակ իւրոյ զարմին՝ իբրու օտար եկ 'ի
Յէայ, և իբրու անհաստատ ոք 'ի կարգ մի
առաջնորդութեան քաղաքին . է զի 'ի մին

և է գի 'ի միւսն հակամիտեալ կողմն, ուս-
տի և անուն կարգային նմա Վոֆորնո 2:
Իսկ յերկուսն յառաջինն՝ Թուկիդիդէս
երեց հասակաւ բազում ինչ 'ի զորամիզն
աւարտերոյն 'ի գործս քաղաքին ընդգէմ
գարձաւ Պերիկլէսայ, որ մարգահաճէր
զնուժանն: Արտեր էր Նիկիաս, այլ արդոյ
և առ կենդանութեամբ նորուն Պերիկ-
լէսայ. զի և առաջնորդեաց բանակին 'ի
միասին ընդ նմա, գարձեալ և միայնակ
բազում անգամ: Բայց ապա 'ի մեռանել
Պերիկլէսայ, անդէն 'ի բարձս ամբասնայք
Նիկիաս յառաջինս. յաւէտ իմն 'ի ձեռն-
տուութենէ ճոխիցն և ազատացն, որ պատ-
նէշ զնա ունէին յնձանց ընդգէմ չարու-
թեան և յանգչնութեանն Աղէոփի. սա-
կայն էր նորա Թիկնածու բարեկամ և
խուժանն ինքնին գլխովն: Քանզի Թե-
պետե զորացեալ յոյժ էր Աղէոփ յինքն
զաւագան. յանկուցանելով մարգահաճու-
թեամբ, գարձեալ և բաշխեք գրամնց, 'ի
վերայ այսր և 'ի նոցանէն գարձեալ բա-
զումք՝ զորս հաճէրն՝ տեսեալ զընչաքաղ-
ցութիւն առն և զլրդութիւնն և զժայհու-
թիւնն, Նիկիասայ Թեկն անէին. քանզի
պերճութիւն յանձին բերեր ոչ անհամ-
բոյր և գառող, այլ ամբթխած և զգուշա-
ւոր՝ իբրու եթէ պատկառել 'ի ժողովրդ
գենէ, որով և յինքն յանկուցանէր զնա:
Քանզի անարի գողով նա բնութեամբ և
կասկածոս, 'ի գեղեցիկ բախտէ անտի իւր
մէ 'ի կռիւս մարտի քոչ արկանէր իւրում

անարութեանն, քաջիկ քաջողեալ յամենայն միջանս 'ի զօրաժարութեան իւրում. սակայն և յիրա քաղաքին վատասարտել նորա և առ ամենայն չնչիւն գողնալեայ՝ մեծապէս ահարեկել նորա 'ի զքալարաութիւնս, այս հետեակ ոգւոյ էր արեւօք. սակայն և ոչ գարձեալ այս՝ զօրութիւն գողնալեայ 'ի ներքս բերէր նմա 'ի մտերմութենէ անտի խուժանին. այն՝ որ խիթալ բնաւորեցաւ յամբարտաւան մարդկանէն, և թեկն ածել խոնարհացն, զի և պատիւ մեծապէս անձին համարի խուժանն առ 'ի յաւաքաց՝ ոչ անարդիլ 'ի նոցանէ:

Արդ Պերիկլէս առաջնորդեալ քաղաքին ճշմարիտ առաքինութեամբ, զնոյն և ճարտարախօսութեամբ, պէտք ինչ չէին նմա այլ ինչ հնարիմացութեան յինքն ըզխուժանն յանկուցանել. այլ 'Նիկիա' խոնարհադոյն յայնոսիկ, իսկ վերահադոյն յինչաւետութեան մասին, սովին հնարէր որսալ զնա. ապա ոչ յաջողեալ իբրում զՎրէժովն՝ քաղցրամբ բարոյիւք և խեղկատակութեամբ ևս զուարճացուցեալ իւր առնել զԱթենացիս, ինքն 'ի տեսարանս պարերգուաց և 'ի միջանս մերկամարմին ըմբշաց և յայլ ևս պատուաւիրութիւնս յինքն յանկուցանէր զժողովուրդն, 'ի շուք քնառաց և 'ի շնորհն գերազանցեալ առ հասարակ զառաջնովն և որք առ իւրովքն ժամանակօք: Իսկ 'ի Չոնիքն նորա՝ պահեալ կայ մինչև ցայսօր ժամանակի Պալ

լազիտն մի 'ի գղեկին' Թափեալ յոսկեղօծ շքոյն . առ այս՝ և վայր Պարերգուաց 'ի ներքայ Եռոտանեացն 'ի տաճարին Դիոնիսեայ : Քանզի բազում անգամ յաղթեաց նա 'ի հանգէս պարերգուաց , և պարտեցաւ և ճչ երգէր : Եւ պատմեն՝ երբեմն 'ի հանգիսին յայնմիկ անցանել միոյ ուրուք 'ի ծառայից նորա հանգերձաւորեալ 'ի կերպարան Դիոնիսեայ , գեղեցիկ յոյժ տեսլեամբ և բարձր հասակաւ , և տեգ մօրուացն չև եր արձակեալ . ապա զուարճացեալ Աթենացւոցն յայն տեսիլ , հարուստ ժամ կայծա հարեալ նմա և ծափա , յոտն եկաց Նիկիտա . ասէր՝ ճչինչ արգելք 'ի գէս իցե ծառայեցուցանել այնուհետե զմարմինն զայն՝ գից ճշգրտաափալ և արձակէր ազատ զպատանին :

Առ այս՝ և աւանդեն զարարա նորա որ 'ի Դեզոս , իբրեւ շքեզս և աստուածաժայելուչա : Քանզի գաղբ պարերգուաց առաքեալք 'ի քաղաքաց քաղաքաց նուազածուք Ապոլոնի , ելեալք անգր 'ի ցամաք խառն 'ի խուռն , և 'ի խուժանէն խռնելոյ առ նաւուն բռնադատեալք նոյնհետայն 'ի նուազ անկարգ և շփոթեալ՝ 'ի հապճեալ տաղնապին այնորիկ , յիշանել անգ նոցա 'ի ցամաքն՝ միանգամայն և 'ի պատկիլ և 'ի հանգերձաւորիլ , սա այս Նիկիտա յածել իւրում անգր յայտնեաց ինչ հանգիսից , չղբաւ ելանել 'ի Ռենե՝ առեալ զպարերգուան և զապանգան և զամենայն իսկ զհանգերձանս տօնին , և տա-

բեալ ընդ իւր կամուրջ մի՝ զոր կազմեալ իսկ էր իւր յԱթէնս զուգաշափ անցիցն , և զարգարեալ շքեղ ոսկեղօծ և 'ի նարոսս երբին երբին և 'ի պատկս և 'ի գորգոս , արկեալ ձգէր զնա գիշերի և կապէր զհունն ոցինչ ըսյն՝ որ ընդ Ռենէ և ընդ Դեզոս : Ապա 'ի ծագել առաւօտուն անեալ զհանգէսն առ գիտ անգր , և զպարտաւորսն զարգարեալ շքեղ և 'ի նուագ ձայնից , այնպէս անցանէր ընդ կամուրջն : Եւ ապա յեա զոհիցն և խաղուց մրցանացն և կոչնոց խնձոյիցն , առեալ կանգնէր 'ի ձօն գից Արմաւենի մի 'ի պղնձոյ . և գետին գարձեալ նուիրէր նմա բիւրոց գրամակշռոց , զի 'ի հասից անտի նորա զոհս և կոչունս արարեալ Դեզոսացիք , յաղօթս առ գիտ կացցեն վասն բարօրութեանցն Նիկիասայ . որպէս և ինքն 'ի սիւն մի արձանագրեալ զայն՝ եթող 'ի Դեզոս յանմեռաց յիշատակ Ձռնին իւրոյ : Իսկ յեա այնորիկ Արմաւենին նորա հալեալ 'ի հողմոց՝ խորտակեալ անկանէր 'ի վերայ մեծի անգրւոյն՝ կանգնեալ անգանգ 'ի Նաքսոսացոց անտի , և տապալէր զնա :

Արդ՝ յայտոսիկ իղձ փառաց յանգիմանեացի արգեօք և սէր պատուոյ և գովութեան խուժանին . այլ սակայն 'ի կենաց քաղաքավարութենէ անտի առն յայլ ինչ իրս՝ զպատուատիրութիւն նորա զայս համարեացի որ արգեօք իբրու զուգահեռութիւն անկաղից բարեպաշտութեան առն : Քանզի և էր իսկ Նիկիաս երկիւղած յոյժ

առ 'ի գից . և որպէս թուելի գէտ ասէ ;
հակադիմանալ ևս 'ի նորակրօնաւորութիւն
անգր : Եւ գտանեմք մէք 'ի Տրամախառու-
թիւնան Պատիփոնութեայ, զորս գից զորհել
նմա զոր ամենայն . և զի պահեալ յերում
տան իզձ և գուշակ , այնպէս ցուցանէր՝
խորհուրդ 'ի նմանէն հարցանել ցանգ վասն
հասարակացն իրաց . սակայն և բազում
անգամ էր բանն վասն առ տնին իրացն և
եթ , և յաւէա իմն վասն իւրոցն Արծա-
թահանքաց . քանզի և շատ խի էին նորա
բովք և բազմահասք 'ի սահմանա լաւիտի-
նի, յորա և աշխատել գործել չէր ինչ
անվտանգ . և էին նորա անգանդ 'ի գործ
բազմութիւն գերւոյն , քանզի և գոյք նա
րա բազմագոյն մասամբ՝ արծաթ էր . ուս-
տի և իջ նուազումք խնդրէին 'ի նմանէ և
առնուին . զի և ընծայէր տայր նա՝ իջնչ
նուազ յորոց միանգամ խիթայր 'ի չա-
րութենէն , քան որք միանգամ արծանիք
խի էին պարգեացն : Եւ համբուն՝ չարաց
մարդկան հաս և մուտ էր վատաստութիւն
նորա , և բարեացն՝ մարդասիրութիւն՝ նո-
րա : Այսոցիկ և կատակերգակքն վկայեն
Քերթոյք .

Քանզի և Սէլէկի գէտ ընդգէտ ուրումն
'ի զրպարացաց տողէ տյապիտի ինչ .

“Արգ Քարիկէն չեա մնառ մի ,
Զի մի համբուէսցէ զնա իբրու ծնեալ
'ի մորէն զուակ առաջին 'ի քսակէ :
Այլ չորս մնառ ետ Նիկիթաս Նիկերատեան .
Իսկ թէ մյր ազագաւ ետ զայն ,

թէպէտ և քաջ իսկ գիտեմ՝ ես, ո՛չ տեսեմ՝
 Զի այրն բարեկամ թուի ողջամիտ և զգոն,,:

Իսկ գերասանն կատակերդեալ յԵւսոփ
 զիդեայ յիւրում՝ Մարիկոս անուն քեր-
 թուածին, 'ի մէջ ածեալ զոմն 'ի պարս-
 պորդ մարդկանէն և յաղքատ, հարցանէ
 այսպէս .

“Քանի՜ ժամանակք են՝ յորմէ հետէ
 խոտակից եղեր 'նիկիասայ :

Այն ինչ աւագիկ տեսի ես զնա

Կացեալ 'ի հրապարակի :

Խոտառովանի այրն տեսանել զ'նիկիաս .

Եւ առի՛նչ արդեօք տեսանէր զնա ,

Եթէ չէր մատնեալ զնա :

Լուսյք թերեւ ո՞ հասակակիցք ,

'ի նոյն գործ անգր ըմբռնեալ զ'նիկիաս .

Քանզի գուք ո՞ ծանծաղամիտք՝ կարծիցէք

Ըմբռնել զայրն քաջալաւ 'ի յանցանո ինչ,,:

Իսկ և առ Արիստոփանեայ Կղէոմի ըս-
 պառնալիս 'ի վերայ ածեալ՝ ասէ .

“Հագագապիւռ արարից զհետորա ,

Եւ զարհուրեցուցից զ'նիկիաս”

Առ և Փրիւնիքոս նշաւակէ զվատասար-
 տել նորա և զահարեկութիւնն 'ի տողս
 յայտոսիկ .

“Քանզի էր նա քաղաքացի ըսւ և բարի ,

Որպէս քաջ իսկ գիտեմ՝ ես .

Առ Թաքթաքուր չքէն՝ որպէս 'նիկիաս,,:

Ապա 'ի պատճառս մեծի վատասարտու-
 թեանն 'ի զրաբարտութիւնս մարդկան , եր-
 բէք նա ո՛չ ընթեր ընդ ուսմէք 'ի քաղա-
 քայնոցն , և ո՛չ 'ի փենակից խոտակցութիւնս

մեաներ, և ոչ գարձեալ 'ի նմանօրինակ
գեղերանս պարտապէր. այլ կացեալ իշխա-
նապեա՝ գեղերեալ կայր նա 'ի խորհրդա-
րանի անդ մինչև ցգիշերն, և առաջին մը-
տեալ յատեանն, վերջին ելանէր անտի-
նա և 'ի պարտապէլ նորա գլխովին 'ի գոր-
ծոյ հասարակաց, գծուարին ուրեմն էր
մեանեւ առ նա և խօսել ընդ նմա՝ որ այն
պէս առ տնին գազարեալ փակեալ նստեր.
և անդանօր բարեկամք նորա պատասխանի
տուեալ, որոց միանգամ երթեկէք լինէին
'ի գուրս նորա, աղաչէին անմեղադիր տա-
նել զՆիկիաս, իբրու այն՝ որ 'ի ժամուն
անպարտապ պատաղեալ յիրա քաղաքին:
Իսկ որ առաւել զօրավիգն էր նմա 'ի հան-
գիսին նորա և բարեհամբաւ ևս առնէր
զնա, էր ինքն Հերովն՝ անեալ 'ի տան անդ
Նիկիասայ, և 'ի նմանէ վարժեալ 'ի գալու-
թիւնս և յերաժշտականին: Համբաւեալ
էր սա որդի Դիոնիսեայ, այն որ անուա-
նեալ կոչէր Քալքոս. որոյ և քերթուածք
կան մինչև ցայսօր, որ և առաջնորդ գաղ-
թականին եղեալ յԽաաթիս, շինեաց ըզ-
թուրիոս:

Արդ՝ սա այս Հերովն պարապէր վաճն
Նիկիասայ 'ի ծածուկս գաղտնեաց 'ի միտ-
սին ընդ ըղձից, և հռչակ հարկանէր 'ի ժռ-
զովդեան՝ վարել Նիկիասայ կեանս իմն
բաղժաբիրան և գծուարին 'ի շնորհս քա-
ղաքին. և թէ՛ 'ի բաղանիս ևս նորա և 'ի
ժամ ընթրեաց անգամ՝ գործ ինչ հասա-
րակաց անդուլ է առ 'ի նմանէն. ուստի և

զառանձինն իւր թողեալ նա, պարտաւ
'ի հասարակացն . յոյժ պատազեալ՝ զի և
հազիւ ուրեմն պարտաւել նմա երթալ 'ի
ննջել, 'ի քունել անդ այլոց զառաջին
քունն . յորմէ և վատել նորա առողջութե
մարմնոյն, և անհամբոյր ընել ընդ բարե
կամս . յորոց և զիսկ ևս կալ նմա 'ի միա
տին ընդ գոյիցն՝ 'ի պարտաւել իւրում 'ի
գործ քաղաքին . ուր զի այլք՝ միանգա
մայն և բարեկամս ժողովին և մեծութեան
կուսին յաւագութենէ անտի իւրեանց,
բարգաւաճեալք և 'ի վայելս վայելեալք
քաղաքին : Եւ արգեզք՝ այնպէս վարեր
կեանս Նիկիաս, զի և գեղեցիկս վասն ան
ձին ասել, զոր վասն իւր ասաց Ագաթան
նոն . եթէ “ Ընդ կենացս մեր զուգոր
դեալ ունիմք պերճութիւն աւագութե,
այլ ծառայք եմք ամբոխին ” :

Ապա տեսեալ Նիկիաս, զի խուժանն
թէպէտ և զնջանէր ևս ընդ քաջամործ
հմուտութիւն կորովաբան և հանճարեղ
մարդկանն, սակայն և այնպէս ընդ տկամ
հայեր և խիթայր 'ի զօրութենէ նոցա, և
խնդրէր սանձել կոծել զգոռողութիւնն և
զուքն, (ըստ որում և յայտնի իսկ 'ի գա
տապարտութեան անդ Պերիկղեայ, և 'ի
խեցեկոյս վճիռն Դամոֆինի, և յերկմուտ
ութեան անդ խուժանին առ Անտիփոֆն
Հրամնուտոս, և առաւել ևս՝ 'ի գէպն
անդ Լաքիտեայ՝ որ առեալ զլեզբոն և
կոչեցեալ տալ համար զիւրոյ ռափկանու
թեանն, յատենի անդ մերկեալ զուքն՝

երթացր զվարժեց) . լիան այսորիկ ապա
անձնապահ ընէր Նիկիտա առաջնորդ կալ
'ի նահատակութեանս գործոց՝ որ կարի
գծաւարինք կամ որ գուշնաբեայք : Իսկ
առաջնորդ երբէք կացեալ, ցանգ յան-
գորդու մեծապէս կացուցանէր զիրան . և
գեղեցկապէս 'ի գլուխ տարեալ, ոչ ան-
ձին ինչ խնայտութեան գրէր զգեղեցիկ
զեւան և ոչ զգրութեանն , և ոչ գարձեալ
առաքինութեանն , այլ զամենայն ըն-
ծայէր բախտին . գիմեր ապաւինէր առ
գիւն՝ խոյս տուեալ 'ի նախանձուէ փա-
ռաց անձինն . և քան իսկ վիայէին և ար-
գիւնքն գլխովին : Քանզի և յաղէսան Ա-
թենացոց 'ի բազումս և 'ի մեծամեծս՝ ոչ
ինչ բաժանորդ եկաց նա . այլ 'ի խորտա-
կիլ նոցա 'ի Թրակիա 'ի Քաղկիդացւոցն ,
էին յայնժամ զորավարք Յալքիագէս և
Քաննափոն : Իսկ 'ի հարուածել նոցա յԱ-
տոկացոց անտի , զորավար կայր Դեմոս-
թենէս . իսկ և 'ի տապառա անկանել հա-
զարաց 'ի նոցանէ 'ի Դեզոս , առաջնորդ
կայր Հիպոպոկրատէս :

Բայց և 'ի սրածութեանն յայնմիկ՝ մե-
ծապէս յանցաւոր գտաւ Փերիկլէս , որ 'ի
պատճառս պատերազմին առեալ փակեալ
'ի քաղաքին զժինական որեարն , առթեաց
զժանտախտն առ 'ի փոփոխութենէ վայ-
րացն և ընդարդս քաղաքավարութեան
կենաց նոցա : Ապա Նիկիտա յայս ամե-
նայն աղէտս անբաժնաւ մնացեալ , զորա-
վար կացեալ զօրուն՝ առ զՆիտերա կղզի

գիւրամեան 'ի Լակոնիա, բնակեալ յայն
 ժամ 'ի Լակեդեմոնացւոց . և ընդ լծով
 ևս գրաւէր անդրէն Աթենացւոց քաղաքս
 բազումս ապատամբս զթրակիոյ . և փա-
 կեալ զՄեգարացիս 'ի ներքս պատուարաց
 ֆրեանց, տիրէր վաղվաղակի կղզւոյն Մի-
 նովոյ . և յետ սակաւուց անցեալ անտի-
 ունէր զՆիսեա . ապա ելեալ 'ի սահմանս
 Կորնթացւոց, մարտ եղեալ յաղթէր և
 տապաւտ արկանէր զքաղաքս 'ի նոցանէ,
 ընդ որս և զԼիկոսիրոն զօրավար նոցա :
 Եւ գէալ եղև 'ի Թաղել նորս զանկեալն
 զբաւանին իւրոյ՝ մոռացնիք լինել երկուց
 'ի նոցանէ . ուստի ապա մնարերեալ, առ-
 կայացուցեալ զտորմիզ նաւացն՝ արձակէր
 պատուիրակ մի առ Թշնամբան՝ առնուլ
 զգիւրմեանս նոցա . Թեպէտե յօրինաց ինչ
 և 'ի սովորութենէ՝ որք միանգամ գուլ
 տուեալ մարտին խնդրէին զմեռեալս իւ-
 րեանց, այնպիսեացն տեղի այնուհետե 'ի
 յաղթութենէն տուեալ՝ չէր օրէն կանգ-
 նել ակոյրեան . իբրու եթէ յաղթակոն
 լինել՝ որք ունինն, և ոչ որք խնդրենն՝ ան-
 ձեռնհաղք դուրս առնուլ ինքնին . առ-
 կայն և այնպէս յանձն առ մանաւանդ
 Բողուլ զյաղթութիւնն և զփառան, քան
 տնթաղ լքանել զերկուս 'ի քաղաքս
 ցեացն 3: Արդս աւար հարեալ զԾոփա-
 նեացս Լակոնիոյ, և 'ի փախուստ զլո-
 կեդեմոնացիսն գարձուցեալ՝ որ ընդդէմ
 դարձան, առնոյր զԹիւրեա՝ որում տի-
 րացեալ էին յայնժամ Եգինացիք, և ա-

ուեալ ածեր նա յԱթենս միանգամայն
զամենայն զլերին :

Ապա զՊելլոս ամրացուցեալ Դեմո-
թենէս, անդր խաղացին գիմեցին Պելե-
պոննէիացիք միանգամայն 'ի ծովէ և 'ի ցա-
մաքէ. և 'ի լինել մարտին՝ Թողեալ 'ի
Սփաքտերիա կղզին զարս իբրև չորս հա-
րիւր Սպարտացւոց, խորհեցան Աթենացիք
գործ մեծ վճարել, (որպէս և էր իսկ ար-
գեօք), և հասանել ձերբակալ առնելը
նոսա . սակայն գժնգակ յոյժ եղեալ պա-
շարմանն 'ի պատճառս ծարաւուս վայ-
րացն, և զի և ամառայնի հայր էր բերել
զփարեւոր պէտան հարուստ մի շրջանու և
չստ ծախուք, և ձմերայնի դարձեալ՝ ոչ
ինչ յանդորրու վճարէր գործն՝ նա և
յանհնարիցն էր, ցաւեալք նորա՝ սորջա-
նային զի չքնկալան զհրեշտակա Լակեզե-
մոնացւոցն, որ հասեալ էին կռել պայ-
մանս խաղաղութեան . քանզի ընդգէմ
դարձաւ բանին իզէոմի, յաւէտ իմն վասն
Նիկիասայ, զի ռիւերիմ էր նորա . և տե-
սեալ՝ զի հնարս հնարէր Նիկիաս վասն Լա-
կեզեմոնացւոցն յաջողելոյ, ինքն 'ի հաշ-
տութենէն 'ի բաց զժողովուրդն սարաու-
ցանէր : Այլ ապա 'ի յերկարածգել պա-
շարմանն, և յանձկութիւնս մեծամեծս
պաշարել զօրուն, ցասնուին ընդգէմ Յը-
դէոմի : Իբրև նա զմիասն արկեալ զՆի-
կիասաւ, մեղադիր լինէր՝ զի առ անարի
վատապրտութեն 'ի ձեռաց եհան զարան,
և պարծէր ևս՝ եթէ ինքն կացեալ զօրա-

վար, նոքա այնչափ ժամանակ զգէմ չու-
նէին արդեօք. յայնժամ ասեն առ նա
Աթենացիք. “Եւ առինչ ապա արդ խեղ
քնաւես գու ընդդէմ արանցդ, : Անդա-
նոր և Նիկիոս յոտն կանգնեալ, տայր նո-
րա 'ի ձեռս զառաջնորդութիւն դործոյն
'ի վերայ Պիղեայ. և ասէր ևս նմա՝ առ-
նու ընդ իւր 'ի զօրականէն՝ որչափ և կա-
մեացի, և մի միայն 'ի բանն կորովանալ
բացական 'ի վտանգաց, այլ և արդիւնս 'ի
նեքս բերել քաղաքին յիշատակաց արժա-
նի : Յայնժամ խռովեալ Վզենմիւնի, զի
տէն չունէր բանին, խորշէր խոյս տայր զա-
ռաջինն. այլ ապա 'ի սախելոյ անտի Ա-
թենացւոցն և 'ի բողոք ընդդէմ նորա բառ-
նալոյն Նիկիասայ, քաջալերեալ և 'ի պա-
տուասիրութենէն ևս գրգեալ, յանձն առ-
նոր զզօրավարութիւնն, և ամբարձեալ 'ի
նաւ՝ կնքեաց և ասէր. զուուրս քսան կամ
տասաստ առհասարակ զթշնամիսն արկա-
նել, կամ կենդանւոյն ձերբակալ ամել
զնոսա յԱթէնս : 'ի ծաղց առաւել հա-
տան Աթենացիքն, քան եթէ հաւատոս
ընծայեցին. քանզի և այլ անգամ բնաւո-
րեցան նոքա խաղ առնել զծանծաղմու-
թեամբ առն մեծապէս հրճուանօք :

Քանզի և պատմեն 'ի խնդրոյ նորա հա-
մախմբել երբեմն ժողովրդեանն, և այն-
պէս հարուստ ժամս սպասեալ մնալ նմա.
և ապա անադան ուրեմն մտեալ նա առ
նոսա բոլորեալ պսակ 'ի դլուխ, աղաչէր
զնոսա՝ առ վաղիւն առնուլ ձգել զժո-

զոյն . “ Բանդի անպարտաւ եմ , ասէ , այ-
տօր . հանգերձեալ կերակուր տալ հիւրոց ,
և զոհ զոհել գից ” . զար լուեալ Աթենա-
ցոցն և 'ի քրքիջ լուծեալք՝ արձակէին
զժողովն : Սակայն յայնժամ գեղեցիկ
յաջողեալ բախտի առն , և յետ Դեմոս-
թենեսայ՝ յոյժ քաջացեալ յառաջնորդու-
թեան մարտին , ըստ ժամանակեալ պայ-
մանին իւրոյ՝ բռնացաւ 'ի վերայ Սպար-
տացոց՝ որ միանգամ կենդանի մնացին 'ի
մարտէն , և զինամօտի արարեալ՝ գերի
ածէր զնոսա : Եւ ապա այս նշաւակու-
թիւն մեծապէս լինէր Նիկիասայ . քանզի
սչ եթէ վահան 'ի բաց ձգել , այլ վատ-
թարագոյն ևս նշաւակութիւն թուէր այս՝
կամակար այնպէս 'ի բաց 'ի զօրավարու-
թենէն կալ անարի վատարտութեամբ , և
հակառակորդին իւրոյ պատճառս տալ
այնպիսի գեղեցիկ նահատակութեանն ,
անձամբ զանձն կապտեալ յաւազութէն :
Ոյր ազագաւ և Արիստոփանէս յիւրում
քերթուածի՝ անուն Թուլոս , միւսան-
գամ հեգնէ զնա օրինակ զայս .

“ Օն և ծն չէ մեզ ժամն նիրհելոյ ,
Եւ կամ գանգաղանօք Նիկիասանալոյ ” :
Իսկ և 'ի քերթուածին՝ անուն Մուլիս ,
այսպէս քերթէ .

“ Կամիմ մշակել զերկիր :
Իսկ ո՞ր զքեզ արգելու : Դուք :
Ցամ անշուշտ հաղար գրամակշիւ ,
Եթէ զիս յիշաննութենէ ազատ առնէք :
Բարի է բանդ : ”

Քանզի երկու հազար լինելին յայնժամ՝
'ի միասին ընդ տուեցելոցն մեզ 'ի Նիկիա-
սայ, » :

Այլ զեան ոչինչ գուշնաբեայ առ-
թեաց քաղաքին Նիկիաս, յայնչափ փառա
և 'ի զօրութե թողացուցանելով զՎզէոմն .
ուստի և գժոխըմբերելի իմն փրացեալ նո-
րա և սանձակոտոր ձեռներէցութեամբ,
աղէտս շատ հանդերձեաց քաղաքին . յո-
րոց և ոչ սակաւ ինչ կրեաց և Նիկիաս ինք-
նին գլխովին : Եւ 'ի բաց զարժանին շուք
բարձեալ 'ի բեմէն՝ նա ինքն առաջին սըր-
սաւ ազադակ բառնալ յատենախօսու-
թեան ժամուն, և բանալ առաւել զհան-
դերձն, և հարկանել ընդ ազգերսն, և
վազել այսր անգր 'ի խօսել անդ իւ-
րում . և ուսոյց այնպէս առաջնորդաց քա-
ղաքին զցոփութիւնն զայն և անփոյթ ըզ-
պարկեշտութենէն առնել . յորոց ապա
յետ սակաւուց վեր 'ի վայր շրջեցան ամե-
նայն իրք :

Զայնու ժամանակաւ յառաջագէմ էր
և Ազիլիբիադէս ինքնին յատենախօսու-
թենէ անտի իւրմէ, այլ չէր նա ապերա-
սան իբրու զայլսն . այլ զոր օրինակ Եգիպ-
տացւոց երկիր՝ ասեն՝ եթէ արդաւանդ
յոյժ գողով, միանգամայն բուսուցանէ
դեղս . « Բազում ինչ փրկաւէս խառն, և
բազում դարձեալ մահաթոյնս », . սապէս
և բոյս բարուցն Ազիլիբիադէայ մեծ և
հոյակապ՝ կըթեալ յերկաքանձիւրն ևս
ապրապայտան, մեծամեծ նորութեանց

պատճառք եղև քաղաքին . ուստի և Նի-
կիաս թէպէտ և ազատացեալ 'ի Կղէնովնէ,
սահայն և ոչ այնպէս յաջողեցաւ գլխովին
յանդորդու և 'ի խաղաղութեան կացու-
ցանել զքաղաքն . այլ 'ի գուն գործել
անդ իւրում ընդ ուղի անասերիւր ածել
բերել զիրան, զարտուղեալ անկաւ՝ ան-
դրէն վարեալ 'ի կռիւ մարտի յաշխուժից
անտի պատուաւորութեանն Աղկիւիա-
դեայ . և դէպք եղեն իրացն օրինակ զայս :

Արդ միանգամ առաւել իմն ընդդէմ
դառնային խաղաղութեանն Ելլադայ, էին
Կղէնովն և Կրասիգաս . զառաջնոյն չարու-
թիւնն՝ մարտ պատերազմի քողարկէր . իսկ
զվերջնոյն զառաքինութիւնն՝ պանծացու-
ցանէր . քանզի մին յայնժամ յաջողէր
յանօրէնութիւնս մեծամեծս . և միւսն՝
յայնժամ՝ նահատակութիւնս գերեցեցիկս
'ի դէմս բերէր : Արդ՝ երկոքին նոքա տա-
պատտ անկեալ 'ի նմին մարտի առ Արմի-
պօլեաւ, տեսեալ Նիկիաս՝ 'ի վազնջուց
իսկ խաղաղութեան ցանկալ Սպարտա-
ցւոց, և Աթենացւոց դարձեալ ոչ այն-
պէս վատահ 'ի մարտն լինել . այլ երկոցուն
նոցա միանգամայն իրդու պարտասեալք և
վատեալք կամակար ձեռնթափ լինել,
հնարս հնարեցաւ ընդ միմեանս զքաղաքն
հաշտ առնել և յայնչափ աղէտից յան-
դորդ զՀելլենացիս առհասարակ հանել, և
անդրդուելի առյապապս զերջանկութեանն
անուն յարդարել : Ապա յօժարամիտս 'ի
խաղաղութիւն զձոխսն դաեալ և զծերու-

նեաց զգասն և զխուժան զհողադործ մշակացն, և խօսեցեալ եռ ընդ այլոց բաղմաց առանձինն, և հաւանական բանիւք ՚ի մարտէն ուժացուցեալ զնոսա, և գեղեցիկ կա յուսացուցեալ զԱպարտացիան, հրաւեր և յորդորակ կարգալի նոցա ՚ի խաղաղութիւն: Հաւատ մեծապէս ընծայեցին նոքա. քանզի և ՚ի նուազ այլ զլիորձ առեալ զմարդասիրութեան առն, առաւել եւ ՚ի վարել նորա մեծապէս հիւրընկալութեամբ ընդ գերայն նոցա՝ որ ՚ի Պիւղոս. զի և ՚ի գեղեցիկ խնամոց անտի նորա՝ ոչինչ այնպէս վշտատեո եղեն նոքա: Ապա զառաջինն գաշն եղեալ ընդ միմեանս, գուշ մարտի առնէին տարի մի. յորմէ և ՚ի մի վայր եկեալ և զճաշակս ճաշակեալ զանդորութեան և զխաղաղութեան և զկենակից քաղաքավարութեանն ընդ եկաց և ընդ ընտանեաց, յոյժ քաղցրացաւ նոցա կեանս վարել անարիւն և անպատերազմ. զի և մեծապէս տխրութակօք լսէին զպարերգութեանն նուազ, այսպիսի ինչ. “Արդ ՚ի բացէ կացցէ իմ գեղարդն, և թող սար գիտատայիք ձգեացին զնովա,” և Առ այս՝ և մտադիւրագոյնս յիւշ ածէին նոքա զբանս առողին, եթէ՝ “Որք ՚ի խաղաղութեանն ննջեն, ոչ ՚ի փողոցն՝ այլ ՚ի ձայն յառնեն հաւուց,”:

Ապա ընդ վայր հարեալ նոքա՝ զորս առնին, եթէ սահմանեալ այնպէս իցէ առել մարտի պատերազմին՝ զամս երկոցս ինն, և բանադնաց եղեալք ընդ միմեանս

վասն ամենայն իրաց միանգամայն՝ հաս-
տէին խաղաղութիւն : Եւ ապա բազումք
այն էին՝ որ անշուշտ վախճան համարէին
այնուհետեւ ամենայն ազէտից, և բանք առ
հասարակ հնչէին վասն 'Նիկիասայ' իբրու
վասն դիւցասէր առն . և թէ՛ գէթ ինքնին
առ բարեպաշտութեան առն անուանի ա-
րարին զնա 'ի գեղեցիկ բարոյն և 'ի վե-
հագունէն : Քանզի և համարէին իսկ զայն
խաղաղութիւն անշուշտ գործ արդեանցն
'Նիկիասայ, ըստ որում և Պերիկլեսայ՝ ըզ-
մարտ պատերազմին . քանզի և թուէր այն
պէս՝ վասն դուրնաքէից պատճառաց առ-
նու Պերիկլեսայ արկանել զհեղինացիս 'ի
կիրա մեծամեծս . իսկ 'Նիկիասայ՝ 'ի մոռա-
ցանս դարձուցանել նոցա զամբաւ ազէտան՝
բարեկամութիւն հաստելով 'ի նոսա : Ոյր
ազագաւ և մինչև ցայսօր ժամանակի անուն
կարդան խաղաղութեանն՝ խաղաղութիւն
'Նիկիասէան : Այդ՝ դաշն կռեալ գարձու-
ցանել առ միմեանս զամուրան և զքա-
ղաքուն՝ զոր առին 'ի միմեանց՝ և զգերին,
և զձեռն արկանել՝ որք առաջին նահատա-
կեացին 'ի գործն, անգանսօր 'Նիկիաս դաղ-
տաքար արծաթոյ գնէր զվիճակն . որպէս
զի և առաջինք եղեն յայնժամ լակեդե-
մոնացիք 'ի դարձուցանել . և պատմէ մեզ
զայս Թէոփրաստոս : Այլ ապա կորնթա-
ցիք և Բիոփտացիք դժգումալք ընդ բանն,
բողոք բարձեալ այն ինչ յօժարէին ան-
դրէն զմարտն գրգռել, ամիցէր 'Նիկիաս
զլակեդեմոնացիս և զԱթենացիս՝ յօդ

անբաժանելի և թիկունս տալ խաղաղութեանն այնմիկ զգաշնաւոր նիզակակցութիւն խորեանց՝ 'ի զգրաժիգն ամբութեան նոցա և յահարկութիւն ապստամբացն:

Իբրեւ այս եղև, Աղլիբիադէս՝ որ անգատին 'ի բնութենէն չէր խաղաղասէր, և պրամետեալ ևս էր ընդ Լակեդեմոնացիս՝ զի 'նիկիասայ պատկառ կացեալք՝ զանց զնա վաւ առնէին և արհամարհէին, անդէն աբազ արազ 'ի վեր վազեալ ընդդէմ՝ գառնայր պայմանաց խաղաղութեանն, ալ վճարէր և ոչինչ: Բայց ապա յետ տակաւուց տեսեալ՝ ոչինչ այնպէս հեշտընկալ Աթենացւոց զԼակեդեմոնացիսն, և զի և թուէր իմն այնպէս՝ հարստահարութիւն կրել նոցա, նիզակակից ընդ Բիոժապցիսն ընկելով Լակեդեմոնացւոցն, և զՊանակտոն ոչ ողջիկ գարձուցանելով առ նոսա, և ոչ գարձեալ զԱմիթիպոլիս, բարուր կար կատեալ հրապուրէր գրգռէր զԺողովուրդն. ապա 'ի վերջէ՝ ածեալ բերեալ հրեշտակութիւն յԱրգոսացւոց անտի, հնարս հնարէր կռել նիզակակցութիւն ընդ նոսա և ընդ Աթենացիսն:

Իսկ յետ այնորիկ իբրեւ եկեալ հասանէին անդր հրեշտակք 'ի Լակեդեմոնիոյ ինքնաբաւ իշխանութեամբ, և խօսեալ յառնի խորհրդոյն՝ ասէին վասն իրաւացի յոյժ իրաց դաւ հասանել նոցա անդր. խիթացեալ զանգիտէր Աղլիբիադէս՝ եթէ 'ի նոցա բանիցն որացեալք յանկիցին ժողովուրդք, գաւաճանէր զնոսա՝ եր

գումն կուեալ՝ լինել նոցա զօրավիզն յամենայնի, եթէ չասասցեն նոքա եկեալ անդր ինքնաբաւ իշխանութեամբ, զի և այնպէս հեշտին առաւել յաջողեացին նոքա: Հաւանեալ նոցա ընդ բանն, անցին 'ի Նիկիասայ 'ի կողմն Արկիբիազեայ. խեղ նա 'ի մէջ բազմամբոյս հրապարակին ածեալ զհրեշտակսն՝ հարցանէր, եթէ անշուշտ ինքնաբաւ իշխանութեամբ հասեալ իցէ նոցա անդր. իբրեւ նոքա յուրաստ եղեն, ինքն՝ որում ալն չունէին նոքա՝ անգէն յեղեալ շրջեալ՝ 'ի վկայութիւն առաջին բանին նոցա կարգայր կոչէր ինքնին զծերակայան, և թելադրէր սաղորէր ամբոխին մի ունկն երբեք մատուցանել և հաւատալ այնպիսի սուտակասպաս մարդկանն, որ զնոյն բան է զի անդէին և է զի ժխտէին: Յայն լուր ապա խռովեալ ամբոխեալ յոյժ Սպարապետն, և ափ 'ի բերան Նիկիաս 'ի խոր խոցեալ և յապուշ կրթեալ, անգէն ժողովուրդք յարուցեալ կարգային զԱրգոսացիսն՝ նիզակակցութի հաստել ընդ նոսա: Բայց զի զօրավիզն 'ի ժամուն Նիկիասայ լինէր գետնաշարժն, որ դողդեալ յայնժամ 'ի բաց զժողովն վարատէր: Ապա յաւուրն երկրորդի միւսանգամ 'ի մի խմբեալ զժողովուրդն, բազում հնարիմացութեամբ գործեաց և խօսեցաւ Նիկիաս. մինչև հազիւ ուրեմն ածէր հաւանեցուցանէր զամբոխն յապաղել զԱրգոսացւոցն, և առնուլ զինքն արձակել առ Լակեդեմոնացիսն՝ իբրու ան-

չուշտ յաջողեւ նմա քաջ յամենայնին
միանգամայն :

Հասեալ ապա 'ի Սպարաբիա , և շուք
գտեալ անգոր իբրեւ այր լաւ և մեղրիմ՝ նո-
ցա, սակայն և ոչինչ վճարեալ գործ՝ յազ-
Թահարեալ 'ի կուսակցաց անտի Բիոժ
տաքացն, գառնայր գայր ոչ անփառու-
նակ միայն և այդանօր , այլ և յահի մեծի
յԱթենացւոց անտի , որ գառնապէս ցա-
սուցեալ էին՝ 'ի համոզակեր բանից անտի
նորա գարձուցեալ զայնչափ գերին և զայն
պիսին . քանզի որ 'ի Պիւղոսայ գերին՝ եր
յառաջին տոհմաց անտի Սպարաբոյ , և
բարեկամք և մերձաւորք էին գերւոյն այն-
միկ ճոխք և աւագք քաղաքին : Յայսր ա-
մենայնի վերայ ոչ բողբոջան նոքա 'ի սրտ-
մտաւթենէ բարկութեանն 'ի գժոխըմբեր
ինչ կերս ընդդէմ՝ Նիկիաոսայ , այլ զօրա-
վար միայն զԱզկիբիադէս կարգեալ , և
Արգոտացւոցն նիզակակից արարեալ ըզ-
Մանտինացիս և զԵղէացիս՝ որ 'ի բաց կա-
ցեալ էին 'ի Լակեդեմոնացւոց , արձակե-
ցին առաքատակս 'ի Պիւղոս , անգուստ
սփռիչ չարչարել զերկիր Լակոնիոյ . և
այնպէս միւսանգամ գրգռեցաւ մարտ առ
տերազմին :

Իսկ յայնժամ զարտացեալ գժառութեն
որ ընդ Նիկիաս և ընդ Ազկիբիադէս , և
հասեալ ժամանակ խեցեկոյս վճռոյն , (զոր
'ի գործ վարելին ժողովուրդք սահմանաւոր
ժամանակաւ՝ տարագիր 'ի քաղաքէն հա-
նեալ ընդ ամս տասն զայր 'ի կասկած

անկեալ կամ խանդաղեալ 'ի վառւաց կամ յընչաւէտութենէն) . անգանօր երկոքին միանգամայն տաղնապեալ կային՝ առ գուրա զվիշա տեսանելով վտանգին , յոր հասանէր պաշարել միում ումեք 'ի նոցա նէն 'ի խեցեկոյտ վճռոյ անտի : Քանզի զԱղիլիբիադէս ատեային վասն քաղաքաւարութեան կենացն , և զանգիտեալ ևս էին 'ի ձեռներեցութենէ առն , ըստ որում և քաջայայա իսկ կայ յարձանագրութենէ վարուց նորա . իսկ ընդ Նիկիաս խանդային վասն ընչաւէտութեանն . և զի և օտարոտի իմն երևէր այրն , ոչինչ մարդասէր և ոչ ռամկասէր 'ի քաղաքավարութեան իւրում , այլ պերճ և լուրջ և յաւագաւտութիւն անգր հաղամիտեալ . առ այս՝ զի և գժպհի ընծայէր նա խուժանին՝ ստեպ գիմադարձ լինելով ըզձիցն նորա և յակամայս ստիպելով զնա 'ի լաւագոյնս անգր : Եւ գլուխ բանին՝ պայքար մեծապէս էր լսատանիս և լսմարտասէրս , և ընդ խաղաղասէրս և ընդ ծերունիս . առաջինքդ ընդգէմ 'ի Նիկիասայ , և վերջինքդ՝ ընդգէմ Աղիլիբիադէայ խնդրէին տալ զխեցեկոյտ վճիռն : “Այլ սակայն յերկառաւորութիւնս՝ շուք պատուոյ գտանէ և պր եղեռնաւոր , , , ըստ որում և դէպք եղեն յայնժամ , յորում յերկուս երկփեղկեալ խուժանին՝ ժամ պարապոյ տալր ժպիրհ և խորամանկ մարդկանն , յորոց մի էր 'ի ժամանակին հիւպերբոլոս Պերիթիդէս , այր լրացեալ ոչ 'ի զօրութենէ ինչ , նա՛ զօրացեալ 'ի

լրբութենէն, և 'ի համբաւոյ անտի իւրմէ 'ի քաղաքին՝ վատահամբաւութիւն ընալ էր քաղաքին: Արդ տա այս այր յայնժամ յապահովէ կարծեալ զանձն 'ի խեցեկոյս վճռոյն, (իբրու այն որ մանաւանդ կոճեղաց պատժաւոր էր), ակն ունէր 'ի տարագրել միում ումեք 'ի նոցանէ յերկոցում՝ ինքն հակառակամարտ ամբառնալ մնայելոյն. խնդայր յայտնապէս ընդ գրծառութիւնն և գրգէր գրգռէր զխաւտանն ընդդէմ երկոցումն նոցա: Այլ նիկիաս և Ագիթիսապէս խելամուտ եղեալ խորամանկեալ չարութեան առն, և ընդ միմեանս գաղանի զգանիւք անկեալ, առեալ միաբանէին զհերձուածսն զերկաքանչիւր. և մեծապէս զօրացեալ՝ այնուհետև ոչ յայտ դք և ոչ յայն, այլ 'ի գլուխ անդր Հիւպերբորոյնայ առեալ կուտէին զխեցեկոյս վճիռն:

Այլ ընդ բան ընդ այս 'ի ժամուն 'ի Ծաղը լուծեալ զուարճանայր խաւտանն. բայց տապ գժուարեալ տորջանայր՝ զի թշնամանեցաւ վտարանդութիւնն այն՝ պատահեալ անարժան առն. քանզի և էր խել առ նոսա վառաւոր պատուհասն այն. մանաւանդ եթէ թուկիդիդէայ պատուհաս համարէին զխեցեկոյս վճիռն և Արիստիդէայ և նմանեացն նոցա. խել վասն Հիւպերբորոյնայ շուք առաւել պատուոյ և պարծանաց պատճառք, զի վասն անօրէնութեանն պատուհաս այնպիսի յանձն իւր ձգեաց զլաւաց արանց. որպէս և ուրեք

Պաշտոնն ասաց վասն նորա կատակերդանն .
 “ Թէպէտ և զարժանին , ասէ ,
 Զիւրոյ վարուցն առ զգատակնիք ,
 Այլ բուսոյ բարուցն իւրոյ անարժան :
 Քանզի ոչ այսպիսեաց ռմանց աղաղաւ .
 Խեցեկոյադ այդ գտաւ , , :
 Ուստի և յետ Հիւպերբոլեայ վտարանդե-
 ցաւ և ոչ ոք խեցեկոյա վճռով , ինքն գո-
 լով վերջին . իսկ առաջին եկաց Հիպ-
 պարքոս Քոլարդաջի՝ մերձաւոր բանաւո-
 լին : Այլ սակայն՝ բան է անթարգմանելի
 բախտդ գլխովին և մտաց անըմբռնելի : Քան-
 զի եթէ ընդ Նիկիաս և ընդ Ալկիբիադէս
 էր կացեալ վտանգ խեցեկոյա տարագրու-
 թեանն , Նիկիաս արդեօք կամ՝ յաղթական
 եղեալ՝ կայր մնայր յանգործու . 'ի քաղա-
 քին՝ վանելով զհակառակորդն , կամ՝ թէ
 ինքն պարտեալ՝ տարագէմ գնայր . և մինչ
 չև պատահեալ ամբաւ աղէտիցն այնոցիկ՝
 պահէր անձին համբաւ զքաջի զօրավարի և
 զառաքիննայ : Այլ չեմ ինչ անտեղեակ
 Թէոփրաստեայ ասելոյն , տարագրութիւն
 խեցեկոյա առնուլ Հիւպերբոլեայ՝ 'ի գրժ-
 տել անդ Փէակեայ ընդ Ալկիբիադէայ , և
 ոչ Նիկիասայ . սակայն բաղմագոյնք օրի-
 նակ զայն պատմին :

Արդ յայնժամ եկեալ հասեալ գեա-
 պանացն Եգեստացւոյ և Լէոնտինացւոյ՝
 ածել հաւանեցուցանել զԱթենացիս ար-
 շաւանս առնել 'ի Սիկիլիա , ընդգէմ գաղ-
 ձաւ բանին Նիկիաս . սակայն և պարտեալ
 գտանէր 'ի հնարինաց պատուասիրութենէն

Աղիքիբազեայ. այն որ մինչև եկեղեցա-
ցեալ խուժանին՝ կանխեաց կալաւ զմիտս
նոցա յուսոյ ակնկալութեամբք և հաւա-
նական բանիւք. մինչև պատանեացն դասք
յասարեզս մրցանացն և ծերունիք գար-
ձեալ 'ի հանուԹա և 'ի Վիտակրկէաս նը-
տեալք՝ հոգնագորէին դձև Սիկիլիոյ, և ըզ-
կայան զչքջապատ ծովուն նորա, գարձեալ՝
և զնաւահանդիստան, և զվարան կողւոյն՝
Թեակոխեալ առ Լիբիա: Վանդի ժշինչ
այնուհետե իբրեւ մրցանակ մարտին իւ-
րեանց տեսանէին նոքա զՍիկիլիա, այլ
նստոց գլխովն պատերազմին. անգուստ
խաղալ ընդդէմ՝ Վարդեգոնացւոց, և տի-
րանալ Լիբիոյ և ծովուն մինչև ցարձանան
Հերակլեան: Արդ՝ 'ի կազմել վառել նոցա
յարդաւանան յայն, յայնժամ 'Նիկիտայ'
որ ընդդէմ գաւնայր՝ Թեկն ոչ ածէր ոչ
խուժանն և ոչ ազատանին. քանզի զան-
գիտեալ ճոխիցն՝ մի Թերևս կարծել խոյս
տալ նոցա 'ի գործոց անտի և 'ի ծախուց
եռաթիոցն, անշոունջ կային յակամայս:
Սակայն և այնպէս ոչինչ երբէք տեղի տայր
'Նիկիտա և կամ լուեր ինչ. այլ և 'ի սահ-
մանել անգ Աթենացւոց զմարտ պատե-
րազմին՝ անգրէն 'ի խմբել եկեղեցւոյն,
յոտն կացեալ մկայութիւն առաջի դռեր
և 'ի բաց 'ի բանէ անտի սարսուղանէր զնո-
սա. և 'ի վախճանի սոպա գառնայր և զԱղ-
կիքիբազեա ինքնին կշտամբեր՝ իբրու 'ի շահ
իւր առանձինն և 'ի պատուամիրութենէն
գրդեալ առնուլ խաղաւանել նմա զքա-

զաքն յանհնարին յայն վտանգ յայնկոյս
ծովուն : Այլ վճարեաց նա և ոչինչ . նա՝
քաջայարմար ևս 'ի նոյն նահատակութիւն
համարեալ զայրն առ հմուութեանն, և զմե-
ծապէս զգուշաւորութիւն զառն բարե-
խառնեալ ընդ յանդգնութեանն Ալկի-
բիադեայ և ընդ հանդարտութեանն Ղա-
մաքեայ, առաւել ևս հաստատեալ կնքե-
ցին զընտրութիւնն :

Քանզի յայնժամ յոան կացեալ Դե-
մոստրատոս՝ որ քան զամենայն ճարտա-
սանն առաւել գրգէր զԱթենացիս 'ի
մարտ անդր, ասէր՝ լռել այնուհետեւ Նի-
կիասայ յամենայն բանից . և ինքն վճիռ
գրեալ՝ ունել զօրավարացն ինքնաբաւ իշ-
խանութիւն խորհել և առնել առ տնին և
'ի բանակին զամենայնն ըստ իւրեանց կա-
մաց, հաւանեցողցանէր զժողովուրդն՝ տալ
վճիռ : Սակայն պատմեն՝ բազում ինչ
յայնժամ գուշակել քահանայիցն հակա
ռակ արշաւանին այնորիկ . այլ Ագիթբիա-
գէս յայլոց Ըդճից անտի իւրոց 'ի ներքս
բերէր պատգամս ինչ վաղնջուց, աւետա-
բերս Աթենացւոց մեծաց փառաց հան-
գերձելոց առ 'ի Սիկիլիոյ : Առ այս և յԱժ
մոմէն զայրն հասանէին առ նա յայնժամ
Նովիրակք, ածեալ ընդ իւրեանս պատ-
գամ՝ ունել Աթենացւոց առհասարակ
զՍիրակուսացիս : Իսկ զհակառակ գուշա-
կութիւնսն՝ առ ահի սրտաբեկութեանն 'ի
ծածուկ ունէին . քանզի և ոչ ակն յայտնի
նշանքն յայնժամ 'ի բաց 'ի խորհրդոյն իւ-

բեանց քեցեին զնոսա . ըստ որում կոտորած հերմեան գրօշերոցն, (որք առհասարակ 'ի միում գիշերի ծայրակոտորք եղեն նորա, բայց 'ի միոյն՝ որում անուն կարգային՝ Անդոկիդեան, ձօն կանգնեալ յԵփեսանց զարմէն 'ի հանգիսոյ տանն՝ որ էր յայնժամ Անդոկիդեայ) : Առ այս՝ և գէպքն որ 'ի բագնին երկոտասան գից . ուր 'ի վեր վաղեալ յանկարծակի ալր ոմն, ապա շուրջ եկեալ՝ դայլախաղիւ կորէր զամօթոյս իւր : Դարձեալ և որ ինչ 'ի Պալլադիոնն ոսկի կանգնեալ 'ի Դեզիկա 'ի վերայ պղնձի արմաւենւոյն, ձօն քաղաքին յանկածէ անտի Մարաց . քանզի ընդ բազում աւուրա թառցեալ անդ սակաւց՝ կոցէին և կրծէին զպտուղ ոսկի զարմաւենւոյն, մինչև 'ի վալր թափեցին զնա : Այլ զայսոսիկ՝ հնարինացու թիւնս Դեզիկասացոց դաւելոց 'ի Սիրակուսացոց՝ առեին Աթենացիք : Կաւ 'ի պատգամաց ինչ հրաման առեալ Աթենացիք կոչել առ ինքեանս 'ի Ազազոմնացոց զքրմանոյն Աթենասայ, առաքեցին կոչել զնա : Էր անուն կնոջն՝ Իսիդա, այս է՝ հանգադոու թիւն . որով և ազգ առնէին քաղաքին գիքն՝ որպէս կարծեսցէ զք՝ 'ի հանգարատութեան կալ յայնժամ քաղաքին : Առ այս յայնժամ և աստեղագէտն Մետոն, որում և ոտականութիւն ինչ յանձն եղեալ էր 'ի ժամուն, կամ 'ի նշանաց անտի զանգիտեալ այրն, կամ թէ 'ի խեղամոութենէն երկուցեալ վտան աղաւանդն

այնորիկ, հրդեհէր զտուն իւր՝ յիմարու-
թիւն կեղծաւորեալ: Իսկ կէպը տսեն՝ ոչ
յիմարութիւն կեղծաւորեալ նմա, այլ 'ի
գիշերի հուր արկեալ 'ի տունն՝ գնալ ա-
պա 'ի հրապարակ անդր սրտաբեկ միջա-
բեկ, և խնդրել 'ի քաղաքացեացն՝ առ-
մեծի արկածին այնորիկ ազատ զորդեանն
իւր առնել 'ի զինուորութենէն՝ որում
հասանէր նաւել 'ի Սիկիլիա կացեալ 'ի
գլուխ Եռաթիոյ: Առ այսոսիկ՝ և իմաստ-
նոյն Սոկրատայ յայնժամ ազգ առնէր
Քաջն նորա սովորական նշանակօքն, մա-
հառիթ քաղաքին լինել զարշաւանն զայն.
և զայն իւրոց կենակցացն և բարեկամացն
պատմէր Սոկրատէս, ռատի և ապա հռ-
չակ հարաւ բանին:

Բայց և ոչ նուազունք յայնժամ տմ-
բօխեալ էին վասն աւուրցն՝ յորա հանգե-
ռեալ էր յուզի անկանիլ տորմիզ նաւացն:
Քանզի յայնժամ տօն զԱքոմիլի կատարէին
կանայք, և բազում ուրեք անգ 'ի քաղա-
քին յերևան եղեալ կային գրօշեալք և
շուրջ զնոքօք գիահանք, և կոծք և աշխարք
լինէին կանանւոյն. մինչ զի և ողք միան-
գամ մեծ ինչ համորէին յայսպիսեաց տա-
տի, Թաղծեալք զանգիտէին վասն այնչափ
հանգերձանաց զինուորութեանն, եթէ
շուք գեղեցիկ պայծառութեան նորա ա-
րագ արագ Թարշամեացի: Իսկ անդանօր
Նիկիաս՝ գիմադարձութեամբն 'ի խոր-
հուրդ արշաւանին այնորիկ այնպիսի ան-
գրդգուելի ոգւով, զի ոչ 'ի յոյս ակնկա-

լուծեան ինչ խայտայ՝ և ոչ այնչափ մեծի
աւագութեան իւրում երեսս ինչ արար ,
զառն բարւոյ արգարե և զհանձարեղի յան
ձին երեւր կերպարան . այլ քանդի ոչինչ
զորեաց՝ որչափ և գուն գործեաց՝ ՚ի բաց
՚ի մարտէն զժողովուրդն քեցեւ, կամ
զանձն զերծ ՚ի զորավարութենէն առնել
որչափ և խնդրեաց, և զի և ժողովուրդն
ինքնին իրդու ՚ի վերայ ուսաց բարձեալ
զնա՝ եզ յառաջնորդութիւն բանակին, և
չէր իսկ ժամն այնուհետեւ ժամավաճառ
զանգաղելոյ, ուստի և յետս ՚ի նաւէն
զակն գարձուցեալ իբրեւ զմանուկ ողջայր .
և կրկնէր երեքկնէր զգունադատութիւն
իւր ՚ի նոյն անհաւան մտօք, և այնպէս սրբ-
տարեկ առնէր զնիզակակիցան և վատէր
զաշխոյժս զարշաւանին զայնորիկ : Այլ
տակայն և հարկ ՚ի վերայ կայր նորա արագ
արագ խաղալ ՚ի վերայ թշնամեացն և ՚ի
գիմի հարկանել նոցա, և մարտ եզեալ ա-
ռակել զախան :

Արդ կամեցեալ յայնժամ Ղամպոս
գէպուղիդ խաղալ ՚ի Սիրակուսա, և մարտ
յարգարել մօտ քաղաքին, իսկ Աղկիրիա
գէս՝ նախ զայլս ՚ի քաղաքաց ապստամբե-
ցուցանել ՚ի Սիրակուսացոց և ապա խա-
ղալ ՚ի նոսա, ապա Նիկիաս երփոցան
միանգամայն գիմագարձ՝ խորհուրդ տայր
յուշիկ խաղալ և շուրջանակի նաւարկեալ
զՍիկիւլայիւ՝ յանգիման ցուցանել նոցա
զգէն զնուորութեանն և զնուժք զեռա-
թիոցն, և ապա գարձ յԱթէնս առնել՝

Թողեալ գունդ սակաւամեռն առ Եգեո-
տացիս. և այնպէս տապալէր զխորհուրդ
զերկոցուն նոցա, և սրաաբեկ առնէր զնո-
սա: Իսկ յետ սակաւուց յետս զԱղկիրիա-
գէս կոչեալ Աթենացւոց՝ ամբաստանեալ
յատենի, և մնացեալ անդ Նիկիաս իբրու-
ղորավար երկրորդ, այլ արդեամբք ինքն
միայնակ իշխանացեալ, ՚ի նոյն գեղերանս
ժամեւիւս առ լինէր. կամ շուրջանակի
նաւազնաց լինելով, և կամ խորհուրդս
խորհելով. մինչև յուսարեկ զանձն առ-
նէր, և անգուստ զԹշնամիսն քաջալե-
րէր յահէ երկիւղին՝ զոր երկեան նոցա
զառաջինն ՚ի յանգիմանել անդ բանակին:
Այլ մինչև մեկնեալ անտի Աղկիրիագեայ՝
խաղացեալ նոցա ՚ի Սիրակուսացիս վաթ-
սուն նաւուք, և առկայացուցեալ զայս ՚ի
նաւացն ՚ի ճակատու առ բերան նաւա-
հանգստին, միջամուխ ՚ի ներքս եղնն տասն
նաւուք որսալ ինչ. և ՚ի ձայն մուկեակի
ազդ առնէին Լէոնտինացւոց գառնալ ՚ի
տուն իւրեանց. և հասեալ կալան և նաւ-
մի ՚ի Թշնամեաց, յորում էին Պնակք համա-
բոյ առհասարակ Սիրակուսացւոցն ք
ցե-
ղից ցեղից: Այս պնակք եգեշ զերեղեալ
կային հեռի ՚ի քաղաքէն ՚ի մահէնի անդ.
Ուլիւմպիականն Արամաղդայ. և յայնժամ
առեալ տանէին զայնոսիկ՝ քննութիւն և
զորաժողով առնել արանց մարտկաց: Արդ-
կալեալ ածեալ Աթենացւոց զպնակսն առ
զորավարսն և տեսեալ զամբոխ մեծ մարդս
Թուին նոցա, մեծապէս Թաղծեալ արլտ-

մէին իզճք և գուշակք, խիթացեալ ընդ յայնժամ լըումն Պատգամին՝ որ ասէր. Անէնադի+ իւլցէն առհասարակ Վիբախատ-
ցիս ,, : Սակայն և ասեն՝ զայլ նուազ ընուլ պատգամին այնորիկ 'ի ժամանակին, յո-
րում՝ Վալիպոս Աթենացի սպանեալ զՌիոմն՝ արեւաց Սիրակուսայ :

Արդ մեկնեալ Աղկիբիադէս 'ի Սիկի-
լիոյ ընդ ասկաւուց ոմանց, ողջոյն արա-
ցաւ յայնժամ Նիկիաս. զի թէպէտ և էր
լամպրոս այլ հզօր և արգար և յաջողա-
ձեռն 'ի մարտս, այլ ազգատ յոյժ էր և
կարօտ. զի և յամենայն զօրավարութեան
խրում՝ տալս համար Աթենացւոց և ըզ-
գուշնաբեայ ծախուց գրամնց 'ի գին հան-
գերձին իւրոյ և կօշկացն : Ուր Նիկիաս ա-
ւագացեալ էր միանգամայն և յայլ ինչ
իրս և յնչաւատութեան և 'ի շուք համ-
բաւոյն. ուստի և պատմեն՝ երբեմն յա-
տենի խաբհոգոյ զօրավարացն յասել անդ
Նիկիասայ առ Սոփոկզէս քերթող, իո-
տել առաջին զիւր կարծիսն իբրեւ երիցա-
գոյն 'ի զօրավարս, ետ պատասխանի. "Ես
հինաւուրց եմ, այլ գու աւագագոյն ,, :
Եւ այսպէս ասա ընդ իւրեւ հնազանդեալ
նորա յայնժամ զլամպրոս, և միշտ զգու-
շաւոր յուշիկ ընթացեալ 'ի գործն, նախ
խրախոյս քաջալերութեան տալս թշնա-
միացն՝ հարդատ միջոցաւ պարայածեալ
զՍիկիլեայիւ. ապա եկեալ 'ի պաշարել
զՎադէ տւան փոքրիկ, և 'ի բաց մեկնեալ
անտի առանց վճարելոյ ինչ, մեծապէս

նշաւակեալ խայտառակեցաւ : Ապա 'ի վերջէ տեղի տուեալ 'ի Կատանէ՝ ոչինչ գործ վճարեալ, միայն քանգէր տապալէր զիւկկարա զաւան զԲարդարոսացն . ուր տանն ձերբակալ եղեալ և զպոռնիկն Լայիլ գէ՝ մանուկ տակաւին, և վաճառեալ ընդ գերւոյն և ածեալ 'ի Պեղոպոննիսոս :

Իսկ յանցանել ամարայնոյն՝ ըւր աւեալ Նիկիաս, եթէ խրախուսեալ Սիրակուսացիք՝ առաջին նահատակեացն ընդ նմա 'ի մարտ, և զի՝ և այրուձին նոցա յառաջ խաղացեալ ոտնհարութեամբ մինչև մօտ բանակին իւրոյ՝ հարցանէին յԱթենացւոց անտի, եթէ բնակակից արդեօք Կատանացւոց ընել հասեալ իցեն նոքա տնդր, եթէ 'ի տուն իւրեանց դարձուցանել զլէոնաացիս . ապա յետ այնորիկ հազիւ ուրեմն հաստատեցաւ Նիկիաս խաղալ ընդգէմ Սիրակուսայ : Այլ կամեցեալ յանգործու գլխովին բանակ անդանոր հարկանել, գաղտաբար այր մի արձակէր 'ի Կատանեայ, Թելադիր ընել Սիրակուսացւոցն՝ զի եթէ կամք իցեն նոցա տիրանալ ամայի բանակին Աթենացւոց և զի նուց նոցա, յուղի անկեալ հասցեն նոքա 'ի Կատանէ ամենայն զօրք 'ի Ժամագիր աւուրն . քանզի 'ի գեղերել անդ Աթենացւոց բազում Ժամանակ 'ի քաղաքին, քաքաքացիք բարեկամք Սիրակուսացւոց խորհուրդ հաստատեալ են 'ի մօտել նոցա՝ տիրանալ գրանց և հուր արկանել 'ի տորմիզ նաւացն . զի և բազումք վտարանջեալք՝

անկեպեալ մեան դալստեան նոցա : Եւ
ապա զայսինչ լաւագոյն գործեաց Նիկիոս
'ի Սիկիլիա : Քանզի այնպէս արտաքս 'ի
քաղաքէն հանեալ զԹշնամիան հանգերձ
ամենայն զօրութեամբ նոցա , և Թափուր
գողցեա զքաղաքն կացուցեալ 'ի մարտկաց,
ինքն հասեալ ապա անդր 'ի Վատանեայ ,
տիրացաւ նաւահանգստիցն և բանակ հար-
կանէր 'ի վալլին՝ յորում անմիտ անգոր-
ւացեալ ինքն 'ի Թշնամեացն՝ յոր ինչ միան,
դամ զօրաւորք էին նոքա , ակն աւնէր մարտ
անարգել յարգարեւ ընդդէմ նոցա՝ յոր
ինչ միանդամ զօրացեալ էր ինքն :

Ապա դարձ 'ի Վատանեայ արարեալ
Սիրակուսացիք , և ճակատ յարգարեալ
հանգէպ քաղաքին , անչէն Նիկիոս ար-
տաքս զԹշնացիան հանեալ՝ 'ի պարտու-
թիւն մատնէր զնոսա . այլ հարուած մեծ
ոչ հարկանէր զնոսա՝ արգելեալ յայրու-
միոյն հետամուտ լինել նոցա : Եւ ապա
հատեալ Նիկիոսայ և խորտակեալ զկա-
մուրջն գետոյն , յայնժամ Հերմոկրա-
տէս 'ի քաջալեր իւրոցն Սիրակուսացւոց՝
այսպանէր զՆիկիոս իբրեւ ծանծաղամիտ՝
որ խոյս խնդրէ առ 'ի մարտէն , իբրու ե-
թէ ոչ 'ի կռիւ մարտի նաւեալ իցէ նա
անդր : Սակայն և այնպէս՝ այնչափ իմն յահ
մեծ պաշարեցան Սիրակուսացիք , զի և 'ի
հնգետասան զօրավարաց անտի իւրեանց
ընտելցին զերիս միայն , որոց և երգմամբ
չափ կնքեալ ետուն 'ի ձեռս իշխանու-
թիւն ինքնակալ : Բայց յայնժամ մե-

տեալք Աթենացւոց 'ի տաճար Ողիմպիականին, մեծապէս վառեցան հոգա հասանել ունել զնա . զի ձօնք նուիրաց բազումք կախեալ էին անդք ոսկւոյ և արծաթոյ . այլ Նիկիաս ժամավաճառ եղեալ գեգերեցաւ՝ մինչև ածել անդ Սիրակուսացւոց գունդ զօրաց . զմտաւ ածէր՝ յաւարել զօրականին իւրոյ զմթերսն զայն՝ օգուտ և սչ մի ինչ լինել գանձուն աղքատի . իսկ զինքն բաւճասել վասն տեղանակապտուծեանն այնորիկ :

Այլ տակայն և 'ի յազմութենէ անտի իւրմէ՝ որ զհամբաւի հարաւ, ոչինչ պողաբերեաց Նիկիաս . այլ յետ աւուրց ինչ ելեալ անտի՝ տեղի տայր 'ի Նաքսոս և անդ ձմերէր, ծախեալ 'ի բազմակոյտ բանակին ամբար շատ . գործ միայն կատարեալ գուզնաբեայ ընդ Սիկիւացւոց ամանց՝ որ անձնատուր եղեն նմա . մինչ զի և անդուստ Սիրակուսացիք միւսանգամ խրախուսելք՝ գիմեալք 'ի Կատանէ քանդէին աւարէին զերկիրն, և զԱթենացւոց բանակն 'ի հուր գատէին : Զորոց և զմեանն արկանէին ամենեքեան զՆիկիասաւ, զի այնպէս ժամավաճառ խորհրդածութեամբ և տկնածու զգուշաւորութեամբ 'ի գերեւ ելանէր 'ի քաջագիպութենէ գործոյն, այն որ 'ի գործս նահատակութեան իւրոյ անստգիւտ առաքինանայր և անբամբաս . զի թէպէտ և յուշիկ էր 'ի ձեռնամուխ լի նել և վատասիրտ, այլ 'ի նահատակել անդ իւրում յոյժ կորովի էր և քաջ : Ուստի և

'ի խաղալ իւրաւ՝ միւտանդամ՝ 'ի Սիրա-
կուսա , այնչափ առաքինացաւ և այնպէս
իմն արագ արագ և յանգործու չու արար ,
զի հասեալ 'ի Թափառս նաւուք և ելեալ 'ի
ցամաք՝ կանխեաց կալաւ զԵպիփորէ՝ մինչ
չև իրադպած եղեալ Թշնամեացն : Եւ հա-
րեալ գունդ մի զայրոնտիւր զօրականին՝ որ
անդ 'ի Թիկունս հասեալ էին , երեքհա-
րիւն 'ի նոցանէ գերի վարէր , և զայրուսի
Թշնամեացն՝ որ կարծեալ անկռուելին էր՝
'ի փախուստ գարձուցանէր :

Իսկ որ 'ի վեր քան զամենայն յապշու-
թիւն կըթեաց զՍիկիլիացիս , գարձեալ և
անհաւատաղի իմն նոցուն իսկ Հելլենա-
ցւոցն , զի 'ի սուղ ժամանակի պատուա-
րափակ պատէր Նիկիաս զՍիրակուսա՝ քու
զպք ոչնչ փոքր քան զԱթէնս , սակայն
'ի կայս գրիցն առաւել գծուարին ածել
նմա շուրջանակի պատուար զայն զմեծ՝
առ անհարթութեան գետնոյն և մերձա-
ւորութեան ծովուն և մտաւորութեան
լծացն . սակայն և այնպէս գողցես ողջոյն
'ի գլուխ հանէր նա , Թէպէտ և վերպեալ
ինքն 'ի քաջողութենէ մարմնոյն՝ կարեոր
'ի պէտս հոգարկութեան այնպիսի գաս-
տակերտին . քանզի զախա երկկամանց ախ-
աացեալ էր , և արգեօք իրաւապէս խո-
թութեանն՝ այնմիկ մեղ գիցէ ոք՝ զի ոչ
ողջոյն պատկեցաւ գործն : Այլ իմ հիւ-
ցեալ է միանգամայն ընդ խնամս փութոյ
զօրավարին , և ընդ քաջարութիւն զօրա-
կանին՝ յորս միանգամ նահատակեցան .

այր ազադաւ և ինքնին Եւրպիդէս յետ
պարտութեանն նոցա և հարուածոյն՝ գը-
րեալ Ղրամբանական՝ այսպէս քերթեաց .

Աւթ յաղթանակ տարան այս քաջք
Սիրակուսեանցն 'ի վերայ ,
Յորժամ և գիշն անդ հաւասար
Ձեռն երկոցուն տան նոցա :

Այլ ոչ ութ միայն յաղթութիւնս ,
այլ և շատ ևս գտցէ որ արգեօք տարեալ
սոցա 'ի վերայ Սիրակուսացւոց , մինչև
գիշ ինքնին կամ թէ բախտն՝ զգէմ՝ դար-
ձեալ Աթենացւոցն , որ 'ի ծայրն հասին
զօրութեան : Այլ 'ի գործ նահատակու-
թեանն մեծապէս բուռն արարեալ Նի-
կիաս մարմնոյ իւրում՝ ինքնին միջամուխ
լինէր . այլ ապա 'ի զայրանալ յոյժ խօ-
թութեանն , անկեալ կայր նա 'ի զակշի
անդ ընդ սակաւուց ծառայից . և յայն-
ժամ լամպրոս տիրացեալ բանակին , խա-
ղաց մարտ գնել կռուել ընդ Սիրակուսա-
ցիս , որ և նոքա պատուար մի 'ի քաղաքէն
ածէին անջրպեա ընդգէմ՝ Աթենացւոցն՝
արգելուլ զպատուարափակ պաշարումն նո-
ցա : Բայց ապա Աթենացիք յաղթականք
զհեա մտեալք թշնամեացն անկարգ հրո-
սակաւ , յայնժամ լամպրոս միայնակ մնա-
ցեալ՝ արձանացաւ ընդգէմ այրուձիոյն Սի-
րակուսացւոց՝ որ խաղալք 'ի վերայ նորա :
Էր զօրավար այրուձիոյն Վալլիկրատէս
այր մարտիկ և քաջարի . և անդ 'ի կարդալ

առաջադիմել՝ արձանացաւ Լամարտոս մինտ-
մարտիլ ընդ նմա . և առաջին առեալ վէրս ,
և ապա տուեալ իւրում խոյնին , ան-
կանէր յերկիր . և այնպէս 'ի միասին ընդ
Վալիկրասեայ գիտապասա 'ի մահ տարաւ
ծեցաւ : Իսկ Սիրակուսացոց տիրացեալ
գիականն Լամարտոսի և զինուցն , գիմեալք
վազէին 'ի պատնէշն Աթենացոց , ուր
կայր 'Նիկիաս առանց թիկնապահ զօրակա
նին : Անգանոր 'ի տագնապին 'ի վեր վա-
զեալ 'Նիկիաս , և 'ի հապճեպ վտանգին
հրաման տայր ծառայիցն հուր արագ հար-
կանել 'ի փայտակոյտ անգր՝ որ առաջի
պատնշացն 'ի պէտա մանգղիոնացն , և 'ի
մանգղիոնն գլխովին : Եւ այս ապա ան-
ձեաց արգել զՍիրակուսացիսն և ապրեցոյց
զՆիկիաս և զպատնէշն և զաղիս զԱթենա-
ցոցն . քանզի 'ի մեծաբորոք ամբասնալ
բոցոյն՝ տեղն տուեալ դարձան նորա :

Իբրեւ այս եղև , միայնակ 'ի զօրավարաց
անտի մնայր 'Նիկիաս՝ քաջալերեալ 'ի յոյս
մեծ . քանզի և 'ի քաղաքաց քաղաքաց
անձնատուր նմա լինէին , և 'ի կողմանց
կողմանց գային հասանէին 'ի բանակ անգր
նորա նաւք բեռնաբարձք կերակրոյ , առ-
հասարակ 'ի կողմն եղեալ նորա գեղեցիկ
յաջողութեանցն . մինչև և անդուստ Սի-
րակուսացիք յուսահատք 'ի պաշտպանել
քաղաքին՝ բանս գաշանց 'ի մէջ արկանէին
ընդ նմա : Բայց անդուստ Գիւլիպպոս
ինքնին արձակեալ 'ի Լակեդեմոնիոյ 'ի թի-
կունս նոցա , լուր առեալ 'ի ճանապար-

հին զպաշարման քաղաքին և զմեծի անձ-
կութեանն, փութայր ճեպէր կատարել
զմնացորդ ուղւոյն . զի թէպէտ և զՍիկի-
լիա հանեալ 'ի ձեռաց՝ գոնեա յՊատա-
կան զքաղաքս յաջողեցի նմա ապրեցու-
ցանել : Քանզի համբաւ մեծ հարեալ էր՝
տիրանալ Աթենացոց 'ի վերայ ամենայ-
նին , և ունել ևս նոցա զօրավար անպար-
տել՝ ըստ գեղեցիկ բախտին և ըստ հան-
ճարոյն : Այլ և Նիկիաս ինքնին ընդդէմ
բուսոյ բարուցն մեծապէս վտաս հղեալ
յայնժամ 'ի զօրութիւն իւր և 'ի բախտն ,
և առաւել քան զամենայն 'ի զանխուլ բա-
նագնացութիւն Սիրակուսացոցն , և 'ի
հրեշտակաց անտի նոցա՝ կարծեալ արագ
արագ անձնատուր 'ի գաղինս լինել քա-
ղաքին , ոչինչ փոյթ զգալտեւնէն տունէր
Գիւլիպպայ , և ոչ պահ գնէր զգուշու-
թեան . մինչև նա այնպէս գլխովին անհռ
գացեալ անցանէր խաղաղութեամբ 'ի Սի-
կիլիա նաւու միով զանխուլ 'ի Նիկիասայ .
և ելեալ հարուստ միջոցաւ հեռի 'ի Սի-
րակուսայ , անգանօր խմբէր գումգ տոուար .
ոչինչ իրազեկ և Սիրակուսացոց ինքնին
լինելով գալտեան նորա , նա՝ և ոչ ակն
ինչ ունելով նմա : Ուստի և 'ի խորհուրդ
Ժողովէին նոքա հնարել խօսել հաշտու-
թիւն ընդ Նիկիասայ . էին էին և որ խոր-
հուրդ 'ի ներքս բերէին հուպ ընդ հուպ
կռել զպայմանսն , մինչև համբուն քաղա-
քին փակեալ 'ի պատուարէն . քանզի խուն
ինչ մնացեալ էր 'ի գործոյն , և առհասա-

րակ նիւթք պատուարափակին կազմ և պատրաստ կային :

Յայն շտապ տագնապի դայր հասանէր միով եռաթիով Գոնգիւղոս 'ի Կորնթոսէ . և առ նա խռնեալ առհասարակ Սիրակուսացիք, առեալիս ապրնանոցա՝ եթէ մերձ ընդ մերձ և Գիւլիպպոս ինքնին հառցէ անդր, և նաւք ևս 'ի Թիկուան նոցա : Մինչդեռ նոքա ողջ հաւատալ ոչ կարէին բանիցն Գոնգիւղեայ, անդէն հրեշտակ հաւանէր առ նոսա 'ի Գիւլիպպոսէ, հրաման բերէր ելանել նմա ընդառաջ : Յայնժամ ապա առհասարակ խրախուսեալք 'ի զէն վառեցան, և անդէն 'ի կարգի զգորն առել Գիւլիպպոս՝ ճակատ ընդգէմ յարդարէր Աթենացւոցն : Իսկ տեսեալ 'ի հանգիպոյ և զճակատել զօրացն Նիկիասայ, ինքն 'ի վայր զգէնան եգեալ՝ քարոզ առաքէր առ Աթենացիսն . առէր յանդորր հանել զնոսա՝ եթէ 'ի բաց չուեոցեն 'ի Սիկիլիոյ : Այլ քարոզին և ոչ պատատիսանի անգամ արժանի համարեցաւ տալ Նիկիաս . և կէպք ևս 'ի զօրականէն չէ խազ հարցանէին ցնա, եթէ ընդ գալուստ գրգւլոյն և Լակոնացի ցպոյն՝ մինչայի իմն արդեօք յաղթահարուստ գտան յանկարծակի Սիրակուսացիք՝ զի և ունչա առնեն գոքա Աթենացւոց, որք դարձուցեալ իսկ են առ Լակեդեմոնացիս գերիս երեք հարիւր ոտնակապեալս՝ կորովիս առաւել յոյժ և գիտաւորս առաւել քան զԳիւլիպպոս : Իսկ Տիմէոս պատմէ, և ոչ Սիկիլիացւոց ան-

գամ համարել ինչ զԳիւլիպոս , և այսպանել ևս յետ այնորիկ զԳոլաբազ բարան զառնն և զՃՂՃԻՄ . և 'ի տեսանել զնա զառաջինն՝ կատակել զնա վասն գրգլեկին նորա և երկայնագէտ հերացն : Բայց նոյն աքր պատմէ գարձեալ, ընդ երեւել Գիւլիպոսի՝ բազմաց թռչել պանալ առ նա իբրեւ առ Բու՝ կամակար խմբեալ ընդ ձեռամբ նորա . և այս պատմութիւն ճշգրիտ ևս է քան զառաջինն : Քանզի յայն ցուպ և յայն գրգլին նորա տեսեալ նոցա զնշանակս գլխովին և զըուք փառաց զՍպարտիոյ, խմբեցան ընդ նմա : Այլ և թուկիգիգէս ինքնին՝ ողջոյն զգործ նահատակութեանն ընծայէ միայն Գիւլիպոսի . զնոյն և Փիղիստոս՝ աքր Սիրակուսացի և տկանատես եղելոցն :

Արդ՝ յառաջնում մարտին յաղթական ելանէին Աթենացիք, և տապառտ զսակաւս արկանէին 'ի Սիրակուսացուց, ընդ որս և զԳոնգիւլոս Կորնթացի : Այլ ապա յաւուրն երկրորդի՝ քաջ իսկ 'ի գէմս եքեր Գիւլիպոս զհանգէս հմտութեանն . քանզի նովին զինուք և նովին այրուձիով և 'ի նոյն վայրսն գարձեալ, սակայն ոչ նովին կարգաւ՝ այլ տարօրինակ, 'ի պարտութիւն մատնէր զԱթենացիսն : 'ի փախուստ խուճապեալ սոցա 'ի բանակ անգրիւրեանց, տաք Գիւլիպոս Սիրակուսացուցն 'ի գործ առնուլ զքարինսն զոր կուտեալ էր նոցա և զնիւթսն, և կրճիմն 'ի մէջ կանգնել և հատանել այնպէս զթուշ

նամնացն , զի և 'ի յազթական լինել նոցա՝ ոչինչ օգտեացին յայնմանէ : Յետ այնորիկ ապա քաջաշերտալ Սիրակուսացիք , զինչն նաւս և շուրջ յածեալք իւրեանց այլ ըուծիով և աղբանեկօք , որեար բազում ձերբակալ առնէին . և Գիւլիպպոս ինքնին հասեալ 'ի քաղաքս քաղաքս՝ 'ի խրախոյս քաջաշերտութեան գրգեաց և վառեաց առ հասարակ , որոց և կամակար հնազանդեալ նիզակակից լինէին նմա : Ուստի և Նիկիաս անդրէն միւսանդամ բուռն հարեալ զառաջին զիւրոց խորհրդոցն և 'ի փոփոխութիւն իրացն հայեցեալ , սրտաբեկ եղեալ գրէր առ Աթենացիս՝ ազգ առնէր զոր 'ի Թիկունս հասուցանել նմա , կամ Թէ՛ և զորս կային տնդէն՝ յետս կոչել 'ի Սիկիլիոյ . և զինքն գլխովին ազատ 'ի զօրավարութենէն խնդրէր արձակել 'ի պատճառս խօթութեանն : Իսկ Աթենացիք ինքնին յառաջնմէ պատրաստեալ իսկ զոր այլ 'ի Թիկունս առաքել 'ի Սիկիլիս , բայց խանգացեալ ընդ առաջին գեղեցիկ նահատակութիւնսն Նիկիասայ , բազումս ժամաժամ ճառ լինէին . այլ յայնժամ ճեպ ետուն օգնական գնդին : Ապա հանգերձեցաւ կազմեցաւ Դեմոսթենէս խաղալ անդր մեծաւ նաւահանգիսիւ յանցանել ձմերայնոյն : Իսկ Եւրիւմեդովն տնդէն ձմերանի յարուցեալ նաւարկեաց տնդր , և ածեալ էր նա ընդ իւր դրամ . և անդանօր հռչակ հարկանէր իշխանակից զօրավար ընդ Նիկիասայ զԵւթիւդեմոս և զՄենանդրոս՝

որք յայնժամ զինուորեալք իսկ էին նոցա
տա Նիկիասայ :

Իսկ յայնժամ մարտ յեղակարծումն
յարդարեալ ընդդէմ Նիկիասայ ընդ ծով
և ընդ ցամաք, Թէպէտ և զառաջինն 'ի
պարտութիւն մատնէր Նիկիաս 'ի նաւա-
մարտութեանն, սակայն և ինքն ապա հա-
րեալ և յետս զԹշնամիսն վանեալ, նաւ
բազումն զնոցա ջրասոյղ առնէր . այլ ոչ
ժամանեաց տալ ձեռն՝ որոց մարտ եղեալ
կռուէին 'ի ցամաքի . քանզի գոյթ սաս-
տիկ տուեալ Գիւլիպոս 'ի Պլեմիւրիոն
և առեալ զնա, տիրանայր 'ի վերայ կազ-
մածոց եռաթիոցն և ամենայն մթերից
բազմաց արծաթոյն, և սատակէր մարդիկ
ոչ տակաւ և գերէր զմնացեալսն : Իսկ որ
մեծն է, զճանապարհ պաշարոյն Նիկիա-
սայ կուրացուցանէր յայնժամ Գիւլիպ-
ոս . քանզի յԱթենացոց 'ի ձեռս գո-
լով Պլեմիւրիոն, հեշտին յայնժամ կողմա-
նէ բերէին զկերակուրն, այլ 'ի ձեռաց
հանեալ զայն՝ գժուարանայր գործն և
հարկ ևս լինէր կռուել վասն այնորիկ ընդ
Թշնամիսն՝ որ անդ արձանացեալ կային
նաւուք : Եւ Թուէր իմն Սիլակուսացոց՝
ոչ 'ի քաջութենէ ինչ Թշնամոյն վատ-
թարել նաւահանդիսին իւրեանց, այլ
յանկարգ հետամտութէ անտի իւրեանց .
ուստի և անդրէն կազմեցան պատրաստե-
ցան հոյակապ ևս հանգերձել զնոյն : Իսկ
Նիկիաս խուսափէր այնուհետեւ 'ի նաւա-
մարտ հանգիսէ : ասէր տնտեսութիւն մեծ՝

տանուէլ յայնժամ՝ գիմագրասել 'ի մարտ
զօր նկուէն և անկազմ, յորժամ անգուտս
նաւեալ գայր առ նոսա տորմիզ մեծ նա-
ւաց և զօր առոյգ և հարուստ՝ թծեալ
ճեպով 'ի Դեմոսթենէսայ:

Իսկ յայնժամ Մենանգրոս և Եւթիւ-
գեմոս այն ինչ ամբարձեալք 'ի զօրավա-
րութիւն, գրգեալք 'ի պատուաւիրութենէ
և 'ի նախանձաւոր կրից ընդ կրկին զօրա-
վարսն խնդրէին քան զԴեմոսթենէս կան-
խել գեղեցիկ նահատակութեամբ և գե-
րազանցել քան զՆիկիաս: Եւ պատրուակ
կուռոյն առեալ նոքա զուք փառաց քա-
ղաքին, ասէին անփառութիւն մեծ և ա-
նորդութիւն, խուսափել ահիւ 'ի ծովա-
մարտութենէ անտի Սիրակուսացւոցն. և
այնպէս բռնացան 'ի նաւամարտութիւն
անդր: Բայց յայնժամ գաւառձանեալք
'ի հնարիմացութենէ Արիստոմիլի Կորնթա-
ցւոց զեկավարի, զհարուածն զայն ընկա-
լան 'ի ձախոյ թէն իւրեանց՝ որպէս թու-
կիդիգէս ասէ՝ կորուսեալ բազում մար-
դիկ: Յայնմանէ սրտաքեկ Նիկիաս 'ի խոր
խոցեցաւ, իբրեւ այն՝ որ յայնպիսի կիրոս
պաշարեցաւ 'ի միապետութեան իւրում,
և անգրէն յողէտս ըմբռնեցաւ 'ի սագրե-
լոյ խշանակցացն:

Իսկ անգուտս յայնժամ յերևան գայր
Դեմոսթենէս հասեալ 'ի վերոյ նաւա-
հանգատին 'ի հանդերձանս հոյակապս և
ահարեկս թշնամեացն, ածեալ նաւս եօ-
թանասուէն և երկուս 'ի նոսա հինգ հա-

զար ողջ ապառազինաց, և ոչինչ պակաս
քան զերիս հազարս անգամապատասխան
նաւորաց և սպարաւորաց, զարդարեալ
վառերաւ 'ի զէն 'ի զարդ և 'ի դքոյս եռա-
թիոցն, ածեալ և բազմութիւն խրախու-
տողաց և արնդահարաց, և յառաջ վարեալ
այնպէս 'ի շուք մեծ և յահարկութիւն
Թշնամեացն: Ոյր ազագաւ և անդրէն միւ-
տանգամ յահ մեծի երկիւղի պաշտօնցան
Սիրակուսացիք, զի և վախճան և ելք չե-
կը ազէտից նոցա, և զի վաստակեալ և
պարտասեալք իսկ էին նոքա ցայն վայր 'ի
Նանիր: Իսկ 'ի գալութենէ անտի զօրուն ոչ
հարուստ ժամանակ ինդաց Նիկիաս, այլ
անգէն 'ի խօսել իւրում ընդ Դեմոսթե-
նեայ՝ լուեալ զի նոյնհետայն խնդրէր նա
բան 'ի գործ առնել և արագ արագ զվեր-
ջին մարտ մղեալ՝ հասանել ռանել զՍիրա-
կուստ և գարձ 'ի տուն առնել, զահի հա-
րեալ Նիկիաս և յապուշ հարեալ ընդ աշ-
խոյժս դիմագրաւութեան առն, ազաչէր
մի այնպէս անհանձարաբար և մոլեգին
ձեռներէց 'ի գործն լինել. իբրեւ զի՝ և գե-
ղերել 'ի ժամուն՝ զեւսն մեծապէս իցէ,
ասէր, Թշնամեացն, որոց պակասեալ են
գրամք. և զի՝ և ոչ ընդ երկար ինչ առ իւ-
րանս զնիզակակիցան կայցեն նոքա. և զի՝
այնպէս 'ի կարօտութենէ տուայտեալք՝
արագ արագ դարձցին իւրու զառաջինն
խօսել 'ի հաշտութիւն: Առ այս՝ զի և ոչ
սակաւք ոմանք անդամոր 'ի Սիրակուսա
գաղտ բանագնաց լինէին ընդ Նիկիասայ,

Թեւազիր եղեալք նմա գազարել անդէն .
 իբրեւ զի պարտասեալք Սիրակուսոյցից առ
 'ի մարտէն և տաղտկացեալք ընդ Գիւլիս-
 պոս , և վայրիկ մի 'ի տաքնապել ևս կա-
 բառութեանն՝ գլխովն յուսարել լինելոյն
 նոքա :

Ձայտաբիկ նոցա ընդ քաղով բանից արդ-
 արարեալ Նիկիաս և ժէ յայտնաբարբառ ,
 կարծիս անարի վատասրտութեան վասն
 նորա 'ի միտս անկանէր զբաժարացն . և
 ասէին իակ զայն նորա անկակից ժամաժա-
 ճառութիւն և գանգազանք և տարապոյ-
 ման զբուշութիւն , որով և յառաջն վա-
 տեաց նա զյոժ սնդութեանն . ժէ անդէն
 ած պաշարեաց զլծչնամբան , այլ ապա ու-
 բեմն յուժամթափիլ իւրում և յանդոս-
 նիլն : Ուստի և առհասարակ յայնժամ
 կուսակիցք Դեմոսթենէսայ լինէին . այլ և
 Նիկիաս ինքնին գլխովն բռնողատեալ
 միաբանէր ընդ նմա : Ապա Դեմոսթենէս
 առեալ ընդ իւր գիշերայն զգոր ցամաքին ,
 խաղաց 'ի վերայ Եպիպոլեայ . անկեալ
 յեղակարծումն ժամու հարկանէր սատա-
 կէր զլծչնամբան , և 'ի փախուստ զգիտն-
 գարձան վանէր : Տարեալ զյաղթութիւնն՝
 ժէ եկաց մնաց , այլ յառաջ ևս խաղա-
 ցեալ՝ մինչև ընդհարաւ 'ի Բիոփոսցիս
 անգր : Սոքա 'ի մի վայր խմբեալք և առա-
 ջին զգէմ գարձեալք Աթենացոցն , շեշ-
 տակի զգեղարդունն կալեալք ընդգէմ ,
 և աղաղակ մեծ բարձեալ վանէին ընկրկէին
 և զատուան տապաստ արկանէին : Եւ անդ

արտաքին առհասարակ զօրն ամբոխեալ ծփայր . քանզի հանդիպեալք խառն յազ թականք ընդ փախստելոցն, և նահատակեալքն արգելեալք կառեալք 'ի արտաթափ վերջոտնելոցն, հարեալք բախելին ընդ միմեանս . հետամուտս կարծելն ըզփախստեայան, և թշնամիս համարելն ըզբարեկաման : Քանզի անդ խառնադնդորեւ ամբոխին, և արհաւիրք երկիւղին, և անյայտութիւն իրացն, և կեղակարծելի տեսութիւնն 'ի գիշերին՝ որ ոչ խոր խաւար էր և ոչ լոյս անազօտ, այլ զոր օրինակ՝ 'ի գէպ կարծեսցես գու 'ի խոնարհել մտանել լուանին, և 'ի քօղարկել ըստուերանալ լուսոյն յանգաւ զինուց անտի և 'ի զեռարդ խուժանին՝ մինչ զի և ոչ յատակ ինչ տեսանել անդ երբէք, այս ամենայն առ ահի թշնամեացն արգեօք կապածեղիս ոմանս և զբարեկաման գլխովին գործեր, և յազէտս ամբաւ տարակուսանաց անդ զԱթենացիոն արկանէր : Քանզի և զլուսինն 'ի թիկանց կուտէ յայնժամ պատահեցաւ ունել նոցա, և ստուերարկուք ինքեանք ինքեանց եղեալ՝ քօղ 'ի վերայ արկանէին իւրեանց իսկ զինուց բազմութեանն և նշուլիցն : Իսկ աստի ճաճանջ լուանին հանդէպ յասպարոս հատեալք թըշնամեացն, յղքնութիւս առաւել զնոսս կարծեցուցանէր և առաւել փայլակնացայտս :

Ազգա 'ի վերջէ ընդ կրունկն գարձեալք, պաշարեալք առհասարակ 'ի թշնամեացն

և 'ի փախուստ խուճապեալք՝ տապաւանկանէին . կէտք 'ի նոցուն իսկ 'ի Թշնամեացն , և կէտք՝ առ 'ի միմեանց , և կէտք գարձեալ գլծեալք և հոսեալք ընդ առասպարս . և որ միանգամ ջիւր և ցան վարատեցան՝ 'ի Ծագել առաւօտուն 'ի բուռն անկեալ աքրուծիոյն , գիտապատ անկան : Եւ անկանէին յաւուր յայնմիկ յԱթենացւոց ոգիք երկու հազար , և 'ի մնացելոցն նուազունք ապրեցան հանդերձ զինուք : Իսկ Նիկիոս 'ի հարուած կտորածին՝ որում և նախագէտն իսկ եղև , 'ի խոր խոցեցաւ ընդ մոլեգին յանգդնութիւն Դեմոսթենեսայ . այլ նա 'ի չքմեղս եղեալ անձին՝ յորդոր գարձի 'ի ներքս մատուցանէր փոյլ ընդ փոյլ . իբրև ոչինչ ակն առնէին այնուհետև ալլում բանակի 'ի Թիկունս , և ոչ գարձեալ առ ձեռն զորու զԹշնամիան վանել : Դարձեալ և 'ի յաջողել իսկ նոցա , պարտ էր և յայնժամ տեղի աալ յանառողջ վաղրաց անտի և 'ի փոստակար զորուն՝ որպէս և համբաւեալ իսկ էր . և առաւել ևս յեղանակին յայնմիկ՝ որպէս և զփորձն ինքնին առնուին . քանզի սկիզբն էր աշնայնոյն , և բազումք 'ի զորականէն խօթացեալք իսկ էին , և ամենեքեան առհասարակ սրտաթափեալք :

Այլ Նիկիոս գծուարեալ յոյժ էր ընդ բան փախստեան և գարձին , ոչ զի 'ի Սիրակուսացւոց անտի չերկնչէր , այլ զի քան 'ի նոցանէն՝ առաւել յԱթենացւոցն խիթայր , և 'ի նոցուն գատակնիւրոյն , և 'ի

նոցուն ամբաստանութեանցն : Ուստի և
ասէր ինքն՝ չարի իմիք անգէն անն ոչ աւ
նել նմա . և թէ՛ երբեք պատահեացէ ևս ,
մանաւանդ առ 'ի թշնամեաց անտի առցէ
մահ քան յիւրոց քաղաքացեաց : Ո՛չ Ըզ-
նոյն ունելով նա խորհուրդ զՂեոնգեայ
Բիւզանդացւոյ , որ զինի նորա խօսելով
երբեմն առ իւրն քաղաքացիա՝ ասէր այս-
պէս . “ Կաթի մետանդ 'ի յինջ՝ քան ընդ
յինջ՝ Թոսեւէ , : Իսկ յազագս անդւոյ փո-
խագրութեան զօրուն՝ ասէր Նիկիոս խոր-
հել ապա հանդարտիկ : Զայս իբրև ասաց ,
յայնժամ Դեմոսթենէս , որ ոչն իսկ քա-
ջացաւ յառաջին իւրում խորհրդեանն ,
ոչ ևս ըզէմ գարձաւ նորա . նա՛ և այլոց
ևս թելագիր 'ի նոյն եղեալ՝ եթէ յոյս
ամենկալութեան ուրեմն հաստատութեամբ
է Նիկիոսայ 'ի բանադնացութենէ անտի
իւրմէ ընդ Սիրակուսացւոց , զի այնչափ
իմն ընդգէմ եկաց նա խորհրդոյ գարձին ,
ողջոյն հաւանեցաւ ընդ Նիկիոսա : Բացց
ապա բանակ այլ 'ի Թիկունս հասեալ Սի-
րակուսացւոց , և ախա խօթութեան ևս
քան զևս ճարակեալ յԱթենացիս , լաւ
համարեցաւ և Նիկիոս ինքնին գարձ առ-
նել . և ազգ զօրականին տունէր պատրաս-
տել 'ի չու :

Այն ինչ կազմ և պատրաստ էր ամե-
նայն , և 'ի թշնամեացն ամեն չունէր և ոչ
ոք անապահովանի գարձին նոցա , գէպ եղև
'ի գիշերին յայնմիկ խաւարել լուսնին , և
յարհաւիրս մեծամեծս արկանել յայն .

Ժամ զլիկիսս և զայլսն ևս, որ յանկոր-
 ձութենէն և 'ի անապաշտութենէն պատ-
 րեկ յայսպիսեաց աստի լինէին: Քանզի
 'ի խաւարմանս անգ արեուն մետ յերես-
 ներորդն ամայն՝ խելամուտ սակաւօք
 էր և խուժանն ինքնին՝ պատահել բանին
 'ի ներքոյ կալոյ անտի լուսնին. սակայն ե-
 թէ ինքնին լուսնն իմ իմիք արդեօք պա-
 տահեալ, և զեմօք արդեօք այնպէս յան-
 կարծակի 'ի լրալուսնին լոյսն ազօտացի և
 'ի դոյն երբն երբն հարկանիցի, զզոս ոչ
 հեշտին ինչ էր խնամալ նոցա. ուստի և
 օտարոտի համարեալ զբանն՝ նշան իմն մե-
 ծաց ազեակց առ 'ի դից անտի կարծելին
 զեղեալն: Քանզի և որ առաջին լուսաբա-
 նեալ և համարձակամայն քան զայլսն ար-
 ձանագրեաց յազապ լուսաւորութեան
 և ազօտանալոյ լուսնին՝ Անպատգորատ,
 չէր զք նա 'ի հնաց տնտի, և չև էր նորա
 մատենագրութիւնն հռչակ հարեալ, այլ
 'ի ծածուկ և առ նուազունս ոմանս չը-
 ջեալ և յածեալ մեծապէս զգուշութիւն
 կամ 'ի հաւատ: Քանզի և չգոյր իսկ թոյլ
 Բնախօսիցն՝ որոց և Մէտեորաբանք անուն
 կարգային յայնժամ. իբրու եթէ նոցա
 զգործն աստուածեղէն առնուլ չըլել 'ի
 պատճառս իմն անբանաւորս և 'ի զբո-
 թիւնս աննախատեսս և 'ի կերս իմն հար-
 կաւորեալս: Ոյր ազապու և արտասահ-
 ման եղև Պրափտագորատ, և բանապղեղ
 լինէր Անպատգորատ, ուստի հազիւ ա-
 րեմն ապրեցաւ շանէր զնա Պերիկլէս. և

Սոկրատէս ինքնին գլխովէն՝ թէպէտ և ոչ ինչ միջամուկս յերազ յայդոսիկ՝ սակայն և այնպէս 'ի մահ մատնեցաւ 'ի պատճառս իմաստասիրութեան : Իսկ 'ի վերջէ ուրեմն Պլատոնին կարծիք լուսածագեալ 'ի պատճառս քաղաքավարութեան կենաց առն, և զի՝ և աստուածայնոցն և տիրադուռիցն սկզբանց 'ի ներքոյ զքնական հարկան արկանէր, այնուհետեւ անբաժնաս այն վարժ գտանէր իմաստից, և ուզի առհասարակ հորդէր Ուսումնական մարզից : Ուստի և ապա ընկեր նորա Դիոֆն՝ թէպէտ և 'ի մեկնել իւրում 'ի Զափանթոսէ և 'ի խաղալ ընդդէմ Դիոնիսեայ՝ խաւարեցաւ և յայնժամ լուսինն, նա ոչինչ սրտաբեկեալ՝ նաւէր գնացր, և հասեալ 'ի Սիրապուսս վանէր հալածէր զբռնաւորն :

Արդ՝ գէպ եղև յայնժամ Նիկիասաց չունել առ իւր և ճշգրտ 'ի Գուշակաց անտի հմտացելոց . քանզի և ժայր մի յառաջ մեռեալ էր Ստիլբիդէս նորա կենակից մտերիմ և որ բազումս 'ի անապաշտութենէն 'ի բաց քեցէր զնա : Այլ սակայն և այն չէր ինչ արդեօք՝ ըստ որում Փիլոքորոսն ասաց՝ նշան վատ վասն վախճանիցն, այլ և յոյժ բարի . քանզի գործք երկիւղին՝ քողածիգ ծածկութեան պէտտունին արդեօք, իսկ լոյսն թշնամի է նոցա : Արդ՝ 'ի գէպս խաւարմանց արեւուն և լուսնի, բնաւորեալ էին նոքա զաւուրս երկս անձնապահ լինել յամենայն գործոց, ըստ որում Ագոկղիդէս արձանագրեաց 'ի

Պատմականին : Այլ Նիկիաս յայնժամ հաւանեցուցանէր՝ ապաստել մնալ երկրորդի շրջանի լուսնին, իբրու եթէ ոչ վաղ վաղակի յատակ ետես նա զնա՝ ի փարատել խաւարին նորա ստուերարկեալ առ ի յերկրէ : Ուստի ի բաց գողցեալ զամենայն գործ թողեալ, պարասպէր ի զոհս . մինչև անդուստ գառլթա՝ ի վերայ տուեալ նոցա թշնամեացն ցամաքին զորոք՝ պատեալ պաշարեցին զպատուար նոցա և ըզբանակն, և նաւուք դարձեալ՝ կալան շուրջանակի զնաւահանդիստսն . և յայնժամ ոչ զօրականք միայն յՆաւթիոց անախ, այլ և տղայք ինքնին ի կողմանց կողմանց ամբարձեալք և խռնեալք յակասա և ի մակոյկա՝ ասպարէզ Աթենացւոց կարգային և անդոսնէին : Անգ մի ոմն ի տղայոց անախ քաջազարմ՝ անուան Հերակլիդէս՝ հարուստ մի յառաջ վարեալ նաւակաւն, ունէր զնա նաւ ատափկեցի հետամուտ եղեալ : Ոչ ազապաւ Պողոքոս հօրեղբայր նորա յահի եղեալ վասն մանկանն, խաղայր նմա ի թիկունս հանգերձ տասն եռաթիովք . իսկ և այլք անդուստ երկուցեալք վասն Պողոքոսին, յառաջ զնաւան վարեալք և նաւամարտութիւն գոռ գրգռեալ ի ժամուն, յաղթական ապա Սիրակուսացիք եղեալ՝ գիտապատ զԵւրիւմեդոն առնէին հանգերձ այլովք բազմոք :

Ապա այնուհետև չհանգուրժեալ Աթենացիք զտեղի առնուլ, ձայն աղաղակի նոցա բարձրանալ առ զօրավարսն, սախ

պէին ընդ յամաք առնուլ տանել զնոսա .
 քանզի և Սիրակուսացիք յեւ յաղթու-
 թեանն եկեալ արագ արագ փակեցին զը-
 բերան նաւահանգստին : Այլ Նիկիաս
 ճիւնչ հաւանէր բանին . քանզի և գծոխ-
 ըմբերել յոյժ կէրա տեսանէր , թողուլ
 լքանել անգէն նաւս բռնաբարձս բա-
 զումս , գարձեալ և եռաթիւս նաւաց իբրև
 երկերիւրոց : Ապա զքաջամարտիկս զորա-
 կանին ամբարձեալ 'ի նաւս և զկորովան
 տիգաւորաց , ելլից 'ի նոցանէ եռաթիւս
 հարիւր և տասն , զի և այլք առհասարակ
 անթիք էին . և զայլ ևս խուժանն զետե-
 զեալ առ ծովափն , անդ թողոյր լքանէր
 Նիկիաս զմեծ բանակն և զպատուարն՝ որ
 երկայնեալ կցէր ընդ Հերակլեան մահե-
 ծին : Ուստի և Սիրակուսացիք յառաջա-
 գոյն ճիւնչ կարացեալք 'ի սովորական զո-
 հիցն զոհել Հերակլեայ գիցն , քուրճի նո-
 ցա և զօրավարք ելին անդր զոհել յայնժամ
 իսկ 'ի ընդ յայնժամ՝ եռաթիւոցն ,
 իզձք և Գուշակք 'ի հմայից անտի սպան-
 գիցն նախաքարողք Սիրակուսացւոցն լի-
 նէին մեծի և գեղեցիկ յաղթութեան , ե-
 թէ մարտին սկիզբն չարարեալ նոքա՝ ան-
 ձանց միայն սպառապանեացեն . քանզի և
 Հերակլէս ինքնին՝ տնձին պաշտպանելով
 'ի գրգեղ կռուին՝ յաղթեաց ամենեցուն :
 Ապա յառաջ խաղացեալք , անդ էր մարտ
 տեսանել նաւամարտ բուռն և սաստիկ
 յոյժ , և յայնժամ ճիւնչ նաւադ յաղէտս
 և յանձկութիւնս սքաշարեալ կային քան

ընտրութիւն՝ հանգիստաւորքն գլխովին, որք ճշգրիտ ևս 'ի վերայ կացեալ նորա ողջոյն գործոյ պատեւրազմին, ուր 'ի սուղ ժամաւ նակի էր անդ փոփոխութիւնս տեսանել պէտպէս և անկարծելիս, և ուր Աթենացիք ոչինչ նուազ քան 'ի Թշնամեաց անտի՝ յիւրեանց իսկ կազմածոցն վրասեալք վասթարէին. քանզի մարտ եղեալ կռուէին խուռն և ծանրադանդաղ նաւաք ընդ դէմ Թեթևնթաց նաւացն, որք յայտկոյս յայնկոյս վազս առեալք սրանային, և քարձիգ եղեալ յԱթենացիսն հարուածս տային նոցա 'ի կողմանց կողմանց, և 'ի նոցանէ առնուին սլաքս և փքինս՝ զորոց և զգիպածգութիւնն ինքնին ծփել ծովուն անգարտէր, ոչինչ շեշտակի ոստուցեալք 'ի նպատակ անգր: Բայց Սիրակուսացւոցն յայնժամ՝ զքարաձիգ մարտն սւտոյց սադրեաց Արիստոն զեկավար Կորնթացի. որ և 'ի ժամուան մեծապէս նահատակեալ 'ի կռուին, անդ տապաստ անկանէր ինքն՝ մինչդեռ յաղթական ելանէին Սիրակուսացիք:

Եւ այսպէս տպա հարուած մեծ կոտորածի 'ի վերայ հասեալ Աթենացւոց, խըցեալ կուրանայր խաղառ սւղի փախստեան նոցա ընդ ծով. և գծնդակ ևս տեսեալ զքրդութիւն անձանց ընդ ցամաք, ոչինչ այնուհետեւ փոյթ էր նոցա վանել նհանջել զԹշնամիսն, որ մեռ իսկ եկեալ՝ առեալ տանէին 'ի բաց զնաւս նոցա. և ոչ քարձեալ խնդիր ինչ առնէին նորա ան-

կեւոյ իւրեանց 'ի Թաղումն . քանզի և առաւել քան զանթաղ Թողուլ նոցա՝ յոյժ աշխարելի էր նոցա Թողուլ լքանել անգանօր զհիւանդս իւրեանց և զվերաւորան . և քան զողորմ և զմահահամբոյր կերպարանս նոցա՝ զանձինս իւրեանց առաւել համարէին հէգս և Թշուառականս , ողջ յայնչափ աղէտս անհնարինս պաշտօնալք , ապա և նմանավելիս ելից ակնկալեալ մնային :

Ոյր աղաքաւ ապա հանդերձեալ նոքա 'ի շտապ տագնապի մեկնել խոյս տալ 'ի գիշերի , անդուատ Գիւլիպպոս տեսեալ զՍիրակուսացիսն պարտալեալ 'ի զոհս և 'ի գինեբրուս 'ի պատճառս յաղթութեանն և տօնին , ոչ ամոք բանիւք և ոչ բռնի դարձեալ՝ յուսայր ինչ գրգեւ զնոսա , անկանել 'ի վերայ Թշնամեացն փախտէից : Այլ յայնժամ Հերմոկրատէս գաւ նիւթեալ ընդգէմ Նիկիասայ , տուեալ արձակէր առ նա 'ի բարեկամաց՝ կեղծաւորեալք զգալուստ իւրեանց 'ի կողմանէ անտի արանցն՝ որ յառաջն գաղտ բանադրնացք լեալ իսկ էին ընդ Նիկիասայ , և Թելադիր եղեալ նմա՝ մի մեկնիլ զգիշերն զայն , իբրու եթէ Սիրակուսացւոց գարան գործեալ իցէ և զանցան կալեալ : Պատրեալ Նիկիաս՝ անգէն զտեղի առնող յանգողու , և երկուցեալ զանգիտէր 'ի հաղբից Թշնամեացն . քանզի և յառաւօտուն պահու չոքան նոքա՝ հասին կալան զկիրձս դժուարին ճանապարհացն , առին խցին

զհռանս գետոցն, հասին զկամուրջն, և զայրուծին առեալ կարգեցին 'ի զիւրի և 'ի գաշառաւարս. մինչև և ոչ մի ինչ անկուիւ անցից մնալ այնուհետե Աթենա-ցոց :

Արգ՝ գաղարեալ նոցա անգէն ողջոյն զօրն զայն և զգիշերն՝ որ զկնի, ապա 'ի չու անկանէին, գնային և յողոց հանէին, ողջս 'ի բերան առեալ՝ իբրու 'ի բաց 'ի հայրենեացն մեկնել և ոչ 'ի Թշնամեացն երկրէն՝ առ կարօտութեան կարևոր պարենիցն. և զի և բռնադատեցան Թաղուլ լքանել անգանօր զբարեկամս իւրեանց և զընտանիս՝ խօթս և հիւանդս : Սակայն և այնպէս Թեթևագոյն զառաջաւորայ աղէտան համարէին առ հանդերձելովք՝ յորոց խիթայինն : Այլ քան զամենայն աշխարելի կիրա բանակին այնորիկ՝ առաւել ողբալի տեսիլ էր ինքնին Նիկիաս տկարացեալ և վատեալ 'ի խօթութենէն, այնպէս արտաքոյ արժանեացն բռնադատեալ կարճել զկարևոր զիւր պարէնն և կեր գոլգնաքեայ մատուցանել մարմնոյն, որ առաւելագումին կարօտ էր 'ի պատճառս խօթութեանն. սակայն և այնպէս՝ Թէպէտ և վատեալ և խօթ՝ գործէր և կրէր զոր հազիւ ուրեմն զօրէին բազումք 'ի քաջ առողջից անտի. և ապա յայտնի էր ամենայն տեսանեւեացն՝ ոչ բերել նմա ըզքիրտն զայն 'ի շնորհս իւր և 'ի սէր կենաց անձինն, այլ վասն նոցա միայն ոչ կրթէր նա 'ի յուսահատութեան կիրան : Քանզի

ուր այլք ողբ 'ի բերան առեալ արտա-
սուէին առ ահի երկիւղին և առ արամու-
թեանն, նա՛ եթէ և երբէք բռնադատեալ
'ի նոյն՝ յայտնի 'ի գէմն բերէր կրել զայն,
զամօթն և զանարգութիւն զարշաւանին
զայնորիկ զմտաւածեալ առ մեծութեամբ
փառաց մրցանացն՝ զոր ակն ունէր գեղե-
ցիկ 'ի գլուխ տանել: Եւ ապա ոչ միայն
որ ակնկառուցք 'ի կերպարան նորա լի-
նէին, այլ և առաւել որք զնորա բանն
յուշածէին և զերասան 'ի գիմագարձել նո-
րա արշաւանին այնմիկ, անարժան համա-
րէին զաղէտ հիքութեան զառնն. առ այս՝
և յերկուանային ևս 'ի յոյս ամենկալու-
թեան առ գիսն, զմտաւածեալ՝ զի այն-
ափսի այր աստուածասէր, և այնպիսի լիա-
ձեռն և հոյակապ այր յաստուածակողմն
անգր, ոչինչ ապա լուացաւ 'ի վիճակին
իւրում քան զչարս իմանա բանակին իւրոյ
և քան զսինքքորսն: Այլ յայտ ամենայ-
նի վերայ գուն գործեր Նիկիոս միանգա-
մայն և 'ի ձայնն և 'ի գէմն և 'ի մարդա-
սիրութեանն՝ վեհագոյն զանձն 'ի ներքե
ընծայել արկածից վշտացն. և ողբոյն զա-
ւուրս ութ ուղւոյն՝ թէպէտ և կռուեալ,
թէպէտ և հարեալ և վերա առեալ 'ի թրչ-
նամեացն, միշտ անպարտելի զգունդ զորա-
կանին իւրոյ պահեաց. մինչև ձերբակալ
գերի անկաւ Դեմոսթենէս հանգերձ իւ-
րով գնգաւն. քանզի մարտ եղեալ նա և
մնացեալ յետս՝ 'ի ներքե փակեցաւ 'ի
թշնամեացն մօտ յաւանն Պոլիւքիոն.

ուր և ինքնին Դեմոթենէս մերթեալ զեռ
զակաւորն՝ վերս 'ի վերայ գնէր անձին :
այլ ոչ կարաց զեւրովն երթալ՝ արգե-
լեալ 'ի Թշնամեացն՝ որ խուժեցին 'ի վե-
րայ նորա :

Իսկ Նիկիաս գոյժ աւերալ 'ի Սիրակու-
սացւոց նահատակացն, և յիւրոց անտի
հեծերոցն՝ զոր յընաց՝ ստուգեալ ինքնին,
զի հանդերձ գնդաւն ձերբակալ եղև Դե-
մոթենէս, հնարա հնարէր այնուհետեւ
գաշն կռել ընդ Գիւլիարպոսի . (Թոյլ աալ
Աթենացւոց 'ի բաց գնալ 'ի Սիկիլիոյ) ա-
ւերալ պատանդա փոխանակ գրամոցն՝ որ-
չափ ինչ 'ի պատերազմին յայնմիկ ծափե-
ցին Սիրակուսացիք : Այլ նորա ոչինչ հա-
ւանեալք ընդ գաշնն, նա՛ և Թշնամեազք և
ցաւամաք սպառնալիս 'ի վերայ կապեալ և
սանհար եղեալ ներսաձիգ լինելին յաջն՝
որ արդէն իսկ գլխովն տուայտեալ կայր
'ի կարեօր պէտան : Համայն և այնպէս 'ի
գիմի հարաւ նա նոցա զգիշերն ողջոյն . և
ապա ընդ առաւօտն խաղալոյ յառաջա-
գէմ՝ ներսահարեալ մինչև 'ի գետն Աթի-
նարոս : Իսկ անդանօր զլէսա Թշնամիք ինք-
նին 'ի ջուր անգր վարեալք ամային, իսկ
և կէպք 'ի նոցանէն կանուխ քան զնոսա
անձամբ զանձինս առ սաստիկ ծարաւոյն
հոսելին անգր : Եւ անգ էր ապա կոտորած
տեղանել անհնարին և անապորոյն զհիքա-
յերոցն զայնոցիկ, որ յրմեւել անդ իւրեանց
գիտապասա Թաւաղգլոր խաղալին, մինչև
Նիկիաս ինքնին առաջի անկեալ Գիւլիար.

պոսի, պաշտօնէր. «Գնալ 'ի ձեզ, ով
Գիւլիպպէ, անկցի 'ի յազմականագ. ոչ
վասն իմ ինչ՝ որ անուն ժառանգեցի և
փառս յամբաւ աղէտիցս, այլ վասն այլոց
Աթենացւոցդ զմտաւ ածեալ՝ զի բախտը
մարտին հասարակաց են. և զի՝ 'ի յաջո-
ղել անդ երբեմն Աթենացւոցն, չափով
և հեղաբար գնացեալ է գոցս առ ձեզ», :

Զայս իբրեւ ասաց Նիկիաս, վայր մի 'ի
գոմ շարժեալ Գիւլիպպոս 'ի կերպարու
նէ անտի առն և 'ի բանից, (զի և գի-
տէր իսկ քաջ իւրոց Լակեդեմոնացւոցն
օգտեալ առ 'ի նմանէն 'ի պայմանսն իա-
զազու(թեանն), առ այս և մեծապէս շուք
փառաց համարէր՝ կենդանւոյն զհետ իւր
խաղացուցանել զգորավարս Թշնամեաց:
Ուստի և 'ի վեր կանգնեալ զՆիկիաս՝ քա-
ջաւորէր. և հրաման տայր՝ ապրեցուցա-
նել և դպրան: Այլ յամբ հռչակ հարեալ
հրամանին, ուստի և յԱթենացւոց անտի
ապրեալքն յոյժ նուազունք գտան քան
զանկեալսն, Թէպէտ և զորականն ինքնին
գաղտ ապրեցուցեալ իսկ էր զբաղումս:
Եւ ապա 'ի մի վայր խմբեալ զպայտնի գե-
րին, զգեղեցիկսն և զյազմսն 'ի ծառոց որ
առ ափամբ գետոյն՝ առեալ պատէին
զարգարէին 'ի ապառազինութենէ անտի
գերւոյն. և բոլորեալք պատէին զանձինս,
և զարգարեալ շքեղ զերկվարս իւրեանց,
իսկ զԹշնամեացն փոքրեալ՝ այնպէս խուճա-
սառեալ մտանէին 'ի քաղաքն, մարտ գե-
րահռչակ քան զամենայն մարտ Հելլենա-

յւոց ընդդէմ Հեղինացւոց՝ մարտուցեալք,
և յազմութիւն անվթար և գեղեցիկ տա-
րեալք արութիւն և քաջութեամբ բազմաւ :

Ապա եկեղեցի մեծ խմբեալ Սիրակու-
աացւոց և նիզակակցաց, անդ Եւթիւկղէս
բեմասաց գիր 'ի ներքս բերէր նոցա ա-
ռաջին՝ օր նուիրական ունել զօրն՝ յորում
ձերբակալ զՆիկիաս արարին, զս' զոհե-
լով և 'ի գործաց ձեռաց պարապելով. և
յանուն գեաոյն՝ անուն կարգալ տօնին՝
Արիսարեոս . և աւուրք չորք էին 'ի լրումն
Կարնէոն ամայն, զոր Աթենացիք Մետա-
գիանիոնն կոչեն : Իսկ երկրորդ՝ զամե-
նայն ծառայս Աթենացւոց և զնիզակա-
կցս նոցա վաճառել. իսկ զԱթենացիս
և զՍիկիլիացիս նիզակակցս նոցա արկա-
նել պահել 'ի քարահանքս, բաց 'ի զօրա-
վարացն . իսկ զօրոս 'ի մահ վարել : Իբրե-
հաձեալք հաւանեցան Սիրակուսացիք ընդ
բանն, յարեաւ Հերմոկրատէս՝ ասէր .
Լաւ եւ քան զյազմութիւնն է՝ Գեղեցիկ
վարել յազմութեամբն . և այնպէս ազմուկ
ոչինչ գուցնաբեայ յարուցանէր 'ի ժա-
մուն : Բայց Գիւլիպպոս խնդրեալ զօրա-
վարսն Աթենացւոց՝ ածել զնոսա կենդա-
նի 'ի Լակեդեմոնիս, անդանօր Սիրակու-
սացիք ստահակեալք 'ի գեղեցիկ բախովց
խրեանց, Թշնամանօք յարձակեցան 'ի նա .
քանզի և գժգմեալք իսկ էին նոքա ընդ
նա և 'ի մարտի պատերազմին՝ ջատուցեալք
ընդ անհամբոյր բարսն և ընդ լակոնացի
հրամանատարութիւն տուն . առ այս գար-

ձեռք՝ զի և ըստ Տիմէոսի բանին՝ զժշատութիւն զառնն ատէին նոքա և զքնչաքաղցութիւնն՝ ախտ հայրենատուր։ Քանզի և Ալէանդրիդէս հայր նորա գատապարտեալ իբրե կաշառարեկ՝ վարեցաւ յաջորդս . և Գիւլիպոս ինքնին գլխովին խորեալ երեսուն քանքար 'ի հաղարաց անտի՝ զոր Լիւսանգրոս առաքեաց 'ի Սպարտիա, և գաղեալ ընդ յարկաւ տանն, իբրե գուշակեալ 'ի վեր ելանէր բանն, անարգաբար խոյս տայր և ինքն յիւրոց հայրենեաց . այլ զայսոսիկ մեր Ճէգրիտ ևս պատմեալ է 'ի վարոն անդ Լիւսանգրեայր իսկ թէ ապա Դեմոսթենէս և Նիկիաս քարկոծ լեալ իցեն 'ի Սիակուաքւոց անտի՝ ըստ որում արձանագրեցին փղիստոն և Թուկիդիդէս, զայս Տիմէոս ոչ պատմէ . այլ ասէ՝ մինչքե եկեղեցւոյն արձակեալ՝ աղջ զբանն առնել նոցա Հերմոկրատեայ 'ի ձեռն առն՝ մուծեալ առ նոսա 'ի պահապանաց անտի, և յայնժամ նոցա երթալ զիւրովին, զորոց և զգլխակունան արկեալ առաջի գրացն 'ի տեռ առհասարակ հրատարակին։

Եւ լսեմ՝ մինչև յայտար ժամանակի կախեալ 'ի մեհենի ուրեք 'ի Սիրակուսա վահան մի՝ զոր ասեն՝ Նիկիասայ, յոսկւոյ և 'ի Ժիրանւոյ հրաշակերտ անկուած։ Բայց ապա և յԱթենացւոց անտի բազումք մեռան 'ի նոյն քարահանքս՝ 'ի խթութենէ և 'ի չար կերակրոյն . զի առն առն 'ի նոցանէ օր ըստ օրէ տային երկու քանտո գա-

րի, և մի՛ ջուր: Եւ ոչ ստիպաք եւ ի նո-
ցանէ վաճառեցան ի փախելէ իւրեանց
կամ յանժամօթանալ իւրեանց՝ իրդի ծա-
ռայք. զորս և վաճառելին իրիկ ժառայս՝
գրաւմ՝ զմիայ խաբանեալ ի ճակատ նոցա.
որք և բաց ի տարկութենէն տարան և զայն
նախատինա: Այլ նոցա վարս յանձին բե-
րեալ պարկերտ և համեամ՝ յաջողեցան ա-
րագ արձակել յաղատութիւն. և կէսք
գարձեալ՝ արգոյք և սիրելիք ընծայեցան
տեսարց իւրեանց: Իսկ և կէսք ի նոցանէ
գտին փրկութիւն ի մեծարանս երեսաց
Եւրփայկեայ. քանզի Սիկիլիացիք (նրպէս
Թուի) առաւել քան զամենայն Հելլենա-
ցիս յոյժ ըզձափաթք էին ի քերթուածան
Եւրփայկեայ. և որչափ ինչ միանգամ ի
մեռս բերէին տալս իմն և ճաշակս զքեր-
թութեանց նորա յեկաց. անտի՝ սերս ի
բերան առեալ՝ մեծապէս գողութեամբ
պատմէին միմեանց: Եւ ասեն՝ շատից ի
նոցանէ յայնժամ ի գարձաւորաց ի տուն
երթալ առ Եւրփայկէս և ըզձմամբ գիրկ
ընդ խառն լինել ընդ նմա, և ասել՝ եթէ
կէսք ի նոցանէն ապրեցան ի գերութենէ՝
գասա տուեալ իւրեանց տերանց որչափ ինչ
գիտէին ի բերան ի նորին քերթութեանց.
և կէսք գարձեալ գտին կերակուր ի վա-
րատել Թափառել անդ իւրեանց յետ
մարտի պատերազմին՝ ի նաւագ զտոլս նո-
րան առեալ: Եւ չէ պարտ գարձանալ ընդ
այդ. քանզի և պատմեն՝ եթէ յապաւինիլ
անդ երբեմն ի նաւահանգիստս Սիկիլիոյ

կառնացի նաւու հետամտեալ 'ի հինից, անդ զառաջինն ոչ ժողովեալ զնա՝ այլ 'ի բաց վանեալ, ապա հարցեալ՝ եթէ նուազս ինչ գիտացին՝ արդեօք զԵրթալիդեայ, իբրեւ ասացին՝ այո՛, յայնժամ առեալ ժողովեցին զնաւն ։

Եւ ասեն՝ Աթենացւոց զառաջինն ոչ ընծայել հաւատոս 'ի լուր կոտորածին այնորիկ, առաւել ես՝ վասն պատմողին ։ Քանզի հասեալ անդր յեկաց որ, և ելեալ 'ի Պերէոն, անգանօր նստեալ 'ի կրդակի ուրեք վարսավիրայց, սկսաւ բանս 'ի մէջ առնուլ վասն անցիցն անցելոց, իբրեւ կարծեր ոչինչ զանխուլ յԱթենացւոց զբանն ։ Զայն լուեալ վարսավիրային՝ մինչքէ ուրուք իրազգած եղեալ, ընթացեալ 'ի քաղաքն՝ չորաւ առ իշխանն, և պատմէր անգէն զբանն 'ի հրապարակին ։ Յայնժամ յապուշ հարեալք և խռովեալք առհասարակ, և եկեղեցի խմեալ իշխանացն՝ յանգիման կոչէին զվարսավիրայն, և հարցեալք՝ յու՞մմէ՞ զբանն զայն լուեալ իցէ, իբրեւ նա ճշգրիտ ոչինչ կարաց առնել պատասխանի, այք սուտակասպաս կարծեալ զնա և քաղաքին խռովեցուցիչ, կապեալ յանխա՝ հարուստ մի այնպէս տանջէին զայն մինչև այլոց ոմանց հասեալ անդր՝ ճշգրտագոյնս պատմէին զամենայն աղէտսն ։ Եւ այսպէս հազիւ ուրեմն ապա հաւատարիմ գտանէր 'իկիլաս՝ անձամբ անձին կրեալ զայն ինչ՝ զոր միանգամ ինքն ստէպ նախապատու՞մ եղև նոցա ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Քանզի յն. Νίχι, է՝ Յազթուծիւն:
 2. Κόδορος, յն. է՝ Կօշիկ, երկաթան լիւր եւ ոտիցն յաւաք:
 3. Մեծապէս յոյժ էր առ Աթենացիս խնամ մեռելոցն, զի և յետ ութ ամաց մահոսն չկէիասայ՝ վնց զօրավարս առ մի նուազ. ՚ի մահ մատենցին, զի անթաղ թողին զզօրականն տապաստ անկեալ ՚ի մեծի պատերազմին Արդինոսայ:
-

ՄԱՐԿՈՍ ԿՐԱՍՍՈՍ

ՄԱՐԿՈՍ Կրասսոս հայր տանէր համա-
րակալ, որ և տաքաւ յազմանակ: Եւ անաւ
նա 'ի գուղնաքեայ տան հանգերձ երկու
եղբարոք իւրովք. և եղեն եղբարց նորա
կանայք, մինչդեռ տակաւին կենդանի
կային ծնողքն: Եւ առհասարակ ամենե-
քին 'ի միոյ սեղանոյ անտի կերակրէին,
ուտաի և թուի ոչինչ գուղնաքեայ վասն
այնորիկ պարկեշտանալ նմա և ժուժկալել
'ի կերակուրս: Այլ ապա 'ի մեռանել
միոյն յեղբարց անտի, ինքն բնակակից ե-
ղեալ կնոջն, զորդիս նորա առ իւր ժողո-
վեաց. ոչինչ խոնարհագոյն քան զայլս 'ի
Հռոմայեցւոց պարկեշտացեալ գեղեցիկ
քաղաքավարութեամբ 'ի բանին յայնմիկ.
Թէպէտ և յետոյ յանել հասակին բամ-
բասեցաւ իւրե մտեալ առ Լիկինիա 'ի
կուսից անտի ձևտեանց. այլ Լիկինիա

ամբաստանեալ 'ի Պզովսինոսէ ումեմնէ , ազատ 'ի դատակնքոյն ելանէր : Իսկ էր կռակն բուրաստան գեղեցիկ , զոր գիւրագնի առնուլ կամեցեալ Վրասսոս , ցանգ զհեա եղեալ կնոջն՝ պաշտէր զնա , ուստի և զայն կասկած ձգեաց յանձն իւր . և այսպէս ընչափրութի նորա օրինակ խմն ապրեցուցեալ զնա 'ի բամբաստանաց պզծութեանն , արձակեցաւ նա 'ի դատաւորաց . այլ չեթող զԼիկիննիա , մինչև ոչ տարաւ յինքն զկալուածն :

Արդ ասէն Հռովմայեցիք՝ ընչափրութեան ախտին միայն ստուեր 'ի վերայ ածել բազմաց առաքինութեանցն Վրասսոսի . այլ թուի թէ՝ մին տոյն սաստկագոյն ևս գոլով 'ի մոլութիւնս նորա , ազատացուցեալ էր զայլն : Եւ հաւատալիք մեծապէս ընչափրութեան նորա՝ է օրինակն ինքնին տառնալոյն նորա , առ այս՝ և բազմամթեր հարստութիւն առնն : Քանզի թէպէտ և զառաջինն չէին նորա աւելի քան երկց հարիւրաց քանքարաց , ապա և յիշխանանալ իւրում՝ ձօնեալ Հերոկլէսոյ զտառններորդն գոյից իւրոց , և խնձոյս ևս կարգեալ ժողովեղեանն , և առ մէն մի 'ի Հռովմայեցւոց բաշխեալ ցորեան վասն աւտոց երկց յիւրոց անտի հասկոյն , յայտն տմենայնի վերայ՝ մինչև խաղացեալ նա ընդգէմ Պարթևաց , 'ի հաշիւ արկեալ ոգջոյն զգոյն՝ գտանէր եօթն հազար և հարիւն քանքարաց : Եւ զայստակ բազմագոյն մատամբ (եթէ զճմարիտն տակ առ-

Ժան իցէ յանարդութիւն բանին), կա-
տեաց մթերեաց նա 'ի հրոյ և 'ի սրոյ պա-
տերազմին, զազեառ հասարակաց վարեալ
անձին 'ի պէտս բազմահարուստ հասեց և
մտից:

Քանզի Սիւղգաս յառնուլ քաղաքին՝ 'ի
վաճառ հանեալ զինչս ապաներոցն յիւր-
մէ, աւար զայնտակի համարելով և անուա-
նելով, խնդրէր ևս յայն անօրէնութիւն
շաղխել զքաղաք և զաւար որեար քա-
ղաքին, ուր և ոչինչ խորշեցաւ յայնժամ.
Յրասասա առնուլ 'ի պարգև և գնել 'ի
գոյից անտի: Առ այս գարձեալ՝ տեսեալ
նա և զանկակից և զբնասնի աղէտն Հռով-
մայ, զհրայրեացն զայն և զվտանդել ըզ-
տանց 'ի պատճառս ծանրութեան նոցան
և խանելոյն, գնեաց նա 'ի Ծառայո՝ ճար-
տարապետս և հիւստնս ասազմագործս,
աւելի քան զհինգ հարիւր. և առ իւր կա-
լեալ զնոսա՝ գներ ապա զտունս հրդե-
հեալս. գարձեալ և զնոսաւորս հրդեհե-
լոցն, զոր գիւրադնի տային տեարքն առ-
ահի երկիւղին և անյայտութեան իրացն.
ուստի և այնպէս բազմագոյն մասամբ ան-
ձին գրուականէր նա զՀռովմ: Եւ թէ-
պէտեւ այնչափ ճարտարապետք էին նորա,
տուն և ոչ մի կանգնեաց նա՝ բայց զիւրն.
և ասէր՝ որք շինութեան տանց սիրողն
իցեն՝ անձամբ զանձինս տապալեացեն ա-
ռանց հակառակորդաց: Իին էին նորա
և բովք արծաթոյ բաղումք, և անդառ-
տանք արդաւանդահողք, և մշակք հողա-

գործք. այլ յոչնչ գրեցէ որ աղերօք
 զայս ամենայն առ պատուականութեամբ
 ծառայից նորա : Զի ստացաւ նա ծառայո
 րագլուսն և պատուականս . զի էին իսկ 'ի
 նոցանէ վերծանողք և գրագէտ գալիքք , և
 արծաթադէտք և տնտեղք և տեղանա
 պետք . և ինքնին առաջի կայր 'ի վարժել
 նոցա , և ինքնին դարձեալ փութոյ . այլն
 գութեամբ վարժէր զնոսա . քանզի և հա
 մարէր իսկ պարտս իմն տեառն՝ հոգ զծա
 ռայիցն ունել իբրաւ զնչաւոր գործեաց
 տնտեսութեանն : Եւ ուղղապէս արգելք
 խմատաստիւրէր Արատոս 'ի բանին , եթէ
 (ըստ որում և ասէր իսկ ինքն) արժան
 համարէր զայլ ինչ իրա 'ի ծառայիցն
 ձեռս տնտեսել , իսկ ապա զծառայո ան
 ձամբ տանել բերել . քանզի զճնտեսա
 կանն՝ յիշտ անշունչս շահատացութիւն
 գիտեմք , իսկ զ'ի վերայ մարդկանն՝ քա
 ղաքական գիտութիւն : Այլ ոչ նոյնպէս
 ուղիղ խմատաստիւրէր 'ի կարծել իւրում
 և յասելն , եթէ ընչաւեա զոք համարել
 չէ արժան , որ տնքաւական իցէ յիւրոց
 անտի գոյից կերակրել բանակ մի : Քանզի
 պատերազմ՝ ըստ Ալեիդամոսի՝ ոչ բու
 ծանի սահմանաւոր կերակրով , ուտտի և
 'ի պէտս պատերազմին պարտ է ընճիցն տե
 սահման լինել : Եւ այսպէս ապա հեռի ե
 կաց նա 'ի կարծեաց անտի Մարիոսի , որ
 միում միում 'ի զօրականէն բաշխեալ լծա
 վար գեանոյ չորեքաստան , և խնցեալ զի
 ռուսաւրագունին ըզձանային , ասէր . "Մի

դք 'ի Հռոմայեցւոց սակաւ համարեացի
զբաւական երակուրն ,, :

Այլ ասկայն և առատամեռն էր և չք-
քեզ Կրասսոս առ հիւրան, բայց միշտ ա-
ռաջի ամենեցուն ունելով զառնն : Այ-
սոս և բարեկամաց իւրոց տաք փոխ ա-
ռանց տոկոսեաց . այլ ապա յանցանել
ժամանակակէտ աւուրն՝ անգէն պահան-
ջէր հատուցանել այնչափ ճշգիւ, զի և ձգի
փոխատուութիւնն գծաքաղքերելի ևս լի-
նէր քան զտոկոսիս բազումն : Բայց 'ի սե-
զան իւր՝ բազում այն էր հրաւեր նորա առ
ռամիկն և առ ժողովրդականն . և սակա-
ւապէտ անտեսութիւն նորա 'ի միասին
ընդ քաջազայելուչ և ընդ հիւրամեծաք
մարգարտութեանն՝ բերկրական ևս էր
քան զմեծահաց սեզան :

Իսկ 'ի գալութիւնն իմաստից, առաւել
քան զամենայն՝ Հռետորականին պատկառ-
եկաց նա և քաղաքական մարտիցն . և քա-
ջաբան իսկ գտլով նա քան զամենայն
Հռովմայեցիս, ջանիւն և քրտամբ դերա-
զանցեաց և դորա անգամին 'ի բնութենէն
'ի նոյն առաւելեալքն էին : Քանզի ասին՝
և յամենայն իսկ 'ի գառա գուշնաքեալս և
յուանկեաս՝ կազմ և պատրաստ դառնել
նմա . որպէս զի և բազում անգամ՝ յոր-
ժամ անդ Պոմպէաս և Նեասար և Նիկերտին
ոչինչ համարձակէին 'ի խօսել, սա փոխաւ
նակ նոցա յորաւցեալ փաստաբանէր . առ-
տի և սիրելի առաւել ընծայեցաւ խուժաւ
նին՝ իբրեւ այլ խնամուտ և նպազաւանաւորցի :

Առ այս և սիրելի էր նորա մարդասիրութիւնն առ ժողովուրդն 'ի հիւրընկալել և յողջունել զամենեւին . քանզի պատահեալ երբէք առն հռոմայեցոյ՝ թէպէտ և յանարգաց անտի և 'ի սինլլքորաց , ողջունեալ առ 'ի նմանէ՝ ցանդ ողջոյն և ինքն տայր նմա փոխարէն՝ յանուանէ կարգալով զնա : Եւ ասէն՝ եթէ հմուտ և տեղեակ ևս էր նա պատմութեանց , և ինչ մի ևս վարժեալ յիմաստասիրութեան , հետեող վարդապետութեանն եղեալ Արիստոտէլի . և վարժապետ էր նորա Ազէքսանդրոս ոմն , այր՝ որ 'ի կենակցութեան անդ իւրում ընդ Կրտսոսի գեղեցիկս 'ի գէմս եզեր չափաւորութիւն և հեղութիւն . որպէս զի և ոչ հեշտին արդեօք իցէ ցուցանել , արդեօք առաւել ազքատ չքաւ նա առ նա , եթէ եղև առ նմա : Զսա միայն 'ի բարեկամաց անտի ընդ իւր հանապաղածէր Կրաստոս յուղևորութեան իւրում . տայր նմա յուղևոջ ծածկոց մի , և 'ի գարձին անդրէն պահանջէր զնոյն : Բարէ համբերատար ժուժկալութեանն . այն զի և հիբացեալն այն ոչ անխաղաքար ինչ հայեր ընդ աղքատութեան կիրան : Այլ այսպիկ՝ յետոյ ուրեմն :

Աւրդ յորժամ Կիննաս և Մարիոս յողթական ելին , և համբաւ հնչէր դարձին նոցա ոչ 'ի բարի ինչ հայրենեաց՝ այլ յազէտս և 'ի մահ լաւ որերոյն , որ միանգամ ձերբակալ եղեն յայնժամ՝ 'ի մահ վարեցան . յորա էր և հայրն Կրաստոսի և

եղբայր նորա . այլ ինքն պատանեակ տա-
կաւին՝ անձնապաւ լինէր 'ի կոտորածէն .
և լուր տուեալ շուրջանակի հազարից բարե-
լոյ նմա 'ի բռնաւորաց անտի՝ ունեւ զնա ,
առեալ ընդ իւր զերիս 'ի բարեկամացն և
Ժառայս առան՝ 'ի շտապ աագնապի փախ-
չէր յիբերիա , ուր և կացեալ իակ էր յա-
ռաջագոյն 'ի զօրավարութեան անդ հօրն
իւրոյ , և բարեկամք ևս էին անդ նորա :
Այլ անգանոր առհասարակ զամենեւին
զնոսա դտեալ ահաբեկս և զարհուրեալս
յանապարտյն կրիցն Մարիոսի , որպէս եթէ
մօտ առ նոսա կայցէ Մարիոս , ոչինչ հա-
մարձակեալ նա յայանեւ ումեք զանձն՝
մեկնեալ 'ի Ծովափնեայ ադարակս Վի-
բիոսի Փակիանոսի , մտեալ զօղեցաւ 'ի
մեծ և յանգորդ քարանձաւին՝ որ անդ . և
զմի 'ի Ժառայիցն առեալ արձակէր առ
Վիբիոս՝ լրտեսել գիտել յինչ միտս իցէ
Վիբիոս վասն նորա , զի և կերակուրք պա-
կատեալ էին նորա :

Անդ Վիբիոս լուեալ զբանն , ուրախա-
ցեալ ցնծալ ընդ փրկութիւնն Վրաստոսի .
և տեղեկացեալ ևս վասն բողոքութեան ա-
րանցն որ ընդ նմա և գաղանին նորա , ոչ
կամեցաւ ինքնին երթալ առ նա , այլ ան-
գէն կոչեալ զայրն վերակացու վալարացն
այնոցիկ , պատուէր առջր նմա՝ պատրաս-
տել ճաշ զոր ամենայն և տանել 'ի քա-
րանձաւ անդր , գնել անդ մօտ 'ի վէմն և
և դառնալ անշշտան , և հետախուզել և ոչ
ինչ . մահ տպառնացեալ նմա՝ 'ի հետա-

խուզելն, գարձեալ և ազատութիւն խոստացեալ նմա՝ 'ի կատարել հաւատարմութեամբ պատնն : Եւ է այս քարանձաւ ոչ ինչ հեռի 'ի ծովէն, և քարաժայռք շուրջ զնովաւ մէտ 'ի մէտ անկեալ զմիմեանք՝ սիւգ օգոյ քաղցր և անօտ շնչէն 'ի ներքս : Իսկ մտեալ անդր՝ քարձրութեամբ պատն չելի է վայրն, և յնդարձակութեան իւրում՝ ունի նա գոգս մեծագոգս յարեալս մէջ 'ի մէջ, և չէ նա անբաժ ոչ 'ի ջրոյ և ոչ 'ի լուսոյ . քանզի վտակ ականտկիտ հոսէ 'ի կողմանէ ժայռիցն, և խրամապք բռնաւորեալք 'ի քարինսն՝ մանաւանդ 'ի կիցս նոցա ընդ միմեանս՝ առնուն լոյս տալըստ, և տիւ պայծառ 'ի տեղւոջն գործեն : Իսկ և օգն որ 'ի ներքս, անդի ձին է և տխառն . քանզի խիտ և հոծ է քարն, և զռգիսն և զգոլորիսն առեալ կաթեցուցանէ 'ի վտակ անդր :

Արդ՝ Վրաստանի անդէն գեղերելոյ և ընկերացն բերէր այրն հանապազօր զկարեալ պարէնն . ոչ ետես ինչ զորս անդ 'ի ներքս, և ոչ գարձեալ ծանեաւ ինչ . այլ նոքա տեսանէին զնա, գիտէին և ակնկալեալ մնային ժամու գալտեան նորա : Աւատ էին կերակուրքն ոչ 'ի պէտս միայն կենաց, այլ և 'ի վայելս : Քանզի և 'ի մտի եղեալ իսկ էր Վիքիոս մեծապէս հիւրն կալութեամբ մարդասիրել առ Վրաստոս : Եւ զմտաւ ևս ամեալ զառոյգ տիսն Վրաստոսի, հանդերձէր նմա և զվայելս հասակին . իբրև զի 'ի կարեորացն միայն պատ-

բաւտել՝ գործ իցէ առն բռնադատելոյ մա-
նաւանդ՝ քան յօժարամիտ եղելոյ: Ապա
գերկուս յազախնեաց անտի վայելուչ ա-
ռեալ ընդ իւր չղքաւ ՚ի ծովեղբն և հա-
սեալ ՚ի վայրն, ցուցեալ նոցա զազին վեր-
ելոյ՝ արձակէր ՚ի ներքս քաջալերելով
զնոսա: Իսկ Արաստոս ՚ի մասնեւ նոցա
անդ, զանգիտեաց՝ եթէ յայտնի ուրեմն
իցէ վայրն և ծանօթ. հարցանէր զինչ խն-
դրեն և ոյք ոմանք իցեն: Լուեալ պա-
տախանի՝ որպէս և հրահանգեալ իսկ էին՝
խնդրել զվերանց տէրն անգանոր զօգեալ,
ի միտ էպոս Արաստոս գիտղն Վիրիոսի և
զհելաբանածարութեան նորա. ժողովեաց
ի ներքս զնոսա, որ և կացին առ նմա զա-
մենայն ժամանակն, և ազգ Վիրիոսի առ-
նէին զամենայն պէտա Արաստոսի: Եւ
պատմէ փննհատեղոյս տեսանել նմա զմի
յազախնեաց անտի պառաւեալ, և տեսչ
յօժարագոյնա պատմել նմա զայստիկ:

Անգանոր զամիսս ութ զօգեալ Արաս-
տոսի, լուր տալա զմահուն առեալ զնին
նայի, վաղձազակի յայտնէր զանձն. և
խռնեալ առ նա բազմութիւն մարդկան
ոչ սակաւ, ընտրէր ՚ի նոցանէ արա երկու
հազար և հինգ հարիւր, և խաղալր ՚ի վե-
րայ քաղաքաց. և զմի ՚ի քաղաքացն Մա-
լակա անուն յաւարի առնողր, որպէս գրեն
բազումք. այլ ասեն ժխտել նմա զայն և
գիմեղարձ պատմելեացն լինել: Ապա խոմ-
բեալ նաւատորմիդ և անցեալ ՚ի Լիբիա,
միաբանէր ընդ Մետեղղեայ Պիոսի առն

երեւելոյ, որ և բանակ ժողովեալ էր ոչինչ գողնալեայ: Այլ եկաց նա անգ ոչ հարուստ ժամանակ. քանզի դժտեալ ընդ Մեռեղղոսի՝ չոքաւ առ Սիւղղաս, յորմէ և պատուեցաւ իբրու զայլն: Այլ ապա անցեալ Սիւղղաս յիտալիա, առհասարակ հրահանգեալ պարապեցուցանէր զպտուռ նիւն՝ որ ընդ իւր. և միում միում՝ ի նոցանէ գործ ի ձեռս տուեալ, և զվրաստոս արձակէր առ Մարասցիա զօրաժողով առ նեւ. խնդրէր նա իւր գունդ պահապան, (քանզի էր նմա անցանել ընդ մէջ Թշնամեաց): Անդ Սիւղղաս արամոութեամբ և խստիւ տալք պատասխանի, «Գունդ պահապան տամ եւ քեզ զքոյ հայրն և զեղբայր և զմերձաւորս և զբարեկամն, զորոց զանիրաւ և զանպարտ արեանցն գնամ աւագիկ առնուլ վե՛ժ ի սպանողացն»: Ի բանից տառի խրախոյս առեալ վրաստոս, անգէն յուղի անկեալ անցանէր քաջութեամբ ընդ մէջ Թշնամեաց: Եւ ժողովեաց խմբեաց նա բազմութիւն մեծ զօրականին, և ընծայեցաւ նա Սիւղղայի նահատակ գիմադրաւ յամենայն ի վտանգս: Իսկ ի նահատակութեանց անտի նորա որ յայնժամ, ասին սկիզբն լեալ նախանձաւոր կրից նորա ընդ Պոմպէի ի փառաց սակս: Քանզի Թէպէտ և կրսեր էր հասակաւ Պոմպէոս, և որդի հօր անփառունակ ի Հռոմ և ատելի յոյժ քաղաքացեաց, սակայն և այնչափ իմն ականաւոր գտաւ նա ի մրցանա իւր, որպէս զի և Սիւղղայի

ինքնին ցուցանել առ նա՝ զոր և բազում անգամ ոչ բնականացաւ նա գործել առ երկնացոյնսն և առ հանգիստապատիւն , յոսն յառնել ՚ի գալուստ նորա , և գլուխ բանալ , և ինքնակալ կարգալ զնա :

Յայսպիսեաց աստի ապա զքրդուեալ վառեր Արաստոս , իբրու խոնարհագոյն համարեալ քան զՊոմպէոս . և կարի իտի քաջ , զի և տակաւին տնիորձ էր . առ այս՝ և զնորհա նահատակութեանց նորա անպէջ նորա անկակիցք խաթարէին՝ շահապիտութիւնն և ճշմիմ բարքն : Քանզի յառնուլ նորա զՏուրքեական քաղաք Վոգրացուց , բամբասեցաւ իբրեւ անձին գրաւականեալ շատ ինչ յանկածէն , և ամբատանեցաւ առ Սիւղղայի : Սակայն և ՚ի վերջին մեծի պատերազմին մօտ ՚ի հռոմ՝ ՚ի պարսու թիւն մատնեալ Սիւղղաս և գումգ նորա վանեալ և հարեալ , անգուստ Արաստոս ՚ի թէն աջոյ յաղթական՝ հետամուտ թշնա մեացն եղեալ մինչև ցայգ , ապա զյաջողութենէն իւրեկ առնէր Սիւղղայի , և խնդրէր ընթրիս վասն զքրականին իւրոյ :

Առ այս և ՚ի տարագրութիւնս և ՚ի վա ճառականութիւնս գոյից՝ յոյժ բամբասելի գտաւ Արաստոս՝ գիւրագնի առեալ զծանրագինսն , և խնդրեալ պարգևս : Եւ պատմեն ևս՝ տարաշխարհիկ առնել նմա զաք ոմն ՚ի Բրետտիա առանց հրամանին Սիւղղայի՝ ՚ի գրաւել զինչս նորա . ուստի և Սիւղղաս իրազեկ բանին եղեալ՝ ոչինչ տշնուհետև յիս քաղաքին պարսպեցու-

ցանկեր զնա : Եւ թէպէտե հնարեմաց յոյժ էր Կրասասոս յինքն յանկուցանել զմարդիկ փաղաքուշ շողովութեամբ, սակայն ե ինքն գարձեալ նոյնգործակ հեշտին թա կարգէր յամենեցուն : Բայց ե ինչ մի պատ մեն նորա մասնաւոր, զի այնչափ յախտ ըմբռնեալ ընչաքաղցութեան՝ մեծապէս տառաջր նա ե զգուէր զախտակիցան : Այլ ե 'ի խոր խոցեր նա, տեսեալ զՊոմպէի զգեղեցիկ նահատակութիւն միջանացն ե զյաղթանակն, մինչքե նորա 'ի կարգն ան ջեալ Սինկլիտոսին : ե լուեալ ես 'ի քաղաքացւոց կարգալ զնա Մաքսիմոս, այն է՝ մեծ, ուստի ե յասել ուրուք երբեմն՝ ե թէ Գայ տադիի Պոմպէոս մեծն, նա 'ի ծաղր հատեալ՝ հարցանէր. Ո՛րեք արեւօտ մեծ : Այլ ապա յուսակոտուր եղեալ հաւատաբեր նմա 'ի զինուորութեանն, ձեռնամուխ երե 'ի քաղաքականն. ե փութաջան նա խանձուն ե փառաբանութեամբն ե փոխատուութեամբն ե խնամոտ բարոյիւքն վտան կարտելոց ժողովրդեանն, հանգիտազոր ե հանգիտափառ գտանէր Պոմպէի մեծամեծ ե բազմագէժ՝ նահատակութեանցն :

Բայց ե պանչելի իմն տարբերեալ գըտան նորա. զի համբաւ ե զօրութիւն Պոմպէի մեծ էր 'ի քաղաքին 'ի բացականութեան նորա՝ 'ի պատճառս միջանաց զօրա վարութեանն. իսկ 'ի մերձ կողմ՝ բազում անգամ նուազեալ քան զԱլատասոս 'ի պատճառս պերճ ե մեծաբարոյ քաղաքաւա-

բուժեան կենացն , որով խորշեր նա 'ի խուժանէն , խոյս տայր 'ի հրապարակէն , և պաշտպան կայր սակաւուց միայն կարօտեւոց . և այն անամայացեալ իմն՝ զի սպա հզօրագոյնս հանգիտացի 'ի պէտս անձինն : Իսկ անգուտս Կրատոս ցանգ պիտանացու զանձն յորդարեալ , ոչ խոյս տայր , ոչ դժուարամտոյց ինչ էր նա , մտանէր միեք անդուլ 'ի հոգս խնամոց ամենեցուն , և այնպէս հեշտ և բազմալի մարգասիրութեամբն ժեհագոյն կայր քան զպերճութիւնն Պոմպէի : Իսկ 'ի շուք մարմնոյն և 'ի ճարտարաբանութե և 'ի շնորհ գիտակի երեսացն զուգահաւատարք էին նոքա , որպէս ասեն : Այլ նախանձուն կիլք ոչ 'ի թշնամութիւն ինչ կրթեցին զԿրատոս և ոչ 'ի չարակամութիւն . զի թէպէտ և խոցեւ խոցեր ընդ ժեհագոյն փառսն Պոմպէի և ընդ Կեսարուն , ինչ մի խէթ և չաբարարութիւն ոչ խառնեաց նա 'ի պատուաւորութիւն անդր : Թէպէտ և անգուրեմն Կեսար ձերբակալ երբեմն 'ի հինից եղեալ յԱրիս և 'ի պահ արկեալ , գոչեաց այտպէս . “ Գանձն արգեօք իցէ ինդութիւնդ ո՞վ Կրատոս , 'ի լուր գրութեան իմոյ ” : Իսկ յետ այնորիկ միշտ բարեկամք գտան նոքա առ միմեանս : Եւ էր երբեմն Կեսարու 'ի չու յիբերիա անկանել 'ի զօրավարութիւն , և չունելով գրամս հատուցանել պարտատեարց , և 'ի խուժեւ նոցա 'ի մերայ և 'ի ձեռն մտել յաղին նորա , յայնժամ Կրատոս պաշտ

պան կացեալ ապրեցուցանէր, ինքնին երաշխաւոր կացեալ ութ հարիւր և երեսուն քանդարաց:

Արդ յերես յայնժամ զօրութիւնս բաժանեալ առհասարակ հռովմայ՝ ՚ի Պոմպէինն, և ՚ի Կեսարուն, և ՚ի Կրասսոսինն (քանզի Կաստովինն յայնժամ մեծ էր փառքն քան զօրութիւնն, և առաւել սքանչացեալ էր նա առհասարակ), ապա ՚ի քաղաքացւոց անոի ալք մտացիք և հաստատուիք սպաս հարկանէին Պոմպէի. իսկ յանդգուիք և խիզախք զհետ եղին ակնկալութեանցն Կեսարու: Այլ Կրասսոս զմիջինն կալեալ ճանապարհ՝ երկաքանձիւր ևս ժարէր կողմամբն և յեղեղուկ ՚ի քաղաքականութեան իւրում՝ չէր նա ոչ բարեկամ անյեղի, և ոչ թշնամի անհաշտելի. այլ հեշտեաւ նա գաղաթեր լուէր միանգամայն և ՚ի մարդասիրութենէն և ՚ի բարկութենէն՝ ըստ դէպ ժամանակին, զի և բազում անգամ առ սուղ ժամանակ գտաւ նա միանգամայն պաշտպան և հակառակորդ. նոցունն օրինաց և նոցուն մարդկանն: Եւ շատ ինչ զօրանալք նա և մարդասիրելովն և ահարկանելովն. և վերջնովդ առաւել քան առաջնովն: Իսկ յայնժամ Սիկիննիոս ոմն՝ որ վիշտ բազում հասուցանէր աւագանւոյն և ճարտասանից ժամանակին, հարցեալ՝ առ ի՞նչ նա ոչ ընդհարկանի և ընդ Կրասսոս, և անմատոյց միայն ՚ի նմանէն կայ. «Քանզի խոտ, ասէ, Կրասսոսի կապեալ կայ

յեզներն, . . . քանզի սովորեցան հռոմայե-
ցիք խեթկիչ և հարկանող եզին խոտ կա-
պել յեզներն՝ ի զգուշութիւն անցա-
ւորացն :

Արդ՝ ազմուկ շփոթի Մենամարտ-
կացն և աւարհարութիւն խաալիոյ, որում
և անուն բազումք կարգան՝ Մարտ Սպար-
ափեան, այսպիսի ինչ կալաւ սկիզբն :
Անդանոր ի Կապիւա Լենտղոս Բաախա-
տոս ոմն այր արգելեալ պահեալ զՄենա-
մարտկաց խումբ՝ յորոց բազմազոյնք էին
Գաղատացիք և Թրակացիք, նոքա անդէն
փակեալք բռնի ոչ առ չարութեան ինչ
խրեանց, այլ առ անիրաւութեան տեսն
խրեանց՝ որ ի մենամարտ հանդէս պահէր
զնոսա առ իւր, գէպ եղև երկերիւրոց ի
նոցանէ վտարանջել և ի փախուստ մտա-
բերել : ի վեր ելեալ բանին՝ Եօթանա-
ստն և ութ ի նոցանէն նախազեկ եղեալք,
մտեալք վառեցան ի գանակս և ի շամ-
փուրս խոհակերոցին, և աճապարեալք ի
գուրս վազեցին ի քաղաքէն : Ապա յուղ-
ւոջ պատահեալ կառաց՝ որ բարձեալ տա-
նէին զէնս զՄենամարտկաց յայլ քաղաք,
յափշտակեալք վառեցան նոքոք : Ապա
հասեալ կալեալ վայր մի անխաբ, կար-
գէին իւրեանց զօրավարս երիւս և էր ա-
ռաջինն Սպարտակոս այր Թրակացի ի նո-
մագեանց ազգէ, ոչ միայն սրտեայ յոյժ
և կորովի, այլ և մտաւոր այր և մարդա-
սէր ի վեր քան զբոյս վիճակին, և հեղե-
նացի բարուց վերբերել : Եւ ասեն՝ զառա-

ջինն ածեալ զնա 'ի Հռովմ' 'ի վաճառ, տեսանել նմա 'ի քուն վնշապ մի խաղապատեալ զերեսօքն. և անդ կին նորա հա մազգի, կին գուշակ և կոկոզացեալ 'ի նուխրականն Դիոնիսեայ, ասէր զայն նը շան ազգարոր նմա մեծի իմն և ահաւոր զօրութեան յեւր բարեբաստիկս: Էր և յայնժամ առ նմա կինն, և 'ի միասին փախեաւ ընդ նմա:

Եւ ապա առաջին նահատակեալ Մենամարտկացն, վանեալ հալածեալ զորս 'ի Վապիւայ հետամուտ լինէին նոցա, առին 'ի նոցանէ զէնս բազումս զպատերազմի, և մտադիւրագոյն փոխանակեցին ընդ մենամարտիկ զինուցն, 'ի բաց արկեալ զայնոսիկ իբրև անարգա և բարբառոսականս: Ապա արձակեալ 'ի Հռովմայ Նզովգիոս զօրավար երեք հազար զօրականօք, պաշարումն սաստիկ ածէր նոցա 'ի լերին միում, ուր և մի միայն վերելք գժուարին և անձով՝ որում պահ զգուշութեան արկեալ էր Նզովգիոս. իսկ այլն ամենայն առապար էր անդ և անկոխ և անանց: Ապա յորթոց անտի վայրենաց խիտ առ խիտ բուսելոց 'ի դարաւանդս լերինն՝ հատեալք զուռնս պիտանացուա 'ի գործ, և ոլորեալք 'ի նոցանէ սանդուղս անխղելիս և ձիգա՝ երկայնեալ 'ի բարձանց անտի ժայռիցն մինչև 'ի դիւր անդր, ապա առհասարակ ամենեքին յանդորդու 'ի վայր իջանէին ընդ այն. մի ոմն միայն անդէն մնացեալ 'ի պատճառս զի-

նուցն, զոր և յեր իջաներայ ընկերացն՝ առեալ խաղացուցանէր ՚ի վայր, ապա և ինքն զերծեալ տարէր: Իսկ յայնժամ Հռոմացիք ոչինչ իրազեկք բանին՝ պատեալք պաշարեալք ՚ի փախստեից անտի, զահի հարեալ յանկարծելի հրոսակէն՝ ՚ի փախուստ դառնային: Սոքա գիմեալք տիրանային բանակին, և բազումք ևս խաղբեալք առ նոսա յանգէորդաց անտի և ՚ի հովուաց՝ քաջարազուկ արք և արադատինք, զիէս ՚ի նոցանէ վաւեցին ՚ի զէն և ՚ի զարդ, և զիէսա դարձեալ առին իւրեանց ՚ի կարապետս և ՚ի զինուորս Թեթեաղէնս:

Իսկ յեր այնորիկ երկրորդ զօրավար ընդդէմ նոցա արձակեցաւ Պոպլիոս Բարինոս. և անդէն նոքա մարտ եղեալ էր. առեալ ընդ փրութիոսի տեղակալի՝ որում զօրականք էին երկու հազար, հարին խորտակեցին զնա: Ապա և զՎոսսինիոս խորհրդական և զԵլիանակից նորա զարձակեալն զօրու ծանու, փոքր միւս ևս և որոացեալ ձերբակալ առնէր զնա Սպարտակոս ՚ի լուանալ նորա ՚ի Դարանա աղի: Մաղապուր ճողոպրեալ նորա՝ Սպարտակոս հասեալ տիրանայր ամենայն աղիսին նորա, և հետամուտ եղեալ և հարուածս մեծամեծս ածեալ, հասանէր ունէր զբանակեալն. անգամօք տապաւստ անկանէր և Վոսսինիոս: Ապա ՚ի մարտս բազումն ՚ի պարտութիւն մատնեալ և զԲարինոս զօրավար, և ձերբակալ արարեալ զվարդաւորս նորա և զերիվար նորա գլխովն, զօ-

բացաւ և արհաւիրաւ արկանէր մեծամեծս : Սակայն և այնպէս իմաստնացեալ նա գեղեցիկ, և ակն երբէք չունելով հոնանել զօրութեանն Հռոմայեցոց, առեալ ածէր զզօրականն գէպ ուղիղ յԱլբերանան, հասանել անցանել յերեսանց գաւառան : Կէպք 'ի Թրակիա, և կէպք 'ի Գաղատիա : Այլ նորա յաղթահարուողք 'ի բազմութենէն և մեծամտեալք՝ անաստեալ նմա դիմեալ աւար հարկանէին զխալիս :

Ապա խուճապեալ Սինկլետտին ոչ այնչափ յանարգանաց անտի վտարանջութեանն՝ քան թէ յահէ վտանգին, առեալ արձակէր 'ի կռիւ մարտին իբրտու 'ի միջանա մեծ և գժուարին զերկուս ևս Հիւպատտան : Մին 'ի նոցանէն Գելլիոս անկեալ յեղակարծումն 'ի վերայ գնդին Գերմանացոց՝ որք յանձնապատտան եղեալ զատուցեալ էին 'ի Սպարտակեայ, սպառապուռ հարեալ կոտորէր զնոսա : Այլ Լենտուղոս զօրու ծանու 'ի ներքս փակեալ զՍպարտակոս, գարձեալ առ մեծաւ զօրութեամբ և կռուեալ 'ի պարտութիւն մասնէր զտեղակալն, և տիրանայր 'ի վերայ ամենայն արեւին : Իսկ 'ի խաղալ նորա յառաջ յԱլբերանան, անդ Կասաիոս զօրավար Գաղատիոյ առ Պագոսիւ՝ ընդ գէժ դարձաւ նորա բիւր զօրականօք, և մարտ եգեալ և նկուն եղեալ և շատ ևս մարդիկ կորուսեալ՝ ինչքն անձնապարգիտիւնէր :

Ապա լուր զայսոցիկ առեալ Սինկլե-

տասին և պրամեսեալ ընդ Հիւսպատտան ,
 հրամանն տալոյ մի ևս միջամեւիս 'ի մարան
 լինել, և ընտրեալ կարգէր 'ի զորավար պա-
 տերազմի զկրասսոս : Եւ բազումք յայն-
 ժամ արք տահմիկք նահատակեցան ընդ
 կրասսոսի 'ի սակս մեծի համբաւոյ առն և
 բարեկամութեանն առ նա : Ապա կրաս-
 սոս զտեղի առեալ գարանէր 'ի Պիկինիդոն
 որաւ զՄպարտակոս՝ որ ընդ այն անցա-
 նելոց էր : Եւ առեալ արձակէր զՄովսիս
 զկար ետեղակալ՝ ամեալ գունդս երկուս
 չրջան գործել հետամուտ թշնամեաց , այլ
 երբէք ոչ 'ի կռիւ կարաւել և ոչ յատա-
 տակ : Այլ նա գեղեցիկ ելեց ակն ունե-
 լով, անգէն մարտ յարգարեալ պատերազ-
 մի՝ նկուն եղեալ պարտէր . բազումք տա-
 պաստ անկան , և բազումք ևս զէնընկէց ե-
 զեալք տարեցան փախտեալ :

Յետ այսորիկ կրասսոս իւրթիւ ժողո-
 վեալ զՄովսիս , և միւսանդամ զէնս 'ի
 ձեռս տուեալ զէնընկէց զորականին , խըն-
 գրէր երաշխաւորութի՝ վասն նոցա զգէնս
 առ իւրեանս պահելոյ . ապա 'ի տաս-
 նեակոս յիսուն բաշխեալ զհինգ հարիւրան
 զառաջինն 'ի փախստէից , վիճակ հա-
 նեալ առ մէն մի սասնեակ՝ տալոյ զմի զար-
 տաքաններ, և այնպէս միւսանդամ զվա-
 ղընջուց զայն զհայրենի պատուհաս ամէր
 զորականին . քանզի և այս օրինակ մահու
 անարդարեան է , և քառմեղի և գժոխբմ-
 բերել է՝ այնպէս ամենեցուն առակել
 պատուհասին : Եւ այնպէս 'ի զգաւորու-

Թիւն բերեալ զարան, ածէր խաղացուցանէր ընդդէմ Թշնամեացն . այլ Սպարտակոս վերջոտնեալ գնայր ընդ Լեւկանիա մինչև 'ի Ծովն . խկ անդ 'ի հունն գտեալ նաւա հինից Կիլիկեցոց, վառեցաւ անցանել 'ի Սիկիլիա . և ածեալ 'ի կղզի անդր օգիս երկու հազար, միւսանգամ բորբոքել անդանօր զծառայից զմարտն, որ ոչ 'ի բազմաց հետէ չիջեալ՝ փոքունց պետտունէր խայծից յարծարծումն : Այլ յայնժամ Կիլիկեցիք պայմանեալ ընդ նմա և պարգեւս ևս առեալ 'ի նմանէ, գաւ գործեալ նմա՝ ելեալ մեկնեցան : Ապա նա տեղի տուեալ 'ի Ծովէն, չղբաւ և բանակ հարկանէր 'ի ցամաքկղզին հռեգինացոց : Անգր 'ի վերայ հասեալ Կրաստոս, և զքունութիւն վայրացն տեսեալ ինքնին Թելագիր յարժանն, ձեռն արկանէր ածել պատուար առ 'ի կողմն կրճին . կարճեալ միանգամայն և զցորականին զպարապարզ զկեանս և զԹշնամեացն զպաշար :

Այլ զգործն զայն զմեծ և զգոհարին արտաքոյ ակնկալութեան 'ի գլուխ տանէր նա 'ի սուղ ժամանակի, խրամ հասեալ 'ի Ծովէ մինչև 'ի Ծով ընդ պարանոցն երկայն երեքհարիւր ասպարիղաց, և լայն և խոր հնգետասան ոտնաչափից, և կանգնեալ պատուար առ ամին խրամոյն պլանչելի բարձրութեամբ և ամրութեամբ : Իսկ Սպարտակոս զառաջինն անիդոյթ եղեալ ծիծաղէր, այլ ապա 'ի նուազել պաշարոցն՝ կամեցեալ արտաքո ելանել,

պատուարարական տեսանէր զանոնք : Եւ այնպէս 'ի ցամաքիզ զի անգր չքաւորեալ, գէտակն կալեալ գէալ ժամանակին՝ զգիշեր մի 'ի գործ առեալ 'ի ձիւնաբերան և 'ի բքաբերան՝ մասն մի զխրամոյն ընդդէմ հողով և այլ ևս նիւթովք և 'ի ցախս ծառոց, և անցուցանէր զերբորդ մասն զգրականին : Զահի հարեալ Արաստոս՝ եթէ գէալ ուղիղ 'ի Հռոմ՝ արշաւեսցէ Սպարտակոս, անգրէն քաջալերէր՝ տեսեալ զի շատք պառակտեալ 'ի Սպարտակոսայ, ուրոյն բանակեալ կային առ Լեւկանեան լճին. զորմէ ասեն՝ ըստ ժամանակին փոխել նմա, մերթ քաղցր և մերթ աղի և անըմբերի : 'ի ոտցա վերայ անկեալ Արաստոս և տարագէմ՝ գննեալ 'ի լճէն, յանկարծակի 'ի վեր երևեալ Սպարտակոս արդելոյր զնա 'ի հետամուտ հարուածոյն, և սանձէր առ կայացուցանէր զփախտեալսն :

Ապա զառաջինն գրեալ ինքնին Արաստոս առ Սինիզեոսան, եթէ պարտ է զԼուկուզոս յետս 'ի Թրակիոյ կողմ և զՊոմպէոս յԻսթրիոյ, յետ այնորիկ սարջանայր և փութոյ անգութեամբ արագէր ճեպեր 'ի գլուխ զմարտն տանել մինչքէ հասեալ արանցն այնոցիկ . գիտէր իսկ քաջ՝ եթէ օգնականացն իւրոց ընծայեցին այնուհետեւ գեղեցիկ ելք մարտին, քան թէ իւրում՝ անձինն : Ապա խորհուրդ առեալ անկանել նախ 'ի վերայ զաստուցելոցն 'ի նոցանէ, որ բանակեալ կային ուրոյն Է զորավարութեամբ Գայիո

սի Կաննիկիտսի և Կասսոսի, առեալ հա-
տուած արձակէր վեց հազար զօրական՝
հասանել ունել բլուր մի. հրամայէր 'ի
ծածուկ պահել զանձինս : Կոցա թաք-
թաքուր գնացեալ, և զսաղաւարտս ևս իւ-
րեանց թաւ սաստվք ծածկեալ, բայց յե-
րևան եկեալ երկուց կանանց՝ որ զոհ զո-
հէին վասն թշնամեացն, վտանգ մեծա-
պէս էր նոցա այնուհեաւ, և թէ անդուատ
Կրասսոսի տրագ տրագ չէր ժամանեալ 'ի
վայրն : Յայնժամ ապա սաստիկ եղեալ
պատերազմ և գող յոյժ, տապաւտ բիւր
մի և երկու հազար և երեքհարիւր ոգիս
արկանէր Կրասսոս 'ի թշնամեաց անտի. և
երկուս միայն գտանէր 'ի նոցանէ վերա-
ւորս 'ի թիկանց. իսկ այլք առհասարակ
արձանացեալք 'ի ճակատու և մարտ մը-
ղեալք ընդ հռոմայեցիս՝ այնպէս անկա-
նէին :

Իսկ յետ հարուածոյն այնորիկ վեր-
ջոտնեալ Սպարտակոս՝ գէմ եգեալ 'ի
Պետիլինեան լերինան, անգտնօր Վուին-
տոս զօրապետ Կրասսոսի և Սկրովիաս
գանձաւոր՝ հետամուտ եղեալ հարկանէին
զնա : Այլ 'ի վերջէ ընդ կրուակն գար-
ձեալ Սպարտակոս 'ի փախուտ զհռո-
մայեցիսն խուճապէր. նոքա ապրեալք՝
հազիւ ուրեմն 'ի ձեռաց թափէին թշնա-
մեաց զգանձաւորն վերաւոր : Եւ ապա
այս նահատակութիւն կորոյս զՍպարտա-
կոս . քանզի խրոխտացեալ խիզախեցին
յայնժամ փախտեալքն . ոչ 'ի մարտն

կամէին նոքա խուսել, և ոչ զբաժնարացն
ունէն գնէին, այլ յուզի անկեալք և վա-
ւեալք 'ի զէնս՝ տախտէին միւսանգամ
յեաս ընդ Լեւկանիա խաղալ ընդգէմ
հռովմայեցաց, զոր և խնդրէր իսկ ինքնին
կրաստոս: Քանզի և գալստեանն Պոմպէի
յայնժամ լուր հնչեցաւ. և ոչ սակաւք
յայնժամ յակումբս ժողովոց բարբառեալ
ասէին, եթէ Պոմպէի սպասեալ մնայ յուզ
թու-թիւն մարտին այնորիկ. և նա ինքնին
հասեալ անգր և կռուեալ՝ արագ արագ
'ի գլուխ տարցի: Ապա կրաստոս գում
գործեալ ճեպել արագել զկռիւ մարտին,
և բանակ մօտ թշնամեացն հարկանել,
մինչեւ ինքն իբրամ՝ մի տալլ անդ հա-
տանել՝ անգուստ գիմեալ ծառայք անկան
'ի վերայ գործաւորացն, և յայնմանէ ա-
պա գրգռեալ մարտին, 'ի խուժել ատօի
և անտի 'ի Թիկումն, շտապեալ Սպարտա-
կոս՝ բովանգակ զգոն հաներ 'ի ճակատ:
Իսկ իբրեւ նմա երթվար 'ի ներքս մատու-
ցին, նա մերկեալ զտուրն, ասէր՝ 'ի յաղ-
թել իբրամ՝ երթվարս շատ և գեղեցիկ 'ի
ձեռս բերել զթշնամեացն, իսկ ապա 'ի
յաղթել իբրամ՝ չուներ նմա պէտա զայ-
նորիկ. ատոց և անգէն սատակէր զերթ-
վարն:

Ապա գիմադրաւ նահատակեալ միջա-
մակս 'ի զէնս և 'ի վէրս՝ 'ի խնդիր կրաստո-
սին՝ ոչ հանգիպեցաւ ինդրոյն. սակայն
զերկուս 'ի հարկարապետաց անտի 'ի վեգ-
եկեալ ընդ նմա՝ գիտապատ յերկիր ար-

կաներ: Իսկ 'ի վերջէ՛ 'ի փախուստ առհա-
սարակ իւրոցն դարձեալ, ինքն արձանա-
ցեալ քաջութեամբ և 'ի ներքս փակեալ
'ի բազմութենէն և կռուեալ՝ անդ տա-
պաստ անկաներ: Եւ այնպէս ապա յաջո-
ղեալ Արաստոս 'ի բախտին, և քաջապէս
զօրավարեալ և 'ի կշիռ զկեանսն եղեալ,
սակայն և ելք մրցանացն 'ի փառս դար-
ձան Պոմպէի. քանզի նա իսպառ հարեալ
տառակեաց զփախտեալս մարտին՝ որ ընդ
առաջ եղին նմա: Այր ազագաւ ինքնին
Պոմպէոս առեալ գրէր առ Սինկղիտոսն,
եթէ՝ անշուշտ Արաստոս պարտեաց 'ի ճա-
կատամարտի զփախտեալսն, այլ ինքն ա-
պա ողջոյն արմատաքի խլեաց զմարտն:

Արդ յայնժամ Պոմպէոս յաղթանակ
պայծառ տանէր զՍերաոփոփոսի և զԻքե-
րիոյ. իսկ Արաստոս և ոչ ինքնին հետամուտ
ինչ լինէր մեծի յաղթանակի. զմտաւ ա-
ծէր՝ և զհետեակն զայն յաղթանակ, ո-
րում Օվանս անսւն կարգան նոքա, տնար
գաբար արդեօք և արտաքոյ արժանեաց
յաղթանակել նմա 'ի մարտ անդր ծա-
ռայիցն: Իսկ յաղագս տարբերութեան
Յաղթանակացդ, և վասն անուանակոչու-
թեանն նոցա, 'ի վարս անդ Մարկելլոտի
արձանագրեալ կայ:

Յետ այսորիկ անդէն և անդ 'ի հիւսա-
տասութիւն հրաւիրեալ Պոմպէի, յայն-
ժամ Արաստոս թէպէտ և անշուշտ անկ-
կալեալ իշխանակցութեան նորա, ոչինչ
խաբեցաւ աղաջիւ և զՊոմպէոս: Նա

մտադիրապէս ընկալեալ զանգրուածան,
(քանզի և ցանկալք խմե երախտապարտ
զնրատոտ առնել), զհետ կրթեցաւ զա-
նին փութոյ պնդութեամբ. և ասէր ևս
զայս 'ի հրապարակախօսել խրուժ, ոչինչ
պակաս չնորհս ունել քաղաքին ժամն այն.
պիտի իշխանակցին՝ քան թէ ժամն իշխա-
նութեանն ինքնին գլխովին: Այլ սակայն
և կարգեալ նոցա յիշխանութեան, ոչ
կացին մնացին նոքա 'ի նոյն սէր միաբանու-
թեան. նա և երկպառակեալ գողցես
յամենայնի և 'ի վէգ եկեալ և ցանգ ալք
ընդ ընկերի գժտեալ, քաղաքաշինութիւն
և ոչ մի գործեցին 'ի հիւպատոսութեան
անդ իւրեանց: Բայց զի նրատոտ զոհ
հոյակապ զոհեալ Հերակլեայ, խնձոյս
տայր ժողովրդեան՝ բերուց սեղանոց, և
բաշխէր 'ի նոտա ցորեան ժամն ամենոց երկից:

Ապա 'ի կատարել աւուրց իշխանու-
թեան նոցա, գէպ եղև 'ի ժողովի՝ Ոնա-
տիսի ուրումն Արեղիոսի ասպետի Հռո-
մայեցոյ ոչինչ ականաւոր, գիւղաքնակ
առն և մենակեաց, յառնել ելանել 'ի
բեմն և յանդիման պատմել անպի մի 'ի
քուն երևութացեալ նմա, և ասէր. «Ինձ
Արամազդ երևեալ, հրաման տայր ասել
ձեզ յանդիման, մի 'ի բաց յիշխանու-
թենէն կալ Հիւպատոսացդ՝ մինչև բարե-
կամացեալ նոցա ընդ միմեանս», : Զայս
նորա տաացեալ, և անդ խուժանին հրա-
մայեալ զհաշտութիւն նոցա ընդ միմեանս,
Պոմպէոս լուռ ևեթ կայր. այլ նրատոտ

առաջին կալեալ զաջոյն նորա՝ ասէր .
 « Ոչինչ կարծեմ, ո՛վ արք քաղաքացիք
 գործ անարգ գործել և գժտառե՛հ ան-
 ձին, առաջին սկիզբն տաւեալ իմ՝ մտեր-
 մութեան և բարեկամութեան առ Պոմ-
 պէոս, որում՝ մինչև նորա տէգ մերտւացն
 արձակեալ՝ տնուն կարգացէք մեծ . և մինչ-
 չև՝ ի Սինիզդետոսին անցեալ՝ ի կարգ՝ վճռե-
 ցէք դմա յազլթանակ , » :

Արգ այսոքիկ են որ ի հիւպատոսու-
 թեանն Վրասսոսի յիշատակաց արժանիք :
 Իսկ ի համարակալութեանն գլխովին յոյլ
 գտաւ նա և անգործ . քանզի ոչ զաւա-
 գանին քննեաց , և ոչ Ասպետաց վերա-
 կացու եկաց , և ոչ զսակ քաղաքացեացն
 կարգեաց . Թէպէտ և իշխանակից էր նմա
 լուտատիոս Վատդոս՝ այր հեղ առաւել
 քան զամենայն Հռովմայեցիս . այլ ասէն
 զնմանէ՝ հզօրագոյնս զգէմ՝ գառնալ Վրաս-
 սոսի ի մեւել նարա ի գործ մի խիստ և
 գժոխըմբեր՝ յորժամ խնդրէր նա ի հար-
 կի Հռովմայեցւոց կացուցանել զԵգիպտոս .
 ուստի և գժտեալք ընդ միմեանս՝ ինքնին
 հրաժեշտ տային յիշխանութենէն :

Իսկ ապա ի մեծի դաւադրութեանն
 Վասիլլենայ՝ յորմէ և փոքր մի ևս հիմն ի
 վեր ողջոյն տապալէր Հռոմ, կասկածելի
 գտաւ և Վրասսոս . մինչև ընդ դաւադիրսն
 ինքնին դասել զնա ուրումն, այլ հաւատա-
 ընծայեաց բանին և ոչ դք : Սակայն յայտ-
 նի Վիկերոն յառեմնախօսութեան ուրեք
 քաջ իսկ մեղ զայն գնէ Վեսարու և Վրաս

տոյի . այլ արձանագրութիւնն այն յե-
րեան եկն յեա մահուն երկոցուն նոցա
Իսկ ապա յԱտենաբանութեան վասն հիւ-
պատաստութեանն՝ պատմէ ինքն Նիկիւրոն ,
գիշերայն գալ առ նա Արասոսի ե նամակ
բերել նմա՝ յորում բանք վասն-Նատիլի-
նայ , ե ստուգել ես վասն գաւազրու-
թեանն՝ որում ե այնչափ հետախոյզ լի-
նէին : Բայց Արասոս այնուհետե ցանդ-
ատելութեամբ էր ընդ Նիկիւրոնի , բայց
որդի նորա չտայր թող զնա ինչ յայնի
հասուցանել նմա : Սա այս էր Պոպղիոս
բանասէր ե ուսումնասէր ըզմակամ Նիկե-
րովն . որպէս զի ե 'ի գաւազարտութեան
նորա՝ փոխեաց ե նա զհանգերձս իւր ընդ
նմա , ե տայր ես այլոց պատանեաց զնոյն
առնել . ապա 'ի վերջէ հաւանական բա-
նիւքն ե զհայր իւր գլխովն բարեկամ
յարգարէր նմա :

Իսկ յայնժամ Նեսար գարձ արարեալ
'ի գաւառէ կուսակալութեանն , թեկն
ածել կամէր զհիւպատոսական բարձին .
այլ տեսեալ զմիւսանգամ գժտել Արաս-
ոսի ե Պոմպիլի ընդ միմեանս , ոչ կամէր
ապաւինութեամբն առ մին 'ի նոցանէ՝
խեթանալ ընդ միւսումն . գարձեալ ե
տկն չունէր առանց սատարութեան միոյն
'ի նոցանէ՝ յաջողել : Ոյր ազագաւ գուն
գործէր հաշտեցուցանել զնոսա , կայր ե
խելամուտ առնէր զնոսա՝ եթէ այնպէս
նոքա այր զընկեր կործանեցեն , ե ան-
գուստ յաղթահարուատ գործեացեն զՆի-

կերովն և զվատողոս և զվատովն. որք և անշուշտ եղծանիցին՝ եթէ երկղբին նորա զգեալ զբարեկամութիւն և զհերձուածո՝ հովիշխանիք և համաշունչք առաջնորդ կացցեն քաղաքին: Ապա ամղբեալ զնոսա ՚ի հաշտութիւն, այնպէս կազմեաց կարգեաց եռասպետութիւն մի՝ անվանելի զօրութեամբ և տապալիչ քանդիչ իշխանութեան Սինկղիտոսին և խուժանին Հռովմայ. այլ ոչ եթէ զնոսա ՚ի ձեռն միմեանց բարգաւաճ առադրէր, այլ զինքն գլխովն հարուստ գործեաց ՚ի ձեռն նոցա: Քանզի թիկունս գտեալ յերկաքանձիւրոց միանգամայն, արագ արագ կարգեցաւ հիւպատոս մեծապէս շքով:

Ապա գեղեցկապէս վարեալ նորա ՚ի հիւպատոսութեանն, խորհուրդ կալան նորա ՚ի ձեռս տալ նորա զզօրավարութիւն բանակի. և տուեալ նմա զկուսակալութի Քալապիոյ, իբրև յանխար գղեկի առեալ կացուցին զնա. ածեալ զմտաւ՝ զի այնպէս յակաստանի պահեալ զիշխանութիւն նորա զայն՝ ինքեանք այնուհետև յանդորդութաժանեացն յիւրեանս զայլն ամենայն: Արդ Պոմպէոս կրթէր յայտոսիկ գրգեալ յանպայման իշխանաւորութենէն. իսկ Վրատոս յիւրն վաղնջուց ախտէն՝ յորժաթսիրութէն, ՚ի նոյն պատուաստեալ և տենչ և նախանձ նորածին Ախոյենից և Յաղթանակաց՝ նախանձաւոր եղեալ գեղեցիկ նահատակութեանցն կեապաւ. քանզի յայտոսիկ միայն խոնարհագոյն ե-

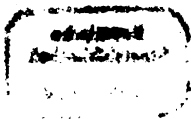
զերալ, իսկ յայն ամենայն վեհապետն, ոչ ժողովեաց ոչ հանգաբանեաց պրն, մինչև յանժառանգ աստակուսն անձին գնացեալ յանդ հանէր զգործն, և 'ի հասարակաց ազեռս քաղաքին: Քանզի իջեալ կերարու 'ի Գաղատիոյ 'ի քաղաք անդր 'ի Լուկիա, 'ի միասին ընդ այլոց բազմաց Հռոմայեցաց՝ որ չորան յայց նմա, ինքնին և Պոմպէոս և Նրաստոս առանձին ըզբանիւք ընդ նմա անկեալ, խորհուրդ հաւատեցին՝ մեծապէս ուժով յիւրեանց բռն ունել զամենայնն, և ողջոյն տիրանալ տէրութեանն. զի Նեար կացցէ մնալցէ 'ի զորագործեանն, և Պոմպէոս և Նրաստոս 'ի խնդիր ելլեն կուսակալութեւն այլոց աշխարհաց և այլոց բանակաց: Իսկ հնարխանցութիւն միակ 'ի պսակ գործոյն՝ եր երկրորդ նուազ զհիւպատոսութեան թեկն ամել նոցա. յորում և Նեար ինքնին գործակից լիցի՝ նամականի տալով առ իւր բարեկամս և զբազումս յիւրմէ անտի զորականէն առաքելով նստել յնախութիւն նոցա:

Ապա 'ի Հռոմ գործ պարեալ Նրաստոս և Պոմպէոս, անդէն կառնածեղիք գլխան նոքա. և համբաւ առհասարակ հրնչիք՝ ոչ արգեզք 'ի լաւ ինչ յանգել համախմբութեան գոցա: Ուստի և յատենի խորհրդոյ հարցեալ Պոմպէոս 'ի Մարկեպոստէ և 'ի Դոմիտիոսէ, եթէ արգեզք հետամնւա ինչ իցէ հիւպատոսան բարձին, եւ պաշտպանի. «Թերեւ հետամնւա իցէ.

և թերեւս չիցէ հետամուտ,, . ապա և միւսանգամ խնդրեալ 'ի նմանէ զքանն , ապէր . " Հետամուտ լինել հանգերձ արգարքազաքացւովք , և ոչ հետամուտ լինել հանգերձ անօրինօք " : Եւ երեւցաւ նա անդ այնպէս խրոխտս իմն և ամբարտաւանս բարբառել : Այլ Կրասսոս համեստագոյն ևս ապէր . " Հետամուտ լինել բարձին , եթէ օգուտ իցէ քաղաքին . ապա թէ ոչ հանգարտել , : Ապա յայնմանէ քաջալերեցան և այլք հետամուտ լինել , յորա էր և ինքնին Դոմիտիոս :

Իսկ յորժամ յայտնի սկսան Կրասսոս և Պոմպէոս թեկն ածել զքարձին , այլք առհասարակ զահի հարեալք անդի տային . այլ ոչ և Դոմիտիոս , զոր ինքնին Կատոնն ընաանի նորա և բարեկամ խրախուսէր և յորդէր դրդէր զանդի ունել' պնդեալ իբրեւ նահատակ անոյեան հասարակաց ազատութեանն . իբրեւ զի նոքա երկդքին ոչ զհիւպատոտութեան ինչ թեկն ածիցեն , այլ զբռնակալութեան . և կէտ նպատակի գոցա' ոչ այն բարձն է աւագութեան , այլ զի յաւարի գաւառս առնուցուան և բանակս : Զայս տեսցեալ Կատոնի և 'ի նոյն պնդեալ 'ի միտս , առեալ ձգէր 'ի հրապարակ անդր զԴոմիտիոս զայլիկ մի ևս և բռնի . և անդ բազումք խմբեալ առ նոսա , զարմանա ոչ տակաւ զարմանային . " Զի՞նչ երկրորդի հիւպատոտութեան գոցա պէտք ինչ իցեն . և առ ի՞նչ դարձեալ ընդ միմեանս . և հիմ' ընդ այլոց ոչ : Եւ

են իսկ աւագիկ առ մեզ և արք շատը՝
արդեօք ոչինչ անարժանք իշխանակից չի
ներ Նրաստոսի և Պոմպէի,, : Ապա յայտ-
մանէ զահի Պոմպէոսեանքն հարեալ, միտե-
ցան յամենայն իսկ 'ի դործս անարժանա և
բռնաւորս . և առ այս գարձեալ՝ դարան
դործեալ Դամիտեայ՝ յիշանել նորա 'ի
վայր ընդ այլոց ոմանց , հարեալ տպանին
զայրն՝ որ յառաջոյ նորա տանէր զլոյսն , և
վէրս 'ի վերայ եգին բաղնաց , յորոց մի էր
և Նատալին ինքնին : Եւ այնպէս ապա 'ի
փախուստ դարձուցեալ զնոսա և 'ի տան
փակեալ, համբաւեցան հիւպատոսք :

Իսկ յետ սակաւոյ միւսանգամ պա-
տեալ զինուք զապարանն Դամիտեայ , և
զՆատալին վարեալ 'ի հրապարակէն , և կի-
տոց ևս մահ ածեալ՝ որ ընդգէմ գարձան ,
հաստատէին զՆատար 'ի կուսակալութեանն
այլ ևս ամս հինգ . և վասն անձանց տային
տալ վշիռ կուսակալութեան Ասորոց և
երկաղանջիւրումն Իրերիոյ . և վիճակ հա-
նեալ՝ զԱսորիս առնոյր Նրաստոս . և զԻ-
րերիս՝ Պոմպէոս : Եւ ելանէր վիճակն 'ի
ժաման հաճոյ առհասարակ ամենեցուն .
քանզի և խնդրէին իսկ ժողովուրդք ոչ
յոյժ բացական 'ի քաղաքէն ձգիլ Պոմ-
պէի . և Պոմպէոս ինքնին՝ յոյժ ըզձական
խորամ լծակցին՝ ունէր այնուհետե բա-
ղուն գեղերեւ 'ի քաղաքին : Իսկ Նրաս-
տոս անդէն ընդ ելանել վիճակին՝ առ խըն-
դին յայտնի 'ի գէմս բերէր իբրտ . ոչինչ
այլ շքեղ ևս քաղցի սպասահել անձին . զի

և հազիւ ուրեմն ժողովալէր նա 'ի չափու
ունել զանձն առ օտարս և առ խոռժանին .
իսկ առ մտերիմն շատ ինչ բարբառեալ
խօսէր մեծաբանս անտերաց և յերկոտա-
սարգական աշխուժից՝ անձա՛հ խրումն
հասակի և բուսոյ բարուցն , այն՝ որ երբեք
յառաջին ժամանակն ո՛չ մեծաբան ինչ
երևեցաւ նա և ո՛չ խրոխտ , այլ յայնժամ
'ի վեր զազեալ ապարթանէր և եղծանէր
այրն . ո՛չ զԱսորիս և զՊարթևս սահման
կարգէր գեղեցիկ խրոց մրցանացն , այլ 'ի
մեծ եղեալ առ ուսուցեալ երևեցաւցանել
զնահատակութիւնն Լուկուղիայ ընդ-
գէմ Տիգրանայ , և զՊոմպէին՝ ընդգէմ
Միհրդատայ , 'ի յոյս ակնկալութեանն գը-
նալք սլանալք այրն մինչև առ Բաղտրիա-
ցիս անդր և առ Հնգիկս , և մինչև 'ի Նոմփն՝
որ արտաքոյ : Այլ յօրէնան անդ վասն ի-
րացս այսոցիկ՝ ոչինչ սահմանեցաւ յայն-
ժամ վասն Պարթևական մարտին . սակայն
գիտէին իսկ առհասարակ 'ի նոյն տենչ
վառեալ Արասոսսի . և Աեսար ինքնին գրէր
առ նա 'ի Գաղատիոյ , գովէր զտենչն , և
վառէր ևս զնա 'ի նոյն մարտ պատերազմիւ
Բայց յայնժամ Ատէյոս ժողովոգա-
պեա ընդգէմ դարձեալ արշաւանին այն-
միկ , և շատք ևս միաբանեալք ընդ Ա-
տէյոսի , ցասուցեալք ընդ կռիւ մարտին
ընդգէմ մարդկանն՝ որ ոչինչ հարգտահայ-
րեցին և գաշնաւորք են ընդ նոսա , ապա
զահի հարեալ Արասոսս խնդրէր զբաժնոյն
'ի Պոմպէոսէ և ուղեկցութիւն . քանզի

մեծահամբաւ եր ալին 'ի ժողովդէան :
 Իբրեւ բազումք յայնժամ գօտէպինգք ընդ-
 գէմ գարձան ե բողոք ընդգէմ Արաստոսի
 բառնային, անդանօր Պոմպէոս յառաջող
 ընթացեալ նորա'ի գէմն զուարթութեան
 կերպարանին համեղէր զամբոխն, զի ե
 լուռ անշուշտ տեղի ե թող տային նոցա
 անցանել ընդ մէջ իւրեանց: Իսկ Ատէյոս
 պնդեալ ընդգէմ Արաստոսի, նախ ձայն
 բարձեալ արգելոյր զերթն ե բողոք բառ
 նալ. ապա ե հրաման տայր պաշտօնէին
 միւս ձեռն 'ի Արաստոս ե ունել զնա. Թէ
 պէտ ե ոչնչ հաւանեցան այլք 'ի ժողո-
 վըրդապետաց, չեթող պաշտօնեայն ըզ-
 Արաստոս: Իսկ Ատէյոս յառաջ վազեալ 'ի
 գուռն ե վառեալ կրակ, 'ի ժամանել անդր
 Արաստոսի՝ խուսկ 'ի նմա արկեալ ե նուէր
 ձօնեալ, նզովս ե անէծս ցաւագինս կար-
 գալր նմա ե սարսափելիս, կարգալր անդ
 յականէ յանուանէ ե գէտ իմն ահաւորս
 ե օտարութիս: Եւ ասեն հռովմայեցնք՝
 գաղտնածածուկ ե վազնջուց նզովցն այ-
 նոցիկ սատոիկ ունել զօրութիւն, որպէս
 զի ե անճողապրելի գլխովն զնզովեալն
 կացուցանել, նաեւ զնզովարկուն եղծանել
 տարականել. Եւստի ե գուռն ուրեք 'ի վար
 առեալ են այն նզովք ե 'ի սակաւուց ո-
 մանց: Այլ յայնժամ բամբասելի գտաւ
 Ատէյոս, զի ընդ Արաստոս արամտեալ ցաւ
 մամբ 'ի շնորհս քաղաքին, 'ի քաղաք անդր
 առեալ թափեալ զնզովն զայն ե զնուէր
 ահագին պաշտամանն այնորիկ:

Այլ Կրասսոս չու արարեալ 'ի Բրէն-
տէսիոն , ոչ զիայ առնոր՝ Թեպէս և ամ-
բոխեալ խկ էր ծովն 'ի ձմերայնոյն . նա-
ւեաց և կորոյս շատ ինչ 'ի նաւացն : Ապա
Ժողովեալ զմնացեալ զօրն յուղի անկա-
նէր շտապաւ ընդ ջամաք ընդ Գաղատիա .
ուր և տեսեալ զարքայն Դիյոտարոս՝ այր
յալեոյթ յեցեալ և շինէր քաղաք նոր ,
հեգնեալ ասէր . « Զերկոտասաներորդ
Ժամու ոմ աղբայ շինել սկսանիս » : Եւ
Ժաղեցաւ Գաղատացին և ասէ . « Այլ և
ոչ գու ինքնին ոմ ինքնակալ , որպէս տե-
սանեմ , կանուխ ընդ առաւօտն խաղաս 'ի
վերայ Պարթևաց » : Քանզի զվաթանամե-
նիք անցեալ խկ էր Կրասսոս , և քան
զտիս հասակին հին աւուրց առաւել տե-
սանէր 'ի կերպարանէն :

Անգանոր զառաջինն յաջողեցան Կրաս-
սոսի իրք ըստ անկալութեան յուսոյն .
քանզի հեշտին կապեաց կամուրջ 'ի վերայ
Եւփրատայ , և յանդորրու զգորն անցու-
ցեալ , բազում քաղաքաց տիրանայր 'ի Մի-
ջագետս՝ որ անձնատուր եղեն նմա : Այլ
'ի միումն 'ի քաղաքաց անտի՝ ուր բռնա-
ցեալ կայր Ապողոնիոս ոմն , տապաստ
անկեալ նորա հարիւր 'ի զօրականէն , խա-
ղաց ընդդէմ նորս՝ և առեալ քաջու-
թեամբ զքաղաքն՝ աւար հարկանէր և ըզ-
մարդիկն վաճառէր : Անուն Զենոքոսիա
կարդային քաղաքին հեղինացիք . և յառ-
նուլ անդ քաղաքին յանձն առեալ մտա-
դիւրագոյնս Կրասսոս զանուն ինքնակալի

առ 'ի զորականէն, կիրա անփառականի յանձին բերէր և անկած երեւէր նա և նուառ տախոհ, խնդացեալ այնպէս 'ի գուզնաքեայ նահատակութեանն : Աորա փարգեալ գունդս պահապանս 'ի քաղաքսն անձնատուրս՝ եօթն հազար հեռեկեաց և հազար այրուձիոյ, գառնայր յետոյ յԱրարիս 'ի ձմերոցսն : Անդ առեալ խմբէր ընդ իւր և զորդի իւր առաքեալ 'ի Վեասրէ 'ի Գաղատիոյ, և էր նա ինքնին նահատակ մրցանաւոր և ածեալ բերէր նա ընդ իւր հազար այրուձի այրենտիր :

Եւ ապա այս առաջին թուեցաւ ժողովակ մեծապէս Վրաստանի յարշաւանին յայնմիկ . քանզի ուր պարտ և արժան էր նմա յայնժամ յառաջ խաղալ և հասանել ունել զԲարեւոն և զՍեւեւկիս՝ քաղաքս խեթացեալն միշտ զՊարթեաց, ժամ պարապոյ ետ թշնամեացն 'ի պատրաստութիւն մարտի : Առ այս և բամբասեցաւ նա՝ զի կացեալ յԱրարիս պարապէր 'ի կիրա խմն զշաքաղ անձին՝ քան թէ առն զորավարի . քանզի ոչ պարապեցաւ նա յայնժամ 'ի հանգէս համարոյ զինուցն, և ոչ գարձեալ 'ի կրթանս մրցանաց զորականին . այլ նստեալ հաշուէր համարէր զհասս և զմուտս քաղաքաց, և առեալ ինքնին կըռուէր և նժարէր 'ի Հերապոլիս զթերս ընչից գիցուհւոյն զաւուրս բազումս . և պատուէր հրամանի տուեալ առ ժողովուրդս և առ պետութիւնս զորաժողով առ ինքն լինել, ապա 'ի բաց արձակէր՝ որ միան-

գամ արժաթ 'ի ներքո տային նմա. որ ա-
ղագաւ և խոտեալ անարգեցաւ. Կրաստոս
իսկ՝ ապա առաջին նշան գուշակ նմա 'ի
գիցուհւոյ անտի հասանէր, (որ կէտք
Աստղիկ կարծեն ընել, և կէտք՝ Հերա, և
կէտք գարձեալ՝ պատճառք և բնութիւն որ
արգասաւորեաց զամենայն առ 'ի խոնա-
ւութենէ, և որ եցոյց ևս մարդկան զսկիզբն
ամենայն բարեաց). քանզի յելանել անդ-
արտաքս 'ի մեհենէն, գթեաց առ գուրան
նախ կրանն Կրաստոս, և ապա զհեա նորա
գթեալ անկաւ երէցն:

Իբրեւ այն ինչ ժողովէր խմէր նա զգորն
'ի ձմերոցաց, եկեալ հասանէին առ նա
գեապանք յԱրշակայ. և աղագունիւք պատ-
գամ բերեալ ասէին, եթէ արգեզք 'ի
Հռոմայեցւոց անտի արձակեալ իցէ զորդ-
այդ, մտառ պատերազմին անվախճան եղի-
ցի անշուշտ և անհաշտ: Ապա եթէ (որ
պէս և լուեալ իսկ է նորա՝) Կրաստոս
ինքնին յակամայ կամս հայրենեացն իւրոց՝
'ի շահ անձին ընդդէմ Պարթևաց զէն շար-
ժեալ իցէ և զերկիրն գրաւեալ, յայն-
ժամ 'ի չափու զանձն կալեալ Արշակ և
արգահատեալ ծերութեանն Կրաստոսի,
արձակեացէ առ Հռոմայեցիս զարան՝ զորա
ինքն մանաւանդ 'ի պահ կալեալ ունի,
քան թէ նոքա 'ի պահապանութիւն կար-
գեալ իցեն: Առ այս մեծաբանս կրկնեալ
Կրաստոս՝ տալ նոցա պատասխանի անգա-
նոր 'ի Սելեւկիս, յայնժամ վարդապետ
հին աւուրց 'ի Դեապանն 'ի ծաղը հա-

տեալ և 'ի վեր զադ ձեռինն չընեալ և ցուցեալ՝ ասէր. " Մազք տասանոր բոս-
ցին ո՞վ երատես, քան եթէ գու զյեղեւ-
կիա տեսցես », : Արգա գարձ նոցա արա-
րեալ առ Հիւրովք արքայ, ազգ առնէին
նմա մարտի պատերազմի :

Իսկ յայնժամ որք ոմանք 'ի խուճապ
տագնապի անձնապուր եղեալք 'ի քաղա-
քաց անտի միջապետաց՝ յորս կային գուճգք
պահապանք Հռոմայեցոց, գային պատ-
մէին մեծամեծս և ասէին, իւրեանց իսկ
աչգը տեսեալ զամբոխ բազմութեան զԹըշ-
նամեացն և զկռիւ մարտին նոցա ընդդէմ
քաղաքաց. և զամենայնն միանգամայն (որ-
պէս և բնաւորեցան մարդիկն) ահաբեկ
յոյժ գործեալ՝ ասէին, եթէ յորերոյն
անտի ճողոպրել չիք հնար՝ 'ի հետամուտ
լինել նոցա. գարձեալ և անըմբռնելիք են՝
'ի փախչել նոցա. նեպք են գոցա նորա-
նչանք՝ արագալծիք քան զտեսութիւն, և
մինչև տեսեալ զնետաձիգն՝ հարեալ խո-
ցեն զնպատակն. առ այս՝ և զէնք սպառա-
զինացն, կէպք՝ Թափ ողջոյն անցանեն, և
կէպք գարձեալ՝ անտեղի տալիք են. Զայսու-
սիկ լուեալ զօրականին, միջարեկ լինէին :
Քանզի որք յառաջն 'ի մտի եգեալ էին,
ոչինչ տարբերել Պարթևաց ոչ 'ի Հայոց և
ոչ 'ի Վապագովկացոց՝ զորս տաղապաշա-
լուկուղոտ տանել և բերել, և գիտացին
ևս զերկայնութիւն ճանապարհին գժոփ-
լոմերելի յարշաւանին յայնմիկ, և զկռուել-
լնիք մարդկան՝ որ երբեք ոչ խառնեսցին 'ի

մարտ , ապա այնուհետեւ ընդդէմ ակնկալութեան անձանց պատրաստեցան նորա գիմնագրաւ 'ի մարտ և 'ի վտանգ մեծ , որպէս զի և կիսոց յաւաքանւոյն անտի լաւհամարեւ' զի Կրասոսս զտեղի կալեալ խորհուրդ միւսանդամ 'ի մէջ առցէ վասն ամենայն իրացն : Յորա էր ինքնին և Կասսիոս գանձաւոր : Առ այս և Իդէք և Գուլաէք մեղմով 'ի ներքս բերէին ցուցակութիւնս անբարիս և մահահոտս Կրասոսսի' 'ի զոհից անտի : Այլ ոչ նոցա միտ ինչ գնէր Կրասոսս , և ոչ դարձեալ ումեք՝ որ միանգամ խրատ տայր գանգազել :

Այլ զնա պնդեաց 'ի նոյն մանաւանդ Արտաւազգ արքայ Հայոց , որ 'ի բանակ անդր եկեալ եհաս վեցհազար այրուձիով և էին այնդքիկ՝ որպէս ասէին՝ խուճք թիկնապահաց և սուրհանգակաց նորուն արքայի . որ և բիւր մի սպառազինաց խոտառնայր նմա , և երիտ բիւրս ևս հետևակաց՝ յիւրոց անտի ծախուց : Եւ խօսէր ամիցէր զԿրասոսս հորդան յաշխարհն տալ Պարթևաց՝ անցեալ ընդ աշխարհն Հայոց , ուր ոչ միայն ամբար առատ կերակրոց պատրաստեացէ նա զօրուն նորա , այլ և յանգործու արասցէ զչուն , 'ի հանգիպոյ դօտին շատ ունելով զլերանց և զբլրոց և ըզվայրս անկոխս այրուձիոյ , յորում հզօրացեալ միայն են Պարթևք : Այլ Կրասոսս չափաւոր իմն շնորհս կալեալ մտադիւրութեան ոգւոյն նորա և բազմաձեռն օգնականութեանն , տեսէր՝ ընդ միջազեռս

անցանել խաղալ՝ ուր են նորա բազումք և կորովք և քաջք 'ի զօրականէն Հռովմայեցոց : Չայն լուեալ Հայոյն, մեկնէր գնայր 'ի նմանէ յայնժամ :

Իսկ յետ այնորիկ զօրուն հորգան տուեալ Արատոս մեռ 'ի Չեզմա, ճայնք ահեղ որոտմանց շարջանակի ընդոտաուցա նէին զնա, և փայլատակուէր բազումք հառանելին 'ի հանգիպոյ զօրականին. և միորիկ հոգմոյ փոթորեալ ամպրոպայոյզ և հրաբորբոք անկանէր 'ի վերայ վազակերտ կամբրջին, և շատ ինչ հարեալ խորատակեր. առ այս՝ և յերկուց հրացան շանթից հարեալ վաանէր վայրն՝ յորում բանակել հանդերձեալն էր. անդ և մի 'ի զօրովա րական երկվարաց անախ շքեղ վառեալ ընդ իւր քարշեալ ձգեալ զվերելեակն, գետակուր եղեալ անհետանայր գլխովին : Եւ ասեն՝ անդ և առաջին արծուայն յամբառնալ իւրում՝ ինքնին յետս կոյս գառնալ : Առ այտախի գարձեալ՝ գէպ եղև փանցեալք ընդ գետն, 'ի բաշխել զօրականին զգէտս կերակրոյ՝ առաջին տուան նոցա ոսպք և աղ, զոր 'ի տուգ համարին Հռովմայեցիք և գնեն զայնոսիկ առաջի մեռելոց : Այլ և ինքնին Արատոս 'ի հրապարակախօսել իւրում, բան մի հանէր 'ի բերանոյն՝ արտաթափ առհասարակ զօրուն. քանզի ասէր տալ հատանել զկամուրջ գետոյն, զի մի դք յետս գառնալ բաւական իցէ. և Թեպէտ և խելամուտ եղեալ ապա գժպատեհ բանին՝ յետս արժան էր կոչել

զբանն և ուղղել առ վհատեալ ոգիսն ,
զանց արար առ գոռոզութեանն : Իսկ 'ի
վերջէ զտվորականն կատարեալ զոհ քա-
ւութեան , և Գուշակին 'ի ձեռս տուեալ
նորա զազխան , գէպ եղև այնոցիկ զերծա-
նել անկանել 'ի ձեռաց նորա . և տե-
սեալ զի մեծապէս ամբոխեցան որ մերձն
կային , ժպտեցաւ Կրասսոս և ասէ . « Այլ
պիտի ինչ է . ուրեմն ծերութիւնն . այլ ոչ
և զէնք զերծցին 'ի ձեռացս » :

Արա 'ի չաւ անկեալ գնացր առ ամրամբ
գետոյն , ածեալ ընդ իւր գունդս եօթն
զվառելոց , և աքրուծի իբրև չորեք հազար ,
և թէթևազէնս դարձեալ 'ի նոյնչափ ալ-
րուծիոյ : Իսկ անդ 'ի լրտեսաց անտի յա-
ռաջընթացից դարձեալք յետս՝ պատ-
մէին , չերեւել ուրեք մարդոյ 'ի գաշտի
անդ . այլ զի հետս բազումս տեսին նոքա
զերիվարաց , իբրու փախուցելոց ոմանց 'ի
հետամտից : Յայսմանէ ապա առաւել եւ
քաջալերեցաւ յայնժամ Կրասսոս , և զօ-
րականք առհասարակ անգոսնէին զՊար-
թևս իբրու անարիս 'ի մարտ : Սակայն և
այնպէս խօսէր Կրասսոս և խորհուրդ տայր
Կրասսոսի՝ անյապազ դադար զօրուն տալ
'ի քաջամուր ուրեք քաղաքի , մինչև լուր
հաւաստի զթշնամեացն առնուլ . ապա թէ
ոչ՝ յուղի անկանել 'ի Սելևկիա՝ առ գե-
տովն քերեալ , զի և նաւակք ցորենաբարձք
ընթացակիցք զօրուն հեշտին պատրաստեա-
ցեն նմա կերակուր . նա և գետն ինքնին
գլխովն ամուր տապառանի կայցէ նոցա ,

մի 'ի ներքա երբեք փակել 'ի թշնամեաց անտի, և զի և բառականք իցեն մարտ հաւասար գնել կռուել ընդգէմ նոցա:

Մինչքեռ անդ 'ի խորհրդի Կայր Արաստոս զանն իրացն, ապա եկեալ հաւաներ առ նա գնդապետ Արաքսացոց Արիամեոս անուն, այր նենգաւոր և բազմահնար, լըռմն և պատկ ամենայն արկածիցն առ 'ի բախանն 'ի սատակումն Արաստոսի: Եւ անդ ոմանք 'ի զինուորելոց անտի առ Պոմպէի՝ քաջ իսկ գիտէին զայցն վայելեալ 'ի մարդապիւղութեան նորա, և Հռովմէականք համարեալ էր այցն: Այլ յայնժամ նիւթեալ նա 'ի խորհրդոյ զորավարաց արքային՝ առաքեցաւ առ Արաստոս. զի եթէ հնար ինչ իցէ՝ ուղեկից նմին եղեալ 'ի բացեալ 'ի գետոյն ձգեացէ ըզԱրաստոս և 'ի գծուարուտ վայրաց, և ածեալ կացուացէ զնա 'ի գալա անգորո՝ 'ի ներքա փակել զնա յայրուձիոյն. քանզի և երբեք յանձն չառնուին Պարթեք ճակատ ընդգէմ Հռովմայեցոցն յարգաբեր մարտի պատերազմի:

Ապա այս խուժգուժ եկեալ առ Արաստոս՝ (և էր ինքն այր սուտափառապա ըզուռ), սկսաւ 'ի գովութիւն զՊոմպէոս առնու իբրեւ բարեգործ և բարերար, ապա երանի կարգացեալ Արաստոսի՝ 'ի վերաց բազմամեռն բանակին, մեղ գնելու գեղերանաց նորա 'ի պատարասութիւնա հանգերձանաց, իբրաւ եթէ զինուոց ինչ պէտք իցեն նմա, և ժշ մանքաւանդ բազմաց և ա

բազմազան ոտից ընդդէմ մարդկանն՝ որք
և՛ ի վաղուց ՚ի բաց տարեալ ամրացուցեալ
զպատուականս յնչից իւրեանց և զսիր-
ելան, և ինքեանք դարձեալ փախուտ խըն-
դրեն առ Սկիւթացիս կամ ՚ի Վրկանս.
“ Սակայն եթէ քեզ՝ ասէր՝ կռուել կամք
իցեն, պարտ է ճեպել փռւթալ՝ մինչեւ
աղբային ոգի առեալ ՚ի մի վայր զամենայն
զօրութիւն իւր խմբեալ իցէ: Այժմ՝ ընդ-
դէմ ձեր արձանացեալ կան Սուրէն և
Սիլլակէս՝ արդելուզ զարշաւանագ ձեր, այլ
ինքն աղբայն չերևի ուրեք ՚ի միջն: ” Սա-
կայն սուտ էր ամենայնն. քանզի անգէն
Հիւրովք բաժանեալ զգօրն, ինքն խաղաց
գնաց յաւարի տունուզ զՀայոց աշխարհն
վէժ խնդրեալ յԱրտաւազգայ, և զՍու-
րէն արձակէր ընդդէմ Հռոմայեցոց. ոչ
եթէ ցոռողութեամբ ինչ գնացեալ՝ որ-
պէս ասեն ոմանք. (քանզի և ոչ իսկ ար-
դեքք համարեալ նա ախոյեան անարժան
անձին զԱրաստոս՝ զաքոնախաթոռ ՚ի Հռով
մայեցիս, խաղաց մարտ գնել ընդ Արտա-
ւազգայ և զՀայոց սահմանսն նեղել), այլ
թուի թէ ՚ի վտանգէն խոյս տուեալ ՚ի
բացեայ եկաց գետակն հանգերձելոցն ե-
ղեալ. և յառաջոյ զՍուրէն արձակեաց
զփորձ փորձել մարտին և փակել գաւել
զմէշնամբն: Առ այս՝ և ոչ Սուրէն ինքնին
էր ՚ի վարկապարտքի որերոյն. այլ երկրորդ
բարձու ցեռ աղբային՝ ընչաւտութեամբն
և զօրովն և փառքն, և որ առ խրովքն
ժամանակք Պարթևաց տուալին ՚ի քաջու-

Թեան և յիմաստութեան . իսկ 'ի մեծութեան և 'ի գեղ հասակին՝ որպէս և ոչ որ այլ նման նմա :

Չու առնէր խաղալոյ նա միշտ՝ զհետ իւր ամեալ ուղտս հազար բռնաբարձս անկին, և կառս ևս երկերիւր խաղալոյնէր զինի իւր՝ յորս էին նորա հարմք . և ընդ նմա գնային այրուձի հազար համակ սպառազէնք, և բազումք ևս 'ի Թեթեալէն վառելոց . և համբռն նորա հեծեալք ընդ ծառայս և ընդ այլ խուժան նորա՝ սկիւնչ պակաս էին քան զբիւր մի : Իսկ և զարմին նորա էր վազնջուց կարգ՝ Թագադիր լինել առաջին 'ի գլուխ արքային Պարթեայ : Եւ ինքնին Սուրեն գարձոյց անգրէն 'ի Պարթեա զհիւրովք՝ զոր տարագիր արարեալ էին, և հնազանդեցոյց նմա զմեծն Սեւեակիս, ինքն առաջին նահատակեալ եւլանել 'ի վեր 'ի պարխապ անգր, և իւրովն հարեալ վանեալ զախոյրանն : Եւ չե էր նա յայնժամ երեսնամեայ, սակայն և համբաւեալ յոյժ էր իբրեւ այր քաջախորհուրդ և զգոն . և այնպէս ապա եհար տապալեաց նա զՆրասատս, այն՝ որ զառաջինն 'ի յանձնադատտան գոռողութենէն, և ապա յերկիւղին կրից և յարկածիցն հեշտին Թակադեցաւ 'ի հազար :

Արդ յայնժամ բարձարոտն գաւեալ և արտարեալ զնա, 'ի գետոյ անտի 'ի բացեայ ամ եբեր զնա 'ի գիւրս, զառաջինն՝ ընդ ճանապարհ հեշտ և վարուն, բայց ապա ընդ անկոխն և ընդ գոռաբոխն և ընդ

աւաղակոյտ, ընդ դաշտս անժառատունկս
 և անջրգիտ, երկայնեալ ձգեալ 'ի վայր
 լայնատահման և անպարագիծ: Եւ այնպէս
 ապա՝ ոչ պապքել ծարաւոյն միայն և զբժ-
 աւարքն թաց ուղին նկուռն զգորականն առ-
 նէր, այլ և տեսաւ թիւնն ինքնին գլխովին
 յանմխիթար պրտաթափութիւն առեալ
 պաշարէր զնոսա . զի չէր իսկ անդ ուրեք
 ոչ տունի, և ոչ վտակ ջուրոց, ոչ դադա-
 ւանդք լերին և ոչ գեղ դարձր, այլ կար-
 կառք աւաղակոյտք ամայիք՝ իբրեւ անդնդա-
 խոր ծով պատեալ պաշարեալ զգորն: Արդ
 և յայնմանէն էր արդեօք 'ի վերայ կալ
 գաւոյն:

Իսկ յեւ այնորիկ եկեալ հասեալ հրեշ-
 տակք առ Վրաստոս Սրտաւաղայ Հայոյ,
 ազգ առնել՝ եթէ 'ի մեծ մարտ պատերազ-
 մի պատաղեալ նորա 'ի հրոսակէ անտի
 Հիւրովդեայ, և անձեռնհաս այնուհետեւ
 զոր 'ի թիկունս առաքել նմա, յորդոր 'ի
 ներքս մատուցանէ նմա դարձ յայն կողմն
 առնել, և խմբեալ 'ի միասին ընդ Հայոց
 մարտ գնել կռուել ընդ Հիւրովդեայ, ա-
 պա թէ ոչ չու առնել զգուշութեամբ և
 բանակ հարկանել խոյս տուեալ 'ի վայ-
 րացն ալլուծիոյն, և ցանդ զլեռնակող-
 մամբն քերել: Իսկ յայնժամ Վրաստոս
 սրանեալ և խոժոռեալ ոչ տայր նամա-
 կանի, այլ զայս առնէր պատասխանի՝ ոչ
 ինչ 'ի պարապել ժամուն ուշ ունել Հայոց-
 այլ ապա անշուշտ խաղացից՝ առէ՝ անդր 'ի
 վեճի նորութի մատնուեն Վրտաւաղայ:

Աստանօր դարձեալ միւսանդամ՝ զա-
րեալ սրտներ Վասսիոս . այլ լռեաց 'ի
խրատելոյ զՎրասսոս, քանզի խեթիւ հայեր
'ի նա . սակայն առանձինն կշտամբեալ
Թշնամանէր զբարբարոսն , ' ' Իսկ ո՞ր ոգի
չար , այր եղև ռնաւոր , զքեզ ած եբեր առ
մեզ . իսկ ո՞ր դեղատուութեամբք և կա-
խարդանօք երբէք Թովեցեր դու զՎրասսոս
խաղալ զօրու 'ի խորս ամբաւ անապատիս ,
և ընթանալ հատանել ուղի՝ արժանի մա-
նաւանդ հոմադացի աւագակապետի , քան
Հռոմայեցւոց ինքնակալի . » : Իսկ խուժա-
դուժն այր նենգուպատիր խոնարհէր ողո-
քէր , և քաջալեր մատուցանէր նմա՝ վայ-
րիկ մի ևս համբերել , և զօրավիզն ևս տա-
լով զօրականին և խրախոյս , միանդամայն
և ծաղու հեգներ և ասէր : « Արդ Թերևս
կարծիցէք դուք այժմիկ ընդ Վամպանիա
հատանել անցանել , և խնդրէք աստանօր
աղբիւրս գտանել ձեզ և վտակս և հովա-
նիս և բաղանիս և պանդոկիս : Եւ չգիտի-
ցէք դուք սահմանս հատանել ձեզ այժմիկ
զԱրաբացւոց և զԱսորւոց , » : Զայս օրինակ
ամոքէր դաւէր նա զՀռոմայեցիս . և մինչ
չև յայտնի նշաւակեալ մատնութեանն ,
ինքն տեղի տայր մեկներ 'ի վայրացն , ոչինչ
'ի Վրասսոսէն զանխուլ , այլ 'ի վերին երեսս
ասէր՝ դնալ սատար նմա լինել առ Թշնա-
միս անդր , և եղծանել զիրս նոցա : Եւ աս-
տէն՝ յաւուր յայնմիկ ելանել արտաքս
Վրասսոսի ոչ լի օրինակի զօրավարացն Հռո-
մայեցւոց՝ արկեալ ծիրանի , այլ հանդերձ

Թուխ, իսկ ապա մտաբերեալ՝ փոխել վաղ-
վաղակի։ Առ այս դարձեալ՝ և դրօշակա-
կրացն հազիւ ուրեմն կորզել ձգել դրօշակա
ինչ, իբրու որ հարստեալք վարսեալք իցին։
Սակայն ընդ այսոսիկ ծիծաղեալ Կրասսո-
սի՝ ստիպէր զլուսն, ձեպէր և զփաղանգն
զհետ խաղալ այրուծիոյն։ Իսկ յայնժամ
դարձեալ առ նա նուազունք ոմանք՝ ի
լրտեսացն յառաջոյ արձակելոց, և գոյժ
բերեալ նմա զսպանութեան ընկերացն՝ ի
Թշնամեաց անտի՝ յորոց և մազապուր ճո-
ղալրեցան նոքա. և զի՝ Թշնամիք գիմեալ
գան զօրու ծանու՝ մեծապէս խրախու-
սեալք առ ի մարտ, ապա առհասարակ
խուճապեցան Հռոմայեցիք, և Կրասսոս
ինքնին յապուշ հարեալ, և առ ձեպ տագ-
նապին ոչինչ հանդարտեալ՝ կարգէր ճա-
կատ պատերազմի։

Անդ զառաջինն երկայնէր ձգէր՝ ըստ
Կասսիոսի խորհրդոյն՝ զհետևակազօրն, և
տարածէր գրաւէր նոքօք միջոց հարուստ
զգաշտին, զի մի՝ ի ներքս փակեալ պաշա-
րեսցի, և բաշխէր տայր զայրուծին՝ ի Թևսն.
այլ ապա փոխեալ ի խորհրդոյն, և ամ
փոփեալ զզօրն, գործէր քառակուսի երկ-
բերանեան և կուռ, երկոտասան գունդ
առ մի մի կողմն, և միում միում ի դըն-
դացն բաշխէր խումբ մի այրուծիոյ, զի և
ոչ կողմն մի անմասն յայրուծիոյն կայցէ,
և յամենայն կողմանց առհասարակ ամրա-
ցեալ զդէմ կալցի և գոյթ տացէ. և տու-
եալ ապա զմի ի Թևոցն ի ձեռս Կասսիո-

սի, և զմեան՝ կրտսրոյն Արտաստի, ինքն
արձանանայր 'ի միջակին։ Զայս օրինակ
յառաջ խաղացեալ զային հասանէին 'ի
գետ մի անուն Բաղեստոս, ոչ շատաջուր
և ոչ մեծ ինչ։ տակայն և մեծապէս յայն
ժամ խնդացին զօրականք, զի խոնջ տա-
պացեալ էին և պապակեալք, և ուղի եւ
հատեալ էին տաժանակիր և անջրդի։
Անգանօր բազմագոյնք 'ի զօրապետաց բա-
նակ խնդրէին հարկանել, և զոսոյցն անցա-
նել ընդ գետն։ և ըստ կարի զխուժամ
Թշնամեացն լրտեսեալ և զկարգ դատաւո-
րութեան նոցա, այնպէս ապա ընդգէմ
խաղալ նոցա 'ի ծագել աւուրն։

Այլ Արտաստ գրգեալ և խրախու-
սեալ յորդոյն և յայրուծիոյն նորա՝ որ
ժառին զԿախ մարտին, հրաման տայր՝
ուր ումեք պէտք ինչ իցեն կերակրոյ և
լմպելւոյ, վճարել զպէտան՝ կացեալ յա-
կաստանի և 'ի կարդին։ և ապա մինչև
հանդիստ առեալ զօրուն՝ հորդան տալլ
ոչ տակաւ և հանգարտ ըստ օրինակի զօ-
րու խաղացելոյ 'ի կախ մարտի։ այլ քաջ
և 'ի շատոյ տագնապի, մինչև ան-
գուտտ յերևան եկին Թշնամիք, ոչ որպէս
կարծէին հռոմացեցիք՝ յոքնաթիւ ամբոխ,
և ոչ տեսիլ ահաբեկ։ Քանզի զամբոխ
բազմութեանն յետուտ առաջին կար-
գացն առեալ Թաքուցեալ էր Սուրեն, և
'ի ծածկոյթ նշուրից զնուցն հրաման տու-
եալ էր հանդերձս 'ի վերայ ամեն և քե-
մուխոս արկանել։

Իբրեւ մերձեցան, և անդ դորսովարն 'ի վեր առեալ կանգնէր զնշան մարտին, անգէն և անդ առհասարակ զաշտավայրն լընոր հնչէր 'ի մեծ շառաչման ձայնի և 'ի գոչուն սոսկալի: Քանզի Պարթեք ոչ 'ի ձայն եղբերաց և ոչ 'ի փողոց՝ գրգռեն 'ի մարտ, այլ 'ի պղնձիս հնչակս հարուան նոքա վերդա իմն քեմփատեայս և փորս՝ և այնպէս հնչեցուցանեն առհասարակ 'ի կողմանց կողմանց, և ձայն հանեն նոքա բամբ և ահեղ՝ խառն ընդ գաղանաց մունչման և ընդ որոտընդոտ բոմբիւն: Գեղեցիկս նոքա ամեալք զմտաւ՝ եթէ 'ի մեր գգայաբանն լսելիք խռով մեծապէս հարեալ 'ի հոգին՝ արագ արագ շարժել բնաւորեցաւ զկիրան, և հեշտին այլ յայլմէ զմիտան գործել: Անդ ապա յայն դըրգիւն՝ ահաբեկ Հռոմայեցւոցն եղեալ, անգէն յական թօթափել քօղազերծ զգէնան արարեալ, իբրեւ բոցք 'ի նոցանէն հատանէին, զի և էին իսկ նոցա սաղաւարոք գլխանոցաց և պատեանք զրահիցն 'ի Մարգիացի երկաթոյ՝ ճառագայթարձակք և լուսաճաճանչք, անդ և երիվարք 'ի սարս վառեալք պղնձոյ և երկաթոյ: Իսկ անգուստ ելանէր գայր յերևան և ինքնին Սուրեն յաղթահասակ և անձնագեղ, որ 'ի պջրանս գեղոյն՝ արդեօք ոչ զքաջի առն բերէր յանձին կերպարան, քան թէ ըստ Մարաց օրինակին մանաւանդ զարգարեալ 'ի սրնգոյրս գիմաց և 'ի վարսիցն հիւսս: Բար զի այլք 'ի Պարթեաց վարսս անյարգարս բե-

րեն ըստ Սկիւթացւոցն օրինակի՝ զի ահեղք առաւել երևեացին :

Ապա զառաջինն խորհուրդ կալան թափ յարձակել զանել զկարգս զառաջինս ըզՀռոմայեցւոց սփռքք և գեղարգեամբք . բայց ապա զառաւորութիւն տեսնալ զկուռ և ամենոյի գնդին, և զանդրդուելի կայս զըրականին խիտ առ խիտ գիմագրաւ նահապակեալ, ընդ կրօնէն գառնային : Թուեր իմն այնպէս ցան և ցիր վարատել նոցա զկարգ գառաւորութեան իւրեանց . այլ չլէին գային և ՚ի ներքս գողաբար զՀռոմայեցւոց քառակուսին փակէին : Յայնժամ Արասատս յառաջ վարեալ զթեթեալէն զօրականն, իբրեւ նոքա վայր մի յառաջ խաղացին՝ տեղատարափ պատահեալ նետից, սրտաթափք և նկուռք անդրէն առ իւրեանց սպառազէնսն անկանէին . անդ ազմուկ յուզեր անհնարին երկիւղին, զի նետք կորսմբք թափ հարեալ ՚ի զէնսն՝ թափանցանց ընդ ամենայն լինէին միանգամայն ընդ նիւթ անտեղի տալի և ընդ կակսւղ : Յայնժամ Պարթեւք վարատեալք, սկսան միանգամայն առհասարակ բացուատ ՚ի բաց արձանացեալք՝ տարափաթափել նետից ՚ի կողմանց կողմանց . ուշ նպատակին ունէին և ոչնչ, քանդի և այնպէս խիտ և կուռ ՚ի մի վայր Հռոմայեցւոցն խռնեալ, թէպէտ և կամեր եւ ոք՝ ոչ կարէր ոչ խոցել ՚ի զօրականէն և հարեալ վէրս գնէին ՚ի խոր և սատիկ, յանհնարին թափ վերայն և նետիցն միանգամայն ՚ի բաց ՚ի

կորովի ոստուկեալք յաղեղանցն 'ի լայնաւ լիճ և 'ի հաստուսձիգ։

Անդ ապա յաղէտս ամբառ տարակուսանաց պաշարեալ Հռոմայեցւոց, եթէ անդէն զտեղի առնուին՝ հարեալք խոցէին, և թէ երբեք 'ի թշնամիս անդր յարձակեալ գիմէին, նոցա չար և ոչ մի հասուցեալ, ինքեանք զնոյն օրինակ վատթարէին։ Քանզի և բնաւորեցան իսկ Պարթևք՝ միանգամայն և վերջոտնել և նետաձիգ 'ի հետամոռեան լինել։ և են իսկ նոքա՝ յետ Սկիւթացւոց՝ քաջապէս յաջողեալք 'ի բանիդ յայգմիկ, գեղեցիկ հնար իմացութեամբ կարճեալք այնպէս զատեթ փախստեանն, միանգամայն և կռուել և անձնապուր լինել։ Ապա յոյս կալեալ Հռոմայեցւոց, եթէ Պարթևք զտարափութափեալք զնետիցն գաղարեացին 'ի մարտէն կամ թէ խառնեացին 'ի կռիւ, ժուժկալեալք բերէին։ այլ ապա իրազգած եղեալ եթէ երամակք կան առ նոցա ուղտուց՝ նետից բեռնաբարձք, յորոց հետ զհետէ միւսանգամ առնուն նետաձիգք, յայնժամ Արաստոս անսպառ զերսն տեսեալ, միջաբեկ՝ արձակէր հրեշտակս առ ողբին, հրաման տալը անկանել ճեպով 'ի վերայ թշնամեացն՝ մինչև 'ի նոցանէն 'ի ներքս փոփեալ։ քանզի անդ և թե մի Պարթևաց ընդդէմ նորա դէմ եղեալ իռզայր, և չջան զնովաւ գործեալ՝ խնդրէր 'ի թիկանց առնուլ զնա։

Ապա պատանին առեալ ընդ իւր հա-

զար և երեքհարիւր տըրուձի, (յորս եին հազարքն Կեսարու), և հինգհարիւր աղեղնաւորս, և ասպատաւորաց գունդս ուլ՝ յորաց մերձն կային, յըջան առեալ խազարք 'ի վերայ անկանել: Այլ Պարթևք, որ 'ի ներքս փակել գուն գործէին զնա, կամ զի (որպէս կէպք ասեն) պատահեալ այնպիսի քաջամեւր զնդի, կամ զի գաւ գործեալ՝ առտուել ևս բացական 'ի հօրէն զպատանին ձգել զՆրատոսս, դարձան ընդ կրուսկն և 'ի փախուստ խուճապեցան: Զայն տեսեալ պատանւոյն ձայն բառնայր՝ եթէ և ոչ մնալ անդամ զգրեցին նոքա. և հապճեպ տուեալ զհետ մտալ ներ նիզակակից ընդ Վենսովիլինոսի և ընդ Մեգաբակքոսի. և եր Մեգաբակքոսս սըրտեայ յոյժ և քաջակորով այր. իսկ Կենսովիլնոս 'ի Սինկլիտոսէ անտի և այր ճարտարաբան. երկդքին միանգամայն աննդակիցք Կրաստոսի և համասիք:

Ապա յառաջ աքրուձին խազացեալ, յայնժամ և ոչ հեռակազդոք յետս մնացք լինէին խրախուսեալք 'ի յողի և խնդացեալք 'ի յոյս ակնկալութեան: Քամ զի և 'ի մոտ անշուշտ եղեալ էին պարտել և վանել. այլ անդանօր վայր մի կացեալ խելամուտ գաւոյն եղեն, յանկաջծակի ընդ կրուսկն փախստիցն գարձեալ և շատք ևս այլ 'ի վերայ խուժեալ: Անդանօր զկայ առեալ հռոմայեցւոյն՝ ճչին համարձակեցան սակաւութ ընդ բազմացն 'ի կռիկաջաւել: Այլ Պարթևք զպառազեն

Նահատական ընդդէմ՝ Հռոմայեցւոցն ճակատեցուցեալ, և զայլ այրուձին շուրջ զնոքոք ածեալ անկարգ հրսապաւ, և ըզգետին հարեալ յուզեալ՝ ի խորոց անտի զկարկառան զաւազակոյտան ի վեր առեալ ամբառնային. և անգ ամբ ահագին փոշւոյն ելանէր գիզանայր, զի և իջ տետանել և իջ խօտել հեշտին մարթէին Հռոմայեցիք, և փափեալք խռնեալք յանձուկ վայր և ընդ միմեանս բաղխեալք՝ հարեալք խոցելին ի նետիցն. և մահ մեռանէին յայնժամ նոքա իջ վաղվաղ և հեշտին, այլ լկանա և գոթխրմբերելի կրեալ ցաւա՝ այնպէս յուգոց պարզէին ի վերո իւրեանց՝ Թաւալցւոյք հանգերձ նետիւքն վարտելովք. իսկ Թէ երբէք փորձ փորձէին քարշէլ ձգել զապրան կարթաղէն՝ Թափ անցեալ ընդ երտեմանն և ընդ ջիզան, չարաչար ևս ցոցտեալ տանջանս անհնարինս ածելին նոքա անձանց իւրեանց:

Չայսօրինակ ապա բազմաց յոյժ ի նոցանէն օրահաս մահու հասեալ, անդ և իջ կենդանի մնացեալքն ձեռնհաս ի կռիւն լինէին: Քանզի խրախոյս Պոպղիոս նոցա առեալ անկանել ի վերայ սպառազի նացն, նոքա կացեալ զձեռան ցուցանէին վարտեալս ընդ ասպարս, և զոտան միրաւոր ընդ գետին հարստեալս, իջ ի փախուստ բաւականք ինչ եին և իջ ի կռիւ: Ապա ինքն նահատակեալ և յառաջ զայրուձին տոխեալ՝ անկեալ ի վերայ բաւն զօրութեամբ խաղնեցաւ ի կռիւ քաջացն. սա

կայն և անհաւատար գտանէր նա 'ի տալ վէրս՝ դարձեալ և յանձին պաշտպանել-
քանդի տկար և նկուն գեղարդեամբք հար-
կանէր լանջապանակս քեմտատապտոս և
երկաթագամն, և ինքն յիւր Գաղատա-
ցիան թեթեւազէնս և անզորահա հարուած
ընդունէր յերկայն նիզակաց . և էին նորա
այն Գաղատացիք ամուր ասպատանի , և
ընդ նսաս նախաճիրս մեծամեծս դարձէր :
Փանդի ընիզակաց թշնամեացն բուռն տատա-
կապէս հարեալ նոքա , և ձեռն 'ի նիզա-
կաւորան մտեալ , 'ի վայր յերիվարացն թափ
տուեալ թաւայլջար տունէին , ուր և շար-
ժել անգամ գժոխըմբեր էր նոցա 'ի կշարյ
անտի զտահից պատենիցն : Առ այս և բա-
ղումք զիւրեանց երիվարան ջքեալք , և ընդ
ձիովք Պարթեացն շտապաւ մտեալք , խռ-
ցէին զնոսա ընդ պորտովն . և անգէն առ-
ցաւան 'ի վեր ընդոտտուցեալ երիվարացն ,
առաթուր միանգամայն խառն զվերե-
լեական և զայլ ևս խուժանն հարեալ այն
պէտ տապաստ անկանէին :

Բայց անգանդ 'ի տապոյն և 'ի ծարա-
ւոյն առաւել տագնապեալ Գաղատացիք՝
յոր և ոչինչ բնաւորեցան նոքա , և բա-
ղումք ևս յերիվարաց նոցա գիտապաստ
տնկեալք առ 'ի յանգուզն յարձակմա-
նէ ընդդէմ նիզակաց Պարթեացն , ստի-
պեցան 'ի ժամուն վերջոտնել 'ի հե-
տեակաղոր անդր իւրեանց , ունելով ընդ
իւրեանս զՊոպղիսս վերս առեալ չարա-
չար : Անդանօր մօտ տեսեալ կարկառ աւառ

զոյ բլրաձև, չորան անդր. և 'ի միջոցին առեալ զերկվարուն և շուրջ վահանապիակ առարեալ, կարծեցին այնպէս հեշտեալ վանել զապրարոսան. բայց հակառակն պատահեաց: Քանզի 'ի հարթ դետնի ճակատեալքն 'ի հանգիսոյ արդեօք պաշտպանեն վերջապահացն, այլ անդանօր յանհարթութենէ վայրացն մի զմիով 'ի վերկացեալ, և հեռ զհեռէ առաւել ևս յերևան ամբարձեալ, ոչինչ ապրեալք՝ առհասարակ նետահարք լինէին, ողբա 'ի բերան առեալ վասն այնպիսի անփառանակ և անմրցանաւոր մահու:

Եւ էին յայնժամ ընդ Պոպղեայ աղբերկու հելլենացիք 'ի մերձակայ բնակաւ բացյանտի Վառնայ՝ հերոմիսիմոս և Նիկոմաքոս: Սոքա գուն գործեալ ամոքել ըզՊոպղիոս զերծանել ընդ նոսա և փախչիլ յիպքնա՝ քաղաք ընդ ձեռամբ հռոմայեցոց ոչինչ կարի 'ի բացեայ. և յասել նորա՝ եթէ ոչինչ այնպէս ահագին իցէ մահ՝ յորմէ երկուցեալ Պոպղիոս լքցէ զորա 'ի մահ վարին վասն նորա, հրաման տայր երկոցուն նոցա անձնապուր լինել, և համբոյր տուեալ նոցա՝ արձակէր: Ապա Պոպղիոս վեպ 'ի ձեռանէն մնացեալ՝ (զի նետահար խոցեցաւ), առեալ զկողոն՝ իւրում ասպարակրին մատուցանէր՝ հրաման տայր սրով հարկանել զինքն: Եւ ասեն՝ զնոյն օրինակ մեռանել և Վենետիկնոսի: Ապա և Մեգաբուկքոս երթայր զԷւրովի, զնոյն և այլք յաւադարերոյն. և ողբ մնա-

քինն՝ մարտ եղեալ տապաւոտ անկան 'ի նի զակաց Պարթևաց՝ որ և հասեալ կալան զվայրն : Եւ որպէս ասեն՝ ոչինչ աւերի քան զհինգ հարիւր կենդանւոյն ձերբա կալ արարին յայնժամ Պարթևք . ապա և զգլուխն հասեալ զՊոպղիոսին՝ ճեպ տու եալ փութային 'ի Սրաստոս կոյս անդր :

Եւ էին Սրաստոսի իրք՝ յայնժամ օրի նակ զայս : Յորժամ նա հրաման որդւոյն առաքելոյ յարձակել 'ի վերայ Պարթևաց , լուր առեալ զփախստեան նոցա և զքա ջութեամբ հետամուտութեան դուրոցն , և տեսեալ ևս 'ի հանգիսոյ իւրմէ զԹշնա միսն՝ ոչ իբրեւ զառաջինն նահատակեալ (քանզի և բազումք յոյժ 'ի նոցանէն անդր խուժեցին) , քաջալերեցաւ վայր մի . և ժողովեալ զչորս ամէր 'ի բարձրաւանդակ վայրս . անգ սպասեալ մնալք մերձ ընդ մերձ դարձի որդւոյն 'ի հետամուտ պնդելոյն : Իսկ յայնժամ առաջին հրեշտակքն առաքեալք առ Պոպղիոս՝ 'ի ժամու անգ տաքնապելոյ պատանւոյն , անկեալ 'ի ձեռս բարձարոսաց՝ սատակէին . իսկ վերջինքն մազապուր ճողտալեալ՝ գոյժ տաք նապաւ առ Սրաստոս բերէին , եթէ 'ի վերջինսն վտանգեալ կայ Պոպղիոս , թէ ոչ արագ արագ և հզօր ձեռամբ 'ի Թիկոնոս հասցէ որդւոյն : Ապա Սրաստոս միանգա մայն 'ի բազմագէմ պաշարեալ կրից , գործ և ոչ մի խոհականութեամբ ոչ կարէր գործել . սակայն և յահի եղեալ միտնգամայն վասն ամենայնին , ձգեալ և 'ի սիրոյ որդ-

ւոյն ձեռն տալ նմա, հրամանն տայր խաղալ զօրացն: Յայնմ պահու գային 'ի վերայ հասանէին Թշնամիք ահագինը 'ի գոչիւն ձայնի և յերգս յաղթութեան, և անդրէն բռնիւն ահեղ թմբկաց ամբաւից զլսելիս հնչեցուցանէր զՀռոմայեցւոց, որք սպասեալ ծնային երկրորդ մարտին:

Արդ Պարթիք զգլուխ Պոպլիոսի 'ի ծայրն վարսեալ նիզակի, և եկեալ մօտցուցանէին Հռոմայեցւոց. ոտնհար եղեալ հարցանէին զնորա ծնողսն և զզարմն, իբրու որ դժպտտեհ իցէ Կրասսոսի անարի հօր և վատթարի՝ այնպիսի ունեւ զաւակ արի և քաջակորով: Յայն տեսիլ միջաբեկ սրտաթափ եղեալ Հռոմայեցիք առաւել քան յամենայն ազէտս իւրեանց, ոչ սրբութեամբ ինչ բարկութեան յայնժամ վառէր զնոսա խնդրել զվեճ՝ ըստ որում և 'ի դէպ արդեօք, այլ առհասարակ այնպէս պակուցեալք զահի զդողանի հարեալ կային: Այլ ասեն՝ յայնժամ Կրասսոսի 'ի կիրս անգ ցաւոյն վեհագոյն անձին երեւել. քանզի ընթացեալ ընդ կարգս կարգս զօրուն՝ ձայն բարձեալ գոչէր. «Ի՛մ է առանձին՝ ո՛վ Հռոմայեցիք, կոծդ այդ. իսկ մեծապէս բախտ և փառք Հռովմայ՝ ողջ և անպարտելի՝ ի ձեզ 'ի կենդանիսդ կան յակաստանի: Իսկ թէ երբէք գութ 'ի ձեզ անկանի վասն իմ՝ զի վրէպ 'ի քաջազօր գտայ յորդւոյն, 'ի դէմս բերջիք ձերովդ սրտմտելով ընդդէմ Թշնամեաց, կարճեցէք զդոցա հրճուանան. պատուհաս

'ի վերայ անապորոյն երկոց կապեցիք գոցա: Յեղեղոցդ արկածից մի զարհուրեալիք. իբրև որք զմեծամեծաց թեկն ամեալ իցեն' ինչ մի արժան է կրել և 'ի դժնդակաց: Ո՛չ Լուկուղոս անարիւն արթեօք եհար վանեաց զՅեզրոն, և թչ Սկիպիոն զԱնտիօքոս. և անդ մերն նախնիք հազարս 'ի նաւաց կորուսին մտա Սիկելիոյ, և յԽաւլիս գարձեալ՝ զապշումս յինքնակալաց և 'ի զորավարաց. և որ 'ի նոցանէն յառաջադոյն տարտեալ՝ խոչընդակն չեղև նոցա յազթել ապա յազթականացն: Զի և ո՛չ 'ի բարի բախտէն, ոչ 'ի համբերատար ժաժկալութենէ և յառաքինութենէ 'ի դժնդական՝ յայն չափ զօրութեան 'ի վերելին իրք Հռոմայեցաց, »:

Զայսոսիկ խօսէր Նրասատս և խրախոյս կարգայր, տակայն և ո՛չ բազումս տեսանէր մտադիւրութեամբ տանկնդիրս. ապա հրաման տուեալ միախումբ առհասարակ ազազակ բառնալ՝ 'ի հանգէս անվեհեր արութեան սրտի, քաջ իսկ խելամուտ լինէր սրտաբեկութեան նոցա, զի տկար էր ազազակն և նկուն և անհաւասար. իսկ անգուտս բարբարոսացն՝ ուժգին և ահեղագոչ: Ապա միջամուկս 'ի գործնեղեալք՝ անգանձոր ալուձի Պարթեաց առ 'ի շեղ շքեալ՝ նետաձիգ լինէին. իսկ որ յառաջապահեաւ դունդբն էին՝ տեղս երկայնս 'ի գործ տուեալ՝ յանձուկ վայր առեալ տմեկոփէին զՀռոմայեցիս. իսկ որք միանգամ խոյս տուեալք 'ի նետահար մա-

հուսանէն, զողոթն 'ի կշիռ եղեալ գիմեցին 'ի նոսա, նոցա վնաս գոյզն հասուցեալ ինքեանք վազվաղ պատահեցան մահու, 'ի լայն և 'ի մահառիթ վերաց յաղթ երկաթազամ տիգաց՝ անգուստ յերկվարացն. և էր՝ զի և արս երկուս բազում անգամ 'ի մի թափ հարուածոյ շամիրել նոցա:

Չայս օրինակ ապա կուուեալ Պարթևաց, 'ի գալ գիշերոյն տեղի տային. ա. սէին զայն զմի գիշեր շնորհել Արասսոսի սգալ ողբալ զորդին, եթէ արգեզք ոչ լաւագոյն ևս հօգ կալեալ վասն անձին, կա մեոցի մանաւանդ յառնել գնալ ինքնին առ Արշակ 2, քան թէ ածելքերիկ: Ապա նոքա մօտ խորան հարեալ, կային առհասարակ մեծապէս խրախուսեալք: Այլ անգուստ հառմայեցւոց գիշեր ցաւագին էր և անքերելի, ոչ մեռելոց ինչ թաղման փոյթ ունէին և ոչ վերաւորացն դարմանոյ և վտանգելոց 'ի ցրտոյն. այր այր 'ի նոսա ողբայր զանձն. քանզի և անճողոպրելի տեսանէին զանձինս, եթէ անդ ծագելոյ աւուրն սպասեալք մնային, կամ թէ գար ձեալ գիշերի յահագին դաշան միւսին: Եւ էր անհնարին տագնապ տարակուսի վասն վերաւորացն, զի քար ընդ ոտն էին արագապէս փախատեան՝ եթէ զնոսա բարձեալ տանէին. դարձեալ և մատն և գուշակ փախատեան 'ի ձայն աղաղակին իւրեանց՝ եթէ անդէն լքեալ թողուին: Եւ թեպէտ և ամենայն աղէտիցն պատճառք զԱրասսոս գիտէին, սակայն և այնպէս ցան.

կային տեսանել զնա և լսել զձայն նորա .
 իսկ նա քողարկեալ զանձն՝ անկեալ կայր
 'ի մթան , ռամիկ մարդկանն ասիւ և օրինակ
 բախտին , իսկ մտաւոր մարդկանն՝ անխո-
 հեմութեան և փառապիրութեան . որովք
 և իջ շատ համարեցաւ անձին՝ առաջին
 լինել և մեծ 'ի մեջ այնչափ բիւրաւորաց
 մարդկան . այլ վասն զի քան զարս միայն
 գերեւում 3 խոնարհագոյն կարծեցաւ՝ հա-
 մարէր զանձն միանգամայն լամնայնէն
 փեւլ լինել :

Իսկ յայնժամ Հոկտաբոս եանդակալ
 նորա և Յասսիոս՝ հնարա հնարէին քաջա-
 լեր 'ի ներքս մատուցանել նմա . այլ 'ի
 սպառ նա սրտաբեկ ընկձեալ , ժողովեցին
 նոքա զհարկւրապետս և զգնդապետս , և
 'ի խորհուրդ մտեալք և հաստատեալք 'ի
 չուն , խաղացուցանէին զցօրն առ անց փո-
 զոյ և լուռ անշոյանջ զառաջինն . այլ ապա
 իրազգած վիրաւորացն եղեալ՝ եթէ լքեալ
 թողուն նոքա անգր , առհասարակ բանակն
 յամբոխս յուղեցաւ շփոթից և 'ի ձայն
 ազազակի և 'ի մռնչիւն վայրի : Ուստի և
 աղմկեալք առհասարակ՝ այնպէս խուճա-
 պեցան յուղի անկեալքն , կարծէին 'ի նո-
 ցա վերայ անկանել թշնամեացն . և բա-
 զում անգամ յետս դարձեալք , և բա-
 զում անգամ ևս՝ ի կարգի անցեալք , մերթ
 'ի վեր զյետագնաց վիրաւորան առեալք և
 մերթ 'ի բաց եկեալք , այնպէս գանդա-
 ղեալք գեղերէին : Այրուձի միայն երեք
 հարիւր անցանէր խաղալը զօրավարեալ

յիգնատիտէ, որ զհասարակ գիշերաս հա-
սեալ 'ի Կառուստ' 4 ձայն կարգապս պա-
հասանաց պարսպին 'ի Հռոմայեցւոց ը-
ղու. նորա վաղեալք 'ի ձայնն' հրաման
տայր աղգ. Կովպոնիոսի իշխանին առնել,
եթէ յահագին մարտ պատերազմի խառ-
նեցաւ Կրասսոս ընդ Պարթևա: Ո՛չինչ այլ
յաւելեալ 'ի բանն, և ո՛չ զանձնէն պատ-
մեալ ինչ, ճեպ տուեալ 'ի կամուրջ անգր
գետոյն՝ յանդորր զիւրան հանէր. սակոյն
և բամբասեցաւ այրն՝ զի եթող եղիք զգ-
րաւարն: Այլ բանք նորա առ Կովպոնիոս
օգտեցին Կրասսոսի. քանզի 'ի խուճապ և
յազօտ բանից անտի առն ինքն խելամուտ
գտածին եղեալ, հրաման տայր անդէն վա-
ռել զբախանին, և լուր առեալ՝ եթէ 'ի
կողմն անգր գէմ՝ եղեալ է Կրասսոս, ընդ
առաջ ելեալ նորա՝ ժողովէր, և առեալ
ածէր զնա և զցօրն 'ի քաղաքն:

Իսկ սարթեմք թէպէտ և զգիշերացնաց
փախուստն զգացին, ո՛չինչ հետամուտ ե-
ղեն. այլ 'ի ծաղեւ աւուրն անկեալ 'ի վե-
րայ մնացելոցն Հռոմայեցւոց՝ իբրև չորից
հազարաց մարդկան, սուր 'ի վերայ եղեալ
կռտորէին, և ձերնթացիկ վաղեալք 'ի դաշ-
տին, հասեալ ըմբռնէին զբազուսն 'ի թա-
փառական վարատելոցն: Առ այսոսիկ և
գունդք չորք 'ի ձեռն Բարդոնտինոսի ե-
տեղակալի չու արարեալք 'ի գիշերի և մո-
լորեալք յուղոյն, 'ի ներքս 'ի Պարթևաց
փակեալ 'ի բլրի ուրեք՝ տապաստ անկան
'ի կռուելն իւրեանց. բայց արք քսան սու-

սերամերկք խառնեալք 'ի Թշնամիան և
դրանչացեալք, և անցս հարդեալք, այն-
պէս հանգարտադարձ գէտ՝ եղեալ գնացին
'ի Վառառա :

Այլ յայնժամ առ Սուրեն համբա-
տաւ հասեալ, եթէ ընդ քաջաց փախեաւ
Վրաստա, և անկեալքն 'ի Վառառա՝ ամ-
լըքորք են ամբոխին . ուստի և վեպ զինքն
տեսեալ 'ի պատկէ յազթութեանն, առ-
կայն և յերկրայս՝ ստուգել զերան կամե-
ցեալ, զի կամ պաշարումն անցէ քաղա-
քին, և կամ ողջոյն Վառառասացոցն սու-
եալ՝ անցեալ հետամուտ Վրաստոսին թնի-
ցի, տեսեալ արձակէր 'ի որդիապ անգր
զմի զոր յերկեղու գխակացն՝ զորս առ-
խար պահէր . հրաման տալո նմա ձայն տալ
Վրաստոսի կամ Վաստիոսի 'ի ընդու հռ-
մայեցի, իբրեւ այն Թէ՝ խնդրէ Սուրեն
խօսել ընդ նոսա : Լուեալ Վրաստոսի ըզ-
բանն՝ մտադիւրացոյնս ընդունէր . ապա
յետ սակաւաց գային անդ 'ի բարբարո-
սացն և արք ոմանք Արարացիք, որ քաջ
խիչ ճանաչէին երեսօք զՎրաստա և զՎառ-
սիոս յառաջագոյն քան զմարան 'ի բանա-
կին Հռոմայեցոց : Անգանօր 'ի վերայ
պարսպաց տեսեալ անցա զՎաստիոս, լուր
տալին նմա զհաշտութեանն Սուրենայ ընդ
նոսա և զազատութեանն նոցա, եթէ 'ի
բարեկամութիւն բերեալք չ աղքային՝ 'ի
բաց 'ի Միջագետացն չուեսցեն . իբրեւ որ
լու ևս իցէ այս երկոցուն ևս կողմանցն՝
մինչև 'ի վերջինսն վտանգեալ : Եանձն ա

աւալ Վասսիոսի, և խնդրեալ ևս 'ի նոցա-
նէ զվարն և զժամագրութիւն խօսելոյն
Սուրենայ և Վրասսոսի, նոքա հաւանեալք
ընդ բանն՝ ելեալ մեկնէին:

Յանձն իւր յայնժամ զուարճացեալ
Սուրեն 'ի նեղն պաշարմամբ արկանել զա-
ւագ արան, յաւուրն երկրորդի առեալ
ածէր անդր զՊարթևս. ուր ոտնհար Հռո-
մայեցւոցն եղեալ՝ հրաման նոցա կարգային
կապեալ 'ի ձեռս տալ զՎրասսոս և զՎառ-
սիոս՝ եթէ խնդրեն հաշտութիւն: Յայն-
ժամ ընդ գան 'ի խոր խոցեալ Հռոմայե-
ցւոց, և Վրասսոսի թելադիր եղեալ 'ի
բաց գնել զտարագէմն զայն և զերազայոյս
ակնկալութիւնն առ 'ի Հայսց, 'ի փախուստ
միայն մտաբերէին՝ զանխուլ 'ի Վառա-
սացւոց: Այլ իրազգած բանին լինէր Ան-
գրոմաքոս՝ այր յոյժ ուխտագրութ. առ-
կայն Վրասսոս վստահ եղեալ յայրն՝ ա-
ռաջնորդ ևս ուղւոյն կալաւ զնա, յորմէ
և Պարթևք 'ի վերայ կացին խորհրդոցն նո-
ցա 'ի մատնութենէն Անգրոմաքեայ: Եւ
քանզի ոչ բնաւորեցան Պարթևք գիշերաւ
մարտ լինել, և ոչ գարձեալ հեշտին ինչ
էր նոցա այն. և զի՝ և Վրասսոս գիշերաւ
գնաց լինէր 'ի քաղաքէն, ապա Անգրոմա-
քոս՝ զի մի Պարթևք հետամուտք հարուստ
միջոցաւ մնացեն յետո՝ գաւ գործեաց.
և առեալ ածէր զՎրասսոս ընդ այլ և այլ
ուղի, և 'ի վերջէ՝ ընդ ճահիճս խորս և ընդ
վարս խրամալիրս, գժուարակոխ անցից և
բազմամուլար. ուստի և կէսք 'ի մանտոխէ

և 'ի գարձադարձ ուղւոյն Անդրոմաքեայ մեծապէս խիթացեալք՝ ոչ զհետ չղքան նորա : Եւ Կառախոս ինքնին անդրէն դարձ 'ի Կառաւաս առնէր . ուր և ազգ նմա արաւ ընտլ Արաքացւոցն առաջնորդաց ուղւոյն՝ զկայ առնուլ մինչև անցանել Լուսինն զկարճաւ, ասէր . “ Այլ ինձ , Ազիւնաս , ընէ ե առաւել ահն ” : Եւ հապճեալ տուեալ անցանէր յԱտրիս հինգ հարիւր այրուծիով : Իսկ այլք հաւատարիմ հանգիպեալ առաջնորդաց, հասեալ կալան ըզլեռնակողմանան՝ որոց անուն կարգան Սինաթիանոս Ե , և յանդորր ելին մինչև ծաղեալ աւաւրն : Եւ էին նոքա ողիք իւրև հինգ հազար, և էր նոցա զորավար Հոկառախոս այր քաջ :

Այլ Կրասառախ 'ի վերայ հասանէր առաւօտն, մինչդեռ էր նա տակաւին 'ի հազար թակարդեալ Անդրոմաքեայ 'ի գլխովուրս վայրաց և 'ի ճախճախուտս : Էին ընդ նմա գունդք չորք ասպարաւորաց, աչրուծի սակաւ յոյժ, և վարոցաւորք հինգ . աղբջ հանգերձ հազիւ ուրեմն եհաս նա յուզի անդր, յորժամ և թշնամիք տուուրտ կային նորա, 'ի բացեայ 'ի Հոկառախոսէ երկոտառան ասպարէզ . և անկեալ ասպաւինեցաւ յայլ բլուր ոչինչ գծուարակոխ աչրուծիոյն և ոչ քաջամուր ինչ՝ առ ասորոտով Սիննակեանցն, և ընդ նոսա կապեալ երկայնանխառ գգտեաւ ձգեալ ընդ մէջ գաշտին :

Ազգա Հոկառախոս գետակն կալեալ

վշտին Նրաստոսի, նահատակեալ գիմեաց ինքն 'ի վայր՝ 'ի Թիկունս նորա հանգերձ սակաւուք . զինի նորա և այլոց դարձեալ մեղադիր իւրեանց լինելով վատութեան, գիմեցին 'ի վայրն և 'ի բլրոց անտի վանեալք զԹշնամիսն, 'ի մէջ առին զՆրաստոս վահանափակ շուրջանակի . ձայն բառնային՝ երբէք նեաից Քարթեկաց ոչ պատահել յանձն ինքնակալի, մինչև առհասարակ նոցա մարտ եղեալ 'ի վերայ նորա տապաւտ անկեալ իցէ : Տեսեալ Սուրենայ զվտանգել Քարթեկաց անադի ոգւով, և զմտաւ ևս անեալ զի 'ի դալ գիշերոյն և 'ի հասանել ունել Հռոմայեցւոց զիւռնափողմանն, չէր այնուհետև հնար ձերբակալ զնոսա առնել, գաւ դործեաց Նրաստոսի : Քանզի ազատութիւն տայր կիսոցն 'ի գերւոյ անտի պատերազմին՝ յետ առ 'ի կեղծ խօսելոյն ընդ միմեանս բարբարոսաց 'ի բանակին լու 'ի լու գերւոյն, իբրու եթէ կամք չիցեն արքային անպայման մարտ գնել ընդ Հռոմայեցւոց, այլ բարեկամութիւն նորոգել ընդ նոսա մարդասիրելով առ Նրաստոս : Եւ այնպէս ապա դադարեալք 'ի մարտէն բարբարոսքն, և Սուրեն ինքնին հանգերձ աւադարերով մերձեալ հանգարտիկ 'ի բլուր անգր, և Թուլացոցեալ զկորով զաղեղանն, և ձըգեալ զաջն հրաւէր Նրաստոսի կարգայր 'ի պայմանս գալին, և ասէր՝ յափամոյ կամս ատիպեալ արքային հանգէս իւրումն առնել ուժոյն և իշխանութեանն . իսկ

զարգիս մտադիւրագոյնս զհեղուծիւն իւր
 և զմարդասիրութիւն ցուցանէ առ Հռով
 մայեցիս՝ հաշտեալ ընդ նոսա և ողջանդամ
 արձակեալ զնոսա :

Յօժարամբն 'ի ժաման յանձն առին
 այլք առհասարակ զբանսն, մեծապէս ու
 բախտեալք . այլ Արաստոս ցանդ գաւա
 ճանեալն առ 'ի նոցանէ՝ զժաղատեհ հա
 մարեալ զյանկարծակի փոփոխումն նոցա՝
 չառնոյր յանձն և 'ի խորհուրդ մտանէր իւ
 րե անդ զբախանք բողոք բարձեալ ժառին
 և խոտեալ ևս թշնամանէին զնա, զի 'ի
 մարտ զնոսա գրգռաց ընդգէմ՝ արանցն՝
 ընդ որս և խօսել անդամ ինքն վատանայ
 ևս և յանդէն լինել նոցա, նա զառաջինն
 ողորէր զնոսա և տսէր՝ ժուժալ մնալ և
 զայն օր անգէն յանխաբ լեռնափայտն և
 ապա գիշերայն չու առնել . և ցուցանէր
 ևս նոցա զճանապարհն, և քաջալիւրէր ևս
 մի յուսակաւոր լինել 'ի մտալուտ փոր
 կութենէն : Այլ իբրե նոքա արամանէին, և
 շխահիւն ևս հանեալ զինուոյ՝ ապառնալիս
 'ի փերայ կապէին, երկեաւ և յուզի անկա
 ներ . և գարձեալ յետս կոյս՝ տսէր այս
 պէս . “Դու Հովնաւիէ, և Պետրոնիէ, և
 որք միանգամ աստ իշխանք Հռոմայե
 ցոց, գուք ինքնին տեսանէք աւագիկ ըզ
 հարկ զինոյ ճանապարհին . և մերձ կա
 ցեալ խելամուտ էք որպէս անփառունակ
 բռնադատիմ : Սակայն յանդորդ յեղանել
 ձեր, պատմեցէք այլոց առհասարակ մարդ
 կանդ, եթէ կորեաւ Արաստոս գաւաճա .

ներալ 'ի Թշնամեաց, և ոչ մատնեալ յիւրոց քաղաքացեաց,,:

- Այլ Հովտաւիոս չեկաց մնաց, էջ ընդ նմա 'ի բլրոյ անտի . և Վրասսոս յետա արձակէր զվարոցաւորսն՝ որ զհետ գային նորա : Եւ անդ որք առաջին 'ի բարբարոսաց ընդ առաջ եկին նմա՝ էին երկուք ոմանք Վիսհեղենացիք, որք և 'ի վայր յերիվարէն վազեալք երկրպագութիւն տային նմա, և Հեղենացի խօսեալ ընդ նմա՝ յորդորէին արձակել զոմանս յիւրոց անտի՝ ինք նին տեսանել զՍուրէն, զի այնպէս անդէն և աներկաթ յառաջ խաղայ նա և գունդն նորա : Իսկ Վրասսոս պատասխանի առնէր, զի Թէ և գուզնպեայ փոյթ ինչ էր նորա զկենացն, ոչ արդեօք տայր զանձն 'ի ձեռս նոցա : Առեալ ապա արձակէր զկրկին հարազատսն զՀռովմակիոսան՝ խնդրել յինչ պայմանս և 'ի քանի՞ն արդեօք խօսել ընդ միմեանս պարտ իցէ : Իսկ Սուրէն տայր անդէն ձերբակալ առնել զարսն, և ինքն յառաջ յերիվար աշտանակեալ դայր հանդերձ աւագանւովն, և ասէր . “ Եւ զիարդայս . հետի՛ Հռովմայեցւոց ինքնակալն գայ, և մեք յերիվար աշտանակեալք,, . և հրաման տայր երիվար 'ի ներքս մատուցանել Վրասսոսի : Եւ պատասխանի Վրասսոս, եթէ ոչինչ արդեօք մեղանչեն ոչ ինքն և ոչ նա՝ յայնմիկ . զի այր այր ըստ օրինաց հայրենեացն իւրեանց՝ այնպէս եկին 'ի խորհուրդ անդր : Ապա ասէր Սուրէն, խաղաղութիւն և բարեկամութիւն

հաստեացի այժմէն ընդ Հիւրովք արքայ և ընդ Հռոմայեցիս . սակայն յառաջ խազալ պարտ է մինչև 'ի գերա անդր, և արձանագրել զգաշինան . “Քանզի գուք՝ ասէր՝ ո՞վ Հռոմայեցիք, յուչի չպահէք ըզպայտանան” . ասաց և զաջն կարկառէր նմա : Յայնժամ Նրատոս առաքեալ ըզմիայ, ասէր Սուրեն . “Չեն ինչ պէտք . քանզի զայդ տայ քեզ Արքայ” . և անդէն առաջի մատուցանէր Նրատոսի երիվար որկեսորձ . և անդ սպասարկուք 'ի վեր առեալ նատուցանելին զՆրատոս, և առ երկ ընթացեալք նորա՝ ճնայ մարական տային երիվարին : Յայնժամ Հոկտաւիոս առաջին բուռն հարեալ զսանձիցն, ապա և Պերրովիոս՝ որ 'ի հազարապետաց անտի, և այլք ևս շուրջ պատեալք կասեցուցանելին զերիվարն, և աստի անտի 'ի բաց 'ի Նրատոսէն փարատելին զամբոխն :

Իսկ անդանոր Թափ միմեանց տուեալ և աղմուկ յուզեալ և զմեմեանս հարեալ, մերկեալ զսուրն Հոկտաւիոս սպանանէր զմի ոք 'ի յախոռապետաց անտի բարբառոսացն . իսկ և այլ ոք տապաստ արդանէր զՀոկտաւիոս՝ 'ի Թիկանց կուռէն խոցեալ զնա : Իսկ Պերրովիոս անդէն, հարեալ 'ի պատեան զսահիցն՝ անկանէր 'ի վայր յերիվարէն անխոց : Ապա և զՆրատոս հարեալ սպանանէր մի ոմն 'ի Պարթևաց անուռ Պոմպեակ Թրէս . իսկ կէսք ասին՝ այլոյ ուրաք սպանանել զՆրատոս, և Պոմպեակ Թրէսայ հատանել զչլուխն և զաջն Նրատոս .

տի յետ գիտապատ ընկերոյն : Այլ զայն
սոսկի յաւէտ իմն գուշակեն՝ քան եթէ
գիտեն . քանզի անգ ՚ի մերձակայ եղելոցն
կէպէ խոզխոզեցան՝ մարտ եղեալ առ Արաս
սոսկի , և կէպէ դարձեալ վերջոտնեալք ՚ի
խուճապ տագնապի ելին ՚ի զլուր անգր .
ուր և հասեալ Պարթևք ասէին՝ զարժա
նահաս պատուհասն կրել Արասոսի , սա
կայն այլոցն զէջն անվեհեր հրամայէ Սու
րէն : Կէպէ իջեալ ՚ի վայր անձնատուր ե
ղեն նոցա , և կէպէ դարձեալ գիշերայն
վարատեալք ջրուցան , յորոց և նուա
ղուիք յոյժ ապրեցան . քանզի զհետ մը
տեալ նոցա Արաբացոց՝ սպանին զբա
ղումն ՚ի նոցանէ : Եւ ասն զթիւ անկե
լոցն յայնժամ իբրեւ երկուց բիւրուց , և
զգերւոյն՝ բիւր մի :

Եւ առեալ Սուրէն զգլուխ և զաջն
Արասոսի առաքէր առ Հիւրովդ յաշ
խարհն Հայոց . և հրեշտակս արձակեալ
հռչակ հարկանել եթէ կենդանւոյն ըզ
Արասոսս ածեալ բերէ ՚ի Սելեւկիտ , հան
գէս իմն Ծիծաղելի կազմէր՝ որում և թըշ
նամանք անուն կարգայր Յովնանի :
Քանզի ՚ի հանդերձ խուժագուժ զգե
ցուցեալ զԳայոս Պակկիանոս՝ որ ՚ի գեր
ւոյ անտի յոյժ նմանատիպ Արասոսի , և
կեղծաւորեալ անուն ունել զԱրասոսի և
ինքնակալ , այնպէս յերիվար առեալ ա
ծէին զնա : Յառաջոյ նորա ընթանային
փողաղբ և գաւազանակիղբ՝ ամբարձեալք
յուզոս : Զգաւազանացն կախեալ կային

քուրճիք, և ընդ տապարան կապեալ էին
կառավարունք Հռոմեայեցւոց այն ինչ հա-
տեալք: Իսկ ապա զինի գային բողք Սե-
բեւկիացիք վարձակք, և ՚ի ցուցա նաւագաց
խորանց շատ ինչ բարբառեին զԹեոփո-
քէս և Ծիծաղելիս զինամարդի և զանարի
վաստադատութեանն Արաստոսի: Եւ հան-
գիսին այնմիկ առհասարակ յայնժամ
կողին ՚ի զնին: Ապա յեա այնպիկ զԹե-
փոփոյս Սեբեւկիացւոցն ՚ի մի խմբեալ Սու-
րէն, ՚ի մէջ անեալ բերեք զանժուժկալ
մատանան զԱրտաղեայ զՄիլեռեանն:
Եւ ոչ անեաց ինչ ՚ի բանին: Քանզի և զը-
տին իսկ նոցա զայն մատանան ՚ի կարա-
սիս անգր Հռուստոսի, և Սուրենոյ յայն-
ժամ պատճառս ետուն խտուել և խաղ
զՀռոմեայեցւոքն առնել, իբրեւ ողք և ոչ
՚ի կռուել անգ իւրեանց ժուժկալեացն
յայնպիսի իրաց և ՚ի գրաց:

Արդ յայնժամ Սեբեւկիացիք քաջ
իսկ ծանեան՝ եթէ այլ խմաստուն եկաց
Եսովպոս, անեալ՝ զի Սուրեն զՄիլե-
ռեան զանժուժկալութեանցն զպարկ կա-
խեալ յառաջոյ իւրմէ, իսկ ՚ի Թիկանց
կուսէն ձգէր անէր զՊարթեականն զայն
Սիբարիս ՚ի կառս բաղումս հարձից. ուս-
տի և նորա բանակ օրինակ իմն հանդուհա-
տիպ էր օձիցն՝ որ անուանեալ կոչին Իփ+
և Սիլաբադ, ահեղ և սոսկալի զանդամն
առնելով ՚ի հանգիւրդոյ աչաց Թշնամեացն,
զեղարդունս ՚ի գէմս բերելով և աղեղունս
և երկվարս. և ապա ՚ի տուան փազանդին

վերջանալով 'ի բողոս և 'ի ծնծղայս և 'ի ցուցս, և ողջոյն 'ի գիշերախառն ցոփողի մեղկութիւնս ընդ կանանց: Քանզի այսպէս ներքի արդեօք դասաւ Հռոմաւորսս. այլ զՄի լեւսեանսն խոտելով, լիրցք անամօթք՝ Պարթեք. յորոց վերայ շատք թագ կապեցին յԱրշակունեաց ծնեալք 'ի Միլետացւոց բողիցն և Յոնիացւոց:

Այլ զայնու ժամանակաւ Հաշտութի խոտեալ էր Հիւրովդ ընդ հայկազննն Արտաւազդայ, և ածեալ ևս էր զքոյր նորա 'ի կին որդւոյ իւրում Պակորոսի. ուստի և խնճոյս և գինեբրդուս պատրաստէին նոքա միւսնաց, և շատ ևս սփոփութիւնք հեշտալուրք Ելլադացի ականջաց. քանզի և ոչ անհմուտ ինչ էր Հիւրովդ լեզուին և գպրութեանցն Հելլենաց: Իսկ Արտաւազդ ինքնին և Ողբերգութիւնս ևս քերթեալ ունի, և Ճառս և արձանագրեալ Պատմութիւնս, յորոց կէսք կան և մինչև ցայսօր 6:

Իսկ իբրեւ Կրասսոսի գլուխն ածաւ առ գուրսն, չև էր խնճոյքն արձակեալ. և անդ Ողբերգակ գերասանն՝ անուան Յասովն՝ այր Տրաղլիացի, երգէր զարկածսն Ագափեայ 'ի Բակքոսեան Ողբերգութէն Եւրիպիդեայ: Մինչդեռ անդ հեշտացեալք ունին գնէին առն, Սիլլակէս 'ի վերայ կացեալ բազմականին և երկրպագեալ՝ 'ի մէջ անդր առեալ ձգէր զգլուխն Կրասսոսի: Ապա կայթս և ծափո 'ի ձայն ցունծութեան հարեալ Պարթեաց, անդ պաշ-

տանեայք ըստ հրամանի արքային առեալ
բազմեցուցանէին զՍիլլակէս 'ի սեղան :
Իսկ յայնժամ Յասովն միում 'ի պարա-
ւորաց անտի տուեալ գիմակս զՊենթէո-
սի, և ինքն առեալ զգլուխն Արասսոսի և
կոկողացեալ 'ի յոգին, գեղեցիկ մտրու-
թեամբ նուազ առեալ երգէր զտաղան :

“ Ածեալ բերեմք 'ի ընտել
Եղջերու այն ինչ հարեալ՝
Ընդ մարթակաւ :
Երջանիկ Որս , , :

Անգանոր առհասարակ բերկրեցան ընդ
բանն . ապա կից նմին և զտաղան նուա-
զեալ, ուր հարցեալ 'ի Պարերդուաց ,
“ Ո՞ր սղան , (պտտասխանէ Ագապէ) .
“ Ի՞նչ 'ի միջանիս , , . Յայնժամ 'ի վեր վա-
ղեալ Պոմպոսութիւն՝ որ յընթրիս անդր
բազմեալ կայր , խնդրէր 'ի բռին իւրում
զգլուխն ունել Արասսոսի, իբրու նմա 'ի
գէպ առաւել՝ քան Յասովնի՝ ասել յայն-
պիսեաց բանից : Յորմէ և յանձն իւր մե-
ծապէս զուարճացեալ արքայն՝ ըստ հայ-
րենի սովորութեան պարգեւէր զպղն . և
քանքար մի տուեալ տալր Յասովնի : Եւ
յայտպիտի ինչ ելս խաղուն՝ որպէս ասեն՝
աւարտեցաւ արշաւանն այն Արասսոսի՝
իբրու արդարեւ Ողբերգութիւն : Սակայն
և զարժանին պատուհաս շուծին ապա,
Հիւրովդ՝ զանագորոյն կրիցն, և Սուրեն՝
զուխտադրուծ : Քանզի յետ սակաւուց-

զՍուրէն սպանանէր Հիւրովք՝ նախան-
 ձեալ ընդ փառս նորա . և Հիւրովք ինք-
 նին որդացեալ 'ի Պակորոսէ՝ 'ի մարտի նը-
 կումն լինէր 'ի Հռոմայեցւոց . և ապա խո-
 թացեալ յախտ ջերանէր ջրդողովեան .
 և ահմեհառն՝ այն է՝ ընձախոտ ապր նմա
 միւս որդին Փրատատէս դարանակալ նորա :
 Այլ ախտին յինքն զթոյնան ընկալեալ ,
 որպէս զի և զմիմեանս 'ի վանեւ նոցա և
 յապաքինեւ մարմնոյն , ճանապարհ զվաղ
 վաղ կալեալ Փրատատէս՝ հեղձամահ կո-
 լուսանէր զհայրն :

ԶՈՒԳԱԿՇՈՒԹԻՒՆ

ՆՒԿԻԱՍԱՅ

ԵՒ

ԿՐԱՍՍՈՍԻ

ԻՍԿ 'ի զուգակցութեան երկոցուն սոցա, առաջին վիճակասայ զքնշուէտութիւնն 'ի կշիռ ընդ Արաստափն բերեալ, առաւել անբամբաս իցէ արդեօք 'ի ժողովէն: Զի թեպէտ և արժանի գատեսցի և ոչ որ զչոհաստացութիւնն զմե տաղաց, 'ի քրտանց անտի ժողովեալ բազում անգամ՝ ապկրաս կամ խուժագուժ մարդկանն, յորոց և կէտք 'ի կապանս արդելեալ կան, և տարականեալք մարմնով 'ի ժայտ անդ մահահոտս և անտառջն, սակայն և զայն համեմատեալ ընդ ժաշառականութեանցն Սիւղգայի և ընդ առ 'ի հրդեհիցն շահաստացութեանցն, մարդավրատոյն արդեօք երևեսցի նա: Քանզի և Արաստա յայտ յանդիման զայտափկ 'ի

գործ վարէր՝ իբրու զմշակութիւնն և զտոկոսին :

Իսկ յորս միանգամ ամբաստանեցաւ Վրաստոս և ինքն ժխտէր, իբրու և թէ՛ խօսել յատենի վասն շահուցն, և անիրաւել առ նիզակակիցան, և դեգերել ընդ կանայս և շնթեւ նոցա և թաքուցանել զլարագործս, յայտոսիկ և ոչ ստուծեամբ անգամ ամբաստանեցաւ Նիկիաս : Նա՛ և խաղ զնովաւ առնէին, զի առ վատապրտութեանն արծաթ տայր բանսարկու մարդկանն. գործ արդարև դժպատեհ Պերիկլեսայ և Արիստիդեսայ, այլ կարևոր նմա՛ վատասիրտ գողով անդատին՝ ի բնութենէն : Այլ ընդ այս յետ ժամանակաց համարձակ պանծայր և Լիւկուրգոս հռետոր յանդիման ժողովրդեան. քանզի բամբասեալ՝ զի արծաթով յինքն զմի՛ ի բանաարկուացն յանկուցանէր, ասէ. « Ինդամ, զի հարուստ ժամանակ յիրա պարապեալ մերոյ քաղաքին, բամբասիմ՝ առաւել ի տալն՝ քան յառնուլն », :

Բայց և ի ծախս ընչիցն, Նիկիաս քաղաքավարեցաւ իբրև այր տռաւել քաղաքական. պատուասիրեաց Չօնս կախեալ գից, և միջանս խաղուց ըմբշաց պատրաստեաց ժողովրդեան, և դասս յարդարեաց պարերգուաց : Սակայն և ամենայն ստացուած Նիկիասայ հանդերձ ծախուքդ, մասն դուզնաքեայ էր արդեօք ծախուցն Վրաստոսի՛ ի կոչումնն բիւրաւորաց մարդկանն, և ապա ի բաշխել ևս կերակուր ի

պաշար: Որպէս զի և զարմանալ արդեօք , եթէ անգիտացի որ՝ թէ վատթարութիւնն ինքնին անհաւատարութիւն իմն է բարուց և անմիարանութիւն , տեսեալ զի անարգաբար ընչաւեանալքն՝ ապա համեստագոյնո ծախեն զինչան: Այլ վասն ընչաւեանութեան նոցա այսչափ ինչ հերքեացի:

Իսկ 'ի վարչութեան քաղաքին , երբէք Նիկիոս ոչ խորամանկեաց , ոչ անիրաւեցաւ , ոչ բռնացաւ , և ոչ խիզախեաց . նա մանաւանդ և դաւեցաւ յԱղիքիազեայ . և ընդ ժողովրդեան քաղաքավարէր բարեպաշտութեամբ: Իսկ Վրաստոս շատ բամբաստեցաւ իբրեւ անհաւատարիմ և իբրեւ առաջատական , 'ի փոփոխիլ իւրում՝ է զի իբրեւ բարեկամ , և է զի իբրեւ թշնամի: Եւ ոչ ինքն գործեալ ժխտէր՝ բռնութեամբ զհիւպատոսական բարձին թեկնածել , 'ի վարձու կաշեալ սատարս՝ ձեռս 'ի Վաստիւ մեռել և 'ի Դամիսիոս: Իսկ և 'ի ժամանակի անդ քուարկսութեան խուժանին վասն բաշխից դաւառաց , բազումք առին վէրս , և ոգիք չորք անկան մեռեալ . և ինքն Վրաստոս (որ մեզ մոռացօնք եղեն 'ի պատմութեանն) , բռնցի հարեալ զերեսս Լեւկիոսի Անալիոսի սինկղեախիոսեան առն , զի ընդգէմ գարձաւ նորա , այնպէս արիւնշաղափս 'ի բաց վարեաց զայրն:

Այլ զոր օրինակ յայտովի բռնանալ Վրաստոսի , ասպէս և այն ահարեկել Նիկիոսայ առ ամենայն շքան քաղաքին , և

վարութիւն նորա, և նուաճել խոնարհել
նորա ասկիտա մարդկանն, յոյժ են ան-
գոսնելիք: Իսկ անգուստ կրաստոս՝ մեծ-
անձն և մեծախորհուրդ, ոչ եթէ ընդ
վզէ ոմնից և ընդ Հիւսկերդուայց՝ ի վե-
գայր, այլ ընդգէմ՝ Վեսարուն մեծաշուք
փառայ, և ընդգէմ՝ երից յազթանակացն
Փանկէի. ոչ տեղի տայր խոնարհէր նոցա,
նա՝ և ի վեր գիւրն ամբառնայր զորութիւն
յանգիման երկոցուն նոցա, և քան զՊոմ-
պէոս ինքնին յառաքէր յաւագութեան
Համարակալութեանն: Քանզի ի մեծա-
մեծ բարձա քաղաքին խնդրել պարտ է ոչ
գնախանձելին՝ այլ զմեծաշուքն, մեծու-
թեամբ զորութեանն տառերածս՝ ի վերայ
ածելով նախանձուն:

Ապա եթէ ի վեր քան զամենայն պիտե-
լի քեզ իցէ անգործութիւն և խաղաղու-
թիւն, և ահ քեզ արկանեն՝ Աղկիրիպէս
՝ ի բեմի, և Լակեդեմոնացիք ՝ ի Պիւզոս, և
Պերգիկկոս ՝ ի Թրակիա, գոյ քեզ աւագիկ
գաշտ լայնատալքո պարապորդ կենաց ի
քաղաքիդ, երթալ նստել միայնիկ, բոլո-
րելով քեզ ինքնին պսակ անգործութեան՝
լատ որում ասացին Սովեստէսը ոմանք:

Այլ սակայն խաղաղութրութիւն չի-
կիաայ՝ անշուշտ ատուածային ուրեմն
եր. և լուեցուցանել մարտին՝ քաղաքակա-
նութիւն բուն իսկ հելլենական: Վասն
այսոցիկ ապա արժանի չի՝ կրաստոս զու-
գակչութեանն ընդ Նիկիաայ, Թեպետ և
մինչև ի կատարականն ծով և ի Հնդկայինն

Ովիկանոս մզէր տարածէր Թերևս զսահմանս տերութեանն Հռոմայեցւոց: Այլ յայտ ամենայնի վերայ՝ որ մեռնամուխն է յառաջնորդութիւն քաղաքի, որ առաքելութեան զհետ կրթեալ իցէ և հաստահարուած ընալ իցէ, չէ պարտ այնպիսւոյն տեղի տալ չարաց մարդկանն և ոչ յառաջնորդութիւն զանքաւականն ամբառնալ, և ոչ կեղտկարծ մարդկան հաւատաւ ընծայել, ըստ որում գործեաց Նիկիոս 'ի զբաղարութիւն կարգեալ բանակին զկղզեանք. այն՝ որ միայն 'ի ցրութեանն և 'ի բեմական գոչմանն տկանաւոր ընալ էր 'ի քաղաքին:

Այլ և ոչ գովեմ ինչ ես զկրաստոս վասն հապնեալ փութոյն նորա 'ի կոիւ 'ի Սպարտակեան մարտին, ուշ արագութենէ գեալ մանաւանդ՝ քան աներկեանութեանն. Թէպէտ և առ 'ի պատուաթրութեանէ զանգիտեալ՝ գուցէ Պոնապոս մտալուս հասեալ կապտեացէ զնա ողջոյն 'ի փառացն, ըստ որում Մոմիոս 'ի Մեանդրոսէ կապտեաց զկորսնԹոս:

Ստեպյն և Նիկիտայն գնացք գծպատեհ է գլխովն և գծնդակ. զի յորժամ յոյս բարեաց 'ի յելս գեղեցիկս առաջի կայր նմա՝ չեա տեղի հակառակորդին 'ի փառաթրութեանն և յիշխանութեանն. խնդ յորժամ խելամուտ ընէր մեծապէս վառնդին 'ի զբաղարութեանն, յայնժամ ապա զիջանէր Թողուլ լքանել յհատաբակացն՝ յանդորր հանեալ զառանձնա-

կանան : Այլ սակայն Թեմիստոկղէս , զի մի Թերեա այր ոք ապիկար և անհանձար զորավար կացեալ 'ի Պարսից մարտին՝ աւերածցէ քաղաքին , արծաթով 'ի բաց զայրն քեցեր յիշխանութենէն : Եւ Վատովն ինքնին 'ի շահօգտի քաղաքին Թեկնածէր զժողովրդապետական բարձին , յորժամ տեսանէր զայն աւագութիւն յոյժ բազմավարով և բազմավտանգ :

Այլ Նիկիաս անձին պահեալ զգորավարութիւն ընդդէմ Մինովեայ , ընդդէմ Վիւթերեայ և ընդդէմ Մեղիացւոցն հիքացելոց , 'ի բաց յիւրմէն մերկանայր զքլամիդն՝ յորժամ ընդդէմ լակեզեր մոնացւոցն ընէր մարտն . և յանփորձութիւն և 'ի խիզախելն Վզէովնի ապապաբեալ զնաւան և զորեարն և զզէնսն և զգորավարութիւնն՝ որում գեղեցիկ հմտութեան պէտք էին , ոչ զանձին փառսն ադարտէր՝ այլ զանգորդութիւն և զփրկութիւն զհայրենեացն : Ուստի և յետ ժամանակաց ապա յանձն չառեալ խաղալ մարտ զնել ընդդէմ Սիրակուսացւոց , 'ի կամս ակամայս բռնադատեցաւ 'ի նոյն . քանզի Թուէր իմն այնպէս՝ ոչ 'ի խոհական ինչ մտածութենէ բարւոյն , այլ առանտրի վատութեանն՝ իւրովսանն՝ վըէպ զքաղաքն կացուցանել 'ի տէրութենէն Սիկիւիոյ : Սակայն և անշուշտ մեծապէս լաւութեան առն հաւատալիք են , զի այնպէս ցանգ 'ի մարտէն հրաժեշտ տուեալ նորա և զգորավարութիւնն յանձն չառեալ

'ի վերայ այս' երբէք ոչ գաղաղեցան քաղաքացիք զնա ընտրել 'ի զօրավար՝ իբրտալս քաջալու և քաջահմուտ :

Իսկ անգուռսս Սրապատ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց 'ի նոյն տարփացեալ, յաջողէր միայն 'ի մարտի անդ. Ծառայիցն. և 'ի հարկէ իմեմնէ 'ի բացեալ 'ի ժամուն գոլով Պամպէտս և Մետեղոս և կրկին Լուկուզոս, Թէպէտ և 'ի ժամանակին մեծաշուք էր այրն և մեծազոր, այլ ինձ Թուի՝ և նորուն կուտակցացն անգամ հա մարտել զնա՝ ըստ Վաստակերդակ բանին, “ Այս քաջ յամենայնին՝ բայց յԱրդարէն ” : Այլ այս կարծիք զմեմնէ օգտեցին ինչ ոչ հռոմայեցոց՝ յազթահարեալք յեղևանապոլսութենէ առն և 'ի փառապիւթութենէ : Քանզի զՆիկիոս առեալ արձակէին Աթենացիք 'ի մարտ ընդդէմ կամաց նորա . և Սրապատ ածեալ ձգեաց 'ի մարտ զհռոմայեցիս ընդդէմ կամաց նոյս . և այսպէս ապա 'ի շնորհս Սրապատի՝ քաղաքն, և 'ի շնորհս քաղաքին՝ Նիկիոս, ազէտից պատահեցին :

Այլ սակայն և 'ի բանիդ առաւել գա վերի է Նիկիոս, քան Թէ պարսաւել՝ Սրապատս . առաջինգ՝ առ փորձ հմուտութեանն խոհականութիւն ունելով զգորաժարի խմտանոյ, ոչ Թակարդեցաւ 'ի յոյս ակնկալութեան քաղաքացեացն, այլ պընդեաց յամառեաց յուտակաւոր 'ի տէրութենէն Սիկիլիոյ . իսկ վերջինգ՝ զիսկն ընդ Պարթեաց գործ մի համարելով հեշ-

տին՝ մեղաւ, և վեհագոյնիցն ցանկացաւ. տեսեալ զի Կեսար վանէր զմուտս արեւու, զԿեղտո և զԳերմանացիս և զԲրետտանիս, ինքն յուրի անկեալ յեւս արեւուն և 'ի Հնդկայինն ծով: Խնդրէր ունել զԱսիա. 'ի նոյն կազմեցաւ գօտէսինդ և ինքնին Պոմպէոս, միեցաւ և Լուկուզոս, արք հանգարոջ և բարեհամբաւեալք առհասարակ՝ Թէպէտ և զնոյն կէտ նպատակին կալան զԿրաստոնն և զնոյն խորհուրդ:

Քանզի և Պոմպէսսին՝ յորժամ 'ի ձեռս տուաւ նորա զօրավարութիւնն՝ ընդգէմ դարձաւ Սինկղիտոսն. և Կատովն ինքնին՝ յորժամ Կեսար եհար վանեաց երեսուն բիւր 'ի Գերմանացոց, խորհուրդ տար առնուլ մատնել զԿեսար 'ի ձեռս Թշնամեացն, և այնպէս ողջոյն 'ի գլուխ նորա առնուլ կուտել զվրէժն՝ զի գրծեաց նա գաշինն: Այլ յայնժամ խուժան ժողովորդեանն ոչինչ անոացեալ Կատովնի զաւուրս հնգետասան կատարէր զոհիւք զտօն յաղթութեանն և ուրախ էր մեծապէս: Արդ՝ քանի՞ն արդեօք խնդամտեալ էր խուժանին, և աւուրս քանի՞ արդեօք զոհ զոհէր, եթէ երբէք անգուտս 'ի Բարեւոյնէ նամականի Կրաստոս տուեալ էր աւետաւոր յաղթութեան. և յետ այնորիկ ապա հորդան 'ի Մարս տուեալ և 'ի Պարս և 'ի Վրկանս և 'ի Սուս և 'ի Բակարիս, զայն վայրսն՝ Հռոմայեցոց գաւառս կարգեալ էր:

Եւ անշուշտ ապա, եթէ և անկուտել

ինչ՝ ըստ Եւրոպիկեայ բանին՝ հարկ 'ի վերայ կայցէ անխաղաղասէր մարդկանն և որք անդոհքն իցեն 'ի վայելս գոյից անձանց, չէ արգելոք արժան անիրաւել վանել զՍկանդիա, և ոչ գարձեալ զՄենդէ, և ոչ գարձեալ՝ հետամուտ յորս պնդել վտխառէիցն Եգինացւոց՝ որ զերեւանց աշխարհն լքեալ իբրու զերամս տմանս թըռչնոց չու տարաշխարհիկ առնիցեն յայլ գաւառ. այլ Ծանրագնի համարել զանիրաւութիւնն, և ոչ այնպէս հեշտին և յուճակտոս՝ իբրև ինչ մի անարդ և գուշնալեայ անտես զարգարութիւնն առնել: Իսկ որ 'ի գովութիւն զարշաւանն առնուն զԱլեքսանդրի, և խոտեն զՎրաստոսին, ոչ ինչ ուղիւսպէս գատաստան 'ի ներքս բերեն նոքա վասն ակզբանց նահատակութեանցն յերկից անտի նոցա:

Իսկ 'ի գործս միջանայ նոցա 'ի զօրավարութեան անդ, գտանեմք զլիկիւսայ ոչինչ սակաւ միջանս արիականս: Քանզի 'ի մարտս բազումս վանեաց նա զԹշնամիսն, և վայրիկ մի ևս և 'ի բուռն զՍիրակուսացիս ունէր. և յամենայն արկածս աղէտիցն չքոյր նորա մնաս, այլ խօթութեան նորա էր մնասն, և առ անին նախանձուն քաղաքացեացն: Իսկ Վրաստոս 'ի բազմադէմ՝ վիպակաց անտի իւրոց չեա տեղի բախտին ելս 'ի ներքս բերել գեղեցիկս. մինչ զի և զարմանալ արժան է ընդ խօթապարտութիւն առն՝ ոչ զի 'ի Պարթևացն զօրութենէ պարտեցաւ, այլ զի

զհռոմայեցւոց զչեղեցիկ բախան նկուն
արար :

Բայց որովհետեւ մին 'ի սոցանէ՝ ոչինչ
արհամարհեալ 'ի գուշակութեց հմայից ,
և միւսն զամենայնն յնչաց քերեալ՝ այն-
պէս զրաւեցան 'ի կենաց , գժնգակ է ա-
նեղեկան գատառտան 'ի ներքո բերել վասն
սոցա . սակայն և քան զօրինազանցին մե-
ղանչել և քան զստամբակին , առաւել նե-
րելի է մեղանչելն՝ բարեպաշտութեամբ
պատկառ վազնջուցն կալով կարգացն և
սովորութեանցն :

Այլ վասն վախճանի կենաց նոցա՝
անշուշտ արդեօք առաւել անբարձրաս գոյ
չրաստոս . այն՝ որ ոչ ինքնին անձնատուր
'ի Թշնամին եղև , ոչ կապանօք կապե-
ցաւ , և ոչ 'ի խեղճս պաշարեցաւ շրթանց ,
այլ Թախանձանաց բարեկամացն տեղի ետ ,
և յուխտողբութ Թշնամեացն մատնեցաւ :
Իսկ 'իկիսոս յանփառունակ և յանշուք
յոյս փրկութեանն՝ յողջ Թշնամեացն
անկեալ , ևս անփառունակ մահ առ Թեաց
անձին :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Աստանօր Լա. և Խո. Թարգ. Պլուտարքեայ՝ յաւելումն տողս ինչ (զոր չգտաւ նեմք 'ի բնագրին) 'ի լրումն իմաստի վերոյգրեալ պատմութեան գնելոյն Կրատոսի զբաղմութիւն ճարտարապետացն. և է այսպիսի. "Բայց 'ի վարձու տալս նա ըզ ճարտարապետս իւր՝ այլոց քաղաքացեացն, որ շինեւն կամէին. վաճառէր նոցա ըստ կամի և զվարձ շինութեանցն", :

2. Թուի երկանուն լինել արքային Պարթեաց, զոր երբեմն Հիւրովք, և երբեմն Արշակ կոչէ Պլուտարքոս: Այլ զԿրատոսսին անցից տես և 'ի Պատմ. Հյ. Հատ. Ա:

3. Քան զՊոմպէոս և քան զԿեսար: Հրահանգիչ յոյժ է վարուց՝ մանաւանդ իշխանաց՝ ինչամտութիւնն Պլուտարքեայ 'ի տողս յայտոսիկ ստեալս, ազգողագոյն ևս քան զհազարո 'ի ճառից բարոյականին:

4. Զոր Καρρίας կոչէ Պլուտարք, ինձ Թուի անշուշտ լինել Կուառոս, աւան 'ի Տուրուբերան աշխարհին մերում. զոր շնեաց Կուառ մի յորդւոցն Գիսանեայ և Դեմետրեայ իշխանացն Հնդկաց, որք ե.

կին 'ի Հայս յաւուրս Վաղարշակայ արքային մերոյ . որպէս գրէ Զենոբ 'ի պատմութեանն . “ Եւ շինեաց Կուառ իւր աւան, և կոչեաց յանուն իւր Կուառս ” : ցեա և 'ի յետագայ Ծան :

5. Եւ զոր Σίππαχα, կոչէ Պլուտարք, է անշուշտ 'ի նմին Տուրուբերան աշխարհի Քարքեայ լերին կողմն, որ կոչէր Ինտֆէան, մերձ 'ի տեղի բազմեացն Գիսանեայ և Դեմեարեայ Հնգկացն . որպէս վկայէ Զենոբ 'ի պատմ. “ Զոր Իննակնեան կոչեն տեղւոյն՝ Հնգիկք և՛ Պարսիկք, որով պանծան յոյժ բնակիչք տեղւոյն ” :

6. Յիշատակարան գեղեցիկ պարծանաց յաւառմնասիրութեան մասին՝ և՛ վասն մերոց արքայից . յորում երախտապարտս Պլուտարքեայ միայնոյ ճանաչեմք զանձինս, վէճպ գտեալք 'ի մերոց Պատմագրաց :

ግ ሊ በ ተ ል ሊ ሰ ቶ ቴ ሊ ል

ደብዳቤዎች

ሊዩ ስታሊን ሊገልጽ

ቴ

ግብርና

ԱԳԵՍԻՂԱՅԱՍ

ԼՆՐՔԻՒՄՈՅ Ձեռքագրաման թագ-
կապեալ հոյակապ 'ի վերայ Լափեզեմե-
նացւոյ՝ թողոյր որդի 'ի պարկեշտ կնոջէն
Լամպրետունեայ՝ զԱգիա, և կրտսրագոյն
ևս որդի յԵւպոլեայ գտներէն Մեղիսիւ-
պիգեայ՝ զԱգեոփղայոս: Եւ քանզի ըստ
կարգի օրինացն՝ Ագիա անդ էր թագաւո-
րութեանն, թուէր իմն այնպէս՝ կեանս
վարել Ագեոփղայոսի ստակական. այլ անա-
նա Սպարապոլոյ գասափարակութեամբն,
թէպէտ և խառամներ և քրտնաջան՝ սա-
կայն և 'ի հլութիւն կրթիչ պատանեաց .
ուստի և ասեն Սխմեմիգեայ կոչել զՍպար-
ափա Մարթանուաճ. իբրտւ որ մանաւանդ
սովորութեամբ հլուս օրինացն և հեզս
յարգարէ զքաղաքացիս, իբրեւ զերթվարս
ոմանս՝ որ անգասին յառաջին հասակէն
նուաճեալք կրթեացին: Բայց օրէնք ազատ

առնեն 'ի հարկէդ յայգմանէ զորդիս գաւ
տիարակեալս 'ի գահ արքունի . սակայն
մասնաւոր՝ Ագեսիղայոս ամբարձաւ 'ի
հրամայել, ուսեալ յառաջագոյն 'ի հնա-
զանգէլ . ուստի և յոյժ առաւել քան զա-
մենայն [Թագաւորս յարմարէր զանձն իւ-
րոց հնազանգելոցն, ընդ պերճ և արքունի
բուսոյ բարուցն գեղեցիկս զօգեալ զմար-
դասէր քաղցրութիւն առ ժողովուրդն
ըստ դաստիարակութեանն :

Իսկ 'ի խմբակցութեան անդ սննդակից
մանկանց՝ զոր կարգային Հօփ՝ էր նորա
սիրող Լիւսանդրոս , յոյժ պքանչացեալ
ընդ չափաւորութիւն բարուց նորա : Քան-
զի կազատէր յոյժ գոլով և խիզախ առա-
ւել քան զամենայն պատանիսն, և յառա-
ջագէժ՝ 'ի բնական և յանձնապատասն և
բուսն և աննկուն, համայն և այնպէս
հեշտալուր էր և հեզ . զի և յերկիւղէն՝
ոչինչ, յամօթոյն գործէր զամենայն հրա-
մայեալսն . և քան ծանրանալ ինչ 'ի վառ-
տական՝ առաւել ցաւէր ընդ բամբասանոն :
Իսկ և [Թերութիւն կազութեանն 'ի միոյ
յոտիցն՝ քօզարկեալ ծածկէր ընդ առոյգ
և կայտառ մարմնովն . և շնորհս ոչինչ
գուղնաբեայ 'ի վերայ ամէր այնմ՝ յաշխու-
ժից անտի իւրոց, ինքն առաջին զանձինն
հեզնեալ [Թերութիւն զայն և կատակա-
բանեալ . նա և [Թերութիւն այն ինքնին ա-
ռաւել ևս յորդէր զպատուասիրութիւն
նորա՝ ոչինչ խուտափեալ վառն այնորիկ 'ի
քրտանց և 'ի նահատակութեանց երբէք :

Բայց զգիտակին նորա չունիմք մէք պատկեր․ քանզի և ինքնին չկամեցաւ զայն, նա և 'ի մեռանէն իւրում պատուէր տայր մի ամենեկն քանդակել ինչ զնորա կամ նկարել․ սակայն որպէս ասեն՝ փոքրահասակ էր և անաւագ։ Սակայն զուարթամտութիւն առնն յամենայն հասակի և զուարճախօտութիւն նորա և անպերճ կերպարանն և ձայնն հեշտ, փաթեղի զնա յարգաբեցին մինչև յալեայթ ծերութեն՝ առաւել քան զչեղաւորան և քան զաւարտահասական։ Այլ պատմէ թէսփրատոս՝ Պարեոից պատուհաս 'ի վերայածել Ալեքիզանդրի՝ զի կին իւր ած փոքրահասակ․ Քանզի ասէին՝ Ժնոյի Դա մեզ 'ն արտայս, այլ արտայիս։

Բայց առ Թագաւորութեամբն Ագիայ՝ Ալեքիզանդրէս վարդապետ անցանէր 'ի Սիկիլիոյ առ Լակեդեմոնացիս․ ուր և ոչ բազում ինչ կացեալ ժամանակ՝ բաժնասեցաւ իւրե անկեալ ընդ Տիմէայ տիկնոջ արքայի․ և Ագիս ինքնին ասէր չճանաչել իւր յորդի զձենալն յայնժամ 'ի նմանէ՝ իբրու որ յԱլեքիզանդրայ իցէ։ Եւ պատմէ Դուրիս՝ ոչ վասն այնորիկ շատ ինչ գովամակել Տիմէայ․ նա՝ հեծեալ նա առ անին ընդ նաժշտաց անուն կարգայր մանկանն Ալեքիզանդրէս և ոչ Լէոփոլիզիդաս․ և Թէ՝ և ինքնին Ալեքիզանդրէս ասէր ոչ մտեալ առ Տիմէա 'ի Թշնամանել ինչ, այլ պատուամարտալ՝ զի Սպարտացոց Թագ կարեւորեն ճեպք նորա․ և ասլա գաղտաւ

գնաց լինէր Ագիթիադէս առ ահի երկիւղին Ագիսայ :

Իսկ ընդ մանուկն յետ այնորիկ ցանդ ընդ ակամբ հայեր Ագիս, և ոչ ընդ հարազատս գաւառաց զնա. բայց նա՛ի հիւանդաւ նալ Ագիսայ յոտս անկեալ նորա արտասուօք՝ ազաւէր ամոքէր յորդի իւր գաւառնէլ զինքն առաջի բազմաց : Սակայն և այն պէս ՚ի մեռանել Ագիսայ՝ Լիւսանդրոս որ ՚ի նաւամարտի վանեաց Աթենացիս և ճոխարար զորացաւ ՚ի Լակեդեմոնիս, ՚ի գահ արքայութեանն յառաջ մատուցանէր զԱգեսիդայոս՝ իբրու անձահ Լէոլտիւքիդեայ անհարազատի. և բազումք ևս այլ ՚ի քաղաքացեաց կարի յօժարամտեալք յԱգեսիդայոս վասն առաքինութեանն, և պատուաւորեալք՝ զի համասնունդ նոցա եկաց և զնոյն դաստիարակութիւն գտաւ տիրակեցաւ՝ զօրավիգն նմա լինէին կամակարաւթեամբ սրտի : Սակայն էր ՚ի ժամանակին ՚ի Սպարտիս Դիոպիթէս այր գէտ և գուշակ վաղնջուց պատգամացն, և իբրև այր զհամբաւի հարեալ խորհրդազգած աստուածայնոցն և քաջահմուտ : Սա այս այր ասէր՝ ոչ արժան և ՚ի գէտ առն կպգի կալ ՚ի Թագաւոր Լակեդեմոնացւոց, և վերժանէր ևս յատենի պատգամ այսպիսի.

Ո՛վ գու Սպարտիս՝ թէպէտ մեծապանծ՝

Արթուն կաց համբուն.

Մի ըզքեզ ողջուն՝ հարեալ ջախեսցի

Կազ Արքայութիւն :
 Զի յամայր ամէջ անձկութիւնք անկարծք
 Ըզքե պատեսցեն ,
 Եւ ըզքեզ մարտից մարդախանձ աղիք
 Յուզեալ ծրփեսցեն :

Այս պատառականի առնէր Լիւսան-
 գրոս . եթէ 'ի պատգամէդ ահաբեկ ինչ
 իցեն Սպարապետիք , զգուշանալ ուրեմն
 մանաւանդ արժան իցէ 'ի Լեոփուքի-
 գեայ . իբրեւ գիշն ժէ փոյթ ինչ իցէ ար-
 գեզք՝ առն կաղի թագ կապել , սակայն
 անշուշտ կազասցի թագաւորութիւնն ինչ-
 նին գլխովն՝ թէ ոչ 'ի հարազատաց որ
 կալցէ թագաւոր և 'ի զարմէն հերակցեայ :
 Անգուստ և Ագեսիդայոս զայս ասէր , եթէ
 և Պոսիդոնի ինքնին վկայել անհարազա-
 տութեանն Լեոփուքիգեայ , զի այնպէս
 գեանաւարժ յուզեալ վարեաց եհան զԱ-
 գիս արտաքս 'ի սրսկապանէն . և 'ի ժամաւ
 նսկէ անտի 'ի վերայ անցեալ ամառց աւե-
 լի քան տառանց՝ ապա յետ այնորիկ ծնա-
 նէր Լեոփուքիգոս :

Այսոցիկ ազագաւ ապա սրբայ հրա-
 տաքանեալ Ագեսիդայոս , անգէն տիրա-
 նալր և 'ի վերայ ընչիցն Ագիսայ . և վա-
 րեալ հալածեաց զԼեոփուքիգէս իբրեւ
 անհարազատ : Այլ զի աղքատեանք նորա
 մարտնիք լաւորեար տուայտեալ էին յազ-
 քատութեան՝ առեալ բաշխէր նոցա զկէսն
 յնչից . և այնպէս փոխանակ նախանձուն
 և ատելութեանն վասն ժառանգութեանն՝

սէր և փառս յանձն ձգէր: Իսկ այն՝ զի 'ի հնազանդութեան կացեալ ինքն իւրում քաղաքի՝ ըստ որում Գահնոփոյն ասաց՝ մեծապէս վասն այնորիկ զօրացաւ, և գործէր զոր կամէր, օրինակ զայս յաջողեցաւ. Աւագութիւն հրամանատար 'ի քաղաքին էր յայնժամ 'ի ձեռս Պարետից և Ծերոց. Պարետից տարևոր էր իշխանութիւն նոցա. այլ Ծերք 'ի բարձին իւրեանց կային միայն զամենայն աւուրս կենաց իւրեանց, զի մի թերևս թագաւորք արձակերատան միևեջին յամենայն. ըստ որում 'ի Լիւկուրգոսին վարան ցուցեալ է մեր: Եւ յայտնանէ ապա թագաւորք 'ի ժամանակաց անտի ցանգ. հոյրենատուր իմն կազիւ և գժտութեամբ կացին ընդ աւագորեայն: Բայց Ագեփոյնոս ներհակաբար կալեալ ուղի և 'ի բաց զվէզն եղեալ և զայլ քար ընդ արանցն, ապա մեծապէս հարկանէր նոցա՝ յամենայն 'ի գործ ձեռնամուխ առ 'ի նոցուն եղեալ հաւանութէն, և 'ի կոչն նոցա փութապէս ընթացեալ առ նոսա: Իսկ և քանիցս անգամ յարքու 'ի բազմեալ դահուն՝ առնել իրաւունս, իբրև անգրմտանէին Պարետք, յոտն յառնէր. և առ մէն մի 'ի նոցանէն՝ որ 'ի դաս անցանէին Ծերակուտին, յղէր 'ի ձն՝ խլայ և եղն՝ 'ի մրցանակ քաջութեան նոցա: Եւ այնպէս ապա շուք 'ի ներքս բերեալ առ բարձ աւագութեան նոցա, զանխուլ զիւր իշխանութիւնն հատահարուստ գործէր, և աւագամեծար ևս զիւր արքայու-

Թիւնն յարգարէր 'ի տիրոյ անտի մտեր-
մութեանն առ նա :

Իսկ և 'ի քաղաքաւարել իւրում ընդ
այլս 'ի քաղաքացեաց , քան բարեկամ՝ ա-
ռաւել անբամբաս գտաւ թշնամի . քան
զի երբեք չհարստահարէր զթշնամիսն յան-
կրաւի , սակայն գործակից բարեկամացն
լինէր և յանկրաւս . և ամուսնիւ ևս ոչ պա-
տուել զթշնամիս 'ի բարեգործել նոցա ,
սակայն և չկշտամբէր զբարեկամս 'ի մե-
ղանչել նոցա . նա և փառս համարէր զօրա-
փոյն կալ նոցա և 'ի միասին ընդ նոսա
յանցաւոր լինել . կարծիս 'ի մտի հատա-
տեաց՝ եթէ առ բարեկամութեամբ ընթ
և ոչ մի ինչ գործ գժպատեհ . և առաջին
ինքն նահատակեալ ակառակից թշնամեաց
յաղէաս նոցա , և զօրափոյն 'ի խնդրել նո-
ցա , զամենեցուն զսէր յինքն առեալ յան-
կուցանէր :

Յայսպիսեաց տառի տեսեալ Պարե-
տիցն և զանգիտեալ ևս 'ի զօրութենէ նո-
րա՝ տուգանեցին զնա . բարուր կարկատե-
ցին , զի զհատարակաց զքաղաքացիսն նա
իբրև իւր առանձինն գրաւականէ : Քանզի
զոր օրինակ բնախօսք խնամաստիրեն , եթէ
'ի բառնալ կադի և հտկառակութեան
ընդ տիեզերս՝ տեղի տացեն 'ի շարժմանէ
երկնաւորք , և ծնունդ և շարժումն դա-
դարեացի իրացդ ամենայնի 'ի պատճառս
ներգաշնակութեանն եղելոյ ընդ նոսա յա-
մենայնին , սապէս և օրենսդիրդ լակոնա-
ցի Թուի Թէ կարգեալ սահմանեալ իցէ

յիւրում՝ քաղաքականութեանն զպատ-
ուասիրութիւնն և զեղեւել միջանսն 'ի յոր-
դոր առաքելնութեան, զի լաւքն և առա-
քինիքն 'ի պայքարի կացցեն հանապազ-
ընդ միմեանս . զանգիտեալ գուցէ անպայ-
քար մեղկութիւնն անբաժ յամենայն հա-
կառակութենէ՝ ոչինչ ուղղապէս կոչեսցի
Միաբանութիւն : Եւ կէզք դարձեալ իմաս-
տասիրեն զայս՝ իբր ոչինչ զանխուլ և 'ի
Հոմերեայ գլխովին . քանզի և ոչ նա ար-
դեզք տայր խնդալ Ագամեմնոնի ընդ գըծ-
տել Ոգիւստեայ և Աքիլլեայ ընդ մի-
մեանս 'ի բանս յիշոցաց, եթէ մեծ բարի
չհամարէր նա հասարակաց զնախանձաւոր
զպայքարան զարանցն քաջաց : Այլ սա-
կայն և բանիդ այգմիկ չէ՝ արժան այգպէս
պարզապէս տեղի տալ ներել . քանզի և
բանակուութիւնք անչափք՝ դժոխմբերք
են քաղաքաց և բազմավտանդ :

Բայց Ագեսիդայոս իբրև Թագ կա-
պեաց, անդէն դուժկանք գային հասա-
նէին յԱսիոյ . ազդ առնէին՝ ստուար բա-
նակ նաւական կազմել կահել Պարսից ար-
քային, չու առնել խաղալ և զլակեղե-
մոնացիսն 'ի ծովէն 'ի բաց վարել : Յայն-
ժամ Լիւսանդրոս ցանկացեալ միւսան-
դամ խաղալ յԱսիա և Թիկունս տալ բա-
րեկամացն՝ զոր անդ իշխանս և քաղաքա-
պետս Թուրեալ էր . բայց նոքա վատա-
ցեալք 'ի վարչութեանն և բռնացեալք՝
հալածեալք 'ի քաղաքացեաց անտի և 'ի
մահ ևս մատնեալք էին . ապա ածէր հա-

ւանեցուցանէր նա զԱդեմիզայտս ձեռնա-
մուխ 'ի զինուորութիւն անդր լինել և ան-
ցանել մարտ գնել կռուել տարագէժ
յեւթագայ, և զառաջս կազմութեանն ու-
նել զբարբարոսին . 'ի նոյն և նամականի
տայր առ բարեկամն յԱսիա, առաջել 'ի
Լակեդեմոնիա և զԱդեմիզայտս խնդրել 'ի
զորաժար :

Ապա Ադեմիզայտս ստիպեալ 'ի բազ-
մաց՝ յանձն առնոյր զզինուորութիւնն .
պայման եղեալ՝ տալ նմա զորաժարս երե-
սուն 'ի Սպարտացւոց խորհրդականս, եր-
կու հազար տղջնաւոր 'ի նորոց քաղաքա-
ցեաց, առ այսպիսիք՝ և նիզակակիցս իւր
վեց հազար : Եւ այսպէս ապա գործակից
Լիւսանգրեայ գորով վազմազակի վճիռ
տային ամենայնին . և առեալ արձակէին
զԱդեմիզայտս հանգերձ երեսուն զորաժա-
րօք Լակեդեմոնացւոց . և եր աւագ 'ի նո-
սա Լիւսանգրոս, ոչ վասն համբաւոյն
միայն և իշխանութեանն, այլ և բարեկա-
մութեանն Ադեմիզեայ . որ քան զքահ-
արբայութեանն՝ վեհագոյն ևս կարծեաց
զընտրութիւնն յայն զինուորութիւն 'ի
զորավիգ գործակցութենէ անտի Լիւ-
սանգրեայ :

Իբրեւ խմբեցաւ բանակն 'ի Գերեստոն,
ինքն իջեալ յԱւլիգ ընդ բարեկամն, և
անդ զգիշերն օթագայեալ՝ թուէր իմն յա-
նուրջս ասել ուրումն առ նա . “ Ո՞վ Լա-
կեդեմոնացւոց արքայ, ինքնին գու քով
գիտեա՝ այլոյ ուրուք երբեք ոչ կալ 'ի զ-

բաժնար ողջոյն Ելլադայ, բայց անդ ուրեմն
Ագամեմնոնի, և զարգիս՝ քեզ ինքնին :
Արդ զի նոցուն առաջնորդ կացեալ էքո,
որոց միանգամ և նա . և մարտ ընդդէմ
նոցուն յարգարես թշնամեաց, և 'ի նո-
ցուն դարձեալ խաղաս 'ի վայրաց 'ի մարտն,
'ի դէպ իցէ արդեգք եթէ և զնոյն յազեա-
ցես զոհ և դու դիցուհւոյն, զոր նայն նախ
յազեաց և ապա նաւեաց ,, : Յուշ անդէն
ածեալ Ագեսիդայոս զզոհ աղջկանն՝ զոր
ինքնին հայրն փողոտեաց հնազանդեալ
բանից ըզձին, ոչինչ այնպէս սրտաբեկե-
ցաւ Ագեսիդայոս . յարուցեալ պատմէր
բարեկամացն զանսինն, և ասէր՝ պատուել
զգիցուհին 'ի զոհ այնպիսի, ընդ սր և նա
անշուշտ հաճեացի՝ գոլով գիցուհի, ոչինչ
դհեռ երթեալ անխմաստութեան զօրավա-
րին այնորիկ . ապա բոլորեալ պատկաւ
զեղն մի՝ հրաման տալոյ յազել զնա իւրում
իսկ ըզձին . 'ի բաց զիզն զայն թողեալ՝
զոր անդ Բիովտացւոց կարգեալ էր, ու-
րում և ըստ կարգի նմա անկանէր գործն :
Իբրեւ զայն լուան Բիովտադքոսք՝ սրտմտեալ
արձակեցին պաշտօնեայս խափանել զԱ-
գեսիդեայ զզոհն ընդդէմ օրինացն և հայ-
րենատուր կարգին Բիովտացւոց : Հա-
տեալ նոցա անդր և զհրամանն աղբեալ՝
առեալ 'ի բաց 'ի բազնէն ձգէին զգետա
սպանդին : Մեծապէս գժգմեալ Ագեսի-
դայոս՝ յուրի անկանէր 'ի պտմնութիւն
բարկութեան ընդդէմ Թեբայեցւոց . և
յերկուացեալ էր նա 'ի գուշակութենէն

ընդ նահատակութիւն գործոյն իւրոյ և
ընդ ելս արշաւանին իւրոյ:

Իբրեւ եկն եհաս յԵփեսոս, ծանրացա-
սումն ընէր ընդ շուք մեծ և ընդ աւագու-
թիւն Լիւսանգրեայ. զի ժամ 'ի ժամէ
ամբոխ մեծ դեգերեալ կայր առ գուրս
նորա, և առհասարակ նմա սպաս մեծ և
ուղի հարկանէին. իբրու որ Ադեմիզայոս՝
անուամբ չափ և վերին երեսօք 'ի շնորհս
օրինացն կալցէ զօրավար արշաւանին այնու-
րիկ, իսկ 'ի ներքոյ տէր ամենայնին և զօրա-
ցեալ և գործօն ամենայնին իցէ ինքնին
Լիւսանգրոս: Քանզի և յամենայն իսկ 'ի
զօրավարս արձակեալ յԱսիա՝ չեկաց որ
հզօր առաւել և ահաբեկ քան զԼիւսան-
գրոս. և ոչ որ առաւել քան զնա բարե-
գործեաց առ բարեկամսն և վնասեաց
զԹշնամիսն. և իբրու թէ այն ինչ գործեալ
իրացն՝ տակաւին յուշի զայնոսիկ քաջա-
պէս ունէին մարդիկն, և անգուտս ևս զԱ-
դեմիզայոս տեսեալ այր անպաճոյճ և
պարզ 'ի քաղաքավարութեան և ժողովրդ
գաղան անձն, իսկ զԼիւսանգրոս գեռ ևս
'ի նոյն զօրութեան յաւերժացեալ 'ի նոյն
ոյժ պնդութեան և 'ի նոյն սակաւախօս
բարբառ, նմա հպատակէին զանձինս և 'ի
նա միայն ակնկառոյցք էին: Ուստի և անգ-
պուաջին այլք 'ի Սպարտացւոց անտի ոչ
ինչ հանգադուէին բանին. զի և թուէր իմն՝
եթէ քան խորհրդակներ արքայի՝ պաշ-
տօնեայք Լիւսանգրեայ իցեն նոքա:

Եւ վասն այսորիկ Ադեմիզայոս՝ թէ.

պէտ և յաչաղկոտ չէր և ընդ շուք օտարին չցասնոյր, այլ փառախնդիր յոյժ գոլով խիթայր՝ եթէ 'ի դէպս ինչ իւր գործոց նահատակութեան՝ Լիւսանդրեայ առեալ ընծայեսցեն 'ի պատճառս համբաւոյ առնու Ագազայս հնարս հնարեցաւ Ագեսիղայոս սկսաւ առաջին հակառակ կալ խորհրդոց Լիւսանդրեայ. և յոր ինչ միանգամ նա մեծապէս թեակոխէր, նա զայն 'ի բաց տարեալ՝ անտես առնէր, և զայլ ինչ իրաց բուռն հարկանէր: Իսկ երկրորդ անգամ և զորս միանգամ գիմեալք առ նա ինչ մի ժառին՝ յետոս ունայնաձեռն արձակէր, զորս առաւել կուսակիցս գիտէր Լիւսանդրեայ: Սակէս և 'ի գատաստանի՝ որոց միանգամ չար ածել խնդրէր Լիւսանդրոս, պարզերես արձակէր յատենէն. իսկ որում միանգամ նա թեկն ածէր, դժուարաւ անպատուհաս արձակէր այնպիսին: Եւ ապա այսոցիկ ոչ ըստ գիպաց ինչ պատահեալ, այլ իբրեւ կամակարութեամբ և զնոյն օրինակ հանապազ, խելամուտ բանին եղեալ Լիւսանդրոս՝ ոչ ծածկէր 'ի բարեկամացն իւրոց և ասէր ևս նոցա իւր սակս այնպէս արհամարհութիւն կրել նոցա, և յորդոր 'ի ներքս տալր նոցա երթալ սպաս արքային հարկանել և մեծի աւագանւոյն:

Այլ Ագեսիղայոսի կարծիս 'ի միտս անկեալ գործել նորա զայն առ 'ի նախանձ ընդդէմ զմարդիկն գրգել, ուստի և յառաւել ոտնհարութիւն Լիւսանդրեայ՝

տալը նմա պաշտաման գործ մնաբաշխու-
թեան . և որպէս պատմեն՝ ասէր ևս Ագե-
սիկայոս այսպէս լու ՚ի լու բազմաց .
“Գնացեն արդ նորա , և խնամ մնաբաշ-
խին սպաս հարցեն” : Ընդ որ մեծապէս
ցաւեալ Լիւսանդրեայ , ասէր առ նա .
“Անշուշտ գու ո՞վ Ագեսիկայոս , գիտես
իսկ քաջ նուառապաշտանեւ զբարեկամ
արդ” : Ետ պատասխանի Ագեսիկայոս և
ասէ . “Եւ կարի իսկ քաջ . իբրեւ խնդրեն
նորա մեծանալ քան զիս” : Կրկնեաց ան
գրէն Լիւսանդրոս . “Այլ թերեւ պատ-
մեցաւ քեզ՝ աւելի ինչ , քան զոր եսն ա-
րարի : Արդ՝ բարձ մի և տեղի տացես ինձ
աննախանձաբար պիտանի քեզ լինել” :

Ապա յետ այնորիկ առաքեցաւ Լիւ-
սանդրոս ՚ի Հելլեոպոնտոս , և առեալ ա-
ծէր զՄիհրդատ զայր պարսիկ ՚ի սահմա-
նաց անտի Փարնաքազայ առ Ագեսիկայոս՝
հանդերձ բազմամթեր գրամովք և երկե-
րիւր աքրուձիով . սակայն և ճշ գազարե-
ցաւ նա ՚ի սրտմտութենէ բարկութեան
իւրոյ , և խէթ ևս կալեալ հնարա հնարէր
բառնալ առնուլ զարքայութիւնն ՚ի կրկին
զարմից անտի՝ որ ժառանգեալ ունէին
զթագն , և ամենայն Սպարտացւոց հասա-
րակ գործել զգահ արքայութեանն . և
արդեօք ՚ի գժտութենէ անտի նորա յայն
մանէ ազմուկ անհնարին յուղէր , եթէ
օրոհաս մահուն չէր կանխեալ նորա ՚ի
Բիովտեան արշաւանին : Եւ այսպէս ապա
ի քաղաքականութեան կարգս անչափու-

Թիւն պատուասիրութեան 'ի բարա, զեան առաւել գործէ՝ քան օգուտ: Քանզի եթէ գոյնըներեղի դք էր Լիւսանդրոս, որպէս և էր իսկ՝ պատուասիրեալ 'ի վեր քան զհանգամանա ժամանակին, արդեօք էր և Ագեսիղայոսի պարկեշտագոյն ևս ուղղել զթերութիւն զհոյակապ զառն պատուասիրի. այլ Թուի թէ երկոքին միանգամայն ընդ նովին գրաւեալ կրիւք, ոչ նա ծանեալ զաւագութիւն իշխանին, և ոչ սա տարաւ թերութեան բարեկամին:

Արդ յայնժամ զառաջինն Տիսափերնէս զահի հարեալ յԱգեսիղայոսէ, և պայմանս կուեալ խաղաղութեան՝ իբրու Պարսից արքային Թողուլ 'ի նա զքաղաքն Յունաց և վարել իւրեանց օրինօքն, և ապա մարտի ձայն տուեալ նմա՝ իբրեւ բաւական 'ի վէգ ընդ նմա, մտադիւրագոյնս յանձն առնոյր Ագեսիղայոս մեծապէս վստահութեամբ. և զի և ամօթ մեծ համարէր, եթէ այն բիւր զօրականին ընդ ձեռամբ Քանուփոնեայ՝ էր երբեմն զի հասեալ մինչև 'ի Ծով անդր՝ այնչափ 'ի պարտութիւն մատնեցին զարքայն, և ինքն զօրավար Լակեդեմոնացոց՝ որ տիրացան Ծովու և ցամաքի՝ նահատակութիւն 'ի ներքս չրերցէ Հելլենացոց: Ապա անգէն վաղվաղակի գեղեցիկ խաբանօք վրէժ առեալ զուխտագրութեանն Տիսափերնեայ, կեղծաւորեցաւ խաղալ 'ի Վարթա կոյս: Իբրեւ բարբարոսն խմբեաց զգորն, ինքն ճեպով չու տուեալ բանակին՝ հոր-

դան տայր 'ի փռիւդիս . և հատեալ կալաւ քաղաքս բազումս և տիրացաւ 'ի վերայ դանձուց . եցոյց բարեկամացն՝ եթէ դըր ժեշտ պայմանաց՝ զգիս ինքնին է արհամարհել . և դաւել խաբել զթշնամիսն՝ ոչ ի բաւաղի միայն է , այլ և փառաւոր և օգտակար և հեշտալի :

Իսկ յետ այսորիկ տեսեալ զայրուձիոյն զտակաւութիւնն , և յակն ևս տրկեալ 'ի սպանդս զոհիցն զլեարդն անգլուխ , տեղի առեալ յԵփեսոս՝ անգ կուտէր այրուձի . հրաման տայր ճոխից քաղաքին՝ զի եթէ զինուորութիւն յանձն չառնուցուն , այր այր 'ի նոցանէն փոխանակ անձին երկվար մի և հեծեալ մի 'ի ներքս մատուցէ . բազումք էին անդանօր ճոխք , և Ագեւիզայոս արագ արագ 'ի տեղի անարի հետեակաց խմբաց ժողովեաց բազում այրուձի մարտիկ . քանզի որ զինուորութիւն յանձն չառին՝ տային ծափս զյաճնաւելոցն . և որք այրուձի խմբել չկամեցան՝ տային ծափս կամեցողացն : Զայս անգ 'ի նախնումն գեղեցիկ գործեաց և Ագամեմոն , զի մատակ ձի քաջ առեալ՝ 'ի բաց 'ի մարտէն արձակէր զայր զանարի և ընչեղ :

Իսկ յորժամ 'ի հրամանէն Ագեւիզայոսի մերկ և կողոպտւտ արարեալ զգերի պառերազմին՝ և 'ի վաճառ ևս հանէին զնոսա , անգ բազումք եկեալ գնէին 'ի հանգերձից անտի գերւոյն . այլ զմերկ մարմնովք նոցա՝ քանզի սպիտակք էին և գիրդք առաւել և հովասունք , ծիծաղէին իրօք զան .

պիտանե՞ք ոմամբք և զանարդք . յայն-
ժամ հասեալ անդր Ագեսիղայոս՝ ասէր .
“ Սղբա ինքնին ե՛ն աւագիկ՝ ընդ որս գուք
մարտ եգեալ կռուիք : Իսկ կարասիդ՝ ոյց
աղադաւ մարտ եգեալ կռուիք ,” :

Բայց յետ այնորիկ հասեալ ժամանակ
միւսանգամ հորդան տալ 'ի սահմանս
Թշնամւոյն , կանխեալ ազգումն առնէր
Ագեսիղայոս խաղալ գնալ 'ի Լիւդիա . ոչ
եթէ և յայնժամ 'ի դամեւ զՏիսափեր-
նէս . սակայն ինքնին Տիսափերնէս դաւեր
յայնժամ զանձն՝ ոչ հաւատալով Ագե-
սիղայոսի իբրու որ միանգամ խաբեցաւ 'ի
նմանէ . եգ 'ի մոի խաղալ նմա յայնժամ
'ի Վարիա՝ սահման դժուարակոխ այրու-
ձիոյ՝ յոր նուազեալ էր Ագեսիղայոս :
Այլ իբրեւ եկն եհաս նա ըստ բանին իւ-
րոյ՝ 'ի դաշտավայր անդր մօտ 'ի Սարգի , 'ի
շտապ տագնապի յայնժամ Տիսափերնէս
անդր խաղայր գնայր 'ի Թիկունս , և այրու-
ձիոյն գռոյթ տուեալ՝ կոտորէր զբազումն
'ի զօրացն Ագեսիղեայ՝ որ անկարգ հրոսա-
կաւ 'ի դաշտավայրին աւար հարկանէին :
Բայց Ագեսիղայոս տեսեալ զի չեւ ե՛ն հա-
սեալ հետեակազօրք Թշնամւոյն , և իւր 'ի
ձեռին կայ ողջոյն բանակ զօրուն , ճե-
պեաց փութացաւ մարտ յարդարել պա-
տերազմի . և խառնեալ ընդ այրուձին զվա-
ռեալն յասպարս փոքրկունս , խրախոյս
տայր յառաջ խաղալ ճեպով և անկանել
'ի վերայ . և ինքն արագ արագ զհետ նոցա
խաղայր հանգերձ սպառնալինք զօրուն :

Իբրեւ 'ի փախուստ բարդարոսքն դարձան, հետամնատ Հելլենացիքն եղեալ՝ հասին կալան դրանակն նոցա՝ տապաստ արկեալ բազում մարդիկ :

Իսկ յեւ մարտին այնորիկ յաջողեցան նոքա ոչ յաներկիւղս միայն յաւարի ըզտահմանս առնուլ զարքային, այլ և զպատուհասն ինքնին տեսանել զՏիսափերը նեայ դեղեւնաւոր առն և զյոյժ ռիսերիմ՝ Հելլենացւոց աղփին : Քանզի զՏիթրաւատէս վաղվազակի առեալ արձակէր անգրարքայն՝ զգլուխն բերել զՏիսափերնեայ. և Թախանձ եւ արկեալ Ագեսիդեայ դալ 'ի հաշտութիւն և չու 'ի տուն առնել, արձակէր ևս առ նա մԹերս բազում արծաթոյ : Եւս պատասխանի Ագեսիդայոս, եթէ հաշտութեան իշխան քաղաքն նորակ. և թէ՛ քան զանձնն՝ առաւել սիրէ ըզդորականն մեծացուցանել. և զի՛ և Հելլենացիք համակ դեղեցիկ համարին 'ի Թըշնամաց աւար ունել, և ոչ պարգեւ : Համայն և այնպէս երախտագէտ առ Տիթրաւատէս եղեալ՝ զի պատուհաս 'ի վերայ ած Տիսափերնեայ Թշնամոյն Յուսաց՝ առեալ խաղացուցանէր նա զգորն 'ի Փոխագիւս, ընկալեալ 'ի նմանէ քանքարս երեսուն 'ի պէտտ ճանապարհին :

Բայց յուզոջ անգ առնուլ առնայր Ագեսիդայոս Սկիւոռազ մի յաւազանւոյն Սպարտացւոց. հրաման տային նմա զորաւարել և նաւական բանակին, որ և երբեք ունիք այս ոչ վիճակեցաւ՝ բայց Ագեսի-

զայոսի: Եւ էր Ագեւսիդայոս առհասարակ խոտտովանեալ՝ քան զորս առ իւրովքն ժամանակօք՝ այր աւագամեծար և ականաւոր. ըստ որում զայս վկայեաց ուրեք և Թէոպոմպոս ինքնին. այլ նա քան զաւագութիւն բարձին՝ առաւել զառաքինութիւն փառս համարեցաւ անձին:

Այլ յայնժամ զօրավար նաւացն կար գեալ նա Պիսանդրոս, Թուի Թէ վրիպեցաւ ի խորհրդեան իւրում. քանզի և էին իսկ առ նմա արք աւագք և առաւել հանձարեղք. իսկ նա ոչ յօգուտ հայեցեալ քաղաքին, այլ ի մեծարանա ազգականութեանն և հաճեալ զսիկին իւր՝ ոյր եղբայր էր այս Պիսանդրոս, ի ձեռս տալի նորա զզօրավարութիւն զայն. և ինքն զտեղի կալեալ ի սահմանն Փարնաբաղայ, անդամօր ոչ միայն լիացաւ յամենայնին, այլ և արծաթ ևս յոյժ կուտեաց մթերեաց: Ապա յառաջ խաղացեալ մինչև ի Պափղագոնիա, յինքն յանկուցանէր զՎոտիս զարքայն Պափղագոնացւոց, որ և անձկացեալ իսկ էր բարեկամութիւն ընդ նմա հաստել վասն առաքինութեան առն և հաւատարմութեանն: Իսկ Սպիթրիդատէս ի բաց ի Փարնաբաղեայ սարտուցեալ՝ չօքաւ առաջին առ Ագեւսիդայոս և ցանգ նիզակակից էր նմա. և էր նորա որդի գեղեցիկ Մեդաբատէս անուն՝ մանուկ տիգը, յոյր ի սէրն հարեալ էր Ագեւսիդայոս. էր նորա և գուտար գեղեցիկ կոյս հարանացու, և հաւանեցոյց Ագեւսիդայոս զՎոտիս՝ կին ա-

ծել զնա . և առեալ 'ի նմանէ հազար այրուածի և երկու հազարս վառեալս յասպարս փոքունս՝ տեղի ետ անդրէն 'ի Փռիւզիս , և աւար հարկանէր զսահմանս Փարնապղեայ : Բայց Փարնապղ ոգնչ վրասահ 'ի մարտկոցս իւր՝ չհարկանէր 'ի գիմի , այլ զհեա իւր ազնազնեալ բազում ինչ 'ի գոյից իւրոց պատուականաց , գազատ գնաց և զեալ ընդ այս ընդ այն՝ բանակ հարեալ նստեր . մինչև գէտ ակն նմա կալեալ Սպիթրիգատէս , և առեալ ընդ իւր շերտապիգաս Սպարտացի՝ հասեալ կալու զբանակն նորս և տիրացաւ ամենայնին :

Իսկ յայնժամ Երիտապիգաս անաչառ խուզարկու եղեալ ամենայն գողներին , և ստիպեալ զբարբարոսան 'ի դարձուցանել , և զամենայն մանրամասին հետազոտեալ՝ այնպէս իմն զայրացոյց զՍպիթրիգատէս , զի անցեալ գնայր նա 'ի Սարգի հանգերձ Պափղագոնացւոյ : Եւ ատեն յոյժ 'ի խոր խոցեալ զԱգեռիդայոս վասն բանին այնորիկ , զի 'ի ձեռաց զայրն քաջ հանէր զՍպիթրիգատէս և ընդ նմա մէ սակաւաձեռն ինչ գունդ զօրականին . ցաւեր նմա և որ յայնմանէն բաճառանք ճղձիմ և ընչաքաղց ազահոսութեանն , յորմէ պատուաւորէր նա ցանդ սուրբ ընծայել ոչ զանձն միայն , այլ և զհայրենի քաղաքն գլխովին : Առ այսոքիւք՝ որ յայտնիք , խոցեալ հարկանէր նա 'ի ներքոյ տարապղման 'ի սիրոյ անտի մանկանն , Թեպէտ և ինքն Ագեռիդայոս 'ի մերձ կալ մանկանն՝

դուռն դործէր քաջապէս զգէմ՝ ունել տարփանացն, զի և 'ի միում' նուազի անդ 'ի մօտել առ նա Մեղաբատեայ ողջագուրել զնա, խորշեցաւ Ադեսիղայոս. և յայն մանէ ապա մանուկն զամեթի հարեալ ուծանայր, և բացէ 'ի բաց միայն ողջունեալ զնա, վշտանայր Ադեսիղայոս. և զեղջ եղեալ զի խորշեցաւ յայնժամ 'ի համբուրիցն, զտրմանայր իմն զի խապառ ուծացաւ Մեղաբատէս. իսկ բարեկամքն ասէին. “Դու ինքնին կացեր պատճառք բանին, զի խորշեցար յողջունէ մանկանն. սակայն և զարդիս իցէ քեզ ամոքել զնա 'ի նոյն, Թէ ոչ դու միւսանգամ խորշեսցիս, : Անդ Ադեսիղայոս առ ժամ մի լուռ մտախորհ եղեալ՝ ասէր. “ Չեն ձեզ պէտք ամոքել զնա, քանզի բերկրալի առաւել է ինձ միւսանգամ մարտ պատերազմիս ընդդէմ համբուրիցդ, քան Թէ ինձ յորժամ համակ տեսեալքս յոսկի դառնային, : Այսպիսի ոք էր Ադեսիղայոս 'ի մերձ կալ Մեղաբատեայ. այլ 'ի մեկնել նորա՝ այնչափ իմն վառեցաւ, զի և գժուարին իցէ ասել՝ եթէ 'ի դարձի մանկանն առ նա և յերևելն՝ քաջանայր արդեօք միւսանգամ Ադեսիղայոս ընդդէմ համբուրիցն :

Յեա այսոցիկ ապա իբրեւ խնդրեաց Փարնաբազ բերան 'ի բերան խօսել ընդ Ադեսիղայոսի, և Ազոդոսիանէս Յիւզիկեցի այր հիւր երկոցուն նոցա 'ի միաբանութիւն ամէր զնոսա : Ապա առաջին Ադեսիղայոս երթեալ 'ի ժամագիր տեղին հան

գերձ բարեկամքն, անդ. 'ի նիստ եղեալ ուրեք ընդ հովանեաւ 'ի խոտաւէտ վայրի, ակնկալեալ մնայր փարնաբազայ: Հասեալ և նորա և տարածեալ նմա 'ի ներքոյ 'ի գետնի մորթս գիրգս և գորգս ճամփաւորս՝ խորշեցաւ փարնաբազ. տեսեալ զԱգեաի- զայոս այնպէս 'ի նիստ, նստաւ և ինքն 'ի վերայ խոտոյ, թէպէտ և էր իսկ նորա պատմութեան աղնիւ գիրգ և նկարէն ար- կեալ զանձամբ: Ողբունեալ այր զընկեր, անգանձօր փարնաբազայ չէին արգեօք պէտք մուրացածոյ բանից իրաւապէս գանգա- տել, իբրու որ բազմագէմ բարի 'ի ներքս բերեալ իսկ էր Լակեղեմոնացւոց 'ի պա- տերազմին ընդգէմ Աթենացւոց, և յայն- ժամ զիւր սահմանս տեսանէր աւար հա- րեալ 'ի նոցուն Լակեղեմոնացւոց: Ոյր աղագաւ և Ագեաիզայոս տեսեալ յայն- ժամ զՍպարտացիսն՝ անկնկորս և վարա- նեալս (զի և գիտէին իսկ քաջ նոքա հա- լըստահարեալ զփարնաբազ,) խօսել սկսաւ և ասէ. “Մեք ինքնին ո՞վ փարնաբազ՝ բա- րեկամք աղբայի կացեալք յառաջն, բարե- կամութիւնացաք և ընդ նորայսն. իսկ զար- գիս 'ի Թշնամութիւն բերեալք՝ իբրեւ Թըշ- նամիք և ընդ նորայսն: Արդ՝ և քո ինքնին յարքունեաց անտի գողով, իրաւապէս արգեօք խնդրեցաք 'ի քեզ ինքն վնասել զնա: Սակայն յորէ անտի՝ յորում յօժա- րեացիս մանաւանդ բարեկամ՝ և նիզակա- կից լինել Հելլենացւոց՝ քան ծառայ ար- քայի, անշուշտ այս փազանդ և զէնքդ այր

և նաւացդ հանդէս, և մեք ինքնին առհա-
սարակ՝ քումք պաշտպան կացցուք գոյից
և քումք ազատութեան՝ առանց որոյ գե-
ղեցիկ ինչ և փարելի չիք մարդկան 'ի կեն-
ցադումս ,, :

Եւայնժամ Փարնարազ 'ի վեր զխոր-
հուրդ, մտացն հանեալ՝ ասէր այսպէս .
“ Եւ ես ինքնին, եթէ իմ փոխան զօրա-
վար այլ արձակեացէ արքայ, անցից խմբե-
ցայց ընդ ձեզ . ապա եթէ յիմ ձեռն տա
կաւին զգորտվարութիւնդ հաւատայ, եր-
բէք ես չփերջանամ 'ի փութոյս վանել
զձեզ և փնտսել զձեզ 'ի շնորհս նորա ,, :
Զայս բանս լուեալ Ագեսիղայոս՝ զուար-
ձանայր . և կալեալ նորա զաջըն և յօան
'ի միտսն կացեալք, ասէր . “ Օ՛չ թէ ո՛վ
Փարնարազ, այսպիսի գոլով քո այր, քան
թշնամի՝ մանաւանդ էիր գու մեզ բարե-
կամ ,, :

Ապա 'ի մեկնել անտի Փարնարազայ
հանդերձ բարեկամքն, որդի նորա մնա-
ցեալ յետս՝ ընթացեալ առ Ագեսիղայոս
և ժպիտ տծեալ ասէր . “ Ես ո՛վ Ագեսի-
ղայէ, հիւր գամ տու քեզ ,, . և զփրկինն որ
'ի ձեռին՝ կարկառ ետ նմա : Ընկալեալ
Ագեսիղայոս և 'ի գիտակէն և 'ի շնորհաց
մանկանն խանդաղատեալ, շուրջ զակն յա-
ծէր առ որեար անդր՝ տեսանել թէ իցէ
ինչ առ ումեք 'ի պարգև գեղեցիկ և քաջ
ազգի մանկանն : Ապա զերիվար յսին ար-
կեալ զԱգեոսի զխորոյ տանադարին 'ի սար
շքեզ զարդարեալ, զնա 'ի մէջ առեալ

ընծայէր պատանեկին : Եւ այնուհետեւ հանապազ յիշէր զնա . և յետ ժամանակաց նոյն պատանի արտաքս 'ի տանէն վարեալ յիւրոց անտի եղբարց, և անկեալ 'ի Պեղոպոննիսոս, խնամ մեծապէս տարաւ նմա Ագեոփղայոս, և ինչ մի եւ գործակից լինէր 'ի տարփանս նորա : Քանզի 'ի սէր ուրուան պատանեւոյ ըմբոյ Աթենացոյ հարեալ սորա, և քանզի Աթենացին յազմ գոլով և ամեհի՝ Թոյլ Թերեոս չլինէր նմա 'ի միջանոս Ողիմպիականին, պատանին արտփի գնացեալ աղերսեւ զԱգեոփղայոս վասն Աթենացւոյն . և Ագեոփղայոս հաճեալ զնա՝ բիւրապատիկ հնարեցաւ, մինչև ուրեմն կամագիւտ առնէր զԱթենացին : Քանզի էր ինքնին Ագեոփղայոս յայլ ինչ իրա ճշգրիտ և աւանդապահ գրինացն, այլ 'ի բանս բարեկամացն՝ զճշգրտութիւն զերաւանցն առ պատարուակ միայն ունէր . և 'ի ներքս բերեն մեզ զնորա աղագունիւք Թուղթ գրեալ առ հիգրիսա Վարիացի, զպատճէն զայս . “ Եթէ յանցեաւ ինչ նիկիաս, Թոյլ զգա . եթէ յանցեաւ՝ Թոյլ զգա վասն իմ . և համբուեն՝ Թոյլ զգա ” :

Այսպիսի ոք էր Ագեոփղայոս առ բարեկամս 'ի բազում իրա : Այլ էր զի և գէպ ժամանակին նա պատկառ կայր 'ի պէտա օգտին . ըստ որում և զմի ոք 'ի սիրելեացն իւրոց զխօթացեալն եթող ելլէր նա, յորժամ 'ի խուճապ տագնապի հարկ էր չու առնել բանակին . և մինչդեռ անդ խօթացեալն աղերսէր զնա 'ի չուել նորա,

գարձաւ Ագեփղայոս և ասէ. “ Ո՛վ քանի
գժոխըմբեր իցէ՝ ախտակցել միանգամայն
և սկսել ”: Եւ պատմէ մեզ զայս Հերովմելու
մոտ իմաստասէր:

Եւ էր այն ամ երկրորդ արշաւանին
Ագեփղեայ. և մեծապէս զհամբաւի հա-
րեալ էր նա ՚ի վերնագաւառն, և յոյժ
պանջացեալ էր նա առհասարակ ՚ի սակս
ժուժկալութեանն և անշահաւեր բարոյից
և չափաւորութեան կենացն: Չու արա-
րեալ տեղւոյն ՚ի տեղի, ինքնին խորան
հարկանէր ՚ի նուիրական մեհեմենն, զգիտ
համակ վկայս և հանգիսատեոս յարդա-
րելով գործոցն՝ զոր մէջ ծածուկ ՚ի բազ-
մաց գործեմք. և անդանօր առ բիւրաւորս
զօրականին՝ խշտեակ մի անարդ և անկած
քան զԱգեփղայոսինն գժուարին էր գտա-
նել. և բերէր ժուժայր նա ջերոյն և ցր-
տոյն՝ զի և թուէր իմն ինքն ընտաբոյս տո-
կալ եղանակացն խառնութեան առ ՚ի յաս-
տուծոյ: Եւ էր անդ տեսիլ հեշտալի հեւ
լենացւոցն՝ որ յԱսիա. տեսանել՝ զի ոս-
տիկանք և զօրավարք արքային՝ որ երբեմն
պերճք և գոռոզք և գժոխըմբերելք յօ-
րացեալք ՚ի մեծութիւնս և ՚ի գրգանս,
զահի հարեալք յայնժամ սպաս հարկա-
նէին առն միում՝ որ չքէր ՚ի նոսա ձորձ
արկեալ զանձամբ հնոտի. և հպատակեալ
կային ՚ի բան մի նորա սուզ և լակոնացի.
որպէս զի և շատից յայնժամ յուշ ածել
զՏիմութեայ զայն բան. Բռնաոր է Արեւ,
և յոռոյն ո՛ւ զանգիփէ Եւլատ:

Իսկ յետ այսորիկ աղմուկ յուզեալ յԱսիա և 'ի մարզս մարզս յապատամբութիւն մտաբերեալ, նա համոզէր հանգարտեր զքաղաքսն . և կարգ գեղեցիկ մեւտանդամ տուեալ քաղաքաց քաղաքաց, ոչ մահաւնս գործելով և ոչ վտարանդի զոք առնելով, խորհուրդ հաստատեալսց այնուհետեւ չու առնել խաղալ 'ի ներքս, և 'ի բաց զմարտն բարձեալ 'ի Ծովէն Ելլազայ՝ գնալ անգոր ուր ինքնին տրջայն մարտ եղեալ կուտեալցի 'ի վերայ անձին իւրոյ և 'ի վերայ իւրում իսկ երանութեանն՝ յոր վայելեալ բազմի յԵկրատանս և 'ի Շուշ, և առնուլ հանել 'ի նմանէ զպարապորդ զլիւսանսն . մի ևս նստել անգ . և մրցանակս տալ բաշ իսկ մարտուցելոցն ընդ Հելլենաց և կաշառարեկ զհուտորս առնել խուժանին :

Յայնժամ եկեալ հասաներ առ նա Եւթիկիւդիգաս Սպարտացի, գոյժ բերեր նմա զմեծի պատերազմին Սպարտիոյ յուզեալ 'ի Հելլենացւոց . և զի՝ հրաւեր 'ի հայրենիս նմա կարգան Պարետք, գառնալ 'ի առն և գալ 'ի Թիկունս . Բաբէ Հելլէնս՝ խաժափոժ Գրաիւ Լարեաց : Քանզի և զինչ այլ նմանագոյն կաշեսցէ ոք արգեօք զնա խանձուն զայնորիկ կիրս, և զՀելլենացւոցն ընդդէմ անձանց զքաշնաւորութին, որ քարընգոտն ինքեանք ինքեանց եղեալ բարձրաթուիչ բախտին, որ ընդդէմ բարբարոսաց զզէնան՝ իւրեանց ընդդէմ գարձուցին, և յԵլլազա գլխովին ածեալ բերին զիւր մարտին՝ որ ըստ սահմանս նորա

եղեալ իսկ էր: Քանզի և չեն ինձ բնաւ
կարծիքն Դեմարտեայ Կարնթացւոյ, որ
'ի մեծէ հեշտութենէ զերկ զհեղինացիսն
ասէր՝ զի չտեսին զԱղեքսանդր 'ի գահոյս
բազմեալ Դարեհի: Այլ ես այնպէս հա-
մարիմ՝ եթէ մանաւանդ 'ի դէպ արդեօք
արտասուել էր նոցա, զմասն անեալ՝ զի
Աղեքսանդրի և Մակեդոնացւոյ զնահա-
տակութիւնսն զայն յանձն արարին արք՝
որ յայնժամ 'ի մահ վարեցին զգորավարսն
հեղինաց 'ի Լեւքտրա և 'ի Կորոնիիա և 'ի
Կարնթոս և յԱրկադիա:

Սակայն և յայնժամ ինչ մի առաւել
պիտեան և գեղեցիկ չգործեաց Ագեսի-
լայոս՝ քան զյոժարամիտ զիւր գարձն 'ի
հաղորնիսն, և օրինակ հնազանդութեան և
արդարութեան չեկացին զգեղեցիկ՝ առա-
ւել քան զայն: Զի ուր Անիթաղ 'ի վը-
տանգել իւրում և 'ի վանել յԻտալիոյ՝
հաղիւ ուրեմն հնազանդեցաւ 'ի կոչն 'ի
տուն վասն որ անգանձօր մարտին. և Ա-
ղեքսանդր ինքնին գլխովն փոխանակ հնա-
զանդութեանն՝ և կատակս իմն հեգնէր 'ի
լուր մարտին Անտիպատրեայ ընդդէմ Ա-
գիայ, և ասէր. « Թուի իմն ո՞վ բարե-
կամք, եթէ 'ի ճգնել մեր այս ընդդէմ
Դարեհի, անդ յԱրկադիա մկնամարտու-
թիւնն յուզեալ իցէ », . Եւ զիմիդ ապա
երանել չիցէ զՍպարտիա յաղաղս պատ-
ուոյն զոր պատուեաց զնա Ագեսիլայոս,
և յաղաղս բարեարաշտութեանն՝ զոր բա-
րեպաշտեցաւ նա տու օրէնս նորա. քանզի

Սկիւտազ մի առեալ 'ի ձեռն՝ անդէն ետ
 ընդ ետ լքեալ զգախտ իւր գեղեցիկ և զմե-
 ծապէս զօրութիւնն և զայնչափ յայտ անե-
 կալութեանն որ յառաջոյ, ամբարձեալ
 'ի նաւ չու տռնէր՝ զնահատակութիւն իւր
 թողեալ անվճար, և զնիզակակիցան՝ զհետ
 իւր խանդակաթ. և այնպէս սուտ եհան
 նա զտան Դեմասարատեայ փեակեցոյ,
 այն՝ որ զլակեգեմոնացիան ասէր լաւա-
 գոյնս՝ 'ի հրապարակի, և զԱթենացիան՝
 տռանձինն։ Քանզի արքայ աւագիկ գո-
 լով Աթենդայոս և զօրավար քաջալու, և
 յառանձին կենսակցութեանն դառաւ նա
 բարեկամ լու և հեշտ և կենակից կեն-
 ցազակից։ Եւ քանզի Պարսից գրամն քան-
 դակ 'ի վերայ ունէր զԱթենացի, այս-
 պէս ասէր Աթենդայոս 'ի չուել իւրում.
 վանեալ վարեն զեւ աւագիկ յԱթոյ բիւր
 մի աղեղնաւորք յարքայէն. քանզի և նոյն
 չափ գրամք առաքեալք յԱթենս և 'ի Թե-
 բոս, և բաշխեալք հանտորաց խուժանին,
 գրգռեցան ապա քաղաքք մարտ պատե-
 րազմի յարդարել ընդդէմ Սպարտացոց։

Արդ անցեալ Աթենդայոս 'ի Հելլենս-
 պոնտոս և հատեալ ուղի ընդ Թրակիա,
 երբէք չողքեաց զգր 'ի բարդարոսաց ան-
 տի. այլ առաքեալ հարցանէր զայր այր,
 եթէ արդեօք իբրեւ ընդ բարեկամացն սահ-
 մանս անցանիցէ, եթէ իբրեւ ընդ թշնա-
 մեացն։ Մեզ առհասարակ ամենեւեքն բա-
 լեկամութեամբ ժողովեալ զնա, և շքով
 ևս ուղի հարգէին նաւ ըստ կարի իւրաքան

չիւր . բայց Տրադդացիքն անուանեալք , ուրոց և Քսերքսէս ինքնին՝ որպէս պատմեն՝ ետ պարգևս անցանել ընդ մէջ նոցա , նոքա և յԱգեսիղայոսէ յայնժամ խնդրեցին յանցան տրփտուր հարիւր քանքար արծաթոյ և կանայս նոյնչափ : Իսկ Ագեսիղայոս հեգնեալ ասէր . “ Եւ առ ինչ ասա ինքեանք արագ չեկին առնուլ տանել զայդոսիկ , : Զայս ասաց , և խաղաց յառաջ և կռուեալ ընդ նոսա՝ որ կազմ՝ ի կարգի կային , ի փախուստ դարձուցանէր և հարուածս մեծամեծս ի վերայ հասուցանէր : Յայնժամ առաքեաց և զնոյն հարցումն առնէր և յարքայէն Մակեդոնացւոց . նա պատասխանի տուեալ խորհել վասն իրացն , ասէ Ագեսիղայոս . “ Քաջ է , թո՛ղ դա խորհեացի , և մեք անցցուք յառաջ , : Զարմացեալ Մակեդոնացւոյն և զանդիտեալ եւ ի քաջութենէն , աղաչէր իբրեւ բարեկամ անցանել :

Ապա աւար հարկանէր Ագեսիղայոս զաշխարհն թետաղացւոց , քանզի գաշաւորք էին ընդ թշնամիս . և առեալ արձակէր ի Լարիսսա զՔսենոկղէս և զՍկիւթէս խօսել ի հաշտութիւն . անդանօր ձերբակալ դեսպանացն եղեալ և ի դիպահոջ եղեալ , դժկամակ ընդ բանն լինէին մարդիկն . կարծէին անշուշտ հասեալ անդր Ագեսիղեայ հանդերձ բանակուան , պաշարումն ածել Լարիսսայ . բայց նա տանէ՝ չկամիմ և զթեստողեա անդամ՝ ողջոյն գրաւել կորստեամբ միոյ ուրուք յարանցդ :

յայդցանէ , և այնպէս պայման կռեալ՝
 ինքն ժտարէր զարան : Այլ ոչ յայտ եւթ
 դրանչապի Ագեւիզայոս . այն՝ որ լուր
 առեալ զմեծի կռուայն մտա՛ի Կորնթոս ,
 յորում և ժազ տապաստ անկան արքա
 ւադք հոյակապք , նուազունք յոյժ ՚ի
 Սպարթայուց և բազումք ՚ի Թշնամեացն ,
 ոչնչ զուարճացաւ յանձն և կամ բարձ
 բացաւ ինչ , այլ խոր յոգւոց հաներ և ա
 տեր . “ Բարէ Ելլադա . որ ինքնին գու
 կորուսեր այդչափ որեար , որչափ՝ Թէ
 կենդանիք կային՝ բաւական էին առհաստ
 րակ մարտիւ վանել զբարբարոսան , , :

Բայց յետ այնորիկ կարի նեղեալ զօ
 բականին իւրոյ ՚ի Փարսալիացւոց անտի ,
 ինքն ալրուծի հինգ հարիւր զօրդնտիր ա
 բարեալ հրաման տալոյ միախուսմբ յարձա
 կել ՚ի վերայ Թշնամեացն , և ՚ի փախուստ
 զնոսա գարձուցեալ՝ ակոյեան կանգնէր ՚ի
 Նարթակիոյն , մեծապէս զուարճացեալ
 ընդ յազթուլթիւնն . զի զոր ինքնին խրմ
 բեաց ալրուծին՝ ՚ի պարտուլթիւն մասնէր
 զարան որ պանծացեալ իսկ էին ՚ի զօրու
 թիւն ալրուծիոյ : Յայնժամ ընդ առաջ
 գալոյ նմա ՚ի տանէն Դիփրիգաս Փարէտ .
 պատգամ բերէր՝ անդէն արագ խաղալ ՚ի
 Բիոսլտիա : Նա Թէպէտ ՚ի մտի ևս սւնէր
 զայն մեծ ևս կազմութեամբ գարծել , ոչ
 յանձին կալաւ անաստեւել բանին . ասեր՝
 որք ընդ իւրն էին , մերձ հասեալ կայ տ
 ւադիկ օրն՝ ոյր ազադաւ եկաք մէք յԱ
 սիոյ . և առաքեաց կոչէր առ ինքն գունդոս

երկու զգորականին՝ որ 'ի Կորնթոս : Իսկ որք 'ի քաղաքին էին լակեդեմոնացիք սպաս հարեալ նմա՝ քարոզ ետուն կարգալ, եթէ որք միանգամ 'ի Թիկունս արքային յօժարեացին պատանիք, 'ի հանդէս անցցեն : Հասանէին անդր առ հասարակ կամակարուծեամբ սրտի . իսկ աւագանին ընտիր ընտիր նահատակաց յիսուն մի զառոյգան առաւել և զկորովման, առեալ արձակէր առ նա :

Բայց Աքեսիղայոս անցեալ զՊիւզոս, և հատեալ ընդ Փովկիդէ սահման բարեկամաց, իբրեւ եկն եհաս 'ի Բիովտիա և բանակ հարկանէր մօտ 'ի Քերովնիա, անդ տեսանէր խաւարել զարեգական և նուաղել իբրեւ զլուսին . և 'ի նոյն դարձեալ լուր առ նա հասանէր մահուն Պիտան գրեայ՝ 'ի պարտութիւն մատնեալ 'ի նաւամարտին մօտ 'ի Գնիդոն յերեսաց Փարնաքազայ և Կոնովնի, ոյր աղագաւ յոյժ 'ի խոր խոցեցաւ Աքեսիղայոս վասն առն և վասն քաղաքին : Այլ զի մի սրտառուցք վատասցին զօրականք որ 'ի կռիւ խաղային, պատուէր տայր եկելոցն 'ի Ծովէն լուր ներհակաբար տալ իբրու որ յազմութիւն տարեալ նոցա 'ի նաւամարտին . և ինքն ևս 'ի հրապարակ եկեալ պսակ բոլորեալ 'ի գլուխն՝ զոհ զոհէր վասն աւետեաց ձայնին, և բարեկամացն ևս առաքէր բաժինս բաժինս 'ի սպանդիցն յաղելոց :

Ապա յառաջ խաղացեալ 'ի Քերովնիա, և զԹշնամիսն տեսեալ և նոցա յե-

րեան եկեալ, կարգէր կազմէր տարածէր
 զճակատն . ապա Որդումնացուց զձախոյ
 Թէն, և յինքն զաջոյն առեալ՝ նահատա-
 կէր . զնոյն և անգուտս Թերայեցիք զա-
 ջոյ Թէն առեալ, զձախոյն տային Արդո-
 տացուց : Եւ պատմէ Քաննոփոն՝ քան
 զամենայն գոռ սաստիկ ևս լինել մարտին
 տոյնորիկ . յորում և ինքնին Քաննոփոն
 նահատակեցաւ եկեալ յԱսիոյ նիզակա-
 կից Արեւսիկայոսի : Եւ անգ. առաջին 'ի
 նահատակել զորացն, ոչ կռիւն յերկարէր
 ինչ և ոչ փախստելոյն վանել . այլ անգէն
 արագ. արագ. հարեալ Թերայեցուց զՈւ-
 քումնացիս, և Աքեւսիկայոս զԱրդոտացիս,
 իբրեւ լուր միանգամայն առին նոքա զհա-
 րուածոյ ձախոյ Թէնոյն խրաջանելուր և բոլ-
 ր փախստեանն, անգր դարձան գիւմընն
 միանգամայն : Բայց Աքեւսիկայոս ձեռն-
 հաս զյաղթութիւնն տանել անվտանգ,
 եթէ ճակատամարտիս 'ի գիւմի չհարեալ
 Թերայեցուց՝ հետամուտ հարկանէր զնո-
 սա յանցանել նոցա, տակայն և մեծապէս
 իրախուսեցաւ նա յայնժամ՝ խաղաց 'ի
 գիւմի հարու. նոցա բուռն զգրութեամբ
 վանել ընկրկել : Անգ. ոչինչ պակաս արուժի-
 ք և Թերայեցիք 'ի գիւմի հարեալ Սպարտա-
 ցուցն, և գոռայր սաստիկ մարտ պատե-
 րազմն յերկոցուն կողմանց, սաստիկ ևս
 առ ետեղ յորում ինքնին Աքեւսիկայոս
 շահատակեալ կռուէր հանդերձ նիզակա-
 կից յիսուն նահատակգն . որ այլ զարամբ
 անձնապահապետք անվանելիք դասն յայն.

ժամ արքային, քաջապէս արութեամբ մարտ եղեալ անձնագրաւք 'ի մահ 'ի վերայ նորա. թէպէտ և անխոց ոչ ժամանեցին պահել, սաստիկ ճգամբ կորդեցին զնա յինքեանս կենդանի 'ի ձեռաց թշնամեացն, սակայն և վերս բազում թափ ընդ զէնսն էառ նա 'ի մարմնի զտիգաց և զսուսերաց. իբրև զայն գործեցին՝ ապա կուռ և խիտ ընդդէմ արձանացեալ՝ զբազումս 'ի թշնամեացն տապաստ արկանէին, բազում և ինքեանք գիտապաստ անկան։ Բայց քանզի 'ի պահուն գծնդակ էր վա՜նել խապառ զԹերայեցիսն, ապա զայն ինչ՝ զոր յառաջն չկամեցան՝ գործէին. քանզի բաժանեցին զփաղանդն առաջինոցա և ինքեանք զատան յերկուս. և ապա յանցանել Թերայեցւոց ընդ մէջ՝ հետամուտ պնդեալ անկարգ հրոսակին նոցա՝ 'ի կողմանէ մարտ եղեալ կռուեցան։ Այլ Թերայեցիք ոչինչ խուճապեալք՝ տեղի ետուռն չըբան յԵլիկոնա, մեծապանծք 'ի կռուին իբրև անպարտելիք ոմանք։

Իսկ յայնժամ Ագեսիղայոս թէպէտ և վերաւոր յոյժ 'ի մարմնի՝ ոչ չըբաւ 'ի վերանն, մինչև ածեալ 'ի փաղանդ անդր՝ տեսանէր անդանօր զբազմակոյտ գիականցն անկելոց հանդերձ զինուք իւրեանց։ Իսկ որ յայնժամ գամ մի 'ի թշնամեացն ապաւինեցան 'ի մահէնին, ազաւտ արձակեցան 'ի հրամանէն նորա. քանզի է իսկ անդանօր մօտ տաճար Խոռվեանն Աթենաւայ. և 'ի հանդիպոյ կայ Ախոյեան կանգ-

նեալ երբեմն 'ի Բիւժետացոց անտի՝ 'ի պարտեւանդ նոցա զԱթենացիս առ Սպարտովնն զօրավարութեամբ և 'ի սպանանել զՏոլմիդէս :

Բայց ընդ այդս այդոյն փորձ փորձեալ Ագեսիդայոս՝ եթէ 'ի կռիւ միւսանգամ՝ կաքաւեացեն թերայեցիք, հրաման ապր զօրականն իւրոյ իրեւ յազմականաց բոլորիւք պատկել զգլուխս, և սրբագահարացն հարկանել զնուագարանն . առ այս՝ և Ախոյեան մի առնուլ կանգնել և զարգարել : Բայց անգուտ թշնամեացն առաքեալ խնդրեալ բառեալ զգիտեման անկելոց իւրեանց, նա գուլ մարտն առնէր ընդ նոսա . և այնպէս հաստատեալ զյազմութիւնն, գնացր այնուհետեւ 'ի Դերդիոս 'ի Պլեթեան խաղուց մրցանան . և անգ աշխարհազօր կատարեալ գինն առն, տասանորդէր նմա նուէր յանկածէ անտի Ասիոյ . և էր տասանորդն հարիւր քան քարաց :

Ապա 'ի գառնալ Ագեսիդեայ 'ի տուն, պատուական և արդոյ գտանէր առաջի քաղաքացեացն 'ի սակս քաղաքավարութեան կենացն : Քանզի ոչ (որպէս բազումք 'ի զօրավարացն) նորոգացեալ գործաւ յօտար աշխարհէ, կամ այլափոխ ոք յօտարին սովորութեանց, զի ատեցող հայրենականացն եղեալ լծնկէց յընչաց քերեսցէ . նա՝ շքով ևս պատկառ ինքն այնոցիկ կացեալ և հպատակեալ իբրու զնոսա՝ որ երբէք ըստ Եւրովդաս անցեալ

ոչ իցեն , ոչինչ փոփոխեաց ոչ 'ի սեղանի
և ոչ 'ի բաղանիս և ոչ քարձեալ 'ի սպա-
տարկութեան տիկնոջն , կամ 'ի զարդս
ինչ պաճուճանաց զինուցն , կամ 'ի հան-
գերձանո սպարանիցն . նա և զքրոճանն գրլ-
խովին թաղոյր այնպէս հինօրեայս յոյժ , զի
և կարծէր նոյն այն լինել՝ զոր անդ ուրեմն
կանգնեաց Արիստոդեմոս 1 : Այլ և Կա-
նաթռոնն ինքնին դատերն Ագե-
սիղայոսի՝ Քանոփոն ասէ՝ չէր ինչ փա-
ռաւոր քան զայլոցն : Իսկ Կանաթռոնս կո-
չեն զփայտակերտան՝ գրօշեալ 'ի նմանու-
թիւն արծուառիւծուց և յամուրաց , յորս
քարձեալ բերեն զարիորդս իւրեանց 'ի
հանգէսս ամից : Զանուն դատերն Ագե-
սիղայոսի Քանոփոն ոչ գրեաց , և Դի-
կէարքոս ինքնին զչարի՝ զի չգիտեմք ոչ
զսորս գուտորն , և ոչ զԵպամիւնոնդեայ
զմայրն . այլ մէք յարձանագրութիւնս
անդ լակոնացիս՝ գտանեմք զտիկնոջն Ա-
գեսիղայոսի անուն Կլէորա , և զգտաւրացն
նորա՝ Ապովլիս և Պրովետա : Տեսանեմք
մէք և մինչև ցայսօր ժամանակի 'ի Լակե-
դեմոնիս և զԱգեսիղեայ զգեղարդն՝ ոչ
ինչ ընդհատ յայլոց անտի :

Արդ յայնժամ տեսեալ նորա զոմանս
'ի քաղաքին՝ իբրև քարձրասպարանոց հպար-
տացեալս ընդ ձիատաժութիւնս , խրատ-
եա Կինիսկեայ իւրում՝ քեռն գնալ և ինք-
նին 'ի կառս մըցել յՈղիմսպիականն . կա-
մէր 'ի գէմս բերել Հելլենացւոց՝ եթէ որ
անդ տարեալ յաղթութիւնն ոչ քաջու-

Թեան է, այլ ընչեղութեան միայն և ծախուցն: Եւ ապա Թելադիր եղև Գաննփոնեայ խնամանայն՝ զոր առ իւր կաշեալ մեծապէս խնամ տանէր, առաքել կոչել առ ինքն զարդիս իւր և ՚ի Լափեդեմն գատտիարակել, զի անգամօր վարժեալ ուսցին նորա զգեղեցիկն ՚ի գարութիւնս, Իւիիւ և Իւիել:

Բայց իբրև մեռաւ Լիւսանդրոս, հերձուած սաստիկ հակառակ իւր տեսեալ Ադեմիդայոսի, զոր ինքնին Լիւսանդրոս ՚ի գարնին յԱրիոյ յուզեալ խել էր, պատրաստեցաւ նա ճշգրտագոյնս յայնժամ յանդիմանել քաղաքին զիննացն քաղաքաժարութիւն զԼիւսանդրոսայ. և ընթերցեալ ճառ մի զնորա թողեալ ՚ի մատենին իւրում, (և զճառ զայն արձանագրեաց ինքնին Ադեմիդայոսի, և հանգերձեալ էր Լիւսանդրոս ՚ի բերան զճառն ատենարանել ժողովոյեան. և ՚ի նմա բան ճառէր յազազս նորութեանց իրացն և փոփոխութեան քաղաքական կարգացն). զայն ճառ խնդրէր առաջել Ադեմիդայոս: Այլ յայնժամ ՚ի ծերունեաց անտի ոմն ընթերցեալ ինքնին զնոյն ճառ, և որ ՚ի ներքս ՚ի գոռութենէ բանիցն զանգիտեալ, շատ եղ. ՚ի մտի նորա՝ զի մի ՚ի հողոյ ՚ի վեր առցէ զԼիւսանդրոս, նա և զայն ճառ ընդ նմա հողոյ տացէ. և հաւանեալ Ադեմիդայոս հանգարտէր:

Բայց հակառակորդաց իւրոց զեան և ոչ մի յայանի հատուցանէր Ադեմիդայոս,

սակայն հնարա հայթայթեալ տայր 'ի նոցանէ առաքել 'ի զօրավարս և յոստիկանս . և 'ի բարձի անդ աւագութեան նոցա տայր տեսանել զանդգամութիւն արանցն և զընչաբազցութիւն . և ապա յամբաստանել նոցա յատենին՝ ջատագով մտեալ նոցա՝ 'ի հակառակորդաց մտերիմս իւր յարդարէր զնոսա . և յինքն առհասարակ յանկուցեալ՝ հակառակամարտ չքառաւ զքայնուհետեւ նմա : Քանզի անդ և միւս արքայն Ագեսիպոզէս ոչինչ այնպէս միջամուխ էր յերս քաղաքին , որդի գոլով վըտարանդի հօր և տիգը պատանեակ և բարութն հեզ և հանգարտ . և զնա ինքն դարձեալ ձեռնընդել գործեաց Ագեսիպոյոս : Եւ քանզի 'ի տաճարին ռեղանակից միմեանց են թագաւորք՝ յորժամ 'ի քաղաքին գեղերեն , գիտէր իսկ Ագեսիպոյոս զսիրոյ կիրս զԱգեսիպոզէայ՝ իբրու զիւր անձինն . զորց 'ի մէջ առնոյր յազագա վայելցացելոցն , և զտեսցուցեալ զպատանին՝ 'ի նոյն և ինքն կրթէր . զի և սիրոյ կիրք լակոնացւոցդ չէ ինչ խոհերական , այլ մեծապէս ամեթխածութեամբ պարկեշտացեալ 'ի գեղեցիկ նախանձ առաքինութեան . ըստ որում 'ի լիւկուրդոսին վարն արձանագրեալ է մեր :

Ուստի և հաստահարուստ 'ի քաղաքին եղեալ Ագեսիպոյոս , զզօրավարութիւնն աւացն տայր 'ի ձեռս տալ Տեղեւտեայ իւրում համամայր եղբօր . և ինքն գիմեալ 'ի վերայ Նորնթոսի խաղայր ընդ ցամաք և

Յեղեւթիաս ընդ ծով, և հասանէր ունէր զերկայնսձիգ զգատուարն : Եւ էր յայնժամ՝ Կորնթոսի տիրացեալ Արգոսացւոցն, որք և մրցանս կատարէին զԻսթմիան խաղուցն . և հասեալ նա 'ի վերայ 'ի պահու զոհիցն և վանեալ՝ խանգարէր զամենայն հանդերձանս նոցա . այլ ապա ազատեալ 'ի Կորնթացւոցն վտարանգեաց որ ընդ իւր՝ ինքնին կատարել զմրցանսն զայն, ոչ կամեցաւ . այլ նոցուն խիստայր կատարել, և ինքն զտեղի կալեալ պաշտպան կայր նոցա : Եւ իբրեւ անտի մեկնեցաւ դռնաց, անդրէն զնոյն մրցանսն մրցեցան և Արգոսացիք ինքնին . և անդ դէպ լինէր կիսոցն կրկին յաղթել, և որ յառաջն յաղթեցին՝ ապա ընդ պարտեալսն գտաիլ : Եւ այնպէս ապա տայր Ագեոիզայոս Արգոսացւոցն անձամբ զանձինս առակել իբրեւ անարիս՝ զի այնչափ խմն մեծ զհանգիսս գրութիւն մրցանացն զայնոցիկ կարծեալ նոցա, ոչինչ ժաեցան կռուել 'ի նոյն : Իսկ ինքն յայտոսիկ առհասարակ պարկեշտացեալ էր . թէպէտ և հանգէս յիւրում քաղաքին կատարէր նա զպարերգուաց և զմրցանաց, ինքնին մերձ կացեալ մեծապէս պատուասիրութեամբ և ջանիւ՝ ցանգ հանգիստեա լինէր պատանեացն և կուսանաց . սակայն և 'ի զարմանալի ինչ իդս այլոց ոմանց՝ ինքն անգիտութիւն կեղծաւորէր : Է՛ր երբեմն Կալլիպիդեայ ողբերգակ դերասանի գերահամբաւ տուն և փառաւորեալ առ հելլենացիս առհասարակ

բակ, պատահել նախ Ագեսիղայոսի և ող-
ջունել զարքայն . և ապա ճոխաբար մի-
ջամուխ ընդ ճեմակիցան՝ անձնացոյց ե-
ղեալ կարծէր մանրութեան ցոյցս տեսա-
նել յարքայէն, և ՚ի վերջէ ասէր . “ Զիս
ինքնին չճանաչե՞ս գու ով արքայ , ” : Յայն-
ժամ ՚ի նա կողմն գարձեալ Ագեսիղայոս,
ասէ . “ Այլ ոչ գու ինքնին պալլիակդէսն
իցես Տիգրիլբդասն , ” : Զի Տիգրիլբդաս կո-
չէն Լակեդեմոնացիք զՄիմոսս : Էր զի և եր-
բեմն աղաչեալ՝ զձայն լսել նմանաւոր առ-
խակացն , հրաժարէր ասելով . “ Զնոցուն
իսկ սոխակացն ըսեալ է իմ , ” : Իսկ և Մե-
նեկրատեայ բժշկի յաջողեալ ՚ի բժշկու-
թիւնս իմն յուսահատս , և անուն ընկա-
լեալ անձին Արամաղդ , և ինքն գարձեալ
ճոխաբար զնոյն վարէր անուն , և ժտեցա-
ւա գրեւ առ Ագեսիղայոս՝ պապէս . “ Մե-
նեկրատէս Արամաղդ՝ Ագեսիղայոսի ար-
քայի՝ ինդալ , ” . Գրեաց և նա փոխարէն .
“ Ագեսիղայոս արքայ , Մենեկրատեայ
առողջ լինել , ” 2 :

Բայց ՚ի դեղերել անդ Ագեսիղեայ ՚ի
սահմանն Կորնթոսի և յառնուլ տաճա-
րին Հերայ , և ՚ի զնին կալ որպէս զգերին
բերէր և տանէր զօրականն , հասեալ գային
առ նա բանորք ՚ի Թերայ խօսել ՚ի խա-
ղաղութիւն . այլ քանզի ցանդ ասելու-
թեամբ էր նա ընդ քաղաքին ընդ այնմիկ
և շահ անձին կարծեալ արհամարհել զնո-
վաւ , կեղծաւորեցաւ ոչ զնոսա տեսանեւ
և ոչ զձայնն լսել . սակայն և ապա վրէժ

ինքն ձգէր զատուածեան ցամանն :
 Բանդի չէ անտի մեկնեալ Թերայեցւոյն ,
 գոյժ առնոյր զհարուածոյ գնդին լակե-
 դեմոնացւոյ յիփիկրատեայ : Եւ էր հա-
 րուածն մեծապէս , զոր և 'ի վազ ժամա-
 նակաց չէր նոցա տեսեալ . քանզի տա-
 պաստ անկան նոցա շատ որեւոր կորովի ,
 և հեռեակապօրն 'ի պարտութիւն մատնե-
 ցան 'ի Թեթեաղէն վահանաւորացն , և
 Սպարտացիք ինքնին՝ 'ի վարձկան զորաց :
 Փութացաւ Ագեսիդայոս , խաղալը գնալը
 'ի Թիկունս նոցա . այլ լուր առեալ զկա-
 տարածի իրացն , գարձ արարեալ անդրէն
 'ի տաճար անդր Հերայ՝ պատուէր տու-
 եալ Բիոփոացւոյն գալ յանդիման , լսէր
 նոցա . իբրեւ և նոքա արհամարհութեամբ
 գնացեալ առ նա և խաղաղութի չեօտեալ ,
 խնդրէին Թոյլ տալ գնալ 'ի Կորնթոս ,
 ցասեաւ Ագեսիդայոս և առէ . " Եթէ ձեզ
 կամք իցեն տեսանել զձեր բարեկամն
 խնդացեալս 'ի յեւլ յաջողակա , զայդ առ-
 վաղիւն անշուշտ տեսիք գոգք , " : Ապա
 յաւուրն երկրորդի առեալ գնոսա ընդ
 իւր , յազարտ վարէր զտահմանս Կորնթո-
 սի , և յառաջ խաղալը մինչև 'ի քաղաք
 անդր նոցա . և քաջ իսկ ցուցեալ զվա-
 տասրտեւ Կորնթացւոյն ընդգէմ իւր՝ ար-
 ձակէր զդեսպանսն . և ինքն ժողովեալ
 զմնացորդս զհարուածեալ գնդին՝ ամէր
 'ի լակեդեմոնիս . չու արարեալ յառաջ
 քան զծագել աւուրն և գարձել առ կայա-
 ցուցեալ 'ի գալ գեշերոյն , զի մի Ար-

կադաղիք տառելիք նոցա և յաչաղիտոք տե-
տեալ ուրախ ընկիցին :

Յետ այսորիկ հաճեալ զԱ. քայեցին՝
'ի միասին ընդ նոսա անցանէր զօրու յԱ.
կարնանիա . և մարտ եղեալ պարտէր և
տաւար կուտէր բազում : Եւ աղաչեալ զնա
Ա. քայեցւոց անդանօր կալ և ձմերել և
տրգելուլ զսերմն երկրին թշնամեաց , նա
ներհակարար՝ ահագին ևս յարդարէր նո-
ցա զմարտ պատերազմին 'ի սերմանել անդ-
երկրին նոցա և 'ի սպիտականալ ևս արտո-
րէիցն՝ որ և եղև խիչ . քանզի տրչաւեալ 'ի
նոսա միւսանգամ , 'ի հաշտութիւն խօտե-
ցան նոքա ընդ Ա. քայեցիս :

Ջայնու ժամանակաւ յորժամ կոնովն
և Փարնաբազ տիրացեալ ծովու 'ի հան-
դէս նաւաց արքային , քանդէին աւերէին
զծովաւինեայս Լակոնիոյ , և կանգնէին
պատուաւորք քաղաքին Աթենայ 'ի դրամոց
անտի Փարնաբազայ , հաճոյ թուեցաւ
Լակեդեմոնացւոցն խաղաղութիւն ընդ
արքային խօսել . ապա տուեալ արձակէին
զԱնտալկիդաս առ Տիրիբազոս՝ մեծա-
պէս անարգանօք և հարստահարութեամբ
տալ արքային 'ի ձեռս զհելլենացիսն Ա-
սիացիս , յոյց վերայ մարտ եղեալ կռու-
եալ էր Ագեսիդայոս . սակայն ոչինչ հա-
ղորդ անարդուութեանն այնմիկ գտաւ ինք-
նին Ագեսիդայոս : Քանզի Անտալկիդաս
թշնամի նորա՝ անդէր հաստատէր զնազա-
ղութիւնն . տեսանէր՝ զի 'ի մարտից պա-
տերազմաց յաղթահարուած եղեալ Ագե-

սիզայոս՝ փառս և աւագութիւն մեծապէս
 ձգէր յանձն : Եւ յասել ուրուք յայն-
 ժամ, եթէ Լակեղեմոնացիք Մարանան,
 եւս պատասխանի Ադեմիզայոս, եթէ մա-
 նաւանդ Մարք Լակոնանան. և մարտ պա-
 տերազմի սպառնացեալ նոցա՝ որ միան-
 դամ՝ մէջ հաճեցին ընդ խաղաղութիւնն,
 ստիպէր առհասարակ հպատակել հրամա-
 նի արքային՝ յաւէտ իմն որ վասն Թերայե-
 ցոցն. որպէս զի Թողեալ զԲիւզակա՝ իբ-
 րե ինքնորէնս սմանա, տկարագոյնք ևս ա-
 պա ընկեցին նոքա. և զայս կէտ նպատակին
 իւրոյ յայտնի եցոյց Ադեմիզայոս յետ այ-
 նորիկ : Քանզի ՚ի ժամանակի անդ խաղա-
 ղութեան յանդգնութի իմն յանդգնեալ
 Փիլիպոս՝ յարձակել գրաւել զՎաղմիս,
 և առհասարակ Հելլենացիք արամեալ
 ընդ գործն և Սարատացոյ ևս գժգմեալ
 մանաւանդ որք ՚ի նոսա հակառակորդք
 Ադեմիզայ, իբրե ցատուցեալք հարցա-
 նելին զՓիլիպոս՝ յոյր հրամանէ յան-
 դգնեալ ՚ի գործն իցէ, (զի ՚ի կարծիս զը-
 նային նոքա վասն Ադեմիզայ). անգէն
 Ադեմիզայոս յայտնապէս բարբառեցաւ
 ՚ի կողմն Փիլիպեայ, եթէ՝ օգտաբեր ար-
 գեզք իցէ գործն. իբրե լաւ իցէ ինքնայո-
 ժար Թէպէտ և անհրաման՝ գործել զօգ-
 տակարն զԼակեղեմոնին :

Բայց սակայն ինքնին Ադեմիզայոս յի-
 մաստապրել իւրում՝ քան զամենայն ա-
 ռաքինութիւն նախաթոռ բաղմնցաւանիք
 զարգարութիւն. իբրու որ առանց արգա-

ըռութեան չիցէ օգտակար և ինքնին քաջութիւնն, և քաջութեան արդեօք պէտք չիցեն՝ եթէ առհասարակ արդարք ընկնին: Եւ որոց միանգամ տակին՝ եթէ այդպէս հրամայեաց մեծ արքայն, պատասխանի զայս տայր Աբեսիղայոս. «Եւ իւր իւր զառաւել մեծ իցէ քան զիս, եթէ չիցէ առաւել արդար»: Եւ ուղղապէս արդեօք և գեղեցիկ խորհրդով պարտ համարէր արդարութեամբն՝ իբրու արքենի արդարեւ չափով չափել զառաւելութիւն մեծութեանն: Եւ ապա՝ ի հաստել խաղաղութեանն՝ նամակ տուեալ առ նա արքային հաստատել ընդ նմա մտերմութիւն սիրոյ, յանձն չառնոյր Աբեսիղայոս. շատ ասէր զհասարակաց բարեկամութիւն քաղաքին. զի ՚ի նորայն յաւերժանալ՝ արդեօք մասնաւորին պէտք ինչ ոչ իցեն:

Սակայն յարգիւնս գործոցն ոչ զնոյն օրինակ իմաստասիրեալ, և բազում անգամ գրդեալ ՚ի պատուասիրութենէն և ՚ի յամառ կրիցն, յաւէտ իմն ընդդէմ Թերայեցւոցն, ոչ միայն զՓիլիպաս ապրեցոյց յայնժամ, այլ և զքաղաքն գլխովն ածէր հաւանեցուցանէր յանձն առնուլ զանիրաւութեան զգործն, և յիւր անուն գրաւել զՎաղմիս, և ռստիկան ՚ի վերայ իրացն և քաղաքին կացուցանել զԱրքիգաս և զԼէոնտիգաս. յոյց ձեռն մտեալ Փիլիպաս գրաւեաց կալաւ զգեղեակն: Ուստի և համարեցան Փիլիպեայ՝ զգործն, և Աբեսիղեայ՝ զխորհուրդն. զկնի ապա և

արդիւնք գործացն հաստատեցին զբանա-
սանան զայն : Քանզի յետ վանեւոյ անտի
Թերայեցւոյ զվաշտ զօրականին և ազատե-
ւոյ զքաղաքն , ինքն բողոք բարձեալ ընդ-
դէմ նոցա՝ զի ապանին նոքա զԱրքիդաս և
զԼէոնտիդաս , որ անուն զգորսովորի՝ և
գործ ունէին զբռնաւորի , մարտ պատե-
րազմի կարգաց ընդդէմ նոցա : Եւ յայն-
ժամ Եզէոմբրոդոս միւս (Թագաւոր ժամեա
նտկին յետ մահուն Ագեսիպոլեայ) խա-
ղացուցանէր զգորն 'ի Բիտլիկա . քանզի
Ագեսիդաս քառասնամեկնիւք անցեալ
ըստ արքունան հասակին , ըստ օրինաց կար-
գին ազատ 'ի գործոյ պատերազմի , տեղի
ետ 'ի զօրավարաւթենէ արշաւանին այնո-
րիկ . քանզի և ամաչէր՝ եթէ որ վայր մի
յառաջ մարտ եղեալ կռուեցաւ ընդ Քր-
դեասացւոյ 'ի վերայ վտարանդեացն , զնոյն
գարձեալ տեսցեն 'ի կռիւ ընդ Թերայե-
ցւոյ 'ի վերայ բռնաւորացն :

Իսկ իսկ էր 'ի ժամանակին Սփոգրիաս ա-
նուն ոմն Լակոնացի յոսոխաց անտի Ագե-
սիդեայ՝ քաղաքապետ Թերապցւոյ , այր
ոչնչ ոնարի և անկած , տակայն և քա-
ջայոյս առաւել՝ քան հանճարեղ : Սա այս
այր Թեկն ածեալ զմեծապէս համբաւոյ ,
և տեսեալ ևս զՓիլիդաս փառաւոր և ա-
կանաւոր 'ի յանդգնութենէ անտի գոր-
ծոյն 'ի Թերէ , գործ գեղեցիկ առաւել և
երևելի համարեցաւ ինքնին գիմարաւ
յարձակել ունել զՓիլէոն և 'ի ձեռաց
հանել Աթենացւոյ զԾովն՝ յեղակար :

ծու՛մ յանպատրաստից 'ի վերայ անկեալ
'ի ցամաք կուսէն : Եւ ասէն զսոյն հնարի-
մացութեան խորհուրդ՝ Պեղողիգեայ և
Գեղովնի Բիովտաքըռսացն . քանզի գաղ-
տաբար առեալ արձակեցին արա կեղծա-
ւորեալս 'ի Լակոնանալ, և 'ի գոժութիւն
մեծապէս առեալ զՍփոգրիաս իբրու որ
յաջողածեռն ոք առաւել իցէ 'ի նոյն նա-
հատակութիւն, գրդեցին հրապուրեցին
զայրն ձեռնամուխ 'ի գործն լինել . գործ
անիրաւ և անօրէն իբրու զառաջինն, այլ
յարիութենէն անբաժ և 'ի բաղդէն Քան-
դի ակն ունելով գիշերայն հասանել ան-
կանել 'ի վերայ Պիրէոջնի, ժամանէր նո-
ցա լոյս առաւօտին 'ի դիւրս անդ Թրիա-
սեան . և ասէն՝ լոյս փայլատակեալ 'ի մե-
հենից անտի յԵլեւսինայ տեսանել զո-
րականին նորա, և զահի զցողանի հարկա-
նել . և ինքն դարձեալ սրտաթափ լինէր՝
զի ոչ ծածկեցաւ գործն . ապա խոռն մի
աւար հարեալ՝ այնպէս անփառունակ ա-
նադրութեամբ դարձ առնէր 'ի Թեսպէ :

Ապա գատախաղք ամբաստանք գային
հասանէին յԱթենացւոց 'ի Լակեդեմո-
նիա . որոց և ոչ պէտք ինչ եղեն նոցա առ
իշխանան գրդուել ընդդէմ Սփոգրիասայ՝
որ 'ի գատաատան քարշեալ իսկ էր իբրեւ
մահապարտ . 'ի մեծ տաղնապ պաշարեալ
էր այրն յատենին՝ երկուցեալ 'ի ցամա-
նէ քաղաքացեացն, որ ամբօթահարք յԱ-
թենացւոց՝ ականակիցք անիրաւելոցն լե-
նկին զի մի գործակիցք անիրաւութեանն

կարծեսցին: Արդ էր Սփոգրեաւայ որդի
 Կղէոմիլիւմոս անուն մանուկ գեղեցիկ,
 զոր սկիւնէր Արքիդամոս որդի Ագեսիդայո-
 սի. Ուատի և ցաւէր նմա 'ի միտաին ընդ
 մանկանն վասն վտանգին 'ի պատճառս
 հօրն, ապկայն և յայտնի զօրաւիգն տալ
 չկարէր նմա, (զի էր Սփոգրեաւ յոտիւայ
 անտի Ագեսիդայոսի): Իսկ Կղէոմիլիւմոս
 գնացեալ յազոյք անկանէր արտատուօք իւրն
 դրէր 'ի նմանէ զմարդասիրութիւնն Ագե-
 սիդեայ. (և քանզի առաւել 'ի ամանէ զան
 գիտէին). Իսկ Արքիդամոս զաւուրս երթա
 և զէորա այնպէս անմռռանչ պատկառ կա-
 ցեալ գնացր ընդ հօրն. բայց 'ի վերջէ 'ի
 մերձենալ աւուր գատաստանին, քաջա-
 լերեալ 'ի վեր եհան Ագեսիդեայ զեւըն
 դրուածան Կղէոմիլիւմոս վասն հօրն: Իսկ
 Ագեսիդայոս՝ որ քաջ իսկ գիտէր ըզ-
 սերն Արքիդամոսայ առ Կղէոմիլիւմոս, ոչ
 'ի բաց 'ի նմանէն քեցեաց զնա, քանզի
 անգտաին յառաջին տիոցն կարծիս զքա-
 ջալաւ առն իբրու զայլան տայր զանձնէն
 Կղէոմիլիւմոս. ապկայն և աղաչաւոր որդ-
 ւոյն չնո յայնժամ պատասխանի 'ի յոյս
 մարդասիրութեան, այլ ասաց՝ խորհել
 զպատշաճն և զգեղեցիկն. և այնպէս մեկ
 նեցաւ 'ի նմանէ: Ուատի և Արքիդամոս
 զամօթ կրեալ՝ ոչ ևս երթայր առ Կղէոմի-
 յիւմոս, թէպէտ և բազումս յառաջն յա-
 ւուրն յայց ելանէր նմա. վասն որոյ և
 Սփոգրեայ կուսակիցք առաւել ևս յու-
 տահատք լինէին. մինչև Նախմտիզէս մի 'ի

բարեկամաց անտի Ագեսիղեայ յակմբի ուրեք 'ի վեր բազմականին հաներ զխորհուրդ մտացն Ագեսիղայոսի. ասէր՝ մեծապէս Ագեսիղայոս ատեայ և խոտէ ըզգործն զայն, սակայն և զՍփոգրիաս առքաջս ունի. և համարի՝ զի այդպիսեաց մարտկաց պէտք են քաղաքին: Քանզի և մերթ ընդ մերթ յայսպիսեաց բանից խօսէր ինքնին և Ագեսիղայոս յատեան դատաստանին այնորիկ. խնդրէր հաճել ըզկամս որդւոյն, մինչև անդէն և Վղէոմիւմոս խելամուտ եղև շնորհացն Արքիդամոսի. և բարեկամք ինքնին Սփոգրիասայ խրախուսեալք անդուստ ձեռն օգնակա նութեան տային:

Քանզի և էր իսկ Ագեսիղայոս որդեսէր յոյժ. և պատմեն վասն նորա՝ եթէ ընդմանրիկ մանկոցն 'ի միասին ընդ նոսա խաղայր 'ի տան՝ վերելակեալ յեղէգն իբրև 'ի ձի. յորում տեսեալ զնա մի ոմն 'ի բարեկամացն, աղաչեաց Ագեսիղայոս մի ումիք ասել զայն՝ մինչև և ինքն հայր մանկտոյ եղեալ իցէ: Ապա Սփոգրիաս արձակեալ յատենէն, և Աթենացիք 'ի լուր բանին գրգռեալք 'ի պատերազմ քրթոմն. ջիւն շատ լինէր վասն Ագեսիղեայ՝ իբրուոր առ դժպատեհ և անտիական ըղձին խոց ընդդէմ եդ իրաւանց դատաստանին, և պարտ մեծաց վնասուց ընդդէմ հելէ նացուցն զքաղաքն կացուցանէր:

Բայց Ագեսիղայոսի տեսեալ զմիւս զայն արքայն զՎղէոմբորդոս ոչինչ գտէ.

պինդ ընդդէմ թերայեցւոց, 'ի բաց զօրէնսն եղեալ զազատութեանն 'ի պատերազմէ՝ զոր նախ յանձին կալաւ, խաղաց գիմնաց 'ի Բիտվտիա և հարկանէր զթերայեցիս, և հարեալ լինէր և ինքնին գլխովն. զի և վէրս 'ի մարմնի առեալ երբեմն, ասէր առ նա Անտալիիդաս. « Վարձ գեղեցիկ առնուա գու 'ի թերայեցւոցդ ըզհրահանգելոյն քոյ. յորժամ գողբա ո՛չ կամէին և ո՛չ գիտէին, գու 'ի մարտ հրահանգեցեր,, : Քանզի ասեն՝ առաւել յայնժամ քաջանալ թերայեցւոցն 'ի կռուին, իբրեւ քաջ իսկ մարդեցան նոքա 'ի մարտո թաղումս Լպկեղեմանացւոցն : Ոյր աղապաւ և նախնին այն Լիկուրդոս յորէնսն անդ երիս՝ անուանեալ Ռէտրայք՝ արգելոյր մի ընդդէմ նոյն և մի որերոյն մարտ թաղում անգամ յարդարել, զի մի և նոքա ուսցին մարտնչել :

Բայց էին էին և նիզակակիցք Լպկեղեմանացւոց ատելութեամբ ը Ագեմիդեայ. քանզի եղծանել խնդրէր նա զթերայեցիս ո՛չ 'ի հասարակաց ինչ գոտախաղունն, ալ յիւրն առանձին ցասմանէն և 'ի խեթոյն. և քրթմնջիւն ևս էր առ նոսա՝ եթէ 'ի զուր զայն չարչարանոն չարչարին, և այնչափ թաղմութեամբ ամ ըստ ամէ զհետ թափառին նոքա սակաւաձեռն գնդի : Եւ պաասմն՝ եթէ Ագեմիդայոս յայնժամ առ 'ի ընդ վայր հարկանել զիստժանն զայն թաղմութեան նիզակակցացն՝ հնարագէտ լինէր օրինակ զայս. հրաման

տայր ամենայն նիզակակցացն խմբել խառն
'ի մի վայր և նստել, ուրոյն և լակեդեմո-
նացւոցն: Տայր ապա քարոզ կարդալ մու-
նեակին, զի որ 'ի նոսա բրուտք՝ յոտն
կայցեն: Իբրեւ նոքա յարեան, տայր միւ-
սանգամ քարոզել՝ զի և պղնձագործք 'ի
նոսա զնոյն արասցեն, ապա ճարտարա-
պետք, ապա և տաաղձագործ հիւսուկք .
և ըստ նոցանէն՝ այնպէս ճարտարք ամե-
նայն արուեստից: Իբրեւ առհասարակ նի-
զակակիցք յարուցեալ յոտն կացին միան-
գամայն, և 'ի լակեդեմոնացւոց և ոչ ոք,
(քանզի և արգելեալ իսկ է նոցա արուեստ
գործել և 'ի ծառայականն վարժել), յայն-
ժամ ապա 'ի ծաղը հատեալ Ագեսիդայոս՝
ասէր. «Տեսէք աւագիկ ո՞ւրք, քանի՞ ա-
ռուել շատք իցեն՝ քան 'ի ձէնջ՝ նա
հատակեալքն առ 'ի մէնջ 'ի զինուորու-
թիւն»,:

Այլ 'ի Մեգարա 'ի խաղացուցանել
զգոյն 'ի Թերայէ, յեւանել իւրում յա-
տեան 'ի գլեկին, սաստիկ իմն 'ի ցաւ ջգա-
ցաւ տազնապեցաւ նա յառողջ սրունան .
որ և այտուցեալ ապա և արենալից ե-
րեալ՝ էր 'ի մեծ հրատին: Անդ մի ոմն 'ի
բժշկաց անտի Սիրակուսացւոց երակ հա-
տեալ առ կոճիւն, Թէպէտ և ցաւոցն
գիւր լինէր, արիւն յորդ բղխեալ և ան-
գուլ՝ յոյժ նուաղեալ անկանէր Ագեսի-
դայոս մեծապէս վտանգեալ: Թէպէտ և
քաջ յայնժամ եկաց բղխումն արեանն,
ածեալ 'ի լակեդեմոնիա անդ հարուստ

ժամանակ խաթարեալ անպիտան էր 'ի գործ մարտին :

Չայնու ժամանակաւ յազէտս բազում պաշարեցան Սպարտացիք ընդ ծով և ընդ ցամաք . և առաւել 'ի Լեւքորա՝ ուր առաջին անգամ նոքա 'ի պարտութիւն մահանեցան 'ի ճակատամարտի 'ի Թերապեցւոց : Ուստի և առհասարակ լաւ համարեցան աշխարհօրէն հաստել խաղաղութիւն , և ողջոյն յԵլլագացւոց աշխարհէն ընծանային գետպանք 'ի Լակեդեմոնիա կարգ տալ իրացն . մի էր 'ի նոցանէն և Եպամինոնդաս փառաւոր՝ քաջահմուտ այր և խմաստասեր , այլ չէ էր նորա հռչակ հալութեալ 'ի քաջութեան զօրավարութեան : Սորա տեսեալ առ հասարակ զամենեւեան հակամիտեալս յԱգեռիդայոս , խրախուսեալ միայնակ և համարձակափոս բարբառէր բանս իմն՝ ոչ մասնաւոր զԹերապեցւոց միայն , այլ և հասարակ ողջոյն զԵլլագայ . կայր ցուցանէր՝ 'ի մարտից պատերազմաց բարգաւաճել Սպարտիոյ՝ յանձկութիւն և 'ի մէջտ առհասարակ ամենեցուն . խնդրէր կուել խաղաղութիւն 'ի հաւասարութեան և յարգարութեան . և այնպէս հաստահիմն գործել զբանն՝ հաւասարակչիւ ամենեցուն գոլով : Տեսեալ Ագեռիդայոսի՝ զի կարի իմն անգանոր հեղինացիք բանիցն Եպամինոնդեայ յակճիւս կացեալք հաւանելին , հարցանէր զԵպամինոնդաս՝ արդեօք արդար և իրաւ համարեացի նա՝ վարել Բիտվիոյ

ինքնուրոյն օրինօքն : Չնոյն և Եպամփնոն ,
 դաս փոխանակ հարցանէր ազատագէմ ,
 արդեօք և ինքն համարեսցի՞ արդար՝ վա-
 րել Լափոնիոյ ինքնուրոյն օրինօքն : Ագե-
 տիլայոս Թափ 'ի վեր վազեալ բարկութեմ ,
 պատուիրէր նմա ասել յայանի՝ Թողցէ՛ նա
 ինքնօրէն զԲիովտիա . իբրև անդ և Եպա-
 մփնոնդաս հարցումն զնոյն կրկնեաց առ
 նա , Թողցէ՛ և ինքն ինքնօրէն զԼափոնիա .
 նա սաստիկ զայրացեալ , և զայն պատրուակ
 մտադիւրագոյնա որացեալ , վաղվաղակի
 զԹեբայեցւոցն զանուն ջնջեալ 'ի դասա-
 կարդէ խաղաղութեանն , մարտ պատե-
 րազմի կարգայր ընդդէմ՝ նոցա . իսկ և այ-
 լոց Հելլենացւոցն հրաման տայր՝ դուռ ա-
 րարեալ պատերազմի խաղաղել զպայ-
 քարսն հնարաւորսն , իսկ զանհնարինսն
 պահել 'ի կռիւ մարտի . զի և դժնդակ
 յոյժ էր անդէն միանդամայն զամենայն
 զհակառակութիւնսն կարճել համոզել :

Արդ յայնժամ Կղէոմքրոդոս հան-
 գերձ բանակաւն պատահեալ 'ի Դոկիդէ ,
 պատգամ առաքէին առ նա Պարեոքառ-
 նուր խաղացուցանել զզօրն ընդդէմ Թե-
 բայեցւոց . և շուրջանակի արձակեալ՝ խրմ-
 բէին ժողովէին և 'ի նիզովակցաց անտի .
 նոքա Թէպէտ և դժկամակեալք 'ի կռիւն՝
 ոչինչ ժտեցան և յայնժամ հետեւ Լա-
 կեդեմոնացւոց : Բայց Թէպէտ և անդ
 հմայք բազումք ձախողակք դուռակեցան ,
 որպէս յԵպամփնոնդեայ վարսն արձանա-
 դրեցաք . և Պրոթոս Սպարտացի անդ ընդ-

գէժ՝ գարձաւ արշաւանին այնմիկ, ոչինչ յետո եկաց Աբեղիկայոս. յորդէր զգոմարաին, ակն ունէր եթէ 'ի խմբել անդ ողջոյն Նլլազայ՝ վարեալ իւրեանց օրինօքն, և 'ի Թերայեցւոցն ջնջել 'ի գառակարգէ խաղաղութեանն, գէպ ժամանակ իցէ վեժիմնդութեան նոցա:

Սակայն և ժամանակն ինքնին քաջ խկցուցանէր՝ քան առ գեղեցիկ խոհակաւ նութեանն՝ առաւել առ զայրուցա բարկութեան յազել արշաւանին այնորիկ: Քանզի 'ի չորեքասաներորդի Սկիրոփոլիոնն ամսոյն հաստեցին խաղաղութիւն 'ի Լակեղեմնիա, և 'ի հինգերորդի Հեկատոմբէոնին հարան նոքա 'ի Լեւքոթա, այս է՝ յետ քսան աւուրց: Անգ գիտապաստ անկանէին հաղարջ 'ի Լակեղեմոնացւոց և արջայն Նղէոմբրոգոս ինքնին, և ընդ նմա ընտիր ընտիր 'ի քաջացն Սպարտացւոց. յորս ասեն՝ և Նղէոմբիւսմայ գեղեցիկն՝ որդւոյն Սփոգրեայ երկցա անկանել յանգիման արքային, և նոյնչափ գաղձեալ յոսն յառնել, և հոռակ ապա անգանօր 'ի մահ մարածել կռուեալ ընդ Թերայեցիս:

Արդ անակնուանի այս արկած պատուհեալ յայնժամ Սպարտացւոցն, և գեղեցիկ բախտ Թերայեցւոցն 'ի փառս՝ որպիսի ոչինչ այլոց 'ի Հելլենաց 'ի կռուին ընդ Հելլենաց, հրաշասցի արգեղք առաքինաւ Թիւն յազմելոյ քաղաքին՝ ոչինչ պակաս քան յազմականին: Քանզի և որպէս Քան-

նոյնն առէ, եթէ և ձայնք անգամ և զբռնանք լաւաց մարդկանն 'ի գինեբրուս և 'ի խաղա՝ յիշատակաց արժանիք իցեն. և արդար առէ Քսենոփոն. սակայն և անշուշտ ոչինչ պակաս, նա՝ պանշելիք առաւել իցեն գործք և բանք նոցուն լաւացն 'ի ձախողակ բախտին, եթէ գեղեցիկս պարկեշտասցին 'ի նմա: Քանզի և յայնժամ ըստ գիպաց 'ի աճն կատարել Սպարտիոյ և 'ի խռնել անգ. եկաց և օտարաց (քանզի և խաղք ըմբշամարտք և մրցանք պարաւորաց պատանեաց էին 'ի Թատրն), գուժկանք անգուստ յանկարծ հասանէին 'ի Լեւգորեայ, բոթ բերեալ Սպարտիոյ զմեծաց ազէտիցն. իսկ յայնժամ Փարեոք թէպէտ և ակն յայտնի տեսեալք զմեծ կործանումն և զտէրութեանն տապալել, ոչինչ թողլ ետուն մեկնել պարաւորացն և ոչ քաղաքին զկերպարան փոխել զտնին, այլ զմէն մի զանկեւոցն զանուանա տանէ 'ի տուն առաքեալ առ ազգականն նոցա, ինքեանք 'ի գլուխ զհանդէսն տանէին զմրցանաց պարաւորացն: Եւ ապա վաղիւ ընդ առաւօտն իբրեւ առհասարակ ամենեքեան գիտացին զկենդանիս պատեւրազմին և զանկեալն, յայնժամ հարք և մերձաւորք և ընտանիք անկեւոցն 'ի հրապարակ անգր իջեալք՝ զմիմեանց աջոյն ունէին համբուն զուարթք և մեծանձինք և հրճուալիցք. իսկ կենդանեացն մերձաւորք փակեալ կային 'ի տան 'ի միասին ընդ կանանւոյն իբրեւ յոր սգոյ. և թէ երբեք

որ 'ի նոցանէն առ հարկ ինչ ելանէր արտաքս, գէտն անկեալ և տխուր յանձին բերէր 'ի հանգերմն, 'ի ձայնն, 'ի յաչն: Առ այս՝ և 'ի կանայս թաղծագին յոյժ էր և անմուռնչ կինն՝ որ կենդանի զորդին մնայր առնուլ 'ի մարտէն: Իսկ անկեւոյն մարդ շուրջ գային հետեւեալք 'ի տաճարս՝ ուրախութեամբ և պատուաւորութեամբ պատահել միմեանց:

Բայց ապա 'ի մեքնել անտի նիզակակցացն, և 'ի սպասել նոցա Եզրամինոնդեայ յաղթանկանին ճոխարար հորդան տալ 'ի Պեղոպոննիտոս, յուչ լինէր յայնժամ խուժանին պատգամն՝ որ յազադս խեղութեան կազութեանն Ագեափղեայ. յոյժ պոռմեալ էին և զահի հարեալ յատուտաժակողմն անգր՝ իբրու որ վասն այնորիկ յայն ազէտան պաշարեցաւ քաղաքն նոցա, զի 'ի բոց զարքայն վարեալ զաղջումն՝ ըզկազն կացուցին և զխեղանգամն. ուր անդ գիցն ազդ. Սպարտացւոյն արարեալ իսկ էր՝ քաջիկ խորհրդով զգոյշ կալ 'ի բանէ անտի առաւել քան զամենայն: Այլ տակայն ոչ միայն առաջնորդ 'ի մարտի ունէին նոքա զԱգեափղայոս իբրեւ որ արքայ էր և զորավար, այլ և սակս հանգիսից այլոց առաջինութեան առնն և գեղեցիկ համբաւոյն՝ իբրեւ բժիշկ անձանց ունէին և իրաւախորհ՝ 'ի տագնապել քաղաքին և 'ի խուճապել իւրեանց. ըստ որում և յայնժամ 'ի վարանել նոցա վասն վատաց վտխատելոյն՝ որոց անուն կարգային նոքա

Դսդռոջուհի, 'ի պատուհասել զնոսա ա-
նարգաքար ըստ հրամանի օրինացն՝ զան-
դիտեալ խիթային եթէ 'ի բազմութենէ
անտի որերոյն և 'ի զօրութենէն շոուկ յու-
զեսցի : Քանզի ոչ միայն յամենայն պաշ-
տամանց միանգամայն զրկեալ են այնպիսի
որեար, այլ և անարգութիւն մեծապէս
է՝ կին տալ նոցա կամ առնուլ. առ այս՝
և որ միանգամ պատահէ նոցա՝ թէ կամի՝
իշխան է գանել զնոսա. և նոքա անմուռնչք
այնպէս ընթանան կորակոր երթիթացեալք
և անկածք, դրդի և ձորձ կարկատուն
գոհնաւոր զերեամբք արկեալ, և փղբրեն
նոքա՝ կէս մի 'ի ժօրուացն և կէս մի տածեն:

Ուստի և գոհնալ էր 'ի ժամուն և վը-
տանդաբեր՝ անարգել խոտել 'ի քաղաքին
զայնչափ որեար, յորժամ և ոչ սակա-
ւուց զօրականին պէտք էին յայնժամ քա-
ղաքին : Ապա օրէնագիր 'ի բանին յայնմիկ
կարգեցին կացուցին զԱգեսիզայոս : Այլ
նա ոչ յաւել, ոչ կարճեաց, և ոչ փո-
խեաց ինչ յօրինացն . այլ մտեալ յատեն
եկեղեցւոյն Լակեդեմոնացոց՝ տսէր, ե-
թէ յաւուր յայնմիկ պարտ և արժան է
ննջեցուցանել զօրէնսն, և ապա յանցա-
նել աւուրն՝ միւսանգամ տիրացուցանել
յապայս . և այնպէս զօրէնսն ողջ պահեաց
զքաղաքին, և զմարդիկն զայն 'ի պատուին :
Անդ և զպատանիսն խրախուսեալ 'ի յոգի
և զտրամութիւնն փարատեալ, յարձա-
կէր դիմէր յԱրկադիա՝ մեծապէս զգու-
շացեալ 'ի կռուել ընդ թշնամիսն. հասա-

ներ ունէր քաղաք մի փոքրիկ ՂՄանափնացւոյ, և ասպատակ կապեալ ասոր հարկանէր զքաւառն. քաջալերէր յուսով զՍպարափա՝ իբրու չև միանգամայն զճաբեալ վասն նորա :

Հապա հորդան տալս միջամուխ 'ի Լակոնիա Եպամփնսնդաս հանդերձ նիզակակցոյն. սչինչ պակաս քան զսորս բիւր էին ընդ նմա համակ սպառազէնք և այլ ևս բազումք 'ի Թեթեազէն զորականէն, և շատ ևս անզէն մարդիկ ընդ նմա յաւար և 'ի կողոպուտ. և էր առհասարակ ամբոխն եօթանց բիւրուց՝ որ յայնժամ միեցան ընդ նմա 'ի Լակոնիա : Եւ էին յայնժամ ամբ սչինչ պակաս քան զվեց հարիւր՝ յորմէ հետէ եկին բնակեցան Դովդիացիք 'ի Լակեդեմոն. և յայնժամ առաջին 'ի բնէ ժամանակացն այնոցիկ հորդան ետուն Թշնամիք յաշխարհն նոցա, քանզի և սչ ոք յառաջ ժամանակաւ 'ի նոյն ժամեցաւ : Իսկ յայնժամ յառաջամուխ Թշնամիք յայն աշխարհ անխաբ և անկապուտ, ասպատակ սփռեալ յայրաց և յաւար դարձուցանէին մինչև 'ի դեան և 'ի քաղաք անդր, և ընդգիմակաց նոցա ոք չէր. զի և ոչ Թոյլ եա Լակեդեմոնացւոյ Ագեսիդայոս՝ որպէս ասէ Թէոպոմպոս՝ մարտ գնել կռուել ընդդէմ հեղեղաց ահագին մարկին. այլ ընդ մէջ քաղաքին և 'ի վայրս երևելիս բաշխեալ եդեալ զվառեալն, այնպէս կայր և բերէր զապառնալիս և ըզպարծանս զԹեբալիցւոցն, յորժամ նորա

ասպարէզ նմա կարգային յանձնանէն, և 'ի կռիւ 'ի վերայ աշխարհին ստիպէին զնա ինքն՝ որ ազէտիցն այնոցիկ պատճառք եկաց մարտ բորբոքելով: Ոչինչ պակաս յայնժամ 'ի խոր խոցէր Ադեսիզայոս և յամբխս շփոթից քաղաքին, 'ի ձայն գոչիւն յայսկոյո յայնկոյս 'ի վազել ծերունեաց խուճապելոց, և գատու կանանւոյն անհանգարտիցն խեղդիւրկ 'ի լուր ահագին աղաղակի թշնամեացն և 'ի տեսիլ հրատի խարուկաց նոցա: Առ այդ գարձեալ 'ի խոր խոցէր և յաղարտել իւրոց փառացն, այն որ առաջնորդ քաղաքին կացեալ մինչ գեռ 'ի ծայրն հասեալ իսկ էր առագուծեան զորութեանն, այնչափ անփառունակ յայնժամ յակն արկանէր զնա. և զիւր ևս պարծանսն խաթարեալ տեսանէր, զոր ստէպ և ինքն պանծայր և ասէր, եթէ՛ Երբէք կին Լակոնացի չեսես զԺուխ թշնամւոյն: Եւ պատմեն՝ և Անտալկի դեայ՝ 'ի վեճել ընդ նմա առն Աթենացւոյ վասն քաջութեան և յասելն, եթէ՛, "Մեր բազում անգամ վարեալ է զձեզ 'ի Կեփիսեայ,, տալ պատառխանի. "Այլ մեր անշուշտ զձեզ ոչ երբէք յԵւրոտասայ,, : Պատառխանի նմանագոյն տայր և այր որ այլ Սպարտացի աննշան առն Արգոսացւոյ՝ յասել սորա. "Շատք 'ի ձէնջ թաղեալ կան 'ի հող Արգոսայ,,. ասէ Սպարտացին. "Իսկ 'ի ձէնջ և ոչ մի որ 'ի Լակոնիոյ,, : Եւ կէպք ասեն, Անտալկի դեայ՝ որ յայնժամ 'ի Փարեոսաց՝ 'ի ծա-

ծուկ առ ահին անցուցանել զիւր որդիան
'ի Կիւթերա :

Այլ Ագեփղայոս տեսեալ զԹշնամիան
գտեալինդ անցանել զքեան և խաղալ զ-
րութեամբ ընդդէմ քաղաքին , Թողեալ
զայլ վայրան՝ կարգէր ճակատեցուցանել
զգորականն 'ի հանգիսոյ միջոցին և գարա-
ւանգացն : Եւ Եւրոտաս գետ յայնժամ
լցեալ՝ յարուցեալ գայր գարիւ և գարիւ
առ 'ի տեղատարափ ձիւնաբերիցն . և հո-
սանքն գժոխըմբըք Բերայեցուցն հան-
գիսեցան քան 'ի մելեգին վազիցն՝ առա-
ւել ևս 'ի ջրոցն : Իսկ անգանոր յառաջոյ
վինն նահատակեալ Եպամինոնդաս , մաս-
նանիչ Ագեփղեայ առնէին զայրն . նա
գէտակն 'ի նա կալեալ՝ որպէ՞ս պատմեն՝
հարուստ մի ժամ այնպէս անքթիթ , զայր
միայն տսեր . “ Բարէ մեծազատապէ առն , ” :
Ապա պատուաւորեալ Եպամինոնդեայ
մնորտ գնել կռուել ընդ քաղաքին և անգ-
կանգնել Ախոյեան , իբրեւ ոչինչ կարաց
արտաքս ածել և յառաքելզ անդր իջու-
ցանել զԱգեփղայոս , չու տուեալ բանա-
կին՝ գառնայր միւսանգամ յաւար գաւա-
ռին : Բայց յայնժամ 'ի Լակեգեմոնիա
արք անօրէնք Թուով իբրեւ երկերիւր , որ և
'ի վաղնջուց իսկ նոքա խորամանկեալ մտա-
բերէին յամբոխս , խմբեալք 'ի մի վայր հա-
սին կալան զՀիստովիոն՝ վայր մահենին
Արտեմեայ՝ վայր անխաբ : Անգ արագ ա-
րագ գիմեալ Լակեգեմոնացուց , իիթա-
ցեալ Ագեփղայոսի 'ի շփոթից յուզմանց՝

հրաման տայր հանգարսել . և ինքն զպատմութեանն արկեալ և զմի ոք միայն առեալ ընդ իւր, այնպէս մերձեցաւ առ նոսա . բողոք բառնայր զի անցին նոքա զհրամանաւն . զի չէր իսկ նորա պատուիրեալ երթալ խմբել անդանօր, այլ կիսոցն ընդ այս գնալ և կիսոցն ընդ այն, և հրամայէր նոցա զայլ վայր : Զայն լուեալ մարդկանն, խնդացին կարծեալ ՚ի ծածուկ մնալ խորամանկութեանն, և որոշեալք տեղի տային ՚ի հրամայեալ վայրսն . իսկ ինքն վաղժազակի անդր հոչեալ ՚ի զօրականէն՝ գրաւէր ունէր զՀիստովբիոն, և ձերբակալ արարեալ իբրեւ արս հնգետասան ՚ի խաղմարաբացն՝ տայր գիշերայն սպանանել զնոսա :

Աք այս՝ ՚ի վեր ելանէր յայնժամ և այլ դաւադիր դաշնաւորութիւն արանց Սպարտացւոց՝ ՚ի տան ուրեք խորհրդով մենքենայել նորութիւնս . ոյց ազադաւ վտանգ էր ՚ի շփութեմանակին փութել ՚ի ներքս բերել կամ թէ այնպէս անտես առնել զնիւթեալ չարութիւնն : Ապա ՚ի խորհուրդ Ագեսիղայոս մտեալ ընդ Պարեապ, տայր ՚ի մահ վարել և զնոսա անքընին . թէպէտ և յառաջ ժամանակաւ ողորնաւ ՚ի Սպարտացւոց և ոչ ոք անքննաբար ՚ի գառաստանի : Առ այսոքիւք՝ յայնժամ և բազմաց ՚ի շրջակայ որերոյն և յիշոտացն զինուորելոց՝ ՚ի փախտեայ գնալ ՚ի քաղաքէն առ թշնամիս անդր, մեծապէս որտարեկութիւն էր մնացելոցն . պատուէր տայր Ագեսիղայոս պաշտօնէիցն ընդ այդս .

այդոյն գնալ տեսանել զհշտեական և առնուլ ծածկել զգէնան զգասաղիք եղելոցն, զի 'ի ծածուկ ամենեկին թիւ բազմութեանն մնասցէ :

Արդ՝ կէսք ասեն, Թերայեցւոյ վերջոտնել յայնժամ 'ի Լակոնիոյ 'ի գալ ձմերայնոյն և 'ի ցիրուցան սփռել անտի Արկադացւոցն . և կէսք դարձեալ եթէ և զամիսս երկս դարձեալ զտեղի առին նոքա յազարտ բազում ինչ վարեալ 'ի գաւառէն : Իսկ և Թէոպոմպոս պատմէ՝ եթէ 'ի հրամայել անդ Բիոփտադրոսաց զլու բանակին, հասանէր առ նոսա Փրիքսոս այր Սպարտացի առաջեալ Սպերիդայոսէ՝ ածեալ նոցա քանքարս տասն 'ի պէտա չուլոյն . որպէս զի և 'ի գործ անդր իւրեանց առաջին խորհրդոցն՝ դաին նոքա 'ի Թշնամեաց անտի և պաշար ուղւոյն : Այլ չգիտեմ՝ զիմոք այս յայլոցն մատենագրաց զանխուլ կացեալ և գիտաց միայն Թէոպոմպոս : Սակայն և տռհասարակ խոստովանեալ է, զի Ագեսիդայոս յայնժամ պատճառք եկաց փրկութեն Սպարտիոյ . զի 'ի բաց զտնկակից կիրան եղեալ՝ զյամառութիւնն և զպաառաւորութիւն, աներկեանութեանն և եթ պատկառ կայր : Բայց զփառս աւագութեան քաղաքին ոչ ինչ կարաց նա յոտին կանգնել՝ յանկանել նորա . այլ զոր օրինակ կիբք պատահեն առողջ մարմնոյն, որ ցանդ 'ի գեղեցիկ չափ կերակրոյն բնաւորեալ իցէ, նոյն պէս և վեճպակ մի յայնժամ և սասանել

Քի՛ ռզոյն զքաղաքին տապալեաց զքաղաք-
 ջութիւնն : Եւ կարի յերաւունս . քանզի
 գեղեցիկս յոյժ կարգեալ յարդարեալ
 այն քաղաք 'ի խաղաղութեան և յառա-
 քինութեան և 'ի միաբանութեան, գլխ-
 ցին Սպարտացիք և կործանեցան . քանզի
 յաւելին 'ի նոյն աւագութիւնս և տէրու-
 թիւնս ուժգին և բռնի, ոյց և արդեօք՝
 որպէս իմաստասիրէր Լիւկուրգոս՝ պէտք
 չեցնէ քաղաքին, որ յերջանկութիւն անդր
 կրթեալ իցէ :

Արդ Ագեսիդայոս յայնժամ տեղի
 տայր 'ի զօրավարութենէն առ ծերութե-
 հասակին : Իսկ Աքքիդամոս նորա որդին
 թիկունս առեալ 'ի բռնաւորէն Սիկիլիոյ,
 խաղաց պարտեաց զԱրկադացիս 'ի մար-
 տին՝ որում անուն կարգացին Անարքոս .
 քանզի անդ անկաւ և ոչ դք յիւրոց անտի,
 և տապաստ անկան բազումք յոյժ 'ի թըշ-
 նամեացն : Բայց յաղթութիւն այն 'ի
 գէմն զտկարութիւն երեր զքաղաքին :
 Քանզի յառաջ ժամանակաւ՝ գործ ըն-
 դարոյս և սովորական եղեալ Սպարտա-
 ցւոցն՝ յաղթել թշնամեացն, ոչինչ այլ՝
 բայց պքաղաղ մի յազէին դից 'ի քաղա-
 քին վասն յաղթութեանն . դարձեալ և
 մարտիկքն պարծէին և ոչինչ, և այլք դար-
 ձեալ 'ի լուր յաղթութեանն ոչինչ այն-
 պէս հրճուէին . և 'ի մարտի անդ պատե-
 րազմին Մանտինեայ՝ զոր արձանագրեաց
 Թուկիդիդէս՝ առաջին աւետարեր առնն
 աւետեայ յաղթութեանն առպեցին իշ-

խանդ միս 'ի հասարակաց կոչնացն, և ճչ ալլ ինչ աւելի: Իսկ յայնժամ 'ի լուր պատերազմին այնորիկ, 'ի գարձին Աղբիգամիայ հանգարտեաց և ճչ դք. և առաջին ինքնին հայրն գնայր ընդառաջ յարտատու հատեալ առ խնդին, և զհետ աւագանին գնայր. ապա և գառազաս կանանին և Ծերունեացն երամ իջանէին մինչև 'ի գետ անդր, 'ի վեր գձեռս ամբարձնալք զդիսն կարգային. իբրու որ յայնժամ 'ի բաց յանձնէն զանփառուանակ զկիրան ալլ բեալ Սպարափա, միւսանգամ 'ի լոյս նախկին անաղտ վայելեալ իցէ. նա զի՝ յառաջ ժամանակաւ՝ որպէս ասեն՝ ոչինչ համարձակէին աղք և հայել անգամ 'ի կանայր առ ամեթոյ հարուածոցն:

Բայց 'ի ժամանակին յայնմիկ 'ի միւս անգամ շինել Եղամինոնգեայ զՄեասինէ, և 'ի խռնել անգ 'ի կողմանց կողմանց նախնի բնակչացն, ճչինչ համարձակէին Լակեդեմոնացիք խազալ ընդգէմ՝ նոցա և արդելու. այլ և պրտմեալ ևս էին ընդ Ագեսիղայոս, զի 'ի բռին իւրեանց կալեալ գաւառ մի լայնատարր՝ ոչինչ պակաս քան զԼակոնիա, և արգաստուոր առաքինութեամբ քան զԵլլագա, և 'ի հասս նորա վայելեալք հարուստ ժամանակ, 'ի ձեռաց հանին առ նորա արքայութեամբն: Ուստի և Ագեսիղայոս յանձն չառնայր ըզհաշտութիւն՝ զոր 'ի ներքս նմա բերելին Թերայեցիք. այլ և ճչ բանիւք չափ տալով նոցա զաահմանն զայն՝ զոր 'ի բռին

իսկ ունէին նորա . և 'ի վէգ ևս եկեալ ընդ նոսա, ոչ միայն այնմ չտիրացաւ միւս անգամ, այլ և փոքր մի ևս և զՍպարտիա համակ հանէր 'ի ձեռաց՝ դաւեալ 'ի հնարից թշնամեացն: Քանզի յեա հերձանելոյ Մանտինացւոց 'ի Թերայեցւոց և 'ի Թիկունս կոչելոյ իւրեանց զլակեղեմոնացիսն, լուր առեալ Եպամինոնդաս՝ զի Ագեսիղայոս եւ տրապէս հանգերձ բանական, խողաց յառաջ՝ չու գիշերախառն արարեալ առ 'ի Տեգեայ զանխուլ 'ի Մանտինացւոց՝ ածէր զզօրն 'ի Լակեղեմոնիա կոյս . և ընդ ուղի ընդ այլ խոյս տուեալ յերեսաց Ագեսիղեայ, վայրիկ մի ևս 'ի վերայ անկեալ ունէր զամայացեալ քաղաքն: Այլ անդ Եւթիմոս ոմն այր Թեոպայի՝ որպէս Վալլիսթենէս ասէ, կամ որպէս Քսենոփոն՝ այր Վրետացի, գուշակ Ագեսիղայոսի եղեալ, արձակէր նա հապճեպով հեծեալ մի՝ իրազեկ զքաղաքացիսն առնել, և ինքն ևս յեա սակաւու գայր հասանէր անգր:

Ապա վայր մի յետոյ տեսանէին զԹերայեցիսն՝ զԵրոտաս անցեալ 'ի վերայ անկանել քաղաքին . իսկ անդ Ագեսիղայոս քաջապէս զօրութեամբ 'ի վեր քան զտիս հասակին նահատակեալ վանէր ընկրկէր զնոսա . քանզի և ոչ որպէս յառաջն՝ և յայնժամ անձնապահ զգուշացեալ տարտ համարէր 'ի ժամուն գիմագրաւ նահատակել . և նովմբ ասպա՝ զոր երբեք նա յառաջն ոչ իշխեաց և ոչ վատահացաւ, վա-

նեալ յայնժամ զտագնապ վռանդին՝ կոր-
 զեաց զքաղաքն 'ի ձեռաց Եպամինոն-
 դեայ. կանգնեաց Ախոյեան, 'ի գէմն ե-
 բեր մանկոյն և կանանոյն, եթէ գարձ
 գեղեցիկ փոխարինի տան Լակեդեմոնա-
 ցիք հայրենեացն զգաստիարակութեան
 իւրեանց առ 'ի նմանէ : Եւ նահատակէր
 անգ և Արքիգամոս մեծապէս զօրութիւն,
 քաջութեամբ ոգւոյն և շուտափութեամբ
 մարմնոյն յայակոյս յայնկոյս վազէր ընդ
 անձուկս փողոցաց, շահատակէր ուր տա-
 տիկ էր գոռ մարտին, և սակաւուք արամիք
 ընդ ամենայն ուրեք ախոյեան ընդգէմ
 արձանանայր : Իսկ սպա և Հիսագաս որդի
 Փիթիդեայ՝ ոչ քաղաքացեացն միայն այլ և
 Թշնամեացն գլխովն տեսիլ նոր և չնազ
 'ի ներքս ընծայեցաւ : Զի և էր նա գեղե-
 ցիկ գիմօք և յազմ հասակաւ, և 'ի ծաղիկ
 տիոց մարգկանն առոյգ և աշխոյժ 'ի ման-
 կութենէն ընդ արքունս անցեալ այրա-
 կան. մերկացաւ 'ի հանդերձիցն և յամու-
 ծածուկ զինուոյն, օծաւ զմարմնն յիւզ
 պարարտութեան, գեղարգն 'ի մի ձեռն, և
 և 'ի միւսն՝ տւտեր, այնպէս 'ի գուրս վա-
 զեալ 'ի տանէն և ընդ մարտիկան խառ-
 նեալ խայտցաւ 'ի Թշնամիան. հարկանէր
 և գիտապատտ յերկիր տարածէր՝ արոց և
 միանգամ պատահէր, վերս ինքն և ոչ մի
 առեալ 'ի մարմնի. կամ զի Աստուած ինք-
 նին վտան առաքինի քաջութեանն՝ հովա-
 նի եկաց նմա, կամ զի 'ի վեր քան զմարդ-
 գերաշխարհիկ ոմն երևեցաւ նա Թշնա-

մեացն : Բայց յետ մարտին՝ առեն՝ Պարե-
տաց պատկ ընդորեն նմա , սակայն և ապա
հազար դրամակշռոց տուգանել զնա . զի
ժամեցաւ այնպէս անգէն գիմագրաւ 'ի վե-
տանդն լինել :

Բայց յետ սակաւուց աւուրց լինէր
մարտ պատերազմի մեա 'ի Մանտինէա , ուր
յաղթական Եղամբնոնդաս եղեալ նահաւ
տակաց գատուն և հարեալ վանեալ և հե-
տամուտ ևս եղեալ նոցա , անգ. Անտիկրա-
տէս Լակոնացի զոտիկ կաշեալ խոցեաց զնա
գեղարդեամբն՝ որպէս պատմէ Դիոսկու-
րիդէս . այլ Լակեդեմոնացիք մինչև ցայսօր
ժամանակի Մաքեդոնի՝ այն է՝ Սուսերա-
ւորք անուն կարգան սերնդոցն Անտիկրա-
տեայ , իբրու որ սուսերաւ խոցեաց զնա :
Բայց Սպարտացիք այնչափ իմն խնդա-
ցեալք սիրեցին զայրն՝ առ ահին Եպամի-
նոնդեայ , զի և շքոյ և մրցանակաց վճիռ
ետուն վասն նորա և ապահարկ զճնտան
առնէին , յոր և այսօր 3 վայելէ Կալլի-
կրատէս 'ի սերնդոց անտի Անտիկրատեայ :

Ապա յետ մարտին այնորիկ և յետ մա-
հուն Եպամինոնդեայ խաղաղութիւն ընդ
Սպարտացիան արարեալ այլոց հելլենա-
ցւոց , բայց Ագեսիդայոս չնդունէր յեր-
գումնն զՄեսսենացիս՝ իբրու որ անբաժք
իցեն 'ի տեսչական իւրեանց քաղաքէ .
ուստի և այլոց առհասարակ 'ի ժողովել
զնոսա և ընդունել զերգումնն , 'ի բաց ո-
րոշեալ Սպարտացւոց 'ի մարտ պատրաս-
տեցան . ակն ունէին միւսանդամ ունել

զՄեանեմա : Ուր ազագաւ յայնժամ բռնաւոր այր զանձն 'ի գէմն բերէր Ագե- սիզայոսս և խառապարանոց և 'ի կռուին անյադ, գոնակ գոնակ հնարեալ տաւ պալել Յզմանել զհասարակ պայմանն ըզ- խազազութե . ապա և նեղեալ առ նուա զէլ արծաթոյն՝ վիշտ 'ի վերայ հասուցեալ բարեկամացն՝ որ 'ի քաղաքին, մուրանալ և կռտել հարկս, երբ ազատանալն պարտ էր 'ի կրկն անտի, զի և գէտ ժամանակ ըն- ծայեցաւ նմա առ 'ի նոյն . և ոչ 'ի տագ- նապ մտանել յազագս կալուածոց և ե- կամակց Մեսփնացւոց, յետ կորուսանե- լոյն զտէրութիւնն զմեծ և զքաղաքս և ըզ- ծով և զցամաք : Բայց և առաւել այգա- նելի գտաւ նա՝ անձնատուր 'ի Տաքոս լի- նելով 'ի զորաւոր Եգիպտացի : Զի և գրծ- պատեհ արգեօք էր առն քաջաւոր յԵւ- լագա և որոյ փառաքն լցեալ էր երկիր, առնուլ զիւր մարմինն հպատակել խժգժի ումնմն առն և վտարանջելոյ յիւրմէ ար- քայէն, և արծաթոյ նմա վաճառել զհամ բաւ զիւրոց փառացն, գործ գործելով վարձկանի և զգորաւորի գնածոյ արանց օտարաց : Եթէ արգեօք զութանամնիւք անցեալ նորա և 'ի սպիտ վերաց ողջ ծած- կեալ մարմին նորա, միւսանգամ միջա- մուխ լեալ էր 'ի գեղեցիկ և 'ի մեծ զի- նուորութիւն 'ի փրկութիւն Ելլագայ, և ոչ այնպէս արգեօք անբամբաս համակ կացեալ էր այն արքունիք հասակին և այն- չափ պատուաւորութիւն առն . իբրեւ պէտք

են գեղեցկին՝ և զվայելուէն ունել ժամ և ժամանակ . որպէս զի և գեղեցիկքն ինքնին 'ի յոռեացն տարբերին՝ 'ի չափաւորութե մասինն : Սակայն Ագեօիղայոս զի խմաստ նաջաւ . և գժպհի չկարծեալ զամենայն գործ հասարակաց, 'ի ճահ չհամարէր ան գործ կեալ 'ի քաղաքին , և այնպէս նրա տեալ սպասել մնալ մահու օրհասին :

Ոյր աղաբաւ և խմբեալ զօր վարձկան 'ի գրամոց անտի Տաբոսին , և 'ի նաւս ամբարձեալ զնոսա 'ի չու անկանէր՝ ածեալ ընդ իւր խորհրդականս երեսուն 'ի Սպարտացւոց որպէս զառաջինն : Իբրե հասեալ ժամանեաց յԵգիպտոս , աւագք 'ի զօրավարացն արքունի և 'ի պաշտօնէիցն ընդ առաջ ընթացան նաւուն մեծարեւ զնա . անդ և մեծապէս էր անձուկ Եգիպտացւոցն , և առհասարակ ընթանային տեսանել զնա . իբրե յակն զնա արիին յայնժամ այնպէս անփառունակ և անպաճոյճ նրա տեալ 'ի վերայ խոտոյ առ ամամբ ծովուն՝ այր ծեր հինօրեայ՝ անկած և փոքրահասակ , ձորձ արկեալ զանձամբ խոշոր և դուզնաքեայ , կամէին իմն այպանել և 'ի ծաղր զնովաւ հատանել . և տսէին՝ այս ուրեմն է առասպելին բան , որ առե եթէ՝ Յերկուսս լեառն գոլով , ապա մոլկն ծնանել : Եւ առաւել ապա յապուշ հարկանէին ընդ օտար քաղաքավարութիւնն . այն ինչ ածեալ առ նա զհիւրոյթան , առ նուլ էառ նա 'ի նոցանէն ալիւր և որթս և սադա , և հրաժարէր 'ի քաղցրութենեացն

և 'ի քաղաքացն և յանոյլ իւզոցն . և իբրեկարի տոկայեցին առնուլ , նա հրաման տայր նոցա տանել զայնոսիկ առ Իզոտս խր : Եւ պատմէ Թէոփրաստոս , եթէ մեծապէս ցանկացեալ նա ունել զՊատկատերեն զԵգիպտացւոց 4 առ Թեթեկ պարզութեան պատկացն , խնդրեաց և էառ 'ի ձեռաց արքային 'ի մեկնել խրում :

Յայնժամ խմբեալ նա ընդ Տաքոսի որ արշաւել հանդերձեալն էր , ոչ կարգեցաւ նա ըստ յուսոյ ակնկալութեանն զբազար ողջոյն բանակին , այլ վարձկանացն միայն . իսկ առաջնորդ նաւահանգիսին ըկներ Քաբրիաս Աթենացի , իսկ սպարապետ մեծ բնաւիցն էր ինքնին Տաքոս : Եւ ապա այս ինչ առաջին վտացոյց զԱգեսիփոյոս . առ այս՝ և գժուարեալ նեղէր յանձն ընդ ամբարտաւանութիւն և ընդ սնապարծ պերճութիւն Եգիպտացւոյն . և նաւեր գնայր ընդ նմա ընդգէմ փունիկեցւոց՝ հպատակեալ նմա հակառակ փառաց անձինն և բուսոյ բարուցն , և ժուժայր բերէր նա զայն կիրան մինչև 'ի գէպ ժամանակ :

Քանզի Նեքտանաբիս եղբորորդի Տաքոսի 'ի բռին կալեալ զմասն զորուն , վտարանջեալ՝ կարգեցաւ Թագաւոր Եգիպտացւոց . և առաքեաց առ Ագեսիփոյոս՝ խնդրէր Թիկունս 'ի նմանէ , զնոյն և 'ի Քաբրիասայ , պարգևս խոտացեալ նոցա մեծամեծս : Իրազեկ Տաքոս եղեալ , յողջ անկանէր առ նոսա . Քաբրիաս զի-

ջեալ՝ գուն գործէր ողորանօք 'ի բարեկամութեան անդ Տաքոսին հաստեւել և զԱգետիղայոս ինքնին . ետ պատասխանի Ագետիղայոս և ասէ . “ Քո քեզէն եկեալ հասեալ այսր ո՞վ Քաբրիէ , իշխան ես գընալ ըստ խորհրդոց կամացդ . այլ իմ 'ի զօրավար կարգեալ Եգիպտացւոց 'ի հայրենի քաղաքէն , անիրաւ իմ՝ եթէ մարտ եղեալ կռուիմ ընդ նոսա՝ ոյց 'ի նիզակակից արձակեալս իցեմ՝ , եթէ ոչ գարձեալ ինձ հայրենիք հրամայեսցեն , , :

Զայս ասաց և հրեշտակս արձակէր 'ի Սպարափա ամբաստանս զՏաքոսէ և բարեբանս զՆեքտանարիսեայ . անդ միանգամայն և երկոքին նոքա առաքեցին ազաւել զԼակեդեմոնացիս . Տաքոս իբրե վաղնջուց նիզակակից և բարեկամ՝ , և Նեքտանարիս՝ իբրե հանդերձեալ այր յոյժ հակամիտեւ ըզձեակաթ 'ի քաղաք անդր : Լուեալ Լակեդեմոնացւոցն , տային պատասխանի յայտնապէս հրեշտակացն Եգիպտացւոց , եթէ իրացդ դարման տարցի Ագետիղայոս . և գրէին ևս առ նա՝ պատուէր տուեալ 'ի շահ օգտին Թեակոխեւ Սպարափոյ : Ազազիւր վարձկանն առեալ Ագետիղայոս՝ 'ի Տաքոսէ անցանէր առ Նեքտանարիս , առաջատուեալ զգժպհի և զտար զգործն 'ի բարուր օգտի հայրենեացն . սակայն 'ի բաց զբարուրն զայն առեալ՝ յոյժ իրաւապէս առնուն գործոյն այնորիկ էր՝ Մատնութիւն . այլ Լակեդեմոնացիք մասն տիրագոյն զգեղեցիկն հաստատեալ 'ի պիտանին հայրե .

նեաց, չուսանին և չգիտեն ինչ իրաւացի
այլ՝ բայց որով համարին բարդաւաճել
Սպարաբոյ : Ուստի և Տաքոս յայնժամ ա-
մայի 'ի վարձկանացն Թողեալ, փախըւ-
տեայ գնայր :

Այլ սակայն անդուստ 'ի Մենգեայ
միւս ոմն հակառակ ամբարձաւ 'եղբաս-
նաբխայ, և արքայացեալ ժողովեաց կու-
տեայ նա զբրականս տասն բիւր և խաղալը
ընդգէմ նորա : Իսկ 'եղբասնաբխ քաջա-
ւեր Ագեսիդայոսի տուեալ՝ ասէր, Թէպէտ
և բազմութիւ Թշնամիքն իցեն՝ են նոքա
խուժան որերոյ, և արուեստաւորք, և ան-
փորձք և ուժակեղք . ետ պատասխանի Ա-
գեսիդայոս և ասէ . “ Բայց ես ինքնին ոչ
'ի բազմութենէն գոցա զանգիտեմ, այլ
յանփորձութենէ գոցա և յանհմուտէն,
իբրու որք գժուարապաւելիք են : Քանզի
խաղանք զանձնապահ զքուչացեալսն յա-
նանկալս բնաւորեցան ըմբռնել, իսկ այր
ապուշ և անզգայ ժամ չտայ Թշնամոյն
խարդաւանել զնա . զոր օրինակ և ոչ գո-
տէկուսին՝ պատեն տայ ախոյեանն ան-
շարժ ” :

Իսկ յայնժամ Մենգացին աւարէր առ
Ագեսիդայոս յինքն յանգուցանել զնա,
որ աղագաւ և զահի հարկանէր 'եղբաս-
նաբխ . իսկ Ագեսիդայոս ոչինչ ժամովա-
ճառ խնդրէր պատգ ձեռնամուխ 'ի կռիւ
լինել ընդ որերոյն, որ Թէպէտ և անհը-
մուտք մարտի՝ այլ յամբոխ բազմութեանն
ձեռնհատք փակել պաշարել և փոս հա-

տանել և զառաջն առնուլ և շատ ինչ կանխել ունել. ուստի և մեծապէս յայնժամ Նեքտանարիս խիթացեալ 'ի նմանէ, տեղե ետ եմուտ 'ի քաղաք մի անխաբ և լայնապատուար: Տեսեալ Ագեսիղայոսի զայրն յերկուացեալ առ նա, 'ի խոր խոցէր. սակայն և զամօթ ևս կրեալ անցանել միւսանգամ առ այլ դք, դարձեալ և անգործ այնպէս չու առնել գնալ, զչեռ չոքաւ Նեքտանարիսայ և եկեալ եմուտ ընդ նմա 'ի քաղաք անդր: Յայնժամ 'ի վերայ և թշնամեացն խուժեալ, իբրե խրամ սկսան հատանել նոքա շուրջանակի քաղաքին, երկեաւ Եգիպտացին 'ի պաշարմանէն՝ խնդրէր մարտիւ պատահել նոցա, էին էին կամակից դօռէպինգք և Հելլենացիք գլխովին՝ զի պակասեալ էր նոցա ամբար. իբրե ոչինչ հաւանեցաւ Ագեսիղայոս, քրթմնջիւն էր զնմանէ առ Եգիպտացիս առաւել քան զառաջինն, զի և մատնուռ անգամ արքայի կարգային զնա. նա մեծապէս հեղուծեամբ բերեալ ըզբամբասանն, գէտ ակն ունէր գէպ ժամանակին, հնարս հայթայթել յայնժամ օրինակ զայս:

Անդուստ թշնամեացն խրամ խոր հատեալ արտաքոյ շուրջ զպատուարօքն՝ փակել առհասարակ զոր 'ի ներքս, այն ինչ խրամն ծայրալիբ բակ առնուլ կամէր և պատել զքաղաքն, Ագեսիղայոս պահ կալեալ երիկունն և հրաման Հելլենացւոցն տուեալ՝ վառել կաղմել, մատուցեալ առ

Եգիպտացիին ասէր այսպէս . “ Ահա՛ քեզ՝
 ո՛վ պատանիդ՝ ժամանակ ընդունելի այս է
 փրկութեան , զոր եղծանել չկամելով ոչ
 ինչ կանխեցի ցուցի մինչև եկեալ : Արդ-
 քանզի թշնամիք ինքնին ինքեանց ձեռօքն
 զմեզ յանդորր հանին՝ հատեալ զմեծ զայդ
 խրամ , ոյր մասն նորա աւարտեալ՝ քար-
 ընդոտն եղիցի խուժանի բազմութեան
 նոցա , իսկ մնացորդ մասինն՝ մեզ ամուր
 ապաստանի է մարտ դնել կռուել ընդ նո-
 սա զոյդ թուով և չափով . անդէ դու քա-
 ջալերեաց այժմ , լէր այր զօրութեան , ա-
 ըի՛ ընդ մեզ և յարձակեալ փրկեսցես ըզ-
 քեզ ինքն և զգօրն : Քանզի թշնամիք ոչ
 ինչ կարացեն ճակատամարտիւ՝ ՚ի դիմի
 հարկանել մեզ , և այլք դարձեալ ոչ բա-
 ւեսցեն միասել մեզ ՚ի պատճառս խրա-
 մոյդ ” : Զարմացեալ հիանայր Նեքտանա-
 բիս ընդ ուշիմութիւնն Ագեսիղայոսի , և
 ընդ հելլենացի զօրուն նահատակեալ և
 դռոյթ տուեալ հարկանէր վանէր հեշտին՝
 որ ՚ի դիմի հարան նմա :

Ապա Ագեսիղայոս յինքն վտահացու-
 ցեալ զԵգիպտացիին , անդրէն զնոյն հնարս
 առ թշնամիսն հնարէր՝ որպէս ՚ի գօտէ-
 կռուին . է զի ՚ի փախուստ վերջոտնեալ ,
 և է զի շրջան առեալ , և ՚ի վերայ անկեալ
 տանէր նեղէր զամբոխ խուժանին նոցա ՚ի
 վայր մի աստի անտի պատեալ ՚ի խորան-
 դունդ հոսանաց , զկողմանսն ինքն դրա-
 ւեալ կալեալ և զմիջոցն ՚ի ճակատ փա-
 ջանդին փակեալ , այնպէս զուգաթիւ հա-

Լատարեցաւ ինքն զօրաւ (Թշնամեացն, զի և կարէին իսկ ոչ նոքա շուրջ գալ և փակել զնա . ուստի և ոչ հարուստ ժամ՝ զգէմ կաշեալ՝ բազումք 'ի նոցանէն անգէն գիտապատ անկանէին, և այլք 'ի փախուստ խուճապեալ՝ ցան և ցիր լինէին : Եւ յայն ժամ քաջ իսկ յանգորդ ելեալ Եդիստացին՝ ըզձեպաթ առ Ագեաթղայոս սիրէր դգուէր զնա, աղաչէր կալ առ իւր և ձմեռել . այլ նա յոժարեալ փութայր 'ի տուն 'ի պատերազմն, գիտէր իսկ քաջ զի գրամաց պէտք էին քաղաքին և եկաց զօրականին :

Ապա յուզի անկեալ չառ առներ մեջապէս շքով և պատուասիրութեամբ 'ի Նեքտանաքիսայ . և 'ի վերայ այլոց պարգևացն և փառաց, ընդունէր 'ի նմանէ և քանքարս արծաթոյ երկերիւր և երեսուն 'ի պէտս մարտի պատերազմին իւրոյ : Սակայն սիրկաց պատահեալ ձմերայնոյն, յոր ժամ և մտ իսկ էր նա նաւուքն 'ի ցամաք անգր, վարեալ առ Լիբիոյ ասիամբն 'ի տեղի մի անասպատ՝ որում անուն կարգան՝ Նաւահանգիտ Մենեղաւեայ, անդ մեռանէր՝ կեցեալ ամս ութսուն և չորս, առ ռաւել քան զքառասուն ամ (Թագ կապեալ 'ի Լակեդեմոնիա . յորս և աւելի քան զերեսունն կացեալ մեծաւ փառօք և զօրութեամբ, իբրեւ աղբայ և զօրավար ողջոյն Ելլագայ) մինչև 'ի մարտ պատերազմին Լեւքարեայ : Իսկ էր սովորութիւն Լա կոնացւոց 'ի մեռանել այլոց յօտար աշ-

խարհի՝ անդ թաղել և թողուլ զմարմինս նոցա, բայց զթագաւորացն բառնալ բերել՝ի տուն. ուստի և որք ընդ նմա Սպարտացիք հալելալ մեմ՝ զգլխկամբն, զի մեղք չգործ նոցա 5, այնպէս առեալ ամին զնա՝ի լակեգեմունիս :

Բայց ՚ի գահ արքայութեանն անցանէր յայնժամ որդի նորա Ալքիդամոս . և եկաց մնաց արքայութիւնն ՚ի զարմնն մինչև ՚ի հինգերորդն յԱգեմեդայտէ յԱգիս . որ և ձեռն արկեալ նորոգել զհայրենի կարգ. քաղաքն, ապանանէր զնա յայնժամ լէռմելիդէս :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Ըստ հաւանական հաշուի՝ էին ուրեմն այն դրու՜նք, 708 ամաց :

2. Որպէս թէ ասեւ, խօթամիտդ՝ մեզ թեմ՝ զի առողջամիտ լիցի :

3. Այս է՝ յանցանեւ ամաց հինգ հարիւրոց՝ զինի Անտիկրատեայ :

4. Տունկ է այս գետոյն՝ Նեղոսի՝ զոր Եգիպտացիք կոչեն Պափը, յորոյ՝ի կեզեւնացն կտգմէր թուլթ՝ի նախնումն . 'ի վարկանէին զնոյն և 'ի բոլորս պսակաց :

5. Չափաւորութիւն ծախուցն Սպարտիոյ՝ փոխանակ գիապատիկ խնկենի հանգերձանացն՝ մեղու օծանէր զմարմինսն :

և փայթ և երանութեամբ բարդաւաճ և 'ի ձախողական անդրդուելի, որչափ Պոմպէոս ինքնին:

Մի միայն պատճառք տեսելութեանն՝ եկաց ընչաքաղցութիւն նորա. սակայն և պատճառք շատ կային սիրելութե առնն, ժուժկալութիւն նորա 'ի կերակուրան, և զինուոյն կրթանք, և կորովութիւն համոզակեր բանիցն, և հաւատարիմ բարք, և մարդասիրութիւնն քաղցր և հիւրամեծար. չէր որ իբրև զնա փարելի 'ի խնդրուածս, և չեկաց որ իբրև զնա՝ հեշտալուր կամակատար խնդրողին. զուարթառատ 'ի բարեգործել, և անձնապահ և պերճ՝ յոն դռնէ: 'Ի բնէ նորա և գիտակ պատկերին ոչինչ դուզնաքեայ յինքն զտեսանելիս յանկուցանէր, և քան զձայն նորա՝ նա կանխէր 'ի խօսել: Զի և եր խօս նորա շնորհաշուք տիպ՝ միանգամայն և պերճ և մարդասէր, և անդատին 'ի ծաղկափթիթ տիպ հասակէն՝ նշոյլք արձակեցան պատկառելի և արքենի բարոյից նորա: Եւ էին վայր մի գիշան գանդապեալ վարդ հերաց նորա. և մեղուակն աչացն ակնարկել թուով և չափով հանդուհաւորաւ զնորա գէման յարգարէր պատկերի տքային Աղեքսանդրի, առաւել կարծեալ քան զերեւալն. որ աղագաւ և բազումք 'ի սկըբանն անուռ զԱղեքսանդրի կարգային նմա, և ոչինչ հրաժարէր Պոմպէոս. մինչև և կիսոց դարմեալ 'ի հեգնել ևս՝ կոչել զնա Աղեքսանդր: Ուստի և Լեւկիոս փխեալորս

այս հիւպատեան հովանի կացեալ նմա ,
ասէր ոչինչ գծապատեհ գործել , եթէ ինքն
Փիլիպպոս գողով Արեքսանդրի սիրող իցէ :
Ասեն՝ և զՓլորոս տարիաւոր 'ի պառա-
ւութեանն ցանգ յիշել պարկեշտագոյնս՝
յազապս լինելոյն ընդ Պոմպէի , և յետ
այնորիկ առանց գառնութեան ոչ մեկնել
'ի նմանէ : Առ այս՝ եթէ և Գեմինիոս ոմն
քնտանեացն Պոմպէի հարեալ 'ի նա , և
'ի Թախանձելն՝ լուեալ եթէ գծկամա-
կեացի Պոմպէոս , Գեմինիոս 'ի վեր հանէ
Պոմպէի , և առեալ զանգիրն՝ ոչ ևս այ-
նուհետեւ Պոմպէոս մերձենայ 'ի նա , թէ
պէտ և թուէր ձգեալ 'ի կրիցն . որում և
չհանգուրծեալ ինքն ըստ տարիաւորացն
կարգի՝ բազմաժամանակեայ խօթանայ 'ի
արտմութենէն և 'ի կրիցն : Եւ ասեն զայն
Փլորոս այնպէս առոյգ և անուանի , զի և
Կեկիլիոսի Մեաեղգոսի 'ի զարդարել զմեհ-
եանն . Դիոսկուրեանց անգրեզք և նկա-
րուք՝ և զսորս պատկերն կախել :

Իսկ էր Պոմպէի Դեմետրիոս աղատա-
գրեալն նորա այս կանամբի , որ և մեծա-
պէս բարգաւաճեալ առ նմա՝ Թողոյր 'ի
մահուան իւրում հարստութիւն քանքա-
րաց չորից հազարաց . բայց Պոմպէոս հա-
կառակ բուսոյ բարուց անձինն ոչինչ մար-
դասիրագոյնս վարէր առ կին նորա , եր-
կուցեալ 'ի գեղջն նորա՝ յանկուռելին և
համբաւատենչ , զի մի ակրացեալ ինչ առ
'ի նմանէն կարծեսցի : Թէպէտ և այնչափ
զգուշաւոր և աննաժու , ոչ ապրեցաւ 'ի

բառնապատանայ թշնամեացն, իբրու որ զա-
րամբխան տիրեացէ. և 'ի հաճել զնոսա՝ տն
փոյթ եղեալ շատ ինչ զհատարակացն պար-
գեւեացէ նոցա: Բայց յաղազա անպաշտոյճ
տակաւապիտուութեան նորա՝ պատմին բան
մի զնորա յիշատակաց արժանի: Քանզի
էր երբեմն 'ի խօթանալ նորա և 'ի կերա-
կոյն 'ի տաղականալ՝ պատուիրէր բժիշկն
ուտել զկաքաւ. և չգտեալ ծառային՝ զի
չէր իսկ ժամանակն, և լուեալ յանկարծ՝
զի առ Լուկուղղոսի գտանէր՝ որ զամն
ողջոյն բուծանէ 'ի թռչնոց ալի, ասէ
Պոմպէոս. «Արդ ուրեմն եթէ Լուկուղղո-
սի յայն գրգանա փափկացեալ չէր, Պոմ-
պէոս չապրէր»: Ասաց և 'ի բաց զբժիշկն
արձակեալ, ուտէր 'ի դիւրագնեւեացն:
Բայց այս յետոյ ուրեմն պատահեցաւ:

Իսկ պատանեակ տակաւին դուռով Պոմ-
պէոս և զինուորեալ առ հօր իւրում 'ի
մարտին ընդդէմ Վիննասայ, էր նորա ըն-
կեր Լեւկիոս Տերենտիոս՝ որ 'ի միում խո-
րանի կայր ընդ նմա: Սա այս Տերենտիոս
կաշառաբեկ 'ի Վիննասայ եղեալ, պատ-
րաստեցաւ սպանանել զՊոմպէոս. և այլք
գարձեալ լինկերացն պատրաստեալ էին
հուր արկանել 'ի վրան զօրավարին: Երազ
գած գաւոյն եղեալ Պոմպէոսի 'ի ժամու-
տնդ ընթերեացն, ոչինչ զահի հարաւ. այլ
և մեծ ևս զուարթութեամբ բաժակ ա-
ռեալ և մտերմագոյնս ընդ Տերենտիոսի
գնացեալ, յերթալն 'ի ննջել՝ գաղտաբար
տեղի տուեալ ելանէր արտաքս 'ի վրանէն:

և գունդ պահապան կարգեալ առ հօրն՝
անգործանայր : Իսկ Յերենտիոս ժամ գի-
պան համարեալ յառնէր, և զսուտերն
մերկեալ և մատեալ յանկողին Պամպէի՝
իբրու որ անդ անկեալ ննջեացէ, հա-
րուածս բազումս 'ի վերայ գնէր մահճին :

Յայնժամ և ազմուկ մեծ յուզեալ յա-
տելութենէ անտի առ զորավարն, գրգռե-
ցան գատալիք լինել, ձգեցին կորզեցին
զվանսն, և 'ի բուռն զգէնսն առին : Յայն
մանէ զահի զգողանի հարեալ զորավարին՝
ալինչ ժտեցաւ ելանել արտաքս : Իսկ Պամ-
պէոս շուրջ եկեալ յամբոխ մարդկանն՝
յարտար հատեալ պաղատէր . և 'ի վերջէ
գնացեալ անկեալ յորսայս առ գուրո
զակէն, այնպէս քաղնդոսն նոցա և ար-
տատուալից, ազաւեր՝ որք ընդ այն ելանի-
ցեն՝ կոխել զինքն և անցանել : Յայնժամ
այրայր զամեթի հարեալ գառնային յետս .
և այնպէս առհասարակ ամենեքեան՝ բոլր
յուլհարկարոց ոմանց՝ շքեալք 'ի խոր-
հրդոյն 'ի հաշտութիւն գային ընդ զորա-
վարին :

Իսկ 'ի մեռանել Սարգսովի՝ անգէն
ամբաստանեցաւ Պամպէոս յատենի վասն
նորս՝ իբրու գողացեալ 'ի հասարակաց
գրամոց . իսկ 'ի վեր ելեալ յայնժամ՝ զի
բազում ինչ բարձեալ էր անտի Սեդր-
տանգոսն աղատագրեալ, մատնէր զնա իշ-
խանայն : Ապա և ինքնին Պամպէոս ամ-
բաստանեցաւ ունել պառականս իմն որ-
տոյ և մատնան՝ յանկածէ անտի Սպի-

զեայ : Եւ էր նորա զայստակ առեալ 'ի
 հօրէն յառնուլ քաղաքին Ասկղեայ . այլ
 կորոյս ապա՝ 'ի միեւլ սուրհանգակացն
 Կիննասայ 'ի դարձին 'ի տուն նորա և յա-
 ւարել : Արդ մինչև դատեալ իրացն , բա-
 զումն պայքարեցաւ Պոմպէոս ընդ ոսոխին
 իւրում . յարում և քաջութիմ ցուցեալ
 և անվանելի 'ի վեր քան զտիս հասակին՝
 յոյժ արդոյ դտանէր . զի և Անտիատիոս
 զորավար ոստիկան գտաին սիրեալ զՊոմ-
 պէոս՝ կամէր կին տալ նմա զիւրական ըզ-
 դուստրն , խօսեալ վասն այնորիկ ընդ բա-
 րեկամացն նորա . հաւանեցաւ Պոմպէոս .
 և թէպէտ և 'ի ծածուկ գաշնաւորեցան ,
 ոչ ծածկեցաւ 'ի ժողովեգէն բանն՝ 'ի խը-
 նամոտ անտի փուլթոյն Անտիատեայ առ
 նա . ապա 'ի վերջէ կարգացեալ Անտիա-
 տիոս զվճիռ գատաւորացն զարձակմանն
 Պոմպէի , անդ ամբոխն իբրեւ 'ի միարան
 հաւանութենէ սկսաւ աղաղակել , Առ Ցա-
 լափոս . այս ձայն էր ցնծութեան ըստ
 վաղնջուցն սովորութեան՝ բարբառեալ 'ի
 հարսանիսն . և զբուն զբանին ասեն օրինակ
 զայս : Յորժամ անդ 'ի նախնումն աւագ-
 արք 'ի Հռոմայեցւոց յափշտակեցին 'ի
 կին զգտորս Սարքնացւոց եկեալս 'ի տե-
 փլ խազուց Հռովմայ , անգամնօր անկաճք
 որմնք յայծարածից և յանդէորդաց ա-
 ռեալ ազջիկ մի գեղեցիկ և մեծ՝ տանէին
 'ի բաց . և զի մի պատահեալ ուրաւք 'ի ճո-
 խիցն՝ հանցէ , աղաղակէին յնթանալ
 իւրեանց , Առ Ցալափոս : Եւ էր այս Ցա-

լատիոս պատանի գեղանի յոյժ և հոյակապ, զի և 'ի լսել մարդկանն զանաւն նախաժամ հարին յայնժամ գովութեամբ, և զնոյն ազազակէին և նոքա խնդակիցք և գովարանք: Ուստի և ասին, երջանկայեալ յայնժամ հարսանեացն Յաւստեայ՝ ձայն զայս ցնծութեան այնուհետեւ խնդամոտ, բար սովորեցան գոչել առ ամուսնայեալս: Այս է պատմութիւն՝ հաւատարիմ՝ ևս քան զոր միանգամ պատմին վասն Յաւստեայ:

Այս յետ ասկաւոց աւուրց Գոմգէոս էամ զԱնտիոխիս, և չորսու 'ի բանակ անգր առ Վիննաս. բայց անգանօր 'ի զապարտութենէ իմնմէ զահի հարեալ՝ գաղտարար խոյս տուեալ թաքչէր: Իբրեւ ոչ ուրեք երևէր Գոմգէոս, շնչեւն քրթմնջիւն եր 'ի բանակին՝ եթէ 'ի Վիննասայ ուղանալ իցէ պատանին. ուստի և յայնժամ որք 'ի վազնջուց իսկ ասելութեամբ էին ընդ Վիննասայ և ոչ հանգապտէին, գաղտնացեալք յարձակեցան 'ի նա. նա 'ի փախուստ խուճապեալ, զհետ նորա հասեալ մի 'ի գնդապետաց անտի հետամուտ առ սերսմերկ, առ ոտս նորա անկեալ Վիննաս առաջի մատուցանէր նմա զմատնեհար խոր ծանրագին, իսկ այրն խրոխտագոյնս բարբառեցաւ, ասէ, " իմ չէ հասեալ աւագիկ մատնեհարեւ բան մի զխոտաման, այլ պատուհաս 'ի վերայ ամեն անկրաւ և ամ բարեւա բանաւորի ". ասաց և անդէն սպառնանէր զնա: Զայս օրինակ մահ ընկալեալ

Կլիննաս՝ փոխանակէր զբարձն Կարբոնի,
բռնաւոր մոլեգին առաւել քան զԿլիննաս:

Իսկ յետ այնորիկ եկեալ հասանէր
Սիւղղաս, որում և շատք 'ի Հռոմայեցաց
անձկացեալ էին առ վտին իւրեանց. զի և
ոչ գուղնաքեայ համարէին բարի զփոխել
տերանցն. քանզի և յաղէտից կրիցն վտան
գեալ քաղաքին յուսակառուր յազատու-
թենէ՝ ծառայութիւն խնդրէր հեշտ և
համբոյր: Բայց 'ի ժամանակին յայնմիկ
Պոմպէոս գեղերէր 'ի Պիկենոն սահման
Իտալիոյ. զի էին անդ նորա կալուածք, և
զի և սիրէր ևս նա զքաղաքսն զայնոսիկ՝ որ
ըզձականթ և բարեկամք էին նմա, որպէս
և նախնեացն նորա: Արդ տեսեալ Պոմ-
պէի զի հոյակապք 'ի քաղաքացեացն և
լաւ որեաղն լքեալ զիւրեանցայինսն՝ 'ի
կողմանց կողմանց ընթանային 'ի բանակ
անգր Սիւղղայի՝ իբրու յանդորր նաւա-
հանգիստ, յանձն չառնոյր նա իբրեւ այր
փախաւորայ և օգնականութեան կարօտ
երթալ առ նա գատարկաձեռն, խնդրէր
չքով և ստուար գնդաւ երախտաւորել
առ նա: Ոյր աղագաւ և քաջալեր 'ի ներքս
մատուցեալ Պիկենացացն, նոքա մտա-
գիւրադոյնս յանդուցին 'ի նա զմիտս իւ-
րեանց, և երես ինչ չառնէին պատուիրա-
կացն Կարբոնի: Իսկ յասել անդ առ նո-
սա Վինգիոսի ուրումն, եթէ Պոմպէոս 'ի
գուրս 'ի վարժարանէն առ նոսա վազեալ
և հուստր ևս նոցա կացեալ՝ զհերս իւր
այնպէս աղտաղխեալ տանի զնոսա, 'ի մեծ

բարեութիւն բոգեալք ընդ բանն՝ անգէն սպանանէին զայն :

Այս Գոմգեոս ամաց քսան է երկոյ՝ յիշ յուսկէ ինչ կարգեալ 'ի զօրաժար, այլ անձամբ առեալ զօրաժարութիւնն, առեան եղեալ 'ի հրապարակի անդ Ագաթ մայ մեծի քաղաքին՝ հրաման տայր երկուց եղբարցն վէնախեայց՝ արանց աւագաց քաղաքին՝ որ ընդգէմ նորա թեախոսէին 'ի կողմն Կարբոնի՝ ելանել արտաքս 'ի քաղաքէն . և ինքն հանգէս առնէր զօրականին, կաղմէր կարգէր նոցա վաշտապետս և հարկւրապետս, և շուրջ ևս 'ի քաղաքն զնոյն գործէր : Այս 'ի քաղաքաց անախ տեղի տուեալ ամենայն կուսակցացն Կարբոնի, և այլք ևս առհաստառի անձնատուր 'ի նա եղեալ, կաղմ տայր 'ի սուղ ժամանակի ողջ Լեզէոնաց երկոյ, և ամբարեալ կերակուր և սալս և գրաստս բռնաբարձս, և զամենայն կահ և կարասի, այնպէս գէմ եղեալ զնայր առ Սիւղ զսա . յիշ 'ի ճեպ տաղնատի և յիշ 'ի շուգաղտաղնաց, այլ յուշիկ ուղեորեալ 'ի տուգանել հարկանել զթշնամիսն . և թեալ կոխէր տալ վարդանջն 'ի Կարբոնիէ ամենայն սահմանացն Խապիոյ՝ ընդ որ միանգամ անցանէր :

Յայնժամ միանգամայն ընդգէմ նորա հորդան տայն զօրաժարք երեք թշնամիք, Կարբննաս, Կիզիոս և Բրուտոս . յիշ միտ հաղցն ճակատեալք 'ի հանգիւոյ, այլ շուրջ շրջանակաւ ընդ առաջն երկոյ բա-

Նախայ՝ իբրեւ անդէն առնուլ յառաջագիւղ
 զնա : Իսկ Պամպէոս ոչինչ խորշեցաւ, 'ի
 մի վայր խմբեալ զամենայն զջորն՝ խաղայր
 անկանէր 'ի վերայ բանակին Բրուտեայ
 միայն . ճակատ կարգէր յառաջոյ զայրու-
 ձին՝ յորում էր և ինքն գլխովին : Այլ
 իբրեւ 'ի Թշնամեաց անտի յառաջ նահա-
 տակեցաւ . այրուձին խմբեալ 'ի Վեղտաց,
 նա աճապարեալ՝ զնահատակն զախոյեան
 նոցա զայր յոյժ կարովի հարեալ նիղակամ
 տապաւտ արկանէր . յայնմանէ այլոցն խու-
 ճապեալ և խռով 'ի հետեւին հարեալ,
 ապա առհասարակ 'ի փախուստ գաւ .
 նային : Յետ այնորիկ 'ի գժտուծին ընդ
 միմեանս զօրավարացն բերեալ՝ վերջոս
 նեալ տեղի տային՝ որպէս և զհարգ իւրա-
 քանչիւր նոցա յաջողեցաւ . իսկ քաղաք
 յայնժամ՝ անձնատուր 'ի Պամպէոս լի
 նէին, իբրեւ ցէր և ցան առահի վարատե-
 ցան Թշնամիք :

Իբրեւ այս կատարեցաւ, հասեալ գի-
 մեալ 'ի վերայ նորա Սկիպիոն հիւպատոս,
 մինչև փառանգացն արձակեալ զբեղար-
 գումսն, անդանօր զօրականք Սկիպիոնի
 ողջոյն Պամպէոսեանցն տուեալ՝ անցանէին
 խմբէին ընդ նոսա, և Սկիպիոն փախէր :
 Ապա 'ի վերջէ գումդք բազում այրուձից
 ընդգէմ՝ նորա խմբեալ 'ի Վարքովնէ առ
 Արոխ գետովն, նա քաջապէս 'ի գլխի
 հարեալ նոցա և 'ի փախուստ գարձու-
 ցեալ և հետամնւտ ևս անդեալ, արկանէր
 զնոսա 'ի գժտուսքս վայրաց անկոխ այրու-

ձիոյն. ուստի և յուսահատք 'ի փրկու-
թենէն նոքա անձնատուր 'ի Պոմպէոս ը-
նէին հանգերձ զինաւք և երթվարդ : Չև
այսոցնէ իրազգած Սիւզգաս եղեալ, ան-
գէն 'ի լուր առաջին համբաւոյն զանգի-
տեալ նա վասն Պոմպէի՝ որ 'ի մէջ շրջեր
այնչափ և այնպիսի զորաժարացն թշնա-
մեաց, ճեւղ տուեալ տազնապաւ խաղալ
'ի թիկունս նորա. լուր առեալ Պոմպէի
զմտելոյն Սիւզգայի, հրաման ապր զորա-
պետացն 'ի գէն 'ի զարդ զզորականն վառեալ՝
'ի կարգ գեղեցիկ գասաւորել, տեսիլ
չքնաղ և փառաւոր 'ի ներքս ընծայել
ինքնակալին. յորմէ և մեծաց փառաց ակն
ուաներ, և մեծամեծս ևս ետես՝ որոց ակն
չուաներ : Քանզի տեսեալ Սիւզգաս ընդ-
առաջ իւր զՊոմպէոս եկել, տեսանէր անդ
և զզոյն ճակատեալ՝ այնպէս քաջ և ցնծա-
լից 'ի գեղեցիկ նահատակութեանցն, իջա-
նէր 'ի վայր յերթվարէն. և զողջոյնն լու-
եալ զՊոմպէի՝ լատ արժանին՝ ինքնակալ
զնա կարգալուծ, ողջուանէր և ինքն զՊոմպէոս
ինքնակալի անուամբ. առհասարակ նորա-
պանչ էր բանն՝ պատանեւոյ տուն չէ 'ի գաս
ծերակուտին անցեալ՝ տալ Սիւզգայի զա-
նուն զայն՝ որ ազագաւ ինքն մարտ եղեալ
կռուէր ընդդէմ Սկիպիոնից և Մարիոսաց :
Իսկ յետ այնորիկ և այլ մեծարանք Սիւզ-
գայի առ Պոմպէոս զուգահեռք էին առաջ
նոցն քաղաքաժարութեանց. քանզի և յոսն
յառնէր 'ի գնալ առ նա Պոմպէի և ըզ-
գլգլան հոլանէր. զոր և օչ հեշտեաւ յայր

սկսեաց աստի ցուցանէր նա առ զք 'ի մարդկանէ, թէպէտ և բազում արք աւագք և քաջք էին առ նմա :

Սակայն և ոչ յայտակ վերացաւ ինչ Պոմպէոս . նա և յառաքել նորա 'ի Սիւղղայէ 'ի Կեղտո՝ զոր յայնժամ ունէր Մեռեղղոս՝ ոչինչ նահատակեալ արժանի որ սնդանոր կազմութեանն , ասէր Պոմպէոսանձա՛հ անձին առնուլ զգորավարութիւնն յաւագ առնէն տիգք և փառօք , և զի՝ մտազիւրագոյնս ինքն խաղայ անդր 'ի թիկունս Մեռեղղեայ՝ կռուել 'ի միասին ընդ նմա 'ի կամել նորա և 'ի հրամայել նմա : Հաւանեալ Մեռեղղեայ ընդ բանն և գրեալ առ նա դալ առ ինքն , նա յառաջամուխ 'ի Կեղտոս նահատակութիւնս սքանչելիս ինքնին միայնակ 'ի ներքս բերէր . և զքաջամարտիկ աշխոյժան զՄեռեղղեայ առ կայծեալ 'ի ծերութենէն՝ միւսանգամ արծարծեալ վառեաց . զոր օրինակ զհալեալ և զհրաշէկ պղնձոյն ասեն՝ եթէ թափեալ 'ի պաղ և ցուրտ պղնձոյն վերայ , կակղէ և հալէ զնա առաւել քան զհուրն ինքնին գլխովին :

Այլ զոր օրինակ զմեծի և զբարձերէց ըմբշին՝ որ փառօք յամենայն իսկ 'ի մերջանան նահատակեալ իցէ , անփոյթ զնորա զանոթական յաղթութեամբքն զքարոսը՝ ոչ արձանագրեայէ , սակեւ և ինձ թողլի է՝ որ ինչ յայնժամ առաքինութիւնք Պոմպէի , թէպէտ և գեղեցիկք՝ սակայն և 'ի բազմաց և 'ի մեծաց որ զինի

նահատակութեանցն նորա և մարտից թա-
ղեալո մնացեան . զի մի թերևս ժամովա-
ճառ յառաջինան գեղերելով, նուազեալ
դացուք 'ի յոյժ մեծամեծան նորա՝ որ
ճշգրտագոյնս մեզ զքաջութիւն վարուց
ղառնն զգործոց և զկրից 'ի գէմս բերեն :

Արդ յոյնժամ տիրացեալ Սիւզզաս
յիտալիս և կարգեալ իշխանապետ, տայր
պարգևս բազմահարուստս զօրավարաց և
զօրապետաց, և յաւագութիւն առեալ
ամբառնայր զնոսա, և լիաքաշիս առատա-
ձեռնէր խնդրելեացն . սակայն մեծապէս
հիացեալ ընդ Պոնպէի առաքինութիւնն և
զօրավիգն մեծ համարեալ զնա, գուն գոր-
ծէր մերձաւոր իւր առնել զնա : Հաւա-
նեալ բանին և Մետելլա կին նորա և 'ի
նոյն թևակոխեալ, հաւանեցուցանեն ապա
զՊոնպէոս արձակել 'ի բաց զԱնտիստիա և
ածել կին զԵմիլիա գուսար ուրջու զՍիւզ-
զայի՝ ծնունդ Մետելլայ և զՍկաւրոսի՝
զարամբի և զյղծ : Եւ հարսանիք այն եղեն
բանաւորականք արդեօք . քան վարուցն
Պոնպէի՝ առաւել 'ի ճահ պատահեալ
ժամանակացն Սիւզզայի . զի այնպէս Եմի-
լիա քեցեալ յառնէն իւրմէ՝ ամաւ առ
Պոնպէոս, և Անտիստիա այնպէս անգիա-
ռունակ և աշխարելի 'ի բաց վարեցաւ .
այն՝ որ վարիկ մի յառաջ և 'ի հօրէն որ
բացաւ 'ի պատճառս առնն . քանզի և յա-
տենի անդ խողեսոյեցին զԱնտիստիաս, զի
թուէր իմն կուսակից Սիւզզայի՝ 'ի պատ-
ճառս Պոնպէի . իսկ և մայր նորա տեսեալ

յայտարարեաց աստի՛ անձին առնէր, և այն
պէս յողբերգելի տեսարան հարսանեացն
այնոցիկ յաւելոյր և ողորմ այն պատա-
հար. առ այս՝ և մահն ինքնին Եփրեայ,
քի անդ արագ առ Պոմպէի մեռաւ ՚ի ծը-
նունդսն :

Այս լուր հաստնէր ՚ի Հռոմ, եթէ
Պերպեննաս գրաւեալ ունի զՍիկիլիա,
և կղզին ապաստանարան կայ նշխարացն որ
՚ի հաիառակ հերձուածոյն. և անդ է Վար-
բոյն ճոխացեալ ՚ի տարիղ նաւաց, և զի՛
Դոմիտիոս անցեալ ՚ի Լիբիա, անդ ընթա-
նան բաղում արք աւագք անձնապուրք ՚ի
տարագիր պատուհապէն : Ասան այսորիկ
Պոմպէոս բազմածեռն զօրու արձակեցաւ
ընդդէմ նոցա. իսկ Պերպեննաս ճեպով
Թողոյր լքանէր զՍիկիլիա, և Պոմպէոս
ինամ ածեալ քաղաքացն չարչարելոյ,
մարդափրեաց առ ամենեւեան՝ բայց ՚ի
Մամերտինացւոց՝ որ էին ՚ի Մեսսենէ :
Քանզի յանձն չառեալ նոքա հպատակել
առենի նորա և իրաւանցն, իբրու որ ա-
զատք իցեն ըստ վաղնջուց ինչ օրինացն
Հռոմայեցւոյ, ասէր Պոմպէոս. “ Ո՛չ դա-
դարէք դուք զօրէնսն ՚ի ներքս վերծանել
մեզ՝ որ սուր եմք ածեալ ” : Բայց Թուե-
ցաւ իմն՝ տմարգութեամբ Պոմպէի ոտնհար
լինել ազէտիցն Վարբոյնի : Քանզի Թէ
հարկ էր (որպէս և էր իսկ Թերևս) բառ-
նալ զնա ՚ի կենաց, արդեօք վաղժադակի
՚ի ձերբակալ առնելն պարտ էր կատարել,
և ՚ի հրամայօղ անդր ՚ի վերելանէր գործն .

այլ նա ետ զնա քարշէլ առաջի շղթայա-
կապ զայր աւագ՝ որ երիցս առ Հռոմայե-
ցիո եկաց հիւպատոս , և բաղմեալ ինքն
յատենին քննէր զայն . և անդ առհասարակ
մարդիկն պատմեալ էին ընդ գործն . ապա
հրաման տալի 'ի մահ վարել . և ասեն՝ ե-
թէ 'ի վարել անդ իւրում և 'ի տեսանել
մերկեալ զսուսերն , խնդրեաց տեղի և պա-
րապ վալի մի առ 'ի պէտս որովայնին : Իսկ
Գայոր Ուլիոս բարեկամ Կեսարու պատմե՝
եթէ զնոյն տմարդացաւ Պոմպէոս և առ
Կուինտոս Վաղերիոս : Քանզի այր կարի
գլաւամեասէր գիտելով զՎաղերիոս , զի և
սակաւուց 'ի կշիռ գալ ընդ առն , ածեալ
զնա զառաջեաւ և առեալ առանձինն և
ձեմեալ ընդ նմա , յեա հարցանելոյն 'ի
նմանէ և ուսանելոյն զոր կամէր , հրաման
տալի ապա սուրհանգակացն անգէն 'ի մահ
վարել զայն : Սակայն և Ուլիոսի երբէք
'ի խօսել զԹշնամեաց կամ զբարեկամացն
Կեսարու՝ զգուշագոյն հաւատոց պէտք
են լսողին :

Արդ Պոմպէոս Թէպէտ և պատուհաս
'ի վերայ ածէր ամենայն Թշնամեացն Սիւզ-
դաքի՝ փառաւորացն և յայտնի ձերբակալ
եղելոցն , սակայն և այլոց Թոյլ առնէր 'ի
Թաքստեանն ըստ կարի , և կիսոց գարձեալ
փախուստ ներէր : Իսկ հաստատեալ նա 'ի
պատուհաս քաղաքին Իմերացւոց՝ որ գաշ-
նաւոր էր Թշնամեացն , անդ ՍԹենէս հռե-
տոր խնդրեալ 'ի խօսել , ասէր ոչինչ իրա-
ւագործել Պոմպէի՝ Թողեալ զլիասակարն

և պատուհասել զանյանցսն : Հարցեալ Պոմպէի զմնասակարն , զինքն գլխովին առնէր Սթենէս . իբրու որ ինքնին նա 'ի նոյն հրապուրեաց զիւր բարեկամսն ողորանօք , և զթշնամիսն՝ ուժգին : Զարմացեալ Պոմպէի ընդ համարձակախօսութիւն առն և ընդ մեծանձնութիւնն , շնորհեաց նմա ըզմնասն , ապա և այլոցն առհասարակ : Իսկ լուր առեալ զգորականէն՝ հարստահարել 'ի չուն իւրեանց , առեալ զիւր կնիքն մատնահարէր 'ի սուսերս նոցա . և պատուհաս ընդունէր՝ որ ողջ չպահէր զինիքն :

Զայսոսիկ 'ի Սիկիլիա կատարեալ Պոմպէի , հրաման առնոյր 'ի Սինկլիտոսէն և գիր առ 'ի Սիւղլայէ նաւել 'ի Լիբիա , և ամենայն զօրութեամբ կռուել ընդ Դոմիտեայ , որ զօրսատիկ կռտեալ քան զՄարիոսին՝ որ վայր մի յառաջ անցեալ էր 'ի Լիբիոյ 'ի Սիկիլիա , վեր 'ի վայր առնէր զերս հռոմայեցւոց , վտարանդին՝ եղեալ բռնաւոր : Ապա Պոմպէոս փութապէս կազմեալ , թողեալ զՄոամիոս զքեռայր իւր իշխան 'ի Սիկիլիա , ինքն 'ի չու անկանէր հարիւր և քսան երկայն նաւուք , և ութսուն դարձեալ՝ բեռնաբարձ կերակրոյն և նեախց և դրամոց և մանդղիտնից : Հասեալ նաւացն կէս մի յԽոիւղէ , կէս մի 'ի Կարքեդոն , անդանօր եօթն հազար 'ի թշնամեացն զօրականէն սարսուցեալք եկին խմբեցան ընդ նմա . և էին նորա յայնժամ լեզէոկք վեց : Եւ պատմեն՝ անդ պատահեալ նմա իր մի ծաղու արժա

նի: Քանզի 'ի զօրականէն սմանց՝ որպէս
գէպք լինին՝ գտեալ գանձ, յորմէ և շատ
խակ մեծացան նոքա. հռչակ հարեալ բա-
նին, և կարծեալ առ հասարակ՝ գանձա-
ւէտ լինել վայրացն 'ի բնէ անտի ժամա-
նակաց տւերածոյն Նաղբեդոնացւոց, թա-
փուր յայնժամ 'ի զօրականէն մնայր Պոմ-
պէոս. զի աւուրս բազումն այնպէս գե-
ղերեալ էին նոքա 'ի խոյզ միայն գան-
ձուցն. շուրջ գայր Պոմպէոս և ծիծաղէր
տեսեալ զբերաւորս մարդկանն 'ի փորել
պղնձ և վեր 'ի վայր զհողն յուզել, մին-
չև յողներալք պարտաւորալք և 'ի յուսոյն
նանրացեալք, ստիպէին այնուհետեւ զՊոմ-
պէոս՝ առնուլ չաւ տալ նոցա ուրանոր և
կամեացի, զի և շատ խակ պատուհաս լու-
ծին նոքա զերեւանց անմտուածեանն:

Խակ ճակատ ընդգէմ առւեալ Դոմի-
տիոս, և առաջի ձոր ունելով դժուարա-
հուն և առապար, վաղ քաջ ընդ այդն
տեղատարափ իջանէր անձրեաց և մորիկ
հողմոյ յուզեցաւ, զի և 'ի կռուոյ աւուրն
յուսահաս Դոմիտիոս, հրամայէր տեղի
տալ. այլ Պոմպէոս ժամ զայն գտեալ,
պրագ արագ հետամուտ անցանէր զձորն:
Անդ թշնամիք անկարգ հրոսակաւ և ոչ
միազունդ 'ի գիմի հարկանէին, և հողմ
ինքնին մորիեալ հարկանէր զգէմն նոցա.
սակայն և 'ի Հռոմայեցիսն խռով յուզեալ
'ի մորիէ անտի, մինչև ոչնչ ճգրտագոյնս
ճանաչել նոցա այր զքնկեր, և ինքնին Պոմ-
պէոս փոքր միւտ ևս 'ի վտանգ պաշարե-

ցաւ մահու . քանզի ոչ ծանուցեալ զօրա-
կանի ուրումն և նշան 'ի նմանէ հարցեալ,
նա յամենայ 'ի պատասխանին : Իբրեւ այս-
պէս 'ի հարուածս մեծամեծս վանեցին ըզ-
նոսս հռոմայեցիք (քանզի ասէն յերկուց
բիւրուց անտի՝ երկց միայն հազարաց անձ
նապուր լինել,) Ինքնակալ անուն այնու-
հետեւ կարգացին Պոմպէի : Բայց ոչ ընկա-
լել նորա զանունն, 'ի կանգուն կալ տակա-
ւին բանակի թշնամեացն . և թէ արժանի
անուանն համարեացն զնա , յառաջ զայն
տապալեացեն նոքա : Զայս տապ Պոմ-
պէոս, և զօրականք հորդան ահագին ե-
տուն 'ի զակել ահգր թշնամեոյն . այլ
Պոմպէոս 'ի բաց զտաղաւարտն առեալ
այնպէս կռուէր, զանգիտեալ յառաջին
կրիցն : Ապա հասեալ ունէին զգակելն , և
գիտապաստ զԴոմիտիոս արկանէին . յայն-
ժամ և 'ի քաղաքաց կէսք անձնատուր ե-
ղեն , և կէսք բռնութեամբ վանեցան :
Անգ ձերբակալ առնէր և զաղքայն Եար-
բաս նիղակակից Դոմիտեայ, և տայք զար-
քայութիւնն 'ի ձեռս Եամպսեայ :

Յետ այսորիկ ժամ առեալ գեղեցիկ
բախտին և քաջութեան զօրականին , հոր-
դան 'ի ներքս 'ի հռոմազացիս խաղայր բազ-
մօրեայ ճանապարհ . և նուաճեալ առհա-
սարակ և կրկին 'ի սահմանս յայնոսիկ
յորդեալ զահ և զհոյն հռոմայեցւոց՝ զոր
'ի մոռացոնս գարձուցեալ էին խուժա-
գութք, ասէր՝ և գազանաց անգամ Լիբիոյ
արժան է տալ զփորձ առնուլ զպօրութե

և զբախտին Հազվեայեցաց: Ոյր ազգագու-
և աւուրս շատ գեղեցիկեցաւ նա անդ յորտես
առիւծուց և վիզաց, և ողջ աւուրս քա-
ռասուան (որպէս ասեն) եհար վանեաց
զԹշնամիս. նկուն արար զլիւրիս, և կաշ-
մեալ կարգեաց զկրտաբայիցն. և եր ինքն
յայնժամ ամաց քսան և չորից:

Դարձ արարեալ յիսկակէ առնոյր գիր
'ի Սիւղղայե արձակել 'ի բաց զբարականն,
և անգին զկոյ առնաւ միով միայն լե-
գէոնիւ և մեալ գաղտեան զորովորի փո-
խանակ իւր: Նա 'ի ներքոյ 'ի խոր խոցեր
լնդ բանն, այլ զորականդ յայնի ցա-
սեան. և յազաչել Պոմպէի զնոսա 'ի
չու պարտաստել, նոքա նղսվս Սիւղղայի
կարգացեալ՝ ասէին առ Պոմպէոս, երբեք
չմեկնել 'ի նմանէ. և նմա գարձեալ Թղլ
չապին վստահ 'ի բռնաւոր անդր լինել:
Նա զառաջինն գուն գործեաց ամոքել ըզ-
նոսա. իբրե ոչնչ կարաց՝ իջեալ 'ի բեմին
մեկնեցաւ արաստուղք 'ի վրան իւր. նոքա
ժողովեալ զնա միւսանդամ բազմեցուցա-
նէին յատենին, և մինչև ցմեծ վախճան
սոխպէին զնա կաշմեալ և զորովարել. նա
ազաչեր զհնազանդութիւն և մի շխոթա
յազել ամբոխից. մինչև 'ի նոցա յամա-
ռելն և ազազակ բառնալ, նա վկայութիւն
գնէր առաջի 'ի բուռն առնել նմա՝ ան-
ձին առնել. և այնպիս հաղիւ տրեմն համ-
գաղտեցին:

Լուր առաջին հասեալ առ Սիւղղաս՝
իբրե Թէ վարանջեաց Պոմպէոս, ասէր

առ բարեկամն՝ եթէ սահմանեալ ուրեմն
 իցէ ինքեան 'ի տիս Ծերութեանն մարտ
 գնել հոռւել ընդ տղայս . քանզի և ինք
 նին Մարիոս՝ 'ի պատանեկութեանն գործ
 բաղում 'ի ձեռս տուեալ էր նմա, և 'ի
 վտանգս անհնարինս պաշարեալ զնա: Բայց
 ապա իրազգած ստոյգ եղեալ Սիւղղատ, և
 խմբեալ ևս զի առհասարակ պատրաստ
 կան փռնուլ ժողովել զՊոմպէոս մեծա
 պէս մարդասիրութեամբ, ինքն առաջին
 թեւեղեալ՝ ելեալ արտաքս ընդ առաջ
 գնայր նմա, և զաջոյն կալեալ ըզմակաթ՝
 'ի ձայն բարձր ողջունի՝ անուն կարդացեալ
 նմա Մաիւս, պատուէր տայր և մարդ
 կանն զնոյն անուն կարդալ նմա: Եւ Մաի
 նոս, լսի մեծ: Բայց կէսք ասէն զանուն
 զայն առնուլ նմա յառաջագոյն 'ի Լիբիա
 'ի զօրականէն, և տաքս այսպէս հաստա
 տեալ 'ի Սիւղղայէ: Իսկ վերջին ամենե
 ցուն գտաւ Պոմպէոս 'ի վարել զայն ա
 նուն, և յանցանել հարուստ ժամանակի՝
 յարձակել իւրում 'ի փոխանակ հիւպա
 տոսի յիբերիա ընդգէմ Սերտովելիոսի,
 սկսաւ գրել 'ի նամականին և 'ի հրովար
 տակս . Պոմպէոս մեծ . զի և չէր իսկ այնու
 հետեւ նախանձելի անունն առ 'ի սովորու
 թենէն: Ոյր աղաքաւ և սքանչաացի ոք և
 գովեսցէ զհինսն հռոմայեցւոց, որ կոչ
 մամբռ այգուիկ ոչ գարձ միայն փոխարինի
 տային գեղեցիկ նահատակութեանցն և զի
 նուորութեանցն, այլ և շուք և զարդ քա
 ղաքական արդասեացն և առաքինութեց:

որով և զարս աւագս զերկուս՝ անուա-
նեալ կոչենին ժողովուրդք՝ Մոսիսիոս, այս
է՝ Եւսմեծ . զՎաղերիս՝ զի զգծաւեալն
Սինկղիտոս համազեաց ընդ ամբոխին . և
զՓարիս հառաքո՞ղի զի զարս ոմանս ընչեզս
յազատագրելոց անտի սր 'ի գաս անցեալ
էին Սինկղիտոսին՝ 'ի բաց վարեաց :

Զհետ մրցանացս այսոցիկ, խնդրեաց
Պոմպէոս յազ[Թանակի] հանգէս . ընդգէմ
գարձաւ Սիւղղաս՝ իբրու որ ոչինչ ներեւ-
ցեն օրէնք այնմ, բայց հիւպատոսի և պրե-
տորի . ուստի և ոչ Սկիպիոն առաջին 'ի
մարտան մեծամեծս նկուռ զՎաղքեդոնա-
ցիսն արարեալ յիշերիս՝ խնդրեաց յազ-
Թանակ, զի ոչ հիւպատոսս էր և ոչ պրե-
տոր : Ապա եթէ Պոմպէոս, գեռ ևս նորա
տեգ չարձակեալ մարտացն, և 'ի Սինկղի-
տոսին չանցեալ 'ի համարի առ կրտեր հա-
սակին, յազԹանակաւ մտցէ 'ի քաղաքն,
արդեօք յոյժ նախանձեղի եղիցի և տէրու
Թիւնն Սիւղղացի և շուք պատուոյն Պոմ-
պէի : Յայսպիսեաց աստի ասէր Սիւղղաս
ընդգէմ Պոմպէի, իբրու որ երբեք չհա-
ւանեալ բանին՝ ցանդ զգէմ կալցի պա-
տուասիրութեան և ջանիցն նորա, եթէ
երբեք յամառեսցի : Բայց Պոմպէի ոչինչ
զարհուրեալ՝ ասեք, ուչ Սիւղղացի ունել՝
զի բազմազոյնք ևս են երկրպագուք արե-
գական քան 'ի մուսան՝ 'ի յեւնն նորա, 'ի
դեմք բերեալ բանիւք զիւրոց փառացն առ
ձեռ, և զնորայն մեղմանալ և զԹառամել :
Ոչինչ ճշգրիտ չուեալ զբանն Սիւղղաս, և

տեսեալ ևս անգանձոր զմարդիկն 'ի գէմն իւրեանց հիացեալս ոմանս 'ի վերայ բանին, հարցանէր կրկին. և խնացեալ և յապուշ ևս հարեալ ընդ արուծիւն Պոմպէի, ապա գոչեաց երկիցս. Յաղմանալէս յի: Բայց անդ բազմաց դժգմեալ և սրտմտեալ ևս ընդ գործն, կտակեալ Պոմպէոս՝ որպէս տան՝ 'ի խոր ևս խոցել զնոսա, պատրաստեցաւ բարձեալ բերել 'ի քառաձիգս 'ի քառից փղաց. (քանզի և շատ յարքունի գազանացն ածեալ էր գերի 'ի լիբիոյ). ալ յանձկութենէ անտի գրացն՝ եթող զփիղան և ամբարձաւ 'ի ձիւ: Բայց յայնժամ զորականին նորա ոչ հանդիպեալ յուսոյ տկնկալութեան իւրեանց, և 'ի խլտեւել նոցա 'ի խափան գործոյն, ոչ ինչ հոգացեալ զիրացն Պոմպէոս՝ հրաժեշտ ևս ասէր 'ի յաղթանակէն տալ քան խոնարհել շնթել նոցա. ուստի և Սերփլիտոս յայնժամ՝ ակամաւոր այր և յոյժ ընդգիմակաց յաղթանակին Պոմպէի, արդաւազիկ տեսանեմ՝ ասէր՝ զՊոմպէոս միանգամայն և մեծ արդարեւ և յաղթանակից արժանի:

Արդ անշուշտ՝ եթէ յայնժամ կամէ էին նմա, հեշտեաւ 'ի համար անցանէր Սինդիկատոսին. ալ որպէս տան՝ անփոքեղեալ փառս հանգերձէր անձին նոր և օտար: Քանզի և սքանչելի չէր յանդիպան 'ի տին յաւազանւոյն լինել Պոմպէի, բայց շուք մեծապէս էր՝ մինչև այնպէս աւազացեալ յաղթանակ տանել

Եւ յայտնանէ դարձեալ ոչնչ գուշնա-
քեայ սիրեցաւ նա 'ի խաւածանէն, զի և
յետ յաղթանակէն՝ միւսանգամ 'ի հան-
դէս անցանէր Պոմպէոս ընդ այլոց աւ-
արտաց :

Բայց անգուտ Սիւղղատ գծմեալ ինն
ընդ այնչափ փառս աւագութեան պա-
տանւոյն, ամուլէր խոչ ընդ ոտն լինել և
նասեր հանգարտեալ. սակայն և յորժամ
ուժգին և յակամայո նորա 'ի բարձ հիւ-
պատեան աւերալ Պոմպէոս բարձրացոյց
զլեւելգոս. զորամէքն աւնն տալով 'ի ժո-
ժովի և զժողովուրդն 'ի նոյն ձգելով սի-
րովն իւրով, յայնժամ Սիւղղատ տեսեալ
զՊոմպէոս մեկնել 'ի հրապարակէն բա-
ղում ամբոխիւ, ասէր առ նա. «Տեսանեմ
զքեզ ո՞վ պատանիդ, խնդացեալ ընդ յաղ-
թութիւնդ. և զեւոր ո՞չ նահատակութիւն
մեծ խցէ և գեղեցիկ, զի քան զպատու-
ղոս ինքնին՝ զայր քաջալաւ քան զամենե-
ւեան՝ ընտրեաց ամբոխդ 'ի հիւպատոս
զլեւելգոս զայր յորժ վատթար քան զա-
մենեւեան : Արդ ժամ է քեզ աւագիկ
միտալ քուն աչաց և գտեալինդ 'ի գործո
կալ, զի գու քո ընդդէմ արեւոյն հան-
գերձեցեր հար ևս քան զքեզ» : Իսկ այն՝
զի ոչ բարեմոյն հանդիպեցաւ Սիւղղատ
առ Պոմպէոս, յայտնի կայ յանգարձա-
դիրս իւր. քանզի պարգևս ընծայից թո-
ղեալ կտակաւ այլոց իւրոց բարեկամացն,
և խնամակալուս կարգեալ իւրում որդ-
ւոյն, զանց գլխովն զՊոմպէոսիւ աւնէր :

Սակայն և չափով և քաջիկ համբերութիւն տարաւ բանին Պոմպէոս . զի և յարգելով Լեպիդոսի և այլոց ևս զթաղումն Սիւլլայի 'ի գաշտին և աշխարհաւ զդիւհանսն նորա , Պոմպէոս պաշտպան կացեալ մեռելոյն՝ տայր նմա յանդորրույտ լուզարկաւորութիւն փառաւոր :

Բայց յետ մահուն Սիւլլայի անդէն 'ի լոյս եկին գուշակութիւնք առն . քանզի յայնժամ Լեպիդոս բռնակալեալ՝ ապերասան և խրոխտ զէն 'ի բուռն առեալ միւսանգամ բորբոքէր զնշխարս ամբոխից առկայծեալ 'ի վաղ ժամանակաց և զօղեալ յերեսացն Սիւլլայի : Եւ քանզի իշխանակից նորա Կատուլլոս՝ որում կուսակիցք էին լաւ և քաջ որեարն 'ի Սինկղիտոսէն և 'ի խուժանէն , ականաւոր յոյժ պարկեշտութեամբ և արդարութեամբ առհռամայեցիս ժամանակին , թուէր իմն քան 'ի զինուորականն՝ առաւել ևս յաջողեալ 'ի քաղաքականին . իսկ զՊոմպէոս զէպք ինքնին ժամանակին 'ի ներքս մատուցեալ , նա օչինչ գեղեւեալ 'ի խորհուրդսն՝ միտքանեալ ընդ լաւն կտրոքէր զգրավար ընդգէմ Լեպիդեայ . որ սահմանս շատ զխապիոյ նուաճեալ իսկ էր նա ընդ ձեռամբ . ունէր և զԳաղատիա որ յայակոյս Ալպեանց՝ 'ի ձեռն բանակին Բթուսոսի :

Ապա Պոմպէոս ամենայն սահմանացն տնաշնորհ տիրացեալ՝ գեղեւեկէր բաղում ժամանակ պաշարել փակել զԲրուսսոս

'ի Մուսինէ Դազաւոյ . յորում ժա-
մանակի և Լեւիդոս գիմեալ 'ի Հռոմ և
արտաքոյ բանակ հարեալ խնդրէր զերկ-
րորդ հիւպատոսութիւնն , ահա արկեալ
քաղաքին բազմամբոյ խուժանաւն : Բայց
զահ երկիւղին կարճեաց նամակ Պոմպէի'
որ անկուիւ գեղեցիկ 'ի գլուխ տարաւ ըզ-
մարտն . քանզի Բրուտոս՝ կամ ինքն զօրա-
կանին մատն եղեալ կամ ինքնին նա մատ-
նեալ , յանցանել զօրումն առ Թշնամիան ,
անձնատուր 'ի Պոմպէոս լինէր . և առեալ
'ի նմանէ այրուծի առաջնորդ , մեկնեցաւ
'ի քաղաք մի փոքրիկ առ Պադուսիւ . ուր
և յետ առար անդամոր սպանանէր զնա
Գեմինիոս առաքեալ 'ի Պոմպէէ . և վասն
այնորիկ շատ բամբասեցաւ Պոմպէոս .
քանզի յանցանել անդ առ նա նոցա՝ փու-
եալ նախ նամակ առ Սինդրիտոսն վասն
անձնատուր լինելոյ Բրուտոսայ , այլ նա-
մակ յղէր անգրէն ամբատտան վասն առնն՝
զոր սպանեալն իսկ էր : Սորա որդի ե-
կաց միւս այլ Բրուտոս՝ որ 'ի միասին ընդ-
վաստիոսի սպան զՎեստր . ոչ 'ի մարտին և
ոչ 'ի մահումն հանգումնաւորազ դատանէր
հօրն , որպէս 'ի նորա վարս արձանա-
գրեալ կայ :

Իսկ Լեւիդոս տարագէմ վարեալ յի-
տաղիոյ , անկեալ ապաւինեցաւ 'ի Սոր-
դոնա . և անդ խօթացեալ մեռանէր առ
ցաւ արտին՝ ոչ 'ի ձախողակ ինչ ելից՝ որ-
պէս ասեն , այլ զի Թուղթ 'ի ձեռս ան-
կաւ նորա գուժաբեր շնութեան ամուս-

նոյն : Բայց Լեւոնդեայ ոչինչ նմանօրինակ եկաց Սերտովժիոս , այն որ տիրացեալ Ի. բերիոյ արհաւիրա արկանէր Հռոմայեցւոց . քանզի և յայդ յայդ՝ իբրեւ 'ի վերջին խոթութեան՝ գնացեալ խուժէին ընտանի մարտք քաղաքին : Էր իսկ Սերտովժիոսի վանեալ և հարեալ զօրավարս բազումս ոչինչ այնպէս 'ի քաջաց . իսկ յայնժամ 'ի վեց գայր նա ընդ Մետեղղոսի Ապափոսի , այր երենքի և քաջամարտիկ՝ բայց առ ծերութեանն դանդաղագոյնս 'ի շահատակութեան , և վերջացեալ 'ի մրցանա՝ յաշխուժից անտի և յարագութենէն Սերտովժեայ . որ յանձնապատան և հինաբար անկանէր 'ի վերայ նորա , և 'ի Թակարդս դարանաց և 'ի ակիւռս ասպատակաց տապնապէր զՄետեղղոս՝ զայր ախոյեան օրինաւոր մարտից , և զօրավար ազաւազէն և ճակատեալ զօրաց :

Այլ 'ի ժամանակին ընդ ձեռամբ զօրն ունելով Պոմպէոս , զհետ կրթեցաւ առաքիլ 'ի Թիկունս Մետեղղեայ . և Թէպէտ և Կատուզդոս զնոյն հրամայէր նմա , նա յանձնէաւ . այլ այնպէս զինուորեալ գեղերեալ կայր զքաղաքուն՝ պատճառս պատճառեալ , մինչև 'ի ձեռս ետուն նմա զիշխանութիւնն՝ յառաջարկութենէ անտի Լեւկիոսի Փիլիպպոսի . և որտմեն՝ զարմացեալ յայնժամ ուրաք 'ի Անկղիտոսին հարցանել , եթէ պարտ համարեացի Թիլպպոս առաքել զՊոմպէոս փոխանակ հիւպատոսին , ապր պատասխանի Փիլիպ-

պոս . Ու խիստնայ հիւպոթոսին , այլ խիստնայ հիւպոթոսացն . իբրեւ 'երկոցուն ևս հիւպոթոսաց ժամանակին միանգամայն անպիտանս լինել :

Այլա չու Պոմպէոս արարեալ և մեռալ յԻբերիա , չըլեր փոխեր զմարդիկն 'ի նորոգածին յոյս ակնկալութեան (ըստ որում և գէալք լինին 'ի համբաւ նորոյ զօրաւորի) . քանզի անգանգ որ դամ մի ոչ ինչ այնպէս սերտեալք էին ընդ Սերտովլիոսի , սարաուցեալք անցին առ Պոմպէոս : Իսկ Սերտովիոս բանս իմն յանձնապատասխանս հռչակ հարկաներ և ասէր հեգնելով , եթէ գանիւք խարաղանաց արգեօք խրատել խրատեր զմանուկն զայն , եթէ 'ի պառասւոյն յայնմանէ չէր ակն ածեալ , և ասէր զՄեռեղղոսէ : Սակայն և այնպէս զանգիտեալ 'ի Պոմպէէ , զգուշութիւն ա ներկեան կարգէր բանակին իւրոյ . քանզի անգանգ Մեռեղղոս (զի և չկարծէր որ արգեօք) իգարար կեանս վարէր անձնատուր 'ի գրգանս փախկութեան . և մեծապէս փոփոխեալ յանկարծակի բարեկենդանութեանց զհետ կըթեցաւ . յոյով և առաւել սիրեցաւ Պոմպէոս և պանչացաւ , առաւել ևս պարկեշտացեալ 'ի գուղնաքեայ օրասահիկն՝ անջան և անաշխատ . զի և անգատին 'ի ընութենէն ժուժկալ և չափաւոր էր 'ի ցանկութիւնսն :

Սակայն բազմագլխակ գուլով յայնժամ մարտին և բազմակերպարան , յոյժ 'ի խոր խոցեցաւ Պոմպէոս յառնուլ լաւութիւն

'ի Սերատովիոսէ: Քանզի որ ինքն պաշա-
 րել փակել խնդրէր զնա, և վարդիկ մի ևս
 պանծալր վառն այնորիկ, յեղակարծումն
 ինքն գտաւ պաշարեալ. ուստի և ոչ իշ-
 խեաց ինչ խլրտիլ, և այնպէս գծկամակս
 տկն յանգիման տեսանէր զհրդեհել քա-
 ղաքին: Բայց ապա մօտ 'ի վալէնտիոս
 'ի պարտութիւն մատնեալ զԵրեննիս և
 զՊերպեննտա զարս աւագս՝ զգորավարս նի-
 զակակիցս զՍերատովեայ, կոտորէր ոգիս
 աւելի քան զբիւր մի: 'ի վեր վաղեալ Պոմ-
 պէոս վառն նահատակութեան քաջու-
 թեանն և բարձրացեալ 'ի խորհուրդս,
 փութալր ճեպէր միայնակ ընդդէմ Սեր-
 տովեայ, զի մի հասարակորդ յաղթու-
 թեանն կայցէ Մեռեղղոս: Ապա 'ի վեդ-
 գային նոքա ընդ միմեանս առ Սուկրոմի-
 գետոմի 'ի կարճատել աւուրն՝ զանգի-
 տեալք միանգամայն 'ի գալտունէն Մե-
 տեղղեայ, 'մին՝ զի միայնակ կամէր մարտ
 դնել կռուել, և միւսն՝ զի ընդ միում միայ-
 նոյ: Բայց ելք մարտին՝ երկոցուն ևս կող-
 մանց հանդերձեցին փառս. զի յերկոցուն
 էողմանց թե մի տարաւ յաղթութի. սա-
 կայն 'ի զօրավարաց երկոցուն՝ քաջ և օւ-
 ուպքինացաւ Սերատովիոս. քանզի խաղաց
 նա ընդդէմ իւրոց տխոյննիցն, և վանեալ
 խորտակեաց զնոսա: Իսկ ընդդէմ Պոմ-
 պէի յարձակէր վարազաբար հեռի այլ
 ոմն ասպետ հարապի մարմնով. և 'ի միում
 անդ ետեղ միմեանց պատահեալ և 'ի կը-
 ուիւ կաքաւեալք, երկաքին միանգամայն 'ի

ապր սուսերին հարեալք առ 'ի ձեռան, այլ ոչ նմանորէն. քանզի Պոմպէոս վերս միայն առեալ՝ 'ի բաց զձեռն կարէր զՊրագին: Իբրեւ խաւժան 'ի վերայ գիմեաց Պոմպէի, և Թինազարձոյց եղին խորքն, նա յանակնկալս անձնապար ճողոպրեցաւ՝ Թողեալ զինի 'ի ձեռս Թշնամեաց զերիվար իւր ոսկեաար և շքեղ. ուստի և յաւարեւ զայն նոցա և ընդ միմեանս մաքառել վասն այնորիկ, այնպէս 'ի ձեռաց հաւնին զՊոմպէոս:

Բայց վաղ քաջ ընդ առաւօտն կարգեցան կազմեցան միւսանգամ երկոքեան 'ի ճակատ մարտին պատկել զյաղթութիւնն: Իսկ յայնժամ և Մետեղլոս 'ի վերայ հասեալ, վերջոտներ Սերաոմբիոս 'ի վարատել զորում. քանզի և այնպէս իսկ բնաւ բեցաւ խաւժան զորականին նորա քակտել որոշել, և կրկին անգրէն խմբել ժողովել. զի և բազում անգամ էր տեսանել զՍերաոմբիոս ինքնին միայնակ յայսկոյս յայնկոյս Թափառել, և բազում ևս՝ 'ի քթթեւ տկան հորդան տալ խաւժել հնդեասան բիւրուք՝ իբրեւ հեղեղատ որ յանկարծակի ուղեւացի:

Իբրեւ մարտն հանգարտեաց՝ երթալ Պոմպէոս ընդ առաջ Մետեղլեայ. և յորժամ մտ եղին՝ հրաման տալ խոնարհել զաւազանացն 'ի շուք Մետեղլեայ աւազամեծար առն. այլ նա խափանեաց. և յայլ ինչ գարձեալ զնոյն օրինակ զձանկեր առ Պոմպէոս. ոչինչ աւելի 'ի ներքս բէ:

բերով անձին իբրու հիւպատոսան այր և աւագ, բայց զի 'ի բանակել նոցա ընդ մի մեանս՝ նշանս ինքն տայր բաշխէր առհասարակ զօրականին։ Սակայն էր բազում անգամ զի և որիչ հարկանէին բանակ . քանզի և ինքնին Սերտովիտոս որոշէր քակէր զնոսա, գիմակ գիմակ յարգարելով զմարան և հնարաւոր խորհրդով 'ի քեթիթ ական 'ի կողմանց կողմանց յերևան ելեալ, 'ի կըռուայ 'ի կռիւ տանոյր շքշքէր զթշնամին։ Իսկ 'ի վերջէ խցեալ կուրացուցանէր և զանցս համբարոյ նոցա, աւար հարեալ ըզգաւառն . և ամրացեալ ծովուն վանէր հալածէր զՊոմպէոս և զՄետեղզոս 'ի վայրաց անտի Իբերիոյ, և շատոյէր արկանէր զնոսա 'ի գաւառս այլ առ նուազել պարենին։

Բայց Պոմպէոսի սպառեալ արծաթ 'ի կռուին, խնդրէր 'ի Սինկղետոսէն՝ իբրու որ չու զօրականին տացէ անգրէն յիտալիա, եթէ արծաթ չառաքեն։ Յայնմ ժամանակի Լեւկուզոս հիւպատոսացեալ, ընդ հակառակս բերեալ Պոմպէի՝ յինքն տանէր զՄիհրդատեան մարտն, և փութացուցանէր առաքել առ նա զարծաթն . զանգիտեալ գուցէ յայնց պատճառաց յաջողեսցի Պոմպէոս թողուլ զՄերտովիտոս և ընդգէմ խաղալ Միհրդատայ՝ երևել 'ի փառս, սակայն և գիւրավանել երևեալ ամոքեան։

Զայսու ժամանակաւ ապա մեռանէր Սերտովիտոս ապանեալ գաւով յիւրոց անտի բարեկամացն՝ որոց պարագլուխ ինք-

նին Պերպեննաս : Սա պատգամաւորացաւ 'ի նոյն միջանան Սերտովեայ . զնոյն ունէր զէնա զնորա և զնոյն կազմած , այլ ոչ և ըզնոյն հանճար և զքաջութիւն 'ի վարել ըզնոսա : Արագ արագ Պանպէոս ընդգէմ նահատակեալ Պերպենեայ , և խելամուտ եղեալ Թեթևութե տան 'ի գործ անդր , յառաջ 'ի գիւրի արձակեաց խայծիւ Թա կարգել զնա՝ գունդս տասն , պատուէր տուեալ շիրուցան վարատել . որոց յարձակեալ 'ի վերայ Պերպեննաս և հետամուտ ևս վանեալ՝ անդուտ յանկարծակի յեղակարծումն 'ի վերայ անկանէր Պանպէոս . մարտ եղեալ կռուեալ 'ի պարառութիւն մասաներ և տիրանայր ամենայնին . և անդ բազումք 'ի զօրավարացն Պերպեննասայ տապաւառ անկեալ , և ինքն Պերպեննաս անծեալ առաջի Պանպէի՝ 'ի մահ վարեցաւ 'ի նմանէ . ոչ եթէ յանշնորհակալութիւն կրիցն և յանյուշ առ երախտին՝ որ 'ի Անկիլիա , որպէս բաժնասնն ոմանք , այլ 'ի քաջամիտ խորհրդոյն 'ի փրկութիւն առհասարակ քաղաքին : Քանզի Պերպեննաս տիրացեալ 'ի վերայ գիւանին Սերտովեայ , նամականիս իմն 'ի վեր հանէր զարանցն աւազաց Հասովմայ՝ որք փոփոխումն կամելով կարգաց քաղաքին՝ հրաւեր յառախ կարգալին Սերտովեոսի : Ապա խիթաղեալ Պանպէոս 'ի յուզելոյ ամբոխից՝ չար քան զառաջինն , ողանանէր զՊերպեննաս . և մինչև ընթերցեալ 'ի հուր գատեր զնա մահանին :

Յետ այսորիկ վայր մի զկայ առեալ մինչև 'ի հանդարտել մեծաց խռովութեանցն և 'ի շիջանել ամբոխից, առեալ զդօրն խաղացուցանէր յխառլիս 'ի ժամանակի անդբորբոքելոյ խաղմին ծառայից : Ուստի և Վրասսոս զօրավար ընդդէմ խաղմին այնորիկ, փութացաւ աճապարեաց 'ի կռիւն, և յաջողեցաւ տապաստ արկեալ բիւր մի և երկու հազար և երեքհարիւր 'ի թշնամեացն : Սակայն և Պոմպէի բաժին գեղեցիկ ելանէր անդանօր առ 'ի բախտէն . քանզի հինգ հազար այր 'ի փախստէից անտի խաղմին հանդիպեալ նմա, և առհասարակ տապաստ 'ի նմանէ արկեալ, առեալ գրէր նա առ Սինկղիստոսն կանուխ քան զՎրասսոս . ազգ առնէր՝ եթէ 'ի ճակատամարտի պարտեաց Վրասսոս զմենամարտիկան, իսկ ինքն արմատախիլ ողջոյն արար զխաղմն զայն : Մտադիւրագոյնս զքանսն զայն լսէին հռոմայեցիք, և կրկնէին և նոքա զնոյն՝ առ սէրն նորա . առ այս՝ և ոչ ընդ խաղ անդամ՝ ոք զլանայր Պոմպէի զխրերեան նահառակութիւնան ընդդէմ Սերտովքեայ :

Այլ թէպէտ և այնչափ մեծապատիւ այրն և փարելի, խէթ կալան՝ եթէ 'ի բաց թերեւ զդօրն չարձուկեալ՝ այնպէս զինուզարդու զմիապետութեան թեկն ածցէ իբրու Սիւղլաս . ուստի և ոչ նուազունք առ ահին՝ քան որք առ սէր մտերմութեանն՝ ընդ առաջ մարդասիրապէս ժողովէին զնա յուզելոյ անտի : Իսկ իբրեւ ըզ-

խեղձ զայն բառնալք Պոմպէոս, և ասէր
արձակել զզոյն յետ յաղթանակին, ապա
յաջադէկողք յայնժամ զայս միայն ամբառ
տանէին, եթէ քան յաւագանին՝ 'ի խու-
ժան անգր առաւել յանգուցեալ է նա
զմեոս իւր . և զի՝ յետ տապալելոյ Սիւլ-
զայի զժողովորդապետական բարձն, խորհի
գա միւսանգամ կանգնել և այնպէս ընդ-
ուսնել խուժանին լինել, որ և էր իսկ ճշ-
մարիտ : Քանզի և ոչինչ այլ իմիջ այնչափ
ըզձակաթէր ժողովուրդ Հռովմայ, որպէս
միւսանգամ հատատելոյ բարձին այնմիկ .
որպէս զի և ինքնին Պոմպէոս բազդ մեծա-
պէս համարէր զպատեհ ժամանակին 'ի
պսակ գործոյն, իբրու և ոչ այլ ինչ իւրիջ
փոխարինել առ նա մտերմութեանն խու-
ժանին, եթէ յանկարծ այլ դք կանուխ
նահատակեցի 'ի նոյն :

Ապա վճիռ տուեալ նմա զերկրորդ
յաղթանակին, միանգամայն և զհիւսկա-
տեան բարձին, ոչ այնչափ յայտտիկ պքան
չաղտա Պոմպէոս, որչափ փառաւորեցաւ
նա՝ զի յայնժամ Արաստոս այր ընչաւետ
յոյժ յաւագանին և այր յոյժ ճարտարա-
բան և այր աւագամեծար՝ արհամարհոտ և
նմին Պոմպէի և այլոց առհասարակ, ոչ
իշխեաց թեկն զհիւսկատուութեան տծել
մինչև ազաչեալ զՊոմպէոս : Մեծապէս
հաճեալ Պոմպէի, զի և 'ի հարուստ ժա-
մանակաց անձկայք երախտաւորել ինչ և
հաճել զայրն . ուստի և անգէն թեակոխէր
վասն նորա տա խուժանին, ասէր՝ չնորհա-

պարտ զանձն առաւել վասն այնպիսի բարձակցին՝ քան թէ վասն բարձին գլխովին : Սակայն և կարգեալ երկոցուն նոցա 'ի հիւպատոս, ոչինչ միամտեալք այր ընդ ընկերի՝ համակ ոգորեցան ընդ միմեանս . 'ի Սինկղիտոսին հզօր առաւել էր Վրասսոս . իսկ առ խուժանին մեծապէս էր զօրութիւն Պոմպէի . քանզի և գարձոյց նա միւսանգամ առ նա զժողովդապետական զարմն , և յանձին կալաւ՝ զի անդրէն գարձցին օրինգք գառաստանք առ ասպետոս Բայց և տեսիլ բազմալի զիւրոյ անձինն նա 'ի ներքս երեւր խուժանին , 'ի խնդրել անդ իւրում ազատանալ 'ի զինուորութենէն : Քանզի ասպետք Հռոմայեցւոց լցեալ զժամանակ զինուորութեանն ըստ պահմանի օրինացն , սովորեցան 'ի հրապարակ ածել զերիվարն զառաջեաւ երկուց աւագացն համարակալաց . և անդ յանուանէ կարգացեալ զայր այր 'ի զօրավարացն և յինքնակալացն՝ առ որովք զինուորեցանն , և համար ևս տուեալ զգործոց միջանայ զզինուորութեանն , ազատ այնուհետեւ արձակին . և միում միում 'ի նոցանէ բաշխեն տանս պատիւ կամ անարգանս ըստ չափոյ կենացն նոցա : Անդ ասպտ և յայնժամ յիւրեանց բեմին բազմեալ էին համարակալք աւագք Գելլիոս և Լէնուդոս բազում շքով , և անցանէին գայլին առ նոսա ասպետք 'ի քննութիւն . անդուստ տեսանէին և զՊոմպէոս ինքնին իջեալ 'ի հրապարակ 'ի նշանակս շքեղս հիւպա-

տեանս , և ինքեան խել ձեռք տնեալ զերիվարն : Իբրև մեա յերևան գայր , հրաման տայր վարդապետ որաշտանէիցն 'ի բաց փաբասել , և ինքն առաջի բեմին ածէր զիւր զերիվարն : Եւ անդ ժողովուրդն յակձիւս կայր համբուն 'ի լուսութեան , և ինքեան ինքնին 'ի նոյն տեսիլ ակն ածեալք՝ միանգամայն և խնդային : Ապա հինօրեայն 'ի նոսա հարցանէր զնա . " Հարցանեմ եւ զքեզ ո՞վ մեծդ Պոմպէոս , զինուորեալ իցե քա զամենայն ժամանակն բոս սահմանի օրինացն " : Եւ որատախանի Պոմպէոս 'ի ձայն բարձր . " Ձամենայնն գլխովին . և զամենայնն գարձեալ առ խեղ ինքնակալութեամբ , : Ձայն լուեալ ժողովուրդք՝ ազազակ բարձին , և առ մեծի խնդին ոչ եւ բաւեցին լուել : Ապա յոսն կացեալ համարակալք՝ 'ի տուն անդր ուղեկիցք լի նէին Պոմպէի շնորհա ցուցեալ ամբոխին , որ զհեա ընթացեալ կայիմ հաղկանէր և ծափա ծափէր :

Յետ այսորիկ իբրև 'ի վախճան էր հիւպատոսութիւն նորա , և կազ գժտութեն նորա և Կրաստոսի գնալով զնայր և ածէր , անդ Գայիոս ոմն Աւրեղիոս յառաքեալաց կարգէ՝ այլ ոչինչ միջամուխ յիւս , 'ի վեր 'ի բեմն վազեալ յաշխարհախառմբ տանին , և արձանացեալ ասէր՝ 'ի քան նմա երևել Արամաղայ , և պատուիրել ասել հիւպատոսացն՝ մի 'ի բաց յիշխանութենէն փալ՝ մինչև հաշտեալ նոցա ընդ միմեանս : Իբրև զայս ասաց , Պոմպէոս լուռ և եթ

կայր. բայց Նրաստոս առաջին կալեալ զա-
ջոյն նորա և ողջունեալ ասէր. “ Ինչ այս-
պէս թուի՝ ո՞վ քաղաքացիք՝ գործ անարդ-
ոյ գործել և գժպատեհ, իմ առաջին
տուեալ տեղի Պոմպէոսի. որում՝ մինչ-
քէ նորա տէգ մօրուացն արձակեալ՝ անուն
կարդացէք Մեծ. և մինչքէ ՚ի Սինկղիտո-
սին անցեալ ՚ի կարգ, Վճռեցէք դմա եր-
կու Յաւթանի, : Ապա հաշտեալք նոցա
ընդ միմեանս, այնպէս ՚ի բաց կացին յիշ-
խանութենէն. Նրաստոս կեայր ըստ առա-
ջին քաղաքավարութեան կենացն, այլ
Պոմպէոս խոյս տուեալ ՚ի բազում աս-
պընչականութեանց դուն երբէք երևէր
յատենի, և տակաւ տակաւ թողոյր լքա-
նէր զհրապարակն. ցանգ զհետ իւր ու-
նելով ամբոխ մեծ, զի և ոչ հեշտին ինչ
էր խօսել ընդ նմա կամ թօթափեալ ՚ի
նմանէ զամբոխն տեսանել. իսկ նա մեծա-
պէս խնդայր՝ այնպէս զիւրն խռնեալ բազ-
մակոյտ մարդկանն, և պատկառելի և մե-
ծավայելուչ ևս յայնմանէ յարդարէր
զանձն. զմտաւ ածէր՝ անգրժելի պահ ու-
նել շքոյն ՚ի ժողովոց անտի և ՚ի կենցա-
ղակից խուժանէն : Քանզի և հեշտեալ
արդեօք արհամարհելիք լինիցին ՚ի քաղա-
քին կեանք արանցն՝ որ դամ մի ՚ի զէնս
բարդաւաճ գոտան, և ապա ոչ հաւասարե-
ացին ընդ ժողովրդականսն. իբրև իրաւ-
համարին նոքա ունել և ՚ի քաղաքին զա-
ռաջին բարձն, որպէս ՚ի բանակին : Իսկ
անդուստ և այլք որ ՚ի բանակին խոնար-

հազարն դասն քան զնոսա, ոչինչ հան-
գուրժենն անաւագ մնալ և 'ի քաղաքին :
Ուստի և ընաւորեցան վերջինք ընդ վայր
հարկանել 'ի քաղաքամիջին զայր հոյակապ
'ի միջանն և 'ի յաղթանակն . այլ թէ
նոյն այր անձնապահ յիս քաղաքին տեղի
տացէ նոցա, նոքա յայնժամ աննախան-
ձաբար անդրժեղի զխառ զինուորութեն
նոցա պահեն, որ և այս վայր մի յետոյ
յարգեանց անտի դործոցն վկայեցաւ :

Քանզի զորութիւն տապառապաց ծո-
վուն՝ անգուստ 'ի Նիկիկիոյ ակիզն աւելալ
բուռն և զանգուլ՝ սաստկացեալ զայրա-
ցաւ 'ի մարտին Միհրգաստեան, իբրտ որ
'ի ծաւայութեան կայր արքային : Իսկ յետ
այնորիկ 'ի մարտս քաղաքականս պաշա-
բեալ հռոմայեցւոյ, և մինչև առ գուրտ
քաղաքին իւրեանց մարտ եղեալ կռուեալ
նոցա, անգուստ ծովուն ամպի լքեալ՝
տակաւ յինքն ձգէր հրաւիրէր զհենն զայն՝
ոչ միայն զնաւագնաց մարդիկն գաւել
գրժեղ, այլ և վշտս կզգեսց հասուցանել
և քաղաքաց ծովափնեայց : Յայնժամ ա-
պաւ արք աւագք և ընչաւէտք և տոհմիք,
և արք գարձեալ հանձարեղք և իմաստնա,
խնդիրք երթեալք ամբառնային 'ի նաւ
հինին, խմբեալք չէ նոսա և իորե 'ի միջանն
իմն գաւաւորս նահատակեալք : Էին էին
նոցա 'ի տեղիս տեղիս և նաւակայք հինից,
և գէտք և աշտապակք անխաբք, և գնային
շուրջ տապառակ կապէին տարմիզ նաւաց
նոցա, կազմք 'ի բուն դործ անգր ոչ միայն

'ի քաջութեան ընտիր ընտիր թիաժարաց և յարուստս զեկաժարաց և յերազաժաղ թեթեւութեան լաստիցն, այլ և մեծապէս շքեղք և երեւիլք. զի և քան յարհաւրաց երկիւղին՝ յայնմանէն առաւել ևս խոչ ընդ ակն էին տեսանելեացն. քանզի և էին նոցա կայմք նաւաց օծեալք ոսկւով, և պատառակալք ծիրանիք, և թիակք արծաթափայլք. իբրու որք շքոյ և փառաց հանգէս գործիցեն նոքա զեւրեանց ապիւրատութեանն: Ձայնք լոռի լինէին արուստականաց և երգոցնուագաց, և խընձոյք գլիներբուք յարդարէին 'ի մէն մի ծովափանց. բայց և ձերբակալ լինել արանց աւագաց գերեւոյց և փրկանաց գլին քաղաքաց գրաւելոց, նախատինք մեծապէս էին հռոմայեցւոյ տերութեանն: Եւ էին նաւք առպատակաւորք նոցա աւելի քան զհազար. և թիւ քաղաքացն կալելոց չորքհարիւր:

Յարձակեցան առին կեղեկցին նոքա և զտաճարս նուիրականո անդամ, յառաջ ժամանակաւ վայրք անմատոյցք և անկողոպտելիք զՍգարովնին, և զԴիգիւմէոնին, և զՍամոթրակեայն, զԲթոնիայն տաճար 'ի Հերմիովն, և զԱսկզեպիոնին՝ յԵպիտաւրոսն, զՊոսիդոնին՝ 'ի Հիսթմոս, 'ի Տենարոս և 'ի Վաղաւրիա. յԱքտիոս և 'ի Լեւկադէ զԱպոլոնին, և 'ի Սամոս և յԱրգոս և 'ի Լեւկանիոս զՀերայն: Յազեցին նոքա և զեկամուտ զգոհան՝ որ յՈղիմպոս, և կատարէին կարգս խմն խորհրդ-

գաւարտ, յորոց և մինչև ցայսօր ժամանակի պահեալ կայ Միթրոսեանն՝ զոր կատարեցին նախ նոքա: Շատ ինչ նոքա տանհար եղեալ Հռոմայեցւոց, անցին 'ի Ծովէ և յերջ Զանապարհաց նոցա . աւարհարկանէին և կապուա կողոպուա թողուն զմերձաւոր շէնս նոցա . ճերբակալ արարին և զորավարս երկու զՍեբաստիոնոս և զԲելլինոս զԺիրանափառան, և առեալ տարան հանգերձ պաշտօնէիւք նոցա և վարացաւորք: Կալան և զգուստր զԱնտոնիոսն զյաղթանակաւոր զառն յերթալ գտարն յազարակ անգր, և գանձու պէտք եղեն 'ի փրկանս նորա: Արգա և մեծապէս խեղատեալք, 'ի բողոք բառեալ ուրուք 'ի գերելոցն՝ իջրու այր Հռոմայեցի, և յառեւ ևս զանուն իւր, նոքա ընդ խաբս զարհուրեալք՝ զբարձս իւրեանց առեալ Ծեծէին և առաջի անկեալ թողութիւն խընդրէին . կարծէր իմն այնպէս Հռոմայեցին ողորաւարս ճշմարիտս զնոսա: Արգա անգկեպ կապէին նորա զխոշկան, և կեպք արկանէին զնովաւ պատմութեան, զի մի այլ ևս անծանօթ մնացէ: Եւ այնպէս զգուստ ժամս հեղեկալ և խաղ արարեալ զայրն, ապա կացեալ 'ի միջ Ծովու՝ արկանէին տանդուզս և հրամայէին նմա իջանել 'ի վայր և երթալ 'ի խաղաղութիւն . և որ յանձն չառնայր՝ Թափ տուեալ ամային և Ծովակաւոր առնէին:

Զայս օրինակ հենն այն չարչարէր ողջայն զԾովն առհասարակ . որպէս զի և խը

ցեալ կուրացան այնուհետեւ ճանապարհք նաւաց և շահաժեշտութեամբ ամենայն: Եւ այս ապա մեծապէս գրգեաց զՀռոմայեցիս նուաղեալ 'ի կերակրոց և զանգիտեալ յահագին սովէն, առնուլ արձակել զՊոմպէոս մայրել սրբել զծովն յասպատակաց անտի: Յայնժամ Գաբինիոս 'ի մտերմաց անտի Պոմպէի գրէր տայր օրէնս՝ շնորհել Պոմպէի ոչ զպետութիւն միայն զնաւացն, այլ և միապետութիւն ինքնաբաւ և տէրութիւն 'ի վերայ ամենայն մարդոյ: Քանզի և յօրինաց անտի Կորնելիոս Պոմպէոս համակ ծովուն յայսկոյս 'ի Հերակլեան արձանացն, և ողջոյն ցամաքին՝ գնացս չորեքհարիւր ասպարիսաց առ 'ի ծովէն. զի և ըստ չափ ըստ այն մնային վայրք ստեալք 'ի սահմանացն Հռոմայեցւոց. առ այս՝ և շատք 'ի ժողովոցոց 'ի ներքս փակէին և յարքայից հզօրաց: Սա այսոքիւք՝ և իշխաւ նութիւն ասոյն Պոմպէի ընտրել իւր ետեպակալս հնգետասան 'ի Սինկղիստսէն՝ ռառիկանութիւնս այլ տալ նոցա 'ի ձեռս, և առնուլ ևս 'ի գանձուց և 'ի մարտաւրաց արծաթ որչափ և կամեոցի, և անել ընդ իւր նաւս երկերիւր, և իշխան լիցի՝ զօրոժողով ամբառնալ 'ի նոսա խուժան և զօրական և նաւազս թիավարս:

Իսկ իբրեւ ընթերցաւ այս սահման խորհրդոյ, և ընկալեալք հաւանեցան ժողովուրդք՝ իբրեւ ակն ոք չունէր, յայնժամ աւագք և ճոխք 'ի ծերակուսին համարեցան եթէ անպարագիծք լոյզ և անսահ-

ման իշխանութիւն Պոմպէի՝ թէպէտ և նա խանձուն կրից վեհագոյն, սակայն և անշուշտ ահաբեկ է։ Ոյր աղագաւ և ընդգէմ գարձան բանին, բայց 'ի Կեսարէ։ Սա թիկունս տայր. սահմանին այնմիկ, գուն ինչ հոգացեալ վասն Պոմպէի. խընդրէր շնորհս գաանել առաջի խուժանին և յինքն տանել զնա։ Իսկ առհասարակ այլք մեծապէս խոտէին զՊոմպէոս. և անդ յասել ևս առ նա ուրուք 'ի հիւպատեանց անտի, և թէ՛ Հռոմուլոսին զնախանձ բերեալ՝ արդեօք վախճան զնորա կալլի. վայրիկ մի ևս և խողխողել լինէր այն 'ի խուժանէն։ Յետ այնորիկ և Կատուղոս ինքնին միտեալ 'ի բանս ընդգէմ սահմանին այնորիկ, շուք նմա եղեալ ժողովուրդն ունկն գնէր 'ի խոր լռութեան։ Իբրև բազում ինչ աննախանձաբար խօսեցաւ այն 'ի գովութիւն Պոմպէի, և խորհուրդ ևս տայր խուժանին զընդալ զՊոմպէոս, և մի զայն պիտի այր առնուլ ձգել 'ի վասնդս այնչափ հոծեալս մարտից, յասել ապա և առէ. “Եւ մ' այլ դք ապա կայցէ ձեզ՝ 'ի կորուսանել ձեր զգա,, միաբան 'ի մի բան առհասարակ գոչեցին. “Զքեզ ինքնին,,։ Ապա աննհանջելի զժողովուրդն տեսեալ Կատուղոսի՝ տեղի տայր։ Բայց ապա 'ի խօսել անդանօր և Հռոմէիոսի, ունկն մատուցանէր և ի՛չ դք. իսկ յորժամ նա մատնանիշ տռ խուժանն առնէր, իբրաւ ի՛չ զՊոմպէոս միայնակ ընարել՝ այլ տալ նմա և ընկեր, պատմեալ խուժանին՝

որպէս ասին՝ այնպէս իմն ահագին բառ-
նայր աղաղակ, մինչ զի անդ ագաւաւուն՝
որ ըստ գիպաց յայնժամ թռուցեալ գը-
նայր 'ի վերոյ հրապարակին՝ չափուլ պակ-
շել և վայրաբերել 'ի մէջ ամբոխին: Ուս-
տի և թուի՝ թռչնոց թռուցելոց է զի
անկանել 'ի վայր, սչ եթէ 'ի պատահել
անդ օդոցդ և 'ի ցելուլ յահագին յուզմա-
նէն, այլ զի հարկանին նոքա 'ի հնչեան
ձայնին՝ որ բուռն և ստատիկ բախեալ
զօգդ՝ ծուփ և մորիկ ածէ:

Բայց յայնժամ արձակեալ եկեղե-
ցւոյն, յաւուր արկանելոյ քուէիցն՝ ելնէ
Պոմպէոս չղբաւ արտաքս յաղարակն. և
ապա լուր առեալ զհաստատուութեան վճռ-
ւոյն՝ գիշերի մտանէր 'ի քաղաքն, զի մի
նախանձուկս թերևս ումիջ արկցէ յընդ-
առաջել նմա խուռնընթաց ամբոխին: Բայց
վազ քաջ ընդ առաւօտն չղբաւ Պոմպէոս
'ի զոհ. և ժողով խմբեալ վասն նորա, բա-
զում ինչ. այլ ևս 'ի վերայ վճռոյն չնոր-
հեցին նմա, կրկին գողցես գործել զկահ
և զկաղմած. քանզի և նաև հինգ հարիւր
հանգերձեաց նա, և խմբեաց երկոտասան
բիւր հետեակաց և հինգ հազար պարու-
ձիոյ: Ապա և 'ի Սինկղիտոսէն ընտրեաց
էառ արս աւագս քսան և չորս՝ առհաստա-
բակ որ կացեալ էին զօրավարք և պրետորք,
և երկուք ոմանք գանձաւորք. և անդէն
փութապէս գիւրադնի արարեալ զվա-
ճառոն, ուստի և խնդամետեալ ժողովուրդք
առէին, եթէ՝ ինքնին Պոմպէի անուան գլու-

խոփն վախճան ետ յայնժամ մարտի պա-
տերազմին այնպիսի :

Բայց զծովն և զասպարէզ միջնածո-
վան բաշխեալ Պոմպէի 'ի բաժինս երեք-
տասան, և առ մէն մի 'ի նոցանէն տուեալ
նաւս և զօրավար, և այնպէս միանգամայն
ամենայն ուրեք տարածեալ զքանակն, և
'ի ներքս փակեալ զասպարտակացն զնաւան,
որ միահազոյն խումբս առեալ յարձակե-
ցան 'ի նորայան, անգէն հասեալ ըմբռնէր
և քարշէր տանէր : Իսկ որք միանգամ ա-
նասպարեալ զտանն և փախան, զնա-
ցեալ կուսեցան առհասարակ 'ի կողմանց
կողմանց՝ բայցայն 'ի Ալիքիկա իբրեւ 'ի
բուն անգ յորջ խրեանց . ընդգէմ նոցա
պատրաստեցաւ խաղալ Պոմպէոս վաթ-
սուն ընտիր ընտիր նաւուք . այլ 'ի գործ
չմտեցաւ՝ մինչքն բնաւ իսկ մաքրեալ զՅուդ
բնեւանն ծով, և զլիբնականն, և որ զՍար-
գոնեաւ և զԱլբոնեաւ և զՍիկելեաւ . զոր
և յաւուրս քառասուն 'ի գլուխ տանէր
ինքն անխոնջ քրտնեալ, և զօրավարքն ինք,
նին գօտէպինգք :

Չայսու ժամանակաւ 'ի Հռոմ յեղծու
նել հիւպատին Պիսովնի առ ցամանն և
առ նախանձուն զհահն և զկազմածն, և 'ի
բաց զնաւամարտիկան արձակեալ, առեալ
յայնժամ Պոմպէոս զտորմիզ նաւացն ար-
ձակէր 'ի Բոֆնտեսին, և ինքն յուսի ան-
կանէր 'ի Հռոմ ընդ Յիւրբենիկա : Լուր
հասեալ 'ի Հռոմ, ընդ առաջ նորա խռ-
նեցան յուզոջ, իբրեւ որք ոչ սակաւ ա-

Լուրճը յառաջ արձակեցին զնա: Եւ ասպա
այնպէս արագ արագ յանակնեկալ փոփո-
խեալ իրացն, և ամբարը հասեալ կերա-
կրոյ՝ մեծապէս խնդացին առհասարակ.
ուստի և զՊիտովն վայրիկ մի ևս 'ի բաց 'ի
հիւպատոսութենէն տանէին, քանզի և
Գաբինիոս գրեալ ինկ էր զվճիռն. ռակայն
Պոմպէոս խափանեաց և զայն. և հեղու-
թեամբ քաղցրութեամբ գնացեալ ընդ
խուժանին և յարգարեալ զերան զոր կա-
մէր, իջեալ յայնժամ 'ի Բրինտեպոն
ծովագնաց լինէր:

Բայց շտապեալ 'ի ժամանակէն, ան-
ցանէր յառաջ փութապէս՝ ոչ հանգի-
տեալ այլոց քաղաքաց՝ բայց Աթենայ:
Ելեալ 'ի քաղաքն Աթենացւոց և զոհ յա-
ղեալ գիցն, և մարդասիրապէս ողջոյն ժո-
ղովրդեանն տուեալ, փութացաւ 'ի չռն.
և յեղանելն վերժանէր զՄիառողն ար-
ձանագրեալ 'ի նա՝ 'ի ներքս գրացն, եթէ
“Յոր վայր մարդ զքեզ գիտես, ջայն վայր
և Արտուած իցես”, իսկ արտաքոյ՝ այսպի-
սի ինչ. “Սպասեալ մնայաք քեզ. պատ-
ուեցաք, տեսաք, և յուղարկեմք”:

Այլ Պոմպէոս մարդասիրեալ և յաս-
պատակս հինիցն՝ որ ողորաւոր մատեն
առ նա՝ 'ի նշխարացանոթի նոցա և 'ի ծովա-
գնաց թափառելոցն, և ընկալեալ զնաւս
և զնոսա խաղաղութեամբ, քաջալերեցան
և այլք. և խոյս տուեալք 'ի զօրավարաց
նորա՝ չորան առ Պոմպէոս հանդերձ որդ-
ւովք և կանամբք և անձնատուր լինէին

նմա : Կա ներէր առհասարակ , և 'ի նոցա
 ձեռն' հետախոյզ ըմբռնէր զզօղեալսն և
 զցարեալսն՝ որ գիտակք իսկ էին անհա-
 րին միաստան իւրեանց : Սակայն և բազմա-
 գոյնք և յազմահարուստք առեալ ամբա-
 ցաւքն 'ի վայրս անկապածեղիս և 'ի գը-
 ղեակս անխաբա առ Տաւրոսիւ զորդիս իւ-
 րեանց և զինչս և զխուժանն անաղխտան , և
 ինքեանք ամբարձեալք 'ի նաւս ապասեալ
 մնային Պոմպէի՝ որ նաւադնաց խաղալք
 ընդդէմ նոցա 'ի Վորսիեանն սահման
 Նիւլիկոյ , յորում և մարտ յարգարեալ
 պատերազմի և 'ի պարտութիւն մասնեալք՝
 պատեալ պաշարեցան նոքա : Եւ ապա ու-
 ըրմն 'ի խնդրուածս պաղատանաց անկեալ
 առ Պոմպէոս , 'ի ձեռս տային նմա զան-
 ձինս միանգամայն և զքաղաքս և զկողմն ,
 զոր միանգամ կալեալ և քաջամուր պըն-
 գեալ էին . զի և մտեւ անգամ դժնդակ
 էր , թող թէ մարտիւ ունել զնոսա : Եւ
 այնպէս վախճան եղեալ մարտին՝ մաքրէր
 ծովն 'ի հինից աւազակացն՝ յորոց և տաղ-
 նապեալ իսկ էր առհասարակ՝ ընդ ժամառ
 նակ ամառց ոչինչ աւելի քան երկից : Եւ
 թող զայլ բազում նաւս , կաշաւ նա և
 նաւս իննտան պղնձացաւիս . իսկ զգերին
 ասպատակաց հինին որ աւելի էին քան
 զերկուս բաւրս՝ ոչ կամեցաւ 'ի մահ վարել .
 սակայն և ոչ լաւ համարեցաւ արձակել
 յանդորդու զայնչափ բազմութի աղքատ
 և մարտիկ որերոյն , դնալ զիր և ցան կամ
 թէ անդրէն միւսանգամ խմբիլ 'ի միտին :

Ապա մտախորհ եղեալ, զի մարդ չէ բնութեամբ և անգատին 'ի ծնէ կենդանի վայրագ անընդեւ, այլ վայրենանայ՝ արտաբոյ բնութեանն կրթեալ 'ի չարութիւն անդր, և հեղանայ 'ի սովորութենէն և 'ի վայրացն փոփոխութենէն և 'ի կենացն քաղաքավարութենէն. նա աւանիկ և ազգազանացդ ինքնին գլխովն բուծեալք և դատախարակեալք 'ի կեանս ընտել, մերկանալ բնաւորեցան զվայրագութիւնս. ապա եգ 'ի մտի Պոմպէոս առնուլ փոխադրել զորեարն զայն 'ի ծովէ 'ի ցամաք, զի այնպէս սովորեալ նոքա 'ի կեանս իմն հեզ և հանգարտ և մարգասիրագոյն, բնակեալ նստիցին 'ի քաղաքս, և գործեսցեն զերկիր 1 : Եւ այնպէս զկէսս 'ի նոցանէն ժողովեցին քաղաքք Նիլիկիոյ փոքրիկք և սակաւամարդք, և առին խառնեցին յինքեանս զնոսս՝ յաւելեալ 'ի վերայ և սահման գետնոյ : Իսկ ինքն Պոմպէոս նորոգեալ զքաղաքն Սողիացւոց 2, այն ինչ եղեալ ամայի 'ի Տիգրանայ արքայէն Հայոց, անդ նստուցանէր զքաղուսն 'ի նոցանէ. և զքաղուսն դարձեալ բնակեցուցանէր 'ի Դիւմէ՝ որ յԱքայիս՝ Թափուր յայնժամ 'ի բնակչաց և ունէր գետին ընդարձակ և արգաւանդ :

Այլ զգործ նորա զայս խոտէին յաչաղիւորք նորա. իսկ զոր միանգամ գործեաց նա 'ի Նրետէ ընդ Մետեղոոս, և ոչ մտերիմք նորա անգամ հաճեցան ընդ նաւ Բանդի այս Մետեղոոս 'ի զարմէ անտի ա-

ռաջնոյն՝ որ իշխանակից էր Պոմպէի յի-
 բերիւս, առաքեցաւ զօրավար 'ի Վրեռէ՝
 մինչև Պոմպէի կարգեալ 'ի զօրավար ընդ-
 գէմ՝ ասպատակաց ծովուն. քանզի և զինի
 Նիլիկիոյ՝ դարան երկրորդ էր Վրեռէ հի-
 նին այնմիկ. և Մետեղլոս բազումս կա-
 ըաւ 'ի նոցանէ 'ի մահ վարեաց: Արդ-
 ապրեալքն 'ի նոցանէ և պաշարեալքն ա-
 ռաքեցին ազաչել զՊոմպէոս խաղալ դաւ
 'ի կղզի անդր նոցա՝ իբրեւ որ մասն իցէ իշ-
 խանութեան նորա և շուրջանակի 'ի ծովէ
 դրաւեալ ընդ ձեռամբ նորա: Հաւանե-
 ցաւ Պոմպէոս և գրէր առ Մետեղլոս 'ի
 բաց կաւ 'ի մարտէն, և գրէր ևս առ քա-
 զպոն՝ մի ինչ երեսս առնել Մետեղլեայ.
 և արձակէր ևս անդ զօրավար զմի յիշխա-
 նաց իւրաց զԼեւկիոս Հոկտավիոս, որ խրմ
 բեալ 'ի ներքս ը պաշարեալսն և կռուեալ
 'ի միասին ընդ նոսա, ոչ ատելի միայն և
 գժսխըմբեր յարգարեաց զՊոմպէոս, այլ
 և ծիծաղելի գլխովին. որ այնպէս տայր
 ընծայէր զԵւրոպան անուան՝ ամբարշտաց
 արանց և անաստուածից, և շուրջ առեալ
 կախէր 'ի նոսա՝ իբրեւ յուռութուլունս
 իմն զԵւրոպան զփառան՝ առ կիրս պատուա-
 ւորութեանն և նախանձուն ընդգէմ՝ Մե-
 տեղլեայ: Քանզի և ոչ Ա. քիլլէո ինքնին՝
 ասելին՝ գործեաց իբրեւ այլ, այլ իբրեւ
 յետասմիտ պատանի և փառասէր անհան-
 ճար՝ 'ի զլանալ անդ իւրում այլոց և յար-
 գելուլ խոցել զհեկտոր. « Զի մի ոք կա-
 նուի խոցեալ տարցի զփառան՝ ինքն ե-

գեալ երկրորդ, ,, : Իսկ յայնժամ Պոմպէոս
և մարտ եւ եգեալ կռուէր ասպրեցուցա-
նել զհասարակաց թշնամիսն, անբաժ 'ի
յաղթանակէն կացուցանել զայնպիսի այր
զօրավար բազմաւատակ : Այլ Մեանդ-
ղոս չեա տեղի, նա և կալեալ յասպատա-
կացն՝ պատուհաս 'ի վերայ ածէր նոցա, և
թշնամանս ևս կշտամբանաց 'ի վերայ ե-
գեալ Հոկտաւիոսի 'ի մէջ բանակին, այն
պէս առեալ արձակէր զնա :

Յետ այսորիկ հասեալ 'ի Հռոմ լուր
վախճանի մարտին ասպատակաց, և թէ՛
Պոմպէոս պարապեալ յամենայնէն՝ յայց
քաղաքացն ելանէ, յայնժամ Մանլիոս
ժաղովդատեալ՝ առաջի արկեալ դրէր օ-
րէնս իմն, զի Պոմպէոս առեալ առհասա-
րակ զքաւառն և զզօրն ամենայն զլու-
կուղղեայ. առ այս՝ և զԲիւթինիա՝ կա-
լեալ յայնժամ 'ի Գղաբրիսիլէ, մարտ
յարգարեացէ պատերազմի ընդդէմ Մի-
հրդատայ և Տիգրանայ, առ այսպիսիք՝
և զօրավարութիւն նաւաց բանակին ողջ
պահեալ և զծովուն տէրութիւնն իբրու
զառաջինն : Եւ այս ապա ողջոյն զՀռո-
մայեցւոց տէրութիւնն առեալ ամիսովեր
յայր մի : Քանզի և այն գաւառք՝ որ ըստ
առաջին օրինացն կային ընդ նորա ձե-
ռամբ, Փոլիսիա և Լիւկատիա և Գա-
ղատիա և Վասպազովկիա և Վիլիկիա և Վոզ-
քիսէ վերին և Հայոց աշխարհն, այսպիկ
դարձեալ յաւելան 'ի նա հանդերձ զօրա-
կանօք և զօրութեամբ՝ որով միանգամ

նկուն զՄիհրդատ և զՏիգրան արար լուկուղոս :

Բայց վասն լուկուղոսայ՝ որ այնպէս վրէպ 'ի փառաց իւրոց աքն տալանալ մնայր ունել իւր փոխանորդ , քան մարտի պատերազմին՝ առաւել ևս յազմանակին , ոչինչ այնպէս փոյթ առնէր յառաջանին . թէպէտ և քաջ խի տեսանէին զզոհանան և զանշնորհակալու զիկրան ընդդէմ առնն . սակայն և ընդ Պոմպէի հարստութեանն չհանդարժեալք՝ իբրու ընդ բռնապաշու թիւն իմն , տագրէին միմեանց առանձինն և գրգէին ընդդէմ դառնալ օրինացն այն միկ և մի այնպէս մասն ընել ազատութեան իւրեանց : Բայց ապա 'ի գալ աւուրն՝ առհասարակ վատարտեալք լուկուկացին առ ահի խուժանին . միայն Վատուղոս բազում ինչ խօսեալ ընդդէմ օրինացն այնորիկ առ ժողովուրդն և կամադիւտ չեղեալ , ձայն բարձեալ կրկնէր և երեքկնէր 'ի բեմէ անտի առ Սինկղիստան , զի լեառն մի և անձաւ մի անխաբ խնդրեցեն անձանց իբրու զիւրեանց նախնին՝ յամուր ապաստանի ազատութեան իւրեանց : Իբրե վաւերական զօրէնսն զայն աղաղին 'ի հատարակ հաւանութենէ՝ որպէս ասեն՝ ամենայն ցեղք , յայնժամ Պոմպէոս թէպէտ և մօտ չէր , քարոզեցաւ տէր և իշխան գողցես ամենայնին՝ զոր գրաւեալ կալաւ Սիւղղաս մարտիւ ընդդէմ քաղաքին :

Բայց իբրե զնամականին առեալ Պոմ-

պէտս և իրազգած վճռոյն եղեալ, խնդա-
կից նմա լինէին յայնժամ բարեկամքն,
պատմեն՝ եթէ զյօնան նա կնճռեալ և ըզ-
բարձան իւր կոծեալ, իբրու գծգմեալ և
ծանրատաղաուկ ընդ զօրավարութիւնն
ընդ այն, “ Բարէ, ասէր, անբաւութեան
մրցանացն. իսկ քանի՞ն տալա լաւ էր լի-
նել իբրեւ զմի յանփառունակ աննշանից,
եթէ այսպէս հասանէր ինձ երբեք չհան-
գարուել գլաւ ՚ի մարտից զինուարութեց,
և տղատացեալ գամ մի ՚ի նախանձուն
կրից՝ կեանս երբեք չլարել ինձ յագարա-
կի ընդ իմոյ ամուսնոյն ” : Այլ ընդ
հեզն ընդ բարբառն Պոմպէի և ոչ մեռ-
րիմքն կարեորք հանդուրժէին . քանզի և
գիտէին իսկ զնա կապիւ բերեալ ընդ լու-
կուղղոս առ անկակից պատուասիրութեն
և իշխանասիրութեան, և մեծապէս յայն-
ժամ խնդացեալ ՚ի յոգին : Եւ արդեօք
յարգեանց անտի արագ առակեցաւ :
Քանզի հրովարտակս առհասարակ տու-
եալ՝ կոչէր առ ինքն զգօրականն, և առա-
քէր կոչէր և զպետս և զթագաւորս հնա-
զանդեալս . և միջամուխ յայն գաւառ՝
փոխէր փոփոխէր ողջոյն զկարգ զամե-
նայն զլուկուղղեայ, և բազմաց շնորհէր
զմնասն, և բազմաց դարձեալ ՚ի ձեռաց
հանէր զվարձս, զոր միանգամ սահմա-
նեալ իսկ էր լուկուղղոս . և առնէր գոր-
ծէր զամենայնն ճոխաբար՝ ցուցանել կու-
սակցացն լուկուղղեայ իբրեւ յամենայն իշ-
խանութենէ անբաժ զայրն : Ապա հրաւի-

բեալ Լուկուղոս առ նա 'ի ձեռն բարեկամացն, հաշոյ Թուեցաւ դալ նոցա խօսել 'ի միասին, և խմբեցան նոքա 'ի Գաղատիա: Էին իսկ նոքա երկոքին զօրավարք մեծք և նահապետութիւնս առաքինացեալ մեծամեծս, և տանէին նոցա յառաջոյ պաշտօնեայք դաւապանս 'ի սարգենիս, և պատահեցան միմեանց. բայց Լուկուղոս գալոյ 'ի դալարաբոյս վայրաց և 'ի հովանաւոր, իսկ Պոմպէոս ուրի երկայն հասեալ էր ընդ վայր անջրգի և անբոյս: Եւ տեւեալ վայրոցաւորացն Լուկուղոսայ զի ոչ գալարիք էին սարգենիքն Պոմպէի, այլ առհասարակ Թառամեալք, տուեալ 'ի դալարաբեղին իւրեանց՝ բոլորեալ զարգարեցին զդաւաղանս նորա. և գուշակութիւն համարեցաւ բանն, իբրեւ տանել Պոմպէի դիւառս մրցանակաց նահապետութեանցն Լուկուղոսայ:

Իսկ էր Լուկուղոս աւագ քան զՊոմպէոս տիգք և ըստ հիւպատեան բարձին, այլ մեծազիւս ևս Պոմպէոս 'ի կրկին յաղթանակացն՝ զոր տարաւ: Արդ զառաջինն՝ որպէս ասեն՝ մարդասիրաբոյնս խօսեցան նոքա ընդ միմեանս, այր զընկերին գովեալ զմրցանսն և խնդացեալք ընդ նահապետութիւնսն: Այլ ապա անգրագոյն ևս զքանիւք անկեալ, ժշ չափ և ոչ հանդարտութիւն 'ի գէմս բերին, և յիշոցնատուք ևս այր ընդգէմ ընկերի լինէին. Պոմպէոս զարծաթախրութիւնն ազարտէր զԼուկուղոսայ, և Լուկուղոս զընդանասիրտութիւնն

զՊոմպէի, մինչև հաղիւ ուրեմն բաժա-
նէին զնոսա բարեխաֆք :

Ապա Լուկուղոս բաշխէր բաժանէր
'ի զազատիա զգետինն զոր գերեաց և զայլ
և ապարդեա՝ ուս՝ զխաղ և կամ՝ եղև նմա .
և Պոմպէոս ոչինչ 'ի բացեայ հարեալ բա-
նակ՝ պատուիրէր երեսս ինչ շառնել Լու-
կուղեայ՝ և 'ի բաց 'ի նմանէն հանէր զա-
մենայն զզօրն, բայց 'ի հազար և 'ի մեցհա-
րիւր զօրականէն, զոր և առ նոցա խեռու-
թեանն՝ անձին անպիտանս համարեցաւ և
առ Լուկուղոս ոչինչ բարեմայնա : Առ-
այս և ընդ վայր հարեալ բամբասեր յայտ-
նի զմրցաննն նորա . ասէր, մարտ եգ կը-
ռուեցաւ Լուկուղոս միայն ընդ Թատե-
րաց հանգերձանաց և ընդ ստուերադիր
յօրինուածոց արքայիցն այնոցիկ, իսկ ին-
քեան հասանէ աւագիկ կռուել չ բուռն
և քաջակիրթ զօրու . իբրև փոխեցաւ ա-
ւագիկ Միհրդատ 'ի վահանս ասպարաց և
'ի սայրս սուերաց և 'ի խումբս երիվարաց
իսկ անգուստ և Լուկուղոս՝ անձին ջա-
տագով մտեալ ասէր . խաղայ գնայ արդ
Պոմպէոս մարտ գնել կռուել չ խօշից ցնո-
րից և ընդդէմ ստուերաց մարտից, սովո-
րեալ խոյանալ իջանել իբրև Թռչուն վա-
տացեալ՝ 'ի վերայ գիշից գիականացելոց յա-
տարին ձեռաց, և զշխարան ցանել զքուել
զմարտից . քանզի և օրինակ զայս անձին
դրեաց գրուեաց նա զխառն հարուածոցն
զՍերսովեայ, զԼեպիդեայ և զՍպարտա-
կեայ, զոր գեղեցիկ 'ի գլուխ տարեալ իսկ

կինն կրատաւոս և Մեռեղղոս և Կատուղղոս
Ուստի և զարմանայ և ոչինչ՝ զի եկն եհատ
նա գրաւականել անձինն և զփառս կատա-
րածի պատերազմացն զաշխարհին Հայոց և
զՊոնաթոնն . այլ՝ որ քիւրապատիկ հնարէր՝
միել սարդիկ 'ի յալթանակն . յաղթու-
թեան 'ի վերայ փախառեից :

Եւ այնպէս ապա Լուկուղղոս մեկնեալ
'ի վաքաց անտի , յայնժամ՝ Պոնպէոս աստ
և անդ կարգեալ ողջոյն զտարմիզ նաւացն
'ի պահ ծովուն՝ որ ընդ Փիւնիկէ և ընդ
Բոսպորոն , խաղայր գնայր ընդդէմ Մի-
հրդատայ . որ թեպէտ և էր փաղանդ
երկց բիւրուց հետեակաց և երկու հազար
այրուձիոյ , այլ խրախուսէր ոչ 'ի կռիւն :
Բայց իբրև Միհրդատ վասն անջուր վայ-
րացն թողոյր զէառն ամուր և անփառ՝ ուր
և բանակեալն խկ էր , չքաւ Պոնպէոս և
ունէր զվաղն . և անդ 'ի բուսարեր ընտա-
րոյս գեանոյն և 'ի զառ 'ի թափէ վայրացն
մտախորհ եղեալ լինել անդանօր ականց
աղբերաց , հրաման տայր շուրջանակի ջր-
հորս փորել . և այնպէս առատ վտակօք
լիացուցանէր զբանակն , որպէս զի և զար-
մացաւ՝ զի ողջոյն զժամանակն անդիտա-
ցաւ զայն Միհրդատ : Ապա պաշարումն
ածեալ 'ի ներքս փակէր գնա . այլ Միհր-
դատ 'ի քառասներորդի հինգերորդի ա-
ւուր պաշարմանն փախչէր զանխու Հան-
գերձ ընտիր ընտիր զօրականօքն , 'ի մահ
զախլըքորոն վարեալ և զխօթան : Բայց
Պոնպէոս հասեալ զհետ նորա մօտ յԵւ-

գիրաւ՝ բանակ հարկանէր մերձ նմա . և խի-
թացեալ զի խուճապեցաւ անց նա ընդ
Եւփրատ , 'ի հատարակ գիշերի խաղալը
ընդգէմ նորա . 'ի ժամուն՝ յորում և ա-
սեն Միհրդատայ 'ի քուն երազ տեսանել՝
յանգիմանութիւն հանգերձելոցն : Քան-
զի թուէր նմա յաջողակ հոգմով նաւել-
լնդ ծով Պոնտոսի և տեսանել զԲոսպորոն
և խնգալ ընդ նաւակիցան՝ իբրու որ յան-
գորր յանքոյթ ելեալ իցէ . բայց ապա
յանկարծակի տեսանել զանձն ամայի յա-
մնեցում , և յայտկոյա յայնկոյա տարաբե-
րեալ 'ի վերայ գուզնաբեայ նաւաբեկի
լատապիայոին :

Մինչդեռ յայն տագնապ տարակուսի
անըջանալը Միհրդատ , մատուցեալ բարե-
կամացն զարթուցանէին զնա . ազգ առ-
նէին վասն յարձակմանն Պոմպէի : Յայն-
ժամ նեղեցան մարտ գնել կռուել 'ի վե-
րայ զաշին իւրեանց , և 'ի գուրա զօրավարք
զօրն հանեալ՝ կարգեցին կազմեցին : Լուր
զնոցա պատրաստութեանն առեալ Պոմ-
պէոս՝ վարանէր 'ի գիշերախառն մարտէն ,
զմտաւ ածէր միայն առնուլ 'ի ներքս փա-
կել զնոսա՝ զի մի թերեւս փախիցեն , և ա-
պա առաւօտուն անկանել 'ի վերայ ընտիր
ընտիր նահատակոցն : Բայց հինօրեայք 'ի
գնդապետացն 'ի խնդրուածս և 'ի խրա-
խոյս հաւանեցուցանէին յայնժամ արագ
արագ խառնել զմարտն . զի և չէր խակաւ
ւար աղջամուզը , և լուսինն 'ի մութս խո-
նարհեալ՝ գեռ զաշխարհ լուսաւորէր , որ

և մանաւանդ այն գտեալաց զգորտ աղքային :
Քանիք 'ի վերայ յարձակեալ Հռոմայե-
ցիք՝ լուսին 'ի թիկանց մօտ 'ի մուտս, եր-
կայեալ ձգեցան ստուերք մարմնոցն մին-
չև 'ի թշնամիս անգր, որոց և ոչինչ ճշգրիտ
'ի վերայ կացեալ չափոյ անջրպետութեն,
իբրու 'ի մօտաւորս ժմանս արգելնկէցք տէգ-
լնկէցք 'ի Հռոմայեցիս անգր՝ անաժապտակ
եղել Հարկանէին և ոչ զորք իրազգած Հռո-
մայեցիք եղեալ, ուժգին ազազակաւ միտ-
գունդ յարձակեալ, և հարուածս ամէին
մեծամեծս . նոքա ոչինչ հանգապտեալք՝
ասիւ . 'ի փախուտ խուճապեցան . և ան-
կանէին 'ի նոցանէ յայնժամ աւերի քան
զգիւր մի . և հասեալ ունէին զքանակ նոցա :

Բայց Միհրդատ անգէն ութ հարիւր
այրուձիով թափ 'ի Հռոմայեցիսն ճեղ-
քեալ զգորն՝ 'ի միջոյ անտի անցեալ գնայր
յառաջագէմ, և ապա այլոցն առհասա-
րակ վարատեալ, մնայրնա երկւք միայն ա-
րամբք . մի եր 'ի նոցանէն Իւփսիկրատիա
հարձ՝ միշտ առնապէս քաջութեամբ նա-
հատակեալ . (ուստի և աղքայն անուն նմա
կարգայր Իւփսիկրատոս) . և եր հարձին
յայնժամ հանգերձ և երիվար պարակի
առն , և երբէք նա չվատակեցաւ և չը-
պարտասեցաւ 'ի բազում վազիցն զհետ
լնթանալով աղքային և անձնապահապետ
նմա լինելով և երիվարին նորա, մինչև հա-
սեալ ժամանեցին 'ի գլեակ անգր՝ զոր
կարգային ինովատս, յորում մթերեալ
պահէին գանձք աղքային և սպառուական

կարասի. յոյոց և առեալ Միհրդատ պատմեալն ազնիւս հանդերձեալս բաշխէր տալր փախստելիցն որ ապաւինեցանն առնա. տալր և առն առն 'ի բարեկամացն՝ մեզ հացու գեղ բառնալ ընդ իւրեանս, զի մի ոք յախմալս կենդանւոյն 'ի ձեռս անկցի թշնամեացն:

Ապա խաղաց Միհրդատ չորաւ յաշխարհն Հայոց առ Տիգրան. բայց ոչ ժողովեաց նա զնա, այլ և տուգանս 'ի վերայ ածեալ նորա հարիւր քանքարաց, նա անցեալ առ երի ականցն Եփրատայ՝ փախուցեալ գնալր 'ի Կողքիսէ: Իսկ Պոմպէոս եմուտ յաշխարհն Հայոց 'ի հրաւիրմանէ Տիգրանայ կրտսրոյն՝ որ վտարանջեալ իսկ էր 'ի հօրէն և չորաւ ընդառաջ Պոմպէի մօտ 'ի գետն Երասխ. որ 'ի նմին վայրաց խոխոջեալ՝ ուստի և Եփրատ, ինքն չըջան յարեւելս կոյս տռեալ գնայ անպանի 'ի ծոփն Կասպից: Ապա երկղբին նորա յառաջամուկք յաշխարհն առնուին ժողովին զքաղաքսն: Իսկ անդուստ Տիգրան արքայ՝ որ այն ինչ հարուած առեալ էր 'ի Լուկուղղեայ, լուր առեալ զքաղցրութեան բարոյից և զհեղութեանն Պոմպէի, առ ժողովեաց զգումգ Հռոմայեցոց յիւր արքունիսն և ինքն ընդ իւր առեալ զբարեկամսն և զմերձաւորսն, յուղի անկաւ անձ նստուր 'ի Պոմպէոս ըննել: Իբրև այնպէս ձիաւորեալ եկեալ հասանէր 'ի զակիշ անդր Հռոմայեցոց, անգուտտ երկուք 'ի վարոցաւորացն Պոմպէի ընդառաջեալ

ազգ առնէին իջանել յերեւելէն և հետի խաղալ. քանզի և երբէք չտեսաւ մարդ ձիաւորեալ միել 'ի բանակ Հռոմայեցւոց զորականին:

Հաւանեցաւ Տիգրան և զաւրն ևս արձակեալ տայր նոցա. ապա հասեալ յանգիման Պոմպէի' 'ի բաց զԹագն առեալ փութայր առ ռազմել նորա, և զանձն առեալ՝ անարդ. ևս քան զամենայն մարդ՝ անկանել առ ծունկս նորա. բայց Պոմպէոս աճապարեալ կալեալ զաջոյն բերել և առ իւր բազմեցուցանել զնա և 'ի միւս կողմն զորդին նորա: Ապա ասել Պոմպէոս եթէ վասն ինասուցն մեզ նա Լուկուզ զեայ գիցէ, որ 'ի բաց 'ի նմանէն եհան զԱրորիս և զՓիլիսիէ և զԵլիլիսիա և զԳաղատիա և զՍոփենէ. սակայն և զայն ամենայն զոր մինչև ցայժմ պահեաց նա անձինն՝ Թողու 'ի նա զամենայն անգրծել. եթէ միայն տուգանս զվեց հազար քան քարաց հատուացէ Հռոմայեցւոց վասն հարստահարութեանն որ էանց ընդ նոսա. առ այս՝ և Թագ որդւոյն խնդրէ կապել 'ի Սոփենէ: Հաւանեալ Տիգրանայ, և իբրև ալքայ ողջունեալ 'ի Հռոմայեցւոց անտի՝ մեծապէս զուարճացեալ յանձն՝ խոստացաւ մնալ եկն արծաթոյ տալ առ մին մի 'ի զորականին. և տասն մնաս միում միում 'ի հարկաւորտացն, և քանքար մի առ իւրաքանչիւր հազարապետ: Դժգոմեալ ընդ այն որդւոյն և ապա յնմիլս 'ի Պոմպէէ հրաւիրեալ, ասել՝ չեն պէտք հիւրա-

մեծարութեանցդ Պոմպէի՝ քանզի և իցէ արգելքդ գտանել զայլ որ 'ի Հռոմայեցւոց իբրեւ զայս ասաց, արկաւ 'ի կապանս և պահէր 'ի հանգէս յաղթանակի :

Ապա յետ սակաւուց փրատաւէս Պարթեւ առաքէր խնդրէր 'ի Պոմպէէ զպատանին զեւր փեսայ, և սահման իւրում արշաւանին կարգել զԵւփրատ : Ետ պատասխանի Պոմպէոս, եթէ պատանին՝ քան աւերոյն՝ հօրն առաւել անկանի. և թէ՛ սահման այլ իւրում արշաւանին չկարգեսցէ նա՝ բայց զարդարն : Յետ այսորիկ 'ի պահպանութիւն Հայոց աշխարհին թողեալ զԱփրանիոս, ինքն խաղացեալ ընդ գէմ Միհրդատայ 'ի չու անկանէր հարկաւորեալ անցանել ընդ մէջ ազգացն բնակաւորաց վաւկասու : Եւ 'ի նոսա մեծամեծք են Աղուանք և Վիլքք . և ձգին տարածին Վիլքք մինչև 'ի Մոգքեան լերինսն և մինչև 'ի Պոնտոս, և թեւակոխեն Աղուանք յարեւելս կոյս և 'ի ծովն Վասպիական : Սոքա զառաջինն տային Պոմպէի անցծ զոր խնդրեաց . բայց ձմերայնոյն 'ի վերայ հասեալ զօրականին, և յաւուրսն յայնոսիկ հանդիպեալ Հռոմայեցւոց Վռոնոսեան տօնին, նոքա խումբ եղեալ ոչինչ պակաս քան չորից բիւրուց հորդան ետուն 'ի վերայ՝ անցեալ զՎուր գետ, որ 'ի լերանց բլիսեալ 'ի Վրաց և յինքն ժողովեալ զԵրասխ յաշխարհէն Հայոց, գնայ ընդ երկոտասան բերան թափէ 'ի ծովն Վասպից . իսկ կէտք ասեն՝ ոչ 'ի միասին ընդ նմա գը-

նալ Երասխայ, այլ ուրոյն. և անկանէ ապա 'ի նոյն ծով մօտ առ նա :

Արդ Պոմպէոս Թէպէտ և անցից Թըշնամեացն ձեռնհաս զգէմ ունեւ, զանց աւար. Թոյլ տալոյն նոցա յանգորրու անցանել զգետն : Ապա 'ի վերայ անկեալ նոցա, վանէր խորտակէր և հարուածս անհրնաբին 'ի վերայ հասուցանէր : Իսկ բանբերք արձակեալ յարքայէն նոցա ազալել զՊոմպէոս, նա ներեալ մնասուն և 'ի հաշտութիւն ընդ նմա բերեալ, խաղաց ընդ գէմ վրաց՝ որ ոչ սակաւ ինչ էին Թուով և քան զայլն քաջամարտիկ էին, և փութոյ պնդութեամբ խնդրէին հաճել զՄիհրդատ և վանել զՊոմպէոս : Քանզի և այս վիրք երբէք ոչ նուաճեցան ընդ ձեռամբ ոչ Մարաց և ոչ Պարսից, և խոյս ևս ետուն նոքա յիշխանութենէ Մակեդոնացոցն. քանզի խուճապաւ մեկնեցաւ զընաց Աղեքսանդր 'ի Վրկանէ : Բայց և զսոսա հարեալ վանեալ Պոմպէոս 'ի մեծ պատերազմի, ինն հազար 'ի նոցանէ տապաւատ արկանէր և աւելի քան զբիւր մի գերի վարեալ, հորդան ետ յաշխարհն Վոլքիսոյ. ուր մօտ 'ի Փասիա ընդ առաջ նմա ելանէր Սերմիլիոս նաւուքն պահ կալեալ Պոնտոսի : Սակայն և գոնգակ էր հետամուտ Միհրդատայ լինել, այն որ խոյս տուեալ ամրացեալ էր առ Ժողովուրդոն որ առ Բոսպորանիւ և առ Մեովսեաւ. առ այս՝ զի և գուժկան ևս յայնժամ հասանէր առ Պոմպէոս կրկին վարանջութեանն

Աղուանից : Աւաթի և յետա գարձեալ զայ-
րազին լի բարկութեամբ խնդրել զվեհժն :
մեծաւ աշխատութեամբ և վտանգաւ ան-
ցանէր միւսանգամ ընդ Կուր գետ , զոր
հարուստ մի վայր՝ շերտափակ ամբացու-
ցեալ իսկ էին բարդարույք : Ապա 'ի պա-
շար երկայն և գոժուարին և անջուր ուղ-
ւոյն՝ լցեալ ջրով տիկս տասն հազար խա-
ղալը 'ի վերայ Թշնամեացն . և գտանէր ըզ-
նոսա ճակատեալ կարգեալ առ Աբանտ
գետովն բազմութիւն վեց բիւրուց հե-
տեակաց և երկոտասան հազար այրուծիոյ .
այլ շատք 'ի նոցանէն վայրավատիւք զի-
նեալք և ծածկեալք 'ի մորթս գաղանաց :
Էր նոցա զորավար եղբայրս աղբային Կով-
սիս անուն . սա 'ի խառնել կռուոյն յար-
ձակեալ 'ի վերայ Պոմպէի հարկանէր նե-
տիւ 'ի կարան զբահիցն : Բայց Պոմպէոս
խոցեալ Թափ անցուցեալ յայլն՝ տապաւոտ
յերկիր արկանէր :

Եւ ասէն եթէ 'ի մարտին յայնմիկ կռ-
ուեցան և Ամազոնք 'ի վերայ բարդարո-
տաց՝ իջեալք 'ի վայր 'ի լեռանց անաթ՝ որ
մօտ 'ի Թերմովզոն գետ : Քանզի յետ
կռուոյն գտանէին Հռոմայեցիք վահանս և
կօշիկս զԱմազոնաց . Թէպէտ և գիակն
դինոջ չտեսին ինչ անդանօր : Բնակեն առ-
քա 'ի վայրան անդ Կաւկասու Թեակո-
խեալ 'ի ծովն Վրկանայ . սահմանակիցք
չեն Աղուանից , այլ բնակեն նոքա ընդ
Գեղացիս և ընդ Լեգացիս , որոց և կենա-
կից են նոքա յամին ամիսս երկու՝ խըմ-

բեայք 'ի մի վայր մեա 'ի Դերմովզմն գետ-
և ապա մեկնեալք կեան նոքա ուրոյն ա-
ռանձինն : 'ի վախճանեւ մարտին չու ա-
րարեալ Պոմպէոս 'ի վրկանս կոյս և 'ի ծով
վառաղից , տախեցաւ գառնալ յետս 'ի
խուռն գեռալոյ անդանօր մահացու սող-
նոց , 'ի բացեալ գոլով 'ի վայրացն գնացս
միայն երկից աւուրց : Ապա եկն եմուտ 'ի
փոքրն Հայս , ուրանօր հասեալ առ նա
գետապանացն յարքայէն Եղեմացուոց և
յարքայէն Մարաց , գրէր պատասխանի մե-
ծապէս մարգասիրութեամբ :

Չայնու ժամանակաւ Պարթեն միջա-
մեփ 'ի Վորգիս եղեալ , և վիշտ հասու-
ցեալ ժողովդոցն Տիգրանայ , առեալ
զԱփրանիոս արձակէր Պոմպէոս ասուար
գնդաւ , և վաներ հալածէր զնա հետա-
մուտ եղեալ մինչև յԱրիկիս : Բայց Մի-
հրդատ յայնժամ յամենայն հարձից ան-
տի որ միանգամ աման առ նա' և ոչ առ
մի ոք 'ի նոցանէն ոչ եմուտ , այլ առեալ
արձակէր զնոսա առ ծնողն իւրեանց և
առ մերձաւորա . զի և բազումք 'ի նոցանէն
էին գտներք և կանայք զորովարաց և ա-
ւաղաց : 'ի նոսա էր և Սարատոնիկէ մե-
ծապէս պատուեալ առ արքայի . և էր նա
կարգեալ 'ի պահ զգուշութեան գղեկի'
յորում միերեալ կային գանձք բազումք :
Էր նա գուտոր' որպէս ատեն' տաղմոսասաց
ծերութեւոյ ուրումն և աղքատի . և 'ի սաղ-
մասեւ գտներն 'ի սեղանին Միհրդատայ ,
այնչափ իմն արագ արագ զոգին շարժեաց

զարքային, զի առ իւր կաշեալ քունել ընդ նմա՝ ի բաց զծերունին արձակէր . ի խոր խոցեալ էր ծերունին՝ զի և ոչ մարդասիրութիւն մի ետես յարքայէն : Այլ ապա ընդ արշալոյսն առաւօտուն զարթուցեալ ծերունին և տեսեալ ի տան անդ իւրում՝ սեղանս զարդարեալ ի բաժակս արծաթոյ և ոսկւոյ, և ծառայից երախան, և ներքինիս և աղջկունո՝ որ հանգերձս առաջի մատուցանէին նմա պատուականս, առայս՝ և առաջի գրացն երիվար մի շքեղ ի սար ի կազմած՝ զոր բնաւորեցան ունել բարեկամք արքայի, համարեցաւ ծերունին այնպիսեօք խաղ առնել զինքն և կատակել, զոտս արձակեալ կամէր փախչել . ընդ առաջ վազեալ ծառայիցն և արդէլեալ, իբրեւ եթէ արքային ինքնին պարգևս առաքել նմա զայնոսիկ ի բազմահարուստ գոյից առն ուրումն ընչեզի այն ինչ մեռելոյ . և երեխայիք այգղբիկ են ի ժամունայլոց ևս պարգևաց՝ զոր ինքնին արքայն տացէ նմա : Հաւատաց ծերունին թէպէտ և հազիւ ուրեմն, և զիւրեաւ զծիրանին արկեալ և յերիվար աշտանակեալ, մտրակեալ ընթանայր ընդ քաղաքն՝ ձայն բարձեալ, եթէ “Ի՛մ են այգղբիկ ողջոյն” : Իսկ առ որս ի քրքիլ հատանէին, ասէր . չէ ինչ զարմանալի բանդ, այլ պանչեղի պնէ՝ զի խելագորկ ինքն առ խնդին եղեալ՝ ոչ քարձիգ ի մարդիկն լինիցի : Յայսմ ճեռէ արեանառու էր ինքն Սարաւոռնիկէ, որ մօտն ելև դղեկին ի ձեռս

Պոմպէի, և պարգևս ևս ընծայից բազում առաքի մատուցանէր նմա . յորոց և առեալ նա 'ի զարգս միայն մեհենից և 'ի շուք իւրում յազ(Թանակին, զայն ամենայն հրամայէր վայելել ինքնին Ստրատոնիկեայ :

Սապէս և վրաց արքայն առաքեալ առ նա մեհիճ և տեղան և դահ համակ յոսկւոյ, և տղաչեալ առնուլ ընդունել, տալո զայնսոիկ Պոմպէոս առ գանձաւորան 'ի գանձ արքունի : Բայց 'ի գլեկին Կենոփեանուն՝ գտանէր նա և արձանագրութիւնս իմն գաղանիս զՄիհրդատայ, և վերծանէր հեշտութեամբ՝ շատ փնչ 'ի վերայ կայեալ յայնցանէ խուրոյ բարոյցն արքային : Քանզի էին այնոքիկ յիշատակարանք յայտնի պատմութեանց գեղակուր առնելոյ նորա զբազումս և զիւր խի զորդին Արիարութէս . գարձեալ և զԱղկէոս Սարգիսցի՝ զի առաւել քան զինքն փառաւորեցաւ 'ի մրցանս ձիւն(Թաղից : Էին էին անգ գրեալ և Երազահանք երազոց՝ կէս մի առ 'ի յինքենէ տեսեալք, և կէս մի գարձեալ 'ի կանանց նորա : Էին անգ և նամականի պազշորք Մոնիմեայ առ ինքն, և իւր գարձեալ առ նա : Եւ պատմէ մեզ Թէոփանէս՝ գտանել անգ և ատենաբանութեան ինչ Հռոմէիլոսի գրդել գրդուել 'ի հարուած Հռոմայեցւոցն Ասիոյ : Բայց բազումք ուղղապէս գուշակեն զայն չար իմաց հնարս Թէոփանեայ՝ որ ատելութիւնս բերէր ընդ Հռոմէիլոսս՝ զի ան նման նմա էին ամենեկն շաւիղք նորա . առ

այս՝ թերեւս և վասն Պոմպէի՝ զորոյ զհայրն իբրեւ այր եղեռնաւոր 'ի ներքա բերելը հըռոտեղիոս 'ի պատմութիւնս իւր:

Անտի անցեալ Պոմպէոս յԱֆրան, անդ 'ի պատուաւորութենէն կիրա խնն կրեաց 'ի վեժիւնգրութիւն անձինն: Քանզի որ բազումս նա թշնամանեաց զԼուկուղլոս, զի առ կենդանութեամբ իսկ թշնամոցն՝ սահմանս կարգէր 'ի վերայ դաւառաց և պարգեւս և պատիւս բաշխէր տայր՝ զոր 'ի վախճանել մարտին միայն առնէն յաղթաւ կանք, ինքն ևս դարձեալ միջոցեռ Միհրդատ 'ի Բոսպորոն ամբացեալ՝ խմբեալ ունէր բանակ հզոր 'ի գիմի հարկանել, ընդ նոյն գործեր՝ իբրեւ որ յամբոյ գործոյն հասեալ ժամանեալ իցի. սահմանս կարգէր դաւառաց, և պարգեւս ընծայից տայր բաշխէր, զի և բազումք յայնժամ չոքան առ նա 'ի զորովարաց և յաւադաց. առ այստիկ՝ և արքայք բարբարոսաց երկոտասան թուով. որ աղապաւ և 'ի պատասխաս նին իւր առ Պարթէն յանձին չիալաւ 'ի հաճել զայլս՝ կոչել զնա Արքայից արքայ, որպէս կարգային նմա:

Բայց Պոմպէոս մեծազէս ցանկացեալ էր հասանել ունել և զԱտրիա. և յառաջագէժ ևս անցեալ ընդ Ատրիա խազալ մինչև 'ի ծովն կարմիր, և յաղթաւ ան հասարակ ժամանել մինչև յՈվիկիոնոս անդ՝ որ առնեալն ուստեք պատէ զտիեզերս: Քանզի 'ի Լիբիա ինքն առաջին յառաջամուխ խաղաց տիրացաւ:

մինչև 'ի ծովն որ արտաքոյ, և յԻսթրիա
գաղթեալ ձգեաց տարածեաց զաահմանս
Հառնայեցւոց տէրութեանն մինչև յԱթ-
լանտեանն ծով. առ այս՝ և զԱղուանս ինք-
նին հարեալ վանեալ փոքր մեծ ևս և հա-
սանէր 'ի Աթլանտեանն ծով: Ապա 'ի չու-
անկանէր գնալ պատել զօրու զծովն կար-
միր, քանդի և գծաւարորայի 'ի զինուց
տեսանէր զՄիհրդատ, և գծախմբերեղի
զայրն՝ քան 'ի կռուելն՝ առաւել 'ի փախ-
ել իւրում: Բայց ասէր Պոմպէոս Թո-
զուլ անգ ընդդէմ նորա տխրեան հզոր
ևս քան զինքն՝ զազէտս սովուն. ասաց՝ և
նաւս հրամայէր կարգէր 'ի պահ՝ կուրա-
ցուցանել զանցս փոճառականաց 'ի Բոս-
պորոն. պատուհաս ապառնայր մահու ե-
թէ 'ի ձեռս անկցին: Ապա առեալ զքաղ-
մութիւն զօրուն՝ յուղի անկանէր. և յուղ-
ւոյն պատահեալ անթաղ գիւղանցն Հառ-
մայեցւոց՝ որ 'ի Յրիսթինոն մարտ ձախողակ
եղեալ կռուեցան ընդ Միհրդատայ, Թա-
զէր մեծամեծար շքով զնոսա առհասա-
րակ. և անթաղ այնպէս Թոզուլ զնոսա
Լուկուղգեայ՝ Թուի իմն ոչ գուզնաղքեայ
պատճառք ատելութեանն ընդդէմ ան-
ձինն: Յետ այսորիկ 'ի ձեռն Ափրանիոսի
նուաճեալ զԱրաբացիան՝ որ յԱմանոն,
էջ յԱրորիս. և անժառանգ գտեալ զայն
յորինաւոր արքայից՝ գաւառ և ժառան-
գութի Հառնայեցւոց ժողովրդեանն կար-
գէր զնա:

Ապա ընդ լծով և զհրէաստան կալեալ,

ձերբակալ առնէր զԱրիստոքուզոս արքայ . կերտէր անդ քաղաքս , և զայլս ևս 'ի քաղաքաց յանդորր ազատութեան հանէր՝ պատուհասս 'ի վերայ ածեալ բռնաւորացն 'ի նոսա . և ժամանակ շատ դեղերէր անգանձոր 'ի դատել և համոզել զկազս քաղաքաց և զթագաւորաց . և ուր ինքնին չգնայր , արձակէր յիւրոց անտի բարեկամացն . որպէս և առ Հայոս և առ Պարթեոս՝ որ ապաստան յատեան նորա առնէին ըզկազ ինչ իւրեանց վասն դաւառի միոյ , արձակեաց նա անդ երիս արս աւազս դատաւորս և իրաւախոհս : Քանզի և մեծապէս էր համբաւ զօրութեան նորա , ոչինչ պակաս՝ և առաքինութեան և հեղութեան նորա . որով և առաջատո 'ի վերայ ձգէր բազում ինչ յանցաւորութեանց բարեկամացն և ընտանեացն . զի և չէր խի նա բնաւորեալ արգելլու կամ պատուհանել զնոսա 'ի յանցանելն , այլ հիւրընկալութիւն գեղեցիկ ցուցեալ զիմելոցն առ նա , հեշտեալ նորա այնուհետեւ բերէին զընչաքաղցութիւն նոցա և զմիշտան :

Իսկ որ կարի ճոխացեալն էր առ Պոմպէի՝ էր Դեմետրիոս ազատագրեալն , պատանի ոչինչ անհանձար՝ բայց զեղծանէր բախտիւն . և պատմեն ինչ մի վասն նորա այսպիսի . Վատովն խմաստասէր՝ տակաւին պատանի և արդոյ այր և քաջախորհուրդ՝ եւ երբեմն յԱնտիոք՝ յորժամ չէր անդ Պոմպէոս՝ 'ի տեսանել զքաղաքն . ինքն հետի խաղալր որպէս և միշտն , և բարե-

կամք նորա գնային առ նովաւ հեծեալք
յերիվարա: Ապա տեսեալ առաջի գրացն
ամբոխ մարդկան սպիտակազգեստ, և յուզ-
ւոջ անդ՝ աստի զպատանեացն դասաւո-
րեալ երամ և անտի զտղայոցն, գծուա-
րեցաւ Կատովն. կարծեաց զայն հանգեր-
ձանսն 'ի պատիւ և 'ի շուք անձինն՝ զոր ոչն
կամէր երգէք: Սակայն և 'ի վայր զբարե-
կամսն իջուցեալ՝ ասէր ընդ իւր հետի գը-
նաւ: Իբրեւ մօտ եղեն, անդ աքն ոտտիկան
վերածկացուն հանդիսին ընդ առաջ եկեալ
նոցա պսակ 'ի գլուխ և գաւազան 'ի ձե-
ռին, հարցանէր ուրանօր արդեօք զԴեմե-
տրիոս թողեալ իցէ նոցա, և երբ արդեօք
հասեալ՝ ժամանեացէ: Անդ Կատովին
բարեկամք չհանդուրժեալք 'ի քրքիջ լու-
ծանէին. իսկ Կատովն ոչինչ այլ պատաս-
խանի տուեալ, բայց « Ո՛հ քաղաք հէգ և
թշուառական », անցանէր յառաջ: Այլ
ինքնին Պոմպէոս ոչինչ այնպէս ատելի
յարդարէր յաչա այլոց զԴեմետրիոսն զայն,
զանց ինքն հանապազ զնորա խեղճութեմ
արարեալ ընդգէմ իւր: Քանզի ասեն ե-
թէ և ստէպ 'ի կարծելն Պոմպէի 'ի ժամ
կոչնոցն՝ եթէ անդ Դեմետրիոս պահ կա-
լեալ սպասէ առնուլ ժողովել զկոչնա-
կանսն, տեսանէին զԴեմետրիոս կանխեալ
բազմեալ 'ի սեղանին յաւանդոյնս՝ ձորձ
զգլխովն արկեալ և զականջօքն: Եւ մինչ-
չե յառաջիկա դարձեալ Դեմետրիոս, ստա-
ցեալ իսկ էր բուրաստանտ իմն զուարճա-
լիս մօտ 'ի հռոմ, և վայրս յոյժ գեղեցիկս

սփռվածութեանց և զերթանայ. և էին ան-
գանօր պարտեզք հարուստք, որոց անուան
կարգային Դեմեքէան. Թէպէտ և ինքնին
Պոմպէոս մինչև 'ի ժամանակ երրորդի յառ-
թանակին՝ ունէր յարկ մի միայն գուշնա-
քեայ և անպաճոյճ: Այլ ապա կանգ-
նեալ վասն Հռոմայեցւոց զգեղեցիկն զայն
զիւր և զհաշակելին թատր, շինէր առ երկ
նորա յարկ պայծառ քան զառաջինն, առ-
կայն և ոչինչ այնպէս նախանձելի. որպէս
զի և յետ Պոմպէի՝ տանուտէր տանն՝ մը-
տեալ անգր հիացմամբ հարցանէր, յո-
րո՞ւմ կողմանն 'ի նմա ընթերէր արգեօք
Պոմպէոսն մեծ: Եւ զայսոսիկ օրինակ զայս
պատմեն:

Բայց 'ի ժամանակին յայնմիկ արքայն
Նրաթաղոց՝ որ յԱպառատին՝ յառաջ
ոչինչ փայթ զգորովթենէն ունելով Հռո-
մայեցւոց, իսկ յայնժամ մեծապէս եր-
կուցեալ, առեալ գրէր և կնքէր զհնազան-
դութիւն իւր առ նոսա՝ առնել զամենայն
կամս նոցա. ապա և Պոմպէոս հաստա-
տեալ զնա 'ի խորհրդեան նորա, խաղա-
ցցց զգորն յԱպառատ անդր. բայց արշա-
ւան նորա զայս խոտեցին բազումք, կար-
ծեալք դադարել նմա այնուհետև զհետ
պնդել Միհրդատայ, զի և արժան այնպէս
համարէին նոքա գառնալ խաղալ 'ի վերայ
վաղնջուց Թշնամւոյն նոցա. որ մարտ միւ-
սանդամ բորդոքեալ պտորաստէր ըստ համ
բաւոյն ածել Թափել զոր յառաջիկա՝ ան-
ցեալ հասեալ ընդ Սկիւթացիս և ընդ Պէո-

նային : Բայց նա հեշտին առաւել կարծեալ պարտեւ 'ի մարտի զՄիհրդատ, քան տանել զնա 'ի փախչել նորա , ոչ ևս անուվաստակ լինէր հետամտութեամբն , և հնարէր գտանէր զքօսանս այլ զմարտի և ժամավաճառ գեղերէր :

Այլ բախտն ինքնին գլխովն զվարանսն լուծանէր : Քանզի ոչինչ շատ 'ի բացեալ յԱպառաժէն բանակ հալածաւ նորա , մինչդեռ 'ի մարդս կրթանաց շուրջ գայր երիվարաւն զբանակօք , անգուստ գային հասանէին գրաբեցք 'ի Պոնտոսէ աւետաւորք , որ և արագ արագ յայտնի էր 'ի ծայրից անտի տիգաց նոցա (քանզի բոլորեալ էին 'ի սարդենիս) : Չայն տեսեալ զօրականին , խռնեցան զՊոմպէիւ . նա 'ի գլուխ զկրթանսն կամէր տանել , այլ 'ի ձայն աղաղակի նոցա և 'ի ժտել , իջեալ յերիվարէն և առեալ զցիրն ընթանայր 'ի բանակն . ուր և ոչ բարձրաւանդակ դուլով բեմ , և ոչ կանուխ 'ի զօրականէն գործեալ տյնպիսի ինչ (զոր գործել բնաւորեցան նոքա , քանզի առեալ հողակոյտս յաղթս և կարկառ բարձրացուցանեն) . ուստի և նոքա յայնժամ առ ճեպ ցանկութեանն արագ արագ առին կուտեցին զկորդինս գրառտուցն և բարձրաւանդակ գործեցին : Յայն կարկառ ապա ելեալ Պոմպէոս , կարգայր նոցա աւետիս զմահուանն Միհրդատայ զիւրովն գնացելոյ 'ի վտարանջեւ անդ 'ի նմանէ փառնակայ որդւոյն իւրոյ . և զի փառնակ ինքնին տի-

բացեալ կայ անդանօր 'ի վերայ ամենայնին, և գրէ՝ դործել յանուն Պոմպէի և Հռոմայեցւոց: Խնդալից առհասարակ զգրուն եղեալ ըստ ժամուն, դարձան 'ի զոհս և 'ի կոչունս ընթերաց, իբրու որ 'ի մարմնի անդ Միհրդատայ՝ Թշնամեացն բիւրուց ամբաւութիւն 'ի մահ տարածեալ իցէ:

Եւ այնպէս Պոմպէոս վախճան նահաւատկութեանցն տուեալ և արշաւանին, զոր և ոչինչ այնպէս հեշտին յաւային նոքա, չու վաղվաղակի բանակին տայր 'ի կողմանցն Արաբիոյ. և արագ անցեալ ընդ միջնագաւառան՝ հասանէր յԱմիսոն. անդ դառնէր պարզեա բազում ընծայից պատրաստեալ 'ի Փառնակայ. դառնէր և գիւկունս բազումս անկելոց զգարմին արքունի, և զգիական ինքնին զՄիհրդատայ՝ զոր և համօրէն չկարացին ճանաչել առ 'ի գիմացն (քանզի վերպեցան գիապատիկքն ծորեցուցանել զուղիղն նորա). սակայն և քաջ ծանեան զնա 'ի սպեաց վիրացն՝ որ դամբի ընթացան տեսանել զնա. քանզի յայն ժամ չհանդուրժեաց Պոմպէոս 'ի տեսիլն, և խոյս 'ի գիցն տուեալ ցատմանէն՝ առեալ յղէր զնա 'ի Սինովպ: Սակայն մեծապէս հիացեալ կայր Պոմպէոս 'ի զնին չքոյ փառաց պատմութեանին և քաջնափայլ և յաղթ զինուցն Միհրդատայ. Թէպէտ և Պոպոլիոս ոմն գողացեալ զնորա պատեան սրոյն հարուստ 'ի չորեքհարիւր քանքարաց, վաճառեաց զայն Արիարաթեայ. դարձեալ և Գայոս որմն գայեկաւ

անունդ Միհրդատայ՝ առեալ զանխուռ ետ զԹազն նորա՝ ի ձեռս փաւստոսի որդւոյն Սիւղլայի, գործ հրաշակեալ : Իսկ զանխուռ յայնժամ մնացեալ բանին՝ ի Պոմպէէ, փառնակէս ապա իրազգած եղեալ պատուհաս ի վերայ կապէր խորոզացն :

Յետ այսորիկ կարգեալ գեղեցիկ Պոմպէի զամենայն, ի չու անկանէր՝ չուք մեծապէս և հանգէցուցել յուղւոյն : Քանզի հասեալ ի Միտիւլինէ, ազատ զքաղաքն զայն կացուցանէր ի մեծարանս երեսաց Թէոփանեայ. և անդանօր ի զինն անցեալ կայր պայքարաց քերթողացն նոցա ըստ հայրենատուր կարգին. և էր յայնժամ պայքարին նիւթ՝ նահատակուածիւնք մրցանացն Պոմպէի : Իսկ մեծապէս հաճեալ և ընդ Թատրն, առեալ ծրագրէր զձեն և զտիպն. կամէր նմանօրինակ այնմ կերտել ի հռոմ, ևս ընդարձակ և հոյակապ : Հասեալ ի հռոգոս, ունին մատուցանէր և անդանօր խմատակացն. և յայր ի նոցանէն պարգևէր քանքար մի. և անդ Պոսիդոնիոս 3 արձանագրէր յանդիման Պոմպէի՝ և զԲանն իւր զոր խօսեցաւ ընդգէմ Երմագորայ հռեաորի, զի պայքարէր ընդ նմա յաղաղս Տիեզերսկան խնդրոյն : Ապա և յԱթենս օրինակ զնոյն վարեցաւ Պոմպէոս առ իմաստասէրան. առ այս և քանքարս յիտուն տայր քաղաքին ի նորոգութիւն նորա. ակն ունէր հասամել դալ ապա յիտալիա շքեղ և պայծառ առաւել քան զամենայն մարդ :

անձկալից ցուցանել զանձն իւրում տանն
որ անձկալի նմա : Սակայն և 'ի Քաջաց
անտի' այն որ համակ ճգնի ձախողակս ինչ
առնուլ խառնել ընդ հոյակապան և ընդ
մեծամեծան բախտին, 'ի վաղնջուց իսկ օ-
թագայեալ կայր 'ի տան անդ նորա, և
հանգերձէր կազմէր նմա դարձ տխուր ա-
ռաւել : Քանզի Մուկիա ամուսինն նորա 'ի
բացակայութեանն Պոմպէի' Թշնամանեաց
զանձն : Իսկ Պոմպէոս 'ի տարաշխարհին
իւրում փոյթ և ոչ մի տանէր համբաւոյ
բանին . բայց ապա մտեալ յիտալիա, և
քաջիկ՝ որպէս հաւանեալս եմ՝ և ողջա-
խոհ մտածութեամբ քննեալ զիրան՝ որչափ
ինչ միանգամ բամբասէին զՄուկիա, ա-
ռեալ զապահարզանին առաքէր առ նա,
ոչ յայնժամ գրեալ և յի առ յապալ ա-
սացեալ ինչ զպատճառս բանին . սակայն
արձանագրեալ կայ պատճառն 'ի Թուզթ-
արն Նիկերովնի :

Բայց յայնժամ գունակ գունակ ըն-
թանալր բան 'ի Հռոմ վասն Պոմպէի . և
մեծապէս էր աղմուկն, իբրու արագ արագ
առնուլ նմա խաղացուցանել զգորն ընդ-
դէմ քաղաքին և միահեծան հաստել տէ-
րութիւն : Ոյր աղագաւ և Նրաստոս ա-
ռեալ զորդիան և զգոյսն, զանխուլ ելա-
նէր արտաքս . կամ զն անշուշտ զահի հա-
րեալ էր, կամ զն՝ որպէս Թուէր իմն՝ առ
'ի հաւատարմացուցանել զամբաստանու-
թիւնն և զգրգիռ ատելութեանն և զմա-
խանսն ընդդէմ Պոմպէի : Այլ իսկ և իսկ

հասեալ նա յխաղիւս, 'ի մի զգորականն խմբեալ և զպատշաճն խառնեալ առ նոսա, և մարդատիրապէս հիւրամեծարեալ զնոսա, պատուէր ապր գնալ ասեալ 'ի քաղաքս և գառնալ իւրաքանչիւր 'ի ստանիւր. և ազգ ևս առնէր նոցա գառնալ ապա կրկին այսրէն 'ի հանդէս յաղթանակին իւրոյ: Իբրև այնպէս ցան ու զիր ընկեր զգորականն, և հռչակ առ հասարակ հարաւ բանին, դէպք եղեն սքանչելեաց: Քանզի յայնժամ տեսեալ քաղաքաց քաղաքաց զանցանել գնալ Պոմպէի մեծի առանց զինոց հանդերձ սակաւութ արամբք յնոսանեաց անտի՝ իբրու որ դարձ իմն յուղեորութենէ արարեալ իցէ, խռնէին զնովաւ մեծապէս սիրով և առեալ զնա սաստիկ ևս ամբոխիւ՝ քան զոր արձակեացն, այնպէս ամէնին զնա 'ի հռոմ. որպէս զի եթէ և ինչ մի փոփոխութիւն յայնժամ կամեցեալ խկ էր 'ի ներքս բերել, պէտք չէին նմա առաջին բանակին իւրոյ: Եւ քանզի յորինաց անտի՝ մինչև յաղթանակին եղեալ՝ արգելեալ էր մտանել 'ի քաղաքն, առաքեաց նա աղաչէր զՍինկղիստոն՝ յապաղել զհիւպատոսացն ընտրութիւն, և շնորհել նմա՝ զի անգ և ինքն մերձ գոլով հնարեսցի ինչ 'ի կողմն Պիսոմնի. բայց Վատինի ընդդէմ գարձեալ խնդրոյն՝ ոչինչ յաջողեցաւ Պոմպէի: Սակայն ընդ գեղեցիկ համաքձակութիւնն Վատոմնի և ընդ արութիւնն զարմացաւ Պոմպէոս. զի այնպէս միայնակ քաջացաւ յայնտի՝ պաշտ.

պան կաշ իրաւանց . և ցանկացք գլխովն յինքն զնա յանդուցանել: Եւ էին զատովնի գտերք քեռն երկու, խորհեցաւ զմին ածել իւր կին, և զմիւսն՝ որդւոյն իւրոյ: Այլ զատովնի կապածեալ ընդ հը նորոն Պոմպէի, իբրու ընդ կաշառաբեկութիւն ինչ իւր և ընդ նուաճութիւն ՚ի պատճառս ազգականութեանն, ոչ հաւանեցաւ. թէպէտ և քոյր նորա և կին նորա քրթնջն՝ զի այնպէս մերժեաց նա զազգակցութիւն զմեծին Պոմպէի:

Ապա կամեցեալ Պոմպէի ընտրել զԱփրանիոս ՚ի հիւպատոս, տայր բաշխեր արծաթ ՚ի ցեղս ժողովրդեան վասն առնն. և գնային առնուին նոքա զարծաթն ՚ի պարտեզս անդ Պոմպէի, մինչև հաշակ հարեալ բանին՝ մեծապէս բամբասեցաւ. զի որդաւագութիւն զմեծի բարձին տալաւ նա գեղեցիկ նահատակութեամբն, զնոյն նա գնոց գնէ վասն արանցն՝ որք առաքինութեամբ չեն բաւական բանին: Ոյր աղազաւ և զատովն յայնժամ ասէր ցկոնայան, զի հասարակորդք արգեղք նախատանացն լինէին՝ եթէ ընդ Պոմպէի ազգակցեալ էր. որում և նոքա յայնժամ խեղամուտ ելեն ողջախաչ մտածութեանն զատովնի:

Բայց յաղթանակն Պոմպէի այնչափ իմն մեծահանգեա կարգեցաւ, զի թէպէտ և երկուսքոք՝ ոչինչ այնպէս բաւական գտաւ ժամանակն. այլ բողբոմ այնչափ էին հանգեցածանք պատրաստութեանն՝ որ

և ոչ համբուռն մտին 'ի տեսարան անդր, զի
և բաւական իսկ էին 'ի զարդ և 'ի փառա
այլոյ ևս յազ[թանակի: Յարձանագրու
թիւնսն պնտկաց' զոր յառաջոյ տանէին՝
գրողմեալ կային ազգք և ազինք, որոց յազ
թանակ 'ի վերայ կանգնեաց նա. Պոնտոս
և Հայոց աշխարհ, և Կասպագոմկիա և
Պափղագոնիա և Մարք և Կողքիս և Վիրք
և Աղուանք և Ասորիք և Կիլիկիա և Միջա
դերք և Փիւնիկէ և Պաղեստին և Հրէաս
տան և Արաբիա, հանդերձ աստպատակօքն
հինից զոր խալառ վանեաց նա ընդ Ծով և
ընդ ցամաք: Առ այս՝ և 'ի սահմանսն յալ
նոսիկ գրաւել ունել նորա ամրոցս ոչինչ
պակաս քան զհազար, և քաղաքս իբրե
կննհարիւր, և նաւս հինից ութ հարիւր.
առ այսորիւք՝ և երեսուն և ինն քաղաք՝
զորս նա միւսանգամ շէն կացոյց: Էր յար
ձանագրութիւնսն և այն, զի որ յառաջ
հաս քաղաքին հինգ հազար բիւրուց էր,
իսկ ապա յորոց միանգամ ինքն ժառան
գեցոյց նմա՝ աճեցին հապք ութ հազար և
յիսուն բիւրք: Իսկ և համար արծաթոյն և
ոսկւոյն 'ի գրամս և 'ի սպասս՝ մթերեալ 'ի
դանձ արքունի՝ էր երկուց բիւրուց քան
քարաց, թո՛ղ զոր բաշխեյան 'ի զօրականն.
յորոց էառ և ոչ ոք գրամակշիռս պակաս
քան զհազար և հինգ հարիւր: Չկնի տղա
ածեալ գային գերիք 'ի յազթանակ անդր՝
թո՛ղ զգլխաւորս հինից ասպատակացն,
Տիգրանայ հալկազինն որդի հանդերձ կը
նաւն և գտեւորն, և Չովսիմէ տիկինն ու

րուն Տիգրանայ՝ արքայի, և Արիստոքու-
զոս արքայ Հրէից, և քոյր Միհրդատայ
հանգերձ հինգ զաւակօքն, և շատ ևս կա-
նայք Սկիւթացիք, և պատանօք Աղուա-
նից և Վրաց, և որք արքային Աոմնադենաւ
ցւոյ. և ամեալ բերէին ևս անդանօր Ա-
խոյեանք, բազումք զուգածիւք մարտից
պատերազմացն՝ զոր կամ ինքնին Պոմ-
պէոս կամ ՚ի ձեռս զօրավարացն մելեաց
յաղթուածեամբ:

Իսկ որ ծաղրաւոր զնորա փառան յար-
գարեաց և ումեք այլ չփնտկեցաւ ՚ի Հռո-
մայեցւոյ անտի, զի զերրորդ զայս յաղ-
թանակ տարաւ նա ՚ի նուաճել անդ իւ-
րում զերրորդ մասն ցամաքի: Քանզի ար-
գեօք և այլք յառաջ ժամանակաւ երկցս
տարան յաղթանակ. բայց նա յաղթանա-
կեալ զառաջինն ՚ի վերայ Միդիոյ, և զերկ-
րորդն՝ ՚ի վերայ Եւրոպայ, և զերրորդ
զայս ՚ի վերայ Ասիոյ, թուէր իմն երկւք
յաղթանակօքն ընդ իւրս ողջոյն զտիրներս
նուաճել. և այն զի ՚ի հասակին՝ (ըստ ո-
րոց միանգամ զուգակշիռ համբուն և զու-
գաշաւիղ Աղեքսանդրի զՊոմպէոս կա-
ցուցանեն), կրսեր էր նա յայնժամ երե-
տուն և չորից ամաց, սակայն և հաստատ
մեա էր ՚ի քառասունն:

Այլ ոչ թէ յայնժամ ՚ի կենացն կար-
ձեալ էր, ցորեան ժամանակ Աղեքսան-
դրին նմա յաջողեցան բախող: Սակայն
ժամանակ առյապապ կենաց նորա ամ կու-
տեաց ՚ի գլուխ նորա կամ յաջողութիւնս

նախանձելիս, կամ ազէտս անդադմանե-
լիս: Քանզի ոչինչ ուղղապէս 'ի գործ վա-
րեալ նա 'ի շահ այլոց 'ի քաղաքին՝ զիւրն
աւագութիւն 'ի գեղեցիկ մրցանաց անտի
իւրոց, և իւրոց փառացն ստուերածս ա-
ծեալ ըստ չափոյ աճեցուցանելոյն զայ-
լոցն, այնպէս ասկաւ զանձն գձձեաց նա
նովին իսկ ուժով մեծի աւագութեանն
իւրոյ: Եւ զոր օրինակ վայրք և կողմանք
անխաղք քաղաքին՝ յորժամ 'ի ներքս
զթշնամիսն ժողովիցեն, տան յաւելուն 'ի
նոսա զիւրեանց զյժ պնդութեանն. ասպէս
և զեսար աւագացեալ 'ի քաղաքին 'ի զօ-
րութենէ անտի Պոմպէի, նովին զօրու-
թեամբ զոր 'ի նմանէն առ ընդդէմ այլոց,
տապալեալ խարդաւանեաց զնա 4: Եւ ե-
զեն գէպք իրացն օրինակ զայս:

Իբրև գարձ յԱսիոյ արար Լուկուղլոս՝
զոր մեծապէս ոռնհարութեամբ հարստա-
հարեալ իսկ էր Պոմպէոս, 'ի շուք փառաց
ժողովեաց զնա Սինկղիտոսն. ապա և 'ի
գալ անգր նորուն Պոմպէի, յորդոր 'ի
ներքս բերէր նմա Սինկղիտոսն՝ զփառս ա-
ւագութեանն իւրոյ 'ի գործ անգր վարել
քաղաքին. սակայն վատացեալ էր այրն և
ընդարմացեալ յաշխուժից անտի իւրոց՝
անձնատուր 'ի պարսպորդ կեանս և 'ի
զրգանս մեծութեան: Բայց ապա վաղ-
վաղակի հակառակ ամբարձեալ Պոմպէի
և 'ի վէդ ընդ նմա քաջաբար ելեալ, յաղ-
թական ելանէր՝ յոտին կանգնել զսահ-
մանս հրամանաց իւրոց, զոր անվաւեր ա-

րարեալ խակ էր Պոմպէի. առ այս՝ և առաւել ևս քան զՊոմպէոս զօրացաւ նա 'ի Սինկլիտոսին նիզակակից զՎատովն ունելով: Ապա Պոմպէոս յանհնարս մտեալ զնացել ապաւինէր առ Ժողովքապետան և անկանէր առ պատանխան. յորս Նզով գիոս ապիրատ առաւել և յանդուգն քան զամենեւեան՝ յինքն յանդուցեալ զնա՝ ընդ ձեռամբ կացուցանէր զնա խուժանին. և հակառակ շքոյ փառաց նորա յածեալ և շրջեցուցեալ զնա 'ի հրապարակին, և ըստ կամի վարեալ զնա, 'ի ձեռն նորա վաւերական գործէր զամենայն խորհուրդս իւր և զքանս՝ 'ի հաճել զամբոխն և 'ի շնթել. առ այս դարձեալ իբրոս որ և երախտաւորեալ իցէ նմա՝ Թոլ Թէ անպատուեալ ինչ զնա, խնդրէր փոխարէն՝ 'ի Պոմպէէ՝ (յոր և ապա յաջողեցաւ,) Թոզով քանել նմա զՎիկերովն՝ զիւր բարեկամ և զմեծապէս զօրավիգն նորա 'ի քաղաքին: Քանզի իբրև անօգնական 'ի վտանգ պաշարեցաւ Վիկերովն, Պոմպէոս և ոչ տեսանել անդամ կամեցաւ զնա. այլ փակեալ զգաւիթ տանն ընդդէմ արանցն՝ որ խօսել վասն նորա եկեալ էին, ինքն ընդդուռն այլ ելանէր արտաքս. ուստի և Վիկերովն զահի հարեւր 'ի գատաստանին՝ գաղտաբար մեկնէր 'ի հռոմայ:

Չայնու ժամանակաւ գարձ արարեալ Վեսար 'ի զինուորութենէն, միջամուխ 'ի գործ լինէր՝ որով և շնորհս մեծապէս ժառանգեաց յայնժամ անձին իւրում, և

յապալյա դարձեալ՝ զօրութիւն մեծ . առկայն և զեանն մեծապէս հասոյց Պոմպէի և քաղաքին գլխովին : Քանզի նա առաջին թեկն ածէր զհիւպատոսութե բարձին , և մինչքեռ կազիւ բերեալ էին ընդ միմեանս յայնժամ՝ Նրասոս և Պոմպէոս, ինքն առ մին 'ի նոցանէն մերձեցեալ, խիթալո 'ի միւսոյն թշնամութենէ . եգ 'ի մօտ հաշտեցուցանել զնոսա ընդ միմեանս . գեղեցիկ գործ և քաղաքական . բայց նորա չարարութեամբ էր խորհուրդն և խորամանկելէ : Քանզի զօրութիւն այնպէս բաժանեալ իբրու կշիռ ծանրութեան 'ի նաւու՝ հաւասարակշիռ զքաղաքն պահէր . իսկ 'ի ժողովէ անդ իւրում և 'ի միանալ՝ կշիռ գործեաց անհաւասար և անկուռելի . որպէս զի և վեր 'ի վայր տապալեցաւ ամենայնն : Վասն որոյ և անգուստ Վատովն աղաղակէր . Վրիպեալ են՝ որ դամ մի գվերջին գէպագ յակն արկեալ կարծէին կործանել քաղաքին 'ի գժտելոյ անտի Նրասոսի և Պոմպէի . ոչ նոցա գժտելն՝ ասէր՝ և թշնամութիւն, այլ միաբանութիւնն՝ վնաս մեծապէս հասոյց քաղաքին :

Քանզի ապա Նեասը 'ի նոցա ձեռն կարգեալ 'ի հիւպատոս , արագ արագ սպաս հարեալ աղքատաց մարդկանն և հիքացելոց, կարգէր սահմանէր Օրէնս իմն առնուլ առաքել գաղթականս և բաշխել բաժանել զեօրինս : Եւ այնպէս ըստ աւագութիւն բարձին արտաքս ելեալ՝ իբրու ժողովրդապետութիւն իմն զհիւպատոսու

Թիւնն յարգարէր: Ընդգէմ նորա գար-
ձեալ իշխանակցին իւրոյ Բիւզուսի, զնոյն
և Կատովն գօտէպինդ եղեալ քաջարար
պաշտպանն Բիւզեայ, անդուստ Կեսար
'ի բեմ անդր ածեալ զՊոմպէոս յանդի-
ման հրապարակին, յականէ յանուանէ
կոչեալ զնա հարցանէր. հաւաննէլ ար-
գեօք նմա ընդ օրէնսն նորա: Նա իբրև
ձայնակից եղև, ասէ Կեսար. «Ապա ու-
րեմն եթէ բռնասցի որ ընդգէմ օրինացո,
լիցնս դու զօրավիզն ժողովրդեանդ», : Ետ
պատասխանի Պոմպէոս. «Եղէց անշուշտ.
և որք սուր սպառնացին, առից և ես ընդ-
գէմ նոցա սուր և ասպար», : Եւ Թուի
մինչև ցայն օր ժամանակի՝ Պոմպէի երբեք
ոչ ասացեալ և ոչ արարեալ ինչ մի դժո-
խումբեր քան զայս. որպէս զի և բարեկամք
նորա 'ի չքմեղս հանեալ զայրն՝ ասէին՝
յանկարծակի իմն զերծաննէլ բանին այն-
միկ 'ի բերանոյն Պոմպէի:

Սակայն և ասքա յարգեանցն յայտնի
լինէր, զի ոգջոյն անձնատուր 'ի Կեսար
լեալ էր: Քանզի յանակնկալս կին ածէր
նա զՅուլիա գուսար նորա զխօսեցեալն
Կեպիոնի, ընդ որում և յեա սակաւուց
հասանէր ամուսնանալ: Իսկ 'ի համոզել
զբարկուԹիւնն Կեպիոնի, տայր նմա զիւ-
րական զգուսարն զխօսեցեալն յառաջ
Փաւստոսի որդւոյն Սիւզգայի: Իսկ Կե-
սար ած 'ի կին զԿալպուրնիա զՊետովնին:

Ապա հորդան զօրականի 'ի քաղաքն
տուեալ Պոմպէոս, ուժգին նուաճեալ

ռանկը զամենայնն : Գանդի անկեալ նոցա յեղակարծութիւն 'ի վերայ Բիքըրայ հիւպատոսի՝ յիջանել նորա 'ի հրապարակ անդր ընդ Լուկուզցեայ և ընդ Կատովնի, հաբեալ ջախեցին զգաւազանսն նորա. անգանձոր և ռմն կոպով աղբւարց ամացեալ 'ի գլուխն Բիքըրայ արկանէր զանձամբն ողջոյն . ուր և երկու ժողովրդապետք որ ընդ նմա՝ եզեն վերաւորք : Զայս օրինակ Կեսար և Պոմպէոս վանեալ 'ի հրապարակէ զընդդիմամարտն , զորէնն վաւերացուցանէին զբաշխից գեանոյն : Եւ 'ի սղոյն ապա խայծեալ խուժանին , հեզ և հլու էր նոցա յամենայնի . ոչինչ գառնայր ընդգէմ , և անմեղանչ տայր քուեայոս հաւանութեան առաջարկութեանց նոցա : Ապա վաւերացան և սահմանք հրամանին Պոմպէի, ոյց ազազաւ 'ի պայքար մտանէր Լուկուզցոս : Եւ 'ի ձեռս առաւ Կեսարու Գաղատիա՝ որ յայսկոյս և որ յայնկոյս Ալպեանց , և Լիւրիկեցիք ևս՝ ընդ ամն հինգ . առ այսպիսիք՝ և ողջ Լէգէոնք չորք զօրականին . և ընտրեցան կարգեցան հիւպատոսք 'ի գալուստ ամին երկրորդի Պետովն աներ Կեսարու , և Գաբինիոս առաջին այր 'ի շնթողս Պոմպէի :

Իբրեւ այս եղև, Բիքըրոս փախեալ յիւրում տան՝ ամիսս ութ չեւանէր արտաքս 'ի գործ պաշտաման հիւպատոսութեանն , այլ արտաքս տայր միայն գիրոս իմն թշնամանագիրոս և ամբաստանս ընդգէմ արանցն երկուց : Բայց Կատովն կոկողեալ իմն և

մարդարեւացեալ նախապատում հանգեր, ձեւոյն լինէր 'ի Սինդդիտոսին վասն քաղաքին և վասն Պոմպէի: Իսկ Լուկուզդոս հրաժեշտ յամենայնէն տուեալ՝ կեայր յանդորրու իբրու 'ի հասակ յեցեալ տարածամ վասն իրաց քաղաքին. և յայնժամ ապա ասէր Պոմպէոս զայս ինչ, եթէ Առնծերոյ՝ քան միջամուխ յիրա լինել քաղաքին՝ առաւել տարածամ է անձնատուր 'ի գրգանս լինել: Սակայն արագ արագ և ինքնին Պոմպէոս գրգացաւ 'ի սէրնորա ծաղիկ իւրոյ հարսինն. ստէպ պատկառկայր նմա, և անցուցանէր ընդ նմա յազարակս և 'ի գրախոս. փոյթ ինչ չառնէր անցիցն անցելոց յատենի, մինչև յայնժամ և Վզովզիոս ժողովդապետ 'ի ժամանակին՝ ունչա զնովաւ առնէր, և պատրաստեցաւ ևս յիրո իմն յանդգունս և լիրա: Քանզի յեա վտնելոյ զՎիկերովն, և զՎատովն առաքելոյ 'ի Վիւպրոս՝ իբրու անգէն կալ և զօրավարել, էր յայնժամ և Վեսար մեկնեալ 'ի Գաղատիա. տեսեալ Վզովզիոս յինքն ողջոյն զխուժանն յանգուցեալ, զի և ինքն ողջոյն նահատակէր ըստ կամին նորա, ձեռն էարկ անվաւեր ինչ ինչ գործել 'ի հրամանաց անտի Պոմպէի. և 'ի բաց 'ի նմանէն առեալ զգերեալն Տիգրան՝ պահէր առ իւր. առ այս՝ և զքարեկամացն Պոմպէի ամբաստան կայր՝ Ճանաչել զլափ զօրութեանն Պոմպէի:

Ապա յաւուր միում երևեալ Պոմպէի յատենի ուրեք, անգուստ Վզովիոս ա-

ուեալ զիւրե խուժան լիւրք և անամօթ մարդկան, և կացեալ ինքն 'ի վայր մի յերեանի ամենեցուն, հարցումն առնէր այսպիսի. « Ո՞ւր այն ոք է ինքնակալ ապերասան. Ո՞ւր այն ոք այրն՝ որ խնդրէ զայր մի. Ո՞ւր այն ոք՝ որ միտվ մատամբն զգլուխն քերէ », Իսկ մարդիկն ըստ օրինակի պատասխանատու գասու պարերդուացն՝ ձայն մեծ բարձեալ, 'ի Թօթափեւ նորա զպատմութեանն, առ մէն մի հարցմանցն պատասխանի առնէին. « Պոմպէոս է ինքնին », Դժգմեալ յոյժ էր Պոմպէոս. սովորեալ չէր ըսել յայնպիսեաց նախատանաց, և անփորձ ամենեկին այնպիսի մարտից: Սակայն 'ի խոր ևս խոցէր՝ տեսեալ զՍինկլոնատին ախորժեւ ընդ անարգանսն և ընդ լուծանեւ նմա զպատուհաս մատուցեն Նիկերոնի. ապա և վերջ չափ և հարուածովք զայրանայր կռիւն 'ի հրապարակին, և 'ի սպասաւորաց ևս անտի Վղոգեայ ոմն գաղղն 'ի ձեռին, 'ի խռանն՝ որ զՊոմպէիւ՝ սպրդեալ մտեալ էր: Յայսց պատճառաց ապա Պոմպէոս՝ և զանգիտեալ ևս 'ի ըրտութենէն և 'ի յիշոցացն Վղոգիոսի, ոչ ևս չղքաւ 'ի հրապարակն 'ի ժամանակս Վղոգեայ. այլ ցանգ կացեալ 'ի տան՝ 'ի խորհուրդ մտանէր ընդ բարեկամացն, հնարահնարեւ հանգարտեւ զարամտութիւն ծերակուտին և զլաւ որերոյն ընդդէմ անձինն: Յայնժամ Վուլէոն Թելագիր եղեալ նմա՝ 'ի բաց զՅուլիա արձակել և յետըս կալ 'ի բարեկամութենէն Վեսարու և

'ի կողմն անցանել Սինկիթառոն, ոգինչ անսաց Պոմպէոս : Իսկ որ միանգամ խորհուրդ նմա տային գարձուցանել անդրէն զՎիկերոյն՝ զոխերիմ՝ Վզոգեայ և զսիրելին Ծերակուտին, անսայր նոցա : Ապա առեալ արձակեալ 'ի հրապարակ անդր զեղջայր նորուն 'ի խնդրուածս պաղատանաց վասն նորա հանգերձ բազմամբոխ մարդկամբ, և վերաւորք յաճախեալ անգանոր և կիտց ևս 'ի մահ տարածեալ, 'ի վերջէ ուրեմն յաղթական 'ի վերայ Վզովգեայ ելանէր Պոմպէոս :

Յայնժամ գարձ արարեալ Վիկերոյն, անդէն 'ի հաշտութիւն ընդ Պոմպէի ածէր զԾերակոյտն . և առննաբանութեւ պաշապան վասն նորա կացեալ օրինացն, որ հրամայէր ամբարեւոյրեան, անդրէն միւստանգամ դողցես յարդարէր զՊոմպէոս տէր և իշխան ուշոյն ցամաքի և Ծովուն Հռոմայեցւոց . քանզի և զնմանէ կախեալ կային միանգամայն և նաւահանգիստք և վաճառատեղիք և կարգք հասից և պաղոց, և համբուն՝ ամենայն շահավաճառք նաւորդաց և հողագործ մշակաց : Այլ ապա Վզովգիոս ամբաստանեալ զբանն՝ ասէր . ոչ օրէնքդ այդ առ չքաւորութեան կերակրոցն հասանցան, այլ չքաւորութիւնդ 'ի ներքս մուծաւ առ 'ի հաստել զօրէնսդ . զի և Պոմպէոս այնուհետեւ նորոգատուր աւագութեամբն 'ի վեր առեալ կազդուրէր զիւրն զօրութիւն, որ իբրու առ վհատել ոգւոյն նուազեալ իմն էր : Իսկ կէսք

տանն զբանն՝ հնարինացուծիւն գաղտնի Սպինթերոսի հիւպատոսին . զի 'ի մեծ ինչ պնպէս զբաղեցուցեալ զՊոմպէոս , ինքն ապա առաքեացի 'ի Թիկունս Պտղոմէայ : Բայց յայնժամ՝ Կանիգիոս ժողովքապետ գրէր տալ օրէնս , առանց զօրականի գընալ Պոմպէի երկու միայն գաւազանակրօք և հաշտեցուցանել զարքայ Պտղոմէոս ընդ Ալեքսանդրացւոց . և այն օրէնք ոչինչ առնախորժ Թուէր Պոմպէի . բայց Սինկլէտոսն 'ի բաց զայն մերժեաց գեղեցիկ պատրուակաւ , իբրու զանգիտել խիթալ վասն աւագ առնն : Այլ ապա պնակս իմն գըրեալս գտանէին սփռեալ ընդ հրապարակն և 'ի ծերակուտին . իբրու եթէ Պտղոմէոսի ինքնին աղաչել փոխան Սպինթերեայ ըզ-Պոմպէոս շնորհել ինքեան 'ի զօրավար : Իսկ Տիմագենէս ասէ , եթէ անպատճառ Պտղոմէոս և անբռնազատ տեղի եւ ելիք զԵգիպտոս՝ համոզակեալ 'ի Թէոփանեայ , որ պատճառս իմն հնարէր Պոմպէի զբա-հուց և զնորոյ արշաւանի : Այլ զայս ոչ այնչափ ինչ հաւանական առադրեաց չարուծիւնն Թէոփանեայ , որչափ անհաւատալի յարգարեաց զնոյն՝ բոյս բարուցն Պոմպէի՝ անբաժ յայնպիսի չարիմաց և յանաղատական պատուաւիրուծենէ :

Եւ այսպէս ապա ռաթիկան 'ի վերայ կացեալ Պոմպէոս ամբարոց կերակրոցն և խոնամ կալեալ 'ի կուտել շտեմարանել , արձակէր 'ի կողմանս կողմանս 'ի տեղակալաց իւրոց և 'ի բարեկամաց . և ինքն հասեալ 'ի

Սիկիլիա եւ 'ի Սարդոնիա եւ 'ի Լիբիա, ժողովէր կուտէր ցորեան: Ա՛յն ինչ 'ի նաւահան գրատէն կամէին մեկնել, հողմ՝ ուժգնակի մղկեալ 'ի Ժովու՛ն՝ վարանեցան նաւապետք. այլ ինքն առաջին ոտնածեալ վազեալ 'ի նաւ անդր հրաման տալ խարխա վերացուցանել. ձայն բառնայր, եթէ 'նաւել գնալ նմա հարկ է, այլ կեալ նմա չէ հարկ: Յայն խրախոյս գեղեցիկ յաջողեալ Պոմպէի, առեալ զեղոյր ցորենով զվաճառատեղին, եւ զԺովն նաւուք. մինչ եւ 'ի յաւելուածոյ ամբարոցն բաւական ընել եւ վասն այլոց ժողովեղոց շուրջանակի, իբրեւ վտակ հարուստ յանսպառ աղբերէ 'ի վայելչութիւն ամենեցուն:

Բայց զայնու ժամանակաւ 'ի մարտից անտի Եղտացն մեծապէս ամբառնայր Եսսար. եւ թուէր իմն այնպէս՝ եթէ բացաձիգ յոյժ լեալ նա 'ի Հռոմէ՝ ուշ միայն կռուոյն ունել ընդ Բեղգիացիս եւ ընդ Սուէվացիս եւ ընդ Բրետաննացիս. բայց նազաղտաբար հնարիմացութեամբ 'ի խուժանին Հռովմայ եւ 'ի գործս անդր կարեորս՝ հնարս հնարէր նկուն առնել նուաճել զՊոմպէոս: Քանզի անգանձօր իբրեւ զերական մարմին ունելով զբանակ զօրոն, զկէտ նպատակին ոչ 'ի վերայ բարբարոսացն այնոցիկ առկայացուցանէր, այլ կրթեալ մարդեալ 'ի խտառքեր վաստակս զօրն 'ի կռիւն ընդդէմ՝ նոցա՝ իբրու յորսս իմն բարակաւորս գազանաց՝ աննկուն եւ ահաւոր յարգարէր զնա: Արդ առեալ

յգեալ 'ի հռոմ ոսկի և արծաթ և յանկածէ աւարացն և 'ի գոյիցն բազմամթեր կուտեալ յայնչադի թշնամեացն, և 'ի պարգևս ընծայից կաշառարեկ արարեալ և լիաքաշի տուեալ ամբարապետացն և զօրավարացն և հիւպատոսացն և նոցուն կանանց, սաստիկ որեար յինքն յանգուցանէր. որպէս զի և յանցանել նորա ընդ Աւսեանսն և 'ի գալ ձմերել 'ի Լուկա, այր զարամբ ելեալ ընթանային առ նա խուռն բազմութիւն արանց և կանանց. և 'ի նոսա դարձեալ Սինկղիտիկոզը երկերիւր, յորս և ինքնին Պոմպէոս և Նրասոս. և ապա էր տեսանել առ գուրս Նեսարու խրճունս իմն հարիւր և քսան՝ զփոխանակ հիւպատոսաց և զզօրավարաց: Բայց նա յայնժամ արձակեալ 'ի բաց զայլսն առհասարակ, և 'ի յոյս ակնկալութեան և 'ի պարգևս գրամոց լիացուցեալ զնոսա, ապա ընդ Նրասոսի և ընդ Պոմպէի առանձինն գաշն զայս կռէր. զի հետամուտ նոքա հիւպատոսութեան բարձին լինիցին, և ինքն 'ի զօրավիգն նոցա բազմութիւն յոյժ զօրականին արձակեսցէ 'ի քաղաք անդր քուեայս արկանել. և զի 'ի հիւպատոսանալ նոցա՝ խնդրեսցեն ապա օրինօք ոստիկան 'ի վերայ կալ գաւառաց և բանակաց. և զի՝ զայլ ևս հնգամեայ ժամանակ հաստատեսցեն զինքն յիւրով աւագութեան:

Բայց հռչակ հարեալ բանիցս այսոցիկ՝ աւագք 'ի քաղաքացեացն ցասնուին, և յայնժամ Մարկեղղինոս յաշխարհախուճ

հրապարակին հարցանէր զնոսա զերկոսեան. հետամուտք արդեօք լինիցին նզբա հիւպատոեան բարձին. բռնադատեալ նոցա 'ի խուժանէն տալ պատասխանի, առաջին Պոմպէոս ասէր. հետամուտ թերեւ եղէց, թերեւ և չեղէց հետամուտ: Իսկ Կրաստոս ուշիմագոյնս ևս տալ տասխանի. Կրթեցայց արդեօք 'ի բանդ, եթէ յօգուտ առաւել բերցի քաղաքիդ: Ուստի և Մարկեղղինոս Պոմպէոսին ուշ կալեալ և յանդիմանեալ իբրու որ ուժգինս և խիստս բարբառեցաւ, յայնժամ Պոմպէոս՝ այր անիրաւ կարգայր զՄարկեղղինոս առաւել քան զամենեւեան և անշնորհակալու անձն, զի 'ի ձեռն Պոմպէի՝ համբն այն այր եկաց պարզախօս, և անձն այն քաղցեալ՝ աւադիկ և ժայթքէ: Իբրեւ յայնժամ այլք առհասարակ տեղի տային 'ի հետամուտ ջանիցն, անդուստ Կատովն խօսէր խրախուսէր զլեւկիոս Դոմիտիոս մի տալ տեղի. զի և ոչ մրցանք ինչէ՝ ասէր՝ բանդ վասն հիւպատոսութեան բարձի, այլ վասն պաշտպանութեան ազատութեան ընդդէմ կրկին բռնաւորացի: Յայնժամ Պոմպէոս և կուսակիցքն զանգիտեալք յուժոյն Կատովնի, գուցէ նա յիւր կողմն ուղղին զծերակոյտն ունեւոյ՝ յանկուսցէ և զմասն ողջ զխուժանին, թոյլ չետուն Դոմիտեայ իւրով գնդաւն իջանել 'ի հրապարակն. առեալ արձակէին ընդդէմ արս վառեալս, որք և զՄերդոս զյառաջընթաց զայրն ճրագակիր

հարեալ սպանանէին և զայլնն 'ի փախուստ
գարձուցանէին . վերջին քան զամենեանն
վերջօտներն Վատովն՝ խոցեալ 'ի բազուկն
աջոյ 'ի պաշտպանէն Դոմիտեայ :

Եւ զայս օրինակ ամբարձեալք 'ի հիւ-
պատոսութիւն՝ ոգինչ լաւագոյնս և պար-
կեշտագոյնս քաղաքավարեցան նոքա յայլ
ինչ իրո . այլ յառաջ քան զամենայն՝ 'ի
հանդերձել անդ ժողովեցոցն ընտրել 'ի
զօրավար զՎատովն , և յարկանել զքու-
եայսն՝ արձակէր Պոմպէոս զեկեղեցին ,
պատճառեալ իբրու հմայս իմն վատախ-
տարս . և տպա արծաթով կաշառեալ նո-
յս զքեզն , տային անուանել 'ի զօրա-
վար զԱլեքիսս և զԲատինիոս : Եւ յետ այ-
նորիկ 'ի ձեռն Տրեբովիոսի ժողովեցա-
պետի կարգեցին եգին օրէնս՝ շնորհել Կե-
սարու (ըստ գաշինն) զհնգամեայն եր-
կրորդ . և տալ Կրասսոսի 'ի ձեռս զԱսորիս
և զարշաւանն ընդգէմ՝ Պարթեւաց , և նմին
խակ Պոմպէի ողջն զԼիբիա և զկրկին Իբե-
րիա և լեգէոնս չորս զօրականին . յորոց
զերկուան տայր Կեսարու 'ի խնդրոյնորա
'ի մարտ պատերազմին Գաղատիոյ : Բայց
Կրասսոս թողեալ զհիւպատոսութիւնն ,
չու արար խաղաց գնաց 'ի գաւառ սեպհա-
կանին իւրոյ :

Բայց Պոմպէոս սրբեալ նուիրեալ զեւր
Թատրն՝ կատարէր 'ի նաւակառփան մրցանո
խաղուց ըմբռաց և երաժշտաց , և գաղանա-
մարտութեանց ևս առնէր հանգէս՝ յորում
դիտապատառ անկանէին առիւծունք հինգ

հարկեր թուրով ապա և զխղամարտութի, տեսարաննոր և չքնաղ: Յայսպիսեաց առաի պքանչացեալ Պոմպէոս և սիրեալ, ոչինչ գուշկաքեայ ապա և յաչաղանս կրէր. քան զի բարեկամացն ձեռս փոխանորդաց իւրոց՝ զննամս կալեալ զօրուն և զքաւաւացն, ինքն յառալիս չղքաւ ի վաղրս սփռ փութեանց, մերթ յայակոյս մերթ յայնկոյս ճեմ առեալ չղէր ընդ իւրոյ ամուսնոյն. կամ զի ինքն յոյժ սիրէր զնա, կամ զի յոյժ սիրեցաւ ի նմանէ, ուստի և ոչ բերէր թողուլ լքանել զնա. քանզի և զայս գաղձեալ ասեն. և առհասարակ հրուշակ հարեալ էր խանդ պրտսիրութեան հարսին՝ թէպէտ և ըստ Ծաղիկ հասակին անցեալ ուրեմն էր Պոմպէոս. այլ թուի այնմ պատճառք ժուժկալութիւնն Պոմպէի, զի առ իւր հարսն միայն մտանէր. և զի և պերճ ևս էր Պոմպէոս ի քաղաքավարութեան իւրում, ոչ գոռոզս ինչ՝ նա առաւել շնորհաշուք և յաւէտ իմն կանանց յանգուցիչ. եթէ արժան իցէ վկայ սուտ չառակել զԾլովքս զբողն: Որպէս և ի հրապարակ ինչ ժողովոց՝ յորս ընտրութի հանդերձեալ էր ամբարապետաց, կռիւ յուղեալ և տապաստ ևս արկեալ ոչ սակաւուց ոմանց որ ընդ Պոմպէի, արիւնաշաղախ Պոմպէոս եղեալ՝ կամէր փոխել ըզհանդերձան. ազմուկ յայնժամ շփոթից յուղեալ ի տան ի Ծառայից անտի որ բարձեալ տանէին զհանդերձան զայն, գէպ եղև Յուլեայ՝ որ յղի էր ի ժամանակին՝

տեսանել զարիւնաթաթաւ զպատմութեանն
 և անկանել նուազել և հազիւ ուրեմն ու-
 շաբերել. սակայն և յանձկութենէ վշտին
 անցուցանէր զսաղմն : Ուստի և ոչ նոքին
 զարձեալ որ զՊոմպէի բարեկամութիւնն
 ընդ Նեսարու յոյժ խոտէին , երբէք բամ-
 բասէին զնորա խանդ սիրոյ առ կինն : Այլ
 ապա և կրկին յղացեալ Յուլիա և ծնեալ
 գուատր՝ մեռանէր յերկունսն , և գուատրն
 զարձեալ զկնի սակաւ աւուրց :

Հանգերձեալ Պոմպէի թագել զկինն
 յիւրում կալուածին յԱլբանոն , յայն-
 ժամ ժողովուրդն ուժգին տալք տանել
 զՅուլիա 'ի դաշտ Արեսեան . յաւետ իմն
 արգահատեալ կնոջն՝ քան թէ 'ի հաճել
 ինչ զՆեսար և զՊոմպէոս . այլ 'ի նոցանէն
 զՆեսար առաւել ևս թուէր պատուել
 ժողովրդեանն՝ թէպէտ և բացական , քան
 զՊոմպէոս որ անդ մերձկալք : Քանզի իբրև
 Յուլիայ մահուամբն բառնալք 'ի միջոյ
 ազգակցութիւնն՝ որ առաջաստեալ ունէր
 քան թէ սանձակոծեալ ինչ զիշխանասի-
 րութիւն զերկոցուն արանցն , անդէն ա-
 րագ արագ ծփալք քաղաքն և միրկեալ էր
 ամենայնն և ամբոխից ձայն միայն լինէր
 լսելի : Իսկ յետ սակաւուց հասեալ անդր
 և գոյժ մահուն Նրասսոսի 'ի Պարթևա , 'ի
 բառնալ առնն՝ բառնալք և սանձն մեծա-
 սանձ 'ի մարտ քաղաքին . քանզի միանգա-
 մայն Նեսար և Պոմպէոս՝ առ ականէ առնն՝
 իբրու 'ի չափու արդարութեան առ մի-
 մեանս սանձակոծէին զանձինս , այլ իբրև

առ 'ի բախտէն բարձաւ նա 'ի միջոյ՝ որ վե-
րանառեալ կայր 'ի զնին մրցանաց նոցուն ,
էր արգեօք յայնժամ՝ զկատակերգակն
քերթողին ասել բան , եթէ “Այր ընդ-
դէմ ընկերին օծանէ զանձն , և զձեռան
աւագէ ” :

Այսչափ ուրեմն ապիկար է բախտն
ինքնին առ բնութիւնս մեր հարկանել ըզ-
քաղց ցանկութեանն . քանզի այն աւա-
գութիւն մեծ և լայնասահման տէրութիւն
ոչինչ բաւեաց ընուլ զկաճ զերկուց ա-
րանցն . այլ թէպէտ և լուեալ և ընթեր-
ցեալ իսկ էին նոքա , “ 'ի մասունս երիս առ
'ի գից բաժանել տիեզերացս , և առն առն
'ի նոցանէ գոհ ընդ միձեակ մասինն լինել , ,
ոչինչ բաւական ողջոյն Հռոմայեցւոց տիե-
զերակալութիւն թուեցաւ երկոցուն նոցա
միայն : Թէպէտ և Պոմպէոս յայնժամ
հրապարակախօս եղեալ ասէր , զամենայն
բարձ աւագութեանն 'ի բուռն արկանել
նմա կանուխ քան զականկալութիւն իւր , և
'ի ձեռաց գարձեալ հանել՝ կանուխ քան
զականկալութիւն այլոց : Եւ օհ և օհ՝ հա-
ւաստիք բանին նորա եկաց բանակ զօ-
րուն՝ զոր արձակեաց նա . այլ կարծեալ
նա 'ի ժամուն՝ եթէ Յեսար չորձակէ
զիւրն , ինդրեաց զօրանալ ընդդէմ նորա
'ի ձեռն իշխանաց քաղաքին , և 'ի նորու-
թեանց ինչ մի 'ի ներքս քերել . և ի՞նչ գար-
ձեալ երկմոռութիւն առ նա կամէր 'ի գէմս
բերել , նա՛ և իբրու զանց զնովաւ առնել
և արհամարհել :

Այդ անհեալ զիջանայն ընտրութիւն ոչ բոտ իւրոցն քմաց, զի կաշառակուրծ քաղաքացիքն լինէին, թողոյր այնուհետեւ անիշխան և անխնամ դքազպքն: Սակայն և արագ արագ այս ձայն ընթանայր. Պետք էն իշխանապետի: Եւ յայնժամ Լուկիոյ զիս ժողովդատեալ առաջին ժամեցաւ յանդիմանել զքան զայս, և յորդորէր զխոժանն ընտրել զՊոմպէոս ինքնին. բայց զառաջին մեծեալ զբանն, և վայրիկ մի ևս ՚ի բաց ՚ի ժողովդատեալութենէն անկանէր Լուկիոյն. իսկ զՊոմպէոս՝ բազումք ՚ի բարեկամացն յառաջ մատուցեալ՝ ՚ի չքմեղս հանէին զայն, իրրու զարմին զայնորիկ ոչնչ թեկն անել նմա, և ոչ կամել ինչ: Ոչ աղաղաւ և զատուիւի գովեալ զՊոմպէոս և խրատ ևս տուեալ փոյթ ունել գեղեցիկ կարգի վարչութեան քաղաքին, յայնժամ նորա ակն անեալ ՚ի նոյն փոյթ կրթեցաւ. և ընտրեալ կարգեցան յայնժամ հիւպատոսք Դամիպիտ և Մեռաստան:

Իսկ յետ այսորիկ անդրէն միւսանդամ անառաջնորդ գտեալ քաղաքին, և յագունց յոյժ յայնժամ սատակ ևս ՚ի բորբոքել զքան զիշխանապետութեանն, զանդիմեալ զատուիւի առ ՚ի բանութենէ՝ եզ ՚ի մոխ տալ Պոմպէի բարձ իմն աւագութեան հպատակեալ որինացն, և այնպէս զիս ՚ի բաց քեցել ՚ի միահեծան և ՚ի բռնակալ բարձէն: Եւ յայնժամ Բիբլոս թշնամի Պոմպէի առաջին ՚ի ներքս մատու-

ցանէր Սինկղիստոսին ընտրել զՊոմպէոս 'ի հիւպատոս միայնակ . քանզի և այնպէս քաղաքին կամ գիւր լիցի յանկարգութեց անտի իւրոց, կամ գոնեա լաւի առն ապաս հարկանիցէ : Օտարոտի խորհրդոյն երևեալ և առհասարակ հիացեալք ընդ թեւագիր այրն, յոան եկաց Վատովն . և առհասարակ յայնժամ ական ունէին գիւմամարտ պայքարին նորա . իբրև լուութիւն լինէր, խօսեցաւ Վատովն և ասէր, ոչ արգեօք Բիբլոսի զխորհուրդ զայդ ինքնին յիւրմէն 'ի ներքս բերել, այլ զի այլ ոք 'ի նոյն կանխեաց՝ ժողի դա զհաստատութիւն խորհրդոյն . իբրև լաւ ևս իցէ ամենայն ազգաւագութեան, քան զանիշխանութիւնն գլխովն . և զի՝ և յայտ աղմուկ չիւթից ոչ ոք քան զՊոմպէոս քաջիկ ևս առաջ նորդեսցէ : Հաւանեալ Սինկղիստոսին ընդ խորհուրդն, վճիռ ետուն միայնակ հիւպատոսութեանն Պոմպէի . և եթէ իշխանակցի պէտք իցեն՝ նա ինքն ընտրեսցէ ըստ իւրն խորհրդոյ մինչև 'ի վերայ անցեալ երկուց ամսոց :

Եւ այնպէս ապա կարգեալ և քարոզեալ Պոմպէոսի 'ի հիւպատոս 'ի Սուլպիկիոսէ միջադրայէ, չոքաւ նա գիլկա խանդակաթ արկանէր Վատովնի՝ շնորհս մեծապէս ունէր նմա, և ազաւէր՝ խորհրդական առանձինն լինել նմա 'ի բարձին յայն միկ : Բայց Վատովն ասէր՝ շնորհս չունել նմա . զի զոր դամ մի խօսեցաւ ինքն՝ ոչ վասն նորա ինչ էր, այլ վասն քաղաքին

միայն . և թէ՛ մտադիւրացոյնս կացցէ նմա
խորհրդական առանձինն՝ եթէ խնդրեսցի,
ասպա թէ ոչ՝ ի հրապարակի խօսեսցի զար-
ժանն : Այսպիսի դէ էր յամենայնի՝ Վա-
ռուի : .

Ապա ՚ի քաղաք մտեալ Պոմպէոս , ա-
ծէր կին զՎուռնեղիս գուսար զՄեանդրոսի
Սկիպիոնի , այն ինչ աչի մնացեալ ՚ի Պոպ-
զեայ որդւոյն Վրասսոսի՝ որ անկաւ ՚ի Պար-
թեա , որում և ածեալ էր կին ՚ի կուսու-
թեան իւրում : Սա այս Վուռնեղիս՝ թո՛ղ
զգեզ գիտակին , և հանգէս իմն այլ ու-
նէր զսիրոյ . զի էր նա քաջակիրթ ՚ի գրա-
բուութիւնս , և ՚ի քնարահարութեան և
յերկրաչափականին , և օգտակարացոյնս
նա վարժեալ էր յունկնդրութիւն բանից
խնաստասիրացն . առ այսոքիւք և բոյս բա-
րուց էր նորա օտար ՚ի գոռոզութենէն և
՚ի հետաքրքիր կրիցն՝ յորա ՚ի վարժից առ-
տիքնաւորեցան ազգերեասարգուհեացդ :
Իսկ և հայր նորա ՚ի տոհմիկ զարմէն և ՚ի
համբաւոյն գարձեալ՝ տնքամբաս էր ամե-
նեկն : Համայն և այնպէս ըստ տիոց հասաւ
կին՝ կիսոց չեղեն հաճոյ հարսանիքն . իր-
բու որ զՎուռնեղիս յայն տիս՝ մանաւանդ
որդւոյն պարտ էր ածել կին : Բայց յայն
ժամ քաջախորհուրդ մարդկանն թուէր
իմն՝ անփոյթ Պոմպէի լինել զիրաց քաղա-
քին յազէտս վափն նորա . որում բժիշկ
ճարտար զնա ինքն ընարեաց՝ անձնատուր
՚ի նա միայնակ եղեալ : Իսկ նա պատկօք
բուրեր զանձն , և զոհս զոհէր վասն հար-

տանեացն, ուր զի պարտ է արժան իսկ էր նմա իբրու ազէտս իմն քաղաքին տեսանել համբուն զեւրն զայն հիւպատոսութիւն. զոր ոչն արգելք այնպէս արտաքոյ օրինացն սովորութեան 'ի ձեռս տային նմա, եթէ 'ի պայմանի երջանկութեան անցեալ կայր քաղաքն :

Ապա օտարիւն 'ի վերայ կացեալ նա ատենին՝ որ ընդգէմ կարաւօղաց ե կաշաւաց, ե սահմանեալ օրէնս վասն ատենին այնպիկ, գեղեցիկս ե իրաւապէս կարգեր վարեր զամենայն, ե աներկեանութիւն տայր ատենից ե շուք ե անգործութիւն՝ ինքնին բազմեալ անգր նախաթոռ հանգերձ վաւերլովք : Բայց ապա 'ի գատաստան քարշեալ Սկիպիոն աներ նորա, աւարեալ կոչեր առ ինքն գատաստա երեք հարիւր ե վաթասուն, ե զբանիք անկաներ ընդ նոսա զօրավիգն տալ աներոյն : Իսկ գատախաղին տեսեալ զՍկիպիոն գալ 'ի հրապարակին 'ի հանգէս բազմութեան դատաւորացն՝ 'ի բաց եկաց յամբաստանութենէն : Ապա անգրէն միասանգամ բամբասեցաւ Պոմպէոս. ե առաւել յորժամ հակառակ իւրոցն իսկ օրինաց՝ մի քովել զգատախաղեալն, ինքն իշխեաց 'ի գովութիւն առնուլ զՊլանկոս. ուստի ե Նատուին անգանոր մի 'ի գատաւորացն խցեալ ձեռամբք զսկանջն, ատէր գժպատեհ անձին զյուր գովութեանցն՝ որ ընդգէմ իցեն օրինաց. որ ազագաւ մինչեք զքուէն տուեալ 'ի բաց վարեցաւ. զա-

տողին . սակայն և այնպէս դատապարտեալ ելանէր Պանկոս յայլոցն քուէից յամեն Պոմպէի : Եւ յետ սակաւուց դարձեալ ամբաստանեալ յատենի Իւպոէոս՝ այլ հիւպատան , հանգիպեալ սորա Պոմպէի յերթալն նորա 'ի բազանեայն յնթերիս , յողջ անկանէր փարեալ զծնկովքն . այլ Պոմպէոս անցեալ յառաջ ճոխաբար , տակեր ոչ այլ ինչ առնել նմա դանդաղանդքն , բայց խանգար առնել ընթրեացն նորա : Ապա այնպէս անհաւատար ցուցեալ բարո , բամբաստելի լինէր . սակայն և զայլն ամենայն նա գեղեցկապէս կարգեաց եղ , և զիւր աներն առեալ ընտրէր իւր իշխանակից յամիսս հինգ վերջինս իշխանութեանն : Եւ սային նմա վճիռ՝ ունել զաւագութիւնն այլ ևս ամս չորս . առ այս՝ և ամի ամի աւանուլ նմա քանքարս հազար 'ի կերակուր և 'ի հանգերձանս զօրուն :

Բայց յայնժամ և բարեկամք Նեսարու պատճառս առեալ խնդրէին փոյթ ինչ և վասն Նեսարուն տանել . այն՝ որ մարտս բազում պատերազմաց մղեալ վասն քաղաքին , արժան արդեօք իցէ կամ զհիւպատոսութեան տալ միւսանգամ բարձ առնն , կամ թէ զաւարս իշխանութեանն յերկարածգել նմա . զի մի օտար զքերթեալ տեղադրած արասցէ զփառս և զմիւր ցանակ քրտանցն նորա . այլ ինքնին այն որ գլաղթութիւնն տարաւ՝ յանդորդու շուք առցէ : Իբրեւ պայքար վասն բանին յուղեցաւ , յայնժամ Պոմպէոս իբրեւ առ

մանրամութեան 'ի բաց փառատել կամելով զկիրո մախանացն՝ որ ընդգէմ առնն , ա- սեր՝ ունել իւր նամականի 'ի նմին իսկ Վե- սարէ , յորս ժափ ինքնին Վեսար առաքել իւր փոխանակ և 'ի բաց 'ի զօրաժարու- թենէն կալ . սակայն յազագո բանի հիւ- պատաստութեանն՝ արգեօք գեղեցիկ իցէ տալ նմա հետամուտ այնմ լինել , թէպէտ և մերձ իցէ : Ընդգէմ բանին դարձեալ Վատովնի , և կամեցեալ զի իբրե զմի 'ի սոսկականաց Վեսար և զէնդնկէց՝ այնպէս խնդրեցէ վարձ յիւրմէ քաղաքէն , յայն- ժամ և Պոմպէոս ոչինչ հակառակեալ և իբրե նկուն զանձն ցուցեալ , յաւէտ իմն կարծիս տալ զիւրոց կրօնն ընդ Վեսար . մանաւանդ և յորժամ առաքեաց և իւրն- զրէր 'ի նմանէ զզօրականն՝ զոր տուեալ իսկ էր նմա , պատճառս կարկատեալ ըզ- մարտ պատերազմին ընդգէմ Պարթեաց : Բայց Վեսար՝ թէպէտ և խելամուտ խոր- հըրդոյն նորա 'ի ժողովել անգրէն զզօրա- կանն , առեալ արձակէր առ նա՝ մեծա- պէս ընծայաւորեալ զնոսա :

Յետ այսորիկ Պոմպէոս անկեալ խօ- թանայր 'ի Նէապօլիս դժուարին հիւան- դութեամբ . և աւաքեալ արպա՝ յայնժամ ըստ խորհրդոյն Պրաքսագորայ զոհս զո- հէին Նէապօլսեցիք վաճն առողջութեանն . նոցա նմանօղ եղեալ մերձակայ ժողո- վըրդոյն , և ըստ նոցանէն դարձեալ և ընդ- ամենայն խաւիւս մէն մի 'ի քաղաքացն մեծ և փոքր , առն կատարէին զաւուրս բա-

զուամ: Եւ չէր անգ զայր բաւական բերել
տաննէլ զմարդիկն՝ որ ՚ի կողմանց կողմանց
խռնէին ընդ առաջնէլ նմա . և լի էին ու-
ղիք և աւանդ և նաւահանգիստք մարդ-
կամբք՝ որ խրախամիա խնճոյս կազմէին և
զոհ զոհէին: Նա և բազումք զնային առ-
նուլ ժողովել զնա պսակ ՚ի գլուխ և ջա-
հիւք բարդքելովք, և ուղի հորդեալ ծաղ-
կապիւնք լինէին, որ ղի և գալուստ նորա
այս և ուղևորութիւն նորա տեսիլ հոյա-
կապ և չքնաղ ՚ի ներքս բերէր. ոյր ազա-
դաւ և ասեն՝ տեսարանին այնմիկ լինել մի
՚ի պատճառաց անտի յուզելոյ մարտին,
ոչնչ նուազ քան զայլն:

Քանզի յայնմանէ ապա մահն սարդե-
ցան ՚ի նա խորհուրդք ամբարտաւանու-
թեան, որ զոյգ ընդ տարապայման խըն-
դութեանն առեալ գերի վարեցին զոյ-
ջախոհ մտածութիւն նորա յերան յայնո-
սիկ. այլ նա ՚ի բաց զցեղեցիկ զլուշառ-
րութիւնն եղեալ՝ որ համակ զնորա յան-
գորդ հանեալ էր զյաջողութիւնս և զմը-
ցանաց նահատակութիւնն, ՚ի խորս խար-
զաւանեցաւ յանգղնութեան, և յընչաց
մեծապէս քերէր զնորաբուն զօրութիւն,
իբրու ո՛չ զինուոյ նմա պէտք ինչ իցեն ընդ
գէմ առնն, և ո՛չ գարձեալ քրտնավա-
տակ լանից. այլ նկուն զայրն արասցէ ա-
րագ հեշտին ևս, քան յորժամ առեալ
բարձրացոյց զնա: Առ այս գարձեալ ե-
կեալ հասանէր յայնժամ և Ապափոս ա-
ծեալ ՚ի Գազատիոյ զքորականն Պոմպէի,

և ընդ վայր հարեալ խտտէր որ անգամոր
զգործն և գտտաւիւեալէր զՎեհապո. և ասէր՝
ոչ ճանաչել Պոմպէի զիւրոյ անձին զօրու-
թիւնն և ոչ զյարգ զիւրոյ համբաւոյն՝ ե-
թէ երբէք զօր այլ խմբեացէ նա ընդդէմ
Վեհապո. . զի հարուած անշուշտ 'ի վերայ
ածցէ նորա 'ի ձեռն նոցուն իսկ զօրացն
նորա, յերևել գամ մի Պոմպէի յանդի-
ման նոցա. այնչափ իմն ասելու թեալքն
զօրքն ընդ Վեհապո, և այնչափ ըղձակաթք
առ Պոմպէոս ինքնին: Եւ ասա յայնչափ
ամբարտաւանութեան եհաս Պոմպէոս,
և այնչափ իմն յանձնապատասխան արհամար-
հէր զՎեհապո, զի և ծիծաղել՝ սր միան-
գամ զանդիւսէին 'ի մարտէն: Իսկ որ միան-
գամ վարանեալ կային յայնժամ, զի 'ի
հորդան տալ Վեհապո. ընդդէմ քաղաքին,
զօր ուրեք յակն չարկանէին ընկրկել զայրն,
Պոմպէոս՝ ժպիտ 'ի գէմն և ոռնչա ընկե-
ցեալ, հանգարտէր զայնպիսիան մի. ինչ
վասն այնորիկ հոգալ: “Քանզի և յորում
կողման խտալիոյ՝ ասէ՝ իմ զոտն գամ մի
տարեալ ընդ գետին հարեալ իցէ, անգէն
'ի վեր վազեացն հեռեակ զօր և այրուծի:”

Բայց անդուատ Վեհապո գօտէպինգ կազ-
մեալ էր 'ի գործն, և մտեալ ևս էր յի-
տալիա. և առեալ արձակէր անդուլ 'ի
քաղաք անդր յիւրմէ զօրականէն՝ գնալ
խառնել 'ի ժողովո. և յինքն յանդուցա-
նէր կաշառէր արծաթոյ շատ զոք յիշխա-
նացն, յորա և զՊաւլոս ինքնին զհիւարա-
տան. զոր յիւր կողմն ձգեաց հազար և

հինգ հարիւր քանդարոք . զարմեալ և բշ-
կուրիովն ժողովեցապետ, զորոյ և հասոյց
զմեծամեծ պարտա զառնն . և զՄարկոս
Անտովնիոս՝ որ առ բարեկամութեանն
Վուրիովնի յարեցաւ և նա առ Վեաթ
ժաան պարտուցն : Եւ պատմեն՝ եթէ մի
ոմն 'ի գնդապետաց անտի արձակելոց 'ի
Վեաթէ կացեալ մեռ յատեանն և լուեալ՝
ոչ ևս յերկարաձգել Յերակուսին զա-
ւուրս իշխանութեանն Վեաթու , առաց
հարեալ զձեռնն ընդ առաւրն . Բայց այս
յաջողոյցէ նա : Եւ անշուշտ ամենայն ար-
գիւնք և ամենայն պատարաստութիւնք յայն-
ժամ 'ի նոյն կրթէին : Այլ խնդրուածք
Թախանձանացն Վուրիովնի ժաան Վեաթ-
րու Թուէին ողջախոհ առաւել . քանզի
խնդրէր զմի ինչ յերկուց աստի , զի կամ
և Պոմպէոս 'ի բաց կացցէ , կամ Թէ և ոչ
'ի Վեաթէն զզօրականն 'ի բաց հանցեն :
Քանզի կամ երկոցուն նոցա 'ի սոսկականն
անցեալ կարգ՝ իրաւախոհք լիցին , կամ
Թէ երկոցին միանգամայն կացեալ լիւ-
րեանց զօրութեանն՝ հանգադուեալք շա-
տաոցին : Իսկ որ միանգամ զմի դք 'ի նո-
ցանէն տկար գործեացէ , կրկին արգեօք 'ի
միւսն յաւելցէ զօրութիւն՝ յորմէ և զան-
գիտեալ խիթան :

Իսկ յայնժամ Մարկեղղոս հիւպատոս՝
աւագակ անուն կարգալոր Վեաթու , և
խնդրէր՝ Թշնամի հրատարակել զնա՝ Թէ
ոչ 'ի բաց զլէնան գիցէ : Ստկայն և այնպէս
Վուրիովն 'ի միասին ընդ Անտովնիոսի և

ընդ Պետրին յաջողեցաւ հաստատել կրն
 քել զբանն 'ի Սինկղիտոսին: Քանզի հրա
 ման տալը, զի որ միանգամ կամիցինն՝
 Կեսարու միայն 'ի բաց զգնանն գնել և Պոմ
 պէի յաւերժանալ իշխանութեանն, առ
 հասարակ նոքա զատուցեալք որոշեացին.
 և զատեան որոշեցան անգամսօր բազմագոյն
 մնասալք: Իսկ միւտանգամ ևս հրաման
 տուեալ՝ ուրոյն 'ի զատ կալ առհասարակ
 որոց միանգամ հաճոյ իցէ՝ երկոցուն միան
 զամայն զինաթափ լինել և ոչ միում 'ի
 նոցանէ կալ իշխան, յայնժամ 'ի կողմն
 Պոմպէի մնացին արք քսան և երկու միայն,
 և այլք առհասարակ խմբեցան ընդ Կու
 բիտինի: Ապա Կուբիտին մեծապէս ցնծա
 ցեալ իբրու յազթական 'ի գուրս վաղեաց
 'ի մէջ Կմբոխին. և առեալ ժողովեցին
 զնա ծափս և կայթս հարեալք և բոլորս
 պսակաց և ծաղիկս 'ի նա արկեալ: Բայց
 Պոմպէոս չէր յայնժամ 'ի Սինկղիտոսին
 (զի և կարեն ոչ իշխանք զօրուն մնանել 'ի
 քաղաքն). սակայն Մարկեղղոս յոան կա
 ցեալ ասէր ոչ ևս նստել բազմել 'ի լուր
 պայքարաց. քանզի յակն արկեալ յայն
 ժամ ընդ Ալպեանն հորդան տալ այսր
 գնդից տասանց՝ արձակեցէ նա ընդդէմ
 զախոյեան քաղաքին. ապա և փոփոխու
 թիւն առնէին հանգերձից իբրեւ յօր սգոյ
 քաղաքին: Եւ ինքնին Մարկեղղոս հան
 գերձ Սինկղիտոսին յուղի անկեալ ան
 ցեալ ընդ հրապարակն առ Պոմպէոս, և
 յանդիման զկայ առեալ ասէր. " Հրաման

է իմ առ քեզ ո՞վ Պոմպէոս 'ի Թիկունս
կալ քաղաքին, և 'ի գործ այժմ՝ զառ ձեռն
առնուլ զոր, և ապա այլոց ևս զօրաժողով
առնել, : Զնոյն ասէր յայնժամ՝ Լէնա-
զոս մի 'ի հիւպատոսաց անտի վասն ամին
երկրորդի :

Ապա Պոմպէոս զօրաժողով արարեալ,
կէզք յայնժամ անասատէին, և կէսք դար-
ձեալ նուազունք խմբէին յուլադոյնս և
սկամայ, և բազումք ևս բողոք բառնային
գալ 'ի հաշտութիւն . քանզի և Անտոնինոս
յայնժամ հակառակ Սինքիտոսին Թուղթ
մի առեալ ընթերցաւ 'ի ժողովդէսն զվե-
սարուն, յորում և խնդիրք յանդուցիչք
խաւժանին . քանզի խնդրէր՝ զի երկոցուն
նոցա միանգամայն 'ի բաց զաւազութիւնն
եղեալ և զինամտի եղեալ՝ յանդիմանեա-
լին խաւժանին՝ տալ համար միանգամայն
զանցիցն անցելոց :

Բայց յետ այնորիկ Լէնազոս առեալ
զհիւպատոսութիւնն՝ ոչ խմբէր զծերա-
կոյան . և յայնժամ Վիկերոն այն ինչ
գարձեալ 'ի Վիլիկիոյ՝ գուն գործէր համու-
ղել զկռիւն . զի և Վեսար ինքնին 'ի բաց
'ի Գաղատիոյ ելեալ և զզօրն ամենայն
արձակեալ և գունգա երկուս անձին պա-
հեալ, առ այս՝ և զԼիւրիկեցւոց զկուսա-
կալութիւնն, սպասեալ մնացէ երկրորդի
հիւպատոսութեանն : Իբրեւ ընդ բանն
գժգմեցաւ Պոմպէոս, ապա բարեկամք
Վեսարու զիջանէին՝ արձակել նմա և զմի
'ի կրկին Լէգէոնից անտի . բայց ընդգէմ

գարձեալ լինազոս, բողոք բարձեալ և
Կատոն՝ եթէ խաբեալ Պոմպէոս մեծա-
պէս վեկպէ 'ի խորհուրդս իւր, և այն-
պէս պայմանք գաշինն այնորիկ յայնժամ
'ի գերեւ ելանէին:

Մինչ այս մինչ այն՝ լուր հասանէր, ե-
թէ առեալ Կեսար զԱրիմոնմն քաղաք
մեծ զխաաքիոյ հորդան տայ 'ի Հռոմ կոյս
ամենայն զգուծեամբ. բայց առա եր-
քանդէ խաղալո գալլո նա միայն երեքհա-
բէր այրումիով և հինգ հազար հետեւ-
կոք, ոչինչ սպասեալ բանակին իւրոյ որ
յայնկոյս Ալպեանց. քանդէ կամեր մանա-
ւանդ փայլծ և յեզակարծումն 'ի շփոթան
յայն անկանել 'ի վերայ Թշնամեացն, քան
եթէ ժամ պարապոյ տուեալ ճակատ
յարգարել: Քանդէ և հասեալ 'ի Հռո-
միկոն գեա սահմանակից իւրում կուսա-
կալութեանն, անդանոր անշշունջ զկայ ա-
ռեալ գեգերէր մտախորհ ընդ գծուարին
նահատակութիւնն՝ զորմէ բուռն հարեալ
էր: Բայց զորորինակ որք 'ի պարեխից ո-
մանց գահավէժք յանգունդս ամբաստ հռ-
մեացնն զանձինս, փակեալ զաչս խոհա-
կանութեան տիրականին և քաղաքեալ մի
տեսանել զանհնարին զվտանգն, այնպէս
'ի ձայն բարձր 'ի լեզու հելինացի ազա-
ղակեալ զայս միայն՝ առ որս մերձն կային,
Արեա Գուէայն, այնպէս յառաջամուխ
հորդան տայր զորուն:

Ապա զառաջինն 'ի գուժել բոթին,
ծփեալ քաղաքին և զահի զքողանի հարել

առհասարակ՝ որպիսի ոչ երբեք, ընթացեալ վազէր Սինկղիստան առ Պոմպէտ, գիմնջին անգր և ամենայն իշխանք։ Ապա հարցնեալ ցնա Տիւզզուս վասն զորութեան զորականին, իսկ 'ի պատասխանին գեղեկաւ Պոմպէի տարակուսանոք, ասէր առ ձեռն զզորականն ունել եկեալ 'ի Կեսարէ, առ այս՝ և արագ արագ կուտել խումբել և գլառաջագոյն անցեալն 'ի հանգէճ երեստան հազար զորականին։ յայնժամ Տիւզզուս ձայն բարձեալ, եթէ՝ խաբէցե՞ր զիդ ո՞վ Պոմպէոս, և խորհուրդ տայր առաքել գեաղանա առ Կեսար։ անգամօր և փառովիոս ոմն՝ ո՛չ չարիմաց դք, այլ 'ի յանձնապատասխան խեղութեանն կարծէր յանձն բազում անգամ զնմանութիւն բերել զհամարձակութեանն Կատովի։ առ Թախանձէր յայնժամ զՊոմպէոս՝ տանել հարուլ զտոն ընդ գետին և 'ի գուրս խոժել զզորականն՝ զոր խառնացան։ բայց Պոմպէոս հեղադար տանէր յաւազին ուղն հարութեանն։ Ապա և Կատովն 'ի յուշ բերեալ նմա զնախապատում զիդ բանն վասն Կեսարու, եւ պատասխանի՝ եթէ Կատովի բանք գուշակի եկն, իսկ Պոմպէոսի գործք՝ բարեկամի։ Բայց Կատովն ինքնին խորհուրդ տայր ընտրել զբաժար զՊոմպէոս ինքնակալ ինքնադաւ։ ասէր՝ գործ է նոյն և մի մարդկանն միանգամայն և ազէոս անհնարինս անել, և յանդարդ հանել։ Արայ Կատովն և ելեալ մեկնէր 'ի Սիկիլիա կոյս։ (քանզի նմա իսկ մեծակեալ

էր գաւառն) . ստալէս և այլ խաղաքանցիւր երթայր յիւր գաւառ :

Ապա խռովեալ սատանեալ ողջոյն Ի տալիս՝ 'ի վարանս տարակուսի տազնաւսնցաւ : Քանզի արտաքոյ կացեալքն՝ 'ի կողմանց կողմանց փախստեայ . 'ի Հռոմ անկանէին : Իսկ Հռոմայ բնակաւորքն ալ տաքս ելեալ լքանէին զքաղաքն՝ յորում և յահագին միջկին և յամբաւ խռովութեանն տկարացեալ էր զգրաճիգն նորա , և ստամբակութիւնն յազթահարուստ լեալ և գժուարասանձելի յեղխանացն : Քանզի և յանհնարինս մտանէին յայնժամ իրքն՝ 'ի բաց դահ փարատել զերկիւղն , և ոչ ինքնին Պոմպէի Թոյլ էր զիւր խորհաւորն վաբել . այլ յայնժամ այր այր՝ որ դամ մի կամ՝ զահի հարեալ գողայր կամ՝ 'ի ցաւս վարակէր կամ՝ 'ի վարանս գեղեէր , 'ի նոյն խորհուրդ և 'ի նոյն կիրս առեալ ձգէր զՊոմպէոս . որպէս զի և 'ի միում անգաւաւր խորհուրդս հաստատել նմա ոյլազանս և ներհակակիրս : Կա և ժշ զթշնամեացն ստոյգ ինչ գիտէր . քանզի բազումք եկեալ պատմէին զլուեալսն , և եթէ չհաւատայր՝ ցասնուին :

Ապա յետ այնորիկ տեսեալ սցինչ այլ՝ բայց ազմուկ և խռովութիւն , և հրաման տուեալ Սինկղիտոսին առհասարակ զհեալիւր խաղալ , և զվերջոանեալսն՝ իբրու Կեսարու կուսակիցս քարողել , Թողոյր քանէր զքաղաքն ընդ մութ աւաւրն . անգանոր և հիւպատոսք ոչ զսհեալք ըստ օրինին

յառաջ քան զմարտն՝ այնպէս փախչա-
տեայք ելանէին : Բայց Պոմպէսս և 'ի
դժնգական յայնոսիկ նախանձելի գոյր առ-
սէր մտերմութեան որերոյն : Զի թէպէտ
և բազումք այն էին որ զմարտն զայն խո-
տէին, ոչ որ ասելու թեամբ բերաւ ընդ
զօրավարին . և քան զփախուցեալսն 'ի պատ-
ճառս ազատութեանն՝ բազմագոյնք այն
էին որ ոչն հանդուրժէին թողուլ լքա-
նել յայնժամ զՊոմպէսոս :

Ապա յետ սակաւ աւուրց գիմեալ կե-
տար և կալեալ զՀռոմ՝ հեղաբար վարեալ
առ ամենեւեան և խաղաղացուցանէր առ-
հասարակ : Իսկ յայնժամ Մետեղղոսի ժո-
ղովդատեալ՝ որ արդելոյր զկեսար առ-
նուլ արծաթ 'ի գանձարանէն՝ մահ սպառ-
նայր . և 'ի սպառնալիսն գարձեալ բանա
խխտա կապեալ՝ ասէր, եթէ՝ քան առ-
նել՝ դժնգակ ևս է նմա ասել զայն : Եւ
այնպէս զՄետեղղոս 'ի բաց վարեալ և ա-
ռեալ գրամ 'ի պէտս, հետամուտ զինի
պնդէր Պոմպէի . փութայր ճեպէր հանել
մերժել զնա յետալիոյ մինչք հասեալ առ
նա զօրուն յիբերիոյ : Բայց Պոմպէոս ար-
բացեալ Բրենտիանայ և նաւս շատ գտեալ
անգանօր՝ ամբարձեալ վաղվաղակի զհիւ-
պատտա և ընդ նոսա գունդս երեսուն,
արձակէր յառաջ 'ի Դիւրրաքիոն . և ա-
ռեալ զՍկիպիոն զաներ իւր և զԳնէոս
գորդին իւր՝ արձակէր յԱսորիս կազմել
պատպաստել ոյեար 'ի նաւատախ : Եւ ա-
պա ինքն փակեալ և ամբացուցեալ ըզ-

գրուան քաղաքին, և 'ի Թեթեաղէն զորա-
կանէն կարգեալ պարսպապահս և պա-
տուէր Բրենախասցւոյ տուեալ կալ մնալ
'ի տունս իւրեանց, ուրդէր փոքեր 'ի ներքս
ողջոյն զքաղաքն և իրանս հատանէր և
փռաւ, և 'ի շերտափայտս շեշտս ընդր առ-
հասարակ զանձուկս փողոցաց, բաց յեր-
կուց անտի՝ ընդ որո ինքն իջանէր 'ի ծով
անդր: Ապա յաւուրն երբորդի ամբար-
ձեալ 'ի նաւս յանգարբու և զմնացորդս
զորուն, և պարսպապահս ևս գնդին տու-
եալ նշան իջանել արագ և ժողովեալ և
զնասա, անցանէր գնայր:

Անգուստ տեսեալ Վեար ամայն ըզ-
պատուարն և իրազգած փախտեանն ե-
ղեալ Պոմպէի, վայրիկ մի ևս 'ի հետա-
մուտ լինել նմա՝ ընդհարեալ բախեալ
ընդ շեշտս շերտիցն խարդաւանէր 'ի խոր-
խորատոս. այլ նախազգած 'ի Բրենախա-
ցւոյ անտի եղեալ, Թողեալ զքաղաքն և
չջնան առեալ, հասեալ 'ի ծովն՝ գտանէր
առհասարակ 'ի չաւ անկեալ զնուան՝ բայց
յերկուց միայն՝ յորո եին նուազունք 'ի
զորականէն: Ապա զայս չաւ Պոմպէի՝ կէսք
հնարքնացութիւն գեղեցիկ տեսին. այլ
Վեար ինքնին զարմացեալ էր ընդ Պոմ-
պէսս, զի քաղաք կալեալ նա ամուր և գե-
տակն ևս կալեալ ստուար գնդին յիրե-
բից, և ամրացեալ ևս ծովու, այնպէս ե-
թող ելլի խալսու զխտալիս: Նա և ինքնին
Վիկերովն մեղադիր լինի Պոմպէի, զի գհեռ
առաւել կըթեցաւ օրինակին Թեմիստոկ,

զէայ՝ քան Պերկզեայ, 'ի ժամանակին՝
յորում կիրո նմանօրինակ զվերջնոյս կրեաց
Պոմպէոս, և ոչ զառաջնոյն: Եւ ինքնին
ևս չեաար արդեամբք յուցաներ, զի եր-
կուցեալ էր 'ի ժամանակէն. քանզի ա-
ռեալ զԼուսմերիոս բարեկամ Պոմպէի, ա-
ռաքէր 'ի Բրենտետիոն խօսել ընդ Պոմ-
պէի 'ի խաղաղութիւն իրաւախոհ պայմա-
նօք: Բայց Լուսմերիոս չգտաւ նաւեաց ընդ
Պոմպէի: Ապա չեաար՝ անտրիւն զառուրս
վաթողն տիրացեալ ողջոյն Իտալիոյ՝ խն-
դրէր անդրէն հետամուտ ընել Պոմպէի.
այլ առ ձեռն չգտեալ նաւս, գտրձաւ
յիբերիա. կամէր յինքն՝ որ անդ զլորս-
կանն՝ յանգուցանել:

Բայց յայնժամ բազմութիւն յոյժ
մարդկան երթեալ խմէր ընդ Պոմպէի:
Եւ էր բանակ նաւաց նորա անպարտելի.
զի էին նորա նաւք հինգհարիւր պատե-
րազմականք, և էին նորա նաւակք արա-
գավազք և նաւակք գիտից անթիւ 'ի բազ-
մութենէն. և էր նորա այրումին եւթն-
հազար, այլընտիր զորնտիր Հռովմայե-
ցոց և Իտալացոց, տկանաւորք 'ի զարմին
և յնչաւեաութեան և յարութեան քա-
ջութեան: Բայց և հետեակազոր ունելով
խառնամբոխ գրոհել՝ որոց կրթանաց մար-
դից պէտք էին, վարժէր կրթէր զնոսա Պոմ-
պէոս 'ի Բերիա. ոչինչ պարասարդդ վա-
րեալ կեանք, նա և զիւր անձն ճգնէր 'ի
մարդս իբրու զմի 'ի պատանեաց. և անդ
մեծապէս էր իրախոյս քաջակերութեան

մարդկանն, տեսանել զՊոմպէոս զմեծն՝ ա-
մաց յիստն և ութից՝ հետի միցիլ ՚ի զէնս,
ապա և յերկվար աշտանակել։ առնու-
մերկել զսուրն տնվատասի ՚ի ձիւնթացսն,
և հեշտին գարձեալ ամիոփել ՚ի պա-
տեանն, և նետաձիգ ընել ոչ գիպալեղն
միայն, այլ և հաստաձիգ կորովի ընդ եր-
կայն ասպարէզ, որում և բազումք ՚ի պա-
տանեաց չգային ՚ի կշիռ։

Գային հասանելին առ նա ստէպ և ար-
քայք և պեղք ազգացն այնոցիկ. և էին
զնովաւ բազմութիւն ամառացն Հռոմայ
քորովարաց. և խմբէր ՚ի նոցանէն Սինկլէ-
տոս կատարեալ։ Նաև Լարէովն լքեալ
զՎեսպար՝ թէպէտ և բարեկամ նորա և նի-
զակակից ՚ի Գաղատիա, անցանէր առ Պոմ-
պէոս. զնոյն և Բրուտոս որդի միւսոյ Բրու-
տոսին՝ որ անկաւ ՚ի Գաղատիա, այր մեծ-
անձն, այն որ յառաջ ժամանակաւ և
խօսել անդամ յանձն չառնոյր ընդ Պոմ-
պէի կամ ողջունել զնա՝ իբրու զմարդա-
խոշոշ հօրն իւրոյ, չոքաւ և նա յայնժամ
առ Պոմպէոս՝ իբրեւ որ ախոյեան կացեալ
իցէ ազատութեանն Հռոմայ։ Եւ Վիկե-
րոն ինքնին՝ թէպէտ և այլազգադոյնս ևս
գրեալ և խորհուրդ տուեալ, զամեթի ա-
պա հարկանէր՝ զի չէր ընդ մարդկանն վը-
տանդեաց ՚ի մերայ քաղաքին։ Չոքաւ առ
նա մինչև ՚ի Մակեդոնիա և Տիգիոս Սե-
քստիոս այր հինաւուրց և կաղ ՚ի միոյ յո-
ակից. ծիծաղեցան զծերունեաւն և խաղ
առնելին, այլ Պոմպէոս յակն զնա արկեալ

յտան յառնէր և ընդառաջէր. հանդէս բարի վասն անձին կարծէր, զի և հին օրեայք և ապիկարք՝ քան կեալ յանդորու՝ առաւել ևս կամէին վասնդեւ ընդ նմա յայնժամ:

Արդ իբրև անգանօր ատեան կարգեցաւ, և ըստ Նատովին խորհրդոյ վճիռ տալին, մի զոք սպանանել 'ի Հռոմայեցւոց արտաքոյ պատերազմին, և մի գարձեալ քաղաք մի աւարել զսահմանին Հռոմայեցւոց, ապա փարելի ևս յարգարեցաւ յայնժամ կողմն Պոմպէի. քանզի և ողբ միանգամ յայնժամ ոչինչ միջամուկ էին 'ի մարտանդր, կամ զի բացականջ գոլով, կամ զի առ տկարութեանն անհոգացեալք էին, կամք իւրեանց բերեալք առ նա, և բանիւք բերանոյ մրցէին վասն նորա 'ի կողմն արդարութեանն. համարէին թշնամի առ տուածոց և մարդկան զալին՝ որ ոչն խնդասցի ընդ յազթութիւնն Պոմպէի:

Սահայն և Նեստր ինքնին մեծապէս մարգասիրէր յիւրում յազթութեանն. քանզի անդ յիբերիա նկուն զգորն արարեալ զՊոմպէի, արձակէր յազատութիւն զքորապետան, և առ իւր պահէր զքորապետն: Եւ անդրէն հատեալ զԱլպեանսն և անշեալ ընդ Իսաղիա, գայր հասանէր 'ի Բրենտակոն յարևոդարձան ձմերայնոյն. և հատեալ զծով հասանէր մերձ յՈվիկոն. էր ընդ նմա գերի պատերազմի Յուրիոս բարեկամ Պոմպէի, զնա առեալ առ ձակէր առ Պոմպէոս, թեւագիր լինել՝ գալ

խմբել երկոցուն նոցա 'ի մի վայր, և ընդ ժամանակ երկոց աւուրց 'ի բաց զամենայն զօրն արձակեալք և 'ի հաշտութիւն բերեալ և երգմունս կնքեալ՝ դառնալ յԽտախա: Նենգ 'ի բանին դարձեալ կասկածեցաւ Պոմպէս, և իջեալ 'ի ծով անդր տաղնապաւ՝ հասեալ գրաւէր առհաստա լակ զամուր և զանխաբ վայրա ապառառանի զօրաց ցամաքին. դարձեալ և զնաւակայան և զծովագինեաց ապաւէնս զնաւորդաց: Եւ այնպէս ապա Պոմպէի հողմ՝ ամենայն շքնէր յաջողակ, ամենալ բերեալ նմա կերակուր և զօրական և արծաթ: Իսկ անդուտս Յեսար յանձկութեան պաշարեալ ընդ ծով և ընդ ցամաք, ստիպէր մարտ գնել կռուել. 'ի վերայ յարձակէր բազում անդամ 'ի պատնէշս անդր Պոմպէի և ձայն կարգացր ասարարիսի, և բազումս յաղթական ելանէր 'ի կռիւ ասպատակաց: Բացցէր զի՝ և փոքր մի ևս մեծապէս նկուն եղեալ՝ առհասարակ 'ի կորուստ զօրն մատնէր, 'ի կռուել անդ Պոմպէի անհնարին զօրութեամբ. մինչև 'ի փախուստ առհասարակ զնոսա դարձուցանէր, տապաստ արկեալ ոգիս երկու հազար: Սակայն հետամուտ անդել խառն 'ի ներքս մինչև 'ի բանակեալ նոցա ոչ կարաց, կամ թէ երկեաւ իսկ. ուստի և Յեսար ասէր առ բարեկամն, յաղթութիւն անշուշտ թշնամեացն էր այսօր՝ թէ երբէք էր նոցա զօրավայր յաղթող:

Ապա մեծապէս խրախուսեալ Պոմ

պէտեանցն՝ փութային մարտիւ սահմանել զքանն: Բայց Պոմպէոս թէպէտ և առ թագաւորս՝ և առ զօրավարս և առ քաղաքս հեռաւորս զրէր տայր իբրու զյաղթութիւնն տարեալ, երկուցեալ զանդիտէր 'ի վտանգէ մարտին. համարէր զանգաղանգքն և անձկութեամբն նկուն առնել պարտել զարան՝ որ անվանելիք 'ի զէնս և որ սովորեալք հնացեալք էին 'ի յաղթութիւնս պատերազմաց. սակայն և առ ծերութեանն ապիկարք 'ի բերել զքիրան զինուորութեանն, յայակոյս յայնկոյս գնալ թափառել, չու առնել վայրաց 'ի վայրս, խրամս փոսս հասանել, և պատուարս կանգնել. ոյր ազագուս և նոքա փութային ճնալէին արագ արագ խառնել 'ի մարտ պատերազմին:

Արդ Պոմպէոս զառաջինն ամիգեալ իսկ էր զիւր զօրականն ժամովաճառ գերել հանգարտել. այլ իբրեւ յետ պատերազմին այնորիկ ստիպեալ իստար 'ի կարօտութենէն բանակ ժողովել՝ չու առնէր ընդ Աթամանացիս 'ի Թետաղիս կոյս, չէր այնուհետեւ սանձել կոծել զզօրականն. քանզի բողոք բարձեալ յայնժամ՝ նոքա զփախտեանն իստարս, կէսք ժառին հետամուտ անդել, և կէսք զարձեալ՝ յիտար լիս անցանել: Իսկ յայնժամ և կէսք առեալ ծառայս և բարեկամս արձակէին 'ի Հռոմ, անգանօր կանուխ նոցա պատրաստել տուն մետ 'ի հրապարակ, իբրու որ զառաքութեանց թեկն ածել հանգեր:

ձեռք իցէ նոցա. և շատք ևս ինքնաժամ
 նաւեալ չոքան 'ի լեապոս, աւետիս զե-
 լից մարտին տալ իւրենքէս. զի անդր
 զնա գաղտարար փոխեալ էր Պոմպէոս:
 Ապա ատենն խմբեալ, անդ. Աթրանիոս
 խորհուրդ տալոյ զազմազակի հասանել ու-
 նել զխառնիս՝ իբրեւ կէտ նպատակի և մրցա-
 նակ փառաւոր մարտին այնորիկ. առ այս՝
 զի և 'ի տիրանալ Իտալիոյ, յաւելլին այ-
 նուհետեւ և Սիկիլիա և Սարդոնիա և
 իւրինոս և Իբերիա և ողջոյն Գաղատիա:
 Առ այս՝ և զոր առաւել արդոյ համարի
 Պոմպէոս, գժպատեհ իմն ասէր թողու-
 լքանել այնպէս յանարգութեան և 'ի
 սպասարկութեան ծառայիցն և մարդերու,
 զայն բռնաւորաց զհայրենի քաղաքն՝ որ 'ի
 մոտուստ այնպէս առ նա զմատուռն
 տատանէ: Բայց Պոմպէոս անփառունակ
 անձին համարէր միւսանգամ փախչել յե-
 րեսաց ինսարու և զհետ իւր պնդել նմա.
 Նա զի բախտն ինքնին 'ի ժամուն տալոյ նմա
 զհետ պնդել ինսարու. առ այս՝ և ոչ բա-
 րեպաշտութիւն համարէր այնպէս լքանել
 զՍիկիլիոն և զարտ աւագո հիւպատեանս՝
 որ անդ յԵլլադա և 'ի Թետագիա, և թո-
 զուլ զնոսա 'ի ձեռս ինսարու հանգերձ
 գանձուք իւրեանց և բազմաձեռն գնդաւ.
 գարձեալ և մեծ ևս խնամակալութիւն ա-
 սէր վասն հռոմեայ, մարտ գնել կռուել
 քաջարար 'ի վերայ նորա 'ի սահմանս բա-
 ցաձիգս առ 'ի նմանէ, զի այնպէս նա այ-
 նուհետեւ անցաւ և 'ի խաղաղաւետ հան-

գարտութեան՝ գէտ ակն կաշեալ մնասցէ
յաղթականին :

Յայս ապա հաստատեալ Պոմպէի՝ ըզ-
հեա մտանէր Վեսարու, 'ի մտի եզեալ ոչ
'ի վէգ մարտի գալ ընդ նմա, այլ պատել
պաշարել զնա, և ծախել վատնել զնա
չքաւորութեամբ՝ համակ 'ի վերայ արձա-
նացեալ նորա : Քանզի այնպէս օգտաւար
համարէր զբանն. որպէս զի և լուր ևս
յուանկն նորա հնչեցաւ զբուցաց իմն 'ի մէջ
ասպետաց, իբրու եթէ 'ի վանել հարկա-
նել նոցա զՎեսար՝ անգէն և զՊոմպէոս
պէտք իցեն նկուն առնել. և կէտք ևս ա-
սեն՝ յայն պատճառաց ոչ ևս Պոմպէի 'ի
գործ ինչ մեծ վարել զՎատովն. այլ և 'ի
խաղալ իւրում ընդգէմ Վեսարու՝ առեալ
թողոյր զՎատովն մօտ 'ի ծով վանապան
ազնին. զանգիտեալ թէ յեա մահուն Վե-
սարու բռնադատեսցի և ինքն 'ի բաց 'ի զ-
րաւարութենէն կալ : Արդ այնպէս առ-
կաւ և յուշիկ զհեա թշնամոյն մտեալ
Պոմպէոս, բամբաստնս լսէր. և բողբ ևս
բառնային իբրու ոչ զՎեսար նկուն առ-
նել նմա, այլ զհայրենիս գլխովն և զՎինկ
զխոսն. զի համակ 'ի զրաւարութեան
կապցէ, և համակ իւր սպասարկուս և անձ
նապահապետս կալցէ զարս աւաղս՝ արք
որ յառաջնորդութիւն տիեզերաց բաւա-
կանք իցեն : Բայց անգանոր Դոմիտիոս Ե-
նորարդոս՝ նմա միշտ անուն կարգալով Ա-
դամեմնոն և արքայից արքայ, նախանձուկս
արկանէր : Իսկ և Փաւլովնիոս նեղէր զնա

Իւրով հեղինակութեամբն ոչինչ պակաս քան զգժպհի ազատաբերանս ունանա. «Ո՞ւրք, գոչէր փառովն իտա, և ո՛չ այս տարի լինի մեզ գնալ 'ի Տուսկանոն ուտել Բուսլ», «Անդուստ և Լեւկիտա Ափրանիտա՝ որ կորայս զգորն յիջերիս և ամբատտանեցաւ իբրեւ մատնտու՝ տեսեալ զառ 'ի մարտէն խուսել Պոմպէի, ասէր զարմացեալ՝ զի ասնհարք նոքա ոչ խաղան գիմն մարտ գնել կռուել ընդգէմ՝ վաճառականին կուսակալութեանց:

Յայսպիսեաց ատօի բազում ինչ խօսեալ յայնժամ՝ բռնադատեցին զՊոմպէոս. այն որ պատուասիրէր 'ի քաջամոյն կիրա և 'ի հեշտալուր առ բարեկամն՝ զհեա իւրեանց յաւայն երթալ և ըզձին, 'ի բաց զիւրն թողեալ զգեղեցիկ խորհուրդա, զոր և ոչ զեկավարի ուրուք նաւու վայելուչ եր գործել, թող թէ առն զորաւորի միա հեծան իշխանի 'ի վերայ այնչափ ամբոխից և զօրուն. և որ ինքն Պոմպէոս 'ի գովութիւն զգժիկան առնոյր՝ որ երբեք չամոքիցին 'ի կամա խօթացելոցն, նոյն ինքն դարձեալ տեղի տայր զիջանէր խօթացելոց անդամոց զօրուն 'ի բան ապաքինութեան փրկութեան նոցա՝ զանգիտեալ գժպհի ընել նոցա: Քանզի և զիմորդ երբեք առողջս զորեալն զայն առասցէ դք, յորոց կէտք՝ կանուխ 'ի միջոյ անտի բանակին ըզհիւպատեան բարձից թեկն ածէին և զօրաւարութեան. և Սպինթերոս և Դոմիտիոս և Սկիպիոն անդամոր 'ի պայքարս

փառաց և 'ի կազա ծփային, մոցէին առ նուշ զանձամբ զքահանայապետութիւնն Վեապու. իբրու այն թէ նոցա ընդգէմ բանակ հարեալ արձանացեալ կայցէ կամ Յիզբան ոմն հայկազն կամ 'հարառացւոց արքայ, և ոչ Վեապար ինքնին գլխովին և զօրն նորա՝ որ մեծապէս զօրութեամբ հասեալ կաշան քաղաքս հաղար թուով, և նկուռ արարին ազգս աւելի քան զերեք հարիւր, և մարտ եղեալ կռուեալ ընդ Գերմանացիս և ընդ Գաղատացիս՝ անպարտելիք կացին 'ի մարտս ամբաւս, գերեցին գերի բերաւ հարիւր, և տապաւաւ եւս արկին հաղարս հաղարաց՝ վանեալ 'ի Ճակատամարտ մարտի:

Սակայն և այնպէս անգուշ ժառեալ որբ թոյն այնորիկ և խռով հարեալ, իբրեւ խաղաղին իջին 'ի գաշտ անգր Փարսազեան, բռնադատեցին զՊոմպէոս ատեան խմբելու բանոր Լարիենոս իշխան այրուծիոյն յոսն կացեալ առաջին՝ երգումն կնքէր ոչ ժերջոտնել 'ի մարտէն մինչքե 'ի փախուստ զթշնամիսն գարձուցեալ. զնոյն կնքեցին երգումն և պլլք առհասարակ: Եւ ապա 'ի գիշերին թուէր իմն յանուրջս Պոմպէի՝ 'ի մուտս իւր 'ի թաադոն ծափս և կայթս հարկանել նմա ամբոխին, և իւր գարձեալ 'ի շատ արկածից մարտին գնալ զարգարել զնուիրարան Արաղկանն յազթաբերի: Յանրջոց անտի կէս մի քաջալերեցաւ, և կէս մի միջաբեկ սրտաւռչ լինէր. զանգիտեալ՝ զի Վեսապուն ճեռ յԱրաղկանէն

գողով, գուշէ նմին իսկ Կեսարուն տալին
 փառք և շուք առ 'ի նմանէն : Բայց ապա
 շաինդն հարեալ յարհաւրաց ոմանց, չըր-
 առւցեալ զարթուցին զնա : Իսկ ընդ այդա
 այգուն լոյս մեծ տեսանէին փայլատա-
 կեալ 'ի վերայ բանակին Կեսարու՝ որ բա-
 նակեալ նստէր 'ի խորին խաղաղութեան .
 և 'ի լուսոյ անտի հատեալ զամբար բոցա-
 տիպ՝ գիմեալ եկն անկաւ 'ի վերայ բանա-
 կին Պոմպէի . և պատմէ ինքնին Կեսար տե-
 տանել իւրովք իսկ աջք յեւանել իւրում
 յայց պարեկապանացն : Ապա յառաւօ-
 տուն պահու ընդ մութն հանգերձեալ
 Կեսար խաղաղուցանել զբանակն, և զօ-
 րականին ժողովեալ զվրանսն, և ազխին և
 ծառայից յառաջագէմ խաղացեալ, գային
 հասանէին լքտեպք՝ լուր տալին 'ի զակշին
 թշնամեաց յայսկոյս յայնկոյս խաղալ շո-
 զալ բազմախուռն զինուց, և խուժանին
 յուզել ծփալ 'ի նմա, իբրու յորժամ 'ի
 խաղին յորդեալ ելցեն զօրականք : Յետ
 սոցա ապա և այլք հասեալ պատմէին, ե-
 թէ կարգք առաջին զօրուն նոցա կազմե-
 ցան անցին 'ի գառ : Ապա Կեսար՝ զանձ-
 կացեալն օր տսէր յայնժամ եկեալ հա-
 սեալ, յորում մարտ եղեալ կռուեացին
 նոքա ընդ մարդկան, ոչ ևս ընդ սովուն և
 ընդ քաղցուն . ասաց և հրաման տայր հան-
 գէպ խորանին զծիրանի պատմութեանն
 սփռել, նշանակ խաղմին առ Հռոմայե-
 ցիս : Զնշան զայն տեսեալ զօրականին, ա-
 զաղակ բարձեալ ուրախութեամբ լի, թո-

զին զվառանան և 'ի զէն գարձան . և անգա-
նոր ապա գնդապետք գեղեցիկ կարգ աղ-
ւեալ գնդաց գնդաց, այր այր իբրև 'ի պարս'
անշուշ և ճշգրիտ և հանգադտ անցին
կալան իւրաքանչիւր զտեղին :

Իսկ անգուտտ Պոմպէոս յինքն առեալ
զաջոյ թէն, արձանացաւ ընդդէմ Անտով-
նիոսի . իսկ 'ի միջոցին ընդդէմ Ալբինոսի
Լեւկիոսի արձանացուցանէր զՍկիպիոն
զաներ իւր . բայց զճախոյ թէն ունէր Լեւ-
կիոս Դոմիտիոս, և զօրավեգն իւր զբազ-
մուծիւն այրուծիոյն . քանզի յայնմ կող-
մանէ արձանացան գողցես առհասարակ ,
իբրու վանել ընկրկել զՎեստար և 'ի սուր
զառաներորդն մաշել գունդ զընտիր ընտիր
նահատակաց զօրուն, յորում և ինքնին
Վեստար անցեալ գարէր 'ի կռուին : Սա-
կայն և այնպէս քաջամուր 'ի բազում այ-
րուծիոյ տեսեալ Վեստար զճախոյ թէն և
զանգիտեալ 'ի փայլուն նշուլից զինուցն,
առաքեաց կոչէր վաշտս վեց 'ի լէգէոնիցն,
և առեալ կարգէր զնոսա յետուտտ տառ-
ներորդի լէգէոնին . պատուէր տայր հան-
գարտել և մի յերևան գալ թշնամեացն .
իսկ 'ի խաղալ յառաջ իւրեանց այրու-
ծիոյն, յայնժամ ապա 'ի գուրս խուժել
'ի մէջ առաջին նահատակացն, բայց ոչ
անգէն արգնդնկէց լինել ըստ օրինի կորո-
վեացն և աճապարել մերկել սուր . այլ
'ի վեր առեալ կշիռ հարկանել խոցել
զաչս և զգէմա թշնամեացն . “ քանզի այդ
գեղաւոր և ծաղկափթիթ պարաւորդք

աստղերնք պաճաւազարդք, ոչինչ արգեօք՝ ասէր՝ բերցեն և երկաթոյ՝ որ յաչա գոցա վարսեսցի,, : Այսոցիկ յայնժամ պատկառ կայր Կեօար :

Այլ Պոմպէոս յերկրակն գէտակն կաշեալ զննեալ զգառա կարգացն, տեւեալ անգանօր զթշնամիսն այնպէս խաղաղիկ յիւրեանց կարգին ակնկալեալ միտքան 'ի ժամ կռուոյն, իսկ զիւր զօրականն բազմագոյն մասամբ ոչինչ յակաստանի՝ այնպէս յանկրթութենէն 'ի ծովոս և 'ի յոյզս, երկեաւ և թէ քակտեալ բաժանեացին նոքա 'ի խառնել գոռին . հրաման տայր յառաջամարտիկ ճակատելոցն՝ կաղմ կալ և անգրգուռեցք և կռուք և այնպէս 'ի գիմի թշնամեացն հարկանել : Բայց զգործ զայն Պոմպէի գառապարտ առնէ Կեօար : Քանզի և բթացոյց այնպէս Պոմպէոս զթափ հարուածոցն՝ որ 'ի վաղեց անտի . և արգելեալ զիւր մարտիկսն 'ի բուռն յարձակմանէն՝ որ յաշխոյժ եռանգան զօրականն բնաւորեցաւ վտռել և զարուծիւն նոցուն 'ի գոչիւն աղաղակին և արշաւանօքն բորբոքել, թմբեալ ընդ արմացոյց զարան : Եւ էին Կեօարուն զօրքսան և երկու հազար . իսկ Պոմպէին խուն մի առաւելեալ քան զկրկին :

Իբրեւ այնպէս յերկոցուն ևս կողմանց նշան ետուն մարտին, և փողք հարան գրգռել զխաղմն, անդ այր այր 'ի զօրակաւ նէն ուշ ունէր անձին և գործոց ձեռացն : Բայց անգուստ նուազունք 'ի հռովմայե-

յառց լաւ որեաքն, և կէսք գարձեալ 'ի Հե-
լենացեաց հանգիսեալք անդր և արտադոյ
կացեալք կռուոյն, իբրեւ այն ինչ խառնել
յահագին գոռին տեսին զքանակսն զերկու-
սին՝ հիացեալք այնպէս մտախորհ յան-
ձինս լինելին՝ յոր չափ յոր սահման աւա-
գիկ ածեալ կացուցին զՀռոմայեցեացն
տէրութիւն կիրքդ աւելանդիր և փառա-
սէր : Քանզի անդամոր զէնք՝ աղքատից
համարիւնք էին, կարգք ճակատուցն՝ հա-
րազատաց էր, և գրոշակքն՝ հասարակաց,
և ամբոխ կորովեաց զորականին՝ միոյ քա-
ղաքի քաղաքացի . և մարտիկք ինքնին՝ որ
այր ընդ ընկերի 'ի կռիւ կաջաւելն, քաջ
'ի գէմս բերին՝ զի այր կանանցածին՝ որ 'ի
կրկնս վանեալ իցէ, զաջացու ուրեմն է և
'ի խելաժէտութիւն կրթի : Զի եթէ այդց
կրկին զորավարաց երբէք յանդորդու զ-
րավարեալ էր, և 'ի յաղթութիւնս խրա-
քանչիւր գեղեցիկ վայելեալ էր, նոս ա-
ւանիկ գոցա՝ մասն զծովու և զցամաքին
զլատն և զքան՝ նուաձեալ խակ էր . և թէ
երբէք ակադէնից և յաղթանակաց գոցա
ցանկացեալ էր, էր խակ նոցա զքաղցն հար-
կանել՝ մտրտ եղեալ կռուեալ ընդ Պար-
թեա կամ ընդ Գերմանացիս . առ այս՝ և
չատ ինչ գարձեալ ընդ Սկիւթացիս և ընդ
Հնդիկս, բարուր 'ի նոյն կարկատեալ վասն
ընչաքաղցութեանն՝ ոչինչ անփառանափ,
իբրեւ զփութագուծ բարբարոսսն համբու-
րեցուցանել : Իսկ մր ապա այն Սկիւթա-
ցեաց աքրուծի, կամ ո՞ր ներսից Պարթեաց

տեղատարափ, կամ ո՞ր այն Հնդկաց ըն-
չաւէտութիւն, երբեք բերէր զգուշութ զայն
Հռոմայեցւոյ զեօթանց բիւրուց վառելոց,
զօրավար 'ի վերայ ինքնին կացեալ Պոմպէոս
և Կեսար. զորոց և զանուանան՝ շատ կա-
նուի քան զՀռոմայեցւոյ ինքնին գլխովն՝
լուեալ իսկ էր ազգացոյց այդոցիկ: Այն-
չափ իմն յառաջագէմ էին արքն՝ պար-
տեալ վանեալ ազգս և ազինս ալլալեզուս
և գազանամիտս և վայրագասունս: Այլ
յայնժամ 'ի վէգ կաքաւէր այր ընդ ընկե-
րի. ո՞չ զանձանց ինչ զփառան զընդային,
յոյր սակս և հայրենեացն չգնմեղէին. իբ-
րև՝ Անպարտելի մինչև ցայն օր անուան-
եալ իսկ էր երկոցուն նոցա: Քանզի և
ազգակցութիւն նոցա և հրապոյրք սիրոյն
Յուլիայ և այն հարսանիք, անգատին 'ի
սկզբանէ առհաւատչեայք իմն կացին գա-
ւաճանք և կեղակարծելիք օգտածարաւ
միամտութեանն՝ անբաժ 'ի ճշմարիտն բա-
րեկամութենէ:

Արդ իբրև այնպէս ընոյր զեզոյր յայն-
ժամ դաշտն Փարտաղեան 'ի մարտիկ ա-
րանց և 'ի քաջ երիվարաց և 'ի փալուն
զինուց վառելոց, և 'ի կազմանց երկոցուն
նշան տուեալ մարտին, անդ էր տեսանել
զի նահատակ առաջին 'ի գուրս վազեր 'ի
փազանդէն Կեսարու Գայիոս Արասիանոս
զօրապետ գնդի արանց հարիւր և քսանից,
և խոստումն մեծապէս կուեալ էր այրն
ընդ Կեսարու. քանզի և նահատակ զսա-
տեսանէր առաջին ելեալ 'ի պատնշէն. զոր

և կոչեալ և հարցեալ Վեհար՝ զի՞նչ նորա խորհուրդք զանն մարտին իցեն , տայր պատասխանի այրն 'ի ձայն բարձր՝ կարկառեալ նմա զաջն . " Տարցես յազթու-
թիւն գեղեցիկս ո՞վ Վեհար . և գու ինքնին այսոր գովեսցես զիս՝ կամ՝ կենդանի կամ՝ մեռեալ , : Յուշ իւր տպա յայնժամ զիւր բանն ածեալ Վրաստանոս , նահատակեալ յարձակէր մեծաւ ուժով , և չէ իւր ձգեալ շատ զոք՝ այնպէս խառնեցաւ 'ի թշնամիսն : Անգ տպա սուտերամարտք եղեալ և բազմաց տապաստ արկեալ , մինչդեռ նա թափ տուեալ հարժանէր սատակէր զնահատակ առն , մի սմն 'ի նոցանէն զտեղի առեալ և կշիւ գործեալ՝ հարեալ սուր միսէր 'ի բերան անգր նորա և այնպէս թափ ընդ ծոծրակն անցուցանէր զսայրն : Իբրեւ այնպէս տապաստ անկաւ Վրաստանոս , գոռն անգանոր զոյգ հաւասար հանգիսէր : Բայց Պոմպէոս ոչինչ աճապարեաց յառաջ զարեւ զաջոյ զիւր թեն . գէտակն կալեալ 'ի միւս թեն՝ մնայր նահատակութեան այրութիոյն և ժամազաճառ լինէր :

Այլ նոքա ճապաղեալ և յառաջ նահատակեալ իսկ էին իւրեանց գնդաւն արտել՝ 'ի ներքս զՎեհար փակել , և 'ի փաղանգ անգր փանել ընկրկել զսակաւաձեռն նորա զայրուձին յառաջամարտիկ : Յայնժամ նշան 'ի Վեհարէ տեւարձեալ տեղի տայր այրուձին , և գունդք վերջապահ երկոց հազարացն յառաջ նահատակեալ ընդդէմ պաշարողացն , 'ի գիմի հա-

րեալ մեծ աղբաւիղին՝ որպէս ուսանին՝ այնպէս կշիռ 'ի վեր զգեղարդումանն [Թափ առեալ ձգէին 'ի գէմն [Թշնամեացն : Սղբաւանդորձը յամենայն ազգէ կուսաղին՝ այնպէս զանծանօթն զայն և զանազնոճեղն առեալ հարուած 'ի բերանն և յաչ իւրեանց, ջհանգութեալք և ընդ կրտսնին գարձեալք և ձեռքն առհաչացն կաշեալք՝ այնպէս անփառաւանակ 'ի փափուստ խառնապետան : Իսկ Եհսարեանը յայնժամ ոչինչ զփափառեից փոյթ կաշեալ, յարձառեցան ընդգէմ հեռեակեացն 'ի կողմն անդր [Թեոյն ամալայեալ յաղբաւիղին՝ ապա, տեւ 'ի ներքս փախել զնա . իբրեւ այնպէս 'ի կողմանէ անկան նոքա, խաղաց և առաւ ներսդն [Էդէոյն 'ի հանդիպոյ անկաներ 'ի վերայ, անդ 'ի [Թեին ոչ ևս ժողովոյն զարկանը 'ի գիմն արձանանալ . զի ողբ կարծէինն պաշարել, նոքա 'ի ներքս փախեցան 'ի [Թշնամեաց :

Ազգա [Թեկնագարձոյք 'ի փափուստ խառնապետ նոցա, իբրեւ անդուստ զամբ փողոյն յակն իւր արկաներ Պոմոլեոս, տեսանէր և զտղետա ամբառ տարակուսանացն զհարոյ աղբաւիղին, ո՞ք բաւական իցէ պատմել որ յայնժամ զկիրա և զղղղմաղ զառնն, հանգուշատիւ մարդոյ՝ որ յանդարտութիւն հատեալ իցէ և որ ահիւ զմիտեալ իցէ . ընդ միտ անդամ չաժեալ ե[թէ Պոմոլեոսն իցէ մեծն, այնպէս համարեալ՝ սրտառուչ 'ի զակիւ անդր ոտնամեալ խուսեր, 'ի գեպ համբուն ե

կեալ քերթուածոյն այնմիկ. «Իսկ Արաւ
մազը հայրն՝ ասէ՝ բարձրագագաթն, զԱյաս
ահիւ պակեւցանէր : Կայ տա արձանացաւ
ահաբեկ , և զթիկամբն զասպարն արկա-
նէր զեօթնարշառենին : Եւ շուրջ ընդ այս
զակն յածեալ և ընդ այն 'ի խուժանին՝
տարսէր գողայր Ծ,, : Այնպիսի իմն յայնժամ
Պամպէոս՝ գայր մտանէր 'ի խորանն . կայր
անդ բազմեալ անմուռնչ մինչ և բազումք
'ի Թշնամեացն հետամուտք փախստելոյն
խառն 'ի ներքս անկանելին : Յայնժամ զայս
միայն բարբառեալ Պամպէոս, «Արդ ու-
րեմն և 'ի բանակներն անգամ,, , և յա-
րուցեալ նոյնժամայն՝ ինչ մի այլ չասաց,
արկեալ հանգերձ առաջակց բախտին
վայելուճ՝ այնպէս զանխուլ ըսիկ մեջիկ ե-
լանէր արտաքս :

Բայց յայնժամ 'ի փախուստ գառ-
նային և գունդք այլ, և հարուած անհնա-
րին լինէր 'ի բանակին վանապանացն և ծա-
ռայիցն . իսկ 'ի զօրականէն տապաստ ան-
կանելին վեց հազարք, որպէս ասէ Ասին-
նիոս Պողոսին՝ որ անդ յայնժամ պատա-
հեցաւ 'ի կռուին ընդ Կեսարու : Բայց ա-
պա հատեալ կալեալ Կեսարեանց զբա-
նակն, տեսին իսկ քաջ զմեծապէս ան-
մառութիւն զծանծաղամբիտ Թշնամեացն .
քանզի անգանձոր տմենայն վրան 'ի միտենիա
զարդարեալ էր, ծաղկացան պատրաստեալ
անկողնք . անդ և սեղանք լի բաժակօք,
և անկեալ խառնորանք գինւոյ . և համ-
բուն հանգերձանացն կաղնած՝ քան զօրա-

կանաց վառելից 'ի մարտ՝ էր առաւել ևս իբրև պատրաստելոց ոմանց 'ի զոհս և յաշխարհաժողով տոնս : Այսպէս նոքա գաւառներու յիւրեանց յուսոյն , և անհանձար յանձնապատանք՝ այնպէս ընթանային 'ի մարտ պատերազմին :

Իսկ Պոմպէոս վայր մի արտաքս քան զքանակսն յառաջագէմ գնացեալ Թողոյր զերիվարն , և ընդ իւր նուազումս յոյժ ունելով յիւրոց անտի , իբրև հետամուտ երևէր և ոչ ոք , այնպէս յուշիկ ընթանայր . ընդ միտ խորհուրդս յածէր 'ի գէպ յայնժամ այնպիսուոյ աւագ առն , որ զամս երեսուն և չորս սովորեցաւ 'ի յազմել և նկուն առհասարակ առնել . և անդ առաջին այնպէս յալելոյթ յեցեալ՝ զհարուածոյն կիրս և զփախստեանն յանձին բերէր . կայր պլն և մտախոհ լինէր , զի 'ի միում ժամու այնպէս յանկարծ կապուտ կողոպուտ տեւազերծ գորաւ 'ի փառաց շքոյն որ 'ի բազմագէմ մարտիցն , և 'ի տերութենէ աւագութեանն . որ և սակաւ մի յառաջ 'ի հետեակացն պաշտպանեալ էր գնդաց և յաջրուծիոյն և 'ի նաւացն հանգիսից , տագնապեցաւ յայնժամ տեղի տալ խուսել՝ իբրև մեծապէս գուզնաքեայ այր և անաւագ , զի և Թշնամեացն խնդրակաց եղև անծանօթ :

Ապա անցեալ հատեալ ընդ Լարիսսա , հասեալ 'ի Տեմպէ պապեալ 'ի ծարաւոյն , յորսայս 'ի գետին այնպէս լափէր ջուր 'ի գետոյն . և յարուցեալ անցեալ ընդ Տեմ

պէ՛ չորաւ մինչև 'ի Ծով անդր : Անդ զկայ
առեալ հանգիստ տալ անձին զմնացուած
գիշերոյն ուրեք 'ի հիւղ մի ձկնորսաց, վաղ
քաջ ընդ այդն մտեալ 'ի կուր մի գետոյն,
և առեալ յարանց անտի ազատաց՝ որ ընդ
իւր, հրաման տայր Ծառայիցն յառնել
զնալ աներկիւղ առ Կեսար . իսկ ինքն քե-
րեալ նաւակաւն առ ափամբ՝ տեսանէր
նաւ մեծ բեռնաբարձ պատդաստեալ յու-
ղին : Էր նաւասպետն այր Հռոմայեցի Պե-
տիկիոս անուն . Թէպէտ և բազումս կենա-
կից չէր լեալ Պոմպէի, տակայն և երեսօք
ճանաչէր զնա : Դէպ եղև սմա յանուրջս
յառաջնում գիշերին տեսանել զՊոմ-
պէոս, ոչ որպիսի բազում անգամ տե-
սեալ իսկ էր զնա, այլ հիքացեալ և Թաղ
Ծագին խօսել ընդ նմա : Եւ կայր անդ
յայնժամ նաւասպետն և պատմէր նաւոր-
դաց զերազն, ըստ որում և սովորեցան
մարդիկ 'ի մեծամեծս յայսպիսեաց իրաց
բան զրուցել 'ի պարասպել իւրեանց : Յայն-
ժամ ասպա յանկարծակի 'ի նաւորդաց
ոմն ասէր տեսանել կուր մի զգետոյն Թիւ-
վարեալ 'ի ցամայքն, և արս 'ի նմա՝ հան-
գերձ Թօթափել և նշան տալ և ձեռս առ
նոսա տատանել : Իսկ Պետիկիոս յառեալ
զակն՝ մանր զննեաց և անդէն ճանաչէր
զՊոմպէոս՝ որպիսի յանուրջսն ետես . զճա-
կատ հարկանէր Պետիկիոս, հրաման տայր
նաւաստեացն զմակոյկն առաջի ընծայել
նմա . և ինքն զաջ իւր ձգեալ՝ յանուանէն
կարդայր զՊոմպէոս, հայէր իմանայր առ

'ի հանգերձիցն զմեծապէս փոփոխութիւն բախտի զառնն . ուստի ոչինչ մնացեալ ժտելոյն Պոմպէի կամ բանից ինչ՝ առնողր ժողովէր զնա և ընդ նմա առհասարակ զորս ինքն կամեցաւ, և էին նոցա Լենտուզոսը կրկին և Փառմիւտս, և խաղալը 'ի խորս : Իբրև սակաւ ժամք անցին՝ տեսեալ նոցա առ ծովեզերքն և զարքայն Դէյոտարոս՝ որ տոխպաւ նոցա ակնարկի առնէր, ժողովեցին և զնա 'ի նաւ անգր : Իսկ 'ի գալ ժամու ընթերացն, և 'ի պատրաստել նաւապետին յառ ձեռն գոյիցն, տեսեալ Փառմ նիտսի զՊոմպէոս՝ զի առ չքոյէ ծառայիցն անձամբ զանձն սկսաւ լուանալ, ընթացաւ առ նա և տուեալ լուանալը և օծանէր զնա . և յայնմ հետէ ինքն ցանգ խնամ ածեալ զպէտան հարկանէր՝ օրպէս ծառայք զտէրանց, զի և զնորա զոտան լուանալը և ընթրիս պատրաստէր . որպէս զի և զազատականութիւն զայն զապասաւորութեան զՓառմեայ տեսեալ ուրումն՝ զպարզն և զանկեղծաւորն, ասէր . “ Բարե, զիմք ազատ մարգկանն ամենայն ինչ գեղեցիկ է ” :

Եւ պնպէս նաւարկեալ Պոմպէի առ Ամիխայօլեաւ՝ անցանէր անտի 'ի Յեափկէնէ . կամէր ածել ընդ ինքեան զՎուռնելիս և զորգին : Հասեալ 'ի ցամաք կղզւոյն՝ առաքէր հրեշտակ 'ի քաղաք անգր, ոչ որ պիտի ակնկալեալ մնայր Վուռնելիս, այն որ 'ի յառաջագոյն ազգելոյն առ նա և 'ի գրեւոյն ինքապէս յոգին՝ յուսայր 'ի վը-

Ճար մարտին 'ի Դիւրաքին' հետամնաւ
այնուհետեւ Պոմպէի վանել զՎետար Մինչ
գեռ նա 'ի խորհրդին իւրում խնդալ, և
կեալ հասանէր հրեշտակն . չհանդուր-
ժեաց և ողջոյն տալ անգամ . 'ի վեր հա-
նեալ նմա շտա ինչ 'ի մեծաց աղէտիցն,
քան բանիւք՝ առաւել ևս արտասուօք,
փութացուցանէր զնա, թէ կամք իցեն տե-
ռանել զՊոմպէոս՝ որ 'ի նաւ մի ամբար-
ձեալ օտարին՝ անցեալ չուէ : 'ի լուր գու-
ժին՝ Վուռնելիա չուառական անկանէր 'ի
գետին, և այնպէս օգուտ ժամն կալ
նուաղեալ անմոռնչ . մինչև հաղիւ ու-
րեմն ուշաբերեալ՝ ոչ լաւ համարեցաւ
յաշխարհանն արտասուօք ժամաւաճառ
լինել . յարուցեալ ընթանալք ընդ քա-
ղաքն . գիմեաց 'ի ծով . ընդ առաջ նմա
յարեաւ Պոմպէս . առ ժողովեաց զնա
Թալացեալ 'ի գրկին . և անդ գիրկնդ
խառն աւաղէր Վուռնելիա և ասէր այս-
պէս . " Տեսանեմ զքեզ, ո՞վ իմ ամու-
սին, ոչ 'ի քոյդ ինչ բախտէ, քան թէ յի-
մոյն, աստ միով վարեալ նաւակաւ . քան-
զի մինչև քո զՎուռնելիա ածեալ, զծով
զայս՝ հինգհարիւր հատանէիր նաւուք : Իսկ
առ ինչ ասկա քո գալուստ այսր տեսա-
նել զիս, և ոչ մանաւանդ թողեր զիս 'ի
վատախտար յիմում Գալին, որ աղէտս
ամբաւ առեալ ածի և 'ի քո վերայ : Բա-
բէ, իմ քանի՞ երջանիկ կացեալ էր կին,
եթէ մեռեալ իսկ էի՝ մինչև զմահ գիտա-
պատու լուեալ զՊոպպիոսի 'ի Պարթեա՝ ո-

բում կոյս ածայ: Բարէ, իսկ քանի՞օն
գարձեալ իմաստուն, եթէ յարեէ հա-
տեալ նորա՝ և ես ինքնին (որպէս և հաս-
տատեալ իսկ էի) զիմն հատանէի արեւ:
Ողջ ուրեմն պահեցայ՝ յողէտս լինել և
մեծին Պոմպէի, : Զայսոտիկ պատմեն ա-
ռել յայնժամ Վուռներէայ, և Պոմպէի
գարձեալ պատասխանի առնել նմա. “Դու
ինքնին ո՞վ Վուռներէա ցայժամ զմին զայն
զգեղեցիկն ծանեար բախտ. և թերեւ նա
զքեղ խաբեաց, զի եկաց ընդ իս կենակից
հարուստ ևս ժամանակ: Սակայն և զա-
ղէտսդ զայդ արժան իցէ արդեօք բերել
մեզ կանանցածնացս, և միւսանգամ զնո-
րուն զհետ կրթել բախտի: Քանզի և ան-
յուսալի չիցէ արդեօք՝ ամբառնալ յողէ-
տից աստի՛ի բարիս, այնմ՝ որ՛ի բարեացն
խարդաւանեցաւ՛ի չարիս, : ”

Ապա առեալ Վուռներէա զոյս իւր և
զծառայս իջուցանէր ՛ի քաղաքէն ՛ի ծով
անդր. ուրտնօր և ՛ի Մետիւլինացւոց ան-
տի եկեալ յողջոյն Պոմպէի, ժտէին մտա-
նել նմա ՛ի քաղաքն նոցա, այլ նա յան-
ձին չկալաւ. խրատ ևս տայր նոցա հնա-
զանդ յաղթականին լինել, և հաստատել
զսիրոս ՛ի գթութիւն և ՛ի լաւութիւնն
Վեսարու: Ասաց, և ՛ի Վրասիպպոս իմաս-
տասէր կողմն գարձեալ՝ որ ՛ի քաղաքէ ան-
տի իջեալ էր տեսանել զնա, գանգատէր
իմն Պոմպէոս և պալքարս ևս յուզէր ընդ
վերին սնտեսութիւնն. թուէր իմն Վրա-
տիպպոս յանկէիլ ՛ի վշտառես այլն, նա և

'ի յոյս գեղեցիկ 'ի վեր առնոյր զնա . զի մի թերևս հակառակս պայքարեալ չար ետ և դժպատեհա ծանրասցի նմա : Քանզի և էր իսկ արդեօք Պոմպէի 'ի ժամուն յու գեւ ընդ նմա խնդիրս զվերին տնտեսութեանն : Սակայն և Կրատիպպոսի էր քաջ 'ի գէմս բերել նմա՝ եթէ առ վառթարել վարչութեան քաղաքին՝ պէտք արդեօք էին յայնժամ միապետութեանն : Առ այս՝ էր իսկ նմա հարցանել առ նա .
 “ Զխորդ ո՞վ Պոմպէոս , և յինչ հաւաստիս արդեօք էր մեզ հաստատել , եթէ 'ի յաղթական լինել քո՝ էր քեզ գեղեցիկ բախտիւք վարել լաւ ևս քան զԿեսար , ” :
 Բայց թող լի է զայստօիկ , իբրու որ յաստուածակողմն անդր իցեն :

Արդ առեալ Պոմպէի ընդ իւր 'ի նաւին զկին և զբարեկամն , նաւագնաց լինէր . զտեղի առնոյր 'ի նաւահանգիստս 'ի պէտս պաշարոյ միայն ջրոյ և կերակրոյ . իսկ առաջին քաղաք՝ յոր եմուտ նա՝ էր Արտադրիա Պամփիլիւիոյ : Անգանօր դային նմա ընդ առաջ եռաթիջ 'ի Կիլիկիոյ , խրճ բեալ առ նմա զօրականս և միւստնդամ՝ Սինկդիտիկոսս վաթսուն թուով : Ապա լուր առեալ հաստատութեան զիւրոյ նաւահանգիսին , և զի՝ Կատոմն զօր բազում առեալ անցանէ 'ի Լիրիա , աւազէր առ բարեկամն՝ դանդառ մեծապէս ունէր վասն իւր զի այնպէս յօժարեցաւ մարտ գնել կռուել ցամաքին զօրօք՝ 'ի գործ մի չառեալ իւր զբազմաձեռն զօր , և ոչ գար-

ձեռք մեռ նաւահանգիսին կացեալ. զի 'ի գլխէլ 'ի ցամաքի՝ առ ձեռն նմա ծովայինքն կորովք և հզօրք կային ընդգէմ՝ Թշնամւոյն : Քանզի և արգեօք՝ ոչ Պոմպէոս մեծ ևս մեղաւ, և ոչ գարձեալ Վեսար՝ խորագիտաբոյն ևս դաւեաց, քան զմարտ զայն այնպէս բացագոյնս յարգարեւ 'ի նաւացն օգնականութենէ :

Այլա բռնադատեալ Պոմպէի ինչ մի նահատակել առ ձեռն զօրականօքն, արձակէր հրեշտակս շուրջանակի 'ի քաղաքս քաղաքս. և ինքն գարձեալ շուրջ նաւեալ խնդրէր 'ի քաղաքաց գրամն և կազմէր պատուատեղր նաւս. բայց զանգիտեալ 'ի շուտափութենէ Թշնամւոյն եթէ յանկարծ 'ի վերայ անկեալ կանուխ եղծանիցէ զնա, զմտաւ ածէր առ ժամն զվայր ապաստանին իւրոյ : 'ի խորհուրդ մտեալ ինքն և որք ընդ նմա վասն բանին այնորիկ, չտառ նեկն գաւառ ապաստանի իւրեանց : Իսկ Պոմպէոս անկառուց յարքայութիւնն Պարթևաց՝ ասէր զայն տեղի մեծապէս տապալին 'ի անպրութեան իւրեանց. նախ յաղթահարուաւ առ 'ի նոցանէն լինել և անգուստ ապա յարձակել ընդգէմ՝ Թշնամւոյն բազմաձեռն գնդաւ : Բայց այլք աւերակառոյցք 'ի Լիբիա ելին և առ Յորդան : Իսկ Թեոփանեայ Լեւազացոյ գժպի բանն երեկր, եթէ Թողեալ նորա զՆգիպտոս՝ հեռի 'ի նոցանէն գնացս նաւու երկոյ աւուրց, և Թողեալ զՊաղոմէոս յարդունս հասեալ 'ի ժամուն և երախտապարտ ևս

Պոմպէի 'ի հայրենի բարեկամութենէն և 'ի մարդասիրութենէն, գնացեալ նա ապաւինեացի առ Պարթեա՝ ժողովուրդ. անհաւատարիմ. առ այս դարձեալ՝ և որ տեղի չտայ առն Հռոմայեցւոյ խրոման աներոյ՝ չտանլ շատ զերկրորդն բարձ և բարձերեց ալլոցն լինել առհասարակ, դարձեալ և որ զչափաւորութիւնն Կեսարու չառնույանն, նոյն ինքն ապա գնացեալ տէր իւրում անձինն գործեացէ զԱլլուսկ. որում և ոչ Կրտասոս առ Կենդանութեամբն գըրաւեաց զանն : Առ այս՝ և զնորածաղիկ զիւրն լծակից 'ի զարմէն Սկիպիոնի ածեալ կացուացէ նա 'ի մէջ խժգժիցն, որ զգորութի իւրեանց բնաւորեցան չափել թշնամաւ նոց և պազշոտութեամբ. ուրանօր թէպէտ և խայտառակեացի ինչ ոչ, խէթն միայն գծնգակ իցէ, արկեալ զնա 'ի մէջ վտանգաբեր որերոյն : Եւ ապա՝ այս միայն (որպէս. ասեն) չքջեաց զմիտս Պոմպէի չերթալ ընդ Եւփրատ : Սակայն եթէ արգեօք խորհուրդ այս Պոմպէի, և ոչ Քաջն ինքնին գլխովին ած ձգեաց զնա ընդ այն ճանապարհ :

Ապա հաստատեալ ապաւինել յԵգիպտոս, 'ի չաւ անկեալ 'ի Կիւպրոսէ ընդ կնոջն յեռաթի մի Սելեւկիացի (զհետ նորա գալին իւրքն, կէպք 'ի նաւա երկաթաւ և կէպք 'ի բեռնաբարձս), յանգորդու անցանէր ընդ ծով : Իսկ լուր աւեալ զի Պրտզոմէոս բանակ հաղեալ կայ 'ի Պեղոսիոն մարտ եղեալ ընդ քեռն, գէմ եղեալ

գնայր անդր. և յառաջոյ առաջէր հրեշտակ ողորբաւոր արքայի: Էր Պոմպէոս տակաւին պատանեակ, և 'ի վերայ ամենայնին տիրացեալ էր 'ի ժամուն Փոթինոս. սա ատեան խնդեաց յայնժամ զաւագաց՝ զորս և ինքնին ընտրէր կարգէր Փոթինոս, և հրաման տալոյ առն առն ասել զքան իւր: Դժպէի արդեօք էր ատեանն, յորում 'ի խորհուրդ վասն Պոմպէի մեծի մտանէր Փոթինոս այր ներքինի. դարձեալ և Թէոդոտոս Քիւացի՝ այր վարձկան վարժապետ հռետորականին, և Աքիլլաս Եգիպտացի. քանզի և յաւագանին դրան և 'ի դաստիարակսն արքային արդդ այդդքիկ էին նախաթոռք 'ի խորհրդեան: Իսկ անդուստ Պոմպէոս արկեալ խարիսխ, սպասեալ մնայր հեռի 'ի ցամաքէն՝ խորհրդոյ դատաւորացդ այդդքիկ. Պոմպէոս այն՝ որ դժպատեհ համարէր երախտապարտ Նեսարու լինել 'ի փրկուութեան անձինն: Արդ յայնժամ յատենի յոյժ տարբերեցան խորհուրդք. կէսք ասէին 'ի բաց զՊոմպէոս մերժել. և կէսք դարձեալ՝ կոչել ժողովել զնա: Իսկ անդ Թէոդոտոս ցոյցս իւրոյն առնելով կորովի հռետորականին, և ոչ զմի յերկուց անտի խորհրդոց ասէր աներկեան. զի 'ի ժողովելն՝ թշնամեացին ընդ Նեսար, և տիրացուցեն անձանց զՊոմպէոս. իսկ 'ի մերժելն՝ մեղիցեն և առ Պոմպէոս վասն մերժելոյն, և առ Նեսար դարձեալ՝ վասն հռետորաւոր չլինելոյն. ուստի և խորհուրդ

քաջ ասէր ժողովել զնա և զարեւն հասա-
նել նորա . և այնպէս ապա զՅեսար հա-
ճել, դարձեալ և 'ի Պոմպէէ չերկնչել . և
յաւել ասել ժպտելով եթէ Մեռեալն
(որպէս ասեն) խածանէ ոչ :

'ի նոյն ապա հաստատեալ խորհուրդ ,
գործօն բանին կարգեցին զԱլբիլլաս : Նա
ընդ իւր առեալ զՍեպտիմիոս զոմն՝ կա-
ցեալ երբեմն գնդապետ առ Պոմպէի, և
զՍալբիոս զայլ հարիւրապետ , և պաշտօ-
նեայս ևս երկու կամ չորս , ելեալ գնացր
'ի նաւ անգր Պոմպէի . յորում և ըստ գի-
պաց յայնժամ ալք աւաղք ուզեկիցք
Պոմպէի մտեալ էին տեսանել զեւթ իրացն
Իբրեւ անդ յակն արկին նորա 'ի ժողովել
զՊոմպէոս՝ ոչ արբենի ինչ և ոչ շուք և ոչ
'ի ճահ ինչ ակնկալութեանց Թէոփանեայ,
այլ նուազունք ոմանք հանգէպ իւրեանց
գային 'ի նաւակ մի ձկնորսաց, զանգիտեալ
խիթացին ընդ արհամարհութիւնն Եդիպ-
տացւոց . Թելագիր Պոմպէի լինէին առ-
նուլ 'ի խորս խաղացուցանել զնաւն , զի և
էին իսկ արտաքոյ նեալնկէցին : Բայց հա-
տեալ մտեալ անդ նաւակին , աճապա-
րեալ Սեպտիմիոս 'ի վեր վազեաց և 'ի լե-
զու հռոմայեցի ինքնակալ կարգալր զՊոմ-
պէոս . իսկ Ալբիլլաս ողջոյն առեալ նմա
'ի լեզու հելլենացի , յորդորէր զնա իջա-
նել անցանել 'ի նաւակ անգր նոցա . Իբրեւ
զի խրուղք շատք են անդանօր , և անդ
ծովն աւաղուտ՝ չէ՛ դիւրագնալի եռա-
թիոցն : 'ի նմին պահու տեսանէին նորա

և նաև աղքատին 'ի պատրաստութեան, և ծովափն ողջոյն լի էր վառելովք արանցորդի թէպէտ և 'ի խորհրդոց իւրեանց յայնժամ շրջեալ էր հռոմայեցւոց, անձողոպրելիք էին. նա զի և յիւրեանց խիթալոյն տային մարդասիրոշոշ արանցն 'ի չքմեզս լինել վնասուն իւրեանց: Ապա Պոմպէոս գիրկս արկեալ Նուռնեւեայ՝ որ և կանուխ իսկ ողբալը զմահն նորա, և հրաման տուեալ երկուց հարիւրապետացն և փոխապոստի իւրում ազատագրելոյն, և միում այլ 'ի ծառայից անտի Սկինէս անուն՝ յառաջել իջանել 'ի նաւակն, անգ Աքիլլաս զաջ իւր կարկառեալ Պոմպէի 'ի նաւակէն, Պոմպէոս դարձեալ 'ի կինն կողմն և առ որդին, ասելը զմեծավերջան զայն զՍոփոկղեայ “Իսկ որ միանգամ առ այր բռնաւոր մտանէ, ծառայ է նորա, թէպէտ և ազատ իցէ”: Այս վերջին եղեն Պոմպէի բանք առ խւրան. ապա և ինքն մտանէր 'ի նաւակ անդր:

Իսկ իբրև յայնժամ 'ի բացաձիգ ուղւոջն մինչև 'ի ցամաքն՝ մարդասիրազոյնս զտուցէին ընդ նմա որ 'ի նաւակին էին, նա զաչան դարձուցեալ առ Սեպտիմիոս, ասելը. “Ո՞չ ես գրեզ քաջիկ ճանաչեմ” իբրում իմ նիզակակից”: Իսկ Սեպտիմիոս անմոռանչ միայն գլխովն լակնարկի հաւատէր. ոչ խօսեցաւ ինչ, և ինչ մի մարդադիւրութիւն չեցոյց առ նա: Ապա անդրէն 'ի խոր լուսութիւն դարձեալ ամենեցուն, յայնժամ Պոմպէի առեալ զմատենան փոքրիկ, յորում արձանագրեալ էր ինքն 'ի

Նմա ճառ մի յանարէն առ 'ի բարբառել
 ընդ Պաղմկայ, սկսաւ վերծանել: Իսկ 'ի
 մօտել նաւակին 'ի ցամաքն, անդուստ
 Յուսնելիա 'ի մեծապէս անձկութենէս որ
 տին գէտակն կալեալ հայեր յեռաթիոյն
 ընդ բարեկամացն խմանալ զկատարածն.
 Եկաւ քաջաբերել յանձին՝ զի շատը յա
 ւազանեայ արքային ընթանային 'ի ծո
 վանն կոյս ընդառաջ իբրեւ 'ի շուք հիւրոն
 կալութեան Պոմպէի: 'ի նմին անդ. պա
 հաւ մինչդեռ Պոմպէոս կարեալ ունէր զմե
 րանէն Թիքիպպոսի գիւրեաւ 'ի վեր կանգ
 նել, անդէն Սեպտիմիոս առաջին խոցեր
 զնա 'ի Թիքանց 'ի սայր սուսերին. ապա
 և Սալլիստ՝ ըստ նմանէն և Աքիլլոս մեր
 կեցին վաղակաւորս: Իսկ Պոմպէոս երկու
 քամիք ձեռքն ածեալ զերեւոյն զպատ
 մաւճանն՝ ինչ մի շատաց կամ գործեաց
 անարժան անձինն, այլ յողւոց միայն հա
 նեալ՝ այնպէս համբերատար առեալ ըզ
 վէրս հարուածոցն, վճարել զխեանսն ա
 մաց յիսուն և ինունց, միով աւուրք յե
 տոյ քան զոր ծննդեանն: Իսկ որ անդուստ
 'ի նաւէն աեմին զանհնարին աղէտան, ճիչ
 սաստիկ և աղաղակ բարձեալ մինչև լսելի 'ի
 ցամաք անդր, և անդէն 'ի վեր զխարիստն
 առեալք 'ի փախուստ խուճապեցան. զ
 բովոցն և հողմն՝ շնչելո ուժովն և յաջողակ
 նոցա 'ի ծովուն, զի և որ կամէին՝ Եգիպ
 տացիք ոչնչ արգեցան զհետ:

Ապա հասեալ Եգիպտոսոցոց զգլուխն
 Պոմպէի, և մերկ զգլխինն ձգեալ արտաքս

'ի նաւակէն, անդ գէշ արկանէին 'ի տեսիլ
ամենեցուն. և կայր մնայր առ դիականն
Փիլիպպոս՝ մինչև ամենեցուն յագել 'ի
տեսութենէն. ապա լուսցեալ զգիականն
'ի ծովու՝ զքեցուցանէր խորով հանգեր
ձիւն. և զի չգոյր ինչ առ նմա՝ յայկոյս
յայնկոյս հայեցեալ անդ առ ասիամբն
գտանէր կրկուտս՝ զբեկորս փուտս զնաւա-
կի ձկնորսաց, բաւական 'ի հարկ պատրաստ
տուլթի խարովի վասն մերկ և կոճոպեալ
դիականն: Մինչքեռ նա անդ ժողովեալ
կուտէր զկրկուտսն, մատուցեալ առ նա
Հռոմայեցի ոմն այր հինաւուրց՝ որ յա-
ւաջին 'ի արսն զնուորեալ իսկ էր առ
Պոմպէի, ասէր. "Ո՞րք իցես այր դու,
որ պատրաստես յուղարկաւոր լինել Պոմ-
պէի մեծի,, : Պատասխանի տուեալ՝ եթէ
ազատագրեալ նորա է, կրկնեաց այրն.
"Մի միայնակ դու զգեղեցիկն կատարեա-
ցես գործ. առցես և զիս դործակից, իբրեւ
բարեպաշտութեան հանգիպեալ ինձ բախ-
տի, զի մի խապառ ցաւեսցի ինձ պանդրիս
տուլթիւնս. գիւր կալայց գոնեա փոխարէն
խոնց ամբաւ աղէտից՝ շօշափել այժմիկ ի-
մովս ձեռք և ծածկել զմեծ ինքնակալն
Հռոմայեցոց": Եւ օրինակ զայս ապա
կատարեցաւ յուղարկաւորութի Պոմպէի:

Իսկ յաւուրն երկրորդի լեւկիոս լեն-
տուզոս ոչինչ գիտելով զանցիցն տնցելոց
և հասեալ անգր 'ի Նիպրոսէ և քերեալ
առ ասիամբն, տեսեալ զեարոյի մեռելոյն
և անդ մօտ զՓիլիպպոս, չն մանր զննեալ՝

ասէր. « Ո՞վ այն դը արդեօք դէւրն վճա-
րեալ կենցաղ, աստ հանգուցեալ կայ », :
Եւ ապա յետ սակաւուց յողուց հանեալ՝
յաւել և ասէ. « Գուցէ դու ինքնին ո՞վ
մեծք Պոմպէոս », : Իսկ յետ այնորիկ ի-
ջեալ 'ի ցամաք, և անդ ձերբակալ եղեալ՝
սպանաւ և նա : Այսպիսի ինչ եկաց վախ-
ճան Պոմպէի :

Բայց ժամանակ ոչ բազում 'ի վերայ
անցեալ, հասեալ կեսարու յԵգիպտոս՝
ուրանոր այնպէս սրտաբեկ սրտառուչ
կային, զաչան 'ի բաց դարձուցանէր յառ-
նէն՝ որ զգլուխն ընծայեցոյց նմա զՊոմ-
պէի՝ իբրեւ յարիւնախանձ մարդոյ : Եւ ըն-
կալեալ զմատանին Պոմպէի, յարտասուս
ցնդէր. և էր 'ի նմա քանդակն Արիւծ
սոււսերաւոր : Ապա 'ի մահ մատնէր կե-
սար զԱլեքլաս և զԹոթմինոս. և 'ի մարտի
մերձ 'ի գետն պարտէր զԹագաւորն, որ
այլ չերեցաւ երբէք 'ի միջի : Իսկ իմաս-
տակն Թէոգոտոս անձնապուր լինէր 'ի
սրոյն կեսարու. քանզի փախուցեալ յԵ-
գիպտոսէ՝ յայակոյս յայնկոյս Թափառա-
կան շրջէր, հեգ և Թշուառական անձն և
ատեցեալ առհասարակ : Եւ ապա յոր-
ժամ Մարկոս Բրուտոս սպանեալ զկե-
սար՝ ամբարձաւ, գտեալ զԹէոգոտոս յԱ-
սիա և ամենայն կտտանօք կտտեալ զնա
սպանանէր :

Բայց զնշխարան Պոմպէի փոխադրեալ՝
առնոյր կուռնելիս և հանգուցեալ ամ-
փոփէր յԱլպանոն :

ԶՈՒԳԱԿՇՈՒԹԻՒՆ

ԱԳԵՍՒՂԱՅՈՍԻ

ԵՒ

ՊՈՄՊԷՒ

Եւ արդ զսոցա վարան կարգեալ ե-
գեալ, բանիւք այժմ անցցուք սղապու-
նիւք ընդ տարբերութիւնան՝ որ ընդ նոսա,
'ի կշիռ զսոսա ընդ միմեանս ձգելով: Եւ
են այսպիսի: Եւ առաջին՝ զի Պոմպէոս 'ի
մեծ յայն աւազութիւն և 'ի փառան՝ իրաւ
ւացի ամբարձաւ կարգօք նահատակեալ
ինքնին 'ի մրցանան, և մեծապէս զօրավիգն
Սիւլլայի՝ որ 'ի բռնաւորաց մարտեր շխտաւ
լիա: Իսկ Ագեսիլայոս թուի թէ 'ի գահ
արքայութեանն ամբարձաւ ոչինչ անբամ-
բաս յատուածակողմն անգր և առ մար-
գիկ. իբրեւ անհարազատ լէռվութիւքիդատ
գտանելով զոր իբրեւ օրինաւոր ծնունդ համ-
բուեալ իսկ էր եղջօրն նորա. և 'ի գերեւ

հանելով զպատգամն՝ որ յազազոտ արքայաւ
թեանն կազացելոյ :

Եւ երկրորդ անգամ՝ զի Պոմպէոս հա-
նապաղորդեաց շուք Սիւզզայի գնել առ
կենդանութեամբն . և 'ի մահուն գար-
ձեալ՝ կատարեաց զգիտհանն նորա՝ հա-
կառակ Լեպիդեայ, և զգուտորն ևս զիւր
տալը 'ի կին որդւոյ նորա Թաւատոսի : Իսկ
Ագրիպայոս՝ 'ի գուշնաքեայ պատճա-
ռանաց՝ 'ի բաց զԼիւսանգրոս մերժեաց, և
յայտատագոյնս վարեցաւ ընդ նմա : Կա՛ զի
և Սիւզզաս առ 'ի Պոմպէէ երախտիւ ըն-
կալեալ ոչնչ պակաս քան զիւրն առ նա .
իսկ Լիւսանգրոս ինքնին գլխովն զԱգր-
իպայոս և արքայացոյց Սպարտիոյ և զորա
վար կացոյց Ելլադայ :

Իսկ և երրորդ անգամ՝ 'ի յանցաւորու-
թեանս նոցա 'ի քաղաքաւորութեան և
յարգարութեան՝ Պոմպէոս յանցեաւ 'ի
շնորհս ազգականութեանն . քանզի շատ
ինչ մեղսակից գտաւ Կեսարու և Սկիպիո-
նի մերձաւորաց իւրոց : Այլ Ագրիպայոս՝
'ի մահապարտութեան անդ Սիոգորեայ
վասն զրկանացն առ Աթենացիս, ապրե-
ցուցանէր զայրն 'ի շնորհս սիրոյ որդւոյն
իւրոյ : Առ այս և 'ի զորավիգն լինել իւ-
րում Փիլիպեայ՝ որ զգաշն գրժեաց իս-
զաղսութեան ընդ Թերայեցիսն, յայտնի
թիկունս եւս նա անխրտուութեանն : Եւ
համբուն՝ որչափ և տուգանեաց ինչ զհառ-
մայեցիս Պոմպէոս 'ի կրից ակնածու պատռ
կառանացն կամ յանգէտս, Ագրիպայոս

Ֆեասեաց Լափեգեմոնացւոց առ պրոմետու-
թեան բարկութեանն և յամառ կրիցն,
բորբոքելով ինքնին զմարտն Բիովտեան:

Ապա եթէ բախտին՝ ումիք տալ կամք
իցեն զարկածան զերկաքանչիւր դոցա, ա-
նաինկալ Հռոմայեցւոց էր՝ Պոմպէոսինն.
ուր անդ Ագեսիղայոս արգել Լակեդեմո-
նացւոցն անձնապահ լինել ՚ի կաղացեալ
աղբայութենէն ՚ի խելամուտ լինել նոցա
կանուխ հանգերձելոցն: Քանզի եթէ և
բիւր անգամ առաւելալ իսկ էր Լէով-
տիւքիդատ իբրեւ օտար և անհարազատ, էր
արգեօք ՚ի ձեռս Եւրիստիոմիեանց աղբայ
զայլ ոք տալ Սպարտիոյ՝ հարազատ որ և
ողջանդամ յոտից, եթէ չէր Լիւսանդրեայ
՚ի շնորհս Ագեսիղայոսին մնայլ ՚ի վերայ
ածեալ պատգամին:

Սակայն ՚ի Թելադիր խորհուրդան Ագե-
սիղեայ ՚ի տագնապ տարակուսին Սպար-
տիոյ վասն փախստէիցն յարկածան Լեւք-
տրեան, այն՝ զի վասն առուրն այնորիկ
նինջ հրամայեաց օրինացն, արգեօք անդու-
գական էր այս գեղեցիկ հնարիմացութիւն
քաղաքական. և առ Պոմպէոսի չիք ինչ
մեր զուգակշիռ այնմ մերձ գնել. նա մա-
նաւանդ ցոյցս մեծապէս իւրումն զօրու-
թեան առնելով Պոմպէոս առաջի բարե-
կամացն, համարէր զանձն ազատ և յինք-
նագիր յիւրոց անտի օրինացն. իսկ Ագե-
սիղայոս հաքկաւորեալ ջրել զօրէնան ՚ի
փրկութիւն քաղաքացեացն, հնարագէտ
լինէր՝ զի միանգամայն և անդրժեղիք օ.

րէնքն կայցեն, և անգրժեղք՝ օրինապահքն:

Առ այս՝ և մեծապէս առաքինութեան քաղաքականին Ագետիկայոսի տաղութ մեք և զանգուգականն զայն նորա գործ, զի յառնուլ անդ իւրում զՍկիւտաղն, անդէն Թողոյր քանէր զնահատակութիւնն զԱսիոյ. քանզի ոչ գործեաց իբրու Պոմպէոս՝ զպէտան քաղաքին հարկանելով յայն ինչ՝ որ և զանձինն յաւելոյր փառս Յայլ նա ՚ի շահ հայրենեացն միայն գէտակն կալեալ, տեղի տայր յայնժամ ՚ի մեծէ աւագութենէն և ՚ի գեղեցիկ փառացն, որոց հանդիպեցաւ և ոչ որ ոչ յառաջն և ոչ զինի, բայց յԱղեքսանգրէ:

Բայց զարդիս յայլ ինչ եկեալ մեր, ՚ի նահատակութիւնն զինուորականին՝ ընդ յաճախութեան ախոյենիցն յազմանակաց, ընդ բազմաձեռն ստուարութեան զօրուն Պոմպէի, և ընդ բազմադէմ ճակատամարտիցն՝ զորա պարտեաց, Թուի ինձ եթէ զսուգակչիւ նմա զյազմութիւնն զԱգետիկեայ գործեսցէ և ոչ ինքնին գլխովին Քսենոփոն. որում ՚ի պատճառս այլ լոց գեղեցիկ հանդիսիցն՝ իբրեւ մրցանակ առանձինն՝ շնորհեցաւ արձանագրել և ասել վասն Ագետիկեայ՝ որ ինչ և միանգամ հաճոյ իցէ նմա:

Առ այս՝ և ՚ի հեղութեան մասին առ Թշնամիսն, Թուի ինձ յոյժ վեհագոյն մի ոմն յերկուց այսի նորանցդ: Քանզի զԹերէ Ծառայեցուցանել խնդրելով Ագետիկայոս, և զՄեռսանէ ամայացուցանել, մին՝

քաղաք անաբատ իւրոց հայրենեացն , և միւսն՝ մայրաքաղաք աղբին , վայրիկ մի ևս 'ի ձեռաց և զՍպարտիա գլխովն հանէր . և եթէ այն վրիպեաց , սակայն 'ի տէրութենէն վրիպեցոյց զՍպարտիա : Իսկ Պոմպէոս տալի բաշխէր քաղաքս՝ ատպատակացն հինից անգամ՝ որ քաղաքավարութիւն այլ յանձին կալան : Առ այս՝ և 'ի բռին զՏիգրան կալեալ զՀայոց արքայ , և էր իսկ նմա 'ի յազթանակին հանգէս ածել գատել զնա , նիզակակից իւր յարդարեաց զնա , ասելով եթէ քան զմի օր արդոյ ևս համարի զյաւիտեանս :

Սակայն եթէ զտիրադոյն հանգէս քաջութեան զառն զօրավարի 'ի ներքս բերել տարա իցէ 'ի մեծ ևս և 'ի հոյակապ զինուորութենէ և 'ի նորուն քաջախոհութենէն , արդեօք ոչ սակաւ ինչ զինի իւր Լակոնացին Թողուցու զՀռոմայեցին : Քանզի չեղի չեթող Ագեսիդայոս Թրչնամուշն 'ի ձեռս զիւրական քաղաքն , թէպէտ և վեց բիւրք զօրականաց 'ի վերայ յարձակեցան , և առ իւր նուազունք կային , և այն՝ յառաջագոյն պարտեալքն 'ի Լեւգորա : Իսկ Պոմպէոս՝ 'ի հասանել ունել անդ Կեսարու քաղաք մի միայն զԵսալիոյ հինգհազար և երեքհարիւր զօրականք , խուճապեալ ելանէր արտաքս 'ի Հռոմայ զահի հարեալ , կամ իբրեւ անարի վատասիրտ տեղե տալով , կամ իբրեւ մտախաբեղեալ՝ եթէ բազմաձեռնիք իցեն նոքա . և առեալ ածեալ ընդ իւր զորդիս և զկին 'ի

փախուստ դառնայր, լքեալ անդէն զայլ ընցն քաղաքացեաց: Նա պարտ էր նմա կամ յազմել մարտ եղեալ 'ի վերայ հայրենեացն, կամ թէ պայմանս գաշին առ նուր զգորաւորագունի առն և զքաղաքակցի և զաղջականի: Արդ նա՝ որ գժպատեհ համարեցաւ զաւուրսն երկարաձգել զեշխանութեանն իւրարու և վճիռ նմա ըզհիւպատոսութեանն տալ, նոյն այր առեալ զԿեսար տիրացոյց 'ի վերայ քաղաքին, և ետ նմա ասել առ Մետեղզոս՝ եթէ զնա ինքն և զայսն ևս առհասարակ ունի նա առ գերիս պատերազմի:

Առ այս՝ և գեղեցիկ հանդէս քաջի զօրավարի այն է, հարկել զթշնամին 'ի կռիւ 'ի բազմաձեռն զօրութեան իւրում. գարձեալ և խոյս տալ 'ի հարկէ կռուոյն 'ի սակաւաձեռն զօրութեանն. յորում հանդիսի առաքինացեալ Ագեսիզայոս միշտ մնաց անպարտելի: Չնոյն առաքինացաւ և Կեսար. որ յառաջն խոնարհագոյն քան զՊոմպէոս գոլով խոյս տայր 'ի կռուոյն զի մի մնասեսցի. իսկ ասպա վեհագոյն եղեալ՝ հարկէր զնա մարտ զնել ցամաքին բանակաւն և վտանգել զամենայնն, և տպա արագ արագ տիրանայր 'ի վերայ ընչիցն և ամբարոց կերակրոցն և ծովուն գլխ խովին. որ և առհասարակ ընդ տէրութեամբն մնայր Պոմպէի 'ի չմղել մաշտին այնորիկ:

Իսկ զոր ինչ միանգամ 'ի ներքս բերեն 'ի չքմեղս Պոմպէի, այն է մեծապէս արաս

մեծի զօրավարին այնորիկ : Քանզի եթէ 'ի պատանեաց որ զօրավար զահի հարեալ 'ի շփոթից ամբոխից և 'ի զաբան մարդկանէ՝ զբզատսւն և անարի վատասիրտ բամբասերով զնա, 'ի բաց վասն այնորիկ կայցէ յիւրն ողջախոհ մտածութեանց, չէ օտար բանդ և ներերի ողորմութեան է : Ապա եթէ Պոմպէոսն մեծ, զոյր զբանակն՝ իւրեանց իսկ Հայրենիք կարդային Հռոմայեցիք, և զնորան նորա՝ իւրեանց Սինկլիտոս, իսկ զաւագացեալն յայնժամ՝ 'ի Հռոմ՝ ապատամբս և մատնառւա՝ զզօրավարս և զհիւպատոսս . Եւ Պոմպէոս այն՝ զոր երբեք չտեսին նոքա 'ի ներքոյ ձեռին կացեալ այլոց, և որ գեղեցկապէս առաջ նորդեաց զօրուն ինքնակալութեամբ յամենայն տղաւանին, ո՞ր որ հանդուրժեցէ՝ զնա այն այր 'ի հեգնութեանց անտի Փատմեայ և Դոմիտեայ, և զի մի Ագամեմնոն անսւն կարգացեն նմա, յայտալիտեաց աստի այնպէս հեշտեալ յաղթահարեալ՝ 'ի կշիռ եդ վասնդեաց զտէրութիւնն և զազատութիւնն :

Ապա եթէ միայն յառաջիկայ անարգանսն գէտակն ունէր Պոմպէոս, պարտէր նմա 'ի սկզբանն մարտ գնել կռուել 'ի վերայ Հռոմեայ . և ոչ եթէ՝ յորժամ 'ի փախտեան իւրում հնարիմացութիւն ըզթեմիստոկղեայ 'ի գէմն բերէր, ամօթ ինչ ապա համարել զժամնավաճառ գանգազանսն 'ի մարտ 'ի թետաղիս : Քանզի և ոչ եթէ զգալան Փարսազեան հրամայեաց

ինչ նոցա արդեօք աստուած թասր և աս-
պարէզ և ձիարձակարան՝ անգանօր 'ի վէդ-
գալ կռուել 'ի վերայ տէրութեանն . և ոչ
գարձեալ՝ անգ 'ի ձայն քարոզի հրաւի-
րեալ որ էր իջանել կռուել, կամ անգանօր
տեղի տալ թաղուլ ընկերին զպատին, այլ
տէրութեանն ինքնին Պոմպէի 'ի վերայ ծռ-
վուն՝ բաղում այլ դաշտապետինս նմա 'ի
նեղքս մատուցանէր և քաղաքս բերս և
ողջոյն զցամաք, և թէ նմանող Մաքսիմոսի
լինել կամք էին նմա կամ Մարիոսի կամ
Լուկուղլոսի կամ նմին իսկ Ագեսիլայոսի.
այն՝ որ յազմուկս շփութից ոչինչ պակաս
պաշարեցաւ 'ի Սպարտիա, 'ի ստիպել իւ-
րում 'ի Բերայեցւոց անտի մարտ դնել
կռուել 'ի վերայ իւրոյ գաւառին : Առ-
այս գարձեալ՝ և յԵգիպտոս բազմագէմ
քապարտութեանց տանէր և ամբաստանու-
թեանց յանմտութենէ անտի արքային՝
յորժամ խրատ տալք նմա հանգարտել
մնալ . սակայն և միշտ 'ի գործ զքաջու-
թեան խորհուրդս իւր վարեալ ըստ կա-
մաց իւրոց, ոչ զԵգիպտացիս միայն փր-
կեաց հակառակ կամաց նոցա, այլ և ինք-
նին միայնակ յոտին պահեաց զՍպարտիա
անգրգուելի յահագին սասանութենէն :
Առ այս գարձեալ՝ և ախոյեան կանգնեաց
'ի քաղաքին ընդգէմ Բերայեցւոց . յաղ-
թական միւսանգամ յարդարելով զիւրան,
և յանձին չկալաւ . յայնժամ կորնչել 'ի
միասին ընդ հարկեցուցիչսն անձին : Ուս-
տի և Ագեսիլայոս 'ի նոցունց գարձեալ

բռնագատողացն գործութիւն առնողը՝ յետ
փրկութեան : Իսկ Պոմպէոս յանցուցեալ
'ի շնորհս այլոց , ապա և գատախաղա ան-
ձին ունէր զնոսա՝ զորս միանգամ հա-
ճեացն : Թէպէտ և կէպք տանն՝ դաւեալ
զնա 'ի Սկիպիոնէ աներոյն , որ անձին գրա-
ւականել կամեցեալ բաղում ինչ 'ի հա-
ջաատութեանց անտի Ասիոյ և Թաքուցեալ
զայնստիկ՝ ճեպճապար կռուոյն իբրու այն
թէ սպառեալ իցեն դանձք : Թէպէտ և
ճշմարիտ իցէ բանն , չէր պարտ առն զգրա-
վարի գծել յայնմ . և ոչ գարձեալ այն-
պէս հեշտեալ 'ի խաբանս անկանել և 'ի
վտանգ զամենայնն արկանել : Յայսպիսեաց
տառի ապա է մեզ արդեօք համարէն 'ի վե-
րայ կալ հանգամանաց իրկոցուն գոցա :

Բայց յԵգիպտոս մին նաւեալ դնալը
առ 'ի հարկէ ապատան լինել 'ի նմա . իսկ
միւսն՝ ոչ գեղեցիկս և ոչ գարձեալ 'ի
հարկէ ինչ , այլ 'ի քաղել անտի արծաթ
առ 'ի մարտ ընդ Հելլենացիս՝ վարձ զգրա-
վարութեան իւրոյ առ բարբարոս :

Եւ հուսկ ապա զնոյն կիրս՝ զոր մեքն
Թշնամանեմք յԵգիպտոսցիս անգր վասն
Պոմպէի , զնոյն Եգիպտացիք Թշնամա-
նեն յԱլեքսիզայոս . քանզի Պոմպէոս
անիրաւեցաւ՝ յորոց միանգամ ապաւի-
նեցաւ . և Ալեքսիզայոս լքեալ զապաւի-
նեալն , անցանէր առ մարտագիրս նոցա՝
ոյց նիղակակից ինքն հասեալ էր :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Քաղաքաւորութիւն գեղեցիկ . և ճշգրիտ գիտութիւն արտի մարդկան :

2. Էր քաղաք Վիլիկիոյ 'ի բերան գետոյն Լատմոսի, որ և վասն այնորիկ կոչեցաւ Պոնպէոպօլիս :

3. Սա է Պոսիդոնիոս Արամէացի՝ վարժապետ Վիկերոնի :

4. Իցէ թէ և 'ի մեր Պատմագիրս, (Թոզ զԵղիշէ պատմագիր հանճարագիր և խորհրդածու . զոր՝ թէ չխաբիմ՝ գերագոյն յիշուամ կարգի դասեմ ընաւիցն՝ մերոց և օտարաց), էր գտանել մանուսկր յարդիս՝ խելամտութիւնս պատմագրականս ըստ իմաստութեանն Պուտալլեայ : Ցանկալի էր . այլ յետ Պուտալլեայ՝ պահանջել է :

5. Հոմերոս յԵղիականն . Հագներգ . ԺԱ :

6. Այլ չէր պարտ Պուտալլեոսին մերոյ մօռացօնք լինել հնազանդութիւնն մեծն Պոմպէին . այն՝ որ լոկ գիր առեալ հրաւիրակ նմա 'ի Հռոմ, թողեալ զԼիբիա 'ի մեծապէս նահատակել իւրում անդանօր, թէպէտ և ամենայն բանակն արդեւ զնա՝ նա դարձ արար 'ի Հռոմ և 'ի բաց եդ զգորավարութիւնն :

Պ Լ ՈՒՏ ԱՐՔԵԱՅ

ԶՈՒԳԱԿԱՆՈՒԹ

ՓՈԿՈՒՄՆԻ

ԵՒ

ԿԱՏՈՒՄՆԻ ԿՐՍԵՐՈՅ

ՓՈԿՒՈՎՆ

ՂԵՄԱՒԵՍ հանտար զօրացեալ յԱթէնս՝ իբրու որ 'ի շնորհս Մակեդոնացւոց և Անտիպատրոսին տանէր և բերէր զքաղաքն, և զն և բազումն հարկաւորեալ նա արձանագրել և բարբառել ընդդէմ փառաց և սովորութից քաղաքին, ասէր զանձն ներելի ողորմութեան՝ իբրու եթէ 'ի վերայ նաւարեկութեանց քաղաքին առաջնորդ կացեալ իցէ: Արդ թէպէտ և յանգրնագոյնս ասացեալ իցէ այս, սակայն և ճշմարիտ է՝ ամեալ զքան զայս յառաջնորդութիւն անգր փոխադրի:

Քանզի Ղեմազէս ինքն գլխովին նաւարեկութիւն եկաց քաղաքին. այնպէս անժուժեալ կեցեալ յառաջնորդութեանն՝ մինչև Անտիպատրոսի ասել վասն նորա 'ի ծերութեան նորա, եթէ նորա՝ անշուշտ իբրև սպանդի յազելոյ չնք այլ բայց ը-

զու և որովայն : Իսկ առաքինութիւն փո-
կիովնի ձախողակի հանդիպեալ ժամանա-
կէ՝ իբրու բուռն և անվանելի ախոյեանի,
Թօնեցաւ 'ի չարաբազդ ելից անտի Ելլա-
գայ, և շուք փառաց նորա վատեցաւ : Որ-
պէս զի և չէ իսկ արդեօք հաւանելի Սո-
փոկզէս, որ վատէ զառաքինութիւնն՝ յոր
ժամ ասէ . “ Քանզի և ոչ ո՞վ արքայ, ոչ
առոյգ կան միան խելք 'ի չարակերպան,
այլ յափշուութիւն կրթին , : Ստեպն բախ-
արն հակառակամարտ արանց առաքինեաց
յայլ ինչ ձեռնհաս չէ, բայց՝ փոխանակ
պատուոյն և սիրոյն տալ կիտոց նախատինս
առնուլ և բամբասանս . և զնոցայն վատել
զաներկեանութիւն յառաքինութիւնն իւ-
րեանց : Եւ Թէպէտ և Թուի իմն խուժա-
նին 'ի բարեկենդանութեան իւրում խե-
ռիլ ստահակել ընդդէմ լաւ որերոյն՝
փքացեալ 'ի մեծաց նահատակութեանցն
և 'ի զօրութենէն, ստեպն և գլխովն ներ-
հակարար գէպք են իրացն :

Քանզի ազէպք կրից դառնացուցանեն
զբարս, և 'ի գուզնաքեայ ինչ ևս տան ցա-
ւել մարդկանն և հեշտին 'ի ցատումն գր-
գռել . առ այս՝ և զլեւելս նոցա անհամ-
բոյրս և գժուարալուրս գործեն, զի և առ
ամենայն բան և առ ամենայն զոյց հա-
մարձակածայն՝ այլ յայլմէ լինին : Քանզի
որ զյանցանն յանդիմանէ՝ Թուի Թշնա-
մանել զազէսս վշտին . և որ ազատափոս
լինի՝ արհամարհել : Եւ զորօրինակ մեղը
ցաւ ածէ՝ վերաւոր և կեզեալ անդամոց :

մարմնոյն, ասպէս բազում անգամ և բանք ճշմարտութեւն և հանձարեղք խոցեն հարկանեն զարս վշտատեան, որք ոչն բնաւորեցան հեղք գլխովին և համբոյք: Ոյր ազագուտ արգեօք Բերթոզն զայր քաղցր՝ Մէնօիֆօ անուանեաց, այն է՝ խոնարհողի, իբրու որ ստամբակելոց անձանց տեղի տուեալ խոնարհի, ոչ կազէ և ոչ ընդգէմ գառնայ: Քանզի զոր օրինակ աչք բոցակէղք մտազիւրացոյնս Թարթափենն ի գոյն նրուազ և աննշոյլ, իսկ ի ճաճանչեղն և ի լուսաւորն հանգարտեն ոչ. ասպէս և քաղցր վշտատեան և հիքացեալ՝ անարի և գիւրգյոյժ է առ վատութեանն, և ազատարբ ըսն բարբառոյ հանգուրժէ ոչ. որում և առաւելապէս արգեօք յայնժամ պէտք իցեն նմա, անգարմանելի առ ի կրիցն գուրով իրացն: Վասն որոյ և գժնդակ յոյժ է վարել զայնպիսի քաղաք. քանզի որ մարգահաճէ նմա՝ կորնչի ընդ նմա. իսկ որ չմարգահաճէ՝ կորնչի յառաջ քան զնա:

Եւ արգ՝ զոր օրինակ արեգակնդ՝ որպէս Մաթէմատիկոսք ասեն՝ ոչ ի նոյն բռնութենէն երկնից ձգի, և ոչ դարձեալ ընդ հակառակս նորա շարժի գլխովին, այլ ուղի կալեալ միտակողմանի և շրջանակաւոր, ծիր գործէ առհասարակ հեշտ և համբոյք և պարպածեալ. ուստի և ամենայն կենսագործի և գեղեցիկ բարեխառնի. Սպասէս և յառաջնորդութիւն քաղաքի ուղղորդն ամենեւին և յամենայնի գիմամարտն կամաց խուժանին՝ գժոխեմեր է և գժըն,

գալի. ըստ որում և անկայուն և հրամանա-
 է՝ հեշտադուրն և անձնատուրն 'ի կամս
 յանցուցելոցն, յոր վարեալք ձգեսցին
 ժողովուրդք: Այլ առաջնորդութիւն և
 վարչութիւն յիւր ինչ հեշտունկալ ժողովուր-
 դեանն և կամեակատար, և յալլ ինչ գար-
 ձեալ յօգտակարս նոցա հրամանատար,
 այն է փրկաւէան: Քանզի և բնաւորեցան
 խի մարդիկ հեղաբար և արդատաւորս նա,
 հատակել 'ի բազում ինչ իրա, թէ ոչ
 յամենայն ժամ 'ի ճօխաբար հրամանէն և
 'ի բռնութենէն բերցին նոքա: Սակայն և
 բազմավատասի է բանդ և գժնդակ, խառն
 'ի պերճութենէն գոլով և 'ի հեղութենէն
 և գժուարադողելիք միմեանց: Ապա եթէ
 յօգեալք պատշաճեսցին, այն է քաղաքաւ
 խառնութիւն քան զամենայն միաբանու-
 թիւն ձայնից առաւել քաղաք և գաշնա-
 կաւոր. որով և ինքնին Արտուծոյ՝ ասին՝
 վարել զաշխարհս. ոչ բռնութիւն 'ի գործ
 վարեալ, քան թէ համարչի և ամից բանիւ
 ամեռալ 'ի հարկ հնազանդութեանն:

Արդ այդոգիկ գէպք եղեն և Վատովնի
 կրտսոյ: Զի և չէր խի նա բարեհամբոյր
 առ ժողովուրդն և ամից. և ոչ գարձեալ
 բարգաւաճեցաւ ինչ նա 'ի քաղաքին՝ շքն,
 թելով. այլ ըստ Նիկերովնի բանին՝ տա-
 նէր բերեր նա զքաղաքն՝ իբրու որ 'ի մէջ
 քաղաքականութեանն իցէ Պղատսնին, և
 ոչ 'ի մէջ սինյրքորացն Հռոմուլոսի. զը
 ազակաւ և ոչ հիւպատեան բարձին հա-
 սանէր: Եւ ինչ թուի՝ կրել Վատովնի կիրս

զնոյն՝ զտարածամ՝ միգացն՝ արտաքոյ և զանակին . քանզի դոր օրինակ հեշտալիք են այնպիկ և որանշիլք՝ այլ ոչ տոժորականք 'ի պէտո, ստպէս և այն հինօրեայ չափ քաղաքաժարութեանն զատովի՝ զինի հարուստ ժամանակաց յերևան եկեալ 'ի քաղաքաժարութիւն խաթարեալս և 'ի տոժորոյթն զեզծն՝ թէպէտ և զքանչացաւ և գովեցաւ, սակայն 'ի ճահ չապտահէր սովորութեան առ 'ի մեծութենէ անափ և 'ի շքոյ առաքինութեանն՝ անճահ ժամանակացն այնպիկ :

Քանզի մեռալ նորա յառաջնորդութի քաղաքին՝ ոչ 'ի կործանմանն նորա՝ ըստ որում Գաղիսին, այլ յալիտանը Թփանսն նորա, թէպէտ և ինքն 'ի բաց 'ի քեղոյն վարեցաւ և 'ի ղեկաժարութենէն, և միայն հոգ զառապաստիցն ունէր և զապաւան գակացն և նիդակակից կայր վեհազուռիցն քան զինքն, սակայն և այնպէս տքնարար 'ի գիւմի հարաւ բախտին՝ որ նկուն հիմն 'ի վեր տապալեաց զքաղաքն 'ի պատճառս այրոյ, թէպէտ և հազիւ ուրեմն և տակաւ և յետ հարուստ ժամանակաց . և վարիկ մի ևս անվանելի մնայր նա 'ի պատճառս զատովի և առաքինութեանն զատովի :

Այդ զատովի առաքինութեանն զուգակիւ դիցուք մեք զԳաղիսիսին, ոչ 'ի հասարակ անափ նմանութեանցն՝ իբրեւ զի երկդոքն նորա արդ կացին լաք և առաքինիք և քաղաքակաիք . քանզի և անշուշտ տարբերեալ իսկ Ե քաջութիւն 'ի քաջու-

Թենէ, ըստ որում Ազգերիագրայն՝ յե-
պամինոնդեայ քաջութենէն . և հանձար
'ի հանձարոյ՝ ըստ որում Թեմաստիզեայն
և Արիափագեայն . և արգարութիւն յար-
գարութենէ՝ ըստ որում՝ Նումայիւն և Ագե-
սիդայոսին : Այլ սոցուն արանց աւարի-
նութիւնք՝ ծայրալիքը անբաժանք մինչև
ցնշանափեց զնոյն 'ի գէմն բերեն զբարուցն
կնիք, զկերպարան, և զգլխ, իբրու զու-
գաչափ 'ի նոսա խառնեալ կայցէ մարդա-
սիրութիւն՝ ընդ խառամբերութեան, և
քաջութիւն՝ ընդ զգուշաւորութեան . և
համակշիւ առ նոսա պատկանեալ կայցէ՝
գութ խնամեցն առ այլս, և աներկեանութիւն՝
առ անձինս . բարեպաշտել նոցա՝
յանքարփան, և տենչ սաստիկ՝ յարգարու-
թիւն անգր զուգաչափ 'ի նոսա . որպէս
զի և յոյժ նրահայեաց բանից պէտք իցեն՝
իբրու գործեալ ոմամք ճարտարութեան
ժանեւ զննել զտարբերութիւնսն 'ի նոսա :

Արդ միաբան առհասարակ գրեն տոհ-
միկ զկատարմն լինել, (որպէս և յառաջ
անցեալ ասասցուք) . իսկ և վասն Փոկիով
նի ինձ Թուի ոչինչ վատատոհմիկ գալ :
Քանզի եթէ էր իսկ նա՝ որպէս Իգումենեա
ասէ 1, որդի հօր գրգալադործի, արգեօք
Գլակիիպոս Իւպերիդեան 'ի Ճառին՝
ուր իսկութիւնս ամբաւ կուտեաց և ա-
սաց ընդգէմ Փոկիովնի, ոչինչ արգեօք
զանց արարեալ էր և զանկածութիւն տոհ-
մին : Առ այս՝ և շէր արգեօք Փոկիովնի
այնպէս յաջողեալ 'ի գաստիարակութիւն

և 'ի ժարժոս աղնուական և գեղեցիկ: Քան-
զէ տակաւին պատանեակ՝ եկաց նա աշա-
կերտ Պաշտոնի, և ապա Քաննովրատեայ
յԱկագեմիա. և անգատին 'ի բնէ պատկառ-
եկաց նա գեղեցիկ մարդէ: Ոչ դք յԱթե-
նացւոց՝ ետես զՓոկիովն գիւրաշարժ ոչ 'ի
Ծաղը և ոչ յարտասու, և ոչ 'ի բաղանին
ևս լուանալ հասարակաց, և (որպէս Դա-
բիս պատմէ) ոչ դարձեալ զձեռն արտա-
քոյ ունել վերարկութի՝ յորժամ զանձամբ
արկանէր. քանզի և 'ի դաշտ և 'ի զինուորու-
թիւն բոկոսն խաղայր և մերկ, եթէ
ցուրան չէր սաստիկ և դժոխմբեր. ոչ ա-
ղաղաւ և զօրականին զուարճաբանեալ՝
նշան դառնաշունչ ձմերայնոյն զհանգեր-
ձաւորեն ունէին զՓոկիովն: Էր նա
քաղցրաբան և մարդասէր. այլ գիտէր չափ
երէէր այր գեղ և ժանտ. զի և ոչ դք յան-
ժանութիցն հեշտին մատչէր խօսել ընդ
նմա: Ուստի և էր զի 'ի խօսելն Քարե-
տեայ ընդգէմ յօնիցն Փոկիովնի և 'ի Ծաղը
Աթենացւոցն հաստանել, ասէր Փոկիովն.
“Այս իմ յօնք երբէք չորսմեցուցին զձեզ-
այլ գոցա Ծաղըն բազում անգամ զմեր
քաղաքն յարտասուս ցնդեաց, ”:

Էր և Փոկիովնի բանն օգտակար և ի-
մաստաղեղ և քաջախորհուրդ և փրկաւետ.
առ այս՝ և կարճառօտ պերճ և աղքոյ և
լուրջ: Քանզի որպէս Զենովն ասէր, Պարտ-
է առն խմաստափրի բան ասել մտաւոր.
սակէս և խօսք Փոկիովնի սակաւարադք
էին և բաղմնաստ: Եւ թուի յայտ ակ-

նարկեալ Սփեւաթիոսի Պաղեւեկոսաց՝ յառեւ անդ իւրում, եթէ՝ քաջ յոյժ հռետոր է Դեմոսթենէս, այլ կարողաւան յոյժ փոկիովն: Քանզի զորքինակ արդոյ յոյժ է դահեկան ծանրագին տակաւակը շիւս, սանգէս և կորովի համարէր նա զքան բազմանշանակ տակաւաբառ: Եւ ասեն իսկ երբեմն 'ի բազմահոյլ թատեր ճեմն առնուլ փոկիովն 'ի ներքոյ խորանին մտայոյլ խորհրդով, և յասել ուրուք առ նա 'ի բռնեկամացն, "Թուի մի փոկիովն՝ դմաւ ինչ ածել քո. ես պիտի " Եւ կարի իսկ քաջ. դմաւ ածեմ" եթէ մարմ իցէ կարճել ինչ 'ի բանէն՝ զոր ասենախօսել հանդերձեալ եմ Սթենացւոցդ": Եւ Դեմոսթենէս ինքնին որ զայս յնչաց քերէր 'ի հռետորաց, իբրեւ փոկիովն յառնէր յատենին, սովորեցաւ ասել 'ի ցած առ բռնեկաման, "Աւագիկ տապարն իմոցս բանից": Այլ արդեօք և այս ևս 'ի վարան ակնարկեսցէ փոկիովն. իբրեւ բարբառ մի և ակնարկութիւն ևս մի ասն առաքինւոյ՝ ազգել բնաւորեցաւ քան զբարս յեմաւոյց հռետորաց և 'ի տողեցն:

Մինչդեռ տակաւին պատանի էր փոկիովն, չգրաւ յարեցաւ 'ի Քարքիաս զօրավար, յորմէ և միշտ անմեկնելի՝ շատ ինչ մարդեցաւ 'ի նմանէ յիս պատերազմի, սակայն և ինքնին դարձեալ էր զի մարդէր հրահանգէր զբարան Քարքիասոյ՝ զանհաւասար և զանխորհուրդ: Քանզի և յայլ ինչ իրա յուլացեալ Քարքիաս և

գժուարաշարժ, ժիրաժիր յոյժ էր և վառ
'ի կռիւս մարտի . գիւնագրաւ անիննայ յար
ձակէր ընդդէմ քաջաց կորովեաց, մինչև 'ի
կենաց ևս ելանէր 'ի Քիոմն՝ յորժամ
անգանոր նահատակեալ առաջին իւրով
եռաթիռն՝ ճիգն զամենայն Թափեաց ե-
լանել 'ի ցամաք : Բայց Փոկիոմն՝ միանգա-
մայն և զգուշաւոր մեծ և ձեռներէց գի-
մադրաւ, էր զի վառէր բորբոքէր զմեղկու-
թիւնն Քարբիասայ . և էր գարձեալ հան-
գարտէր ամպէր զառաւելազանց զաշ-
խոյժան : Ուստի և Քարբիաս այր մարդա-
սէր և հիւրամեծաք, մեծապէս սիրեալ՝ ա-
ռեալ ամբաստնայր զնա 'ի բարձա առագու-
թեան, և գործս կարեորս 'ի ձեռս տայր
նորա, և այնպէս երևելի 'ի մէջ Հելլենա-
ցւոց յարգարէր զնա : Մանաւանդ 'ի նա-
ւամարտի անդ 'ի Նաքսոս՝ անուան փառաց
ոչինչ գուզնաբեայ պատրաստեաց նմա, 'ի
ձեռս տուեալ նորա զզօրավարութիւն ձա-
խոյ թեկն՝ ուր գոռ տաստիկ էր պատերազ-
մի . և անդ պրագ պրագ յաղթութիւնն 'ի
գլուխ ելանէր :

Արդ առաջին յիս առման քաղաքին
գողով այն նաւամարտ՝ յորում նահատա-
կեցան նոքա առանձինն ընդդէմ այլոցն
Հելլենացւոց, ուստի և մեծապէս սիրով
սիրեցին Աթենացիք զՔարբիաս, և զՓո-
կիոմն ունեին իբրեւ յաջողակ այր 'ի զօրա-
վարութիւն : Իսկ տարան նոքա զյաղթու-
թիւն զայն 'ի տօնախմբութեան անդ մե-
ծաց խորհրդոց . ուստի և Քարբիաս ամբ

ամբ բաշխէր գինի Աթենացւոց 'ի վեշտա-
սաներորդի աւուր Բռեդրոմիոն ամսոյն :
Եւ պատմեն ապա՝ արձակել Քաբրիասայ
դժոկիւովն գնալ հարկս ժողովել 'ի կղզեաց-
ն 'ի տալ նորա 'ի ձեռս նաւա քսան, ասէր
Փոկիովն . եթէ 'ի կռիւ արձակես՝ առա-
ւելագունից պէտք են . ապա եթէ առնի
զակակիցսն՝ մի միայն նաւ շատ է : Եւ ար-
դեօք անկեալ նա յաւրի միով եռաթիով,
և խօսեալ ընդ քաղաքացն՝ և ամօք և պարզ
գնացեալ ընդ իշխանսն, դառնալոյ ապա
բազում նաւուք՝ զոր ինքնին նիզակակիցք
ետուն բեռնաբարձ արծաթոյն առ Ա-
թենացիս :

Այլ Փոկիովն սպաս անգուշ հարեալ
Քաբրիասայ՝ պատուէր զնա ոչ առ կեն-
դանութեամբն միայն, այլ և 'ի մահուն .
քանզի մեծապէս խնամ՝ ածէր ընտանեաց
նորա, և գուն գործէր 'ի լաւագոյնս առ-
նուլ ածել զորդի նորա զԵրեսիպպոս .
թէպէտ և ապուշ էր պատանին և ստամ-
բակ, ոչինչ թողացաւ խրատառու լինել
նմա, և քողածիգ ևս լինէր խակութեանց
նորա : Սակայն պատմեն՝ երբեմն ուրեք
յարշաւանին նեղեալ Փոկիովնի յանփորձ
պատանւոյն՝ որ վեշտ հատուցանէր նմա
դժպատեհ հարցուածովքն, և խորհուրդ
ևս տայր նմա իբրեւ ուղղիչ և նիզակակից
զօրավար, ձայն բառնալոյ Փոկիովն . “ Ո՞վ
Քաբրիաս Քաբրիաս, արիտուր մեծ հա-
տուցանեմ քեզ զքոյին բարեկամութեդ՝
համբերելով քոյին զաւակիդ ” :

Արդ յայնժամ տեսնալ Փոկիոնի
 զորս իշխանս քաղաքին, զի իբրև վիճա-
 կաւ ոմամբ այնպէս բաժանեալք յիւրեանս
 զզորավարին բարձան և զատենականին, կէպ
 պարապեալ կային հրապարակախօս միայն
 ընել խաւժանին և սահմանս կարգաց 'ի
 ներքս բերել, ըստ որում՝ Եւթողոս և Ա-
 թիստոփոն և Դեմոսթենէս և Լիկուրգոս
 և Իքերիդէս. և կէպ դարձեալ բարգա-
 ւաճ միայն 'ի զօրավարութեան գոլ և 'ի
 մարտս, ըստ որում Դիոսիթէս և Մենեւ-
 թէոս և Լէոնթենէս և Քարեառոս. Ապա
 Փոկիոնի նախանձաւոր զհետ կրթեցաւ
 քաղաքականութեանն Պերիկղեայ և Ա-
 թիստիդէայ և Սողոմնի, իբրու որ բոլորապը-
 տուղ իցէ և որ յերկուցն միանգամայն
 ներգաշնակեալ իցէ: Քանզի և յարանցդ
 յայտնէ այր իւրաքանչիւր հանգիպե-
 ցաւ ըստ Արքիղղեայ քերթութեանն,
 “Միանգամայն պաշտօնեայ Արեսի գիցն,
 դարձեալ և Մուսայիցն տարփալի ձրիցն
 վարժից մակացու,”: Առ այս՝ և զԱթենաս
 ևս տեսանէր նա, զի Մարտիկ միանգա-
 մայն և Քաղաքական՝ էր և անուանէր:
 Յայս ապա կրթեալ Փոկիոնի, հանապաղ
 թեակոխէր յանգորրու առաջնորդել քա-
 ղաքին և 'ի խաղաղութեան. սակայն և այն-
 պէս զօրավար ևս եկաց նա՝ առաւել յոյժ
 քան զորս առ իւրովքն ժամանակօք և որք
 'ի նախնուսն, ոչ եթէ հետամուտ ինչ 'ի
 խնդիր ելեալ, այլ զի խոյս և հրաժեշտ
 չտայր 'ի հրաւեր քաղաքին:

Քանզի և առհասարակ հաւանութեամբ ընտրեցաւ նա առաջնորդ բանակին քառասուն և հինգ անգամ . թէպէտ և ցանց բացական էր, ընտրեալ կարգէին և առաքէին կոչէին առ իւրեանս : Որպէս զի և անհանձար մարդիկն զարմացեալ յոյժէին ընդ սէր մտերմութեան խուժանին առ Փոկիովն . զի շատ անգամ նա ընդդէմ դառնալոյ նոցա, և շնթէր և ոչինչ 'նոցա' ոչ բանիւք և ոչ արգեամբք : Այլ զորօրինակ թագաւորք յետ զժուր առնլոյ ձեռացն՝ լաւ համարին տւնին գնել մարդերու զացն, սնուէա և խուժանն 'ի զբոսանս ունինդիր եղեալք զուարճարան և հեշտ հռետորացն, բայց ապա արթուիք և ճրջ գրիտք եղեալ 'ի բանի աւարութեան բարձի՝ յառաջ կոչէին զայր անաչառ և զհանձարեղն 'ի քաղաքին, և որ միայն կամ քան զայսն առաւել՝ իւրեանց թափոյն և ըզմին ընդդէմ դառնայցէ :

Քանզի և անշուշտ էր երբեմն ընթեռնուլ 'ի մէջ Աթենացւոց պատգամ մի եկեալ 'ի Դեղքեայ, որ ասէր՝ առ հասարակ զԱթենացիսն համախորհուրդ գոլ, և զմի ոք միայն այր նոցա ներհակակիր . անգանոր յառաջ Փոկիովնի մատուցեալ ասէր, մի աշխատ լինել՝ զի է իսկ ինքն այրն զոր խնդրեն՝ որում անհաճոյ են գործք նոցա : Եւ էր երբեմն գարձեալ՝ իբրեւ 'ի ներքս արկանէր նա զիւր խորհուրդն, և առ հասարակ խուժանն հաճ և հաւան ընդունէին զբանն, նա 'ի քարեկաման կողմն

գարձեալ՝ ասէր. “Միթէ արդեօք չոք ինչ
խօսեալ իցէ իմ, և չիմացեալ,, : Առ այս՝
և երբեմն ՚ի ժողովել Աթենացւոցն հասա
վասն զոհից ինչ և ՚ի տալ տմենեցուն, իբ
րև ստեպ խնդրէին և ՚ի փոկիովնէ, ետ
պատասխանի. “Խնդրեցէք ՚ի մեծատանցդ,
քանզի և ամօթ իցէ ինձ պարգեւել ձեզ,
չե իմ հատուցեալ սմա,, . և մատնանիշ
ցուցանէր զվալ լիկէս փոխատուն : Իբրև
նոքա ոչինչ գաղարեցան Թախանձ ար
կեալ և ազաղակ բարձեալ, պատմեաց նա
նոցա զառակին բան և ասէ. “ Իբ երբեմն
անարի ուրումն առն ելանել արտաքս ՚ի
պատերազմ, և զկռնչին լուեալ զաղ
առուցն՝ ՚ի վայր զգէնան եդեալ՝ հանդար
տեցաւ. և առեալ միւսանգամ՝ ելանէր
անդրէն. իբրև կրկին տխան կռիւս տալ
աղաւթն, զտեղի կալեալ՝ ասէր ՚ի վերջէ :
Արձակեցէք գուք կռիւս բարձր՝ որչափ և
կարէք, այլ յիսմէ աստի ոչ կերիշիք
գուք,, :

Իսկ և յաւուր միում ՚ի ժտել Աթե
նացւոցն առնուլ խաղացուցանել զնոսա
ընդդէմ Թշնամեացն, և յանձին չկալեալ
նորա, վատասիրտ կարգային զնա և անա
րի. տսէ փոկիովն. “ Ո՛չ գուք կարող ինչ
էք՝ քաջ զիս յարգարել և արի, և սչ ես
զձեզ՝ վատասիրտս : Բայց մեք քաջ իսկ
ճանաչեմք զմիմեանս,, : Դարձեալ և ու
րեք ՚ի տաղնապ վտանգին՝ սաստիկ ՚ի նա
պատմեալ խուժանին և զհամար խընդ
րեալ զգրաւարութեանն, ասէր փոկիովն.

“ Գրկեցէք նախ՝ մի՛ երանելիք , : Բայց քանզի ’ի մարտի նկույք էին Աթենացիք և երկչոտք , իսկ ապա ’ի խաղաղութեան՝ խրոխտք , ձայն ընդդէմ բառնային փոփոխի՝ իբրու որ վեհալ ’ի յաղթութենէն կացոյց զնոսա . ասէր Փոկիոմէն .

“ Բարեբախտիկք էք գուք՝ ունելով ձեր զօրավար որ Ծանալէ զձեզ . ապա թէ ոչ՝ ’ի վաղնջուց արդեօք ’ի կորուստ մատնեալ էր ձեր , : Իսկ իբրև ոչինչ կամեցան Աթենացիք իրաւաբանել ընդ Բիովոտացոց վասն գեանոյ՝ այլ մարտ գնել կռուել , խորհուրդ աայր նոցա Փոկիոմէն՝ կռուել մանաւանդ բանիւք՝ յոր հզօրացեալ էին քան զնոսա , և մի զինուք՝ յոր նուազեալք : ”

Է՛ր զի և ’ի հրապարակաստել նորա՝ իբրև ոչինչ կամէին նոքա ունին մատուցանել , ասէր . “ Բռուն արդեօք կարէք ինձ առնել՝ գործել զակամայն . այլ և ոչ ընդդէմ մտացս խօսել հարկաւորեօջիք ինչ , : ”

Իսկ և երբեմն Դեմոսթենէս որ ’ի հաւտորաց անտի էր հակառակորդացն Փոկիոմէնի՝ ’ի քաղաքականին , ասէր զայս . “ Զքեզ Աթենացիք մի՛ Փոկիոմէն ’ի մահ վարեացեն , եթէ մոլեցին , : Ետ պատասխանի . “ Եւ զքեզ , եթէ զգօնացին , : ”

Տեսեալ երբեմն և զՊոզիեւկաոս Սփետտիոս , զի յատենախօսել իւրում՝ ’ի տօթաժամու առ Աթենացիս կռուել ընդ Փիլիպպոսի՝ սաստիկ յոգւոցն թասէր և ընդ քիրտն մտեալ էր , զի և յոյժ յոյր էր այն և ստեպ առնոյր ջուր յարբումն ,

ասէ . “ Եւ կարի քաջ յերաւի՝ ունին դմա մատուցեալ՝ սահմանեւնիք գութ զկու մարտիգ : Քանզի զննչ արգեօք կարծիցէք գործել գորա՝ յառնուլ զպատեան զրահիցն և զաստար ՚ի մետել թշնամեացն , եւ թէ այժմ՝ դա՛ ՚ի խօսել իւրում առ ձեզ՝ զոր միանգամ՝ սերտեաց ՚ի միտս , փոքր մի ևս հեղձամղձուկ լինի , ” : Եր՝ զի և ՚ի ժողովի թշնամանս շատ արձակեալ ՚ի նա Լիկուր գոսի , (առ այստսիկ՝ զի և ՚ի խնդրել Ա զեքսանգրի արս տասն ՚ի քաղաքացեաց՝ խորհուրդ տայր Փոկիոմին առաքել զպոնն) , ասէր . “ Բազում անգամ լաւաց և պիտանեաց խորհրդակից եղէ ես Աթենացւոց . այլ չկամին գորա անսալ ինձ , ” :

Իսկ եր յայնժամ Արքեիսագէս ոմն՝ մականուանեալ Լակոմիասէր , յոյժ երկայնամօրուտ այր և ազարդոն արկեալ մշտ հնոսի և խստամբեր այր . արգ Փոկիոմին ՚ի պայքարել այլոց ընդդէմ իւր յատենին , կարգաց անդ զայրն ՚ի վկայ բանիցն և ՚ի զօրավիգն . իբրե նա յոտն կացեալ խորհուրդ տայր Աթենացւոց ըզհաճոյն նոցա , Փոկիոմին բուռն զմօրուացն նորա հարեալ , ասէր . “ Եւ առ ի՛նչ ապա գու՝ ո՛վ Արքեիսագէս՝ ոչ փոքրեցեր զգա , ” Եր՝ յայնժամ և Արիստոգիտոն առունին ճառ , որ յատեանս ժողովոց իբրե քաջամարտիկ զանձն ՚ի ներքս ընծայէր և զնուժանն գրգէր ՚ի մարտս . այլ ապա ՚ի զօրաժողով աշխարհագրին եկեալ նա յեցեալ ՚ի ցուպ և զարունան պատատեալ ,

անդուստ 'ի հեռաստանէ 'ի բնմէն տե-
տեալ զնա Գոկիւմի, ասէր 'ի ձայն բարձր.
" Գրեա՛ւ և զԱրխանդիտոն՝ կազ և չուս-
ուական , , :

Ուստի և սքանչելի արգելք իցէ՛ եթէ
զեմարգ և Ռապէս՝ գալով դա այդչափ գրծ-
նեայ և խոժոռ, անուն զուսի ժառան-
գեաց անձին : Ինձ [Թուի՝] [Թէպէտ և դը-
ժուարին, այլ ոչ և անհնարին, եթէ զոր
օրինակ է տեսանել գինի՝ նոյնպէս և մարդ,
միանգամայն քաղցր և բարկ . ըստ որում
և են իսկ կէպք 'ի մարդկանէ՝ որ քաղ-
ցունք զառաքինն [Թուեացին, այլ գժպհիք
են և փնտաղարք կենակից որերայն : Եւ
առ այս պատմեն ասել երբեմն իւպերի-
գեայ առ ժողովուրդն . " Ա՛րք Ա[թեհա-
ցիք, մի զի գառն եմ՝ զակն միայն յառեա-
լիք, այլ զի անարծաթ գառն եմ , , . Խորու-
եթէ 'ի նոցանէն միայն երկիցէ խուժանն
և խորշնայի, որք առ ընչաքաղցու[թեանն
ժանտասցին և գառնասցին . և ոչ մանա-
ւանդ . յորոց միանգամ իշխանութեանն
զեզձանիցին առ անիրաւութեանն և նա-
նախանձուն կամ առ զայրուց բարկու-
թեանն կամ առ խառապարանոց կրիցն :

Արդ Գոկիւմի չար ամենեին չհասոյց
ուսիք 'ի քաղաքացեացն առ [Թշնամու-
թեանն, և չունէր ևս զդք իւր [Թշնամի .
այլ ժանտ և գժնեայ և անողորելի եղեալ
միայն առ հակառակորդան 'ի բարեգոր-
ծել իւրում առ հայրենիսն, յայլն ամե-
նայն համբոյր էր այլն առ հասարակ և

մարդասեր . որպէս զի և 'ի հիբանալ և 'ի վանսդել իւրոց իսկ թշնամեացն , նա զբաւովն լինէր նոցա և հովանի : Էր երբեմն 'ի հշտամբել զնա բարեկամացն , զի պաշտարան առն չարի եկաց յատենի , ետ պատասխանի . Բարեաց ընն ինչ պէտք օգնաւ կանութեան : Իսկ և Արիստոգիտոն առ ունինձառ 'ի գառապարտութե իւրում՝ աղաչեալ զՓոկիոնն գալ առ ինքն , նա մարդասիրեալ գէմ՝ եգեալ զնաք 'ի բանտանդր . իբրեւ արդերուլ կամեցան բարեկամքն՝ ասէր . " Թողէք ինձ երթալ սիւ երանեիք , քանզի մւր ուրեք այլ՝ մեծ ևս հեշտութեամբ յայց Արիստոգիտոնի ելանել մարթ իցե " :

Թեպէտ և այսպիսի դք Փոկիոնն էր , անդուտ նիւակակէցք և կողեցք 'ի գալ հասանել երբեք առ նոսա նաւաց յԱթե . նայ ընդ այլոցն զբաւարտութեամբ , զանգիտեալք ամբութիւն ամեկն իւրեանց պատուարաց իբրեւ առ թշնամի ունելով զնոսա , և իցեալ կուրացուցանէին զնաւահանդիսս , և 'ի գաշտաց առեալ ժողովէին 'ի քաղաքս զանասունս իւրեանց և զծառայս և զկանայս և զաղայս . իսկ թէ երբեք Փոկիոնն էր զորաւորն , յարուցեալ ընդ առաջ գային 'ի հեռատանե իւրեանց իսկ նաււք , 'ի պատկոքորբեալք և ցնծալիցք , և առեալ ամեկն զնա :

Իսկ յետ այսորիկ իբրեւ Փիլիպպոս մեքցա յԵւթեա , և անդր խաղացուցեալ զոր 'ի Մակեդոնիոյ՝ ինքն զքաղաքն յան

գաւթաներ 'ի ձեռն բռնաւորացն, յայն-
 ժամ՝ Պաւստոս Երեւորիայի առաքելի
 ազգէր զԱթենացիս գալ փրկել զկղզին՝
 զոր գրուեաց Մակեդոնացին : Առեալ
 յայնժամ արձակէին անոր զՓոկիոմէն ոչ
 բազմաձեռն գնդաւ . իբրու եթէ առ նա
 մտադիւրագոյնս խմբեցին բնակիչքն առ
 հասարակ . սակայն հասեալ նա անոր՝ ըզ-
 վայրն ողորն տեսանէր հիբացեալ և մատն
 առ և կաշառարեկ որերով լին, և պաշա-
 րեցաւ նա 'ի վտանգ մեծ : Հապա բանակ
 հարեալ 'ի բլուր մի անջրպետեալ խորա-
 ձորով 'ի գաշտաժայրից անտի Տամբւնեայ,
 անդանօր զանգի առեալ կայր քաջամար-
 տիկ զօրականք գնդին . խրախուսէր քա-
 ջալերէր զօրազլուխան փոյթ ինչ չունել
 զայլոց զօրականին զանհրահանգիցն, ըզ-
 բանգադուշեացն, զլարացն, որ փախու-
 տեայք 'ի բանակէն գասալէք լինէին : Քան
 զի այդպէս ասէ անհրահանգքդ այդդքի՝
 անպիտանք արդեօք 'ի գործն լինիցին, մա-
 նաւանդ եթէ և խոջընդոտն քաջաց . իսկ
 և յԱթէնս ոչինչ այնպէս զօրեացն բողոք
 բառնալ և ամբաստան կալ՝ գիտելով շատ
 զմնասն իւրեանց :

Իբրե յայնժամ յառաջ շարժեցան Թըշ-
 նամիք, հրաման տայր զօրականին կազմ
 կալ զինուք հանգերձ՝ մինչև 'ի կատարել
 զոհին . յորում և ժամաղաճառ շատ եղև
 Փոկիոմէն, կամ զի նշանք բարեգուշակք
 շերեւցան 'ի միջի, կամ զի մօտագոյն ևս
 ինդրեաց ձգեւ զԹշնամիսն : Ոյր ազագաւ

խիթացեալ Պրուտարքեայ՝ իբրու 'ի վա-
տասիրտ յաւրութենէն Փոկիոնի, նահա-
տակեցաւ 'ի վերայ Թշնամեացն օտարա-
կան զնդան . անդանօր և աչրուձիտյն ոչ
ինչ հանգուրժեալ արագ արագ շահա-
տակեալ խաղայր 'ի գուրա 'ի բանակէն ան-
կարգ և երամակարձակ . 'ի պարտութիւն
նահատակքն մատնեցան , և առհասարակ
վարատեալք օձտէին և Պրուտարքոս ինքնին
'ի փախուստ գառնայր . իսկ յայնժամ և
'ի Թշնամեաց անտի հասեալք մօտ 'ի պատ-
նէշն , ճգնէին քանդել եղծանել՝ իբրու
տիրացեալք ամենայնին : Եւ ապա յայն-
ժամ 'ի կատարել զոհին հորդան 'ի գուրա
Աթենացեացն առեալ յարձակեցան 'ի
հրոսակ անդր և 'ի փախուստ գարձուցեալ՝
զբազումն 'ի նոցանէն տապաստ արկանէին
անգէն 'ի ներքոյ պատնշացն :

Ապա հրաման տայր Փոկիոնի արձանա-
նալ անդանօր փաղանդին՝ կալ և ժողո-
վել զյառաջագոյն վարատեալն . և ինքն
աչրնտիր արարեալ 'ի զորականէն խաղայր
'ի վերայ Թշնամեացն . և սաստկանայր
յայնժամ գոռ պատերազմին , քանդի և
և առհասարակ քաջութեամբ գիմարաւ
նահատակեցան 'ի կռիւն . իսկ որք մեծա-
պէս շահատակեցան 'ի վայրին , էր ինքնին
Թաղլոս Նինէացի , և Գլաւկոս Պողմոն-
գացի՝ առ երկ արձանացեալ զորավարին :
Այլ և Նդէոփանէս բազում ինչ քաջա-
ցաւ 'ի կռուին . քանդի յետա զաչրուձին
կոչեալ զփախստեայն՝ ձայն բարձեալ դռ-

չէր խրախուսէր ձեռն տալ զգրաւարին վտանգելոյ . և այնպէս յետոս զայրուձին առեալ՝ օժընդակ լինէր յաղթութեան հետեւեկին : Ապա փոկիովն 'ի բաց զՊաւստր, քոս վարեալ յԱրեւորիոյ, հասեալ կալաւ զԱրեւարա՝ զանկասկածեղին գլխակ, ուր ըստնութիւն կզգայն աստի և անտի ներդալ 'ի Ժովէն՝ գայ յանդի 'ի կէրձ մի անձուկ : Բայց յանձին չխաղաւ փոկիովն 'ի գերութիւն զՀեղինայեան վարել, զան գիտեալ եթէ 'ի հռետորաց անտի Աթենայ գրդեալ խուժանին՝ առ զայրացուս մեղեցին ընդգէմ նոցա : 'ի գլուխ զայս տարեալ փոկիովնի և գարձ արարեալ, յայնժամ նիզակակիցք յոյժ ըզձակալէք լինէին ըսութեան և արդարութե առնն . անգէն և Աթենայցիք համարէն 'ի վերայ կացին խնատութեան և քաջութեան նորա : Քանզի և Մողոստոս՝ որ զփոկիովն փոխանակեաց 'ի զգրաւարութեանն, այն չափ իմն վատացաւ 'ի կռուին, զի և կենդանւոյն ձերբակոյտ եղև 'ի Թշնամեացն :

Յետ այսորիկ անգուստ փոկիպաղոս մեծամեծս 'ի վեր վազեալ յուսով, իբրև խաղաց դնաց 'ի Հեղեաղոնատոս ամենայն զգրութեամբ, իբրու միանգամայն հասանել ունել զԲերքոնիտոն և զՊերինթոն և զԲիւզանդիոն, խորհուրդ Աթենայցիք հաստատեցին Թիփունա առաքել վայրացն . և հռետորք ինքնին նմանեցուցանէին զՔալստեա արձակել զգրաւարութեամբ : Իբրև նուեալ նա անդր՝ ողնէ գարձ 'ի ներքս

տաքաւ արժանի զօրականին, առ այս և քաղաքք յանձին չկալան ժողովել զնաւան, և ինքն կապածելի առհասարակ՝ յաղակոյս յայնկոյս [ժափառեցաւ՝ պահանջեալ արծաթ 'ի նիզակակցաց, և խոտեալ առ 'ի [Թշնամեաց, յայնժամ Աթենացիք գրգռեալք 'ի հռետորացն՝ զեղջ և ապաշաւ լինելին ընդ օգնութիւնն Բիւզանդացւոց : Ապա Փոկիոմիւնի յոտն կացեալ ասէր. առ զեղջ ոչ ընդ երկնաութիւն նիզակակցացդ ցանուլ պարտ իցէ, այլ ընդ զօրավարացդ յերկուանայի կէրան . “ Քանզի տաքա ահազինս յարդարեն զձեզ . Թէպէս և առանց ձեր չիք նոցա փրկութիւն , :

'ի բանից աստի նորա շարժեալ խուժանին և շրջեալ 'ի խորհրդոյն, հրաման տալին նմին իսկ Փոկիոմիւնի առնուլ ածել զօրականս այլ՝ խաղալ 'ի [Թիկունս նիզակակցացն 'ի Հելլեսպոնտոս . և եղև այս բան մեծապէս 'ի փրկութիւն Բիւզանդիոյ : Քանզի և էր իսկ յոյժ զհամբաւի հարեալ Փոկիոմիւն . իսկ իբրև և իզեռնիւ այր երևելի առաքինութեամբ 'ի մէջ բիւզանդացւոց և մտերիմ Փոկիոմիւնի անդառին 'ի ժամանակացն յԱկազեմիա՝ երաշխաւոր վասն նորա եկաց առ ժողովուրդն իւր, ոչինչ ապա [Թոյլ ետուն Փոկիոմիւնի արտաքոյ բանակ հարկանել ըստ կամին . բացեալ զդուրան առին ժողովեցին զնա 'ի ներքս և խառնեցան ընդ Աթենացիան . որք և ոչ 'ի չափուն կենացն միայն պարկեշտացան անբամբասք, այլ և մտադիւր

ևս նահատակեցան 'ի կռիւն վասն ուխտի
գաշանցն : Եւ այնպէս ապա 'ի բաց 'ի Հեւ
ընտպանառսէ վարեալ յայնժամ՝ Փիլիպ-
պոս , անարգեալ խոտեցաւ այրն՝ որ ան-
պարտելին կարծեալ էր և անվանելի : Բայց
Փոկիովն հասեալ կալու և 'ի նաւաց անտի
նորա . և 'ի ձեռաց հանէր նորա զքա-
ղաքան՝ յորս գունդ պահապան կարգեալ
էր նորա . և արշաւեալ ևս 'ի տեղիս տեղիս
տեղութեան նորա , ասպատակ կապէր և
աւերէր քանդէր . մինչև վերս աւեալ 'ի
Թշնամեացն՝ գահնայր յետս :

Յայնմ ժամանակի և Մեգարացիք գաղ-
տաբար առաքեալ առ Փոկիովն և օգնու-
թիւն խնդրեալ , զանգիտեաց նա եթէ
Բիւղայիք իրազգած եղեալ՝ կանուխ գի-
մեացին . 'ի խորհուրդ ընդ այգս այգուն
զԱթենացիսն խմբեաց և զՄեգարացւոց
խնդիրն 'ի վեր հանէր . իբրև վճիռ տային
չուշն , անդէն 'ի նշան փոպոյ վառեալ
զԱթենացիսն՝ յատենէ անտի ամէր խա-
ղացուցանէր 'ի կողմն անդր : Աստ մտա-
դիւրադոյնս ժողովեալ 'ի Մեգարացւոցն՝
ամրութիւն տայր Նիսեայ , և պատուարս
կռկին ամեալ յանջրպէտին ընդ հաւակայսն
և ընդ քաղաքն , այնպէս ընդ ծովուն կցէր
զքաղաքն . մինչև 'ի ջամաք կուսէն անգոր-
րացեալ նոցա 'ի Թշնամեացն՝ յարեցան առ
Աթենացիսն :

Իսկ իբրև Մեգարացիք Թշնամի հակա-
ռակ ամբարձան Փիլիպպոսի և ընտրեալ
կարգեցին իւրեանց զօրաժողոս այլ 'ի բա-

ցախայութեանն փոխիովնի, դարձ արա-
րեալ նա 'ի կղզեաց անտի խօսէր հաւանե-
ցուցանէր զժողովուրդն յանձն առնու-
ղապմանն զՓիլիպպոսի՝ որ 'ի խաղաղու-
թիւն կրթեալ էր և մեծազէս երկնչէր 'ի
վտանգէն: Անգանոր փոխիովնի ընդդէմ
դարձեալ մի ոմն յարանց անտի՝ որ դեպե-
րեալ Թարթափեալ կան յԵլիէս՝ 2 և
բանասարկուք շաղակրատք են, ասէր այս-
պէս. " Եւստիմիո Թերեա գու մ՛կ փոխիովն
'ի բաց 'ի մարտէն զԱթենացիադ քեցեւ,
յորժամ նոքա 'ի զէն վառեալ կան,, : Եւ
պատասխանի փոխիովն. " Եւ կարի իսկ
քաջ ժառեցայց. Թէպէտ և շարտար գի-
տեմ՝ զի 'ի լինել մարտի իշխեցից եւ քեզ.
և 'ի լինել խաղաղութեան՝ գու ինձ,, :
Իսկ եզրե մ'չ յաջողեցաւ նա 'ի բանն,
այլ հզորացաւ Դեմոսթենէս խրատ տու-
եալ Աթենացւոց մարտ յարդարել պա-
տերազմի հեռի յոյժ յԱրտիկոյ, ասէր
յայնժամ փոխիովն. " Եթ' եթէ ուրաննդ
կռուեսցուք՝ զմտաւ ածցուք մ՛կ բարե-
կամ, այլ Թէ զեմրդ յաղթեսցուք. քան-
զի այսպէս արգեօք հեռի 'ի մէնջ կայցի
պատերազմն. քանզի պարտեցելոցն ամե-
նայն աղէտք ցանդ մերձ կան,, :

Ապա իբրե 'ի պարտութիւն մասնեալ
խորտակեցան Աթենացիք, յայնժամ արք
խռովայոյղք և խաղմարտք յառաջ քար-
չէին յատեան զԲարկեդէմոս՝ Թախանձ ար-
կեալ տալ նմա 'ի ձեռո զզորավարութիւնն:
Անգանոր զահի հարեալ լաւ որերոյն և

գիմեալ առ ծերակոյան Արիստազին՝ հա-
զել ուրեմն 'ի պապատանս և յարտասուս
յաջողեցան տալ Փոկիոյնի 'ի ձեռս զա-
ռաջնորդութիւն քաղաքին : Արդ Փոկիոյն
լաւ համարեցաւ յանձն լինել 'ի հրամանս
և 'ի մարդասիրութիւնն Փիլիպպոսի : Իսկ
իբրև անգուստ Դեմագէս խօսէր՝ եթէ լաւ
է քաղաքին հասարակորդ լինել հասարա-
կաց խաղաղութեանն և աշխարհօրէն ատե-
նին Հելլենացւոց, յանձին չկալաւ Փո-
կիոյն՝ մինչև գիտացեալ զպայմանս գա-
շին Փիլիպպոսի ը Հելլենացւոց : Իբրև ոչինչ
յաջողեցաւ խորհուրդն նորա 'ի գժպա-
տեհ ժամանակէն, և անգրէն սրտաթափս
տեսանէր նա զԱթենացիան՝ զի հարկ 'ի
վերայ կայր նոցա եռաթիս նաւաց և այ-
րուծի 'ի ներքս մատուցանել Փիլիպպոսի,
ասէր յայնժամ Փոկիոյն. “ Դա՛ յայդ-
պիսեաց այտի զանգիտեալ իմ՝ ընդդէմ
գառնայի : Բայց քանզի հարկաւորեցայք
գուք 'ի պայմանագ, պարտ և արժան է մի
գժկամակս բերել ըսնին և մի սրտառուչա-
յուշ ածեալ ձեր՝ զի և մերն նախնիք է զի
իշխեալք և է զի իշխեցեալք, և յերկոսին
միանգամայն ցանգ տառքինացեալ, այն-
պէս ասդա փրկեցին զքաղաքն և զՀելլե-
նացիս ” :

Իսկ իբրև մեռաւ Փիլիպպոս, ոչ թող
տալք Փոկիոյն խուժանին զօհ կատարել 'ի
լուր աւետեացն. ասէր՝ վշտութիւն է
խնդալ վասն այգորիկ. և զօրականն՝ որ
ճակատեցաւ ընդդէմ նոցա 'ի քերովնիս՝

խոնարհագոյն քան զժի միայն երևեսցի մարդ : Իսկ իբրեւ բամբաստէր աղարտէր Դեմոսթենէս զԱղեքսանդրոս , որ յառաջագէմ իսկ խաղայր բանակաւն 'ի Թերա , յայնժամ փոկիովն ասէր առ նա . “ Առնէ Դոս ” լուստախն անին , խաւառ Գրգաւէլ զայր ձայրագ 3 . որ մեծաց զհետ կրթեալ է փառաց : Մօտ առ մեզ գոլով հրայրեացդ մեծ , կամիցին Թերես 'ի նոյն առնուլ ձգել զմեր քաղաքս : Այլ մէք ոչինչ Թողացուցուք կորնչել՝ Թէպէտ և կամեսցին գողա . որ գողին աղաքաւ զօրավարութի զանձամբ առեալ եմք , , :

Բայց իբրեւ քանդեալ աւերեաց Աղեքսանդրոս զԹերա , և առաքեաց խնդրէր յԱթենացւոց 'ի ձեռն տալ զԴեմոսթենէս և զԵկուրգոս և զԻպերիդէս , և զՔարիգենոս , յայնժամ առհասարակ ատեան Աթենացւոց յակճին առ փոկիովն կայր . բազում անգամ կարդացին զնա յականէ յանուանէ . հուսկ ապա յոտն եկաց , և կացուցեալ առ իւր 'ի բարեկամացն զՆիկոկղէս անուն զկենակից իւր առաջին և զհաւատարիմ այր և զյոյժ սիրելին , ասէր այսպէս . “ Արքայդդիկ աւագիկ զմեր քաղաքս յայդ սահման ամին հասուցին : Սակայն եթէ և վասն խնոյս այս Նիկոկղէայ խնդիր Եղիցի , ասէի անշուշտ՝ եթէ տալ 'ի ձեռս արժան է : Քանզի և երանութիւն անձին համարէի զարեւ իմ հաստանել 'ի փրկութիւն ձեր ամենեցուն , , : Եւ յաւել ասել . “ Արգահատեմ ո՞վ աղք Աթե-

նայիք՝ և թերայեցւոցդ որ անկան աստ-
ւինեցան առ մեզ . այլ շատ է Հեղինա-
ցւոց ողբալ զԹերա . ուստի և փոխանակ
երկաքանճւոցն լաւ եւ է խօսել և աղա-
ջել ամոքել զյաղթականսդ, քան եթէ
կռուել, :

Արդ ասեն, զառաջին հրովարտակն
զոր մատուցին՝ հերքեաց մերժեաց Աղեք-
սանգը, և երեսս եւ գարձոյց բանդերիցն .
իսկ զերկրորդ հրովարտակն՝ զոր Փոկիովն
ինքնին ՚ի ներքս մատուց նմա՝ ընկալաւ մը-
տագիւրս . քանզի և լուեալ իսկ էր ՚ի Ծե-
րունեաց՝ եթէ և առ Փիլիպպոսի արդոյ
էր այլն . ուստի և ոչ միայն խոնարհեցաւ
խօսել ընդ Փոկիովնի և յանձին ունէր
զննդրուածս նորա, այլ և սննին եւ մո-
տուցանէր խորհրդոց նորա . քանզի կայր
և խորհուրդ տայր Աղեքսանգրի թողուլ
զպատեհազմն՝ եթէ անգորդանալ ցանկայ .
իսկ թէ փառաց տենչայ՝ ՚ի Հեղինացւոց
առեալ տարցի զմարտն ընդգէմ՝ բարբալո-
սաց : Եւ շատ ինչ ապա խօսեալ Փոկիով-
նի ըստ բուսոյ բարուցն Աղեքսանգրի և
ըզմին նորա, փոխեաց և հեշտացոյց զնա .
զի և ինքնին Աղեքսանգր տակր առ նազայս
ինչ . Ո՛ւշ ՚ի կուրծս նահատակեացին Աթե-
նացիքդ . զի թէ օրահաս առցէ զԱղեք-
սանգը, նոքա իշխան ՚ի վերայ կայցեն :

Ապա մասնաւոր ընդ Փոկիովնի բարե-
կամութիւն հիւրամեծարութեամբ հառ-
տեալ, այնչափ իմն պատուեաց զնա Ա-
ղեքսանգր, որչափ ինչ նուազունք տեսին

'ի մտերմացն նորա: Եւ պատմէ մեզ Դու-
րիս՝ եթէ յետ բարդաւաճելոյն և յետ
խորտակելոյն նորա զԴարեհ, յալլ նա-
մականին իւր զանց առնէր գրեւ Բէռին .
այն է՝ խնդաւ, բայց 'ի նամականւոյն՝ որ
առ Փոկիւովն . յորա և ողջունէր զնա գրե-
լով Խնդաւ, բայտ որում և առ Անտիպա-
տրոս . և պատմէ զայս և ինքնին Գարէս :
Իսկ վասն մթերից արծաթոյն՝ առ հասա-
րակ վկայեն՝ զի քանքարս հարիւր առա-
քեաց նմա Աղեքսանդրոս 'ի պարզէ : Իբրեւ
ածին զայն յԱթէնս՝ հարցանէր Փոկիւովն
զընծայաբերսն, առ ինչ արդեօք՝ այսչափ
յոքնաթիւ Աթենացւոցս գողով, նմա
միայնոյ առաքէ Աղեքսանդրոս զմեծ զայն
մթեր . իբրեւ պատասխանի ետուն . «Քան-
զի զքեզ միայն համարի Աղեքսանդրոս՝
պը լաւ և բարի», : Երկնեաց Փոկիւովն .
«Թող ուրեմն տացէ ինձ նա երևել և լի-
նել միշտ այնպիսի», : Իբրեւ և 'ի տուն նո-
րա հետևեալ արանցն՝ տեսին և անգանձոր
ազքատութիւն մեծ, զի կին նորա զհայր
հարկանէր, և ինքն գարձեալ ինքեան ձե-
ռօքն ջուր 'ի ջրհորոյն հանեալ՝ այնպէս
ինքնին զոտան լուանայր, առաւել ևս սկը-
տան ժտել և պտնեալք տաէին, գժոխըմ-
բեր արդեօք իցէ առն բարեկամի իւրեանց
արքային՝ կեանս զայն վարել վշտատես .
Իսկ գէպ եղեալ 'ի պահուն անցանել ընդ
այն ուրումն ազքատի գրգռեալ հետոքի
զանձամբ, հարցանէր Փոկիւովն զարան .
զխորդ լծոքի ձեռք՝ եթէ հիշատայն ևս իցեմ

ևս քան զաղքատդ . և յասել նոցա . “ Բարերան լեր , , . Կրկնեաց Փոկիոյն և տակ . “ Եւ տակայն նուազագոյն ևս գոյիւք կեայդա , և գոհ է : Եւ համբարն՝ կամ 'ի զուր տապալց կո զայնչափ ոսկիդ՝ ոչ վարելով զգա . կամ 'թէ վարելով պատճառս տաց բամբասանաց անձինս և Աղեքսանդրի՝ առաջի . քաղաքին , , : Եւ այնպէս առեալ յետս գարձուցանէր զարծաթն յԱթեհայ . զայն ինչ 'ի գէմն բերելով Հելլենացոց , եթէ այր՝ որ անկարօտ այնչափ հարստութեանն իցէ , բազմահարուստ ևս է քան զպարզեասուն :

Բայց Աղեքսանդրի սրտնեալ , առեալ գրէր առ Փոկիոյն . յայտ առնէր՝ եթէ որ պէտա ունեւ 'ի նմանէ չկամեացին՝ նա առ բարեկամս չունի զնոսա : Համայն և այնպէս չքնկալաւ Փոկիոյն զպարզէն . տակայն խնդրեաց 'ի նմանէ ազատ 'Թողուլ զԵբեկրատիպէս իմաստակ և զԻմֆրիտս զԱթեհոյոքոս , և զհռոգացիսն կրկին՝ զԴեմարատոս և զՍպարտոյնէս , որք ձերբակալք վասն յանցանաց բանտարկեալ կային 'ի Սարգի . զորս և նոյնհետայն յաղատութիւն արձակէր Աղեքսանդրոս : Ապա և զԿրատերոս արձակեալ նա 'ի Մակեդոնիա՝ պատուէր տայր նմա պարգեւել Փոկիոյնի զմի 'ի չորից քաղաքաց անտի Ատիոյ , այն են՝ Կիոն և Գերգիթէս և Միւլասոս և Եղէաս , որպէս և զԿարգ կամք իցեն Փոկիոյնի . և ալք ևս առնէր Աղեքսանդր , զի 'թէ երբեք յանձին ոչ կալցէ՝ ինքն 'ի խոր

խոցեցի: Այլ Գոկիովն և իւր այնպէս
յանձին կալաւ, իսկ յետ այնորիկ արագ
մեռանէր Արեքսանդրոս:

Բայց մինչև ցայսօր ժամանակի ցուցա-
նեն 'ի Մեղիակ զատան Գոկիովնի յորինեալ
'ի Թիթղունս պղնձի. իսկ այլն ամենայն
անպաշտօն է և պարզ: Այլ 'ի կանանց
անտի նորա՝ զոր էամ՝ զայս ևեթ պատմեն
վասն առաջնայն, եթէ Յեփիստոտոգոս
բոլոր էր նորա եղբայր. իսկ յազազս
երկրորդին՝ եթէ անանաւոր էր նա առ
Աթենացիս 'ի պարկեշտութեան և 'ի պար-
զութեան՝ ոչինչ խոնարհագոյն քան զՓո-
կիովն յառաքինութեան: Է՛ր երբեմն 'ի
զինն կացեալ Աթենացեաց տեսարանի նո-
րոց Ողբերգութեանցն, անդանօր գերա-
սանն հանգերձեալ գալ յերևան 'ի կեր-
պարան գլխոյի՝ խնդրէր 'ի հանգիսագրէն
գիմակ զգլխոյի, գարձեալ և երամ շքե-
ղադարդեալ նաժշտաց. իսկ յանձին չկա-
լեալ նորա՝ կայր և քրթմնջէր գերասանն,
ապասեցուցանէր զԹատրոն և չկամէր գալ
յերևան. 'ի վերջէ ուրեմն Մեղանթիոս
հանգիսագիր մզոն ուժգին տուեալ գե-
րատանին 'ի մէջ անդր, գոչեաց. «Ո՛չ իսկ
տեսանես գու զին զՓոկիովնի ելանել
արտաքս հանապազ միով միայն ազախ-
նեաւ. Եւ քո ուրեմն այգչափ սքեցեալ
է, և խնդրես ազարտել եղծանել զկանա-
նոցն»: Իսկ իբրև զայս լուսան առհասարակ՝
կայթոս մեծապէս և ծափս անդանօր հար-
կանէր Թատրոն: Իսկ և երբեմն 'ի կանանց

ոմն Յոնիայեաց հիւրընկալեալ 'ի տան ֆո-
կիոմի' առեալ պանծանոց ցուցանէր կնոջն
Փոկիոմի զգարդս իւր զտակւոյ և զականց
պատուականաց և զսպարանջանս և զդու-
մարտակս զգարանոցին . իսկ նա ասէր .
" Եւ ինձ զարդ է Փոկիոմի՛ որ 'ի քսան ա-
մաց հետէ զօրավար կայ Ամենացեաց , , :

Էր երբեմն՝ զի և որդի Փոկիոմի կամե-
ցեալ նահատակել 'ի միջանսն Փանաթեն-
եան 4 , թոյլ եւ որդւոյն հետի միջել
առանց կազմածոյ . ոչ զի զյազթուութենէն
փոյթ ինչ էր հօրն , այլ զի կամեր 'ի կրթ-
թանսն անդ մարմնոյ զառաքինաւոր որդ-
ւոյն . քանզի պատանի գինեմու էր և ա-
պերասան : Իբրեւ զյազթուութիւնն տարաւ
որդին , և ինդրէին յայնժամ բազումք
կոչումս պատրաստել յազթուականս ,
միում ումիք միայն թողացուցանէր ֆո-
կիոմի զպատուաւորութիւնն զայն : Ապա
և ինքն գնացեալ յինթրիսն , և 'ի շքեղ
հանդերձանսն տեսեալ անգանօր և զայն
ևս՝ զի կոնքս ոտնալուայս 'ի ինկահոտ
գինւոյ՝ առաջի մատուցանէին բազմակա-
նին , կոչեալ առ ինքն զորդին՝ ասէր .
" Եւ չարգելուցուս գտա ով ֆոկէ զքա-
րեկամք , որ ազարտէ զքոյ յազթուութիւդ , , :

Ապա համբուն կամեցեալ Փոկիոմի 'ի
բաց զորդին քեցել 'ի քաղաքավարու-
թենէ անտի կենաց , առեալ ամ զնա 'ի
լակեղեմոն . և անգանօր կարդեաց եգ-
զնա ընդ պատանիս դասաւարտեալ ըստ
համբաւատենչ հրահանգի աշխարհին :

Յայտնանէ 'ի խոր խոցեցան Աթենացիք՝
 իբրու զանց առնել և արհամարհել Փո-
 կիոնի զհայրենի գառախարակութեամբն :
 Ոյր ազադու և յասել երբեմն առ նա
 Դեմադեայ, “ Եւ առ ի՞նչ ապա մեք մզ
 Փոկիոնի, ոչ խօսիմք հաւանեցուցանեմք
 զԱթենացիս. առնուլ 'ի մեզ զքաղաքա-
 կանութիւնն լակոնացի : Քանզի թէ քեզ
 այդպէս կամք իցեն, մտադիւրագոյնս ես
 զխորհուրդ զայդ գրեցից և խօսեցայ ” :
 Եւ արատախանի Փոկիոնի. “ Եւ կարի
 քաջ արդեօք քեզ՝ որ այդպէս իւզովք օ-
 ծանիս անուշիք և զայդ արկանես քղա-
 միդ, վայել իցէ խրատառու Աթենացւոցդ
 լինել 'ի լակոնացի վարս և գովել զլիւ-
 կուրդոս ” :

Իսկ իբրեւ Աղեքսանդրոս գրէր առ Ա-
 թենացիս առաքել առ նա յեռաթիոց
 անտի և ընդդէմ գառնացին հռետորք,
 հրաման տայր ասեանն ասել Փոկիոնի
 զեւր խորհուրդն. և ասէր նա. “ Ա՛յո բան
 է իմ առ ձեզ. կամ յաղթեցէք զնուք,
 կամ լերձիք բարեկամք յաղթականացն ” :
 Իսկ առ Պիւթէսա՝ որ այն ինչ բուռն հա-
 բեալ էր ասեմախօսել առ Աթենացիս,
 և էր նա շաղկապի և ժպիրհ, ասէր Փո-
 կիոնի. “ Եւ մէ լռեցիս գու երբեք, գու՝
 որ այն ինչ ընծայեցար նորոնծայ 'ի մեջ
 ժողովդեան մերոյ ” :

Բայց իբրեւ Արադադոս փախուցեալ յե-
 րեսաց Աղեքսանդրի բազում գանձուք
 յԱսիոյ եկն եհաս յԱտտիկէ, յայնժամ

աղբ շահավաճառ ատենախօսք և կաշա-
ռաբեկք զմիմեանդք ելեալ ընթանային
առ նա . իսկ նա խուճ ինչ 'ի բազմամթեր
զանձուցն խայծ արկեալ նոցա յանդու-
ցանէր զնոսա . բայց առ Փոկիովն առա-
քէր 'ի պարզե եօթնհարիւր քանքար , և
զամենայն ինչ զիւր և զանձն եւ 'ի նա միայն
ապաստան առնէր . իսկ անդուստ Փոկիովն
խառութեամբ առնէր պատասխանի , եթէ
անպատուհաս արգեօք ոչ արձակեացի Ար-
պաղոս՝ թէ ոչ գաղարեսցէ կաշառաբեկ
զքաղաքն առնել : Ուստի և Արպաղոս մի-
ջաբեկ տեղի տայր : Այլ յետ սակաւ միոյ
'ի խորհուրդ վասն այնորիկ մտեալ Աթե-
նացւոց , տեսանէր Արպաղոս զի կաշառա-
բեկքն փոփոխեալք՝ ամբաստան զնմանէ
կային զի մի առաքեացեն զանձինս . իսկ
անդուստ Փոկիովն թէպէտ և ոչինչ առեալ
'ի նմանէ՝ հոգ տանէր փրկութեան նորա՝
միանգամայն և 'ի շահ օգտի հառարակաց :
Ուստի և միւսանգամ՝ ակասնէր Արպաղոս
ապասարկութեամբ որտալ զՓոկիովն . բայց
յորժամ 'ի քծինան իւր՝ իբրեւ գրեակ ա-
նառիկ յոսկւոյ՝ ետես ամենեկն զնա , բա-
րեկամութեամբ մտերմանայր ընդ փեսային
նորա ընդ Քարիկղեայ . և վաստանուն հան-
դերձեաց նմա՝ յամենայնի 'ի նա ապաս-
տան և 'ի նորա ձեռն գործեալ զամենայն .
մինչև և 'ի մահուն Պիւթոնիկեայ բողին՝
զոր սիրէր Արպաղոս՝ յոյմէ ծնաւ նմա և
գուսար մի , 'ի պատրաստութիւն շքեղ
շիրմին զհոգ իրացն յանձն առնէր Քարիկ .

զեայ: Եւ եր գործն այն անվայել անձին նորա, բայց առաւել եւ խոտեցաւ նա յամբողջ գործոյն այնորիկ. քանզի ե մինչև ցայսօր կայ մնայ այն շիրիմ՝ յերմիոն յանցա ճանապարհին քաղաքին Ելեւսինայ. ե չէ ինչ նա հոյակապ ըստ չափու ծախուցն երեսուն քանքարաց. քանզի ե այնչափ՝ որ պէս ասեն հաշիւ եցոյց Քարիկզէս Արպաղտի՝ ի գործ անդր: Իսկ իբրեւ մեռաւ ե Արպաղտս, Քարիկզէս ե Փոկիոնին ժողովեալ առ իւրեանս զգուստր նորա՝ խնամ՝ զամենայն ածէին նմա: Այլ ապա իբրեւ ի գատաստան քաղչեցաւ Քարիկզէս վասն արծաթոյն՝ զոր էառ յԱրպաղտէ, ե ազաչէր զՓոկիոնին պաշտպանել նմա ե ի միասին հետեւել յատեան անդր, չառնոյր յանձն Փոկիոնին ե ասէր. “Ես ինքնին ո՛վ Քարիկզէս փեսայ ինձ կացուցի զքեզ յամենայն ի լաւութիւնս”,:

Իսկ ի մեռանել Աղեքսանդրի՝ իբրեւ առաջին զրոյց զմահուն տայր Աթենացւոց Ասկղեպիագէս որդի Իպպալքոսի, յայնժամ Դեմադէս խրատ տայր ո՛չ հաւատալ բանին. Դա աւագիկ աշխարհ ամենայն՝ ասէ՝ առնողր արդեօք զհոտ զգիականն զայնորիկ: Բայց Փոկիոնին տեսեալ յայնժամ զխուժանն ի վեր վազեալ՝ բռնն զնորու. թեանց հարկանել, գուն գործէր խաղաղել ե սանձել: Իսկ իբրեւ ե բազումք յայնժամ ելեալք ի բեմն ձայն բարձեալ վեկայէին Ճշմարտութեան զուցացն Ասկղեպիագէսայ՝ իբրու ստուգապէս մեռեալ

Աղէքանդրի, ասէր յայնժամ փոկիովն .
 “Արդ անէ եթէ այսօր մեռեալ է Աղէք-
 անդր, արդեօք նոյն և առ վաղէն և յեր-
 րորդում աւուր գարձեալ . ուստի և է իսկ
 մեզ ժամ պարսպոյ հանգարտիկ յան-
 գործու խորհել զխորհուրդ .” :

Բայց յետ այնորիկ լէոսթենէս գոր-
 դուեալ զքաղաքն ՚ի մարտն հելլենական ,
 ՚ի խոր խոցեցաւ յայնժամ փոկիովն ու-
 թում և հարցեալ ՚ի խաղց լէոսթենէս ,
 զինչ ինչ նա բարեգործեաց քաղաքին
 յայնչափ ամս զօրավարութեանն . ետ առ
 տասխանի փոկիովն . “Արդեօք ոչինչ գուշ
 նաքեայ բարի . զի քաղաքացիք յիւրեանց
 իսկ լծալեցան ՚ի դերեզմանս” : Իսկ և եր-
 բմն յասել այս լէոսթենէսայ առ ժողո-
 վուրդն բազում ինչ մեծաբանս և յանդը-
 դունս , ասէր առ նա փոկիովն . “Քոյ
 բանքդ ո՞վ պատանի դու , նոճից նման են .
 զի յաղթք են և բարձրաբերձք , բայց ան-
 պրտուղք են” : Յոտն ապա կացեալ իւ-
 պարիգէս , հարցանէր զնա . “Եւ կրնապա
 ո՞վ փոկիովն խորհուրդ մարտի պատերազմի
 տացես դու Աթենացւոցդ” : Ետ պատաս-
 խանի . “Ի տեսանել իմում զպատանիս
 անդրդուեղիս ՚ի կարգի , և զմեծատունն՝
 գրամաբաշխ , և զհռետորսն՝ անձնապահս
 ՚ի խորել զհասարակացն” : Իսկ յայնժամ
 ՚ի զարմանալ բազմաց ընդ զօրաժողով բա-
 նակին լէոսթենէսայ , և հարցեալ ցփոկիովն
 վասն պատրաստութեանն , ասէր . “Քաջ
 է վասն ասպարիտի . այլ զանդիտեմ ետ

Ընդ Դաղերոն 5 պատերազմին . զի և չէր
այլ քաղաքին , ոչ գրամ , ոչ նաւ , և ոչ
զորական , :

Եւ արդեօք ինքնին արդիւնքն վկայեցին
բանին , քանզի զառաջինն լէոսթենէս նա
հասակեալ փառօք՝ ի մարտին պարտեր ըզ-
բիտվասցիս և վանէր վարէր զԱնտիպատրոս
՝ ի Լամիա : Եւ ասեն՝ և քաղաքին յայնժամ
աննրկեան ցնծութեամբ տան կատարել
հանապազ ՝ ի լուր աւետեացն յազթու-
թեան և զոհս զոհել գից . և որք պատ-
կառուիս իմն արկեալ Փոկիոնի հարցումն
առնէին՝ արդեօք ոչ հաճոյ նմա իցնն
գործքն . նա տայր պատասխանի . “ Եւ
կարի՞ իսկ քաջ . բայց կամիմ և վասն նո-
ցուն իրաց խորհուրդ տալ , : Իբրեւ ան-
գուտ գրեալ կուռ զհետ անգուլ գային
աւետեաց լուրք ՝ ի բանակէն , ասէր Փո-
կիոնի . “ Եւ երբ արդեօք վախճան տա-
ցուք մեք յազթութեանն , :

Այլ իբրեւ անդ տապառա անկաներ
լէոսթենէս , զանդիտեալ եթէ յորժամ
Փոկիոնի արձակեացի անդր ՝ ի զօրովարու-
թիւն՝ լուծցէ զպատերազմն , հրապուրեցին
յայնժամ զայր ոմն աննշան , որ և յոան կա-
ցեալ յատենին՝ ասէր . իմ բարեկամ Փո-
կիոնի գալով և աննգակից ևս նորա , խոր-
հուրդ զայս տամ Աթենացւոց խնայել
յայրդ յայդ և ունել առ մեզ , զի և չէր
դք մեր՝ նման նմա . և առնուլ արկանել
՝ ի բանակ անդր զԱնգիփիլոս : Իբրեւ հա-
ւանեցան Աթենացիք , յառաջ մարտեաւ

Փոկիովն և ասէր. Մենդակից չիք իմ լեալ երբեք առնդ, և ս'չ ծանօթ կամ կենակից դը. և յաւել ասել. "Այլ յօրէ յայտնա նէ և բարեկամ առնեմ զքեզ ինձ և ընտանի, քանզի և խորհուրդ ետուր զիմ շահ օգտին":

Բայց իբրև մարտ ևս ընդդէմ Բիոփաշուց խնդրէին Աթենացիք, և անդ դառաջինն զգէմ դառնայր Փոկիովն, ասէին առնա բարեկամքն. Թէ այդպէս ցանդ օգորել իցէ քո ընդ Աթենացիք, մահ անշուշտ առցես 'ի գոցանէ. եւս պատասխանի Փոկիովն. "Յանկրաւի արդեօք՝ եթէ 'ի շահն կրթիմ գոցա. ապա եթէ վնասաւ կար դաայց՝ յիրաւի արդեօք": Իսկ իբրև անողբերին այնուհետե ետես զնոսա և անդադարելա, եւ հրաման քարոզ կար դալ՝ առհասարակ ամենայն Աթենացուց 'ի պատանեկաց մինչև 'ի վաթսնամեայսն՝ պաշար բարձեալ ընդ իւրեանս աւուրց հնդից՝ զհետ իւր խաղալ անդէն յարձակել ժողովոյն: Իբրև ազմուկ յայնժամ յուզեցաւ մեծ, և ձայն բարձրացաւ ծերունեացն, 'ի վեր վազեալ Փոկիովնի՝ ասէր. "Չէ ինչ մեծ այս. իմ իսկ աւագիկ ութսնամեայ գոլով այր՝ զօրավար եմ ձեր և եղէց ընդ ձեզ": Չայս օրինակ ապա նա յայնժամ լուցուցեալ զԱթենացիսն 'ի խորհրդոց՝ հանգարտէր զնոսա:

Բայց ապա իբրև աւար հարկանէր Միկիովն զծովափնեայ դաւառն, և ստուար գունդ ածեալ զՄակեդոնացուց և զվարձ

կանաց՝ իջեալ 'ի Հռամնուանէս յազարա
վարէր զերկիրն, յայնժամ առեալ Փո-
կիոնի խաղացուցանէր զԱթենացիսն ընդ-
գէմ նորա. և յայնժամ եկեալ առ Փո-
կիոնի այր այր 'ի նոցանէն և իբրև զօրավար
խորհուրդ 'ի ներքս բերէին նմա, ոմն՝ հա-
սանել ունել զքուրն, ոմն՝ առնուլ ար-
ձակել անգր զայրուծին, և միւս ոմն դար-
ձեալ այլ ուրեք բանակ հարկանել. ապա
ասէր Փոկիոնի. « Բա՛րէ Հերակլէս, զի զօ-
րավարս տեսանեմ ես բազումս, և զօրա-
կան՝ սակաւս », : Իսկ իբրև ճակատեալ
կարգեցան զօրականք, անգ. մի ոմն 'ի զօ-
րականէն մեծաքայլ քան զայլսն յառաջ
նահատակեցաւ. այլ զախոյեան մի ընդ-
գէմ իւր տեսեալ 'ի Թշնամեացն, զահի
հարեալ վերջոտնէր միւսանդամ յիւր
կայսն. ոյր աղաղաւ և ասէր առ նա Փո-
կիոնի. « Ո՛վ պատանի գու մի զամեթի հար-
կանիր՝ զի լքեր զերկնակի կայսդ, յոր ըզ-
քեզ կարգեաց զօրավարն և յոր ինքնին
գու զքեզ կարգեցեր », : Ապա 'ի վերայ
անկեալ Թշնամեացն և քաջաբար 'ի պար-
տութիւն մատնեալ՝ տապաստ զՄիկիոնի
արկանէր և զայլս բազումս :

Բայց և զօրն Հելլենացւոց որ 'ի Թե-
տաղիա՝ տարաւ յաղթութիւն, մարտ ե-
դեալ կռուեալ ընդ Անտիպատրոսի, ընդ-
որում խմբեալ կային Լէոննատոս և Մա-
կեդոնացիք դարձեալք յԱսիոյ : Եւ էր
զօրավար փաղանդին Անտիփիդոս, և Թեւ-
սազոս Մենոնի՝ այրուծիոյն. և անդամօր

առաջատար անկանէր ինքնին Լէոնտառոս : Սակայն ոչ յետ ինչ բազմաց հասեալ և Կրատերոս յԱսից զօրու ծանու, և մարտ եղեալ մեռանդամ մօտ 'ի Կրանոն, 'ի պարտութի մատնեցան հեղինացիք : Այլ չէր ինչ մեծ հարուածն և ոչ բազումք առաջատար անկան . և եղև խաչ պատահարն յանկառուութենէ զօրականին առ իշխանան՝ զի անպարտք էին և պատանիք . և անդէն 'ի դիմել Անտիպատրոսայ 'ի քաղաքս նոցա . նոքա ցիրուցան լսին անարդարար զաղտտութիւն իւրեանց :

Յետ այսորիկ ածէր խաղացուցանէր Անտիպատրոս զօրն 'ի վերայ Աթենայ . և յայնժամ Դեմոսթենէս և Իսթերիքէս ելեալ խոյս տային 'ի քաղաքէն : Իսկ Դեմոսթէս՝ որ և ոչ խուն մի ձեռնհաս եղև հասողցանել զառաքանացն՝ յոր դատակնքեցին զնա (զի և եօթն անգամ խորհուրդս իմն օրինադանց առաջի արեւալ էր այրն), ուստի և վատ անուն ժառանգեալ՝ և ոչ խօսել անգամ Թղլ ինչ էր նմա 'ի հրապարակի, իսկ յայնժամ յանդորդու՝ վճիռ տայր և գրէր՝ արձակել հրեշտակութիւն առ Անտիպատրոս ինքնաբաւ իշխանութեամբ խօսել զպայմանս խաղաղութեանն : Բայց ժողովուրդ Աթենացոց զանգիտեալ ընդ բանն, կռչեալ զՓոկիոն՝ ասէին 'ի նա միայն ապաւստան ընենէ : Եւ պատասխանի Փոկիոնէն և ասէ . " Այլ եթէ ձեր յիս ապաւստան ընալ էր՝ յորժամ խորհուրդ տայի եւ ձեզ, չէր

մեզ արդեօք դարդիս խորհուրդ 'ի մէջ առնուել վասն բանիցդ այդոյիկ ,, : Ապա հաւանեալք ընդ վճիռն, առեալ արձակելին զՓոկիովն առ Անտիպատրոս, որ բանակ հարեալ 'ի Կադմիա՝ պատրաստէր հորդանաւ յԱտտիկէ :

Արդ առաջին զայս ինչ խնդրեաց Փոկիովն, զի անգէն 'ի նմին գաւառի կացեալ Անտիպատրոս՝ այնպէս կռեսցեն զայսմանն : Ընդգէմ՝ գործեալ խնդրոյն Կրատերոս՝ ասէր, « չէ կրթի Փոկիովն 'ի բանս իրաւացիս . քանզի խնդրէ կալ մնալ մեզ աստէն 'ի մնաս երկրի նիզակակցացն և բարեկամաց . այն զի էր մեզ արդեօք շահ օգտի ձգել յանձինս յերկրէն Թշնամեաց : Բայց Անտիպատրոս կապեալ զաջոյն նորա՝ ասէր . « Արժան է զշնորհք զայդ առնել Փոկիովնի ,, : Սակայն և կամեր Անտիպատրոս՝ զի անձնատուր գլխովն Աթենացիք վնիցին առ նա, ըստ որում և ինքն եղև առ Լէոթենէս 'ի Լամիա : Ուստի և դարձ յԱթէնս արարեալ Փոկիովնի, հաճոյ Թուեցաւ Աթենացւոյն առ 'ի հարկէն առնել այնպէս : Ապա գառնայր անգրէն Փոկիովն 'ի Թերէ ընդ այլոց ևս գեսպանաց, ընդ որս առաջին կարգեցին Աթենացիք զՔսենոկրատէս խնամասէր . քան զի և այնչափ իմն առաքինութիւնն Քսենոկրատեայ արդոյ և պատուական և համբաւեալ էր առ ամենեւեան, զի և ժնարկաբի սասմբակ և անաղորոյն և վարքեմա միտ՝ միայն յսկն զՔսենոկրատէս արկեալ՝

պատկառ կայր և շուք դնէր առաքինութեան առնն :

Բայց յայնժամ ներհակաբար գլխովն գէպ տայր յանշնորհ բարուցն Անտիպատրեայ և 'ի բարխառեաց : Քանզի տնգէն նա հիւրամեծար այլոցն աջ տուեալ, և ոչ ողջոյն անդամ եա Քսենոկրատեայ : Ոյր աղագաւ՝ որպէս պատմեն՝ ասաց Քսենոկրատէս . Յիրաւի արգեօք այնպէս վարել Անտիպատրոսի՝ զամեթի 'ի նմանէն միայն հարեալ վասն չարեացն՝ զոր անցուցանելոց իսկ էր ընդ քաղաքն : Ապա առեալ Քսենոկրատէս 'ի խօսել, յայնժամ Անտիպատրոս չհանդուրժեալ՝ ընդհատէր կարճէր զբանսն, և առ զայրացումն լռեցուցանէր ևս զայրն : Իսկ 'ի խօսել Փոկիովն 'ի՝ տայր պատասխանի, բարեկամութիւն և նիզակակցութիւն կուել ընդ Աթենացիս՝ եթէ զԵւսթոսթենէս 'ի ձեռս տացեն նմա և զԻպերիդէս . եթէ և քաղաքին՝ ըստ վազնջուցն սովորութեան առաջնորդեսցէ լաւ որեարն, առ այս՝ և 'ի ներքս ընկալին նոքա գունդ զօրականին 'ի Մունիքիա, և զծախս ևս հատուցեն զմարտին, գարձեալ և զտոյժ մնասուն : Անդանօր այլք 'ի գեա պանացն ձեռն ետուն հաւանութեան իբրեւ ընդ պայմանս մարդատիրացոյնս, միայն Քսենոկրատէս ընդգէմ՝ դարձաւ և ասէր, “ Չափով վարի Անտիպատրոս՝ իբրեւ ընդ գերեաց, սակայն խտադայնս՝ իբրեւ ընդ ազատաց ” :

Իսկ իբրեւ և Փոկիովն յայնժամ աղաչէր

զԱնտիպատրոս կարճել զգումդ զօրակա-
նին, ասեն՝ պատասխանի զայս առնել առ-
նա Անտիպատրոսայ. “Ո՛վ Փոկիովն՝ է՛ մեզ
չնորհել քեզ զամենայն խնդիր, բայց յո-
րոց միանգամ քեզ ինքնին քախուռմն իցե
և մեզ գլխովին”, : Իսկ կէսք չասեն զայս .
այլ թէ՝ հարցանէր յայնժամ Անտիպա-
տրոս ցՓոկիովն թէ արդեօք 'ի կարճել
զգումդ զօրականին՝ երաշխաւոր ինքնին
քննի Փոկիովն՝ պահել քաղաքին անդրժե-
լի զնազազուլութիւնն և չխլաւել ինչ . իսկ
Փոկիովնի լուռ կացեալ և վարանեալ,
յոտն յայնժամ կացեալ Նալլիմետոնդէս
կարարոս այր ժպիրհ և ժողովրդատեաց,
ասէր. “Եւ զճնչ, եթէ արդեօք և շաղ-
փաղիւէր դա՛ գու ո՛վ Անտիպատրէ հա-
ւատայիր արդեօք, և չառնէիր զնորհուրդ
կտմացդ”, :

Եւ այնպէս ապա առեալ ժողովեցին
յայնժամ Աթենացիք զգումդ զօրականի
Մակեդոնացւոցն, որոց էր զօրագլուխ
ինքնին Մենիւղդոս՝ այր մարդասէր և փո-
կիովնի մտերիմ: Մակայն յաւանանդոյնս
երևեցաւ բանն, և քան պահ զգուշութե
վասն իրացն՝ առաւել ևս հանդէս պեր-
ճութեան ոտնհար աւագութեան: Իսկ և
ժամանակն ինքնին առաւել ևս յորդեաց
զՊէշան. քանզի գումդ Մակեդոնացւոցն
եկեալ մտանէր 'ի քսաներորդի Բոէզրո-
միոն ամառն՝ յաւուր անդ խորհրդոցն՝ յո-
րում աւուր ածենն նոքա արտաքս մեծա-
հանդէս զՅակքոս 'ի քաղաքէ անտի յԵ-

լեւանաւ . յորում ժամանակի յուզեալ ազմկեցաւ հանգէսն , և բաղումք յայնժամ յուշ ածեալ զվարնջուց տօնան՝ 'ի կշիռ ընդ առաջիկային ձգէին Գանդէ և տսէին՝ յառաջ ժամանակաւ 'ի գեղեցիկ բարօրու թիւնան էր տեսանել և լսել ուրուական իմն խորհրդականս և բարբառս 'ի պակուցումն և յարհաւիրս թշնամեացն , այլ յայնժամ 'ի նուիրական պաշտամունան՝ գիշ ինքնին անցաւու թեամբ կային 'ի զնին անհնարին ազեւիցն Շլապայ , և թշնամու նայ տուրն՝ որ պարագայն և տիրել ևս էր նոցա քան զայլ ամենայն ժամանակն . յորմէ յապայս և մականոռն ևս առցին արգեօք ազէտքդ այդ մեծամեծք :

Իսկ սակաւ ամօք յառաջ յայնժամ Դավթաւիսիգեայք պատգամ մի 'ի ներքս բերին ազգարար քաղաքին , քաջ պահել պահպանել զբարձրաւանդական զԱրտեմիգեայ , զի մի թերեւս այլք ունեից կայցեն զայն : Իսկ և յայնժամ յառուրան յայնժամ 'ի ներկեալ պատանացն խորհրդական բազմեցացն 'ի ներկ թաթաւեալ , գոյն իմն փոխանակ ծիւղանայ առին նոքա գծգոյն և մեռելատապ . իսկ որ պանելիին ևս՝ իրք սասկականացն առհասարակ ներկեալք 'ի միասին ընդ այնոցիկ՝ զգոյն իւրեանց առին գեղեցիկ : Առ այս՝ և մի ոմն անդ յիւզաւ գլխն լոցն լուացեալ խռնկոր մի 'ի ջուր յատակ նաւահանգստին , անդ մէջապ ձուկն ըմբռնեալ զայն՝ լափելէր գլխտակաղմունտն մարմնոյն մինչև յախոնգիտն . յայտ գիցն

արարեալ Աթենացւոցն՝ եթէ զմասն վեր, ջին զծովափնեացն հանցնն՝ ի նոցանէ, սակայն զքաղաքն պահեսցեն ի վերին մասնէն 6 :

Իսկոյ սակայն գունդ զորականին յայնժամ վնտ և ոչ մի հասուցանէր Աթենացւոցն ի շնորհս Մենիւզոտին : Այլ որք յայնժամ ի բաց արձակեցան ի քաղաքականութենէն ի պատճառս աղքատութեանն՝ եղեն ագիք աւելի քան բեր մի և երկու հազար . կէսք ի նոցանէն կացին անդէն արհամարհք և անպառանակք . և կիսոցն լքեալ զքաղաքն՝ գեմ՝ եղեալք ի Թրակիա՝ ուր հրամայէր նոցա անդ Մնակ պատրոս գետին և քաղաք՝ նմանեցան նոքա քաղաքակալոյս գաղթականաց :

Իսկոյ յետ այսորիկ իբրև Դեմոսթենէս մեռանէր ի Նաղարդիա, մեռաւ և Խաերիկ գէս առ Նզէսթիացիա (զորոց յայլում վայրի գրեալ է մեր), գողցես ի մտերմութիւն տիրոյ կրթեցան այնուհետև Աթենացիք առ Աղեքսանդր և առ Փիլիպպոս : Եւ որպէս ելլեմն յետ ժամանակաց՝ յորժամ ի մեռանել Անտիգոնեայ՝ ապանողք նորա սկսան հարստահարել և չարչարել զմարդիկն, շինական ոմն ալ ի Փաիւդիա ի պեղելն դերկիր՝ հարցեալ յուսմանէ՝ Զինչ Գործէս . յոգւոց հանեալ ողբն ասէր, ԶԱնտիգոնոս խնդրեմ . զնոյն և յայնժամ էր ասել բազմաց՝ յուշ ածեալք զմեծութիւն ոգւոյ զարքայիցն զայնոցիկ, և զազնուականութիւնն և զգիւրամիջելի

զկերան . յորժամ՝ Անտիպատրոս անգանօր
'ի կերպարան առն սոսկականի և 'ի քլա-
միդ գուզնաքեայ և 'ի սակաւապէտ, 'ի
կեանսն՝ քօղ յիշխանութեանն արկեալ առ
հասարակ տիրանայր 'ի վերայ հնազանդե-
լոցն՝ տէր անբարի և բռնաւոր :

Համայն և այնպէս Փոկիոմիլի ազերոս,
բանեալ զԱնտիպատրոս՝ զբազումսն փրկեաց
յայքսորանայն . և զորս միանգամ չկարաց,
չեա նոցա տարաշխարհս հատանել իբրու-
զայլս 'ի վտարանդեաց՝ անդր քան զերինսն
Վերաւնեայ և Տենարոնի՝ այլ բնակել 'ի
Պեղոպոննիոսս , յորոց մի էր և Աղնոմիլի-
դէս շաղակրատ : Իսկ և ընդ մնացելոցն հե-
ղաբար դնացեալ և արդարութեամբ , պա-
հէր յիշխանութեան զլաւ և զհրահանգ-
որեարն , և 'ի բաց զԵսեոսն հանէր և ըզ-
խաղմարարն . որք և վրէպք այնուհետեւ
յիշխանութենէն և սանձակոծք 'ի խօս-
վայոյլ կրիցն՝ հիւծեալք մաշէին . որ ա-
ղագաւ և 'ի սէր անդատտանաց վառեալ
զնոսս և մեակասէր ուսոյց զնոսս : Ապա
տեսեալ զՔսենոկրատէս հատուցանել
զսակ զեկաց քաղաքին , խնդրեաց քաղաքա-
ցի գրել զայրն . բայց նա յանձին չկալաւ
և ասէր , չլինել բաժանորդ քաղաքակա-
նութեանն այնմիկ՝ յոր սակս հրեշտա-
կութիւն յանձն առեալ էր՝ զի մի հաս-
տատեսցի :

Էր զի և պարգևս և արծաթ 'ի ներքս
մատուցեալ Փոկիոմիլի Մենիւզդոս , ասէր
Փոկիոմիլ՝ ոչ Մենիւզդոս առաւել ինչ է

քան զԱղեքսանդրոս, և ոչ ինքն պատ-
ճառս առաւել ունի զարդիս առնուլ՝ զոր
չէառն յայնժամ յԱղեքսանդրէ . իսկ յա-
ղաչել զնա Մենիւզդեայ առնուլ զայն
վասն փոկովի որդւոյն իւրոյ, ասէր . “Փռ-
կովի՝ եթէ ՚ի պարկեշտութիւն գարձցի՝
շատ իցեն արգեօք գոյքն հայրենի . ասպա
թէ ՚ի նոյն կիրան աղուասցի, ոչնչ շատ ի-
ցէ նմա” : Բայց Անտիպատրոսի խառազոյն
ևս ետ պատասխանի փոկիովն, զի խնդրէր
՚ի նորա ձեռն գամագիտ ընել յանպա-
տահս ինչ . ասէր . “ Չէ մարթ Անտիպա-
տրոսայ՝ միանգամայն զիս բարեկամ ունել
և մարդահաճոյ, : Եւ պատմեն՝ ասել նո-
րուն իսկ Անտիպատրոսայ, եթէ՝ Յերկուց
անտի բարեկամաց իւրոց յԱթէնս՝ այն է
Փոկիովն և Դեմագէս՝ զմին չկարաց երբէք
ամոքել առնուլ ինչ, և զմիւսն՝ երբէք յա-
գեցուցանել : Եւ արգեօք յաղքատութի
իւր փոկիովն իբրեւ յառաքինութիւն իւրն
գալո՞ յորում և յաւերժացաւ և ծերա-
ցաւ ևս . նա՞ որ այնչափ ամբամ զօրավար
Աթենացւոց եկաց և բարեկամ թագաւո-
րաց գտաւ : Իսկ անդուստ Դեմագէս միա-
ռոս խնդրէր ՚ի հարատութեանցն, ընդ հա-
կառակտ ելեալ և զինացն գլխովն : Քան-
զի և օրէնք էին յայնժամ յԱթէնս՝ եկա-
մուտ առն մի կաքաւել ՚ի պարուն . ասպա
թէ ոչ՝ պարա էր հանդիսագորի պարուցն
գրամակշիւս տուծել հազար . իսկ նա
յայնժամ կաքաւիչս հարիւր առեալ ե-
մոյծ առհասարակ յօտարականաց անտի .

միանգամայն և առեալ երեք 'ի Թատրն զտոյժն՝ առ մէն մի հազար գրամակշիռ : Եւ յորժամ Դէմէաս որդի նորա կին ածէր , աւեր Դեմագէս , " Յածել խմում " ով որդեակ՝ զմայր քո 'ի կին , խնցաւ և ոչ դք 'ի գրացեացն . այլ 'ի քոյ հարսանիսդ աւագիկ ընծայարեցք լինին և Թագաւորք և իշխանք , :

Իսկ յետ այսորիկ իբրեւ Թախանձ մեծապէս արկանէին Փոկիովնի Աթենացիք երթալ աղօթակեր առ Անտիպատրոս՝ բառնալ 'ի քաղաքէն զգումնոյն պահապան , նա կամ զի ակն չունէր ածել հաւանեցուցանել զայրն , կամ զի տեսներ զխաւժանն առ ահի երկիւղին պարկշտացեալս և հլուս , ցանգ խոյս տայր 'ի հրեշտակութենէն . սակայն և հաւանեցոյց զԱնտիպատրոս մի փութալ՝ այլ յապաղել զպահանջ գրամոցն : Ապա Աթենացիք գիմեալք առ Դեմագէս , զնա Թախանձէին վասն բանին : Կա մտադիւրադոյնս յանձն առեալ՝ 'ի միասին ընդ որդւոյն յարուցեալ զնայր 'ի Մակեդոնիա . իբրեւ եթէ յորաւհասէն դաւանութեան (որպէս հաւանեալ եմ) ածեալ ձգեալ անդր աչրն 'ի Ժամաւ նախին՝ յորում խօթացեալ անկեալ կայր Անտիպատրոս . և Կատանդրոս տիրացեալ անդանօր 'ի վերայ ամենայնին՝ նամակ 'ի ձեռս բերեալ էր զնորուն Դեմագէսոյ գլրեալ առ Անտիգոնոս յԱսիա . յորում սագրեր նմա Դեմագէս չու առնել դաւունել զԵլլագա և զՄակեդոնիա , որ կա-

խեղ կան՝ ասէ՛ աւագիկ զհին և զքիւտ
Թեւէ, և հեգնէր բանին զԱնտիպատոս :
Իբրեւ եհաս անգը Դեմադէս, վաղվազակի
ձերբակալ զնա առնէր Կասսանդրոս . և ա-
ռաջին զորդին յանգիման հօրն խողեսողէր
մօտ, զի և յարենէ սրգւոյն ցայտեաց ա-
րին շատ 'ի հանդերձս հօրն . ապա ըստ
նմանէն և զհայրն 'ի մահ վարէր՝ յեղոց և
Թէնամանա բազում տուեալ նմա վասն
ուխտադրութ ապաշնորհ կրօնն : Իսկ Ան-
տիպատոս 'ի զօրավար հրատարակեալ
զՊոքիւպեքոնդէս, և զԿասսանդրոս 'ի
հաղարապեա, մեռանէր :

Բայց Կասսանդրոսի ոչ շատացեալ 'ի
չափուն, աճապարեաց տիրանալ . 'ի շտապ
տաղնոսպի առեալ արձակէր զՆիկանով
փոխանակ Մենիւզդոսի պահակապետ յԱ-
թենա, մինչև համբաւ հարեալ էր մահուն
Անտիպատրեայ . և պատուէր տայր նմա
հասանել ունել զՄուսիւքիս : Իբրեւ այս
եղև, և յետ ասկաւ աւուրց լուր Աթե-
նացիք առին զմահուն Անտիպատրեայ,
մեղ եղեալ բամբասէին զՓոլիսիմն՝ իբրու-
որ յառաջն իրազեկ ամենայնին լուս ե-
կաց և չնուցաւ՝ 'ի շնորհս Նիկանովայ :
Այլ Փոլիսիմն փոյթ ոչինչ տալեալ զու-
ցան, և կենակից քաղաքավարեալ ընդ
Նիկանովայ՝ մարդասիրաբոյնս յարգարէր
զնա առ Աթենացիսն . առ այս՝ և 'ի գե-
ղեցիկ պատուամկրութիւն գրգեալ զնա՝
տայր նմա միջանա խաղուց պատրաստել
քաղաքին :

Զայտու ժամանակաւ և Պողոսականքոն գէո՛րգում հոգ խնամոց յանձն էր արքային Դ, զհետ կրթեալ աւերել եղծանել զԿասսանդրոս, [Թուղթ ապր առ Աթենացիս՝ իբրու որ զընկերհաշտու թիւնն թողացուցեալ նոցա արքային, և հրամանն եւ ապա առհասարակ Աթենացւոցն վարել ըստ հայրենի իւրեանց կարգին։ Բայց էր այս խորամանկեալ հաղք ընդգէմ Փոկիոմլի։ Քանզի գէտակն կալեալ Պողոսականքէն յինքն զքաղաքն յանգուցանել՝ ըստ որում և յետ սակաւ միոյ յարդեանցն եցոյց, ալն չունէր յեղոդէ՛ն մինչքէ ՚ի բացելեալ անտի Փոկիոմլնի. և յուսայր վաղվաղակի ՚ի բաց վտարիլ նմա ՚ի քաղաքէն՝ ՚ի գառնալ անդ տաւրադրելոցն և մտել ՚ի գործս քաղաքին, և ՚ի խմբել միւսանգամ ատենին ՚ի հռետորաց անտի խուժանին և ՚ի շաղակրատ օրերոյն։

՚ի [Թղթոյ անտի ՚ի վեր վաղեալ Աթենացւոց, և Նիկանովոյ կամեցեալ գալ խօսել ընդ նսսա ՚ի Պիրէոն, իբրեւ գումարեցաւ ատենն՝ եկն յանդիման լինէր Նիկանովը՝ ապաստան զանձն արարեալ ՚ի Փոկիոմլ։ Բայց անդանօր Դերկիւզոս զգրտվար գաւառին՝ պատրաստեալ ձերբակալ առնել զնա, իրազգած եղեալ՝ փախըտեալ ՚ի Մոնիւքիս անկանէր, ապառնացեալ վրէժ խնդրել ՚ի քաղաքէն։ Եւ ամբաստանեցաւ յայնժամ Փոկիոմլ՝ իբրեւ [Թոյլ տուել փախտեան առնն՝ փոխանակ

ունեւոյ զնա: Այլ փոխիմն վատահ ընեւ՝
ասէր՝ 'ի Նիկանով, և ոչ չարի ինչ առ 'ի
նմանէն խիթալ. իսկ եթէ և այլազգ ինչ
անշուշտ քան անիրաւել՝ կամէր մանա-
ւանդ անիրաւել:

Արդ՝ եթէ որ առանձին ուրոյն 'ի փո-
խիմն հայեսցի, թուեսցի արդեօք բանն լի
առաքինութեամբ և մեծանձնութեամբ:
Բայց որ գամ մի զփրկութի վտանգէ ըզ-
քաղաքին, և այն՝ զօրաւոր գործէ և առաջ
նորդ, ոչ գիտեմ՝ արդեօք յանցանիցէ
ընդդէմ վեհապետին և տաւալագոյնին
իրաւանց առ քաղաքացիս անդր. քանզի և
չիք զայն ասել՝ եթէ անձնապահ յունեւոյ
զՆիկանով փոխիմն լեալ իցէ՝ զանգի-
տեալ մարտ գրգռել 'ի քաղաքին. և թէ՝
'ի պատրուակ լոկ յառաջ բերեալ իցէ ըզ-
հաւատան և զարգարութիւն, զի նա պատ-
կառեալ և ակն տծեալ՝ հանգարտեսցի և
չար չհասուցէ Աթենացոյ. այլ թուի
թէ անշուշտ աներկեան հաւատով վատահ
էր նա 'ի Նիկանով. քանզի թէպէտ և բա-
ղուք ամբաստան եղեն զնմանէ՝ իբրու-
ակնկաւոյ լեալ նորա 'ի Պլոէոն անդր, և
զօրականս եկամեաւս խաղացուցեալ 'ի
Սաղամինա, գարձեալ և կաշառեալ ևս
զկէսս 'ի բնակաւորաց անտի Պլոէոնի,
երբէք նա ունին չմտոյց ամբաստանու-
թեանցն և ոչ հաւատաց. նա և 'ի գրեւ
անդ փիղովեղեայ լամպրէոսեան վճիռ
մի՝ զի 'ի զէն առհասարակ վառեալ Աթե-
նացոյն՝ ուշ գիցեն փոխիմն իւրեանց

զորավարի, նա ինչ փայլծ չտարաւ՝ մինչեւ ոչ զզորականն արտաքս 'ի Մոմիւքիոյ ածեալ Նիկանովք՝ պատնէշ պատեր զՊերեմիւն։ Յետ այնորիկ աստ առեալ Փոկիւմիւն զԱթենացիսն, իբրեւ կամէր ամեն արտաքս, աղմուկ 'ի ժամուն յուղեալ չբփռթից՝ արհամարհեցաւ այն։

Բայց անգուտս Աղեքսանդրոս որդի Պոգիւպերքոնդեայ զորու ծանու հասաւ նէր անդր՝ 'ի վերին երեսս ընդդէմ Նիկա նովքայ 'ի Թիկունս ընակչաց քաղաքին։ այլ 'ի ներքոյ՝ (եթէ հնար ինչ իցէ) տիրանալ նմա 'ի խռովութեան նորա։ Քանզի 'ի միասին ընդ նմա 'ի ներքս 'ի քաղաքն խուժեալ ժառանգեացն, և ընդ նոսա խմբեալ և եկք և արք սինքքորք, և եկեղեցի գումարեալ անկարգ և խառնաւորն։ Դորեալ յամենայն մարդկանէ, 'ի բաց 'ի Փոկիւմիւն հանէին զաւագութիւնն, և կարգեցին եզին զորավարս այլ։ Եւ եթէ չէր Աթենացացն զԱղեքսանդրոս տեսեալ առանձին զաւանիւք ընդ Նիկանովքայ անկանել առ պատուարքն, և ասեալ պատահեալ իրացն՝ չէր նոցա 'ի կարծիս անկեալ, արգեօք չէր քաղաքին ճողապրեալ 'ի վասնդէն։

Ապա յետ այնորիկ Ագնովիւրէս հռետոր անդէն ընդհարեալ 'ի Փոկիւմիւն և իբրեւ մասնաւոր ամբաստանեալ զնա, յայնժամ իսկ լիւնտանտէս և Պերդիգէս զահի հարեալք տեղի տային 'ի քաղաքէն։ Իսկ Փոկիւմիւն և բարեկամքն որ կացին առ նմա,

առեալք արձակեցան առ Պողոսեղբոն՝
գէտ։ Յայնժամ 'ի մեծարանա փոխովն
ելեալ գնացին 'ի միասին և Պրատացին Սա-
ղաւն և Ղինարբոս Կորնթացի՝ որ կարծեալ
բարեկամքն էին և մտերիմք Պողոսեղբոն
գէտ։ այլ 'ի պատճառս խօթութեանն
Ղինարբոս՝ զանգեկալն աւուրս բազումս
յԵղատիս։

Իսկ յայնժամ խաւժան ժողովքեանն
հրապուրեալ յԱղնովնիդեայ, իբրեւ և Ար-
քեսարատոս վճիռ մի 'ի ներքո բերէր,
հրեշտակս արձակեցին առ Պողոսեղբոն՝
գէտ ամբաստանս զփոխովնէ։ Արգ միան-
գամայն ամբաստանքն և փոխովն խորովքն
հանգերձ 'ի միում ժամանակի հասանէին
առ Պողոսեղբոնդէտ։ որ 'ի միասին ընդ
արքային գնացր 'ի փարիզաս աւան փով-
նիդեայ մտ յԱկրութիւն լեառն՝ զոր
այժմ Գալատէս կոչեն։ Անգամոր Պողոս-
եղբոնդէտ խորան գմբեթարդ տայր հար-
կանել ոսկի և բազմեցուցեալ զարքայն և
զբարեկամն, անգէն վազվազակի հրաման
տայր ձերբակալ զՂինարբոս առնել, 'ի
խաչանդանս մատուցանել և մահու ապա-
նանել։ և տարս Աթենացոցն հրաման
տայր խօսել։ Իբրեւ անդ ազմուկ յուզեալ
անհնարին, ձայն բարձեալ այր զնկերէ
բողոք բառային յատենին, յառաջ մա-
տեաւ Աղնովնիդէտ, տէր։ “Արգ անկ
առհասարակ զմեզ 'ի վանդակ արկեալ
արձակեցնք առ Աթենացիս, անգամոր
տալ համար զգործոց մերոց”։ 'ի լուր բա-

նին 'ի ծագոյ հատանէր թաղաւորն : այլ որ անդ Մակեդոնացիք և եկք պարապորդք որ անդր խուժեալ էին, ըզձանային 'ի լուր պայքարացն և ակնարկի առնէին գեօպանայն 'ի ներքս վազվազակի տալ զամբաստանութիւնն : Սակայն անգանօր ոչինչ արդարութեամբ գէպք եղեն իրացն Բանդի 'ի խօսել անդ Փոկիոյնի, ստեպ Պողիւպեղքոնդէս ընդգէմ դարձեալ քար ընդոտն լինէր նմա . և 'ի վերջէ ևս հարեալ գաւազանաւն զգետին, լռեցուցեալ 'ի բաց արձակէր : Իսկ և յատել անդ Եգեմոնեայ՝ եթէ և ինքնին Պողիւպեղքոնդէս վկայ արդեօք մասնէ մտերմութեանն նորա առ ժողովուրդն, և 'ի պատասխանի առնել Պողիւպեղքոնդեայ պատմութիւն, "Դագարեաց գու՝ ստութեամբ զապարտել զին տու արքայի", . յայնժամ 'ի վեր յոտն վազեալ արքային թափով խնդրէր գեղարգահար առնել զԵգեմոնէս . բայց Պողիւպեղքոնդէս անգէն գիրկս ամեալ նմա՝ արգելոյր . և այնպէս արձակէր ատանն :

Յայնժամ իբրեւ շուրջ 'ի պահապանացն պատեցան Փոկիոյն և իւրքն, քէպք յնկերացն որ ըստ գիւղաց չտան մտ առ նմա, իբրեւ զայն տեսին՝ քօղ զգլխովք արկեալք փախստեայք անձնապուր լինէին : Իսկ զՓոկիոնեանսն առեալ Կղեսոս ամէր յԱթէնս . 'ի վերին երեսս իբրեւ 'ի քննութիւն տտենի, այլ 'ի ներքոյ իբրեւ դատապարտեալք առ 'ի մահ : Բայց և հանգա-

մանք ամերոյն զնոսա յաւելլոր զազկտան .
քանզի ամեալք տարան 'ի վերայ աղյլից
ընդ Կերամիկոն 'ի Թատրոն անդր, և ան-
գէն կացուցանէր զնոսա Կղիտոս մինչև 'ի
խմբել իշխանացն աշխարհօրէն առեան .
ոչ 'ի բաց վարեցին ոչ ծառայ զդր , ոչ
զեկ և զտար , և ոչ գարձեալ 'ի անկրքո-
րաց զդր , այլ անդանօր առհասարակ ամե-
նեցուն արանց և կանանց բաց էր առեանն
և Թատրն :

Ընթերցեալ զհրովարտակ զարքային ,
որ ասէր 'ի վերայ հասեալ ինքն մասնառ-
լինել արանցդ աղյլից . սակայն և այն-
պէս ասենի Աթենացւոցն սպաստան լոյ-
սիւրդին առնէ՝ իբրեւ ազատ մարդկանն և
ինքնուրոյն օրինաւորաց : Իսկ իբրեւ և Կղի-
տոս 'ի ներքո զարան մուծանէր , յայնժամ
լաւ որերոյ քաղաքին տեսեալ զԹոկիոյն ,
ծածկեալք զերես խրեանց և գլխակորդ
արտասուա Թափեին . ապա մի ոմն համար
ձանկեցաւ , յոսն եկաց և ասէ . եթէ զի ա-
պաստան առ ժողովուրդն առնէ արքայ
զմեծ քննութիւնդ , լաւ իցէ ասա՝ ծա-
ռայից և եկաց 'ի բաց յասենէն ելանել :
Չհանգուրժեաց խուժանն . և բողոք մեծաւ
գոչ բարձեալ իբրու քարակոշիո՞ զաւար-
տեաականան առնել և զժողովդատեաց
մարդիկն , ոչ որ այլ այնուհետեւ ինչ մի ոչ
ժանցաւ ասել 'ի կողմն Փոկիոնի : Բայց
ինքնին Փոկիոյն՝ Թէպէտ և հալիւ ուրեմն
և զժուարին լուրի եղեալ , խաւեր յայն-
ժամ զայս ինչ և հարցանէր . “ Զխնդ

ձեզ կամք իցեն 'ի մահ մատնել զմեզ . յերաւի արդեօք, եթէ յաներաւի, : Իբրեւ կէսք պատասխանի արարին, եթէ՝ Յիրաւի . կրկնեաց և ասէ . “ Եւ զիսորդ ասպա գիտիցէք զայդ, առանց լսելոյ զմեզ, : Տեւեալ զի լսել չկամէին և ոչինչ, յառաջ ևս մատուցեալ ասէր . “ Ես ինքնին խոստովան լինիմ զիմ յանցանս, և մահու դատակնիք ամեմ անձինս զառաջնորդութեքդպին : Այլ զարսդ զայդոսիկ զանյանցս ո՛վ Աթենացիք՝ առ ի՞նչ 'ի մահ մատնես ձեք, : Իբրեւ բազումք պատասխանի զայս ետուն, “ Քանզի բարեկամք քո են, : Եւ այն ժամ տեղի տուեալ Փոկիովնի՝ լուեաց :

Յայնժամ Ագնովնիդէս ընթեռնոյր զվճիռն՝ զոր արձանագրեալն խակ էր, զի քուեայս արկեալ խուժանին այնպէս սահմանեացեն վասն արանցն, եթէ վնասակարս դատեսցեն . և դատեալք այնպիսիք՝ 'ի մահ վարեսցին : Լուեալք զվճիռն՝ կէսք յաւելուած խնդրէին, 'ի խոշտանգանս զՓոկիովն մատուցանել և ապա ապանանել . և հրաման տային ամել զանիւն և ձայն տալ գահճացն : Բայց Ագնովնիդէս տեսեալ և զվղիտոս ինքնին դժգմեալ ընդ բանն, տեսանէր և ինքնին կարի խժդժագոյն ըզգործն և դժպհի, ասէր . “ Յորժամ զգանակոծդ զայդ ո՛վարք Աթենացիք 'ի ձեռս մեք բերցուք զկալ լիմեզոնտէս, զնա մատուցուք 'ի խոշտանգանս . այլ վասն Փոկիովնի զայդ ո՛չ տամ խորհուրդ, : Զայն մի ոմն 'ի լաւորերոյն լուեալ՝ ասէր ընդ

քինն . « Եւ կարի իսկ քաջ գործես . զի
և թէ զՓոկիովն կատեսցուք մեք , քեզ ապա
զինչ արասցուք » : Ապա հաւանեալք ընդ
վճիռն և հանդերձեալք քուեայս արկա-
նել , ոչ ոք անգանօր հանդուրժեաց նրա-
տել . այլ առհասարակ յարուցեալք , և
բազումք ևս անդ պատկօք բոլորեալք , այն-
պէս 'ի մահ գատակնքեցին զնոսա . և էին
ընդ Փոկիովնի՝ Նիկոկղէս և Թուդիպպոս
և Եգեմոնէս և Պիւթոկղէս . առ այսս-
քիւք՝ գատապարա կնքեցին անդ և զԴե-
մետրիոս Փաղերէոս և զՎալլիմեդոնտէս և
զՔարիկղէս և զայլս ևս , թէպէտ և չէին
նոքա մօտ :

Իբրեւ ատեանն արձակեցաւ , առեալ ա-
ծէին զարսն 'ի բանդ . իսկ անգանօր այլք
համբոյրս և գիրկս 'ի բարեկամացն առեալք
և լինաանեացն , այնպէս արտասուօք և ող-
բովք գնային 'ի բաց . միայն Փոկիովն՝ կեռ-
պարան զնոյն՝ յորժամ երբէք զօրավար
ընտրեալ չքով ելանէր յատենէն՝ այնպէս
'ի գէմս իւր բերեալ , որպէս զի և սքանչե-
լի յոյժ էր տեսանելեացն առհասարակ
անցաւ թիւն ոգւոյ առնն և մեծանձնու-
թիւն նորա . Բայց 'ի թշնամեաց անտի՝ նո-
րա յառաջ ընթացեալ նմա մօտ՝ թշնա-
մանս արձակէին . և անդ մի ոմն յառաջ
եկեալ 'ի հանգիպոյ թուք ևս արձակէր յե-
րեսոն . և պատմին՝ ասել յայնժամ Փո-
կիովնի՝ հայեցեալ յիշխանսն . « Եւ ոչ ոք
զլիւրդ զայդ արգելցէ երբէք » :

Հասեալք 'ի բանտն , և անգանօր տե-

սեալ Թուգիպպոսի ծեծել զմեղեխինքն ,
 'ի խոր խոցեալ արտասուէր զաղէտան . ա-
 տէր՝ յանկրաւի մահակից լինել Փոկիովնի .
 իսկ Փոկիովն ասէր . “ Եւ ոչ սկսելի իցէ
 քեզ՝ զի ընդ Փոկիովնի մեռանիս , ” : Յայն-
 ժամ և հարցեալ զնա մի ոմն 'ի բարեկա-
 մացն , արդեօք բան մի իցէ նորա առաքել
 առել առ որդին իւր Փոկոս , եւ ապառա-
 խանի . “ Այո . պատուիրեմ նմա՝ մի յի-
 շաչար լինել Աթենացոցդ , ” : Իսկ յայն-
 ժամ աղաչեալ զնա Նիկոկղէս հաւատա-
 բիմն առաւել 'ի բարեկաման՝ [Թոյլ տալ
 նմա առաջին յարբումն դեղոյն , ասէր Փո-
 կիովն . “ Դժուարինա ինձ և ջաւագինս
 ով Նիկոկղէս խնդրեցեր յինէն . այլ իմ
 զամենայն աւուրս կենաց իմոց ոչինչ զա-
 ցեալ քեզ , շնորհեմ քեզ և զայդ , ” : Իբ-
 րե ամենեքին արբին , և յաւելաւ և ոչինչ
 'ի դեղոյն վասն Փոկիովնի , ասէր զահիճն
 ոչ սրատրատտել այլ մինչև դրամակշիռ եր
 կոտասան առեալ 'ի նմանէ . զի և այնչափ
 էր դին բաւականին նորա : Իբրե ժամա-
 վաճառ դեղերեցաւ այրն , անդ զմի 'ի
 բարեկամացն կոչեալ Փոկիովնի՝ ասէր .
 Արդեօք և ոչ մեռանել անգամ ճրի ար-
 ժան իցէ Աթենացոցն , և ասէր՝ տալ
 առնն զխերեէն :

Եւ էր օր իննևտասներորդ Մուսիւքիովն
 ամսոյն , յորում աւուր հանգէս ածեալ
 մեծաշուք ատդետաց 'ի պատիւ Արամազ-
 դայ՝ անցանէին ընդ վայրն , և յանցանէն՝
 կէսք 'ի վայր 'ի գլխոցն առնուին զպատկան .

և կենդանի զուգահեռ հայեցելով բանական , արտառուա ինքնացանկին . և առհասարակ մարդասեր մարդկանն և հեղացելոցն ոգևորվ և աննախանձ որերոյն յոյժ նշողներ ի երևելք գործն . զի և ոչինչ այնպէս անձնապահ ՚ի հրապարակագոյժ յարեանց անտի անշաղափ մնաց քաղաքն յաւուր տօնախմբութեան իւրոյ :

Իսկ Թշնամիքն՝ իբրու այն որ ոչ ծաղու լիք յաղթութիւնն լեալ իցէ , լաւ համարեցան տալ գրեւ վճիռ , առնուլ զՓակիտիլի գիական՝ արատքոյ ընկենուլ սահմանացն , և յԱթենացաւոց անտի ոչ ուրուք տալ կրակ ՚ի գիտահանա նորա : Ոյր ազաւ և ՚ի բարեկամաց անտի նորա ժամեցաւ և ոչ զք մօտ անգամ՝ երթալ առ նա : Բայց զանոգայտն ոմն անուան պաշտօնեայ գործաւոր այսպիսեաց իրաց՝ առեալ վարձագումներ զգիական ՚ի վերոյ Ելեւսնոյ , և առեալ կրակ յերկրէն Մեգարայ , այրեաց զնա : Իսկ անգանձոր կին Մեգարացի առ ընթերկացեալ հանգերձ աղախնոքն , դամբան Թափուր կուտեաց գործեաց ՚ի վայրն , և ՚ի վերայ զձօնան հեղեալ նուիրաց , և ՚ի գող իւր ամբոստեալ զտակերան՝ գիշերի բերէր ՚ի տուն , և մօտ կրակարանին Թաղէր և տներ այսպէս , “ Առ քեզ՝ ո՞վ Շահապետ բարեկամ , առ քեզ զնշխարան տամ ՚ի գիր զառն լաւի : Դու ապա գործո՞ղ զգոսա ՚ի գերեզմանան հայրենիս գորա՞ յորժամ զգօնասցին Աթենացիք . ” :

Եւ արգիւք յետ ոչ բազմաց՝ ՚ի նոցուն

Խակ յարգեանցն խելամուտ լինէին նոքա, զի առաջնորդ մեծ և պահապան արթուն զցածութեան և զարդարութեան կորուսին ժողովուրդք. և առեալ կանգնէին նմա անգրի պղնձի 8, և թաղումն ոսկերաց նորա ետուն 'ի ծախս արքունի: Իսկ 'ի չարախօսաց նորա՝ ինքնին նոքա 'ի մահ գատապարտեալ սպանին զԱգնոյնիդէս: Իսկ զԵպիկուրոս և զԴեմոքիլոս փախըստեայս 'ի քաղաքէն 'ի ձեռս բերեալ ապա որդւոյն Փոկիոյնի՝ պատուհաս 'ի վերայ ածէր նոցա: Բայց ասէն զորդւոյն՝ ոչ ինչ լինել այր առաքելի. և թէ՛ տարփացեալ աղջկան որ անանէր առ բողարածի ուրումն, գէպ լինէր նմա լսել զբան թէոգոսի Աթէոսի, 'ի պայքարել նորա 'ի Լիւկիոյնին այսպէս. “ Եթէ չէ՛ անբարի վերկանաւորել զսիրելին, ապա նոյնպէս և ոչ զսիրուհին. և թէ չէ՛ զընկերն, ապա և ոչ զազիճն”: Ուստի և 'ի գէպ յոյժ անձին և ցանկութեանն յարմարեալ նորա ըզբանն զայն իբրու գեղեցիկ իմն՝ վերկանաւորեաց զազ ջիկն:

Արդ որ յայնժամ գէպք Փոկիոյնին յուշ միւսանգամ՝ Հելլենացւոցն ածէին զՍոկրատայն. քանզի հանգուանառիպ յոյժ միմեանց հանգիպեցան մեղքն, զնոյն և որ յետ այնորիկ աղէտք քաղաքին 9:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Այս խոմանեա պատմագիր՝ աշա-
կերտ Եպիկուրեայ, գրեաց զվարս Իմաս-
տասիրացն վարժարանին Սոկրատայ :

2. Անուն է ատենի յԱթէնս, յանուն
Արեգական . քանզի արեգունի էր տեղին,
և գատաւորքն ինքնին կոչէին Եւթասփէս :

3. Այս տող Հոմերի է . 'ի Հապներդ .
Թ . Ոգիւսականին :

4. Մըյանս Պանաթէնէան կոչէին՝ Ձիւ-
ւոր մըցանքն : Բայց Փոկիոմը Թոյլ տայր
որդւոյն իջեալ 'ի միոյն և այնպէս հետի
մըցել . և զմըցելն այսպէս՝ յոյնք կոչեն 'A-
ποβάτης, այն է՝ իջանող :

5. Դուիսոս . 'ի Յն . գոյականապէս , է՝
Միջոց երկոտասան կամ քսան և չորս Աս-
պարիսաց :

6. Ո՛հ, կարի ծիծաղելք է և 'ի շնչենիս
յայտոսիկ խորհրդակորոյս սնապաշտու-
թիւնն Հեթանոսաց :

7. Այս ինքն է՝ որդւոյն Աղեքսանդրի
կայսեր, որ դեռ ևս մանուկ էր :

8. Եւ ո՛վ որ ապա յողջախոհիցն երբեք
զառաջին գործ զայն զՀելլենացդ առ Փռ

կիովն և զվերջին զայս տեսեալ, և ոչ խոր յոգւոց այսպանեսցէ զտղայաբարոյսն, եթէ՝ “ Միշտ մանկուիք Հեղինք, և ծեր Յոյն երբեք ոչ ուրեք ”: Եւ իցեն արդեօք այս այսպանք առ նոսա 'ի յոյժ Թեթեալ գունիցն, եթէ որ զուգակշիռ ընդ մնացուն զպատուհանն արասցէ:

9. 'ի ժամանակէ անտի մահուանն Սոկրատայ մինչև 'ի մահն Փոկիոմի՛ն՝ անցին ամբ ութսուն և երկու:

ԿԱՏՈՎՆԻ ԿՐՍԵՐ 1

ԿԱՏՈՎՆԻ զարմն շքեղ անդամին և
փառաւոր դատաւ 'ի նախահաւէ անտի իւր
մէ 'ի Կատովնէ, որ եկաց յոյժ հոյակապ
այր և մեծազոր առ հռովմայեցիս վասն ա-
ռաքինութեանն . ըստ որում 'ի վարսն նո-
րաւ արձանագրեալ կայ : Արդ՝ սա այս Կա-
տովն որդ 'ի ծնողացն էր մնացեալ հանգերմ
եղբայրն Կեպիովնիւ և քեռքն Պորկիւս .
և էր Կատովնի և այլ համամայր քոյր՝ Սեր-
փրիս անուան : Եւ սնան և դաստիարակե-
ցան սղբա առհասարակ առ Լիվիոսի Դը-
րուստի քեռւոյն մօր իւրեանց, որ յայն-
ժամ տանէր և բերէր զքաղաքն . քանզի և
էր իսկ նա ճարտարաւորս յոյժ և յամե-
նայնի քաջահմուտ այր, և իմաստութի
ոչինչ խոնարհադոյն քան զայլս 'ի հռո-
մայեցւոյ :

Եւ ասեմ անդամին 'ի տղայ տիոց բերեւ

Կատարման ի ձայնն, ի կերպարանն, բոյս բարուց անողգքելի՝ անզարհուրելի և անգորգուելի յամենայնի, և ի փոփոութիս անգամ խաղուց: Քանզի ճիգն նորա ուժգնակի ևս էր ի վեր քան զտիս հասակին և գործօն: Խիստ և դժնեայ առ մարդելոյդս, առաւել ևս ընդգիմնամարտ գտաւ նա զարհուրեցուցչաց իւրոց: Դժուարաշարժ յոյժ ի ծաղբ, և գուն ուրեք ի ժպիտ անգամ կնճռեցան երեսք նորա: Ի սրտմտութիւն չէր փոյթ և վազվազ, սակայն և գամ մի սրտմտեալ՝ դժուարամղքելի էր:

Իսկ բուռն զվարժից հարեալ նա զըստութեանց՝ յամր էր յուսանել և յուշիկ, այլ միանգամ ուտեալ՝ անմոռաց յուշի ունէր: Եւ է իսկ այս կարգ հաստատեալ անդամին ի բնութենէ. զի քաջամիտքն՝ տուաւել մոռացկոտք են. և քաջաւք են՝ որ աշխատութեամբ և ջանիւ ուսանին. քանզի և է իսկ ամենայն ուսումն հմտութեան՝ իբրեւ ճաճանչ հոգւոյն: Բայց Թուի Թէ դժուարուսանելի ևս գործէր զկատարմն դժուարահաւանութիւն նորա: Քանզի և ուսանելն ինքնին պարզաբար կրել ինչ է. ուստի և որք նուազ ընդդէմ գառնան՝ արագ ևս բնաւորեցան բերել ի հաւանութիւն. որք աղագաւ և պատանիք հեշտին հաւատան քան զծերս. և հիւանդք՝ քան զառողջ: Եւ համբուն՝ որք նուազ յերկուսանան՝ նոքա առաւել հեշտալուրք են: Սակայն և ասին զկատարմն հնազանդ և հլու վարժապետին, և առնել

ղամենայն հրամայեալն . այլ ցանդ զփառ
ճառն հարցանէր և զվասն էրն խնդրէր .
դի և էր իսկ վարժապետ նորա այր մար-
գասէր , և քան կռուին՝ բան առաւել 'ի
գործ վարէր . և անուն էր նորա Սարափ-
տովն :

Մինչքեռ տակաւին տղայ էր Կատովն ,
անդուստ նիզակակիցք Հռոմայեցւոց հնա-
րիմացք լինէին միտել զանձինս 'ի գործ քա-
ղաքին 'ի Հռոմ . և յայնժամ Պոմպեդիոս
Սիւզդովն այր մարտիկ և քաջահամբաւ՝ ա-
ւուրս բազումս օթեմանո ունէր առ Դրու-
սոսի բարեկամին իւրոյ : Արդ յայն ա-
ւուրսն մեծապէս մտերմացեալ Պոմպե-
դիոս ընդ մանկանցն , ասէր նոցա յաւուր
միում , “ Ա՛գէ գուք աղերս մատուցէք
վասն մեր առ քեռին ձեր , զօրովիդ կալ
մեզ գամագիւտ լինել 'ի գործս քաղա-
քիդ . ” Յայնժամ Կիսկիոն ժպտեալ՝ ակ-
նարկի հաւանէր բանին . բայց Կատովն
անմեռունչ՝ անքթիթ և խէթ ակամբ հայե-
ցեալ ընդ հիւրան , ասէր ցնա յայնժամ
Պոմպեդիոս . “ Իսկ գու ո՞վ պատանեակ ,
զինչ ասես : Չկամիցիս լինել մեզ հիւրոցս
նպաստ առ քո քեռին իբրու զեղբայրն
քո , ” : Իբրե տակաւին լուռ և եթ կայր Կա-
տովն , և 'ի լռութենէն և 'ի կերպարանէն
ցուցանէր զանհաւանութիւնն , յայնժամ
Պոմպեդիոս 'ի վեր առեալ զնա ընդ պա-
տուհան մի իբրու 'ի վայր հոսել զնա , ա-
սէր կամ հաւանել կամ 'ի վայր առեալ
զնա . և սպառնալիս ևս նմա խոշոր ձայնիւ ,

և թմեղքը ևս զնա անհաշիվ առ 'ի կախ ար-
տաքոյ պատուհանին և տառանքը զնա :
Իբրև և անդ հարուստ ժամ բերեր Կա-
տովն զվերան անահ և սրտեայ , առեալ
Պոմպոզիտ և 'ի վաղը եղեալ զնա , տեղ
հանգարտ առ բարեկամն . "Բարե , զիսկոյ
բարեբաղդիկ Խաղիոյ լինիցի մանուկդ այդ-
եթէ 'ի չափ հասցէ գա , ինձ թուի" ոչնչ
յաջողել գտանել մեզ 'ի ժողովոյն , և ոչ
քուեայ մի " :

Իսկ էր գարձեալ երբեմն , զի 'ի հասցէն
լոյթ մի ոմն յաղքականացն կոչեալ զկա-
տովն ընդ այլոց մանկանց յաւուր ծննդոց
իւրոց , և էր անդ մանկտին պարտապետ և
'ի խաղ սփռիեալ ուրեք 'ի տան անդ հա-
մախուսն 'ի միասին փոքունք և մեծա-
մեծք : Եւ նմանութիւն բերեր խաղ նոցա
զատենի գատաւտանի , յորում ամբաստա-
նութիւն 'ի ներքս բերէին , և միատակաբն
'ի բանտ ածեալ լինէին : Արդ անդ մի ոմն
'ի միատակարացն մանուկ գեղեցիկ գինեք
քաղելալ և փակեալ 'ի սենեկի յերկա-
գոյն մանկանէ , յոգնութիւն զկատովն
կարգալի . լուեալ Կատովնի երթեալ վաղ
վաղակի 'ի գուռն սենեկին և 'ի բաց զգա-
հապանան վարեալ՝ որ ընդգէմ գուռ-
նային , ձգեաց արտաքս զմանուկն և 'ի
սրտմտութիւն բարկութեան առեալ ածէր
զնա 'ի տուն , ուր և այլք 'ի մանկոցն զհետ
չորան անգր :

Եւ այնչափ իմե անգատին տկանբար
գառա Կատովն , զի և 'ի ժողովել անդ

Սիւղղայի մանկունա զարատորերոյն, և 'ի մարդեւ զնոսա 'ի տեսարան նուիրական ձիւնթացից մանկոցն, որում անուն կարգան Տրոյիս, և 'ի նոսա կարգեալ նոցա գլխաւորս կրկին. ընդ մին հաշեալ հաւանեցան 'ի պատճառս մերն, (զի էր նա որդի Մեանդեայ ամուսնոյն Սիւղղայի). բայց ընդ միւսն՝ այն ինքն էր Սեքստոս քեռորդի Պոմպէի՝ չհաւանեալ երբէք չառնուին յանձն վարժիլ ընդ ձեռամբ նորա և անաւլ նմա. և 'ի հարցանելն Սիւղղայի՝ զո՞ որ ապա կամեացին նոքա, միարան աղաղակեցին, զկատուին. ուստի և Սեքստոս ինքնին տեղի տալը նմա 'ի բարձին՝ իբրեւ առաւելագումի մանկան :

Եւ էր ինքնին նոցա Սիւղղա բարեկամ հայրենի, և երբէք երբէք ապա զնոսա ածել առ ինքն և մարդասիրէր առ նոսա. և հազեւ նա յայտպիտեաց ցուցանէր առ նուագունա 'ի պատճառս աւագամեծար բարձին և իշխանութեանն : Կաւ ինքնին Սարգեստովն շուք մեծ և աներկեանութիւն եղբարցն երկոցուն գիտելով զբանն, ստեպ ստեպ անէր զկատուին 'ի տուն անգր Սիւղղայի յողջոյն նմա. և էր յայնժամ տուն Սիւղղայի ոչինչ ընդհատ 'ի պատճարանէ, զի բազումք յոյժ անեալք անգր առնուին խաշամնդանս : Եւ էր յայնժամ կատուին ամաց շորեքապանից, և տեսեալ անգ ածել արտաքս զկառափունս զարմոց աւագաց, և լուեալ ևս զծածուկ թառաչ և հաւաչ որ անգանոր զմարդեանն, հար-

ցանէր զվարժատեան, և չքուցէ՞ որ երբէք՝
որ զայրդ զայդ սպանցէ. ետ պատասխա-
նի վարժապետն և ասէ. «Քանզի ո՞վ որ-
դեակ, առաւել երկնչին 'ի դմանէ՞՝ քան
թէ ատեան», : Կրկնեաց Կատողն. «Եւ
հիմ' ապա սուր չետուր ինձ, զի ես ինքնին
զարեն հատեալ գորա՝ գերեզարձ իմոյս
առնէի հայրենեաց», : Լուեալ զայս Սար-
սեղովնի, և գէտակն ևս կալեալ 'ի հայեցս
աչացն և 'ի գէման զայրագին լի բարկու-
թեամբ, անհնարին երկեալ : Եւ յայնմ
օրէ և առ յապայ միշտ աննկարողց 'ի նա
զքուշանայր, զի մի յանկարծ երբէք 'ի գործ
ինչ կրթեսցի յանգսնութեամբ :

Իսկ մինչդեռ տակաւին մանուկ միդրիկ
էր, հարցեալ զո՞ առաւել սիրեացէ. ետ
պատասխանի՝ զՆդրայրն. և երկրորդ զմ
որ. տալլա պատասխանի զնոյն՝ զՆդրայրն.
զնոյն առնէր պատասխանի և յերրորդումն,
և յայլ ևս շատ նուագ, մինչև ուրեմն լուեր
հարցանողն : Իսկ յարգունս հասեալ՝ և ա-
ռաւել ևս սերտէր նա 'ի սէր խանդակաթ
եղբօրն. քանզի և զքսանամեծիւք եղեալ՝
երբէք նա ոչ ընթրեաց առանց Կեպիով
նի, և երբէք չանկաւ յուղի և ոչ 'ի հրա-
պարակ՝ առանց Կեպիովնի : Սակայն և
այնպէս չառնոյր նա օծումն իբրու զեղ-
բայր իւր : Եւ էր Կատողն բնաւ իսկ պար-
կեշտացեալ 'ի քաղաքաժարութեան կե-
նացն. մինչև և Կեպիովն ինքնին՝ որ 'ի
ժուժկալութեան և 'ի չափուն սքանչա-
ցեալ էր առհասարակ, խոտոտուն ըննէր՝

այնպիսի ընել առ այլովք ոմամբ, “ Բայց
'ի կշիռ՝ ասեր՝ զիմ՝ ձգեալ զկեանս ընդ
Կատովին, թուիմ ես ինքնին ոչնչ ընդ-
հատ 'ի Սիպպիոսէ ”. Եւ էր Սիպպիոսն
այն՝ մի 'ի գրգասուն յոյժ արանց և 'ի վիտի-
կաժար :

Բայց Կատովին զանձամբ զքահանայու-
թիւնն առեալ զԱպողոնի, երթեալ ընա-
կէր այնուհետեւ ուրոյն առանձինն . և թէ-
պէա և 'ի բաժին հայրենի գոյիցն անկու-
նմա մեծութիւն հարիւր և քսան տաղան-
գաց, առաւել ևս պարկեշտացաւ 'ի կեանս
իւր : Իսկ յեա այնորիկ մտերմացեալ ընդ
Անտիպատոսի Տիւրացւոյ ասոյիկեան ի
մատասիրի, յաւէա իմն 'ի վարժս կրթե-
ցաւ բարոյականին և քաղաքականին . և
իբրեւ գեղեցիկ մոլութեամբ յանգուցեալ
իսկ էր զմիտս յամենայն ազգ առաքինու-
թեան . և մասնաւոր՝ խանդակած յոյժ
առ արգարութիւն անգր՝ անաչառ և անո-
ղորելի, անտեղի տալի հեղութեան և գը-
թութեան :

Վարժէր կրթէր նա զանձն և 'ի Ճարտա-
բանասութեան 'ի հրապարակի . և ասեր՝
պէտք են որպէս 'ի մեծի քաղաքի՝ նոյն
պէս և 'ի քաղաքական իմաստասիրութեան՝
մարդից մաքառմանց 'ի պէտս գեղեցիկս :
Սակայն և չմտէր նա 'ի նոյն վարժս 'ի միա-
մին ընդ այլոց, և երբեք զք չտաւ զայն 'ի
նմանէ . ուստի և յասել առ նա ընկե-
րացն . “ Ո՞վ Կատովն, բամբասան մարդիկ
զլուութիւն քո զայդ ”. եւս պատասխանի.

“ Ըսես է, զի ոչ՝ զփեանս իմ : Իսկ ժամ առից 'ի խօսել, յորժամ պարտ իցէ ինձ չխօսել զորժանիսն լսելոյ ” :

Արդ արքունիքն՝ որում անուն կար, գային Պարկիա, գատտակերտ նախարական էր նախնոյն Վատտովի առ համարակալութեամբ նորա . և սովորութիւն էր ժողովագապեալացն 'ի նոյն վայր երթալ աստան կարգել բայց անգանոր ական մի խոչընդոտն եղեալ ակթուակաց նոցա, խորհեցան բընաւ իսկ բառնալ զայն անտի, կամ թէ այլ ուրիշ փոխադրել զնա : Եւ ապա այս առաջին պատճառք եկաց Վատտովի յակամայ կամն յառնել երթալ յատան անդր . ուր և ընդդէմ գարծեալ նա ժողովագապեալացն և զճարտարախօսութեն իւրոյ և զհանճարոյն տուեալ զճաշակ, պահեացաւ առ ամենեւեան : Քանզի և չէր իսկ նորա բան ոչ անտիական ինչ և ոչ պատճառեալ, այլ պերճ և բոլորեալ և կարօվի : Սակայն և ընդ ազդողութեան իմաստիցն՝ լի շնորհք և յանկուցիչ և հեշտալուր . նաև բարք նորա այնպէս ժուտկալ և պարկեշտ՝ հեշտունկալ գործեր ըղպերճութիւն նորա և փարեղի : Իսկ և ճայն նորա բարձր՝ լսելի առնել բազմամբով խուժանին, և էր ինքն զօրաւոր և մեծաբարբառ և անվկանդ . զի և բազում անգամ բարբառեալ խօսեցաւ . նա որ մի ողջոյն, և ոչ պարտասեցաւ : Ապա յայնժամ յաղթական Վատտովի 'ի գատտին ելեալ, անդրէն միւսանգամ գառնայց յառաջին

լռութիւն իւր, և կրթէր վարժէր զանձն
առանձինն :

Մարդէր և զմարմինն 'ի քիրան վաստա-
կոց՝ բերել տանել և զատալ տօթոյն և ըզ-
միւնաբերս բացաւ գլխով. և գնալ ուզեա-
րել հետիոտա յամենայն խի յեղանակս,
յորժամ ուզեկից նորա բարեկամք ձիա-
ւորեալք երթային. և ինքն բազում ան-
գամ այնպէս հետի մտ հետեւեալ՝ զա-
նիւք անկանէր ընդ նոսա : Առ այս՝ և 'ի
խօթութեան յոյժ համբերութաւ էր նա և
ժուժկալ. քանզի և 'ի տաղնապէշ ջեր-
մամբ, միայնակ անցուցանէր զաւուրսն և
զոք չնգուանէր առ իւր մինչև յապաքինել
յախտէն և 'ի կապուերել :

Իսկ յոնթրիսն միշակաւ առնողր նա
զլաժին կերակրոյն. և թէ երբէք ճաջո-
ղէր ինչ նմա 'ի միշակին, ազաչէին զնա
բարեկամքն՝ ընտրել իւր առաջին և առ-
նուլ. բայց նա ասէր՝ չէ ինչլաւ բանդ յա-
կամայս Աստուծանն 2 : Յառաջ նա միան-
գամ միայն արբեալ կատարէր զընթրիսն.
այլ ապա յետ ժամանակաց յոյժ կրթե-
ցաւ յարբումն. զի և բազում անգամ գի-
նորագու անցուցանէր նա մինչև ցայգ : Ուս-
տի և բարեկամքն մեզ գնէին քաղաքին
գործոց, զի 'ի նոսա զցերեկ ողջոյն պա-
սաղեալ Վատոմիւնի և պարապ չգտեալ բա-
նասիրել, ապա 'ի գիշերի գեգերէր ըմ-
բել կենակից խնաստասիրաց եղեալ : Ոյր
ազապաւ երբեմն և Մեմֆոսի ուրումն
յատել ուրեք 'ի բազմականին, և թէ Կա-

տալն զգայք ուղղոյն ընդ գինի մտանէ, եւ պատասխանի Կիկերոյն . “ Բայց եւ տակ չկարեա վասն գորա, եթէ զգերեկ ուղղոյն նարտա արկանէ ” :

Եւ համբուն՝ լաւ համարէր Կատոյնն 'ի 'ի քաղաքավարութեան անդ կենաց եւ առ վորութեանց ժամանակին այնորիկ՝ անբարի եւ անհրահանգ, ինքն ներհակաբար ունէլ ընթացա : Ուստի եւ որք զծիրանին յայնժամ յարգէին մարդիկն 'ի գոյն համակ կարմիր եւ պայծառ, ինքն զթուխն առեալ արկանէր զանձամբ . էր եւ քաղաք անգամ յետ ճաշուն ելանէր 'ի հրապարակն անկօշիկ եւ անվերարկու . ոչ եթէ փառս ինչ որսալ անձին 'ի նորութենէ անտի, այլ զի կրթեացի՝ միայն 'ի խոհեալ կանացն ամաչել, եւ այլ անփառունակ ինչ իրաց ունչա առնել : Իսկ ժառանգութիւն հասեալ նմա 'ի հօրեղբորորդւոյն անուն Կատոյնն՝ մեծութիւն հարիւր տաղանգաց, փոխեաց զայն 'ի գրամ եւ տայր առանց տոկոսեաց կարօտելոց բարեկամացն . եւ կիսոց ևս տայր զիւր կալուածան եւ զգերին 'ի պէտս գործոց հասարակաց՝ ինքն կացեալ երաշխաւոր :

Բայց դէպ ժամանակ այնուհետեւ համարեալ ածեւ իւր կին 'ի կուսութենէ իւրմէ, դաշնագիր լինէր առնուլ զԼեպիգէ . այն՝ որ յառաջագոյն խօսեալ Սկիպիոնի Մետեղզոսի եւ ապա 'ի յետս կալ Սկիպիոնի եւ 'ի լուծանել գաշինն, ազատ էր յայնժամ Լեպիգէ : Սակայն սորջա-

ցեալ անդրէն Սկիպիոնի՝ մինչքե եղեալ հարսանեացն՝ դուն գործեացած զօրիորդն։ Յոյժ սրամտեալ Վատովնի՝ պտտրաստեցաւ քարշէլ՝ ի գատաստան զՍկիպիոն։ Բազցարգելեալ ի բարեկամացն, ապա առ զայրացուս ցատմանն և երթատարգական թափոյն՝ նստաւ Վատովն և մեծավերջս քերթէր ընդգէմ Սկիպիոնի և թշնամանս գառնապէս արձակէր ըստ Արքիղղքեայ, ի բազդնորա լիտի և զանախական անհամուծիսն թողեալ։ Ապա ածէր իւր կին Վատովն զԱրիլիա գուտար Սովլանոսի՝ և առ սա առաջին եմուտ, այլ ոչ և միայն. որպէս և լեւրոս ընկեր Սկիպիոնի։ Ուստի և երջանիկ ևս եկաց լեւրոս՝ այնպէս ընդ երկայն ժամանակ կենացն զնոյն զիւր կին առաջին գիտելով միայն։

Չայնու ժամանակաւ ի վեր յուղեալ ծառայից մարտին՝ զոր անուանեալ կոչէին Սպարտակեան, և զօրավար զօրուն կարգեալ Գիլլիոս, յայնժամ Վատովն ինքնակամ մտանէր առ նմա ի զինուորութիւն ի շնորհս եղջօրն (քանզի Վեպիոն եղբայր նորա հաղտրասպետ էր)։ սակայն և ոչինչ յաջողեցաւ նմա ըստ ըզձին՝ արիաբար նահատակել անդանօր յառաքինութեան ի պատճառս զօրավարին՝ որ վստթաբեալ գտաւ ի մարտին յայնմիկ։ Համայն և այնպէս՝ ի փափկութեան գրգռելց զօրականին նա հրահանգ գեղեցիկ և քաջութիւն ի ներքս բերէր ըստ ժամովն պիտոյից, և աքիութիւն և խմատութիւն

յամենայնի. որով և ոչինչ խոնարհագոյն քան զնախնին Կատովն երեւցաւ, ուստի և Գիւլիոս զօրավար մըցանակս և փառս մեծաշուք մատուցանէր նմա. թէպէտ և ինքն չառնոյր յանձն իբրու ոչինչ գործեալ արժանի. ուստի և թուեցաւ նա այր խելաթիւր:

Եւ քանզի օրէնք կարգեալ էին 'ի քաղաքին, զի արք հետամուտ աւագութեանց բարձից մի կալցեն առ իւրեանս Մնուանկարդացս, յայնժամ Կատովնի հետամուտ հազարապետութեան եղեալ, ինքն միայն հպատակեալ օրինացն՝ ինքնին առանձին ողջոյն աւոյր և յականէ յանուանէ կարգայր՝ որոց և միանգամ պատահէր. ընդ այս և մէջ գովիչք նորա անգամ հաճեցան. քանզի և որչափ ինչ հրաշայեալք գովէին զհրահանգս նորա, այնչափ և պոտնէին նոքա՝ զի գժուարին էր նմանօք լինել նոցա:

Ապա կարգեալ հազարապետ, յուրի անկանէր 'ի Մակեդոնիա առ Հուլիոս զօրավար: Եւ պատմեն՝ եթէ 'ի կոծել յայնժամ ամուսնոյն նորա և յարտասուել, յայնժամ Մուսատիոս 'ի բարեկամաց անտի Կատովնի, ասէր ցկինն. “Քաջալերեաց մի Ատիլիա, ես ինքնին պահ կալայց նմա փոխանակ քո”: Եւ Կատովն պատասխանի առնէր. “Եւ կարի խակ քաջ, իսկ աւուր միոյ դնացեալ ճանապարհ նոցա, ասէր ցնա Կատովն յետ ընթերացն. “Արդ անէ գու մի Մուսատիէ, պահեալ

քո զնոտառւմեդ առ Արփիա, մի զատկացես յինէն ոչ զայտ և ոչ զքերեկ, : Եւ հրաման տայր անկողին կրկին 'ի միում արկանել անենէի, և այնպէս Մուհամմադ ննջէր միշտ մեա Վատովի. և խաղ զայս գործելով Վատովի ինքնին պահ ունէր նմա : Եւ էին ընդ Վատովի ծառայք հին գերտասան, և աղատագրեալք երկու, և բարեկամք չորս՝ ձիաւորեալք . իսկ ինքն ընթացեալ մերթ յայտկոյս և մերթ յայնկոյս, մատուցեալ առ մէն մի 'ի նոյննէն՝ փոփոխ զլանիւք անկանէր ընդ նոսա :

Հասեալ 'ի բանակ անգթ, կարգեցաւ նա 'ի զօրավարէն իշխան միում 'ի լէզէով նաց անտի, քանզի բազումք էին : Այս զնաւ ածէր Վատովի, զի նահատակուծիւն իւր անձին առանձին՝ իբրու միայնոյ առն՝ գուցնաքեայ արգեղ իցէ և ոչ աքքենի . պատուաւորեաց՝ հանգուհաւոր անձինն զօրականն գործել . ոչ զահ երկեւղին 'ի բաց կապտեաց յիշխանութենէն, այլ փաստս բանակամա 'ի նոյն առեալ յաւելոյր, որով և ամոքէր իսկ քաջ և կրթիք զնոսա յամենայնի . առ այս՝ զի և պատիւս և պատուհաս ևս զհետ բերէր : Աւտի և գծուարին ուրեմն իցէ ասել՝ Թէ արգեղ իբրեւ խաղաղարմբս հանգերձեաց Վատովի զիւր զօրականն՝ եթէ մարտիկս առաւել, արգեղ անվահերս՝ եթէ մահաւանդ արգարս . այնպէս իմն միանգամայն ահաւորք էին նոցա առ Թշնամիան, հեղք և հանգարողք առ նիզակակիցան, անձնա-

պահ.ք'ի յանցանան, և նահատակեալք
'ի գոգութիւն: Եւ այնպէս ապա մեծա-
պէս յաջողեցաւ նա ունել և զայն ինչ՝ ո-
րում և ոչինչ կարի պատկառ. եկաց նա
այս երն՝ փառք և շնորհք և մեծաշուք պա-
տիւ և խանգակաթ աէր 'ի զօրականէն:
Քանզի զոր այլոցն հրամայէր՝ ինքն մտա-
գիւրազոյնս 'ի ներքս ածեալ, և 'ի զքեռտս
և 'ի չափու կենացն և ուղւոյն՝ քան զզո-
րապետի՝ նմանութիւն զզօրականի առա-
ւել բերեալ. իսկ 'ի բոյս բարուցն և 'ի մե-
ծութեանն ոգւոյն և 'ի բանս բերանոյն բը-
նաւից եղեալ նա վեհագոյն ինքնակալաց
և զօրավարաց, տակաւ այնպէս յինքն ա-
ռեալ յանկոյց զտէր մտերմութեան մարդ-
կանն: Քանզի և ճշգրիտ նախանձ առաքել
նութեան բնաւորեցաւ 'ի ներքս մտանել
'ի ձեռն մտերմութեան և յարգին առ-
մարդ առաքինի: և որք միանգամ զլաւն
գովեն առանց սիրելոյ զնոսա՝ թէպէտ և 'ի
շքոյն նոցա ակնածեն, ոչինչ յակճիւս
կան առաքինութեան նոցա և ոչ դարձեալ
նմանօլ լինին:

Յետ այսորիկ լուեալ Կառոմլի, եթէ
Աթենագործոս մեղանուանեալն Կորգիւ-
ղիոն, քաջամուտ ալր 'ի ստոյիկեան հրա-
հանգս՝ մենացեալ բնակէ յալեոյթ Ծե-
րութեան 'ի Պերգամոն. և եր իսկ խնա-
տասիրին այնմիկ արութեամբ ընդդէմ՝
գարձեալ ողորանաց բանից զօրավարաց և
արքայից՝ որ դամ մի խնդրեցին խօսել ընդ
նմա և մտերմանալ: Ապա զմտաւ ածեալ

Վատովնի՝ զի ոչ հրեշտակօք արգելօք և ոչ նամակաւ երբէք յաջողեացի յայրն . իբրեւ ամիգք երկու յորինաց անտի շնորհեցան նմա պարապոյ . յարեաւ ամբարձաւ 'ի նաւ և ինքնին երթայր յԱսիա առ այրն . ժառահ էր 'ի հանգէս անձինն՝ զբռամբ ըզգեղեցիկ որան ձգել : Իբրեւ եկն եհաս և խօտեցաւ ընդ իմաստասիրին բերան 'ի բերան , ած հաւանեցոյց զնա և չըջեաց եւ զնա 'ի խորհրդոց իւրոց , և առեալ ածէր զնա ընդ իւր 'ի բանակ անդր : Մեծապէս էր զուարճացեալ յանձն իւր Վատովն և մեծապանծ՝ իբրու նահատակութիւն գեղեցիկ եւ 'ի գլուխ տարեալ և հոյակապ քան զՊոմպէլին և զԼուկուղլեայն , որ խաղացին զնացին վանել զինու զարդու զաղցս և նիկուն առնել զարքայութիւնս :

Բայց մինչդեռ 'ի զօրավարութեան անգկայր ինքն , Յեպիոն եղբայր նորա 'ի չուն իւր յԱսիա՝ անկեալ խօթանայր յԵնոս 'ի Թրակիա . գոյժ 'ի նամականւոյն առեալ Վատովնի , թէպէտ և յայնժամ տաստիկ մորիեալ ալէկոծ եւ էր ծովն՝ և նաւ չէր նորա բաւական մեծութեամբ , անգէն եմուտ 'ի փղբրիկ նաւ բեռնաբարձ առեալ ընդ իւր երկուս 'ի բարեկամաց և երկս միայն 'ի ծառայից , և ծովագնաց լինէր 'ի Թեսաղոնիկոյ : Բայց վայրիկ մի եւ և անգրն գասոյզ կորնչէր . տակայն ապրեալ ըստ գեղեցիկ բախտին յանակնկալն ժամու , գտանէ ապա զՅեպիոն մեռեալ վայր մի յառաջ : Յայնժամ յաղէտից անտի վշտացն

Թուեցաւ կիրս կրել Կատովնի սաստիկ ևս քան զարժանն իմաստասիրի առն. ոչ միայն 'ի պատճառս կոծոյն և աշխարանացն և ընդ գիտական գրկախառնութեանն և բազմաթախիծ սգոյն, այլ և 'ի ծախուց անտի յուղարկաւորութեանն և 'ի բազմակատար հանդերձանաց խնկենեացն և բազմահարուստ պատմութեանացն 'ի միասին այրեցելոց 'ի հրաշակերտ շինութեան շերմին 'ի Թասեան մարմարիոնեայց ութ տաղանդաց' կանգնեալ 'ի հրապարակի անդ Ենոսացւոց: Ոյր աղադաւ և կէսք յայնժամ բամբասեցին զնա՝ յուշ ածեալ զառնն զանպաճոյճ չափաւորութիւն յայլ ինչ իրս. սակայն խելամուտ չեղեն նոքա՝ քանի՞նն նա ընդ անողոքելի և անգորդուելի կրիցն որ առ գրդանան, որ առ ահ երկիւղին, որ առ խնդրուածսն դժպհիս, էր միանգամայն այրն և հեշտ և բաղձալի և մարդասէր: Բայց 'ի գիահանսն բազում ինչ առաքեցին յայնժամ, և քաղաքք և իշխանք 'ի շուք մեռելոյն. այլ Կատովն չէառ ինչս յումեքէ. առնուլ էառ զերն կենիսն և զգարդսն, և հատոյց զգինն առ ընծայաբերսն: Առ այս՝ և ժառանգութի անկեալ նմա 'ի միասին ընդ փոքրիկ դրստերն Կեպիովնի, նա բաժանեալ զկեանսն՝ զբաժին աղջկանն անդրժեղի պահեաց 'ի ծախսն յուղարկաւորութեանն:

Բայց Թէպէտ և օրինակ զայս կրօնաւորեցաւ Կատովն և կրօնաւորէր, համայն և այնպէս արձանագրեաց ոմն 4 այսպէս,

եթէ զաճիւն մեռելոյն խորապէսաց և յուզեաց անգամօր Կատովն . խնդրէր գտանել այնպէս զայրեցած ոսկւոյն : Եւ այնպէս նա 3 62 'ի սալոր միայն առանդի , այլ և 'ի սալոր գրեց վանեղ հալածեղ զայրն զայն անարատ և զգոկոտն :

Իսկ իբրեւ Կատովնի ժամանակ լրաւ զնոսորութեանն , յայնժամ զօրականն յուզարկէին զնա 62 ըզձակալեց միայն առ նա (որ գողնալուցայն է) և 'ի գողնալու գլուխաւից , այլ և 'ի ցօղ արտասուաց և 'ի համարյա անյաղա գիրկ ընդ խառն . և առեալ տարածանէին զհանդերձա առ ոտիւքն՝ ընդ որ անցանէր , և համարյա ևս տային ձեռացն . զոր և հազիւ երբեք հռմայեցից ժամանակին այնորիկ առ նուազումն ոմանս ցուցանէին յինքնակալաց անտի իւրեանց :

Բայց կամեցեալ Կատովնի մինչեւ 'ի քաղաքականութեան գործն մեռալ , երթալ չքնել յԱթիա և մանր զննել և աչօք տեսանել զտվորոյթան և զկենաց զգալն և զգաւառաց զիշխանութիւնս իւրաքանչիւր . միանգամայն և զկաման հաճել զԳաղատացոյն Դէյոտարոսի՝ որ ազաւէր զնա 'ի սեր հալոսնի բարեկամութեանն և հիւրընկալութեանն զնալ առ նա : Ապա անկանէր նա յուղի օրինակ զայս : Վաղ քաջ ընդ առաւօտն առեալ արձակէր յառաջ 'ի տեղի օթեվանին զհացարարն և զխոհակերն : Մտեալ սոցա մեծապէս պարկեշտութեամբ և հանգարտս 'ի քաղաք անգր ,

եթէ երբէք հայրենի բարեկամ չգտանէին անդամօր Կատովնի կամ 'ի ծանօթից զոր, պատրաստէին նմա իշափան և կերակուր 'ի պանդոկի առանց ումեք ծանրանալոյ: Իսկ թէ չգոր անդ պանդոկի, գիմէին առ իշխանս և առնուին 'ի նոցանէ բնակութիւն՝ շատ համարեալ զհրամայեալն: Բայց էր և բազում անգամ զի ունէն չմտաւորեալ նոցա՝ զանց առնէին. զի և ոչ 'ի ձայն ըստառնալեաց դնային նոքա պահանջել յիշխանացն զպէտան, որպէս զի և գայր հասանէր առ նոսա Կատովն՝ մինչև նոցա պատրաստեալ ինչ նմա: Եւ առաւել ևս զանց առնէին՝ կարծեալ զԿատովն իբրև զմի 'ի սինլըբոր մարդկանէն և 'ի գուզնաքեայ. զի և տեսանէին զնա այնպէս լռիկ նստել 'ի վերայ աղևսին իւրոյ: Բայց և Կատովն առ ինքն զարհամարհոտ իւր կոչեալ, սովորեցաւ ասել նոցա այսպէս. “Ո՛հէդք և չուառականք, անդր 'ի բաց զանբարիութողէք քաղաքավարութիւն առ հիւրոյ: Ո՛չ ամենեքին որ առ ձեզք հասանեն զան՝ Կատովնը իցեն: Ձերովք մարդասիրութեամբ հատէք կարեցէք զլրութիւն մարդկանն՝ որ պատճառս խնդրեսցին ուժգին առնուլ՝ զոր օչն մտադիւր ընձեռեցին նոցա,,:

Եւ պատմեն ևս գէպս ինչ իրաց ծիծաղելի պատահել նմա յուղւոջ յԱրորիս: Քանզի գէժ եղեալ նա գնալ յԱնտիդը, տեսանէր առաջի դրացն բազմութի մարդկան առ ճանապարհան գասաւորեալ

աստի և անտի . աստի՝ խուսիս պատանւոյն
արկեալ քղամիգ , և անտի՝ մանկատոյն ե-
րամ շքեղազարդեալ , և կէպք դարձեալ 'ի
քահանայից անտի գից կամ յիշխանացն՝
ապիտակազգեստս և պատկաւորս : Զայն
ամենայն շուք և զհիւրամեծարութիւն քա-
ղաքին կարծեալ Վատոմնի անշուշտ վասն
իւր , պտմաեալ էր 'ի վերայ յառաջա-
դնաց որերոյն իւրոյ՝ զի չարգելին զհան-
գէսն զայն , ետ բարեկամացն իջանել յե-
րկվարաց , և այնպէս հետի յառաջ խա-
ղայր ընդ նոսա : Իբրեւ մեա եղեն հանգի-
սին , անգանօր ծերունի ոմն այր՝ հանգի-
սադիր խմբին և կարգապէս ժողովոյն՝ գա-
ւազան մի և պսակ մի 'ի ձեռին , ընդառաջ
եկեալ Վատոմնի յառաջոյ ամենեցուն ,
ողջոյն ոչ տուեալ՝ անգէն հարցանէր , ու-
րանքս զԴեմեարիտս թողին նոքա , և Երբ
հասցէ անգրու Եւ էր այս Դեմեարիտս պաշ-
տօնեայ Պոմպէի . և քանզի շատ ինչ զօրա-
ցեալ էր նա առ Պոմպէի , յոր ակնկառոյցք
'ի ժամանակին՝ (զի այսպէս ասեց) էին
ամենայն մարդիկ . ուստի և շուք Դեմե-
արիոսին հարկանէին արտաքոյ արժանեաց
նորա : Այդ յայնժամ Վատոմնի բարե-
կառքն յայնչափ իմն ծաղր և 'ի քրքիջ մեծ
հատանէին , որպէս զի և ոչ յանձինս իւ-
րեանց հանգարուէին՝ յորժամ այնպէս
անցեալ երթային ընդ մէջ բազմութեանն .
իսկ Վատոմն մեծապէս խռովեալ յանձն,
ասէր . “ Բարէ չուառական քաղաքին , ” .
և բարբառեցաւ այլ ոչինչ : Եւ ապա յեա

ժամանակաց և ինքնին նա 'ի պատմել իւրում զայս և 'ի յուշ ևս ածել անձին' 'ի ծաղր հատանէր ընդ գէպս իրացն:

Այլ սակայն և ինքն Պոմպէոս զողէտ մարդիկն՝ որ զանց զՎատովնիւ առնէին՝ 'ի զգատութիւն տծէր: Քանզի 'ի գնալ Վատովնի յԵփեսոս և յերանել իւրում յողջոյն Պոմպէի՝ որ երէց ևս էր քան զնա՝ իսկ 'ի շուք ժառաց յոյժ վեհագոյն և մեծ ևս բանակի զօրավար 'ի ժամանակին, տեսեալ զգալուստն Վատովնի՝ ոչինչ անգէն 'ի բազմոյն զկայ առնողք մինչև 'ի մօտել նորա, այլ յարուցեալ ընդ առաջ գնայր նմա իբրու առն հոյակապի, և զաջ իւր առեալ կարկառէր նմա. և 'ի հիւրամեծարութե իւրում դրուատ ևս շատ յանգիման տայր առաքինութեան առն, և շատ ևս զարձեալ 'ի մեկնել նորա 'ի նմանէ: Որպէս զի և առհասարակ անգանօրմարդիկն ակնկառոյցք յայնուհետև 'ի Վատովն՝ սկսան պքանչանալ ընդ իրն՝ ոչր ազատալ յառաջն զպնց զնովաւ առնէին, և քննել ի մօտեալ զհեղութիւն զառնն և զմեծանձնութիւն: Քանզի և զՊոմպէի զսկնածութիւնն՝ գիտէին մանաւանդ մեծարանաց շուք առ այրն, քան մարմնութիւն սիրոյ. և իսելամուտ ևս էին՝ զի հիացեալ իմն էր ընդ նա Պոմպէոս յանգիման նորա, սակայն և առաւել խնդալք 'ի մեկնել նորա: Քանզի որ զայլս 'ի պատանեաց յայց ելեալ առ նա՝ մարդապիտապէս և ըղձակաթա արդեւոր ունէր նա առ իւր, բայց զՎատովն ոչ

ինչ տախտակաց նա այսպիսի . նա՝ և իբրեւ զօրաւար՝ որ ինքնիշխան չիցէ՝ ի մերձ կալն Վատոմիւնի, մտադիւրադոյնս թող ասայր նմա մեկնեւ գնալ: Սակայն և նմա միայնոյ գողցես յուղեւորաց անտի՝ ի Հռովմ՝ յանձն առնէր Պոմպէոս զորդիս իւր և զինն իւր՝ որք և մերձաւորք իսկ էին Վատոմիւնի:

Ապա յայնմհետէ մեծապէս արդոյ և պատուական էր Վատոմիւն առաջի քաղաքաց, և ընթրիս ևս պատրաստէին նմա և հրաւերի կարգային . բայց նա պատուէր տայր՝ ի կոչումսն յայն գէտ ակն ունեւ նմա՝ զի մի յանկարծ հաւատարմացին բանք Վուրիոմիւնի առ նա: Քանզի այս Վուրիոմիւն բարեկամ և մտերիմ Վատոմիւնի՝ ձանձրացեալ ի խառամբերութեանն նորոս, հարցանէր ցնա՝ կամք արդեօք իցեն նմա ի վախճանեւ գործոյ զինուորութեն ելանեւ տեսանեւ զԱսիա . իբրեւ պատասխանի արար Վատոմիւն, եթէ՝ Այո՛ . կրկնեաց Վուրիոմիւն . “Քաջ ասես զայդ . զի գարձցին գու այսի հեշտ առաւել և հեղագոյնս, . և բառ զսոյն վարեաց յայնժամ Վուրիոմիւն:

Իսկ Դէյոտարոս Գաղատացի, այր ծեր՝ առաքեաց կոչէր զՎատոմիւն՝ յանձն նմա առնել զորդիս իւր և զտուն իւր: Իբրեւ և հաս առ նա Վատոմիւն՝ առեալ նա պարգևս ազգի ազգի առաջի մատուցանէր նմա . բիւրապատիկ ազաւէր ազերսէր՝ ծերունին առնուլ ընդունել: Բայց Վատոմիւն յոյժ սրանեցաւ ընդ բանն . զի և յերեկոյն հա-

սեռալ առ նա՝ և զայն գիշեր միայն լուծեալ առ նմա, ապա յաւուրն երկրորդի զերրորդ ժամու անգէն ելեալ գնացր ՚ի բաց: Իբրեւ գնացին աւուր միոյ ճանապարհ, անգանոր ՚ի Պէսփնուն գտանէր մթերս այլ ևս շատ զպարգևաց վասն իւր և նամականի ևս ՚ի Գաղատացւոյն, որ ազաւէր առնուլ ընդունել յինքն զընծայան. ապա թէ ոչ գտնեա վասն բարեկամացն՝ որ պարգևաց արժանիք են ասե, և Վատով նի չիք պարգևել զնոսա: Համայն և այնպէս և ոչ բարեկամացն անգամ թողացուցանէր Վատովն. թէպէտ և կէպք ՚ի նաջանէն յօժարեցան առնուլ և քրթմնջէին ևս վասն այնորիկ: Այլ ասէր Վատովն եթէ պատճառք յայնմանէն արդեօք ՚ի ներքս բերցին այնուհետեւ կաշառարեկ պարգևաց. և թէ՝ իւրոց բարեկամացն պարս է հասարակորդ լինել իւրոց գեղեցիկ և իբրաւաժառանգ շահուց. զայս ասաց և յետս զընծայան առաքէր առ Դէյորատոս: Իբրեւ հանգերձեալ էին նստել ՚ի Բրենտեսիոն, խնդրէին բարեկամքն յայլ նաւ առնուլ գնել զնշխարան Վեպիտիւի. իսկ Վատովն ասէր՝ մտադիւր ևս զանձն իւր թողուլ քան թէ զնշխարան զայն, ասաց և անկաւ յուրի: Եւ պատմեն՝ գէպ լինել նմա մեծապէս վտանգել ՚ի ծովագնաց ուղին, իսկ այլոցն՝ յանգորդու անցանել հասանել:

Իբրեւ հասին ՚ի Հռովմ, անգ զաւուրս իւր անցուցանէր Վատովն կամ ՚ի ասն

ընդ Աթենագոսից, կամ 'ի հրապարակի
 ընդ բարեկամացն: Իսկ ժամանեալ նորա
 'ի տա հատակի 6 գանձաւորութեան բարձրն,
 չեառ յանձն հետամուտ լինել՝ մինչ-
 չե վերծանեալ զորէնս զպաշտամանն զայ-
 նորիկ, և տեղեկացեալ ամենայնին 'ի ձեռն
 հմուտ մարդկանն. և ճարտար՝ իբրեւ 'ի
 պատկերի՝ տեսեալ զամենայն իշխանութիւն
 պաշտամանն: Ուստի և անգէն զիշ-
 խանութիւն զայն զանձամբ առեալ՝ փո-
 փոխութիւնս մեծամեծս գործեաց նա առ
 պաշտօնեայս գանձուն և առ գոլթան. որք
 և ցանդ զհրապարակաց զպնական և զորէնան
 'ի ձեռս կալեալ, և իշխանս ունեւով 'ի
 գանձաւորաց պատանեաց՝ որք անփորձք և
 անտեղեակք՝ այլոցն վարժից պէտս օւնեին
 առաջնորդութեան, թոյլ չտային նոցա
 աւագանալ 'ի պաշտամանն, այլ ինքեանք
 իբրեւ իշխանս օմանս ճոխաբար դնային,
 մինչչե ինքնին Վաստփն ստոխան հզոր կա-
 ցեալ 'ի գործան՝ խնդրէր ոչ զանունն միայն
 ունել զգանձաւորի և զըուք, այլ և զա-
 ռաջնորդութիւնն գլխովին և զմնաման և
 զհրամայելն, և 'ի գործ զգոլթան զայն
 վարել իբրեւ պաշտօնեայս ըստ որում և
 էինն իսկ, կշտամբեալ զվատանալ նոցա
 'ի գործն, և ուղղեալ զխակութիւնն: Բայց
 քանզի ժպիրհք էին արքն, և ապաստակու-
 թեամբ շնորհս դտեալ էին առաջի այլոց
 գանձաւորացն, ընդդէմ գառնային Վա-
 տփի: Իսկ նա զառաջինն 'ի նոցանէ ըմ-
 բռնեալ իբրեւ նենդաւոր 'ի ժառանգու-

Թեան իմիջ, 'ի բաց զնա վարէր 'ի գանձա-
րանէն . և զմիւս զոմն այլ 'ի նոցանէն իբրե
խորդախող կտակի ամբաստանէր 'ի գա-
տատանի : Որում յառաջ մտածաւ պաշտ
պան կալ առնն Վատղոս Լուսաափոս հա-
մարակալ 'ի ժամանակին, այր աւագամե-
ծար 'ի բարձին, և ես առաւել յառաքե-
նութեանն, իբրե արգարութեամբ և լա-
ւութեամբ առաւելեալ էր նա քան զա-
մենայն Հռովմայեցիս . և գովէր ես նա ըզ-
Վատոմն և մտերմութեամբ էր ընդ նմա :

Սա այս Վատղոս յայնժամ նկուն ե-
ղեալ 'ի գատին, յայտնապէս ապա խըն-
գրեաց զայրն զայն շնորհել ինքեան . իբրե
Վատոմն ոչ համարձակեաց նմա դրանն, և
Վատղոս պնդէր ստիպէր, առե Վատոմն .
" Դժպատեհ է բանդ ո՞վ Վատղոս, զի հա-
մարակալ քո գոլով և ջափու կենաց մե-
րոց ոստիկան քննիչ, նկուն եղիցիս գու 'ի
մերոց պաշտօնէից " : Իբրե ձայն զայս ար-
ձակեաց Վատոմն, հայեցեալ 'ի նա Վատ-
ղոս՝ իբրու արտասականի առնել, բայց բար-
բառեալ և ոչնչ, այնպէս կամ առ ցաս-
մանն կամ առ ամեթոյն անմռտնչ և խռ-
վեալ տեղի տայր : Սակայն և գատապար-
տեցաւ ոչ այն, բայց քուեայք գատա-
կընքոյն միով միայն առաւելեալ քան զա-
ղատութեանն, և Լուլիոս Մարկոս իշխա-
նակից Վատոմնի՝ առ խօթութեանն չէր ե-
կեալ յատեանն, առաքեաց առ նա Վատ-
ղոս և աղաչեաց Թիկունս տալ առնն : Արդ
Լուլիոս տարեալ անդր շալակաւ 'ի վախ-

Ճանեւ գառաատանին, քուեայ տուեալ՝ ազատեր զայրն : Այլ ոչ և այնպէս զայն գալիւ երբէք 'ի գործ վարեաց Վատովն, և ոչ զթողանն տայր առնն, և ոչ գարձեալ զքուեայն Լուլիոսի համարեցաւ ինչ :

Զայս օրինակ ապա Վատովնի նկուն զգալիսն արարեալ և հլուս, և 'ի վար ըզպնական արկեալ ըստ իւրոցն կամաց, 'ի սուղ ժամանակի արգոյ ևս քան զՍինկդիտոսին՝ զտուն գանձուն յարգարկր . որպէս զի և առհասարակ ասել յայնժամ և համարել՝ զի 'ի շուք հիւպատեան փառաց զարդարեաց Վատովն զգանձաւորութիւն : Քանզի յառաջ քան զամենայն՝ տեսեալ զի բազումք 'ի սոսկականաց 'ի վաղնջուց իսկ պարտապանք էին քաղաքին, և քաղաքն ինքնին՝ բազմաց 'ի նոցանէ, ոչ ևս թողացուցանէր նա քաղաքին ոչ հարստահարել, և ոչ գարձեալ հարստահարիլ . այլ խափու և ճշգրիտ պահանջեաց ըզպարտան 'ի պարտապանաց, և փութով և ճշգրիտ ևս հատոյց պարտատեարցն : Ուստի և յոյժ յարգեցին զնա ժողովուրդք, զի որք կարծէին գրծել քաղաքին՝ ստիպեցան 'ի հատուցանել . և որք ակն իմիջ երբէք չունէին, հատուցաւ նոցա : Իսկ քան զի և բազումք առաջի մատուցանէին պնակս իմն ոչ ըստ կարգի, և յառաջ ժամանակաւ սովորեալ ևս էին գանձաւորք յանձն առնուլ հրովարտակս խարդախեալս՝ առականէ և յողորմանաց, նա հաւասարեցնու թեամբ 'ի վերայ կացեալ ամենայնին, էր

երբեմն զի և բախեալ նորա կասկած մտացն 'ի հրովարտակ մի՝ իբրու որ վաւերական չիցէ, [Թէպէտ և բազումք ևս վկայէին, ոչ հաւատաց և յանձին չկալաւ, մինչև հիւ պատուան եկեալ երգմնի հաւատարմացուն :

Էին էին յայնժամ և բազումք 'ի սրկայից անտի Սիւղղայի՝ որոց տուեալ էր նա դրամակէիւ բիւր մի և երկու հազար առ մէն մի 'ի քաղաքացեացն՝ զոր սպանին նոքա յետ երկրորդի տարագրութեանն . և [Թէպէտ և ամենեցուն ատելիք էին արքն՝ իբրև նշովեալս և խոհերականս, այլ իշխեաց և ոչ ոք համար պահանջել 'ի նոցանէ : Արգ. Կատովնի զայր այր 'ի նոցանէն կոչեալ զառաջեալ՝ որ զհասարակաց արծաթն այնպէս անիրաւութեամբ ժառանգեալ ունէին՝ պահանջէր հատուցանել . կայր և [Թշնամանէր 'ի արամտութիւն բարկութեան և փաստս բանականս 'ի ներքս ձգէր զամբարշտութեան և զանիրաւութեան գործոյն : Իբրև նոքա տային հատուցանէին, անգէն ապա և իբրև պարտ արեան կանուխ այնպէս գատակնքեալք՝ ածեալ քարշեցան նոքա առ գատաւորս, և լուծանէին զվրէժ պատուհասին 'ի սփոփանս ամենեցուն, իբրու եթէ յայնժամ 'ի միջոյ 'ի բաց ջնջեալ բռնաւորութեանն և Սիւղղայի ևս ինքնին պատուհասակոծ եղեալ յայնժամ :

Այս այս՝ և անդուլ փութովն յինքն զժողովուրդն յանդուցանէր Կատովն .

քանզի և ոչ ոք յիշխանակցացն նորա գընայր 'ի տուն գանձուն յառաջ քան զնա . և ոչ ոք դարձեալ մեկնէր անտի յետոյ քան զնա . և երբէք զանց չառնէր նա նշտեւ յատեանս և 'ի խորհուրդս , զանգիտեալ գէտ ակն ունէր արանցն որք հեշտալուրս՝ առ 'ի ընդ միտ մտանել՝ Վճիռ տային կամ արձակման պարտուցն և հարկացն , կամ պարգևաբաշխութեանց ինչ : Եւ այսպէս նա զարս անբարիս 'ի բաց 'ի գանձարանէն վտարեալ և ընչաւէտ գործեալ զնա , ուսոյց ինքնին՝ զի հնար է քաղաքի մեծանալ առանց անխրաւութեան : Թէպէտ և զառաջինն տաղտուկ գտաւ կիտոց յիշխանակցացն , գոհ ապա եղեն և նոքա և սիրեցին զնա . քանզի և 'ի նա միայնակ յայնժամ փոխան ամենեցուն ձգէին քրթմնջիւնք՝ 'ի զլանալ նոցա ինչ մի 'ի հասարակաց դանձէն և յուղղադատն վարել . պատճառս գեղեցիկ 'ի չքմեղս ածեալ առ աղաչաւորսն , եթէ կարեն իսկ և ոչինչ ընդգէմ կամացն Վատովնի :

Իսկ 'ի վերջնում աւուր պաշտաման բարձին՝ իբրե գողցեա առհասարակ քաղաքացիք յուղարկէին զնա 'ի տուն անգր , լուր էառ Վատովն՝ զի Մարկեղղոս պատեալ պաշարեալ կայ 'ի տան անդ գանձին յարանց բազմաց ընտանեաց և ճոխից , և կարի նեղ հասանէր նմա գրել տալ նոցա գրամն՝ իբրու պարտս : Սա այս Մարկեղղոս բարեկամութիւն հաստեալ էր ընդ Վատովնի անգատին 'ի մանկութենէ . և 'ի

միասին ընդ Կատովնի գեղեցկապէս վարէր զգործ պաշտամանն . այլ ինքն առանձինն հեշտալուր էր . ոչ հանգարտէր զհաւաքաւորին և գիւրեաւ շնորհէր զամենայն խնդիրն : Արդ Կատովնի խակ և խակ գարձեալ յետս , և գտեալ անդ զՄարկեղղոս 'ի նեղն' գրել տալ նոցա զխնդիրն , խնդրեաց զպնակսն և ջնջէր զայնոսիկ , և նա յանդիման նորուն լուռ և եթ կայր : Եւ ապա առեալ զնա արտաքս 'ի տանէ գանձուն' ածէր 'ի տուն . խակ Մարկեղղոս ոչ յայնժամ և ոչ առ յապայ գանգատեցաւ ինչ , այլ և 'ի նոյն մտերմութիւն առաջին և 'ի բարեկամութիւն յաւերժացաւ ընդ Կատովնի :

Բայց և 'ի բաց վճարեալ Կատովնի 'ի գանձաւորութենէն , ոչ և անպահապան ելիք նա զտուն գանձուն . այլ տայր կալ անդէն զօրն ողջոյն իւրոց պաշտօնէիցն , որ և գրով ազգ նմա առնէին զամենայն զհանգամանսն . և ինքն հնգից տաղանգաց գնոց գնեալ զՄատենանսն՝ յորա էին հաշիւք համարոյ գործակալութեանց քաղաքին անդրստին 'ի ժամանակէ անտի Սիւղղայի մինչև յիւր գանձաւորութիւնն , ցանգ 'ի ձեռին ունէր զայնոսիկ : Եւ էր Կատովն առաջին 'ի մտանել 'ի Սինկղիստոսին , և վերջին յեւանել . և էր բազում անգամ մինչև 'ի խմբել այլոց անգր յուշիկ և հանգարտ , ինքն նստեալ ընթերունոյր լռիկ , 'ի հանգիպոյ գրոցն զպատմութեանն ածեալ . գարձեալ և երբէք չմեկնէր նա 'ի քաղա-

քէն յաւուրս անպարսպութեան խորհրդոց ատենին :

Ապա տեսեալ Պոմպէի զվատովն միշտ ախոյեան անգրգուռի և անյեղի՝ յոր միանգամ ինքն յանիրաւի թեւակոխէր ըզբռնալ անիւնը, անկանէր այնուհետեւ Պոմպէոս'ի հետքս հայթայթանաց՝ պատահեցուցանել զայն արտաքոյ ատենին և պարտեցուցանել զնա կամ 'ի պաշտպանութիւն ինչ բարեկամաց կամ յիրաւախոհութիւն ինչ ոսոխաց կամ յայլ ինչ պէտք գործոյ : Բայց անգէն խելամուտ հնարեմացութեանն եղեալ վատովն, 'ի ժամն անգ Սինդիստոսին այնուհետեւ ակն ումիջ նա չածեալ, ազգ առնէր առհասարակ 'ի ժամն յայն յայլ ինչ գործ երբեք չպարտել նմա : Քանզի և 'ի գործ քաղաքին մեծեալ նա ոչ 'ի փառս ինչ որաւ կամ մեծութիւնս, և ոչ վարդապար իրրու զայլս ամանս, այլ գործ զայն անձին ընտրեալ իբրեւ սեպհական առն բարւոյ, զմտաւ անիւնը մեծապէս խնամով պատկառ կալ այնմ՝ առաւել ևս քան զմեղու խորում խորսին : Ուստի և 'ի գաւառաց գաւառաց առնոյր նա լուր 'ի ձեռն հիւրոցն և բարեկամացն խորոց՝ որ անգ, յազազս վճռոց հրովարտակաց և յազազս գատաւորացն և յազազս ամենայն մեծամեծ գործոց :

Է՛ր երբեմն՝ զի հակառակ ամբարձեալ ընդգէմ՝ Նիզիսիոսի՝ որ խորով ատենախօսութեամբն յուզէր շարժէր սկզբունս զմե-

Ժաց ամբոխից, և դատախազ կայր առ խուժանին զքրմաց և զքրմանուշից, (յորս վտանգեցաւ և ինքնին Փաբիա Տերենտիա քենին Վիկերովնի) . Արդ Կատովն իւրով ճարտարաբանութեամբ այնչափ նկուն աբար զՎզոգիոս, զի և խոյս տուեալ մեկնեցաւ աչքն 'ի քաղաքէն : Ոյր ապագաւ ապա շնորհս կալեալ նմա Վիկերովնի, աւեր Կատովն՝ շնորհս ունել քաղաքին՝ յոր սակս նա զամենայնն ճգնի և գործէ : Եւ յայսմանէ ապա մեծապէս զհամբաւի հարաւ Կատովն . որպէս զի և հռետոր ոմն ուրեք երբեմն 'ի դատաստանի 'ի յառաջ մատչել միոյ ուրուք միայն վկայի, ասէր առ դատաւորս . արժան չէ 'ի միոյ վկայութիւն վստահ լինել, թէպէտ և ինքնին գրեխովն Կատովն իցէ : Դարձեալ և առ խուժանին 'ի բան ինչ ճառել յազագս անհաւատալեաց ոմանց և նորանշանից՝ աւերին իբրեւ առակ . “ Չիք այդմ հաւատալ, թէպէտ և Կատովն ինքնին ասասցէ ” : Է՛ր և երբեմն 'ի խօսել 'ի Սինկղիտոսին առն ուրումն վատի և շաւղի յազագս սակաւապէտ կենաց և պարկեշտութեան, անգանոր Ամնէոս յոտն կացեալ ասէր . “ Եւ ո՞րք ապա այր գու հանգուրժեսցէ քեզ երբէք, որ ընթրես իբրեւ Վրաստոս, և դատաւկերոս կանգնես իբրեւ Ղուկուղղոս, և ատենախօսես մեզ իբրեւ Կատովն ” : Սակէս և զայլս 'ի խառնակեցիկ որերոյն և 'ի ցոփացելոց, երբ 'ի խօսս իւրեանց իբրտամբերք իմն երևէին և ճգնաւորք, ընդ

խաղ արկեալ՝ Կատովնա կռչէին զնոսա
Հռոմէայեցիք:

Բայց յետ այնորիկ Թախանձ նմա ար-
կեալ բազմաց հետամուտ լինել ժողովոր-
դապետական բարձին, ոչինչ լաւ համա-
րեցաւ 'ի գործ վարել զՆիսիսութիւն զայն՝
իբրու սաստիկ և ազգոյ գեղ՝ յորժամ
հարկ չկայր 'ի միջի: Ուստի և պարասեալ
յայնժամ 'ի հասարակաց գործոց, առեալ
ընդ իւր մատենա գրոյ և ադա խմատա-
սէրս, գէմ եղեալ գնայր 'ի Լեւկանիա
ուր և էին իսկ նորա անդ ազարակք գե-
ղեցիկք և հեշտալիք: Այլ յուզող անդ
պատահեալ բազմաց դրաստուց աղիւի և
ծառայից, և լուեալ եթէ Նեպոս Մե-
տեղոս գարձ առնէ 'ի Հռոմ՝ անգանօր
հետամուտ լինել ժողովորդապետութեան,
զտեղի էառ վայր մի անմուռնչ. և ապա
հրաման տայր իւրոցն գառնալ յետս. զար-
մացեալ բարեկամացն, առէ Կատովն. "Ո՛չ
իսկ գիտէք գուք, եթէ Մետեղոս ինք-
նին կասկածելի գոյ 'ի պատճառս խօթա-
մտութեանն. և զարգիս գա խորհրդեամբն
Պոմպէի եկեալ՝ իբրե կայծական շանթ
անկցի գա 'ի վերայ քաղաքին, վեր 'ի վայր
գործեալ զամենայն: Ուստի և չէ՛ ժամա-
նակս պարսպոյ և 'ի քաղաքէն մեկնելոյ.
այլ պարտ է ինձ նկուն զայրդ զայդ առ-
նել, կամ փառօք մեռանել՝ մարտ եղեալ
կռուեալ 'ի վերայ ազատութեան,, : Սա-
կայն և ըստ խրատու բարեկամացն չգաւ
նախ յազարակս իւր, և վայր մի կացեալ

անդանոր՝ գառնայր ապա անդրէն միւս անգամ 'ի քաղաքն:

Հասեալ անգր ընդ երեկս, ապա ընդ լուսանալ աւուրն իջանէր վաղ քաջ 'ի հրապարակ անգր, խնդրէր զժողովրդապետութիւնն առ 'ի զգէմ ունել Մեանդ զոսի. քանզի եւ է իսկ այժ բարձին այնորիկ քան 'ի գործել ինչ, առաւել եւ խոչընդոտն լինել: Քանզի թէպէտ եւ այլք առ հասարակ 'ի ժողովրդապետացն միաբանք 'ի գործ մի կրթեալ իցեն, մին միայն 'ի նոցանէն ընդգէմ դարձեալ լուծանէ առ հասարակ: Արդ յայնժամ զառաջինն նուազունք էին բարեկամք առ Վաստմիխ, բայց իբրեւ 'ի վեր եւ խորհուրդ կամաց նորա, անգէն առ հասարակ ամենայն լաւութեանն եւ ծանօթք խռնեալք առ նմա՝ քաջալեր տային. իբրու ոչ եթէ շնորհս ինչ առնուլ նմա, քան թէ մեծապէս շնորհս տալ քաղաքին եւ լաւորերոյն: Քանզի եւ բաւական եղեալ նա բազում անգամ յառաջ ժամանակաւ անաշխատ 'ի ձեռս բերել աւագութիւն, ոչ կամեցաւ. իսկ յայնժամ 'ի խնդիր եւ եւ այնմ՝ մարտ եղեալ կռուեալ ոչինչ անվտանգ՝ 'ի վերայ ազատութեան եւ 'ի վերայ քաղաքին: Եւ պատմեն՝ այնչափ բազմամբոյս ժողովոյ մտերմացն եւ սիրելեաց խռնել յայնժամ զնովաւ, զի եւ վարդիկ մի եւ վտանգել նմա 'ի խռանն, եւ հապիւ ուրեմն յաջողել անցանել 'ի հրապարակ անգր:

Արդ կարդեալ նա ժողովրդապետ ընդ

այլոց և ընդ Մեռեղղեսայ, տեսեալ՝ զի արծաթոյ վաճառէին հիւպատոսան ընտրուութիւնք, կշտամբէր վասն այնորիկ զժողովուրդն 'ի հրապարակախօսութեան իւրում. և երգումն ևս կուէր ամբաստան կալ 'ի գատատանի՝ որ միանգամ արծաթ 'ի ներքս մատուցէ վասն բանին այնորիկ, ո՛ր դք և իցէ. և 'ի բաց առնոյր զՍիղանոս վասն ազգականութեանն, զի կին ածեալ էր զՍերսիկիս քոյր Կատովնի: Ուստի և զնովաւ զանց արարեալ՝ գատախաղ կայր զԼուկիոսէ Մուրենեայ, ոտ արծաթով ընտրեցաւ 'ի հիւպատոս 'ի միաւին ընդ Սիղանոսի: Արդ ըստ օրինաց կարգին՝ գատախաղեալն զայր մի կարգեալ տեսուչ 'ի վերայ գատախաղին իմանալ քննել զամենայն հնարս նորա և զձիգն 'ի գատ անդր, և այն այր կարգեալ 'ի Մուրենեայ վասն Կատովնին՝ իբրեւ գէտ ակն կալեալ գտանէր զԿատովն անխարդախ ամենեկն և իւրաւասէր և ողջախոհ և մարգասէր 'ի բանին յայնմիկ և անկեղծ և արգար, այնչափ իմն հիացեալ կայր ընդ ազնուական մտածութիւն նորա և ընդ բարան, զի և ինքնին երթեալ առ նա 'ի հրապարակ կամ 'ի գուռն նորա հարցանէր զնա, եթէ արգեղք ինչ մի յաւուր յայնմիկ գործեսցէ 'ի գատն. իբրեւ պատասխանի առնէր եթէ՝ ոչ, հաւատարմայրն այն բանին և զնայր 'ի բաց: Իսկ 'ի յուզել գատին այնորիկ, անգանձօր Կիկերովն՝ որ յայնժամ հիւպատոս և պաշտպան Մուրենեայ, մեռնէ էարկ

հեգնել և յոյժ ընդ խաղ արկանել 'ի պատ-
ճառս Կատովնի' զՍտոյիկեան զմեռառա-
ռերան և զնոցա վարդապետութիւնս, զորս
և Հրեշտկարծիս կոչէին. զայս արար Կի-
կերոն և 'ի ծաղո առհասարակ զգատա-
ւորան հատանէր. և պատմեն' ժպտեալ
յայնժամ և ինքնին Կատովնի ասել առ-
մերձակայն. " Բարէ ով աղբ, զիսդ ծի-
ծաղելի հիւպատոս է մեր,": Բայց ապա
Մուրենաս արձակել, ոչինչ վայրենադոյնս
և անմեղադոյնս գնայր ընդ Կատովնի. այլ
'ի հիւպատոսութեան անդ իւրում ունէր
զնա իւր խորհրդական'ի գործս կարեւորս,
և ցանկ պատուէր զնա և ունէն ևս մատու-
ցանէր նմա: Եւ էր այնմ պատճառք ինք-
նին Կատովն. զի թեպէտ և յատեանս ժռ-
ղովոց խխտ էր նա և ահաւոր ակոյցեան
արդարութեան, արտաքոյ՝ մարդասէր էր
այրն և համբոյր ընդ ամենեցուն:

Բայց մինչև զժողովագրապետութիւնն
զանձամբ առեալ Կատովնի, մեծապէս
զօրավեղն եկաց Կիկերովնի հիւպատոսի 'ի
վտանգս բազմագէմս յիշխանութեան նո-
րա. և ինքն յամբոյ գործոյն հանէր զմեծն
զայն և զքեղեցիկ նահատակութիւնն ընդ-
դէմ Կատիլինեայ: Քանզի սա այս Կատի-
լինա այր լեալ մենքենաւոր մահաշուկ՝
հիմն 'ի վեր տասպալել զիրա Հռոմայեաց,
և այր խռովայոյզ մարտից ամբոխից, նշա-
ւակեալ 'ի Կիկերովնէ փախաւեայ գնայր
'ի քաղաքէն: Այլ Լենտուզոս և Կեթե-
գոս և բազումք ևս այլք ընդ նոսա փոխա-

նակեալք զնա 'ի գաւառնսն յայն և ընդ-
 րանեալք զանարի վաստութիւնն Կատիլի-
 նեայ և զնորուն մինքենայից, մտայոյդ լի-
 նէին հիմնայատակ 'ի հօւր զքաղաքն գա-
 տել, և 'ի վտարանջուծիւն ժողովեալոց և
 յարտաքին 'ի մարտս տապալել քանդել
 զտէրութիւնն: Իբրեւ 'ի վեր ելեալ խայ-
 տառակեցան հաղքն, և Նիկերոն՝ ըստ ո-
 րում 'ի նորա վարսն արձանագրեցաք՝ ըզ-
 խորհուրդ իրացն առաջի մասառցանէր
 Սինկլիստսին, յայնժամ Սիղանոս առա-
 ջին առեալ 'ի խօսել՝ ասէր, 'ի վերջին
 խոշտանդանսն մատենել զգաւագիր զեղեռ-
 նաւորան. ապա և այլք առհասարակ այր
 ըստ առնէ հաւանեցան ընդ խորհուրդն՝
 մինչև 'ի Նեսար: Իսկ Նեսար կորովաբան
 այր, և որ քան զժիջանել բոցոյն քաղաքին՝
 մանաւանդ կամէր զբորոգելն, իբրու որ
 լուցիլէ արդեօք էին խորհրդոց կամաց նո-
 րա, յոսն կացեալ՝ բանս ողորաւորս և
 մարդասէրս 'ի ներքս արկանէր. ոչ համար-
 ձակէր զմահ արանցն՝ մինչև նոցա զիւրեանց
 իրաւունսն մերկացեալ ասենին. և ասէր՝
 առնուլ պահել զնոսա 'ի տան բանտի:
 Խօսեցաւ և շքեաց 'ի խորհրդոյն զՍինկ-
 զիստոսն, որ և զահի հարեալ իսկ էին 'ի
 խուժանէն. մինչև և Սիղանոս ինքնին դար-
 ձեալ դարձուցեալ զբանսն, ասէր՝ ոչ 'ի
 մահ ինչ կըծել խորհրդոյն իւրոյ, այլ 'ի
 բանաարդելութիւն անգր. քանզի և առն
 հռոմայեցւոյ գա՛ այդ իցէ արդեօք խոշ-
 տանդանք վերջին:

Իսկ իբրեւ այսպէս փոփոխեալք առհա-
տարակ՝ 'ի խորհուրդն կրթեցան Վեսարու-
'ի հեղ և 'ի մարգասէր, ապա յարուցեալ
յոան եկաց Վաստիւն . կայր և զխորհուրդ-
դայն ազարտէր ատենախօսութեամբ, և
խառնէր կիրս ընդ բանսն և զարտմտութիւն
բարեգութեան . թշնամանէր զՍիղանոս
վասն յեղյեղով մտացն . յարձակեցաւ և
'ի Վեսար ինքնին, զի այնպէս ամից ցու-
ցակութեամբք և կերպարանաւոր բանիւք
մարգասիրութեան նկրտի կործանել զբա-
ղալն, և ահ Սինկփոսոսին արկանել . ան-
գիտացեալ եթէ ահ երկիւղի անշուշտ Վե-
սարու առ գուրս կայ, եթէ արդեօք հա-
ղիւ ուրեմն անձնապուր ճողոպրեսցի իսկ
ինքն 'ի յանցաւորութենէ և 'ի մահահոտ
կործնացն իրացն գործեցելոց, որ այնչափ
մեղքապարանոց և անպատուակ խնդրէ
արձակել զհասարակաց թշնամիսն . և ա-
ռակէ իսկ զինքն իբրեւ անախտակիր անկա-
րեկից անձն ընդ այնպիսի և ընդ այնչափ
հալոնիսն՝ որ 'ի վտանգ աշխարհի ա-
մայութեանն նա աւանիկ պաշարեալ նրա-
տի . և գնացեալ ինքն լայ և աշխարհ զարան՝
որոց և ոչ ծնանել անգամ՝ պարտ էր և ոչ
զարե տեսանել . և որոնի ցասնու՝ զի մա-
հուամբ գոցա ազատանայ քաղաքն յա-
պատոյժ արեանց և յազէտից վտանգաց :

Բայց յամենայն ատենաբանութեանցն
Վատովնի՝ ասին՝ այս միայն ող ջիկ պահե-
ցաւ 'ի ջանից անտի Վիկերովնի, որ հիւ-
պատոս կացեալ 'ի ժամանակին՝ կարգեաց

եղ արա յաջողաձեռնա արագագիրա , և յառաջագոյն ուսոյց նոցա նշանախեցս իմն մանրագիծս բազմանշանակս , և զարան զայն առեալ աստ անդ սփռեաց յատենին : Քանզի Հռոմայեցիք յայնժամ ոչ վարէին և չունէին իսկ դպիրս՝ զորս նշանագիրս կոչեն . այլ պատմեն առաջին յայնժամ սկիզբն լինել հրահանգացն այնոցիկ : Արդ Վատովնի յայնժամ յաղթական եղեալ , չքջեաց միւսանգամ զխորհուրդս ատենին , և այնպէս 'ի մահ գատապարտեցան արքն :

Այլ թէ արդեօք արժան իցէ մեզ՝ որ զհետ կրթեալս եմք իբրեւ պատկեր կենդանագիր գործել զհոգւոյն՝ ոչ 'ի բաց և ըզգուշնպքեայն թողուլ զնիշս զբուսոյ բարուցն , 'ի դէպ իցէ պատմել և զայն՝ եթէ անդ 'ի ջերմագոյն ևս սպայքարել Վեսարու ընդ Վատովնի՝ որպէս ասեն՝ և ողջոյն ատենին յայնժամ յակճիւս կալ առ նոսա , առմանկ մի փոքրիկ 'ի ժամուն բերեալ 'ի ձեռս ետուն Վեսարու . կասկածեալ Վատովնի զասն այնորիկ և բողոք բարձեալ , անգանօր և բազումք յորդորեալ հրաման տային ընթերունուլ զգիրն . ուստի և Վեսար առեալ տայր զտոմնակն 'ի ձեռս Վատովնի՝ որ մօտ կայր : Իսկ Վատովնի ընթերցեալ՝ և 'ի վր հասել տուփանաց գրոյն քեռն իւրոյ Սերովիլեայ առ Վեսար , որում տարփացեալն իսկ էր և յորմէ պղծեալ ևս , ձգեաց 'ի Վեսար զտոմնակն , և ասէր . “ Կա՛ արքեայք , , և անգրէն գառնայր յառաջին ատենախօսութիւն իւր : Բայց Կա ,

տալին ձախողակի հանդիպեցաւ կրից 'ի մասնէ կանանց : Եւ այս Սերմիլիա վատ անուէն ժառանգեաց 'ի պատճառս Կեսարոս . և միւս այլ Սերմիլիա քոյր նորա՝ ամօթալի ևս գտաւ : Քանզի կին ածեալ զնա Լուկուղղոս՝ յայժ ավագամեծար այր 'ի Հռոմայեցիս , յետ ծնանելոյ նմա որդի մի՝ 'ի բաց 'ի տանէն վարեցաւ 'ի պատճառս ցոփութեանն : Իսկ որ նշաւակութիւն մեծ ևս՝ զի և ոչ Ատիլիա ինքնին կին Կատովիլի գտաւ անյանց . այլ թէպէտ և որդիս երկուս ծնաւ 'ի նմանէ , ստիպեցաւ ապա զիր տալ նմա ապահարզանի վասն լիսութեանն : Եւ յետ այնորիկ ած նա կին ըզգուսոր Փիլիպպոսի զՄարկիա՝ կին առաքինի , և սա զհամբաւի հարաւ յոյժ :

Իսկ իբրեւ 'ի կենաց բարձաւ Լենտուղոս , այնուհետեւ 'ի ժողովուրդ անդր դնացեալ ապաւինեցաւ Կեսար յերեսաց ամբաստանութեանցն որ զնմանէ 'ի Սինկղիտոսին . և սղմկեալ և յինքն զբազումս տարեալ յախտացելոց անտի անդամոց քաղաքին , զանդիտեաց Կատովիլ և 'ի հաւանութիւն զՍինկղիտոսն ածէր՝ առնուլ բաշխել ցորեան աղքատաց և խաղմարարից խուժանին . և էին ծախքն ամի ամի հազար երկերիւր և յիսուն տաղանդաց : Եւ այսպէս ապա հիւրամեծար մարդասիրութեամբդ 'ի դերևս հանէր յայնժամ Կատովիլ զնիւթեալ չարիս զահագին զսպառնալեացն :

Բայց յետ այսորիկ Մետեղղոս ժողո-

վերգապետ խմբեալ կուտէր ժողովս խազ մարարա, և օրէնս առաջի մատուցանէր՝ գարձ վազվապակի առնել Պոմպէի մեծի բանակաւն յիտալիա և գալ փրկել զքաղաքն՝ իբրու յերեսաց փրկին Վատիկինեայ։ 'ի վերին երեսս յոյժ գեղեցիկ էր խորհուրդն, այլ 'ի ներքոյ կէտ նպատակին կրթէր՝ տալ Պոմպէի 'ի ձեռս զհրամանա տարուծիւնն և ընդ նովաւ զտէրուծիւնն նուաճել։ Ապա 'ի ժողով խմբեալ Սինկզիտոսին, անգանօր Վատովն ոչինչ զայրագին բստ սովորութեանն յարձակէր 'ի Մետեղլոս, այլ կարի հեղաբար և չափու խրատ տայր նմա. և ողոր ևս արկանէր, և յուշ ածեալ գովէր զտուն Մետեղեանց, իբրու որ համակ թիկնածու կացին աւագանւոյն։ Ոյր աղապաւ և առաւել փքացեալ յայնժամ Մետեղլեայ և յընչաց քերեալ զՎատովն՝ իբրու որ տեղի տուեալ զանգիտէ, յաւակնագոյնս սպառնալեաց բանս 'ի գուրս ժայթքեալ ասէր՝ հակառակ իսկ Սինկզիտոսին 'ի գլուխ զխորհուրդ կամացն տանել։ Յայնժամ Վատովնի փոխեալ միանգամայն և զկերպարանն և զբարբառ զձայնին և զբանսն գլխովին, և յաւելեալ ևս 'ի բանի իւրում ուժգնագոյնս՝ ասէր եթէ ցորայի Վատովն կեայ և շնչէ, երբէք Պոմպէոս զինուք 'ի քաղաքն ոչ մտցէ։ Իսկ յայնժամ Սինկզիտոսն գէտակն կալեալ տեսանէր, զի երկոքին նոքա այլ յայլմէ եղեալ տեսողք չէին ողջախոհ խորհրդոց իւրեանց. Մե-

տեղեղեայ քաղաքականութիւնն մեղեդինս
յառաւելազանցն չարութենէ 'ի կորուստ
կրթէր ամենայնին և վեր 'ի վայր գործել
զամենայնն . իսկ և Վատոմնին առաքինու-
թիւն՝ գեղեցիկ մոլեալ մոլութեամբ մարտ
եղեալ կռուէր 'ի վերայ լաւութեան և
արդարութեան :

Արդ հանգերձեալ խուժանին քուեայս
արկանել վասն օրինացն այնոցիկ , եկին
հասին ընդ Մեռեղլեայ վառալք նորա
և այլք ևս յեկաց մարդկանէն և մենամար
տիկք և ծառայք կարգեալք արձանացեալք
'ի հրապարակին . անդ և ոչ սակաւք 'ի
խուժանէն ըզմանային Պոմպէի՝ առ յոյս
ակնկալութեան փոփոխութեան իրացն .
առ այսոքիւք՝ և ոյժ մեծապէս յաւելաւ
նմա 'ի կողմանէ անտի Վեսարու՝ որ յայն-
ժամ զօրավարն էր : Իսկ 'ի Վատոմնի կողմն
էին էին աւագք 'ի քաղաքացեաց , բայց
քան ախոյեանք և նիզակակիցք՝ մանաւանդ
էին ախտակիցք կարեկիցք առն : Ուստի և
տուն նորա 'ի սուգ 'ի Թախիծ և 'ի մեծ
եղկիւզ համակեալ ողջոյն , զի և կէսք 'ի
բարեկամացն անկերակուրք կացին յայն-
ժամ և աննինջք՝ առհասարակ 'ի վարանս
տարակուսի վասն առնն , անդ և կանայք և
բոլորն յարտասուս լուծեալ կոծէին : Իսկ
ինքն անդարհութիւն այր և յանձնապաս-
տան՝ խօտեալ ընդ ամենեցուն և խրախու-
սեալ զամենեւին՝ նստաւ յնթերէ . ապա
բստ սովորութեանն չղբաւ 'ի ննջել , մինչև
Մինիւկիոս Թերմոս յիշխանակցաց անտի

նորա երթեալ զարթուցանէր զնա 'ի խոր
քնոյն իւրմէ : Ապա ելլեալ նոցա իջանէին
'ի հրապարակ անդր . նուազունք էին ընդ
Կատովնի, սակայն շատք ընդ առաջ եկեալ
նոցա՝ խրատ տալին անձնապահ լինել : Հա-
տեալք 'ի վայրն, տեսեալ Կատովնի զառ-
շար Դիոսկուրեանցն պաշարեալ 'ի զի-
նուց, և 'ի վերայ ատփճանացն պահ ար-
կեալ 'ի մենամարտիաց, և զՄետեղզոս
կնքնին 'ի բարձու անդ բազմեալ 'ի միտմն
ընդ Կեաարու, զիայ ետա և դարձեալ առ
բարեկամն՝ ասէր . “ Բա՛րէ յանգուզն
առնդ և վատաւիրտ, որ վառեալս այնչափ
գումարեաց ընդդէմ միտմ՝ ումիք անգէն
առն և մերկ , , :

Ասաց և անգէն յառաջ խաղացեալ
ընդ Բերմոսի, և որք ատփճանաց պահա-
պանքն էին՝ զատեան . բայց ումիք այլում
չկամէին տալ անցս . իսկ Կատովնի կալեալ
զձեռանէն Բերմոսի՝ հազիւ ուրեմն ձգեաց
և զնա 'ի վեր . և այնպէս յառաջ ընթա-
ցեալ՝ երթեալ գէպ ուղիղ նստէր ընդ
մէջ Մետեղզեայ և Կեաարու՝ խափանել
զնոսա 'ի խօսիցն : Անդ նոցա մեծապէս
խռովեալք վարանեցան . բայց անդուստ
լուս որեարն յակճիռս ընդ կերպարանն ե-
ղեալ Կատովնի և ընդ արուծիւն քաջու-
թեան և յանձնապատասխանութեան առնն ,
մտա երթեալք 'ի ձայն բարձր խրափոյս
կարգալին Կատովնի . ձայն և միմեանց
տալին զոտս 'ի բոյս հարկանել՝ ակնդ կալ
անքակու թեամբ և մի մասն լինել աղա-

տուլթեան և նորա ախոյեանին : Արդ իբրև անդուստ առեալ պաշտօնէին 'ի ձեռս զօրէնսն ընթեռնուլ, ոչ թողացոյց նմա կատօն . ուստի և Մեանդզոս ինքնին առեալ յայնժամ և պատրաստեալ ընթերցումն, անգ. կատօն առեալ կորզէր զգիրն 'ի ձեռաց նորա : Ապա և միւս ոմն այլ՝ որ 'ի բերան գլխէր զօրէնսն զայն զՄեանդզեայ . առեալ 'ի բարբառել՝ յայնժամ Թերմոս զափն հանգեալ եղեալ նորա բերանոյն՝ արգելոյր զձայնն : Տեսեալ Մեանդզոսին, զի երկղբին նոքա անգ. այնպէս անդէնք անկռիւք յաղթահարեն զնա փկազին, և զի և խաւժանն ևս անդանօր տեղի տայր, մտաբերեալ 'ի ժամուն՝ ետ հրաման վառելոցն՝ զոր 'ի տանէն ամեալ խակ էր՝ ընթանալ յայտկոյս յայնկոյս ահարկանել և ազազակ բառնալ : Իբրև զայս աբարին, և առհասարակ ամենեքեան 'ի բաց վարստեցան, անգ. կատօն զանգի առեալ կայր անգրդուելի, թէպէտ և 'ի վերուստ անտի քարձիւք 'ի նս լինէին և վերդա արկանէին . յորում ժամու ինքնին Մուրենաա՝ այն որ ամբաստանեալ խակ էր 'ի կատօնէ յատենի՝ հոգ կաշեալ նմա և 'ի հանգիսոյ նորա տարածեալ զպատմունքան իւր, ձայն բարձեալ գոչէր առ քարձիգան դադարել . և 'ի վերջէ ուրեմն 'ի հաւանուլ թիւն զկատօն ողբեալ և գիրկս ամեալ նմա՝ մուծանէր 'ի ներքս 'ի տաճար անգր Դիոսկուրեանց :

Իսկ անդուստ Մեանդզոս տեսեալ զա-

տեանն վարատեալ, և զհակառակորդան
ցանուցիր փախստեայտ, կարծեաց նկուն
զամենայն խոչ արարեալ և զխուժ, հրա-
ման տայր վառելոցն տեղի տալ վերջոտ-
նել. և ինքն համեստ և հանգարտ յառաջ
եկեալ խնդրէր 'ի գլուխ զխորհուրդն տա-
նել: Բայց հակառակորդացն միւսանգամ
քաջալերեալք դարձան յետս և ձայն մե-
ծադուչ բարձեալ՝ յոյժ արուժիւն քա-
ջութեան 'ի գէտն բերէին. զի և ինքնին
Մեռեղդոս և Կուսակիցքն պատարեկք սր-
տառուցք՝ կարծեալք զինու զարդու 'ի վե-
րայ խուժել նոցա՝ զտեղի հառ և ոչ մի ոք
'ի նոցանէն, և առհասարակ 'ի փախուստ
խուճապեցան յատենէն:

Իբրեւ այնպէս ցանեալք ջրուեցան նո-
քա, եւ ապա արտաքս Կատովն, կէս մի
'ի գովութիւն զխուժանն առնոյր. և կէս
մի դարձեալ պնդէր և հատտաւեր. և ա-
մոքեաց հաւանեցոյց զամբոխն՝ ողջոյն վա-
նել նկուն զՄեռեղդոս առնել. յայնժամ
և Սինկլիտոսն 'ի մի խմբեալ՝ հրաման տայր
տալ Թիկունս Կատովնի և զգէտ՝ օրինացն
դառնալ այնոցիկ՝ որ աղմուկ 'ի նոսա և
մարտ յուղեացէ քաղաքական: Բայց ան-
գուտտ Մեռեղդոս յամուռեալ պնդեալ 'ի
յանգգնութեանն՝ տեսեալ զիւրան մեծա-
պէս ահաբեկ 'ի Կատովնէ իբրեւ յանպար-
տելի առնէ և յանատաւներէ, յանկարծա-
կի 'ի գուրս վաղեալ 'ի հրապարակն և խաժ-
րեալ զամբոխն, և բազում ինչ այլ տառ-
յեալ ընդգէտ՝ Կատովնի 'ի գրգռութիւն

նախանձու, ձայն բարձեալ կնքէր՝ եթէ
փախստեայ աւագիկ ինքն գնայ 'ի նորա
բռնակալութենէն և 'ի դաւանաց ընդդէմ
Պոմպէի. որ աղագաւ և արագ զեղջ և ա-
պաշաւ քաղաքն եղիցի՝ որ խոտեալ անար-
գեաց զայնպիսի այր. և անգէն վաղվաղա-
կէ գէմ՝ երեալ գնայր յԱսիա պատմել
Պոմպէի զամենայնն :

Բայց Կատովնի մեծապէս հանդերձե-
ցան փառք, զի դիւր արար քաղաքին 'ի
ծանրատապառուկ ժողովրդասիրտութենէն,
և 'ի Մեռեղղոս ինքնին գող վատնեաց ընդ-
ոտնեաց զՊոմպէի զօրութիւնն : Սակայն
զհամբաւի և ևս հարաւ այրն, յորժամ 'ի
խնդրել անդ Սինկղիտոսին 'ի բաց 'ի Մե-
ռեղղեայ անփառունակ հանել զիշխանու-
թիւնն, ոչինչ [թողացոյց Կատովն. նա և
բարեխօս ևս ընկեր վասն առնն. և անդ
խաւժանն ընդ մարդասիրութիւն հիացեալ
կայր Կատովնի և ընդ չափաւորութիւն
ոգւոյն, զի ոտնհար չեղև [ծննամւոյն նկուն
եղելոյ. իսկ հանճարեղ մարդկանն [թուէր
գործն ողջախոհ մտածութիւն՝ զի մի [թե-
րևս գրգռեալ զայրացուցէ զՊոմպէոս :

Չայնու ժամանակաւ լուկուղղոս գարձ
արարեալ յարջաւանէն իւրմէ, զորոյ զկէտ
նպատակին և զուրքն [թուէր իմն հանել
Պոմպէի յառնէն, վայրիկ մի ևս և 'ի յաղ-
թանակին փառաց զրկէր այրն. քանզի ամ
բոխ գրգռեաց Գալիոս Մեմֆոս և ամ-
բաստան ևս եկաց զԼուկուղղեայ. խըն-
դրեաց մանաւանդ ընդ միտ մտանել Պոմ-

դէի, քան թէ թշնամութեամբ ինչ ընդ-
գէմ լուկուղիայ: Բայց նատուի՞ն 'ի սակա
աղքականութեանն՝ զի զՍերգիլեա ունէր
և քեռայր էր նորա, և զի և գժպատեհ
ևս և անտանելի համարեցաւ զքանն, հա-
կառակ ամբարձաւ Մեմփոսի. ուստի և
բազումս բամբասեցաւ այլն և ամբաստա-
նեցաւ, 'ի վերջէ և յիշխանութենէն կառ-
տէր իբրու 'ի բռնաւորութենէն. սակայն
և այնպէս զօրացաւ նա՝ հարկաւորել զՄեմ-
փոս լուել յամբաստանութեանցն և ապրել
'ի վտանգէն: Եւ այնպէս ապա զյաղթա-
նակ իւր տարեալ լուկուղիոս, սատակ
ևս սիրեաց զնատուի. և ամուր մեծ ա-
պաստանի իւր ունէր զնա ընդգէմ զօրու-
թեանն Պոմպէի:

Իսկ Պոմպէի յայնժամ գարձ արարեալ
փառք 'ի նահապետութեանց իւրոց, և
առ հիւրամեծար մտադիւրութեան քա-
ղաքին վտասհ եղեալ զլանալ նմա և ոչինչ
յառաջ արձակէր արս աղօթակերս Սինկ-
լիտոսին՝ յապաղել զհիւպատեան ընտրու-
թիւնսն, մինչև ինքն հասեալ՝ Թիկուան 'ի
բանին յայնմիկ տացէ Պիսոնի: Իբրև բա-
զումք հաւանեցան բանին, յայնժամ նա
տուի՞ն՝ ոչ զի յապաղելոյ ատենին երես
ինչ առնէր, այլ զի զճիգն խնդրեաց կար-
ձել զՊոմպէի և զակնկալութիւնն, ընդ-
գէմ գարձաւ բանին. և յինքն զՍինկլի-
տոսն տարեալ՝ ազարտէր զնոցիկն Պոմպէի:
Անդուստ մեծապէս ամբոխեցաւ Պոմ-
պէս, և զմտաւ ևս ամեալ հանապազօր

զմեծն զայն խոչ զԿատովնին՝ եթէ բարեկամ իւր չամենցի զնա, առաքեալ կոչեալ զՄուշատիոս մտերիմ՝ Կատովնի. և ապա արձակէր բանիւ զնա ինքն առ Կատովն, խնդրէր զգատերս զերկուս զքեռն նորա՝ զհարանացուս. զերեցն վասն իւր, և զկրտսերն վասն որդւոյն : Բայց կէսք ասեն՝ ոչ զքեռորդիսն խնդրէր զԿատովնի, այլ զգատերսն գլխովին Զխնդիր Պոմպէի պատգամաւորեալ Մուշատիոս առ Կատովն և առ կին նորա և առ քեռորդիս նորա, առ տիկ խնդացին նորա ընդ ազգականութիւն աւագ և հոյակապ առնն :

Այլ Կատովն ոչ վարդ մի մտախորհ և ոչ խորհուրդ ինչ հարցեալ, անդէն արագ արագ խելամուտ բանին, եւ պատասխանի և ասէ . “Գնա՛ Մուշատիէ, գնա՛ և ասա՛ Պոմպէի : ԶԿատովն չէք որսալ ՚ի ձեռն կանանւոյն . բայց Կատովնի սիրելի է մտերմութիւնն Պոմպէի. և յիրաւագործել նորա՝ խոստանալ նմա զիւրն բարեկամութիւն գործելն ևս քան զամենայն ազգականութիւն . այլ երբեք պատանդս ոչ տացէ փառացն Պոմպէի ընդդէմ հալոսնեացն ,” : Ի վերայ այսորիկ ՚ի խոր խոցեցաւ կանանին . իսկ և բարեկամք ևս Կատովնի զպատասխանի նորա եպերեցին իբրու գլուհիկ առն և զփրացելոյ : Ապա Պոմպէի ըզհետ կրթեալ տալ բարձ հիւպատոսութե միում ումեք ՚ի բարեկամացն, առաքեալ արծաթ բաժանել բաշխել ընդ ցեղս . և բանին հռչակ հարաւ՝ եթէ գրամաքաշիք

լինին 'ի պարտեզս Պամպէի: Յայնժամ՝ Կատոնը խելամուտ զկանանին առնէր՝ եթէ յազգակցութեանն Պամպէի անշուշտ ապաստարակորդ և ինքն լինէր ամեթով վատութեան գործոյն . և արդարացուցանէին կանայքն զոգջական մտածութիւն զառնն 'ի բանին յայնմիկ:

Այլ տակայն եթէ գատել ինչ արժան իցէ 'ի գիպաց անտի, թուի իմն Կատոնի մեծապէս յանցանել 'ի բանին . քանզի յանձն չառեալ զազգակցութիւնն զայն՝ թող եւ Պամպէի գնալ յարել 'ի Կեսար և հաստել զամուսնութիւնն զայն . որով և 'ի մի Պամպէի խառնեալ զորութիւնն և Կեսարուն՝ քակեցաւ քաղաքն և գողցես տապալեցաւ տէրութիւնն Հռովմայեցոց: Այլ թերեւ և պատահէր ոչ այս, եթէ Կատոնը՝ որ զանգիտեացն 'ի փոքունց անտի խակութեանցն Պամպէի, տեղի չտայր մեծամեծացն գործելոյ առ 'ի նմանէ՝ յաւելեալ զիւրն յատարին զորութիւն: Այլ այսոքիկ յետոյ ուրեմն հանգերձեցան:

Իսկ յայնժամ 'ի պայքար ելեալ լուկուղլոս ընդ Պամպէի վասն կարգաց ինչ իւրեանց որ 'ի Պոնտոս՝ այր զարամբ ելեւելս առնելով հաստատել զիւրն, անդամոր Կատոնը յայանի թիկունս տուեալ լուկուղլոսոյ հարստահարելոյ՝ իբրեւ նկուն 'ի Սինկլեթոսին լինէր Պամպէոս, կամեցեալ ինքն զիստժանն յանդուցանել խորհուրդ 'ի մէջ արկանէր տալ բաշխ գերանոյ զորահանին . իսկ իբրեւ և զայն նուազ յազմաւ

հարեալ 'ի Կատողնէ՝ մերժեցաւ խորհուրդնորա, ապա չղբաւ յարեցաւ 'ի Կղովգիոս՝ աքր ժպիրհ 'ի հռետորս խուժանին, և 'ի բանի իւրում արար և զԿեսար. որում և պատճառաւ տուեալ էր ինքնին Կատողն :

Քանզի գարձ Կեսարու արարեալ յարչաւանէն Իբերեան, և հիւպատոսութեան հետամուտ լեալ, միանգամայն և հանգէս խնդրէր յաղթանակի. Այլ քանզի ըստ օրինաց կարգին՝ պարտ էր հետամտիցն 'ի ներքս լինել 'ի քաղաքին, իսկ յաղթանակելոցն՝ կալ արտաքոյ, խնդրէր Կեսար 'ի Սինդիստոսէն հետամուտ բարձին լինել 'ի ձեռն միջնորդաց : Իբրեւ բազումք հաւանեցան ընդ խնդիրն, ընդդէմ գարձաւ Կատողն. և խելամուտ եղեալ այլոցն թիկնաւ ծուծեան առ Կեսար, ինքն զօրն ողջոյն անգանձօր ծախեաց յատենախօսութեանն, և խոջնդոտն լինէր խորհրդոյն : Մինչև Կեսար թողեալ զբան յաղթանակին՝ եկեալ մտեալ 'ի քաղաքն յարեցաւ 'ի Պոմպէոս, և խնդրէր զբարձ հիւպատոսութեանն : Իբրեւ Կարդեցաւ նա հիւպատոս, ապա զՅուլիոս 'ի կին Պոմպէի. և միամտեալք ընդ միմեանս ընդդէմ քաղաքին, Կեսար օրէնս 'ի ներքս արդանէր միջակաւ բաշխ տալ գեանոյ աղքատաց ժողովրդեանն, և Պոմպէոս թիկնածու կայր յայնժամ օրինացն :

Ապա յայնժամ Լուկուղղոս և Կիկերոն միաբանեալ ընդ Բիբուլեայ միւսում հիւպատոսի՝ ընդդէմ գառնային նո-

յոս . առաւել ևս Կատովն՝ որ խեթացեալ խեղ էր ընդ բարեկամութիւնն Կեսարու և Պոմպէի և ընդ միաբանութիւն նոցա՝ իբրու ոչ ՚ի լաւագոյն ինչ կրթել . և ասէր՝ ոչինչ ընդ բաշխ գեանոյն զանգիտեալ յայնժամ, այլ յորժամ զգարձ մոխարինին պահանջեացեն ասպա պարգևաբաշխքդ այդոքիկ և խայծարկութիւն խուժանին : Չայս օրինակ խօսեալ Կատովնի՝ յինքն զՍինիդիոսան յանդոյց, գարձեալ և ոչ սակաւ մարդիկ՝ որ խոժոռեալ խեղ էին ընդ աննուէր գնացան Կեսարու : Քանզի և ՚ի քաղաքին զամենայն խնդիր զժպիրհ և զյանգուքն զժողովեալապետացն ՚ի հաճոյս խուժանին, ողջ զամենայնն ՚ի գլուխ տանէր Կեսար հիւպատեան իշխանութեամբն . այնպէս անփառունակ հանգիսիւ ընդ միա մասնեւրով ուամին : Ապա զանգիտեալ երկոցուն նոցա ոչինչ լինել կամագիւտ, ձեռնամուխ ՚ի բռնութիւն լինելին : Եւ առաջին՝ մինչդեռ անգուտտ ՚ի վար իջանէր Բիւրդոս, կողով ազգեաց ամացեալ լինէր ՚ի վերայ առնն . ապա և վարդաւորացն նորա ՚ի վերայ անկեալ, խորտակէին զվարդան . առ այս և նետաձիգ ևս եղեն յայնժամ, զի և բազումք ՚ի Բիւրդոսեանցն մէրաւորք, և առհասարակ ամենեքեան ՚ի փախուտ խուճապեցան ՚ի հրապարակէն . խեղ անդ Կատովն անադան ուրեմն վերջոտեալ գնայր յամրագայլ, մերթ ընդ մերթ գարձեալ յետս և նզովս քաղաքացեացն կարգայր :

Եւ այնպէս ապա ոչ զբաշխն միայն հաստատեալ կնքեալ, այլ և վճիռ ևս ետան՝ ողջոյն Սինկղիստոսին երգումն կուել 'ի հաստատութիւն օրինացն և 'ի զօրավիգն ընդդէմ գիմնագարձիցն, պատուհասա սահմանեալ մեծամեծս՝ որ ոչն երգնուցուն։ Ուստի և առհասարակ հարկաւորեալք կուէին զերգումնն, յուշ անեալք զկիրա զնախնոյն Մեռեղղեայ՝ որ յանձն չառել երգման 'ի վերայ օրինացն այնոցիկ լինել, ինքն վտարանդի չորաւ յիտալիոյ և ժողովուրդն փոյթ ինչ չաանէր։ Ոյր աղագաւ և Նատովնի յայնժամ առ տնին յոյժ պաղատէին կանայք յարտատու հաստեալք՝ յանձն առնուլ զերգումնն։ Բազումս աղաչէին զնա և բարեկամքն և մտերիւնքն։ Բայց որ առաւել 'ի հաւանութիւն անդր երգմանն ան զՆատովն, էր ինքնին Վիկտորն հռետոր։ Կալր և խրատ տայր նմա և խելամտեցուցանէր, եթէ իրաւունք չիցեն արդեօք՝ նմա միայնոյ խոտել զհասարակաց խորհուրդն։ և զի՝ մոլեգին առն և խելայեղի իցէ գիմնագրաւ 'ի վտանգ խռնդքել փոխել զայն ինչ՝ որ 'ի գլուխ ելեալ փոխել այնուհետեւ ճշունի. և զի՝ և անհր նարին կիրք իցեն արդեօք Թողուլ լքանել նմա զքաղաքն՝ ոյր վասն ճգնեցաւ նա յա մենայնի և 'ի ձեռս մտանել դաւածանացն, և իբրու ինքնակամ խուսափել տեղի տալ 'ի վտանգացն՝ յոր վտանգել պարտ իսկ էր վասն նորա։ զի Թէ Նատովնի պէտք ինչ չիցեն հռովմայ, այլ հռովմայ և բա-

բեկամացն արեալ են Վատովնի. և առաւել քան զամենեւեան՝ ինձ Վիկերովնիս՝ աւեր՝ որ գաւառնեալս եմ աւագիկ 'ի Վղդկեայ, որ արդ ժողովդապետական իշխանութեամբն մերկապարանոց ինձ 'ի գիւմի հարեալ էայ: Եւ ասեն ամեցել յայնժամ Վատովնի յայտպիտեաց փառսից և 'ի խնդրուածաց՝ զոր առ անին և 'ի հրապարակի ազաւելին զնա, և հազիւ ուրեմն յանկէի նմա և գնալ կուել զերդումն 'ի վերջէ ամենեցուն, բայց 'ի փառսեայ 'ի մտերիմ բարեկամն:

Իբրեւ այս այսպէս կատարեցաւ՝ բարձրացաւ փքացաւ Վեապ, և 'ի ներքս օրէնս այլ արկանէր՝ առնուլ բաշխել գոգցես ճշդ զՎամպանիս յապցատա և 'ի մուրիկս. և ընդգէմ գարձաւ նմա և ճշ ոք՝ բայց փայն Վատովն: Ուստի և հրաման տալիս Վեապ առնուլ զնա 'ի վալի 'ի բեմն, և ածել 'ի տուն բանտի. իսկ Վատովն և ճշ այնպէս թողացաւ 'ի համարձակ և յազատարեան բարդաւոյն. նա և 'ի տանել անդ 'ի բաց, երթալի և խօսել ընդգէմ օրինացն այնպիկ և յորդոր ևս քաղաքացեացն տալիս սանձել կոծել զարան՝ որ զայն օրինակ վարեացեն ընդ քաղաքին: Ապա Սինկզիտան 'ի Թաղծութիւն մեծ համակեալ՝ զհեա գնալի Վատովնի, ընդ նոսա և լաւ որեար ժողովդեանն, յանմուռնջ լռութեանն 'ի գէմս զարանութիւնն բերեալ և զլուան. որպէս զի և ինքնին Վեապ խելամուտ ընէր՝ զի ճշ հանգարակին

բանին : Սակայն և այնպէս ճոխաբար յամուեալ 'ի ժամուն և գէտակն կալեալ բողոքոյն ինչ Կատովնի և ազերսաբանութեանն, թոյլ տալոյ այնպէս 'ի բաց զայրն տանել : Իբրեւ յայտնի իսկ էր տեսանելէացն՝ եթէ ոչինչ յայնպիսիս կրթեսցի երբէք Կատովն, ապա և Կեսար յաղթահարեալ յամութոյն և 'ի խամուութենէ գործոյն, սագրէր միում սւմեք 'ի ժողովքապետաց անտի երթալ թափել զԿատովն :

Եւ այդպէս ապա ողորեալ ամոքեալ նոցա զխուժանն յորինացն յայնցանէ և 'ի պարգևաբաշխութենէն, վճիռ այնուհետեւ ելանէր առնուլ Կեսարու զխուսակալ լուծիւն զլիւրիկեցւոյ և ողբոյն զԳաղատիոյ ընդ ամս հինգ. և հրամայեցին ևս նմա գումգո չորս զօրականին. թէպէտ և անգուստ Կատովն բողոք բարձեալ նախապատում լինէր քաղաքին՝ զի այնպէս իբրու յանխաբ գզեկի՝ նոքա իւրեանց իսկ քուէիւք առեալ կացուցանեն զիւրեանց բռնաւորն : Առ այս՝ և ընդգէմ օրինաց 'ի պատրկաց զարմէ անցուցեալ 'ի ժողովրդականն զՊապոյոս Կղովգիոս, կարգեցին զնա ժողովքապետ, որ և ըստ նոցա կամին գործէր զամենայնն առ 'ի գամագիտ լինել 'ի վտարանգուծիւնն Կիկերովնի : Կարգեցին և 'ի հիւպատոս զԿալպուրնիոս զՊիսովն 7 զաներ Կեսարու, և զԳաբրինիոս Պաւլոս՝ զայր 'ի գրկացն Պոմպէի, որպէս ասեն՝ որ միանգամ համբռն 'ի վերայ կացեալ էին բարուց և վարուց նորա :

Եւ ապա Թէպէտ և այնպէս դորացեալ տիրացան իրացն, և նկուան զկէս մի արարին զքաղաքին պարգեօք, և զկէս մի արհաւրօք, զանգիտեալ երկնչէին նոքա գարձեալ 'ի Կատովնէ: Քանզի և 'ի յաղթուլ Թիւնա անգ իւրեանց մեծապէս քրտնեցան նոքա. առ այս և ոչ առանց ամեթոյ՝ ուստի և գժոխըմբերելի էր նոցա խոստովան լինել՝ եթէ հազիւ ուրեմն ուժգին գամադիւտ լեալ իցեն: Նա և ոչ ինքնին Կզով գիոս յաւայր նկսան զԿիւերտն առնել 'ի մերձաւորութեանն Կատովնի. այլ հնարի մաց խորհրդով անգէն իբրե իշխանացաւ, առաքեաց կոչեաց զԿատովն և ասէր՝ գիտեւ զնա ինքնին այր ամբիծ առաւել 'ի մէջ Հռոմայեցւոց, և մտազիւրագոյնս զհաւատան զայն արդիւնացուցանել առ նա. զի Թէպէտ և բազումք հետամուտ կուսակալութեանն եղեալ Կիպրոսի՝ ազաչեն առաքել անգր, բայց ինքն առժանի զնա համարեալ բարձին այնմիկ՝ յօժարագոյնս զչնորհն զայն շնորհեացէ նմա: Իսկ անգուտս Կատովն բողոք բարձեալ՝ եթէ գաւառանութիւն է բանն և հարատու հարութիւն և ոչ շնորհք, յայնժամ Կզով գիոս յաւանդագոյնս և յաջրատագոյնս կրկնեաց և ասէ. "Քաջէ. եթէ շնորհս չհամարեսցիս քեզ զայդ, երթիցես ապա անգր յակամայ կամս", : Արաց և անգէն յանգիման եղեալ խուժանին՝ տալք օրինօք վաւերական գործել զիւր խորհուրդն արձակել անգր զԿատովն:

Բայց 'ի չաւ անկանել նորա՝ շտայր նմա
 Կզոյգիտս ոչ նաւ և ոչ զօրական , և ոչ զօր
 զորք 'ի պաշտօնէից , բայց երկուս գաղկոս՝
 յորոց մի էր 'ի գողոց անախ և այր եղևո-
 նաւոր , և միւսն՝ յարքանեկացն նորուն
 Կզոյգիտի : Եւ իբրև այն թէ գաղնաբերայ
 ինչ իրք իցեն Կիսրոսինն և Պաղտմէոս ,
 յանձն առնէր նմա և 'ի հայրենիա անգր
 գարձուցանել զվարանգիսն 'ի Բիւզանդա-
 ցաց . խնդրէր հարուստ ևս ժամանակ հե-
 ռադոյնս զկատարիլն ունել 'ի քաղաքէն՝
 զաւուրս ժողովդատարտութեան իւրոյ :
 Իսկ իբրև 'ի հարկ յայն ըմբռնեցաւ Կա-
 տարի , յայնժամ խրատ 'ի ներքս տայր
 Կիկերոսին մի ազմուկ 'ի հալածանս իւր
 յուղել և մի զէնս և մահուան անել 'ի մե-
 րայ քաղաքին , այլ տեղի տուաւ ժամա-
 նակին՝ այնպէս զերկրորդ զայն նուազ ա-
 պրեցուցանել զհայրենիսն : Եւ ինքն ար-
 ձակեալ յառաջոյ զկանխդիտս 'ի Կիսրոս
 զարեկամ իւր , գուն գործէր 'ի նորա
 մեռն անել խոնարհել զՊաղտմէոս առանց
 մարտի պատերազմի . միտերս ընչից և պա-
 տիւս 'ի ներքս մատուցանէր նմա զամենայն
 աւուրս կենաց նորա . իբրև զի և ժողո-
 վուրդն ինքնին տալ նմա հանգերձեալ իցէ
 'ի ձեռս զքահանայութիւն զատուածոյն Բ
 'ի Պափոս : Եւ զտեղի առեալ կայր Կա-
 տարի 'ի հռոգոս , պատրաստէր կազմէր և
 անկալեալ մնայր պատասխանայն :

Զայնու ժամանակաւ արքայն Եգիպ-
 տոսի Պաղտմէոս 'ի պատճառէ իմեքէ 'ի

սրտամտութիւն և 'ի կազ բերեալ ընդ քա-
ղաքացիան, Թողեալ զԱղեքսանդրեա նա-
ւադնաց լինէր 'ի Հռոմ. ակնկալեալ 'ի
ձեռն Պոմպէի և Վեսպարու միւսանգամ
հաստատել յաղքայութեանն: Բայց կա-
մեցեալ բերան 'ի բերան խօսել ընդ Ալ-
տովնի, առաքեաց՝ աղք առնէր նմա զգա-
լուստ իւր. ակն ունէր ինքնին Աստովնի
գալ առ նա. բայց յայնժամ գէտ տալը
Աստովնի 'ի պէտա նստել արովայնին, և ա-
սէր՝ զի Թէ Պաղտմեայ կամք իցեն՝ ինքնին
իսկ եկեացէ առ նա: Իբրեւ չորաւ առ նա
Պաղտմեայ, ի՛նչ ընդ առաջ ել նմա Աստովնի,
և ի՛նչ յոտն ևս եկաց. այլ ողջոյն միայն
տալը նմա իբրեւ առն սոսկականի, և ամէր
բազմել: Յայսմանէ զառաջինն խռովեալ
ամբոխեալ կայր յանձն իւր Պաղտմեայ.
յոյժ էր զպոմեացեալ ընդ հանդերձ առնն
ընդ սոսկական և ընդ գուղնաքեայ, գար-
ձեալ և ընդ պինչափ ճոխաբար պերճու-
թիւնն: Իսկ ապա առեալ 'ի խօսել վասն
իրաց իւրոց, և լուեալ զնորա բանսն լի ի-
մաստութեամբ. և զի՝ և գեղեցիկ յանդիմ-
նութեամբ առեալ յանգիմանէր զնա և
խելամեծեցուցանէր ևս, զի զերջանկութիւն
Թողեալ զիւր զմեծ՝ յուզի անկեալ գնալը
'ի վաղմբերութիւն և 'ի քիրան՝ երթալ
պարգևաբաշխ լինել, և նկուռ զանձն առ-
նել ընչաքաղցութեան ճոխիցն Հռովմայ.
զի եթէ և զԵգիպտոս ողջոյն յարծամ-
բոխեացէ նա՝ հազիւ արդեօք յաղեացին
արք. այդպիսի:

Առ այսպիսիք՝ լուեալ և զառ նա խորհուրդն Կատողնի գարձ անդրէն առնել և հաշտ ընդ քաղաքացիսն իւր լինել, և զինքն ևս 'ի ներքս մատուցանէր Կատողն երթալ ընդ նմա և գործակից հաշտութեանն լինել. Յայնժամ ապա 'ի բանից ապա 'ի միտս եկեալ Պաղումեայ՝ իբրու 'ի ցնորից իմն մտաց և յախշութենէն, խելամուտ եղեալ Ճշմարտութեան բանիցն և զգոնութեան առնն, պատրաստեցաւ 'ի գլուխ տանել զխորհուրդն Կատողնի: Բայց ապա միւտանգամ զառածեալ յիւրոց՝ անտի բարեկամաց՝ իբրե յուղի անկեալ եհաս 'ի Հռոմ, և անգանօր առաջին առ դուրս գեղերեալ նա միում ումեք յաւագացն, ակաւ յոգւոց հանել աշխարել զձախողակ մտածութիւն իւր. իբրու եթէ ոչ զմօրդոյ ուրուք զլաւի աղարտեաց զխորհուրդ, այլ համբուն զգից ուրուք զպատգամ:

Իսկ յայնժամ Պաղումէոս Կիպրացի՝ ըստ գեղեցիկ բախտին Կատողնի՝ գեղակուր եղեալ անձին արար: Եւ քանզի համբաւ ընթանայր՝ եթէ հարստութիւն շատ եթողայրն, ոչինչ այնպէս վստահ 'ի Կանկիլոս եղեալ Կատողնի, առեալ զիւր քեռորդին զԲրուտոս արձակէր 'ի Կիպրոս. և ինքն ծովագնաց հասեալ 'ի Բիւզանդիան՝ անգանօր 'ի հաշտութիւն ամել զվտարանգիսն ընդ քաղաքացիսն, և միաբանեալ զքաղաքն՝ յուղի անկանէր 'ի Կիպրոս:

Արդ միեւրս բազում գոլով անգանօր ալքոնի կարաւոյն, բաժակք և սեղանք

և ամանք, պատուականք և ծիրանք, զոր 'ի վաճառ հանեալ պարտ էր յարծաթ փոխել, կամեցեալ Վատովնի ինքնին ճշգրիտ քննել զամենայնն և գեղեցիկ գնաց վաճառել, անձամբ անձին մերձ կալ և խնամով հաշիւ 'ի ներքո բերել, ոչինչ վտաւ հացաւ 'ի ասվորութիւն հրապարակին . այլ առհասարակ խիթացեալ ընդ պաշտօնեայնն և ընդ մուսնեախկնն և ընդ գնողնն և ընդ բարեկամնն ինքնին գլխովին, ինքն առանձին կայր խօսէր ընդ գնողնն, և առնառն 'ի նոցանէն տայր զգինն աննշուցանել . և զայս օրինակ թագա բաղում ինչ վաճառեաց 'ի կարասույ անտի : Բայց 'ի յերկուսանաց անտի Վատովնի գժգմեցան բարեկամք նորա . նա և Մուշատիոս ինքնին գլխովին՝ մտերիմ՝ նորա առաւել քան զամենեւեան՝ 'ի սրտմտութիւն իմն անհաշտ բողեցաւ յայնժամ . մինչ զի և յարձանագրել ապա Վերադու յեա ժամանակաց Ճառ ընդգէմ՝ Վատովնի, յայտնանէ բաղում ինչ նիւթ հանգերձեցաւ նմա երգիծանել զնա :

Սակայն Մուշատիոս ինքնին պատմէ՝ ոչ 'ի յերկուսանաց անտի Վատովնի գրգռիլ նմա 'ի բարկութիւն, այլ 'ի զանց զնովաւ առնելոյն նորա և 'ի նախանձաւորութեն իւրմէ առ Վանիգիոս : Քանզի և նա ևս արձանագրեաց ինչ վասն Վատովնի, և Թրասէոս յաւեա իմն գհեա չղբաւ արձաւ նազրութեանն այնմիկ : Անգանոր պատմէ Մուշատիոս՝ հասարակ նմա 'ի Վերադու

յետ ամենեցուն, և անգանոր իջական զայն
ունել՝ զոր այլոց յանձին կալեալ չիւր . և
Թէ՛ գնացեալ նա առ գուրան Կատովնի՛
յետաւ արձակեցաւ . քանզի 'ի ներքս պա-
րապեալ կայր նա նիւթեւ հնարեւ ինչ 'ի
միտովն ընդ Կանիգիոսի . և Թէ՛ ապա չա-
փով գանդաւս վասն բանին կալեալ, տայր
նմա պատառեալի Կատովն ոչինչ չափա-
ւոր . իբրու այն Թէ՛ բազում սէր (որպէս
ասաց Թէոփրատոս) բազում անգամ
պատճառք ընի ասելովԹեան . և յաւել
ասել . “ Ոյր աղագաւ և քո ինքնին գրե-
գուեալ է վասն մեծապէս սիրոյդ ” իբրու եւ
Թէ նուազ քան զքոյ արժանն առնուլ
յինէն զպատիւ : Բայց ես զԿանիգիոս ա-
ռաւել քան զայլան 'ի գործ վարեմ վասն
փորձոյ առն և հաւատարմութեանն . զի
դա առաջին եկեալ եհաս այսր, և ամբիծ
գտաւ և անարաս , : Զայս յայնժամ ա-
ռանձինն ասաց նմա Կատովն, այլ ապա 'ի
վեր եհան և առ Կանիգիոս : Իրազեկ այնմ
եղեալ Մուսատիոս, այնուհետե ոչ յըն-
թրիան երթալ Կատովնի, և ոչ 'ի խոր-
հուրդ 'ի կոչ նորա : Եւ 'ի սպառնալ նմա
Կատովնի՛ 'ի բաց 'ի նմանէն հանել զգրաւն,
ըստ որում սովորեցան առնել առ անաս-
տեալսն, նա երես ինչ չարարեալ սորաւ
նալեացն՝ ելեալ նաւեաց 'ի Հռոմ, և հա-
րուստ ժամանակ այնպէս եկաց 'ի պրոմետեւ
Թեանն իւրում :

Ապա գէպ եղև՝ զի Մարկիա (որ աս-
կաւին բնակէր ընդ Կատովնի) զքանիւք

անկեալ ընդ նմա, հրաւիրեցան նոքա յն թրիս 'ի Բարկաւայ. և ապա մտեալ 'ի ներքս և Կատովն 'ի բազմեւ անդ այլոց 'ի սեղան, հարցանէր զիւր տեղին 'ի բազմականին. իբրեւ պատասխանի ետ Բարկաս՝ բազմեւ ուր և կամք իցեն նմա, յայնժամ Կատովն ի ընդ այս ընդ այն յածեալ զսկն՝ տակք բազմեւ առ Մուշատիոսի, և շուրջ եկեալ գայր և բազմէր առ ընթեր նորա. բայց սիրոյ ինչ նշան այլ չեցոյց նմա ողջ 'ի ժամ ընթերեացն : Սակայն և 'ի կրկին խնդրուածաց անտի Մարկիայ՝ առեալ ապա Կատովնի առաքէր գրէր առ Մուշատիոս՝ իբրաւ որ կամէր բանս ինչ խօսել ընդ նմա : Անգէն Մուշատիոս ընդ այդս այդուն գընացեալ 'ի տուն Կատովնի, անգանօր գերերեցաւցանէր զնա Մարկիայ՝ մինչև առ հասարակ այլոցն մեկնել 'ի տանէն. և ապա մտեալ Կատովնի՝ ուր էր Մուշատիոս, զերկտոին զձեռան անեալ զպարանոցան նորա՝ համբուրէր զնա, և հիւրամեծարութեամբ ժողովեաց զնա : Արդ մէք մանրամասին պատէս պատմեցաք յայսպիսեաց աստի, զմտաւ անեալ՝ եթէ և այդպիկ ոչ ինչ պակաս քան դպրանին և քան զմեծամեծան զնորա՝ 'ի գեմս բերցեն արգեղք զոյս բարուց զառնն :

Բայց Կատովն յայնժամ կուտէր ժողովէր տաղանդս արծաթոյ իբրեւ եթն հաղարաց : Այլ երկուցեալ յերկայն նաւա գնացութենէն, տայր կազմել ամանս բազում՝ արոց մէն մի տանէր տաղանդս եր-

կու և գրամակշիւս հինգ հարիւր . և առեալ պարան երկայն կտալէր 'ի նոստ , և 'ի ծայր պարանացն անդէր սուսկս մեծամեծս . զի թէ երբէք խորատակեացի նաւն , 'ի նոցուն յայտնի կայցէ որ 'ի խորս անդ վայր արծաթոյն : Բայց յայնժամ գրամքն յաջողակի հասանէին 'ի տեղին , խուս մի միայն կորուսեալ 'ի նոցանէն :

Այլ Կատովն 'ի մատեանս երկսւա ճրջ գրիտ արձանագրեալ զամենայն բան զպատամանն իւրոյ զայնորիկ , ապրեցաւ և ոչ մի 'ի մատենից անտի : Քանզի զմին յայնցանէ յանձն արարեալ ազատագրելոյն իւրոյ Փիղարգիւրոս անուան , և նա յուզի անկեալ 'ի Կէնքրեայ և նաւակոծեալ կորուսանէր զմատեանն ընդ այլ ամենայն աղիւս . իսկ զմիւսն առ իւր պահեաց ինքն մինչև 'ի Կերկիւրաս . ուր և խորան հարեալ 'ի հրապարակին , և անգանօր նաւառ տեացն 'ի գիշերի խարոյկ շատ արկեալ 'ի գառնաշուռ ձմերայնոյն , հրդեհակեղ լինէին խորանքն , աճիւնանայր և մատեանն : Եւ թէպէտ և յայնժամ պաշտօնեայք արքային Պողոմեայ զքերանս խնուին զթշնաւ մեացն և զչարսխօսացն , սակայն և այնպէս յոյժ ցաւեաց Կատովնի վասն մատենիցն . քանզի և պատուամորէր զայն հաշիւան 'ի ներքո բերել ոչ 'ի ցոյցս ինչ իւրոյ հաւատարմութեանն՝ այլ օրինակ ճշգրտութե մատուցանել այլոց . և արգելաւ 'ի նախաձորդ Քաջէն :

Բայց նաւագնաց մերձենալ Կատովնի

'ի քաղաքն՝ ոչինչ զանխուլ կացեալ 'ի հռոմայեցւոց, անդուստ աւագանին առհասարակ և քահանայք և ողջոյն Սինկղիտոսն, և ամբոխ մեծ 'ի ժողովուրդոց ընդ առաջ չլքան նմա գետովն, զի և գետափունք աստի անտի ըի էին մարդկամբ. և նաւագնաց վերելք այն Վատովնի յայնժամ՝ ոչ ինչ խոնարհագոյն էր 'ի հանդէս և 'ի շուք յազմանակի: Սակայն և թուեցաւ իմն 'ի ժամուն շինականագոյնս գնալ Վատովնի և Ճոխաբար. զի հիւպատոսս տեսեալ 'ի հանդիպոյ և զօրավարս՝ չել նա 'ի ցամաք երթալ առ նոսա. այլ այնպէս ընդ հոսանսն 'ի վեր նաւեալ անցանէր յառաջ վեցաթի արքունի նաւան, և ոչ զկայ ինչ էաւ՝ մինչև հասեալ նաւահանդիսին 'ի նաւակայս անգր:

Իսկ իբրեւ զայնչափ արծաթն տեսանէին տանել ածել ընդ մէջ հրապարակին, հիւցեալ զարմացեալ կայր ժողովուրդն ընդ բազմամթերան, և Սինկղիտոսին յայնժամ 'ի մի խմբեալ տայր վճիռ գեղեցիկ ներբողւք՝ զօրավարական բարձին վասն Վատովնի յառաջ քան զժամանակն. առ այս՝ զի և մտցէ նա 'ի թատրոնս պատմութեան արկեալ ծիրանի: Այլ Վատովնի հրաժեշտ յամենայնէն տուեալ, աղաչեաց միայն զՍինկղիտոսն յազատութեան թողուլ զՆիկիաս հաղարապետ տան արքային. ինքնին վկայութիւն տուեալ զթրութեան զաւնն և զհաւատարմութեանն: Եւ էր 'ի ժամանակին հիւպատոս Փիլիպպոս հայրն

Մարկիայ՝ սակայն շուք և զորութիւն բարձին գողցես ուղղին յանկուցեալ կայր 'ի Կատովն . որում և շուք ոչ միայն իշխանակիցն Փիլիպպոսի հարկանէր վասն առաքինութեան առնն, այլ և Փիլիպպոս ինքնին 'ի պատճառս ազգականութեանն :

Զայնու ժամանակաւ գարձ 'ի վտարանդութենէն արարեալ Կիկերովնի՝ յոր տարագրեցաւ 'ի ձեռն Կղոդեայ՝ և մեծապէս զօրացեալ 'ի վայր ձգէր քարշէր բռնութեամբ 'ի բացակայութեան նորա ըզպնակսն զժողովդապետութեան նորա՝ զորս արձանագրեալ կորդեալ էր նորա 'ի Կապիտովիոնի : Ոյր աղաքաւ յատեան ժողովեալ Սինկղիտոսին և 'ի ներքս զիւր ամբաստանութիւնսն մատուցեալ Կղոդեայ, պատասխանի առնէր Կիկերովն՝ եթէ ժողովդապետութիւն այն հակառակօրինաց 'ի ձեռս տուեալ Կղոդեայ, պարտ է ապա զուր և անվաւերական լինել և ամենայն գործոց և արձանագրութեանց նորա 'ի ժամանակին յայնմիկ : Բայց յայնժամ Կատովնի պատնեալ ընդհատէր զխօսն, ապա և 'ի վեր յոսն վազեալ՝ ասէր . [Եպէտ և ըստ իւրումն կարծեաց Կղոդիոս ինքնին ողջամիտ ինչ և բարի ոչ գործեաց 'ի պաշտաման իւրում, այլ եթէ անվաւեր ամենայն գործքն լինիցին Կղոդեայ յիշխանութեան նորա, ապա անվաւերական լինիցին և ամենայն գործք իւր 'ի Կիպրոս, և ոչ օրինաւոր ինչ այն արշաւան նորա վճռեալ

յանքինաւոր իշխանէ . և յաւել ասել
 Կատովն՝ օրինաւոր կարգաւ ընտրեալ Կղզ
 գեայ 'ի ժողովդապետ' անցեալ 'ի պա-
 տրիայ դարմէն 'ի ժողովդականն, զոր և
 Թոյլ տան օրէնք, և Թէ ըստ այլոցն օրի-
 նակի անբարի գնացեալ իցէ Կղզեայ յիշ-
 խանութեան իւրում, պարտ է զհարաւա-
 հարողն ինքնին խրատել Եւզգել, և ճշ ըզ-
 դարձան լուծանել զիշխանութեանն հարս-
 տահարելոյ : Ապա Կիկերոն յասուցեալ
 ընդգէմ Կատովնի՝ հարուստ մի ժամանակ
 ոչ ևս առ բարեկամն ունէր զնա . 'ի վեր-
 ջէ ուրեմն ապա 'ի հաշտութիւն եկին նո-
 քա ընդ միմեանս :

Բայց զայնու ժամանակաւ յուգի ան-
 կեալ Պոմպէոս և Կրասսոս գնալ զքանիք
 անկանել ընդ Կեասարու՝ որ անցեալ գայր
 ընդ Ալպեանն, խորհուրդ հաստատեցին
 հետամուտ խնդրել հիւպատոսութիւն
 երկրորդ, և 'ի կամագիւտն լինել՝ տալ վըճ
 ռաւ Կեասարու կուսակալութիւն այլ ևս
 հնգից տմայ . և իւրեանց դարձեալ՝ կու-
 սակալութիւն զաւարդ գաւառացն և գը-
 բանս և զորս . և էր այն միաբանութիւն
 չարութեան՝ բաժանել յինքեանս զտէրու-
 թիւն, և քանգել տապալել զքաղաքն :
 Արդ յայնժամ բազումք ոմանք 'ի լառ ո-
 թերոյն պատրաստեալք կրթեալք 'ի հիւ-
 պատոսութիւն անգր, տեսեալ զհետա-
 մուտ ջանն զերկոցուն աւագացն զայնո-
 ցիկ, առհասարակ վերջոմնեցան . բայց 'ի
 Լեւկիոսէ Դոմիտիոսէ, որում և խրատ

տալը Կատովն՝ որ և զքոյր իւր զՊորկիա 'ի կին տուեալ էր նմա, մի ամենևին տեղի տալ 'ի մրցանացն, յորում ոչ իշխանութեան բարձի են բանք, այլ ազատութեան հռոմայեցոց: Անդ և բանք լսելի լինէին 'ի քաղաքին յողջախոհ մարդկանէն, եթէ արժան չի առնուլ 'ի միասին խառնել ըզ Կրասասի զօրութիւնն և զՊոմպէի, և այնպէս կարի շքեղ և պերճ գէւապատոսութիւնն յարդարել. այլ պարտ և արժան է զմի որ 'ի նոցանէն 'ի բաց քեցել յիշխանութենէ անտի: Չայս ասէին և եկեալ առ Դոմիտիոս խրախոյս տային նմա պինդ կալ 'ի խորհրդեանն, իբրե զի և բազումք 'ի լռելոց անտի առ ահին՝ քուեայս վասն նորա արկեցն: Կասկածեալ վասն այսորիկ Պոմպէի՝ դարան գործեաց Դոմիտեայ, որ վաղ քաջ ընդ այդն ելեալ իջանէր 'ի դաշտ անդր 'ի լոյս զամբարաց:

Քանզի հարեալ անդանօր այրն կարապետ զամբարակիւր Դոմիտեայ՝ գիտապատանկանէր, և այլք դարձեալ միտաւորք 'ի փախուտոս դառնային առհասարակ բայց 'ի Կատովնէ և 'ի Դոմիտեայ: Քանզի և Կատովն ինքնին թէպէտ և վերս առեալ 'ի բազումն, ունէր արգելոյր զԴոմիտիոս և յորդորէր պինդ կալ նահատակել ոգւով չափ 'ի վերայ ազատութեան ընդդէմ բռնաւորացն այնոյիկ. իբրու որք այժմէն առհաւատեայ զբռնակալութեանն իւրեանց տան աւագիկ յանիրաւութեանց անտի իւրեանց: Այլ Դոմիտիոս ոգինչ

քաջալերել էր բերել տասանիկ վառնգին, անկեալ ապաւինեցաւ 'ի տուն. և այնպէս ապա ընտրեալ կարգեցան հիւպատոսք Արատոտ և Պոմպէոս: Բայց Վատովն և ոչ այնպէս հանգարտեաց, յառաջ մատենադմնագրաւ խնդրէր զգորավարաց բարձն. խնդրէր 'ի նմա ամուր ապաստանի՝ մարտ դնել կռուել ընդ նոսա, և աւագացեալ 'ի գիւմի հարկանել աւագացն: Զանգիտեալ նոցա՝ եթէ յանկարծ Վատովն զօրավարութեամբն ճոխացել ակոյրեան ընդ գէմ կայցէ հիւպատոսութեանն, յանկարծակի և զանխուլ 'ի բազմաց ատենն խմբեալ վճիռ ետուն՝ զի ընտրեալքն 'ի զօրավարութիւն արագ զուամբ զիշխանութիւնն կալեալ, ոչինչ յամեցուցեն զօրինաւոր զժամանակն՝ յորում քննեն ըզկաշառակործան ամբոխին: Ապա վճռան այնուիկ ազատ կացուցեալ զամենեւեան 'ի տալ համար զլանին զայնորիկ, 'ի հետամտութիւն զօրավարութեան յառաջ վարեցին 'ի մտերմաց անտի իւրեանց և 'ի բարեկամաց. տուեալ գրամ առ 'ի բաշխ, և ինքեանք գարձեալ ոստիկան 'ի վերայ կային քուարկութեանն:

Այլ յայտ ամենայնի վերայ 'ի փառաց անտի Վատովնի և յառաքինութենէն յաղթահարեալ լինէին այլք 'ի հետամտացն. քանզի զամօթի խուժանն հարեալ զժպատեհ համարէր իւրովքն քուէիւք վաճառել զՎատովնն, զոր մանուկանդ գնոց դնել պարտ էր քաղաքին 'ի զօրավար իւր.

ուստի և յայնժամ ցեղն առաջին յառաջ
կաշեալ՝ իբրև Կատովնի Թիկնածու գոաւ,
անգանոր ապա Պոմպէի կեզճաւորեալ
ձայն լսել զորոտման՝ արձակէր անադաւ-
բար զժողովն. քանզի և բնաւորեցան իսկ
Հռոմայեցիք առ ձախողակա ունել յայտ-
պիտեաց աստի, և միանգամայն ճհաստատել
կնքել ինչ մի 'ի ժամու անդ պատահելոյ
նշանին այնմիկ:

Բայց ապա անդրէն միւսանգամ բաշ-
խեալ արծաթ և 'ի գաշտէն 'ի բաց վա-
րեալ զլաւորեարն, ուժգին ապա ետուն
ընտրել 'ի զօրավար զՎատինիոս փոխանակ
Կատովնի: Եւ պատմեն՝ եթէ որք այնպէս
ձախողակի և յանիրաւի արկին զքուէայսն՝
անդէն իբրև փախստականք արանային 'ի
վայրացն. և թէ՛ այլք 'ի մի վայր խմբեալք
և յոգիս խոցեալք, անգանոր ժողով մի
գումարէր մի ոմն 'ի ժողովըգապետաց ան-
տի, ուր և յառաջ մատուցեալ Կատովնի
նախապատում՝ նոցա լինէր՝ իբրու արգա-
րև առ 'ի գից անտի մարգարէացեալ առ-
հասարակ վասն հանգերձեւոց իբաց քա-
ղաքին. և յուզէր դրդէր զքաղաքացիան
ընդգէմ Կրաստոսի և Պոմպէի, որ գիտակ-
ցութեամբ իսկ իւրեանց մտաց այնպէս
ազուացան 'ի գործ քաղաքին. ուստի և
զանգիտուն եթէ յանկարծ Կատովն զօրա-
վար կացեալ՝ սանձակոծեացէ զնոսա: Եւ
ապա յուզի անկանել նարա 'ի տուն, ամ-
բոխ մեծ ժողովըգեան զհեռ ընթանայր
նորա, որչափ ինչ երբեք ոչ չուան զհեռ՝

որոյ միանգամ զորազարութիւն զանձամբ
առեալ էին յայնժամ :

Արդ յայնժամ Գայիտ Յերոնիմոս
'ի ներքո մատուցեալ զսահման վճռոյն
վասն բաժնի դաւառացն ընդ մեռամբ
հիւսարատացն, իբրեւ եթէ մին 'ի հիւ-
սարատաց անտի կայցե զիբերիւս և զլի-
բիւս, և միւսն զԱստրիս և զԵգիպտոս. առ-
այս' և իշխան լիցին նոքա ընդ ծով և ընդ
ցամաք մարտ գնել կռուել ընդ ամենե-
տեան՝ զոր միանգամ կամենային նոքա նուա-
շել ունել. յայնժամ առհասարակ ամե-
նեքեան յաւասակաութիւն միջաքեկ ընդդէմ
դառնալ և զվճիռն կարճել, տեղն տային.
Իսկ Աստուծո՛ն 'ի վեր 'ի բեմն ելեալ 'ի խ-
տել մինչեւ արկեալ քուէիցն, հազիւ ու-
րեմն թոյլ եղև նմա աստնարանել ժամն
երկու միայն : Իբրև յայն ժամն բազում
լինչ կայր և խտեղր Աստուծո՛ն, խրատեղր և
նախադարձ հանգերձելոցն լինելը, աչ կո
ապա թոյլ տային յառաջել 'ի բանն.
Իբրև նա տակաւին պնդեալ կայր, յառաջ
մատերաւ ոմն 'ի սուրհանգակացն և զնա 'ի
վայր առնոյր 'ի բեմն : Իբրև և յայնժամ
ստորև կացեալ բողոք բառնայր և ունին-
գիրս ևս իւր ունելը՝ որ 'ի միասին ընդ նմա
յոգւոց հանելին, անգուստ միւսանգամ
մեռն 'ի նա միեալ սուրհանգակին՝ ա-
ռեալ տանելընա պատաքոյ հրապարակին.
Իբրև ազատութիւն եգիւս, յետս գար-
մեալ չղբաւ անդրէն 'ի բեմ անգր, յոր-
դոր խղախոյս կարգայր քաղաքացեացն

ձեռն տալ նմա : Իբրեւ բազում անգամ գործեաց նա զայս , 'ի սրտմտութիւն մեծ բարկութեան բողբոջաւ Տրեպոնիոս , հրաման տայր առնուլ ամեւ զայրն 'ի բանտ : Այլ քանզի ամբոյս զհետ ընթացեալ նորա ունկն գնէին նմա 'ի խօսել նորա 'ի ճանապարհին , զահի հարաւ Տրեպոնիոս և Թողոյր ազատ զկատողն : Եւ զայս օրինակ ապա զայն օր անցուցանէր կատողն :

Բայց յաւուրան որ զինի 'ի քաղաքացեաց անտի կէդք զահի հարեալք , և կէպք հրապուրեալք 'ի հիւրամեծար ընծայից , և 'ի ժողովդապետաց անտի մի ոմն Ակիւղլիոս անուն արդելեալ 'ի զննուց չելանել արտաքս 'ի Սինկլիտոսէն , առ այս՝ և 'ի հրապարակէ անտի 'ի բաց վարեալ կատողն՝ որ բողոք բառնայր՝ ձայն լսելի լինել որոտման , անդանօր և ոչ սակաւք վերաւորք և կէդք ևս գիտապաստք , մինչ այս մինչ այն՝ բռնի ետուն կնքել զվճիռն . որ ազագաւ և բազումք 'ի մի վայր խրմբեալք՝ յարձակեցան սրտմտութեամբ բարկութեամբ վանել զարձանան Պոմպէի . բայց կատողնի 'ի վերայ հասեալ խափանէր զգործն :

Բայց ապա միւսանգամ օրէնս 'ի ներքս մատուցեալ և վասն գաւառացն և զօրականին՝ տալ Վեսարու 'ի ձեռս , յայնժամ կատողն ոչ ևս առ ժողովուրդ անգր դառնայր , այլ առ Պոմպէոս ինքնին . կայր և վկայութիւն գնէր և նախագուշակ լինէր նմա՝ զի զիողոյն նորա աւարիկ կալեալ

ունի Կեսար՝ և ինքն չեմանայ . այլ իբրեւ
 զգասցի բանին , և նկունս ևս եղեալ՝ ոչ ևս
 ձեռնհաս 'ի բաց զլուծն թօթափել և կամ
 հանգարուել ինչ , 'ի միասին ապա ընդ Կե-
 սարու 'ի վերայ անկցի քաղաքին , և յուշ-
 յայնժամ անցէ զԵրաստան Վատոմիւի՝ իւ-
 րու որ պիտանիք էին Պոմպէի , միանգա-
 մայն և գեղեցիկք և իրաւացիք : Յայսպի-
 տեաց աստի բազում անգամ լսէր Պոմ-
 պէոս , այլ զանց աւանդ . ոչինչ կարծէր
 փոփոխել Կեսարու . առ այս՝ զի և 'ի գե-
 ղեցիկ իւր բախտն ապաստան եղեալ էր և
 'ի զօրութիւն անձինն :

Բայց յամին երկրորդի կարգեալ Վա-
 տոմիւի 'ի զօրավար , թուէր իմն այնպէս՝ ոչ
 ինչ շուք փառաց 'ի ներքս բերել բարձին
 գեղեցիկ պաշտամանքն՝ քան թէ զեան և
 ամեթ . զի այնպէս բազում անգամ ան-
 կոշիկ և անվերաբերու գնացր բազմէր նա ու-
 տիկան գատաստանաց մահապարտութեան
 աւագ մարդկանն : Իսկ և կէող ասեն՝ ունին
 գնել նմա գատաստանաց և յետ ճաշուն
 'ի գինեհարութեան իւրում , բայց ժշ ճըշ-
 մարիտ ասեն զայս : Արդ քանզի յայնժամ
 պարգևս և կաշառս առնողր ժողովուրդն
 յիշխանապիտոյ անտի , և խաժանին 'ի
 նոյն կաշառաբեկութիւն իրրու 'ի շահա-
 վաճառ իւր սովորեալ էր , ապա Վատոմիւի
 արմատաքի զայն ախտ խլեալ 'ի քաղաքին ,
 տալր Սինկլետտսին վճառ կնքել , զի իշ-
 խանացեալ մարդիկն՝ եթէ գատախաղ
 զող չունիցին՝ ինքնին նոքա յանգիման ե-

կեսցեն տակնին և երգմին համար տացեն զքաղաքավարութեան իւրեանց : Յայսմա նէ 'ի խոր խոցեցան հետամուտ մարդիկն , և առաւել քան զնոսա խուժանն՝ որ գընոց տայր զքուեայն :

Արա վաղ քաջ ընդ առաւտն իբրև յատեան անդր հետեւէր կատարին, անդուստ ամբոխ առատիկ խուժանին խռնեալ 'ի վերայ բողբ բարձեալ և յիշոցնատու եզեալ՝ քարձիգ ևս լինէին 'ի նա . զի և առհասարակ ամենեքեան 'ի փախուստ խուճապեցան յատենէն . իսկ ինքն կատարին մեկեալ և նեղեալ և վարեալ 'ի խուժաննէն՝ հազիւ ուրեմն բաւական եղև հասանել ունելըզընմի . ուր և արձանացեալ՝ արագ արագ անվեհեր արութեամբ գիմացն խաղաղէր զամբոխն և լուցուցանէր զաղաղակն . ապա և բանս խօսեալ ճահաւորակի ժամանայնմիկ, և լուր ընկալեալ 'ի խոր լուծեան՝ այնպէս համբուն լուծանէր զաղմուկն : Ոյր աղաղաւ և գովութիւն լուել առ 'ի Սինկզիտոսէն, ասէր կատարին . “ Իսկ և ես ոչնչ գովեմ զձեզ, որ այնպէս լքել թողէք և ոչ օգնեցէք ձերում՝ զբաւարի որ 'ի վտանգ պաշարեալ կայր ” :

Բայց յայնժամ այր այր 'ի հետամուտցանոխ 'ի մեծ վարանս կային տարակուսի, քանզի կաշառս 'ի ներքս տալ ոչ ժտէին . քարձեալ և խիթայր ևս այր այր լռնկերէն՝ թէ արդեօք կաշառք գլեացի զինքն յիշմանութենէն : Արա լու համարեցան 'ի փ վայր եկեալ և գաշն եզեալ, տալ

գնել յաւանգ մէն մի 'ի նոցանէն գրամա-
կշիւս արծաթոյ երկառասան բիւր և կէս, և
այնպէս անարատութեամբ և սրբութեամբ
հետամուտ բարձիցն լինել. իսկ որ գամ
մի գրծել գաշինն՝ քուեայս իմն կաշառա-
կութս պատրաստեսցէ անձինն, պատու-
հասեալ տուժեացի զաւանգ արծաթոյն :
Եւ ընտրեցին իւրեանց աւանգապահ զՎա-
ստոյն ինքնին, միանգամայն և իրաւախոհ
գատաւոր և վկայ . և անեալ առ նա ըզ-
գրամա իւրեանց՝ գրեցին տաւջի նորա և
ընտրեանց գաշին . բայց յանձին չկալեալ
Վաստոյնի առնուլ զարծաթն, յանձն առ-
նոյր երաշխաւորս :

Իբրեւ որ ընտրութեանն հասաներ, կա-
ցեալ Վաստոյնի առնութիւն ոստիկան զօրա-
վարին, գէտակն կալեալ զնոց գքուեայսն,
և իրազգած եղեալ և առակեալ ևս զնոց
զմից սուրբ 'ի գաշնաւորացն, հրաման
տալոյ նմա տուժել պլոց զարծաթն իւր .
այլ նոքա գովութեամբ պանչացեալք ընդ
արդարախոհութիւն առնն, շնորհեցին յան-
ցաւորին զտուգանսն՝ շատ համարեալ ըզ-
պատուհասն : Բայց ընդ օրինակ ընդ այս
Վաստոյնի գժգմեցան այլք յիշխանաց ան-
տի և մեծապէս կիրք յուզեցան նախան-
ձու ընդ նմա, իբրու որ անձին միայն գրա-
ւականեաց նա զիշխանութիւն առհասա-
րակ զյինկղեատսին և զատենից և զիշխա-
նաց : Քանզի և ընք ինչ այլ յառաքինու-
թեանց, զյր շուքն և հաւասան այնչափ նա,
խանձելի զմեզ յարգարեսցէ, իբրու ար-

գարութիւնն ինքնին գլխովն . քանզի և 'ի զօրութիւնն յայն և 'ի հաւատն յաւատանձնատուր ապաստան է խուժան ժողովրդեանն . քանզի ժողովուրդք ոչ շուք միայն հարկանեն ալանց արգարոց՝ որպէս և քաջաց արանց, ոչ յակճիւս միայն կան նոցա՝ որպէս և խորագիտաց, այլ և սիրեն զնոսա և յենուն 'ի նոսա և վատահ են 'ի նոսա . իսկ առ այլովքն՝ երկնջին նոքա յաւաննոցդ, և խիթան 'ի վերջնոցդ : Քանզի և համարին զքաջան և զխորագետան գերազանցեալս անգամին 'ի բնութենէն՝ քան թէ յանձնիչեան կամացն . քանզի և գիտեն իսկ նոքա զխորագիտութիւնն՝ իբրև մտաց ուշիմութիւն . և զքաջութիւնն՝ իբրև սրտի կորովութիւն . բայց արգար լինի որ՝ յորժամ կամի . իսկ անկրօնութիւնն՝ ամեթ մեծապէս 'ի ներքս բերէ, չարութիւն գոլով որում չիք պատասխանի : Ոչ ազապաւ ապա ամենայն աւագք հռովմայ 'ի վէդ գային ընդ Կատովի, իբրու առ 'ի նմանէն նշաւակեալք :

Իսկ անգուստ և Պոմպէոս զփառան Կատովի տապալիչ իւրումն համարել տէրութեան, գրգէր հրապուրէր զկէս՝ թշնամանագիր նմա լինել, յորոց մի էր և ինքնին Կղոզիոս խռովեցուցիչ ժողովրդեան . որ և միւսանգամ 'ի հաշտութիւն ընդ Պոմպէի բերեալ՝ բողոք ընդգէմ Կատովի բառնայր, իբրու խորեալ նմա բազում ինչ 'ի գրամնց անտի Կիպրոսի . և զի մարտ ընդգէմ Պոմպէի յարգարէ Կատովի, զի

յանձին չկալաւ կին ածել զգուսար նորա։
Իսկ Կատովն ասէր . Ո՛չ երիվար առի , և
նչ զօրական . և արծաթ այնչափ 'ի Կիպրո-
սէ բերի քաղաքին , որչափ ինչ չեբեր Պոմ-
պէոս 'ի բազմագէտ մարտիցն և յաղթա-
նակաց՝ որովք վեր 'ի վայր ողջոյն զտիե-
ղերս գործեաց : Եւ երբէք 'ի մտի չէի
հաստատեալ՝ ազգակից ընդ Պոմպէի լի-
նել . ոչ զի անգոսնեալ ինչ զնա , այլ զի
տարօրինակ կալաւ նա քաղաքաւորութի :
Եւ յաւել ասել Կատովն . « Վասն որոյ
և ես ինքնին՝ 'ի տալ յիմ՝ ձեռս յետ զօրա-
վարութեանն կուսակալութիւն՝ երբէք
յանձին չկալայ : Իսկ Պոմպէոս կէս մի ունի՝
զոր ինքնին կալաւ . և կէս մի տայ նա այ-
լոց : Եւ զարդիս աւագիկ ետ Կեսարու
յանօթ զօրականս վեցհազար 'ի մարտ ալա-
տերազմի Գաղատիոյ . ոչ Կեսար խնդրեաց
ինչ զայնոսիկ առ 'ի ձէնը , և ոչ զարձեալ
Պոմպէոս ետ նմա զայն 'ի միասին ընդ ձեզ .
այլ զօրութիւնք այնչափ , և զէնք , և երի-
վարք , եւն աւագիկ շնորհք և արիտուրք
սոսկականաց առ միմեանս Եւ Պոմպէոսդ
այդ՝ որ անուան առ զինքնակալի և զօրավա-
րի , գա՛ ինքնին այլոց յանձն արար զլէ-
զէոնս իւր և զգաւառս . և ինքն բազմեալ
կայ առ երի քաղաքիս . իբրեւ ոստիկան
հանդիսագիր , խռով հարեալ յատեանս
ժողովոց և ազմուկս մեղքենայէ . յորմէ և
քաջայայտ ուրեմն գտ 'ի ձեռն անիշխա-
նութեանն հնարի իշխանութիւն միահե-
ծան անձին պատրաստել , » : Զայս օրինակ

Կատարին վանէր զՊամպէդոս: Իսկ յայնժամ Մարդոս Փառնիխոս ընկեր և նախանձաւոր Կատարին, (ըստ որում և վասն Փաղերեայ Ապողոգորոսի պատմեն լինել առ նախնին Սաերաւէս), այնչափ գեղեցիկ մեղու-
թեամբ զմայլեցաւ 'ի բանից անտի Կատար-
նի, զի և յարեցելոց խմն սակի թուեցաւ
այլն և այլ յայլմէ եղեալ:

Եւ ապա այս Փառնիխոս հետամուտ ե-
ղեալ ամբարապետութեան և ոչ յաջո-
ղեալ, անդանոր Կատարին մերձ կայր նմա
և զննեալ զպնակսն քուեայց գրեալ ող-
ջոյն միոյ ուրուք գրչութեամբ և խայտա-
ռակեալ զհազոյն, բողբ բառնայր առ
ժողովդապետան և անվարակական գոր-
ծէր զքնորութիւնն: Ուստի և զիշխանու-
թիւն զայն 'ի ձեռս բերեալ Փառնիխոյ,
խնամակալ լինէր նմա 'ի պաշտամունսն նո-
րա. և կարգէր յորինէր զհանգերձանս
տեաւարանաց թաւերոյ, ուր և բեմակա-
նացն ընձեռէր նա պատկս ոչ սակիս, այլ
'ի վայրի ձիթենւոյ՝ որպէս յՈղբմովիս. և
փոխանակ ծանրագին պարգևաց՝ բաշխէր
սայր Հելլենացւոցն ճակնգեղ և հազար և
բողկ և տանձ. իսկ Հռոմայեցւոցն՝ արուսկ
գինւոյ և խաղենի և թուղ և մեղրապոպ և
գիրկս փայտից: Եւ անդ ընդ գիւրագնի
կրան կէպը 'ի ծաղը հատանէին, և կէպը
գարձեալ հեշտանային՝ տեսեալ զԿատար-
նի խաւամբերութիւնն և զճշդութիւնն
տակաւ 'ի թուղութիւն կրթեալ: Իսկ
Փառնիխոս գնացեալ միեալ 'ի խուժան

անդր, և բազմեալ ընդ հանգիստականացն՝
ծափա և ինքն հարկաներ Վատովնի. և
ձայն բարձեալ տակը նմա՝ պարզ և պա-
տիւ տալ հարկանել վաստակաւորացն. զի
և հանգիստականք գլխովն 'ի նա ազատասն
ողջըն զիջանութիւնն արարին :

Բայց յայնժամ և յալլում Թաւրանի
Վարդովն իշխանակից փառնեալ Թէպէա
և տայր պատրաստէր տեսարանա մեծա-
ծափա, տակայն և զնորայն լքեալ ժողո-
վոցոյ՝ գնային 'ի փառնիւթոսին. մտազիւ-
րագոյնս սփռեալք անդր, և ծափա նմա
հարեալ՝ որ զստակականի 'ի գէմն բերէր
նմանութիւն, և Վատովնի՝ որ զհանգիստ-
գրին : Եւ զայս օրինակ ապա Վատովն իր-
րն 'ի խաղց գործա հանգերձէր զայնոսիկ.
և ուսուցանէր ևս զհանգիստգիրան խա-
ղուց՝ պատրաստել զայնոսիկ արդարեւ իրրեւ
խաղ և ծաղր, և 'ի շնորհա իմն անպաճոյճա
տաւաւել՝ քան Թէ հոյակապս և մեծա-
ծափա, գիտի Թէ խնամեա չտարեալ վասն գուզ
նալքէիցն այնոցիկ :

Զայնու ժամանակաւ հետամուտք հիւ-
պատասութեան եղեալ Սկիպիովն և Իւլ-
սէոս և Միզովն, ոչ միայն յապիրատու-
թիւնս կրթեցան 'ի օովորականն և արմա-
տախիլս 'ի քաղաքէն՝ կաշաւարեկ զխա-
ժանն առնելով, այլ և մեծապէս յան-
գըզնութեամբ և մոլեգինս յայնի 'ի մարտ
միեցան քաղաքական, զէնս 'ի բուռն ա-
ռեալ և մահունս գործեալ. ուստի և կեպք
յայնժամ լաւ համարեցան՝ նախաթառ ա

տենից զՊոմպէոս բազմեցուցանել : Իսկ
 Վատովն զառաջինն ընդգէմ՝ դարձեալ ա-
 սէր . պարտ է օրինացն ոչ՝ ի ձեռն Պոմպէի
 կալ յանգործու , այլ Պոմպէոսին՝ ի ձեռն
 օրինացն : Իսկ իբրեւ այնպէս հարուստ ժա-
 մանակ ձգէր անխիստանութիւնն և հրապա-
 րակն գլխովին զօր ամենայն գրաւեալ էր
 յերկից բանակաց , և վայրիկ մի ևս անգար-
 մանելի աղէտքն ընէին , ապա և ինքնին
 Վատովն հաստատեցաւ՝ ինքնակամ հաւա-
 նութեամբ Սինկղիտոսին յանձն իրացն
 Պոմպէի ընել՝ մինչև ի կարինեզ հասեալ
 իրացն . և ի գործ առեալ զխուն մի զանց-
 առութիւն օրինացն իբրու գեղ դարմա-
 նոյ ի սանձել զապառուս յանդգնութիւն ,
 խնդրեաց և ինքն ի ներքս արկանել զմիա-
 պետութիւնն , քան այնպէս թողուլ ճա-
 րակել խռովութեանն՝ որ ի միապետու-
 թիւն դարձեալ կրթէր գլխովին : Ուստի
 և յայնժամ Բիւբլոս մտերիմ Վատովնի
 խորհուրդ առաջի արկանէր Սինկղիտոսին՝
 զի պարտ է հիւպատոս միայնակ զՊոմպէոս
 կարգել . քանզի այնպէս կամ գեղեցիկ
 յարգարեալ յօրինեսցին իրք առ ի նմա-
 նէ , կամ գոնեա քաղաքն լաւագոյնի առն
 ապաս հարցէ : Յայնժամ յոտն կոցեալ
 Վատովնի՝ հաճեալ հաւանէր ընդ խոր-
 հուրզն արտագոյ ակնկալութեան առհա-
 սարակ ատենին . և ասէր՝ եթէ իշխանու-
 թիւն մը և իցէ՝ լաւագոյն ևս է քան զանխ-
 խանութիւնն ինքնին գլխովին . և թէ՛ մե-
 ծապէս յուսայ գեղեցիկ յոյժ զիրան յար

գարեւ Պոմպէի 'ի ժամանակին, և պահել
ապրեցողքանել զքաղաքն 'ի նա հաւատա-
ցեալ և ապաստան:

Եւ այսպէս ապա Պոմպէի կարգեալ 'ի
հիւպատոս, աղաչեաց զվատովն գալ առ
նա 'ի բուրառտանն, և չղբաւ նա անդր:
Անդանօր Պոմպէոս խանդակաթ հիւրա-
մեծարէր զվատովն և կալեալ զաջոյն նո-
րա և գիրկս ևս ածէր նմա. և այնպէս շնոր-
հապարտ զանձն գաւանեալ՝ աղաչէր լինել
նմա խորհրդական և ընկեր 'ի բարձին յայն
միկ: Ետ պատասխանի վատովն, եթէ ոչ
զոր միանգամ յառաջն խօսեալ ինչ էր՝
առ թշնամութեան ինչ էր Պոմպէի, և ոչ
գաղձեալ զոր 'ի վերջնումն խօսեցաւ՝ տռ-
ականէ ինչ խօսեցաւ. այլ համակ կէտ
նպատակի զլահ օգտի ունի զքաղաքին.
ուստի և խորհրդական մտադիւրագոյնս
լինի Պոմպէի յառ անին գարծս նորա՝ եթէ
հարցցէ ինչ զնա. այլ 'ի հասարակացն՝
յայտ յանդիման մերկասցի նա զիւրն կար-
ծիս և զխորհուրդ՝ թէպէտ և ոչինչ հարցցէ
զնա: Եւ արդեօք արդիւնացոյց զբանն.
քանզի և առաջին 'ի կամել Պոմպէի օրի-
նադրել առագանս նոր և պատուհասս մե-
ծամեծս՝ որոց միանգամ կաշառարեկ ա-
րարեալ էին զխուժանն, ասէր նմա վա-
տովն՝ անսիրտ լինել զանցելոցն և հոգալ
զհանդերձելոցն. քանզի և չէ ինչ հեշտին
սահմանել զքննութիւնն յաղագո յառա-
ջագոյն գործելոց յանցաւորութեանց. և
ածել պատուհաս նոր 'ի վերայ յանցա-

նախն՝ յորժ Գժժիքներն լի կէր իցին պա-
տուհասելոց յօրինացն՝ որ չէր 'ի միջի, ուս-
տի և ոչ օրինացն այնոցիկ պարտ ինչ կա-
ջին նաքա :

Բայց ապա ամբաստանեալք 'ի գատաւ-
տանի բազումք էին յորանց ականաւորաց,
յորոց և կէդք 'ի բարեկամաց անտի էին
Պոմպէի և 'ի մեներոնց . ուստի և Վատովն
տեսնալ զՊոմպէոս 'ի բազում ինչ իբր
մեղք և թողլ, սատակագոյնս կշտամբէր և
գատաւիւտէր զնա : Դարձեալ և իբրե իւ-
րովք խկ օրինք խառնէր Պոմպէոս զգո-
վութիւնն զոր ամբարեցան տալ ամբաս-
տանելոցն, 'ի վերայ այսր՝ և ինքնին Պոմ-
պէոս արձանագրէր զգովութիւնն զՄու-
նատեայ փղակոսի և արձակէր զնա 'ի գա-
տաւտանի, յայնժամ Վատովն՝ որ մի հան-
գիպեցաւ և ինքն 'ի գատաւորացն՝ խնոյր
զականջսն և հրաման տալր չնթեռնուլ
զվկայութիւն զայն : Ուստի և փղակոս
յետ խօսելոյ գատին՝ տալր վարել զՎա-
տովն 'ի գասէ գատաւորացն . սակայն և
այնպէս գատապարտեցաւ այրն : Եւ համ-
բուն՝ էր ինքնին Վատովն խոջնդոտն մեծ
և վարանք տարակուսի յանցաւորացն . ոչ
գատաւոր անձանց աւել կամէին զնա, և
ոչ դարձեալ համարձակէին խոյս տալ 'ի
նմանէ . քանզի և ոչ նուազումք օմանք
գատապարտեցան . իբրե զի 'ի բաց զՎա-
տովն մերժեալք՝ կարծիս ետուն զանձանց
չլինել իրաւասէրս . և կիսոց յերեսս խկ
հարկանէին լեղուադարք իբրե անադոմնս

մեծ՝ զի յանձին չխալան իւրեանց դատաւար զկատուին :

Բայց 'ի ժամանակին յայնմիկ Կեսար յորացեալ յիւր զօրականն 'ի Գազապիս , և ողջոյն պարապեալ 'ի զէնան , իբրեւ միանչ գամայն գուն գործեաց 'ի ձեռն պարգեաց և արծաթոյ և բարեկամաց յաղթահարուաւ ինեւ և 'ի քաղաքին , յայնժամ ապա նախագուշակ ձայնք Կատուինի խելամուտ առնէին զՊանկէոս . զի և ինքնին նա տկաւ . այնուհետեւ իբրեւ յանուրջս իմն՝ տեսանեւ զմեծապէս զտանգն : Սակոյն և այնպէս հեզց և յոյ՛ ոչինչ նահատակեցաւ քաջութեամբ ընդգիծ՝ Կեսարու . ոյր ազագաւ և Կատուին գրգեցաւ յայնժամ հետամուտ հիւպատոսութեանն լինել , զմտաւ անէր արագ արագ զնախաժող զԿեսար առնել , կամ թէ 'ի վեր հանել առակել միանգամայն զխորամանկութիւն խորհրդոց նորա :

Եւ էին նորա յայնժամ նախանձաւորք հետամուտութեանն երկուք ոմանք 'ի լաւութեոյն , յորոց մի էր Սուրպիկիոս . որ և բազումն օգտեալ էր 'ի քաղաքին 'ի վառաց անտի և 'ի զօրութենէն Կատուինի . ուստի և թուէր իմն 'ի բանին յայնմիկ անբարի կիրս ցուցանել նաեւ և անշնորհաբալուս : Այլ Կատուին ոչինչ կալու գանդատ : Քանզի տուէր՝ զինչ զարմանք իցեն չտալ տեղեւ առն ընկերին յայն ինչ՝ զոր մեծապէս բարի համարի :

Բայց զԱնիկիւսոսն յայնժամ 'ի հաւա-

նութիւն ածեալ տալ Վճիռ, զի հետա-
մուտ արքն անձամբ անձին մատիցեն առա-
ջի խուժանին, և մի յայլոց ձեռն ազերս և
Թափանձ արկանիցեն վասն անձանց, առա-
ւել ևս զայրացոյց նա զմարդիկն՝ յորոց ոչ
միայն զվարձն շահուն եբարձ 'ի նոցանէ,
այլ և զհաճոյակատար շնորհսն. և այնպէս
առեալ եգ. զժողովուրդն աղքատ՝ միան-
գամայն և արհամարհ : Ոյր աղագաւ և ոչ
յաջողեալ Կատովնի բարեմարդիկ լինել
առ խուժանին վասն իւր, և քան զաւա-
գուծիւն զայն զբռամբ ածել՝ առաւել
կամեցեալ կալ մնալ յիւրում պերճու-
թեանն, և Թոյլ ևս չտուեալ բարեկամացն
հնարել վասն իւր յանգուցանել զխու-
ժանն, այնպէս ապա մերժեցաւ 'ի հիւպա-
տոսուծենէն : Արգ. Թէպէտ և որ յայս
պիսեաց աստի դէպք՝ սուգ. բազմօրեայ և
Թախիծ իմն ամօթահար բնաւորեցան ա-
ծել ոչ մերժելոցն միայն՝ այլ և մերձա-
ւորացն և բարեկամացն, համայն և այն-
պէս անցաւորութեամբ երեր Կատովն ըզ-
կիրան. զի և օծեալ զանձն՝ չղբաւ և գըն-
տակախազ լինէր 'ի գաշտին. և ապա յետ
ճաշուն այնպէս ըստ սովորութեանն ան-
կօշիկ և անվերարկու իջեալ 'ի հրապարակն,
ճեմ՝ առեալ զգնայր ընգ. բարեկամացն :

Սակայն իիկերոն սողաանէ զԿատովն.
քանզի յայնժամ պէտք գոլով քաղաքին
այնպիսումն հիւպատոսի, հնարինաց չեղև
Կատովն 'ի բանին յայնմիկ և զհետ չկրթե-
ցաւ սպասարկութեամբ յինքն զմիտս յան

գուցանել խուժանին, այլ յոգնեալ վեր-
ջոտնէր 'ի հետամուտ ջանիցն . թէպէտ և
նոյն այր երկրորդ նուագ ևս կրթեցաւ 'ի
զօրավարութիւն անդր: Այլ զատովն պա-
տապանի տունէր, եթէ 'ի հետամուտութե-
զօրավարութեն մերժեցաւ նա յայնժամ,
ոչ զի խուժանն ինքնին 'ի նոյն միտս էր,
այլ զի բռնութիւն կրեալ և կաշառաբեկ
ևս ընալ էր . իսկ 'ի հիւպատոսութեանն՝
անարատութեամբ գնացեալ իրացն՝ ծա-
նեաւ ինքն տաղտուկ խուժանին լինել 'ի
պատճառս բարոյիցն . և առն մտաւորի չէ՞
առ 'ի ընդ միտ այլոց մտանել՝ յիւրոց բա-
րաւցն փոխել, և ոչ գարձեալ 'ի նոյն յա-
ւերժանալով զնոյն կիրա կրել միւսանգամ:

Այլ զայնու ժամանակաւ հորդան
տուեալ Նեսարու 'ի վերայ քաջամարտիկ
ազգաց և նկուն զնոսա արարեալ մեծա-
պէս վտանգաւ, առ այս՝ և 'ի վերայ յար-
ձակեալ Գերմանացւոց՝ թէպէտ և խաղա-
ղութեան գաշն 'ի միջի կայր, և 'ի մահ 'ի
նոցանէն վարեալ ոգիս երեսուն բիւր,
խնդրէին այլք 'ի քաղաքին զոչ զոհել ժո-
ղովքեանն 'ի լուր աւետեացն . իսկ զա-
տովն կայր և պնդէր տալ մտանել զՎե-
սար 'ի ձեռս արանցն՝ առ որս ուխտա-
գրութն գտաւ նա, զի մի յանկարծ առ-
հասարակ 'ի վերայ նոցա և քաղաքին հաս-
ցէ սատակումն պատուհասին . և յաւել
ասել Վատովն . «Սակայն և այնպէս զո-
հեցուք մեք գիցն զոհս, զի մի 'ի վերայ
զօրականին ածցեն զարժանահաս պատու-

հաս զմեզին կատարութեան զբաղարկն նոցա, այլ խնայեացեն 'ի քաղաքն, ։

Իսկ յետ այսորիկ առեալ գրէր Կեսար նամակ առ Սինկղիստան գէր Թշնամանաց և ամբաստանութեանց ընդդէմ՝ Կատովի. իբրեւ զայն Թուզթ ընթերցան, յամեն կա-
ցեալ Կատովի՝ ոչ 'ի ցառումն քրդէր և ոչ պղծարեւ ինչ խնդրէր. այլ հանգարտ և հեղ բանիս՝ և իբրեւ որ յառաջմէն կազմ և պատրաստ, այնպէս կար և ցու-
ցանէր զամբաստանութիւնսն զայն իբրեւ յեշոցս և հեգնութիւնս, և 'ի խաղոյ և ընդ-
կատակ գրեալս այնպէս 'ի Կեսարէ : Եւ տալս բուռն հարեալ անգտօին 'ի սկզբսն 'ի քնին առնուլ զամենայն հնարինս, ցուցիւնս Կեսարու և 'ի վեր հանեալ խայտառակեալ զամենայն խորհուրդ կա-
մաց նորա, իբրեւ որ ոչ յոռութաց որ նորա իցէ Կատովն, այլ 'ի բուն իսկ 'ի ներքին զաշնակցաց անտի որ Կեսարու, և խեղ-
մուտ ևս արարեալ զատենն՝ զի եթէ մասցիք երբեք իցեն՝ երկնէլ խիմալ է նոցա ոչ 'ի Բերտանացոց ինչ և ոչ 'ի Կեզ-
տաց՝ այլ 'ի Կեսարէ ինքնին գլխովն, շք-
ջեաց և գրգռաց զպիս բազմականին. որ-
պէս զի և բարեկամք Կեսարու զեղծ մեծա-
պէս և աստուա լինէին, զի զայն Թուզթ ընթերցան 'ի Սինկղիստովն, և գրգռեցին զԿատովն այնպէս իրաւարան լինել յատե-
նին և ամբաստանութիւնս անխաղաղիս 'ի վեր բերել ընդդէմ Կեսարու :

Սակայն և յայնժամ սահմանեցաւ և

ոչինչ. միայն լաւ համարեցան առնուել զոր
արձակել փոխանակ Վեսարու: Այլ բա-
րեկամք նորա բողոք կալեալ, եթէ և Պոմ-
պէոս ուրեմն զինաթափեղեալ՝ տեղի տա-
ցէ 'ի կուսակալութեանէ գաւառայն, կամ
թէ և ոչ Վեսար զնոյն կրեսցէ. յայնժամ
ապա Վատովն ձայն բարձեալ գոչէր՝ եթէ
հասին եկին ուրեմն նախաքարոզ ձայնք
նորա. զի ինքնին Վեսար բուռն աւարիկ
առնէ ակն յայտնի 'ի ձեռն զորականին՝
զոր անձին գրաւականեաց՝ խաբանոք գա-
ւեալ զքաղաքն: Այլ թեպէտ և շատ ա-
զազակեաց Վատովն, գործեաց և ոչինչ.
քանզի և կամք այն էին խուժանին՝ աւա-
գամեծար զՎեսար առնել. և Սինկղիտոսն
ինքնին՝ թեպէտ և խելամուտ բանիցն Վա-
տովնի՝ զահի հարեալ էր 'ի խուժանէն:

Իսկ իբրեւ և Արիմինոն առաւ, և լուր
հասանէր չուայն Վեսարու հանդերձ բա-
նակաւ 'ի Հռոմ կոյս, յայնժամ ժողո-
վուրդք առհասարակ և Պոմպէոս ինքնին
տէնկաւոյցք էին 'ի Վատովն. այն՝ որ
միայնակ անգատին 'ի սկզբանէ համարէն 'ի
վերայ կացեալ էր հնարեմացութեանցն
Վեսարու, և յայտնաբարբառ նախաքա-
րոզ ամենայնին: Բայց Վատովն ասէր յայն-
ժամ զայս ինչ. “Եթէ ուրուք 'ի ձէնջ ի-
մոց անդաւ՝ նախաձայնութեանց հաւատոս
երբէք ընծայել էր և իմոց խորհրդոյ, չէր
ձեզ արգեօք, ով աղբ, երկնչել զարգիս
յառնէ միողէ, և ոչ գարձեալ 'ի մարդ մի
միայն լինել ապաստան”, : Եւ պատահաւ.

նի Պամպետ, զի քաջիկ արգելք մարդա-
րեացաւ Կատովն. այլ քաջիկ է ինքն բա-
րեկամացաւ: Ապա Կատովն խորհուրդ
տայր Սինկլիտոսին, 'ի մեռն յանձն առ-
նել Պամպէի դիրան. քանզի ասէր, մարդ-
նոյն՝ մեռնհաս է 'ի մեծամեծ չարիս, և
նոյն գարձեալ 'ի կարճել զայնոսիկ:

Այլ Պամպետ առ մեռն չունելով
ոյժ, տեսեալ և զգորածողով մարդկանն
պատմեալի պատարեկ, թողեալ լքանէր
զՀռոմ: Խորհուրդ խորհեալ և Կատովնի
զհետ երթալ նորա փնխտեայ, առաքէր
գաղա զիրան որդին 'ի Բրետացիս առ
Մովսէսաբոս, և առ իւր կալաւ զերէցն:
Եւ քանզի և տան իւրոյ և դատերացն իւ-
րոց խնամակալութեան պէտք էին, ած
միւսանգամ զՄարկիս զայրիացեալն՝ որ
և ժառանգ կացեալ էր բազմահարուստ
գոյից 'ի մեռանել Հորտեպոսի: Ոյր ա-
զագաւ ապա յաւէտ իմն գտտափեա առ-
նէ զնա Կեսար, առակեալ իմն զնչաքազ-
ցութիւն նորա և զվաճառաշահութիւնն
յամուանութենէ անտի. “Քանզի՝ ասէր
Կեսար՝ առ ինչ նա տայր շնորհէր զինն,
եթէ պէտա ունէր զնորա. կամ առ ինչ
գարձեալ՝ եթէ պէտա չունէր՝ միւսանգամ
ած զնա. եթէ ոչ ետ յառաջագոյն զինն
Հորտեպոսի՝ 'ի խայծ, և առոյգ նմա մա-
տոյց զնա՝ զի անգէն փարթամ յինքն առցէ
զնա, : Սակայն 'ի բանիս շատ արգելք
'ի գէպ իցէ պատասխանին՝ ըստ Եւրիպի-
դեայ առասացութեանն, եթէ “Արդ ա.

ուսիլին զոճիրն 'ի քէն սրբեցից : Քանզի և ոճիր արդեօք զքոյգ անուանեցից վատաւարութիւն , ով Հերակլէս , : Քանզի նոյն է արդեօք իբրև կնամարդի բամբասել զՀերակլէս , և իբրև զօլաքաղ ընչաքաղ՝ զվատովն : Իսկ եթէ յայլ ինչ պատճառաց անգոսնելի իցէ գործ ամուսնութեանցդ այդոցիկ , զայն քննել արժան է : Ապա առեալ յինքն միւսանգամ ըզՄարկիա և յանձն նմա արարեալ զգրատերան և զտուան , ինքն զհետ չորբաւ Պոմպէի : Եւ ասեն՝ յայնմ օրէ ոչ ևս փոքրել նմա ոչ զհերոս և ոչ զմօրուս , և ոչ ևս պսակ երբէք գնել 'ի գլուխ , այլ 'ի թախիծ գլխ խովին համակեալ և 'ի սուգ և պրտառու ընդ աղէտս հայրենեացն , այնպէս եկաց մնաց նա մինչև 'ի մահն՝ եթէ 'ի պարտութիւնան իւր և եթէ 'ի յաղթութիւնան :

Բայց մեծակեալ նմա յայնժամ Սիկիլիա , չորբաւ 'ի Սիրակուսա . և անդ լուր առեալ գալատեանն Արիննիոսի Պոքիովնի 'ի կողմանէ անտի թշնամեացն ելանել զօրու 'ի Մեասինա , առաքեաց հարցանէր զատովն զպատճառ գալատեան նորա անգրբայց և անգուստ Արիննիոս հարցեալ ցնա զպատճառս զփոփոխութն զերացն , յայնժամ զատովն՝ որ լուեալ իսկ էր զքնաւ իսկ լքանել Պոմպէի զխտալիս և զբանակելն 'ի Դիւրրաքիովն , ասէր . անշուշտ գաղանի յոյժ և անթարգմանելի են աստուածայինքն . զի Պոմպէոսդ այդ ցանգ անպարտելի եկաց 'ի գործել իւրում ոչ

ինչ լուսն և իրաւ . իսկ զարգիւն՝ 'ի փրկել
 իւրում զքաղաքն և 'ի կռուել 'ի վերայ
 աղատութեանն, նա լքեալ կայ ամայի 'ի
 գեղեցիկ բախտէն : Եւ յանել ասել . Թէ
 պէտ և ձեռնհաս իսկ է վանել զՍրբինն իտ
 'ի Սիկիլիոյ, այլ չառնու յանձն՝ գուցէ
 տառապանքոյն ևս 'ի վերայ հասեալ գունդ՝
 պատերազմաւ յազարա վարեացի կողմն . և
 խորհուրդ տուեալ Սիրակուսացոց անձ,
 նառուր հզօրագունիցն լինել և ապրել,
 ինքն ծովացնաց յուզի անկանէր :

Եկեալ հասեալ առ Պոմպէոս՝ անդրը
 գունել 'ի խորհրդեան ապր ժամափանա
 ռութեամբ Երկարել ձգել մարտի պատե
 ռազմին . անն ունէր յարդարելոյ իրացն և
 չկամէր խաղ՝ յարդարել՝ ուր 'ի պարտու
 թիւն մասանալ քաղաքին, վերջին պատա
 հեացի աղէտից՝ ինքնին 'ի սուր տուերի
 մաշեալ : Ազատ միամիտմայն և խորհուրդ
 ոյլ 'ի ներքա մատուցանէր Պոմպէի և ասե
 նակալացն . ամէր հաւանեցուցանէր ասլ
 վճիւ՝ զի աւար չհարցեն և ոչ զմի 'ի քա
 ղաքաց անտի Հռոմայեցոց, և ոչ զոք 'ի
 մահ վարեացեն 'ի Հռոմայեցոց արտաքոյ
 պատերազմին : Եւ յայտնանէ ապա փա
 ռաւորեալ կատովնի՝ զքաղաքն ըզմակեթ
 'ի կողմն յանկուցանէր Պոմպէի 'ի մար
 դասէր հեղութենէ անտի :

Եւ յեա այնորից արձակեալ կանոն
 յԱսիա յօգնակամութիւն նաւահանդիսին
 և զօրաժողովին, ամէր ընդ իւր զքոյր իւր
 զՍերսիլիա և զաղայ մանաւկն՝ զոր ծնու

Նա Լուկուղդեայ : Քանզի Սերմիլիտ այ-
րիացեալ՝ այնուհետե կայր միշտ ընդ Կա-
տովնի . և այնպէս բազում ինչ անբանաւոր
մնայր 'ի կրօնս' զոր բամբաստին զնա 'ի
պատճառս անժողովալութեանն , ինքնա-
կամ հպատակեալ ընդ ձեռամբ Կատովնի
և ընդ նմա Թափառական զնոյն կեանս
վարեալ զնորա : Սակայն Կեաար օգինչ գա-
ղարեցաւ գատափեալ զԿատովն և 'ի բա-
նի յայսմիկ քեան :

Այլ զգրաւարաց Պանկէի յայլ ինչ պի-
տանի ոչ գտաւ Կատովն : Բայց զՀազար-
սացիս հաւանական բանիւքն յանկուցա-
նէր . և անգանոր Թողեալ զՍերմիլիտ և
զտղայն՝ ինքն գառնայր գայր առ Պոմ-
պէոս , որում և էր իսկ յայնժամ բանակ
ստուար ցամաքի և նաւաց հանդէս : Եւ
անդ յերևան գայր խորհուրդ մտացն Պոմ-
պէի : Քանզի 'ի մեծ եղեալ իսկ էր նորա
տալ Կատովնի 'ի ձեռս զգրաւարութիւն
նաւացն , (և եին պատերազմականքն օգինչ
պակաս քան զհինգ հարիւր . իսկ Լիբուր-
նեան նաւք և Լատեսեանքն և Արձակա-
նաւքն՝ բազումք յոյժ եին) . այլ ապա
ինքնին Պանկէոս խորհուրդ խորհեալ կամ
Թէ 'ի բարեկամացն խելամետեալ ինչ՝ զի
կէտ նպատակի քաղաքաւորութեանն Կա-
տովնի էր միայն յազատութիւն գլխովն
զքաղաքն կարգել . և զի՝ այնչափ ոյժ գամ
մի 'ի բուռն մտեալ Կատովնի , 'ի նկատն լի
նէլ անդ Կեաարու՝ նա և Պանկէի տացէ
նա զինաթափ լինել և օրինաց հպատակել :

Ապա զառաժեհալ 'ի մտացն Պամպէոս ,
 Թէպէտ և վասն այնորիկ զբանիւք ևս ան-
 կեալ էր ընդ Վատովնի , ապա զառաջնոր-
 գութիւն նաւացն 'ի ձեռս Բիւրդեայ :

Յայսր ամենայնի վերայ՝ ոչինչ պատա-
 Թափ ետես նա երբեք զՎատովն : Եւ պատ-
 մեն՝ եթէ ուրեք 'ի մարտի 'ի Դիւրդեիտն ,
 ինչնին Պամպէոս խրախոյս զօրականին առ-
 եալ , և պատուիրեալ ևս զօրասպետացն՝
 քաջաւեր զնոյն կարգալ զօրուն , Թուլա-
 կի և անմեռանչ ունին գնէին նոքա : Իսկ
 իբրև Վատովն էառ 'ի խօսել , և ջերմագոյնս
 առաջի մերկանայր զօրականին՝ զոր միան-
 գամ 'ի Ժամուն ասել արժան էր 'ի վար-
 ժից անափ իմաստասիրականին՝ յաղաքս
 ազատութեան և արտութեան քաջութեան ,
 յաղաքս մահուան և վասն փառաց , յան-
 դեալ զբանան 'ի կարգալ զգիսն գլխովին՝
 իբրու մերձս և հանգիստատեսս ամենս մար-
 տին այնորիկ որ 'ի վերայ հայրենեացն ,
 անգանօր այնչափ իմն ձայն ցնծութեան
 բարձրացաւ ազազակին նոցա , և այնչափ էր
 գեղեցիկ մելութիւն զօրականին , զի և զօ-
 րասպետք առհասարակ մեծապէս յուսով
 խնդացեալք՝ գիմագրաւ նահատակեցան
 'ի գահն , և հարին վանեցին և 'ի պարտու-
 թիւն մատնեցին զթշնամբսն . այլ սակայն
 'ի գեղեցիկ բախտէն Նեսարու՝ ողջիկ ճա-
 ջողեցաւ Պամպէի յաղթութիւնն . քանզի
 և յոյժ պուշացեալ 'ի Ժամուն Պամպէոս՝
 յերկուացաւ ընդ յաջողութիւն ելլցն :
 Այլ զայսոսիկ արձանագրեալ իսկ է մեր

՚ի Պոմպէի վարան: Իսկ յորժամ անդ առհասարակ խրախացեալք և պանծային ևս ընդ նահապետութիւնն, կայր վատովն և ողբայր կոծէր զհայրենիան, և ՚ի խոր ցաւէր նմա այն մահաշշուկ և վատախաար իշխանաւորութիւն. իբրև գամ մի գաւնայր հայեր զքաջ որեար և զչառ ՚ի քաղաքացեաց անտի՝ այնպէս տապաառ առ ՚ի մի մեանց արկեալ:

Յետ այսորիկ չու բանակին հրամայեալ Պոմպէոս հետամուտ լինել Վեսարու ՚ի Թեսսաղիա, Թողեալ ՚ի Դիւրրաքիոն ինչս և զէն շատ, և ՚ի մերձաւորաց ևս և ՚ի մտերմաց, ոտական ՚ի վերայ ամենեցուն և պահապան կարգէր զվատովն. որում և յայր ևս ՚ի ձեռս գունդս զօրականին հնգերտասան միայն. քանզի միանգամայն և երկնէր ՚ի վատովնէ և վտահ էր: Քանզի և զմտաւ իսկ ածէր, ՚ի գարձին իւրում կորանոք ՚ի մարտէն՝ ունել զվատովն առաւել քան զամենեւեան զօրավիգն անգրգուելի. ապա Թէ յաղթութեամբ՝ ոչ ինչ Թողացուացէ նմա ողջոյն տիրանալ իւրացն, որպէս և ասացաք: Առ այսոքիւք՝ և շատ ևս որեար ականաւոր առեալ յիւր մէն՝ եթող ՚ի Դիւրրաքիոն առ վատովնի:

Իսկ յետ այսորիկ պատահեալ հարուածոյն մեծի Փարսագեան, խորհեցաւ Վատովն՝ զի Թէ Պոմպէոս մեռեալ իցէ՝ ածել խաղացուցանել զզօրականն յառաջիա, և փախտեաց գնալ կեալ հեռագոյնս յորժ՝ ՚ի բռնաւորութենէն. ապա եթէ տակա-

սին էենդանի իցէ, պահել նմա տը ըզ-
գանդան: Զայս զմտաւ ամեալ Վատովնի՝
չորաւ 'ի Կերկիրա աւր կայր հանգէս
նաւացն. և անդ խնդրէր Վատովն՝ ինքն
խորհ Պետոսը՝ տալ Կիկերովնի 'ի ձեռս
գեշիւանութիւնն իրաւ հիւարատեան առն.
այլ յանձին չկալեալ Կիկերովնի և հան-
գերձեալ ևս անցանել յիտալիա, ռատի
և Պոմպէոս կրտսր յաւակնեալ ամբարտա-
ւանութեամբ կրթէր պատուհաս 'ի վերայ
կապել առհասարակ ծովագնաց եղելոցն,
և ձեռն առաջին կամէր միսել 'ի Կիկերովն.
բայց Վատովնի մեկտսի խրատաւ եղեալ
պատանդն՝ ամբէր. և այնպէս յայտնի
'ի մահուանէ փրկէր զԿիկերովն, և յան-
գործու կացուցանէր և զայլն: Ապա մտա-
խորհ եղեալ՝ եթէ Պոմպէի մեծի փախըս-
տեայ անկեալ իցէ կամ յԵգիպտոս կամ
'ի Լիբիա, փութացաւ գնալ առ նա. ամ
բարձեալ 'ի նաւ առհասարակ հանգերձ
խրովն՝ 'ի չու անկանէր. ատեալ էր յա-
ռաջագոյն հրաման 'ի բացգնալ առհասա-
րակ կամ անգէն գազարել՝ որ միանգամ
ոչինչ մտադիւրագոյնս յայնժամ նահա-
տակեցին ընդ նմա:

Հասեալ անգր և առ արիւմեցն քե-
րեալ, պատահէր Սեքստուսի կրտսրագու-
նի որդւոյն Պոմպէի և գլոյժ տալը նմա ըզ-
մահու հօրն յԵգիպտոս: Անգ առհասա-
րակ 'ի խոր խոցեցան. և միաբան ամենե-
քեան մօտ զՎատովն ունեղով զորովար՝
ոչ զայլ որ գիտէին յետ Պոմպէի: Նա

արդահատեալ քաջաց այնմիկ որերոյն՝ որ
և հաւատարիմք կացեալ իսկ էին , և ամա-
չեալ ամայի այնպէս թողուլ քանեւ զնո-
սա յերկիր օտար , առեալ յանձն զա-
ռաջնորդութիւնն՝ անցանէր ՚ի Կիւրենէ ,
և մտադիւրագոյնս ժողովէին զնոսա . Կիւ-
րենացիք . այն՝ որ յառաջ քան զաւուրս
սակաւս փակեալ արգելեալ էին Նաբիւ-
նոսի զմուտն : Անգանոր լուր առեալ եթէ
Սկիպիոն փեայ Պոմպէի հիւրամեծարու-
թիւն գտեալ է յաքքայէն Յորասայ . և
Վարոն Արիոս՝ որում զԼիբիոյ Կուսա-
կաղութիւնն ՚ի ձեռս տուեալ էր Պոմ-
պէոս՝ ստուար գնգաւ խմբեալ է ընդ նո-
սա , անգր յուրի անկաւ նա հետի յեղա-
նակ ձմերայնոյն , կուտեալ ժողովեալ էշ
բազում բեռնաքարձ ջրոյ և տծեալ ընդ
իւր աւար շատ և կառս բազումս . առեալ
ընդ իւր և յորերոյն անտի՝ որոց անուն
կարգան փիւղք , որ աւագել սովորեցան
ղոճից խածուածան՝ ծծելով շրթամբք ըզ-
թոյնն , և թմբրեալ ընդարմացուցանեն
նոքա և համբուրեցուցանեն ևս զոճս թող-
լութեամբք իւրեանց : Եւ եղև նա այնպէս
յուզւոյ անգուլ աւուրս եօթն . ընթա-
նայր գնայր նա առաջի քան զայլան , ոչ
յերիվար աշտանակէր և ոչ ՚ի գրաստ . և
յորէ անտի գուժի հարուածոյն փարա-
ղեան՝ ընթրեաց նա այնուհետև նստելով
միայն . և յոյլ ևս նշանակ սգոյն յաւել և
զայն՝ երբէք չընկողմանեւ բայց ՚ի քուն
միայն : Եւ այնպէս ապա ձմերայնի տծ

խաղացոյց ընդ Լիբիա զգորականն, և էին նոքա իբրեւ բիւր մի :

Իսկ անգամօր Սկիպիոնին իրջ և Վարոնին վատթարեալք էին . քանզի գժտեալք և կազեալք ընդ միմեանս գուն գործէին ապաստարկութբ յինքեանս զՅորաս յան կուցանել, որ ճոխացեալ ևս էր պերճութեամբ և փքացեալ յինչսն և 'ի զօրութի : Եւ յայնժամ զառաջին նուագ պատրաստեալ Յորաս տեսանել զՎատովն, գնէր կարգէր դիւր ակոռն ընդ մէջ Սկիպիոնի և Վատովնի . իբրեւ զայն տեսանէր Վատովն, առեալ զիւր ակոռն փոխադրէր 'ի միւս կողմն և այնպէս 'ի միջակին առնոյր բազմացուցանէր զՍկիպիոն՝ թէպէտ և իւր թըշնամի . որ և մատեան մի թշնամանօք լի արձանագրեալ իսկ էր նորա ընդգէմ՝ Վատովնի . սակայն և առ ոչինչ գրեն զգործ զայս նորա, բայց մեզ զայն գնեն նմա՝ զի 'ի Սիկիլիա 'ի զգնալ նորա ընդ Փիլոստրատեայ, 'ի միջակին վայր առ զնա՝ շուք եղեալ իմաստասիրութեանն : Զայս օրինակ ապա յայնժամ Վատովն նկուն զգուռովն առնէր զՅորասայ, որ իրարառ նախարարառ ունէր նա իւր զՍկիպիոն և զՎարոն, և 'ի հաշտ ընդ միմեանս առեալ ամէր զերկոսին զնոս :

Բայց ապա 'ի խնդրել առհասարակ՝ առնուլ Վատովնի զգորակարութեանն, և 'ի տեղի տալ նմա Վարսնի և Սկիպիոնի, ասէր Վատովն՝ երբեք ոչ գրծել օրինացն, յոյր սակց նոքա մարտ եղեալ կռուին ընդ

օրինազանցան. և փոխանակ զօրավարի ինքն
գոլով չառնու յանձն զառաջնորդութիւն,
զի մերձ կայ անդ Սկիպիոն փոխանակ հիւ-
պատոսի. քանզի փոխանակ հիւպատոսի
կարգեալ էին զՍկիպիոն, և Հռոմայեցիք
ինքնին 'ի պատճառս անուանակոչութեն
վատահ էին գեղեցիկ յաջողելոյ իրացն՝ ե-
թէ Սկիպիոն ոմն զօրավար կացցէ 'ի Լիբիա:

Իբրև զառաջնորդութիւնն առնոյր Սկի-
պիոն, խնդրէր վազվազակի 'ի հաճել զՅո-
բաս՝ 'ի մահ վարել զԽաբկեցիս առհա-
սարակ յամենայն հասակէ և հիմն 'ի վեր
զքաղաքն առնել՝ իբրու Թիկնածու Կե-
սարու: Բայց Կատոնին չհանգուրժեալ՝
բողոք բարձեալ յատենին և վկայութիւն
եղեալ և զգիսն կարգացեալ, հազիւ ու-
րեմն ապրեցուցանէր զմարդիկն յանադո-
րոյն օրհասէն: Եւ անդ կէս մի 'ի խնդրուածոց
մարդկանն, կէս մի դարձեալ 'ի Թա-
խանձելոյն Սկիպիոնի՝ յանձն առնոյր Կա-
տոնն զպահպանութիւն քաղաքին, զի մի
կամայ և մի ակամայ միամտեսցին նոքա
ընդ Կեսարու. քանզի և էր իսկ վայրն պի-
տանացու յոյժ ունողացն զնա և անխաբ:
Իսկ յայնժամ և քաջամուր ևս կարգեաց
զնա Կատոնն, կուտեալ 'ի ներքս ամբար
բազում յոյժ զցորենոյ. և ամբութիւն ա-
ծեալ պատուարացն՝ բարձրացոյց 'ի նմա
աշտարակս, և խրամս խորս հատանէր 'ի
հանդիպոյ, և ամուրս ապաստանի պատ-
րաստէր 'ի նմա. և առեալ փակէր զպա-
տանիսն Խաբկեցիս յամուրսն՝ զնաթափ

զնոսա արարեալ, և զայլն արգելոյր պահէր 'ի քաղաքին . խնամ մեծապէս կալեալ՝ հարստահարութիւն և ոչ մի կրել նոցա 'ի հռոմայեցւոց անտի: Ապա առեալ առաքելը զէն շատ և արծաթ և ցորեան՝ առ որս կային 'ի բանակին . և համբուռն՝ ամբարանոց մարտի կարգեաց եղբաղաքն զայն:

Բայց յայնժամ Կատովն զեւր խորհուրդն առաջին առ Պոմպէսո՝ առեալ տայր և Սկիպիոնի գլխովին, մի ընդ քաջամարտիկ ընդ առն ընդ այնմիկ և ընդ գոռի մարտ յարգադել, այլ ժամաժառանգ լինել. զի և ժամանակն ինքնին զամենայն ոյժ՝ յորմէ յաղթահարուատ է բռնաւորութիւնն՝ բնաւորեցաւ վատել: Այլ Սկիպիոն խառնադարանոց գնացեալ արհամարհեաց զխորհուրդն . և նուազ մի ևս առեալ գրեաց առ Կատովն, մեզ գնէր իբրեւ վատասիրտ առն՝ զի ոչ ինքն միայն շատանայ նստել 'ի քաղաքի և 'ի ներքոյ պատուարաց, այլ և ոչ այլոց թոյլ տայ գեղեցիկ արութեամբ յամբոկ գործոյն հասանել: Իսկ Կատովն տայր պատասխանի, եթէ յոժարեալ իսկ է ինքն առեալ զհետեակն և զայրուձին զոր թծ 'ի լիբիա, և խաղալ անցանել յիտալիա . և անգր զվեհար ինքնին գարձուցանել ընդգէմ իւր և զՍկիպիոն տալոցուցանել: Իբրեւ Սկիպիոն և յայնժամ ունչս արար, ապա յայտնի իսկ տալժանայր Կատովն, զի տեղի եւս Սկիպիոնի 'ի զօրավարութեանն .

զմտաւ ամէր՝ զի ոչինչ յաջողեացի ալքն
յառաջնորդութեան իւրում. և մէջ դար-
ձեալ (եթէ յանկարծ յաջողեացի ևս
նմա) չափաւորութեամբ ինչ բերքի նա
առ իւրն քաղաքացիս : Ուստի և առաւել
ևս հաստատեալ 'ի կարծիսն, ասէր և առ
իւր մտերիւմն՝ ոչինչ գեղեցիկ ելլից անկն
ունել 'ի մարտին յայնմիկ 'ի սակս անհոր
ձութեան և յանգչնութեան զգրաւա-
րացն. և ասէր ևս՝ զի թէ երբէք և գեղե-
ցիկ ևս գէպ տուեալ խորտակեացի զե-
սար, զատովն 'ի հռոմ չկայցէ բնակու-
թիւն. այլ տարագէմ՝ տարաշխարհս հառ-
ցէ յերեսաց խստութեան և ժանտութեն
Սկիպիոնի, այն՝ որ 'ի մօտոյ իսկ շատից
սպառնալիս ասասիկ 'ի վերայ կապէ ճո-
խարար իշխանութեամբ :

Այլ սակայն և արագ ևս քան զեկեթ
երկիւղին զատովնի պատահեցան իրեն :
Քանզի երկկունն ընդ մութն գութիան մի
եկեալ հասանէր 'ի բանակէն՝ հասեալ
ճանապարհ երկից աւուրց, զճակատ հա-
րեալ բօթ բերէր զմեծի կռուոյն որ 'ի
Թասպոն, զի ողջոյն վատթարեալ իրացն՝
ինքնին զետար տիրացաւ 'ի վերայ բանա-
կացն. և զի՝ Սկիպիոն և Յարաս 'ի փա-
խուտ խուճապեալ ընդ սակաւուց ո-
մանց, և զօրք առհասարակ տապաստ ան-
կան : Եւ ապա համբաւ գութին այնպէս
գիշերի և 'ի ժամանակ մարտին հռչակ հա-
րեալ, ողջոյն քաղաքն՝ ըստ որում և է
իսկ կարծել՝ ստանեալ գզորդեցաւ և

այլ յայլմէ հազիւ ուրեմն հանգարտէր
կայր 'ի ներքա 'ի պատուարսն : Իսկ Նա-
տովն յայնժամ յառաջ մատուցեալ՝ և
զորս միանգամ պատահէինն և յայսկոյս
յայնկոյս գուժիւ ազազակաւ փարատէին՝
կայր և ունէր և քաջալերէր, և զահ եր-
կիւղին նուազէր և արտապնդէր . ասէր՝ ոչ
ինչ թերեւս այնպէս մեծ իցեն աղէտքն՝
այնպէս գուժեալ յորդեալ առ 'ի համ-
բաւոյն . և վայր մի անգ խաղաղէր զազ-
մովն : Եւ ապա անգէն 'ի լուսանալ առա-
ւօտուն տայր քարոզ կարգալ, զի երեք
հարիւրքն 'ի հռոմայեցւոց անտի՝ զորս իբ-
րև Սինկղիտոսս իւր ունէր զնոսա, (և էին
նոքա յայնժամ 'ի լիբիա 'ի պառաճառս
չահալաճառութեանց և լոմայափոխու-
թեան,) զի ժողովեալ խմբեսցին նոքա 'ի
տաճարին Արամազդայ, զնոյն և առհա-
տարակ ծերակոյտն որ անգ, գարձեալ և
նոցուն որդիք : Իբրև 'ի մի վայր խմբէին,
անգանոր և Նատովն համբուն հեղ և հան-
գարտ՝ իբրու որ ոչինչ նորոյ իմիք պատա-
հեալ կրից, այնպէս հետեւէր և ինքն՝ գիրս
կալեալ 'ի ձեռին ընթեռնոյր . և էր այն
հաշուէգիր մանգղիոնից պատերազմի և զի-
նուց և ցորենոյ և աղեղանց և զորաց :

Իբրև ամենեքեան ժողովեցան, ակիզքն
արարեալ նա յերեքհարիւրոց անտի և գո-
վութիւն երկայն 'ի ներքա բերեալ նահա-
տակութեան նոցա և հաւատարմութեանն
զոր 'ի գէմն բերին մեծապէս շահու և գրա-
մովք և մարդկամբ և գեղեցիկ խորհրդովք,

յորդոր տայր նոցա մի յուսահատ ընել և մի ցանուցի գնալ փախաւեայ և կամ ա մուր ապաստանի խնդրել անձանց։ Զի թէ երբէք միարան կացեալք մարտ եղեալ կռուեսցին, ոչնչ այնպէս արհամարհք տեսցին նոքա առաջի Կեսարու. ապա ե թէ և ողորաւորք առ նա անկցին՝ հեշտին հանգիպեսցին թողութեան. և խորհուրդ տայր նոցա՝ քաջիկ խորհել վասն անձանց և մի խոտել զիրկին զայն խորհուրդ. ապա եթէ՝ ասէր, և փոփոխեսցին ինչ ես ՚ի խոր հըրդոց՝ նեղեալ ՚ի բախտէն, իբրև հարկ բռնագատ համարեսցին և զփոփոխումն։ Իսկ եթէ ՚ի գիմի հարեալ ազէտիցն գի մագրաւ նահատակեսցին ՚ի վերայ ազա տութեան անձանց, ոչ միայն գոզեսցէ նա զնոսա, այլ և հիացեալ հրաշացեալ ընդ առաքինութիւնն՝ ինքնին զորավար կացցէ նոցա և խառն նահատակեսցի ընդ նոսա՝ մինչև զվերջին փորձել փորձ զերեւանց հայրենեացն, որ ոչ Իսիւկէն է և ոչ Ագրումետոն, այլ Հռոմ ինքնին. Հռոմ այն՝ որ բազում անգամ իւրով մեծութեամբն յոտին կանգնեցաւ ՚ի մեծ ես կործանմանէ. և զի՝ և շատ իսկ են ՚ի միջի պատճառք ակնկալութեան յուսոյ անվեհեր փրկութեան. մանաւանդ զի և մարտ եղեալ կռուին նոքա ընդ մար գոյ՝ որ այժմիկ ՚ի գործսն տաղտապեալ օձտեալ կայ ՚ի կողմանս կողմանս և ներ հակակիրս. քանզի և Իբերիա գլխովին վտարանջեալ՝ միամտեալ է ընդ Պոմպէի

Կրօնըրոյ . և հռոմ ինքնին զանազոր ըզլուծն չէ խաղառ առեալ յանձն , և չհանդարժեալ բանին 'ի վեր վաղէ և անգուշէ առ ամենայն փոփոխութիւն . և զի՝ 'ի վտանգէն փախչել չէ արժան , այլ 'ի նմին խիստ 'ի Թշնամոյն ուսանել այն որ անձնադրաւ շահատակէ 'ի կիրա մահահոտս 'ի գործել ոճիրս անհնարինս . և ոչ դարձեալ իբրու զնոսա՝ զանհաւասար զմարան յանգել պսակել կամ 'ի կեանս երանաւէտս՝ 'ի յաղթելն , կամ 'ի մահ փառաւոր՝ 'ի պարտելն : Եւ կնքէր Վատովն՝ զի ողջախոհ մտածութեամբ համարէն 'ի վերայ կացցեն բանիցն . միանգամայն և խընդրուածս կարգեալ , զի 'ի արիւոր առաքինութեանն և մտադիւրութեան սրտին՝ զոր յառաջ ժամանակաւ 'ի ներքս բերին նոքա՝ յաջողեացին ապա գեղեցիկ 'ի խորհուրդս իւրեանց :

Իբրեւ զայս բանս խօսեցաւ Վատովն , բազումք այն էին որ քաջալերութիւն ըզգեցեալ 'ի գեղեցիկ փառտիցն , բազմագոյնք ևս գէտակն կալեալ ընդ անզարհուրելի կիրա առնն և ընդ ազնուականութիւն մտացն և ընդ մարդասիրութիւնն , և գոգ մոռացոյք խիստ եղեալ նոցա որ յառաջոյ վտանգն , և զնա միայն կալեալ անպարտելի զորավար և ամենայն բախտից վեհագոյն , ազաւէին 'ի գործ առնուլ վարել զնոսա և զգոյս նոցա և զգէն նոցա ըստ իւրոց կամացն . լաւ համարէին մեռանել 'ի հնազանդութեանն նորա , քան ապրել մահան

եղեալ մեծի առաքինութեան նորա: Իսկ յայնժամ մի ոմն 'ի նոցանէն խորհուրդ առաջի արկեալ՝ տալ Վճիռ ազատութե ծառայիցն, և 'ի հաւանել բազմաց յոյժ՝ յանձին չկալաւ զատովն, իբրու որ ոչ ի բաւացի իցէ բանն և արժան. սակայն և մտադիւրագոյնս ժողովեացէ նա զարտ մարտիկս ազատացեալս 'ի տէրանց: Ապա իբրեւ բազումս խոտտացան նմա յայնժամ, հրաման ապր հանդէս առնել արանցն՝ որ մտադիւր նահատակեցան, և հրաժարեալ մեկնեցաւ 'ի նոցանէ:

Իսկ յետ սակաւուց նամականի հասին առ նա 'ի Սկիպիոնէ և 'ի Յորասայ: Յորասայ՝ որ զօղեալ թաքուցեալ կայր ընդ սակաւուց 'ի լեռան մի՝ հարցանէր 'ի նմա. նէ զխորհուրդ մնաց նորա. զի թէ թողուլ զԻսթիկէ կամք իցեն նմա՝ ինքն ուրեմն ակնկալցի նմա. ապա եթէ զպաշարել յանձն առնու զքաղաքին, ինքն զօրու խաղացէ 'ի թիկունս նմա: Չնոյն և Սկիպիոն զտեղի կալեալ նաւուք 'ի հրաւանդան մի ոչինչ հեռի յԻսթիկոյ, կայր և մնայր լսել զխորհուրդ կամացն զատովնի: Ապա զատովն լաւ համարեցաւ առ իւր ունել զնա մականերան, մինչև գիտել ինչ հաւասար վասն երեքհարիւրոցն: Քանզի թէպէտ և ծերակոյտն որ առ իւր՝ մեծապէս յօժարամտեալ և յազատութիւն անդէն թողեալ զիւրեանց ծառայան՝ 'ի զէն վառեցին զնոսա, այլ երեքհարիւրքն՝ արք վաճառականք նաւապնացք և լոմարափոխք,

և փարթամութիւնք նոցա բազում այն էին՝ ծառայք նոցա գլխովին, ոչինչ այնպէս անգաղայն սերտեցան նոքա 'ի խօսան Վատովնի : Եւ զորօրինակ մարմինք՝ որ հեշտեալ ջերմանան, հեշտեալ եւ 'ի բաց զլերն թողեալ ցրտանան 'ի հեռանալ հրոյն, ասպէս և նոքա մերձ կացեալք Վատովնի՝ ջերացեալք բորբոքէին, այլ ասպազան կացեալք և մտախորհ առանձինն եղեալք, ահ երկիւղին Վեսարու ուծացուցանէր զնոսա 'ի մեծարոյ կարեացն Վատովնի և յառաքինութենէն : “ Մեք ոյք տմանք իցեմք՝ ասէին, և ում ումեք բանի բաւական իցեմք՝ ստնանել երբեք : Ո՛չ դա ինքնին Վեսարն իցէ, որ զՀռոմայեցաց տերութիւնն ողջոյն յինքն բարձեալ բերէ : 'Ի մեզ չիք ոք, որ կամ Սելիւսոն իցէ, կամ Պոմպէոս, և կամ Վատովն, և ասկայն 'ի ժամանակին՝ յորում առհասարակ մարդիկ առ ահի երկիւղի միտս յղացեալ ծնանին խոնարհամիտս յայժ, մեք յայնժամ կացեալք յիտիւկէ՝ մարտ եղեալ 'ի վերայ ազատութեանն. Հռովմայեցաց կռուեցո՞ւք ընդ առն, որում ինքնին Վատովն ընդ Պոմպէի մեծի՝ փախըստեայ գնացեալք 'ի ձեռք թողին զԻտալիա : Եւ արդ մեք ազատ զմեր ծառայան արասցո՞ւք ընդդէմ Վեսարու. մեք՝ որոց այնչափ միայն է ազատութիւն անձին՝ որչափ ինչ նա շնորհեցէ մեզ : Այլ ո՞ն առեալ, ով հիքացեալք, գիտելով չափ զանձինս՝ ամոքեալ հեղացուցուք զյաղ-

Թաղանն, և առեալ արձակեսցուք առ նա
ազօթակերս վասն մեր,, :

Զխորհուրդ զայս տային համարտա-
գոյնքն 'ի նոսա . իսկ բազմագոյն այն էին՝
որ նենդ լարէին ծերակուտին . հաստա-
տեալք 'ի միտս՝ զի թէ երբէք յաջողեսցի
նոցա ձերբակալ առնել զնոսա՝ այնու-
հետե զիջուսցեն զվեսար 'ի ցասմանէն : 'Ի
կարծիս եղեալ Վատովնի փոփոխութեանն
նոցա, սակայն և հաւաստիս ոչ յուզեաց
առակել զնոսա . առեալ յետս արձակէր
զպատգամաւորան . գրէր առ Սկիպիոն և
առ Յորաս՝ հեռագոյնս գաղարեւ յԻտա-
կոյ, զի վատահ չիք լինել ամենեկն յե-
րեքհարկորան :

Բայց յայնժամ այրուածին փախստեայ
'ի մարտե պատերազմին բազմութիւն մեծ
հասեալ մօտ յԻտակէ, արձակեցին առ
Վատովն արս երկս պատգամաբերս՝ այլա-
խորհուրդս 'ի գիմաց ամենեցուն : Քանզի
կեղք խնդրէին գնալ խմբել ընդ Յորա-
սայ, և կեղք գարձեալ՝ ըզձակաթք միա-
բանել ընդ Վատովնի . էին էին և որք խոր-
շէին մտանել յԻտակէ : Լուեալ Վատով-
նի, պատուէր տալ Մարկոսի հռուբրիո-
սի տքնել կալ 'ի վերայ երկց հարկւրոցն,
և առնուլ հանգարտիկ զանուանս արանցն՝
որ ազատ զծառայան առնէին և բռնութի
վարել և ոչ մի . և ինքն առեալ ընդ իւր
զծերակոյտն՝ ելեալ արտաքս 'ի քաղաքէն
չորսւ խօսել ընդ զօրավարս այրուածիոյն .
կայր և աղերսէր մի թողուլ լքանել զբազ-

մութիւն զայն զլինկեմիկոսացն զՀռովմայեցւոց արանց, և ընտրել իւրեանց զօրավար զՅորաս փոխանակ Վատովնի. այլ տարեցուցանել առհասարակ զանձինս և զայլսն, և անցանել գալ 'ի քաղաք յայն անխաբ և քաջամուր և կազմ՝ որ յամբարս և որ յայլ ևս հանդերձանս վասն աւանց բազմաց: Այդ զնոյն արկանէր ազերս և Երեակոյան ինքնին հարեալ յարտասուտ:

Իբրեւ զօրավարքն չգրան խօսել ընդ այրուձիոյն, յայնժամ՝ Վատովն նստեալ ընդ Երեակուտին 'ի հոգաբարձ մի անկալելալ ձեռքս պատասխանայն. անդուստ գիմեալ գալլ ճուղբրիտս զայրազին լի բարկութիւն բողոք բառնալք վասն երկց հարիւրոցն՝ զի առահակեալք և խռով հարեալ և վտաբանջեալք ազմուկ յուզէին 'ի քաղաքին: 'ի գոյժ բանին առհասարակ ամենեքեան սրտաբեկք սրտառուչք՝ յարտասուտ ցնդեալք կոծէին. իսկ Վատովն սփոփեալ քաջալեւերալ զնոսա, առաքեաց առ երեքհարիւրան. ասէր՝ հանգարտել վայր մի: Եւ յայնժամ գառնային գային պատգաւ մարերը յայրուձիոյն՝ բերեալք զոոյց ոչինչ չափաւոր: Քանզի ասացին՝ չեն պէտք նոցա վարձկանս լինել Եփեսոսայ. և ժշ գարձեալ զարհուրին ինչ 'ի Վերտրէ՝ 'ի կալ նոցա զօրավար Վատովնի. սակայն և գժոխըմբերելի իցէ արգելոք մասնել փակել 'ի քաղաքի 'ի միասին ընդ Խալկեդոնայ, արք փխկեկեցիք, և յոյժ յեղյեղուկք. զի Թէպէտ և առ վայր մի հանգարտեացին

գողա, այլ ապա 'ի գալուստ Կեսարուն՝ միաբանեալք ընդ նմա մատն նոցա եղին . ուստի եթէ և Կատովնի կամք իցեն մարտակից իւր և բնակակից զնոսա ունել, նախ 'ի բաց վարեալ վտարեսցէ կամ թէ 'ի մահ վարեսցէ առհասարակ զխաւակեցիս . և ապա զնոսա 'ի քաղաք անգր հրաւիրեսցէ՝ մաքրեալ 'ի թշնամեաց և 'ի խուժգուժ ոքերոյն : Իսկ Կատովնի աննուէր և անազորոյն համարեալ զքանն, սակայն և հեղաբար եա պատասխանի՝ 'ի խորհուրդ մտանել վասն բանին ընդ երկց հարիւրոցն : Եւ մտեալ անգրէն 'ի քաղաքն, խօսէր ընդ նոսա . այլ նոքա անպատուակ՝ ոչինչ բան հեշտնկալ ածեալ 'ի մեծարանս երեսաց առն, այնպէս մերկ և յայտնի պրտմոտութիւն բարկութեան 'ի գէմն բերէին, եթէ զք գամ մի բուռն նոցա արասցէ մարտ գնել կռուել ընդ Կեսարու, զի և կարեն իսկ ոչ և կամին իսկ ոչ : Անգ և եկաց իսկ քրթմնջիւն էր վասն ծերակուտին, իբրու որ արգելուլ ունել զնոսա 'ի քաղաքին մինչև 'ի գալուստ Կեսարու . բայց Կատովն զանց առնէր զքանին . կեղծաւորեցաւ ոչ լսել . (զի և էր իսկ ինքն փոքր մի ծանրալուր) :

Իսկ յետ այսորիկ զորոյ առեալ զուղոյն պրտաձիւյ, զանգիտեալ յայնժամ 'ի խռովեանէ անտի երկցհարիւրոցն ընդգէմ ծերակուտին, ճնպով յարեաւ ընդ բարեկամացն՝ գէմ եգեալ գնայր առ այրուձին . իբրեւ նոքա յառաջագէմ խաղային,

Կրօնը . և հռոմ ինքնին զանազան ըզլուծն չէ խաղառ առեալ յանձն , և չհանգուածեալ բանին 'ի վեր վաղէ և անգուշեառ ամենայն փոփոխութիւն . և զի 'ի վտանգէն փախչել չէ արժան , այլ 'ի նմին խի 'ի Թշնամոյն ուսանել այն որ անձնադրաւ շահատակէ 'ի կիրա մահահոտս 'ի գործել ոճիրա անհնարինս . և ոչ դարձեալ իբրու զնոսա՝ զանհաւաստի զմարտն յանգել պատկել կամ 'ի կեանս երանաւէտս 'ի յաղթելն , կամ 'ի մահ փառաւոր՝ 'ի պարտիլն : Եւ կնքէր Վատովն՝ զի ողջախոհ մտածութեամբ համբռն 'ի վերայ կացցեն բանիցն . միանգամայն և խընդրուածս կարգեալ , զի 'ի արիտուր առաքինութեանն և մտադիւրութեան սրտին՝ զոր յառաջ ժամանակաւ 'ի ներքս բերին նորա՝ յաջողեսցին ապա գեղեցիկ 'ի խորհուրդս իւրեանց :

Իբրեւ զայս բանս խօսեցաւ Վատովն , բազումք այն էին որ քաջալերութիւն ըզգեցեալ 'ի գեղեցիկ փաստիցն , բազմագոյնք ևս գէտակն կալեալ ընդ անգարհուրելի կիրա առնն և ընդ ազնուականութիւն մտացն և ընդ մարդասիրութիւնն , և գոգ մոռացոնք իսկ եղեալ նոցա որ յառաջոյ վտանգն , և զնա միայն կալեալ անպարտելի զօրավար և ամենայն բախտից վեհագոյն , ազաւելին 'ի գործ առնուլ վարել զնոսա և զգոյս նոցա և զգէն նոցա ըստ իւրոց կամայն . լաւ համարէին մեռանել 'ի հնազանդութեանն նորա , քան ապրել մահան

եղեալ մեծի առաքինութեան նորա: Իսկ յայնժամ մի ոմն 'ի նոցանէն խորհուրդ առաջի արկեալ՝ տալ ՎՃԻԱ ազատութե ծառայելն, և 'ի հաւանել բազմաց յոյժ՝ յանձին չեալաւ Վատովն, իբրու որ ոչ ի բաւացի իցէ բանն և արժան. սակայն և մտադիւրագոյնս ժողովեացէ նա զարս մարտիկս ազատացեալս 'ի տէրանց: Ապա իբրեւ բազումս խոտաւցան նմա յայնժամ, հրաման տայր հանգէս առնել արանցն՝ որ մտադիւր նահատակեցան, և հրաժարեալ մեկնեցաւ 'ի նոցանէ:

Իսկ յետ սակաւուց նամականի հասին առ նա 'ի Սկիպիոնէ և 'ի Յորասայ: Յորասա՝ որ զողեալ թաքուցեալ կայր ընդ սակաւուց 'ի լեւոն մի՝ հարցանէր 'ի նմա. նէ զխորհուրդ մնաց նորա. զի թէ թողուլ զԻսթիկէ կամք իցեն նմա՝ ինքն ուրեմն ակնկալքի նմա. ապա եթէ զպաշարել յանձն առնու զքաղաքին, ինքն զօրու խաղացէ 'ի թիկունս նմա: Չնոյն և Սկիպիոն զտեղի կալեալ նաւուք 'ի հրաւանգան մի ոչինչ հեռի յիսթիկոյ, կայր և մնայր ընել զխորհուրդ կամացն Վատովնի: Ապա Վատովն լաւ համարեցաւ առ իւր ունել զնա մակաբերան, մինչև գիտել ինչ հաւաստի վասն երեքհարիւրոցն: Քանզի թէպէտ և ծերակոյտն որ առ իւր՝ մեծապէս յօժաբամտեալ և յազատութիւն անդէն թողեալ զիւրեանց ծառայան՝ 'ի զէն վաւերին զնոսա, այլ երեքհարիւրքն՝ արք վաճառականք նաւապնացք և լումարափոխք,

և վարժամուծիւնք նոցա բազում այն էին՝ ծառայք նոցա գլխովին, ոչինչ այնպէս պնդադոյնս սերտեցան նոքա 'ի խօսան Կատովնի : Եւ զորորինակ մարմինք՝ որ հեշտեաւ ջերմանան, հեշտեաւ ևս 'ի բաց զջերն թողեալ ջրոսանան 'ի հեռանալ հրոյն, սակէս և նոքա մերձ կացեալք՝ Կատովնի՝ ջերացեալք բորբոքէին, այլ ապա զսա կացեալք և մտախորհ առանձինն եղեալք, ահ երկիւզին Կեսարու ուծացուցանէր զնոսա 'ի մեծարոյ կարեացն Կատովնի և յառաքինութենէն : “ Մեք ոյք ոմանք իցեմք՝ ասէին, և ում ումք բանի բաւական իցեմք ստնանել երբէք : Ո՛չ գա ինքնին Կեսարն իցէ, որ զՀռոմայեցւոց տէրութիւնն ողջոյն յինքն բարձեալ բերէ : 'ի մեզ չիք դք, որ կամ Սկիպիոն իցէ, կամ Պոմպէոս, և կամ Կատովն, և ասկայն 'ի ժամանակին՝ յորում առհասարակ մարդիկ առ ահի երկիւզի միտոյալացեալ ծնանին խոնարհամիտս յոյժ, մեք յայնժամ կացեալք յիտիւկէ՝ մարտ եղեալ 'ի վերայ ազատութեանն. Հռովմայեցւոց կռուեսցո՛ւք ընդ առն, որում ինքնին Կատովն ընդ Պոմպէի մեծի՝ վախըստեայ գնացեալք 'ի ձեռս թողին զիտալիա : Եւ արդ. մեք ազատ զմեր ծառայան արասցո՛ւք ընդդէմ՝ Կեսարու. մեք՝ որոց այնչափ միայն է ազատութիւն տնձին՝ որչափ ինչ նա շնորհեսցէ մեզ : Այլ օ՛ն առեալ, ո՛վ հիքացեալք, գիտելով չափ զանձինս՝ ամոքեալ հեղացուացուք զյազ-

Թականն, և առեալ արձակեցցուք առ նա ազօթակերս վասն մեր,, :

Զխորհուրդ զայս տային համառա-
գոյնքն 'ի նոսա . իսկ բազմագոյն այն էին՝
որ նենգ լարէին Ծերակուտին . հաստա-
տեալք 'ի միտս՝ զի Թէ երբէք յաջողեսցի
նոցա ձերբակալ առնել զնոսա՝ այնու-
հետեւ զնոցան զնոսար 'ի ցասմանէն : 'Ի
կարծիս եղեալ Վատոյնի փոփոխութեանն
նոցա, սակայն և հաւաստիս ոչ յուզեաց
առակել զնոսա . առեալ յետս արձակէր
զպատգամաւորան . գրէր առ Սկիպիոն և
առ Յորաս՝ հեռագոյնս գաղարեւ յԻսթու-
կայ, զի վատահ չիք լինել ամենեկն յե-
րեք հարիւրան :

Բայց յայնժամ այրուձին փախառեայ
'ի մարտէ պատերազմին բազմութիւն մեծ
հասեալ մօտ յԻսթուկէ, արձակեցին առ
Վատոյն արս երիս պատգամաւորս՝ այլա-
խորհուրդս 'ի գիմաց ամենեցուն : Քանզի
կէսք խնդրէին գնալ խմբել ընդ Յորա-
սայ, և կէսք դարձեալ՝ ըզձակաթք միա-
բանել ընդ Վատոյնի . էին էին և որք խոր-
չէին մտանել յԻսթուկէ : Լուեալ Վատու-
նի, պատուէր տալ Մարկոսի հռուբրիո-
սի տքնել կալ 'ի վերայ երից հարիւրոցն,
և առնուլ հանգարտիկ զանուանս արանցն՝
որ ազատ զծառայան առնէին և բռնութի
վարել և ոչ մի . և ինքն առեալ ընդ իւր
զծերակոյտն՝ ելեալ արտաքս 'ի քաղաքէն
չորսաւ խօսել ընդ զօրավարս այրուձիոյն .
կայր և օղերսեր մի Թողուլ լքանել զբազ-

մուլթիւն զայն զՍինկղեթիկոսացն զՀռովմայեցւոց արանց, և ընտրել իւրեանց զօրավար զՅորաս փոխանակ Կատովնի. այլ տարեցուցանել առհասարակ զանձինս և զայլն, և անցանել գալ 'ի քաղաք յայն անխաբ և քաջամուր և կազմ որ յամբարս և որ յայլ ևս հանդերձանս վասն աւանց բազմաց: Անդ զնոյն արկանէր աղերս և ծերակոյտն ինքնին հարեալ յարտասուտ:

Իբրև զօրավարքն չգրան խօսել ընդ այրուձիոյն, յայնժամ Կատովն նստեալ ընդ ծերակուտին 'ի հողաբլուր մի անկալինալ մնայր պատասխանելոյն. անդուստ գիմեալ գալլ հռուբրիոս զայրապին լի բարկութիւն բողբ բառնայր վասն երկց հարկւրոցն՝ զի տաահակեալք և խռով հարեալ և վտաբանջեալք աղմուկ յուղէին 'ի քաղաքին: 'Ի գոյժ բանին առհասարակ ամենեքեան սրտաբեկք սրտառուլք՝ յարտասուտ ցնդեալք կոծէին. իսկ Կատովն սփոթեալ քաջալերեալ զնոսա, առաքեաց առ երեքհարիւրան. ասէր՝ հանգարտել վայր մի: Եւ յայնժամ գառնային գային պատգաւ մարերք յայրուձիոյն՝ բերեալք զորոյց ոչինչ չափաւոր: Քանզի ասացին՝ չեն պէտք նոցա վարձկանս լինել Յորասայ. և ճշ գարձեալ զարհուրին ինչ 'ի Կեսարէ՝ 'ի կալ նոցա զօրավար Կատովնի. սակայն և գծախորհրտելի իցէ արդեօք մտանել փակել 'ի քաղաքի 'ի միասին ընդ Իսկկեցւոց, ալք փխնիկեցիք, և յոյժ յեղյեղուկք. զի թէպէտ և առ վայր մի հանգարտեացին

գոքա, այլ ապա 'ի գալուստ Կեսարոսն՝ միաբանեալք ընդ նմա մատն նոցա եղին . ուստի եթէ և Կատովնի կամք իցեն մարտակից խոր և բնականից զնոսա ունել, նախ 'ի բաց վարեալ վտարեսցէ կամ թէ 'ի մահ վարեսցէ առհասարակ զխալիկեցիս . և ապա զնոսա 'ի քաղաք անգր հրավերեսցէ՝ մայրեալ 'ի Թշնամեաց և 'ի խուժ գուժ ոսերոյն : Իսկ Կատովնի աննուէր և անտգորոյն համարեալ զքանն, սակայն և հեղաբար ետ պատասխանի՝ 'ի խորհուրդ մտանել վասն բանին ընդ երկց հարիւրոցն : Եւ մտեալ անգրէն 'ի քաղաքն, խօսէր ընդ նոսա . այլ նոքա անպատուակ՝ ոչինչ բան հեշտնկալ ամեալ 'ի մեծարանս երեսաց առն, այնպէս մերկ և յայտնի պրտ մոռութիւն բարկութեան 'ի գէմս բերէին, եթէ դք գամ մի բուռն նոցա արասցէ մարտ զնել կռուել ընդ Կեսարոս, զի և կարեն իսկ ոչ և կամին իսկ ոչ : Անդ և կիտոց իսկ քթմնջիւն էր վասն ծերակուտին, իբրու որ արգելուլ ունել զնոսա 'ի քաղաքին մինչև 'ի գալուստ Կեսարոս . բայց Կատովն զանց առնէր զքանին . կեղծաւորեցաւ ոչ լսել, (զի և էր իսկ ինքն փոքր մի ծանրալուր) :

Իսկ յետ այսորիկ զոյց առեալ զբուրն պրտձիւյ, զանգիտեալ յայնժամ 'ի խռովեանն անտի երկցհարիւրոցն ընդգէմ ծերակուտին, ճեպով յարեաւ ընդ բարեկամայն՝ գէմ եղեալ զնայր առ այրուձին . իբրև նոքա յառաջագէմ խաղային,

առեալ երիվար մի զհետ պնդեցաւ նոցա : Տեսեալ այրուձիոյն ձիաւորեալ զվատովն զինի նոցա, ուրախ եղեն և մտադիւրագոյնս ժողովեալ զնա՝ յորդորէին ապրել ընդ նոսա : Եւ ասեն՝ Վատովնի յայնժամ յարտասոււ հատանել և աղերսել վասն Ծերակուտին, և ձգել կարկառել զձեռս և դարձուցանել ևս յետս զերիվարս զի սոց 'ի նոցանէ և առնուլ ունել զգէնս նոցա . մինչև յաջողեցաւ նմա արդելուլ զնոսա զայն օր, և ժամ պարապոյ տալ Ծերակուտին յանգորրու փախստեայ լինել :

Ապա իբրեւ այնպէս հանգերձ այրուձիովն դարձաւ եկն Վատովն, և զիէսս 'ի նոցանէ առեալ կարգեաց առ գուրսն, և զիէսն եգ 'ի պահ զգուշութեան գղեկին, յայնժամ ապա զահի հարեալ երից հարկւրոցն պատուհաս կրել զիւրեանց յեղամտութեանն, առաքեցին աղաչել զվատովն՝ անպատճառ գալ առ նոսա . այլ Ծերակոյտն չուրջ պատեալ զնովաւ արդելոյր, ասէին երբէք չտալ մասնատու և հաւատարմութիւն մարդկանն 'ի ձեռս զայր ինամտո նոցա և զիրկիչ նոցա . քանզի և քաջայայտ իսկ յայնժամ խելամուտ առ հասարակ եղեն բնակաւորք Խիւիկոյ առաքինութեանն Վատովնի, և ըզձանային նմա և հրաշացեալ էին ընդ նա, և տեսնէին ևս անարատութիւն և սրբութիւն յամենայն 'ի գործս նորա : Այլ նա թէպէտ և 'ի վաղնջուց իսկ հաստատեալ էր զիւրովն երթալ, բերէր տանէր սաստիկ

քրտանց և վշտաց վասն ընկերացն . զի գամ մի յանդորր զամենեսեան հանեալ ապա և ինքն յարևէն հատցի . որպէս զի և զիղճ անհնարին զմահուն նա 'ի դէմս բարձեալ բերէր . թէպէտ և ումէք երբէք չեհան 'ի վեր 'ի ժամանակին :

Ապա յայնժամ սփոխեալ զծերակոյտն , հաճէր և զմիտս երկց հարիւրոցն , և ելեալ միայնակ գնայր առ նոսա . նոքա շնորհս մեծապէս կալեալ աղերս ևս արկանէին առնուլ վարել զնոսա ըստ իւրոց կամացն և վտահ լինել 'ի նոսա . առ այս՝ և ախտակից կարեկից լինել տկարութեան նոցա , զի և չեն խկ նոքա իբրև . Կատովնք ոմանք , և ոչ ոգւոյն բաժանորդք Կատովնի . և ասէին՝ զի խորհուրդ հաստատեալ նոցա առաքել աղերսել զԿեսար , առաջին և առաւել քան զամենեսեան՝ վասն նորա արկցեն զաղերս . և թէ երբէք ըմբոստացի , ապա և ոչ զանձանց շնորհսն առ 'ի նմանէն յանձին կալցեն . այլ մարտ եդեալ ոգւով չափ մրցեսցին վասն Կատովնի : Լուեալ Կատովնի զբանսն , գովէր զսէր մտերմութեանն . և ասէր ևս՝ ճեպով առաքել առ Կեսար վասն անձանց փրկութեան , այլ վասն իւր մի ինչ ամենակին աղերս արկանել նմա . քանզի աղերս՝ ասէ՝ պարտեցելոցն անկ է , և ներումն խնդրել՝ յանցաւորաց արժան է . իսկ ինքն ոչ անպարտելի միայն եկող մեաց զամենայն աւուրս կենաց իւրոց , այլ և յաղթական՝ ըստ չափու կամացն . առ այս՝

և յառաքինութեան վերագոյն դասա-
քան զվերադր և յարգարութեան . ուստի
և վերադր ինքնին պարտեալ գոյ և կալեալ-
քանդե և արգեամբք իսկ տապիկ և յայտ-
նի գա ընդդէմ գործէ հայրենեացն զայն
ինչ՝ զոր յառաջն ասէր չառնել :

Զայս առ երեքհարիւրան ասացեալ՝
հրաժարեիր 'ի նոցանէ . և ապա յետ այ-
նորիկ լուեալ եթէ յուզի անկեալ զայ
վերադր ողջոյն բանակաւն 'ի կողմն խաւ-
կոյ, ասէր . " Բաբէ . զա՛ սուրեմն ընդդէմ
մեր իբրեւ ընդդէմ արանց " : Եւ գարձեալ
'ի Ծերակոյտն կողմն՝ յորդորէր մի գան-
գաւել 'ի փրկութեանն՝ ցոր վայր առ նո-
սա այրումին գաղարէ : Արդ առեալ փա-
կէր զամենայն զգրուեա քաղաքին՝ բայց 'ի
Ծովահայկաց գրանէն . և բաշխէր բաժա-
նէր իւրոցն զնաւան, և գեղեցիկ կարգին
փոյթ ասնէր յամենայնի . տանձէր կար-
ծէր զհարստահարութիւն, խաղաղէր հան-
գարտէր զաղմուկս, և բաշխէր տայր կար-
տելոցն զթողակ ճանապարհին :

Իսկ յետ այսորիկ եկեալ հասեալ անգր
Մարկոս Հոկտաւիոս հանգերձ երկու լէ-
գէոնիւն՝ բանակ հարկանել մերձ քաղա-
քին, առաքէր բանազնաց լինէր ընդ կա-
տովնի սահմանել իրաւախոհ լինել վասն
զորավարութեանն . իսկ Վատովն ողմնջ
տուեալ պատասխանի, ասէր առ բարե-
կաման . " Եւ ապա զարմացոյ՞ք մեք թե-
րեա ընդ վատթարել իրացդ, տակաւին
յիշխանապետութիւն կրթեալ մեր՝ յոր-

ժամ և յողիս արդատան կամք,, : Բայց յայնժամ զբոյց հասեալ առ նա, եթէ այրուձին 'ի չուել իւրում աւար հարեալ տանի զկարասին զխօւկեցւոց իբրու զաւար թշնամեաց, 'ի ճեպ տաքնապի ընթացեալ առ նոսա, որոց միանգամ առաջին պատահէր՝ Թափէր զկապտան . և ապա այր այր 'ի նոցանէն փութացաւ առ նաւ ձգել 'ի բաց զկողտպտան . և այնպէս առհասարակ նոքա տէնկորք տնեթահարք և անմուռնչք 'ի բաց գնային :

Ապա 'ի մի խմբեալ Վատովի զխօւկեցիսն՝ աղաչէր վասն երեքհարիւրոցն, մինչ զվեսար ընգրէմ նոցա գրգռել . այլ առհասարակ և առանձին գարձեալ՝ փոյթ տնել փրկութեան նոցա : Անտի գարձ աւարեալ 'ի Ծովն՝ հոգ տանէր նաւազնաց մարդկանն, գիրկս ամէր և համբուրէր և յուզարկէր զարեկաման և զհիւրան, որոց և Թելագիր ինքն լեալ էր 'ի գնալ . իսկ որդւոյն իւրոյ ոչինչ ստգրէր այնպիսի 'ի չու անգր . գարձեալ և ճչ պէտա համալրէր արգելուլ, որպէս զի և գիտէր իսկ քաջ զխանգակաթ ոէրն նորա առ հայրն : Բայց էր անգ Ստատիւղիտ անուն ոմն՝ այր պատանի . խնգրէր արութիւն ոգւոյ յանձին բերել և զանցաւութիւնն զՎատովի . ստիպէր և զնա Վատովն 'ի փախուստ անգր (քանզի և յայտնի իսկ էր աստլութիւն պատանւոյ առ Վեսար) . իբրեւ ոչինչ կարաց զնա 'ի հաւանութիւն ամել, գարձաւ առ Արդովիգէս սողիկեան և առ Դե-

մեաբիոս ճեմական, և առէ․ “Ձեզ ինքնին տնկանի ամոքել զփքացեալդ զայդ, և յարդարել զդա յօգտակարն”, ։ Իսկ ինքն յուսի արկեալ զայլն, և ճառ արկեալ՝ որոց միանգամ պէտք էին՝ այնպէս ողջոյն զայն գիշեր ծախէր, և բազում ինչ ևս զյետագայ աւուրն։

Արդ յայնժամ Լեւկիոս Կեսար մերձաւոր Կեսարուն՝ հանգերձեալ գնալ առ Կեսար գետալանուծեամբ բարեխօս վասն երկից հարիւրոցն, ազաչէր զՎատովն օգնել նմա՝ ի ճառ մի համոզակեր բանից վասն նոցա առ Կեսար, և յաւելոյր ասել․ “Քանի վասն քո գեղեցիկ իցէ ինձ մօտեւ շօշափել զձեռսն Կեսարու և փարել զձնդովքն”, ։ Այլ Վատովն ոչինչ յանձն առնոյր․ “Չի եթէ ինձ կամք իցեն՝ ասեր՝ ի ձեռն Կեսարու ապրեցուցանել զնա, ես ինքնին անշուշտ գնացից առ նա․ այլ չեն ինձ կամք շնորհ ունել բռնաւորին վասն իրացն՝ զոր օրինազանցուծեամբ գործէ գա․ և օրինազանց լինի դա յապրեցուցանել անդ իզրե անձնիշխան տէր զայնոսիկ՝ յոյց վերայ չիք նորա իրաւունք տէրութե և ոչ մի։ Սակայն վասն երկից հարիւրոցն բարեխօսուծեան խորհեացուք ի միասին՝ եթէ կամք իցեն”, ։

Ապա զքանիւք տնկեալ վասն այսորիկ ընդ Լեւկիոսի, ի հրաժարելն նորա յանձն առնէր նմա Վատովն զորդին իւր և զքաբեկամա, և յուղարկեալ զնա և կալեալ զաջոյն նորա՝ գարձ առնէր ի տուն․ ան

գանձոր ապա ժողովեալ զորդին և զբարեկամս, ճառ արկեալ խօսէր վասն բազում ինչ իրաց, և պատուէր տայր պատանւոյն մի յերս մեռել քաղաքին. քանզի և իրքեաւագիկ՝ ասէր՝ ոչինչ թողացուցանեն քաղաքաւորութիւն՝ արժանի նպատովի. իսկ այլադ՝ նախատինք է։ Եւ ապա ընդ երեկս չգրաւ նա ի բաղանիս. և մինչքեռ ի ներքս անդ էր՝ յուշ ածեալ զՍաաթիւզիտոս, ձայն բարձեալ ասէր. « Յուդարկեցնր ուրեմն զՍաաթիւզիտոս ոմ. Մպողովնի գէս, և ի յամառ եզւոյն ամոքեցնր զնա. և զնաց մեկնեցաւ աչն՝ չողջունեալ անգամ զմեզ »,։ Եւ պատասխանի Մպողովնի գէս. « Զինչ ասես. շատ ինչ մեք պայքարեցաք ընդ նմա, այլ դա տակաւին այնպէս խտապարանոց ստամբակելի կայ. ասէ՛ աստէն կալ մնալ, և առնել՝ զոր գուրնքն հանդերձեալ ես »,։ Եւ պատմեն լուեալ զայս՝ ժպտել յայնժամ նպատովնի և ասել. « Քաջ է, արդ ի մօտոյ յայտնի կացցէ »,։ Ապա լուացեալ և հետեւեալ լինթիս հանդերձ բազում ընկերօք, նրս տաւ՝ ըստ որում սովորեցաւ նա յետ հարուածոյն Պոմպէի, զի և ընկողմանէր նա այնուհետեւ միայն ի քուն. և ընթերիւն ընդ նմա ամենայն բարեկամք նորա և աղքատադք խօսկեցիք։

Իսկ յետ ընթերացն ի գինըմպուան զբօնուին նոքա ի զոյցս հանճարաւորս և հեշտալուրս. և բան ի բանէ անցեալ ընդ բազմագէմ կարծիս խնամատախրաց,

մինչև եկեալ անկանկեր պայքարն յիմաստան Սողեկեանց՝ զոր Այլակարծիս կոչեն . ըստ որում և այն՝ որ ասէ . “Ազատ միայն է այր բարի , և ծառայք են ամենայն չարք” : Իբրև իմաստին այնմէկ ընդգէմ գարձաւ ճեմականն , յայնժամ Կատովն մեծաւ ուժով յարձակէր 'ի նա . և սասաւ կացուցեալ ևս ուժգին զարթոտն և ըզմայնն , յերկարագոյն նուագ ձգէր զպայքարն և հակառակէր պանջըլագէս . որպէս զի և այր այր 'ի բազմականին 'ի վերայ հասանէր խորհրդոյ առն՝ զի լուծանել կամէր յառաջիկայ ժամին զտաւելով զկեանսն : Ոյր ազագաւ և յետ գաղարկելոյ բանիցն , կային նոքա առհասարակ լուռ և 'ի խոր խոցեալք . բայց նա 'ի ակոփութիւն նոցա և 'ի կարծեաց անտի 'ի բաց առնուլ գնոսա , ակտաւ միւսանգամ հարցումն առնել յազագա առաջիկայ իրացն . փոյթ խնամոց 'ի գէմն բերէր , իբրու այն թէ երկնքն զանգիւտել միանգամայն և վասն ծովագնաց եղելոցն և յազագա որոց յուրի անկան ընդ վալլա ամայիս , անջուրս , և բարբարիկս :

Այլոս արձակեալ զկողմանն՝ ճեմ՝ առեալ զգնայր ընդ բարեկամացն , ըստ որում և սովոր էր յետ ընթրեացն . առեալ զօրասկրտաց գնդացն հրամանս ըստ կարգին , գէմ եզեալ գնայր 'ի սենեակ խւր , և գգուանս սիրոյ առաւել քան զսովորականն 'ի ներքս բերէր առ որդին և առ մէն մի 'ի բարեկամացն՝ զի և միւսան .

գամ յայնժամ զարթոյց 'ի նոսա զկարծիս զայն՝ յորմէ խիթային։ Մտեալ 'ի սենեակն և ընկողմանեալ առնոյր 'ի ձեռն զՊապանի տրամախօսութիւնն՝ յորում ձառէ նա զհոգւոյն։ Իբրեւ շատ ինչ ընթերցաւ 'ի մատենէն, և ակնարկեալ ապա 'ի վերայ գլխոյն, իբրեւ ոչ տեսանէր անգիտեալ զսուրն, (քանզի և 'ի բաց զայն բարձեալ խկէ էր որդւոյն 'ի ժամու ընթերցան), կոչեաց զվի 'ի Ժառայիցն։ Հարցանէր՝ ո՞ր զսուրն երարձ։ Իբրեւ ոչինչ պատասխանի տայր Ժառայն, դարձաւ անգրէն 'ի մատենան։ և վայր մի գեղերեալ այնպէս՝ իբրու եթէ ոչինչ շտապել և յայլ ինչ 'ի պէտա խնդիր սրոյն առնել, հրամայեաց ածել զայն նմա։

Իբրեւ յամեաց գործն, և զսուրն ոչ ոք էր որ ածէր նմա, և ինքն վճարեալ խկէ էր զընթերցաւած մատենին, կոչեաց միւսանգամ մի ըստ միտջէ զԺառայն, և ձայն մեծ բարձեալ խնդրէր զսուրն։ Գարձեալ և զվի ոք 'ի Ժառայիցն անգանօր հարկանէր բռնջի ընդ բերանն ուժգինս, զի և յարիւն շաղախեաց զձեռնն։ Զպրանայր ցաննոյր և գոչէր՝ եթէ մերկ ուրեմն զինքն թշնամւոյն 'ի ձեռս տայ որդին և իւրն Ժառայք։ մինչև անգուստ որդին գերարտօտարից վաղեաց 'ի ներքս 'ի սենեակն հանգերձ բարեկամքն, և զպարանոցաւն անկեալ կողկողէր, և ջերմագոյնս աղերս նմա արկանէր։ Յայնժամ յարուցեալ Վատովի և խոժոռ 'ի նա ակնարկեալ՝ ասէր․ “ Իսկ

կրթ արդեօք, և ո՛ւր ուրեք բանգազուշե-
ցի ես և չեմացայ: Եւ հիմ արդեօք որ ոչ
խրատե զիս և խելամուտ առնե յայն ինչ՝
յոր թուիցիմ ես վաստախորհուրդ լեալ-
և թոյլ չիցե՞ ինձ զիմ կատարել խոր-
հուրդս. և զինաթանկ եղիցիմ ես: Եւ
ընդէր ապա ոչ գու ինքնին ո՛վ քաջ, բզ-
քոյին կատելալ զհայր՝ զթիկամբք չածես
պիտեա զձեռսս, մինչև եկեալ Վեսար՝
գտցե զիս այնուհետև անձեռնհաս անպա-
տրասար: Քանզի և արոյ չին ինձ պէտք
արդեօք՝ առ ՚ի անձին առնել. քանզի է
ինձ արդեօք մեռանել առ վախր մի հեղ-
ձամեձուկ զըռնչ իմ կալեալ, կամ թէ
զորմոյդ զայդորիկ գամ մի զգլուխ հա-
րեալ”:

Ջայտոսիկ յասել Վատովնի, անդ պա-
տանին հեկեկեալ ՚ի գուրս ելաներ ՚ի սե-
նեկէն և այլք ընդ նմա, և մնային միայն
Դեմետրիոս և Սպողովնիդէս. առ որս
գարձեալ Վատովնի խօսէր յայնժամ հան-
գարտ և ասէր: “Իսկ թերեւ և ձեր ինքնին
խորհեալ է ունել պահել ուժգին ՚ի կեանս
զայր որ հինգրեայ, և աստ նստել ան-
մուռնչ և պահ ունել ինձ. կամ թէ ե-
կեալ իցե ձեր գիաստ բանական ՚ի ներքս
ինձ բերել՝ եթէ գժոխըմքեր ոչ իցե և ոչ
անթեթով լի վասն Վատովնի՝ յոգիս ապառ-
տան փրկութեան ակն ունել առ ՚ի Թըշ-
նամույն: Առ ինչ ապա ոչ խօսել ձեր՝
ամբքել խելամուտ առնել զմեզ վասն բա-
նիդ այդորիկ և տալ մեզ վարժս սյլ և

հրահանգ՝ քան զուսեալն մեր. զի ըզ-
նախնին զայն կարծիս աղարտեալ և ըզ-
վարդապետութիւն՝ յորում համանունդ
կեցաք մեք ջարդ, և ՚ի Վեաքոուն պատ-
ճառս իմաստնադոյնք ևս եղեալ շնորհս
մեծ ևս կայցուք նմա: Սակայն իմ տակա-
ւին չէ հաստատեալ միտք վասն անձինս.
այլ ՚ի հաստատելն՝ արժան է ինձ իշխա-
նութեամբ ՚ի գլուխ զկամսն տանել: Եւ
արդ՝ խորհուրդ իմն առից ես ընդ ձեզ, ՚ի
խորհել անդ իմում հանգերձ փաստիւք՝
զոր և դուք ինքնին իմաստասիրէք ՚ի վարել:
Անվեհեր ապա գնացէք ասացէք առ որ-
դին իմ. եթէ բաւական չէ խելամուտ ըզ-
հայրն առնել, մի և բուռն արասցէ նմա: ։

Ոչինչ տուեալ պատասխանի բանիցն
Դեմոսթոս և Ապոլոնիոսէս՝ յարտա-
սուս հատեալ այնպէս ելանէին արտաքս
՚ի սենեկէն. և ապա յետ այնորիկ մանուկ
մի փղբորիկ առեալ ամէր նմա զսուրն: Ա-
ռեալ նա զայն և մերկացեալ, մանր զննէր
զնա. և տեսեալ զծայրն շեշտ և զսայրն
սուր, տաէր. “Արդ իշխան եմ անձինս”:
Եւ եղեալ զայն ՚ի վայր, դարձաւ անգրէն
յրնթերցուած մատենին. և պատմին՝ ան-
ջանել վերժանել ուջոյն զայն երկիցս ան-
գամ 9:

Ապա խոր ՚ի քուն ննջեալ, զի և արտա-
քոյ կացելոցն լսելի էր խորդիւնն, զհա-
տարակ գիշերաւ կոչեաց զերկուս յազա-
տագրելոց անտի, զվզէանթէս բժիշկ և
զբուստա՝ զոր և առուեւ վարէր ՚ի քա-

զարգացան գործան . և առաքելք զնա՝ ի ծով
անդր հայել եթէ առհասարակ յուղի
անկեալ իցեն . և բերել զորոյ : Իսկ առ
բոժիչին կարկառեալ զձեռն իւր՝ ի պատառ
ներ, զի և այտուցեալ էր ի բռնցի հա
րուածոյն՝ զոր եհար նա զփտուայն . և ընդ
այս ապա ուրախ եղեն առհասարակ՝ կար
ծեալք իզմ սակաւին ունել նմա զկենաց
Իսկ յետ սակաւուց գարձ արարեալ Բու
տաս՝ զորոյ բերել զառհասարակ չուղին
նոցա՝ բայց ի նրաստակ, որ ի գործ ինչ
իւր յետամնաց եղեալ՝ փոյթ և ինքն պա
տրաստեալ էր յուղին, սակայն և հողմն
ուժղնակի շնչեալ մկրկի մեծ ունի զծովն :
Ջայն լուեալ կատարին, յուղուց հանեալ
արդահատեր զան նաւորդացն . և առեալ
միւսանգամ արձակելք զԲուտաս, զի թէ
երբեք որ յետ գարձցի և պէտք ինչ իցեն,
աղք արասցէ նմա : Եւ յայնժամ ապա
խօսէր հաւ, և ինքն ընկողմանէր ննջել
անգրէն սակաւի մի :

Դարձ ապա արարեալ Բուտաս և զորոյ
բերեալ զմեծապէս հանգարտութեանն աւ
առհանգամին, հրաման տալի այնուհետեւ
կատարին փակել զգուռնն . և անկեալ յիւր
մահձին որպէս թէ հանգչել զմնացուած
գիշերոյն, իրեւ Բուտաս եւ արտաքս,
մերկեաց զսուրն և զարմեաց ի ներքոյ լան
ջացն . այլ ճաջողեալ ուժոյ ձեռնին ի
պատճառս այտուցին, ոչ անգէն զբաւ
ցաւ ի կենաց . և արոքեալ և ի գժար ե
ղեալ թաւալդոր ընէր ի մահձէն . և ան

գուատ զերծեալ անկեալ յերկիր պնակ մի երկրաչափականին՝ որ մօտ կայր՝ գղբր-գիւն արձակէր։ Զայն լուեալ ծառայիցն և ազազակ բարձեալ՝ անգէն որդին և բարեկամը՝ ի ներքա ընթացան։ Ետեալ զնա այնպէս թաթաւեալ յապաժոյժ արիւն, և ակոնդեացն շատ ինչ տրտաքս թափեալ էր, թէպէտ և ինքն տակաւին կենդանի կայր և հայէր, առհասարակ զգողանի հաբեալ զարհուրեցան։ յառաջ վազեաց բժիշկն գուն գործեալ առեալ զափոն-գիւն անարատ, կամէր ի ներքա արկանել և զվիրաբերանն կարել։ Բայց նա վալը մի ոգի առեալ և ի միտս եկեալ՝ ի բաց ըզբժիշկն վարէր և խառվը խակ ձեռքն յայնժամ զափոնգիւն ձգեալ կորզեալ և ըզվէրն ցրցտեալ՝ այնպէս մեռանէր 40։

Իսկ յայնժամ չե առ ամենեպէս որ ի տանն՝ հռչակ հարեալ աղէտիցն, անգէն տեսանէին առ գորան ընթացեալ զերեք հարիւրան։ յետ սակաւու կուտէին անգր առհասարակ և ժողովուրդք խաւկեցաւ։ միաբան ձայն բարձեալ կարգային զնա բարերար և փրկիչ և միայն ազատ և միայն անպարտելի։ և նոքա յայտ պարապեալ կային՝ յորժամ և գոյժ հասանէր յառաջագէժ՝ շուոյն կեանքու։ Այլ սակայն ոչ ահ երկիւղի և ոչ մարգահաճութեան կիրք առ յաղթականն, ոչ հերձուած և ոչ կադ ինչ գժտութեան ի նոսա, երբէք յայնժամ խոցնդոտն ոչ եղեն ի շուք պատուոյն կատուիլի։ և զարգարեալ

պաշտօնաւ զգիտին մեծապէս փառօք,
այնպէս 'ի ցոյց հանդիսի առեալ թաղե-
ցին մեա 'ի ձռնի, ուր կայ այժմ արձան
նորա սուր 'ի ձեռին: Ապա դարձան հե-
րել ապրեցուցանել զանձինս և զքաղաքն:
Իսկ անգուտս Կեսար լուր առեալ յե-
կեւոցն առ նա, եթէ Կատոնն ինքնին ոչ
ինչ խաւնապեալ 'ի փափուտս, իսկ զայլոն
յուզի ապկեալ ինքն անգէն կայ մնայ յԻ-
սթուկէ, և աներկիւղ չօրի հանգերձ որդւոնն
և բարեկամքն, վարանեալ կտր Կեսար
ընդ խորհուրդ մտաց առնն. և քանզի մե-
ծապէս աղոյ էր առ նա, փութայր ճե-
պէր հանգերձ բանակաւն 'ի կողմն անդր:
Իսկ ապա լուեալ զի ընդ իւր սուրն ելեալ
է Կատոնն, պատմեն՝ յայնժամ գոչել
Կեսարու. « Բարէ Կատոնն. խանտամ
եռ զմահդ. զի գու ինձ խանտացար զքոյին
գիրկու(թիւնդ.»: Եւ արգեօք եթէ յանձին
կալեալ էր Կատոնն գիրկել 'ի Կեսարու
ձեռն, թուի թէ ոչ այնչափ ինչ զիւր
փառան աղարտեր, որչափ զԿեսարուն
չքեղազարդեր: Իսկ թէ զի՞նչ արգեօք
դէպ լինէր, անյայտ է. սակայն էր գու-
շակել մարգամբութիւն գեղեցիկ առ 'ի
Կեսարէ:

Եւ մեռաւ Կատոնն ամաց քառասուն
և սւ(թից: Իսկ որդի նորա զգիեցաւ և ոչ
ինչ 'ի Կեսարէ: Բայց ասնն զնա յոյլ և
պղերդ, և ոչ դարձեալ անբամբաս յիշա-
սիրութեան: Ուստի և 'ի Կապագոնիա
հիւրընկալեալ նա 'ի տուն Մարիագա-

տեայ ուրումն թագաւորազնն՝ որոյ էր կին չքնաղ, և գեգերեալ անդ բազում ժաւմանակ աւաւել քան զարժանն, հեգնեին զնա և գիր ևս ՚ի գուրա տային ընդգէմ՝ օրինակ զայս. « Առ վաղեւն հրաժարեալ գնայ Կատովն՝ յեա աւուրց երեսնից, » . Եւ թէ՛ « Պորկիոս և Մարփադատէս, կրկին բարեկամք և մի միայն հոգի, » քանզի կնոջն Մարփադատեայ անուն կարգային Փ«ի»հի՛ այն է՝ Հոգի : Եւ թէ՛ « Աղնուա կան Կատովն և չքեղ՝ արքունի ունի Հոգի, » : Բայց նա ապա իւրով իսկ մահուամբն զկեղտ անունն սրբեաց յանձնէն : Քանզի մարտ եգեալ կռուեալ ՚ի Փիլիպպէ ընդգէմ Կեսարու և Անտովնիոսի ՚ի վերայ ազատութեան, իբրեւ նկուն զիւր փաղանդն տեսանէր, ոչ փախչել յանձին կալաւ և ոչ զօգել թաքչել, այլ և ձայն և ասպարէզ թշնամեաց կարգայր. և ինքն յառաջ նահատակեալ և խրախոյս իւրոցն բարձեալ, անդ տապաւոտ անկանէր՝ զարմացուցեալ զթշնամիսն ընդ առաքինութիւն շահատակութեանն : Իսկ և սքանչելի ևս գուտարն Կատովնի, որ ոչ պարկեշտութեամբն և ոչ արութեամբն խոնարհագոյն գտաւ : Քանզի կին ածեալ Բրուտոսի՝ որ զԿեսարն սպան, և ինքն դարձեալ գաշնաւոր գաւանացն՝ անձին արար արժանի ազնուականութեանն և առաքինութեանն 11 . Ըստ որում և արձանագրեալ կայ ՚ի վարան Բրուտոսի :

Իսկ Ստատիւղիոս, որ ասէր զհետ եր-

Թալ օգնակին Կատովին, խնդրէր և նա
յայնժամ երթալ զԷրովին, այլ արգե-
լաւ յիմաստասիրացն: Եւ ապա հաւատա-
րիմ միշտ կեցեալ առ Բրաւտով և մե-
ծապէս օգնեալ նմա՝ մեռանէր ապա 'ի
մարտին 'ի Փիլիպպէ 12:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Այն է՝ զոր հստակեցնիք կոչեն՝
Կատարին Ուսմանը :

2. 'Ի խաղ նարտի յաջողագինաց
քաւարութիւնն կոչուի՝ Աստղիկ . և յայտ
անկարկէ ասելն Կատարին : Որպէս նշանա-
կէ Քսիլանարոս, Թարգման լատին Պշու-
տաքեայ և Ծանօթարար :

3. Արդոյ էր 'ի ժամանակին յայնմիկ՝
յահանէ յանուանէ ողջոյն ապա մարդկանն .
ուստի և որք հետամուտք աւագութեանց
նչ գիտելով զառն առն իւրաքանչիւր զա-
նուն, առ իւրեանս պահէին զվի որ ար-
ծարարին ծառայ՝ օրոյ դործ էր յիշե-
ցուցանել զանուանան . և կոչէր նա լատ.
Nomenclator, և Թն. Ονοματολόγος, այս
է՝ Անուանակարգաց : “Գնոց գնեցցուք
ծառայ մի (ասէ Ուրաւ . գիրք . Ծ) , որ
կարգացէ զանուանան” :

4. Իմանայ Պշուտ . զՅուլիոս Կեսար :

5. Այսինքն է՝ Յուլիոս Կեսար :

6. Եւ էր այս հասակ պատշաճ Գան-
ձաւորութեան պաշտամանն, հասակ ամաց
քսան և հնգից :

7. Վրիպակաւ 'ի բնագր. Պրուտաբք, եղեալ կայ "ՂՊիսոյն և զՎալպուրնիոս":

8. Այսինքն՝ զՍտադիանն:

9. Զարմանք են, զի կրկնէ և երեքնէ Վատոյն զընթերցուած Տրամախատութեն Պլատոնի 'ի քաջալերել զինքն՝ անձին առնել. և սակայն Պլատոն անգանձօր յայանի ցուցանէ՝ եթէ չէ արժան առն իմաստասիրի անձին առնել: Բայց քանզի 'ի դրի անդ. և զայս ասէ. եթէ "Պարո է սպասել մնալ՝ մինչև առաքեսցէ մեզ Ստուած հրաման յայանի ելանել 'ի կենդաց", և զայս բան թերևս Վատոյն չըջեաց մարտութեամբ յիւր առաջիկայ վիճակ վտանգին: Զայս կարծէ և Նիկերոյն ինքնին վասն Վատոյնի: Այլ են և այլ ներհակաբար կարծիք, եթէ կրկնէր և երեքնէր Վատոյն զընթերցուածն՝ առ 'ի նհանջել զինքն յանձին առնելոյ. սակայն մեծապէս անարգանձօք անձին և մեծ ևս յանցաւորութեամբ յաղթեցաւ 'ի վերջէ առ կիրա յուսահատութեանն, և զի և յոյժ սղնգեալ էր այլն 'ի ակզորմա Ստոդիկեանց:

10. Տես 'ի վայր, 'ի ծան. 11:

11. Սակայն և բառ բնատուր լուսոյն, ոչ ազնուականութեան երբէք արժանի և ոչ դարձեալ առաքինութեան: Բ'չ առաջինն՝ զի փոքրոգութեամբ իբրու զհայրն չյաղթեաց, այլ յաղթեցաւ 'ի կրից անձին: Եւ ոչ վերջինն, զի չէր տէր կենացն՝ զոր չեա անձին. ուստի և անիրաւեցաւ և յանցեաւ մեծապէս: Վասն որոյ և այս ի-

մաստ ոչինչ արժանի ոչ խմատասիրութեանն Պուտաղբեայ և ոչ առաքինութեանն : Ուստի և արժանահաս գատակնիք այս ինչ է յանձնասպանութեանն . գործն ինքնին՝ յաղթանակ է յուսահատ և մոլեգին կրիցն . իսկ գովութիւն գործոյն՝ հանդէս է թերահատար և խաւարին լուսոյ հեթանոս մատենագրին :

12. 'Ի կորուսելոյ Զուգակշռութեցն Պուտաղբեայ կամ թէ յոչ արձանագրելոցն 'ի նմանէ, մի է և փոխիովն և կատովն :

Deutsche
Staatsbibliothek
MÜNCHEN

ՑՈՒՑԱԿ

ՉՈՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԱԹՄ

ՆԻԿԻԱՍ	3
ՄԱՐԿՈՍ ԿՐԱՍՍՈՍ	69
ԶԻՆԿԻՆԻՆԻ	141
ԱԳԵՍԻՂԱՅՈՍ	155
ԳՈՄԳԷՈՍ	229
ԶԻՆԿԻՆԻՆԻ	369
ՓՈԿԻՈՎՆ	381
ԿԱՏՈՎՆ ԿՐՍԵՐ	441

